

CORNELIUS TACITUS
ANALE (I–VI)

Au apărut de E. Lovinescu :

CĂRȚI LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE

1. *J. J. Weiss et son oeuvre littéraire*, avec une préface par *Emile Faguet*, de l'Académie française Paris, Champion-édit fr. 4.—
2. *Les voyageurs français en Grèce*, avec une préface par *M. Gustave Fougères*, professeur à l'Université de Paris, Champion-édit fr. 4.—
3. *Critice*, vol. I, ed. *Viața Românească* lei 8.—
4. *Critice*, vol. II, ed. Idem, „ 8.—
5. *Critice*, vol. III, ed. Idem, „ 10.—
6. *Critice*, vol. IV, ed. II Idem, „ 12.—
7. *Critice*, vol. V, Idem, „ 14.—
8. *Critice*, vol. VI, Alcalay, „ 15.—
9. *Critice*, vol. VII, Idem, „ 20.—
10. *Gr. Alexandrescu, Viața și opera lui*, ed. *Minerya* „ 2.—
11. *Costache Negruzzi, Viața și opera lui*, ed. Idem „ 2.—
12. *Gheorghe Asachi. Viața și opera lui*, *Cartea Românească* „ 14.—
13. *Pași pe nisip*, Studii critice, vol. I epuizată „ 12.—
14. *Pași pe nisip*, Studii critice, vol. II, epuizată „ 2.—
15. *Comedia dragostei*, roman, ed. *Viața Românească* „ 7.50
16. *Lulu*, roman, ed. Idem, „ 10.—
17. *Scenete și Fantezii*, ed. *Flacăra*, „ 1.25
18. *Crinul*, nuvele, ed. Idem, „ 0.30
19. *Nuvele*, ed. *Sococ și C-ie* „ 2.—
20. *De peste prag*, dramă în 3 acte „ 1.—
21. *România*, după *James Caterly*, ed. *Sococ și C-ie* „ 2,50
22. *Pronunțarea latină în epoca clasică* „ 1.—
23. *O chestie de sintaxă latină*, „ 1.—

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA TEXTELOR CLASICE GRECEȘTI ȘI LATINEȘTI

CORNELIUS TACITUS

ANALE

VOLUMUL I

(DOMNIA LUI TIBERIU: CĂRȚILE I—VI)

EDIȚIA II

TEXTUL LATIN PUBLICAT CU ANOTAȚII ROMĂNEȘTI

DE

E. LOVINESCU

BUCUREȘTI

Tipografia „România Nouă”, Th. Voinea, Calea Griviței, 41

MCMXXII

PREFAȚA

Ediția II-a a textului Analelor (cărțile I—VI), este retipărirea ediției din 1918 cu mici modificări cerute de revizuirea notelor.

Noembrie 1922.

E. L.

INTRODUCERE

NOTIȚE ASUPRA LUI CORNELIUS TACITUS

I. Viața lui Tacit

Despre viața lui Cornelius Tacitus avem puține cunoștințe.

Anul nașterii lui Tacit e nesigur. Cei mai mulți istorici șovăesc între anii 54—56 a. Chr., — adică în cei din urmă ani ai domniei lui Neron.

Educația lui a fost, negreșit, foarte îngrijită. În *Dialogul oratorilor* avem un răsunset al acestei educații închinată forului. De tânăr se alipì pe lângă cei doi mari oratori ai timpului, Marcus Aper și Julius Secundus, urmărindu-i nu numai în viața publică, dar chiar și în întreținerile lor familiare.

Educația lui Tacit s'a sfârșit în primii ani ai domniei lui Vespasian. Incetând de a ascultă, pe alții, Tacit începù să cuvânteze și dânsul. Nu știm când și în ce împrejurare. Câțiva ani după aceia, Pliniu cel tânăr ni-l arătă

„înfloritor de glorie și de reputație¹⁾“. Re-numele îi venise deci repede. Asupra oratoriei lui avem o apreciere a aceluiaș Pliniu. Fiind vorba de un discurs al lui Tacit în senat, Pliniu scrie: „Tacit a vorbit cu multă elocință și, ceea ce e în caracterul talentului său, cu gravitate²⁾“. În adevăr, gravitatea e nota cea mai caracteristică a talentului și personalității lui Tacit...

Succesul lui timpuriu îi deschise drumul unei căsătorii strălucite. În anul 77 se logodi cu fata lui Junius Agricola și în anul următor o luă de nevastă.

Pe vremea căsătoriei lui Tacit, Agricola eră consul și avea să plece în Britania pentru a-i desăvârși cucerirea...

Sub astfel de auspicii își începù Tacit cariera publică. „Situația mea politică, spune el, a început sub Vespasian, a fost mărită de Titus și împinsă și mai departe încă de Domițian³⁾“. Sub Vespasian el deveni questor; sub Titus, edil sau tribun al poporului; sub Domițian, pretor. Prin felul cum vorbește de cariera lui, e de presupus că în toate aceste magistraturi Tacit a fost „candidatul împăratului“, — ceea ce-l scutiă de

¹⁾ Pliniu, *Epist.* VII, 20.

²⁾ Pliniu, *Epist.* II, 11: *respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς.*

³⁾ *Hist.* I, 1.

a mai solicitat voturile. În timpul jocurilor seculare serbate sub Domițian, Tacit era pretor și membru al unui colegiu de preoți ce le prezidau. El avea numai 32 de ani..

Cel mai puternic pictor al imperiului, nu avea deci motive să se plângă de situația pe care i-o făcuse imperiul.

În 89, îndată după pretură, Tacit lipsi din Roma timp de patru ani, pentru a îndeplini probabil una din funcțiile administrative cunoscute pretorilor sau poate ca guvernator al unei provincii imperiale. Nu putem totuși preciza nimic asupra acestei funcții. Ținând seamă că Tacit ne-a lăsat o carte foarte documentată asupra Germaniei, ar fi poate firesc să presupunem că-și petrecuse cei patru ani ai administrației în vecinătatea Germaniei, probabil în Belgia, provincie guvernată de un fost pretor. În adevăr, descrierile și amănuntele sunt ale unei omce a cercetat cu ochii lui lucrurile zugrăvite. Văzând primejdia popoarelor Germanice disprețuite de Romani, cartea lui pare un strigăt de alarmă...

Intorcându-se la Roma, la 93, el găsi situația politică și mai noroasă. Pumnul lui Domițian se abătuse greu peste Roma și frunțașii ei. Chiar în anul întoarcerii, Domițian ucisese pe Senecio și pe Arulenus Rusticus, și exilase pe filosofi... În fața acestui regim sângeros, nu mai rămăsese lui Tacit

decât „să se facă uitat: tot ce putea dori un om cinstit”. Astfel putu scăpa de baia de sânge a lui Domițian...

După asasinarea Impăratului, începù domnia sănătoasă a lui Nerva. Cariera lui Tacit făcù un pas înainte. În 97, el deveni consul în locul lui Verginius Rufus, mort la 83 de ani, încărcat de gloria unei vieți fără pată. Doi ani după aceea îl vedem însărcinat de senat, alături de prietenul său Pliniu, să urmărească pe un proconsul necinstit și aprig...

Despre anii din urmă ai lui Tacit cunoaștem prea puține lucruri. Știm doar, dintr'o inscripție găsită de curând în Caria, că spre sfârșitul domniei lui Traian, el erà proconsul al Asiei. Anul morții — de și unii îl pun la 120 — e necunoscut.

II. Lucrările lui Tacit

Operele lui Tacit sunt:

1. **Dialogus de oratoribus** e cea dintâi lucrare a lui Tacit, asupra autenticității căreia, de altfel, s'au ridicat numeroase discuții. Din pricina deosebirii de stil și de caracter, mulți critici i-au contestat autenticitatea, fără

a o putea totuș atribui cuiva. Dacă admitem însă că *Dialogul* a fost scris sub domnia lui Titus atunci putem înțelege deosebirea de stil. În acea epocă a tinereții, Tacit se dedase cu totul studiului retorice. Eră deci firesc ca opera lui să fie mai aproape de curgătoarea elocință a lui Cicero, decât de pateticul chinuit și sombru al *Analelor* și al *Istoriei* maturității lui.

Subiectul acestui *Dialog* e limpede: o cercetare cauzelor ce au adus decadența elocinței.

Idea *Dialogului* eră veche. Mulți alți scriitori se ocupase cu pricinele decadenței artei oratorice. Nimeni până la Tacit nu le grupase însă într'un tot. Reluând o idee a lui Cicero, exprimată în *De oratore*, Tacit susține că adevărata elocință trebuie să disprețuiască retorica: lucru firesc pentru noi, destul de original însă pentru epoca lui Tacit. Insuși Quintilian, de pildă, credeă că oratorul nu poate exista fără retorică. Uitându-și propriile lui sfaturi din *De oratore*, Cicero, aveă să se întoarcă la vechea oratorie plină de artificii retorice...!

Continuând pe Cicero, Tacit cereă prin gura elocinte a lui Messalla ca oratoria să fie pregătită printr'o largă înavuțire de cunoștinți și de idei, singurele care pot da oratorului materia plastică a discursurilor sale...

Timpul elocinței trecuse însă. Imperiul închisese forul. Elocința politică eră moartă. Abiã mai rămăsese elocința judiciară. Iată adevărata cauză a decadenței artei oratorice, pe care o exprimă cu vigoare Tacit.

Cu tot stilul lui ciceronian, *Dialogul* ne mai arată și talentul personal al lui Tacit, atât de pătrunzător în analiza psihologică și atât de însuflețit. În *Dialogurile* lui Cicero, scriitorul se zugrăvește pe sine; sub nume proprii se ascunde personalitatea covârșitoare a marelui orator. În *Dialogul* lui Tacit avem, dimpotrivă caractere vii și contradictorii zugrăvite cu vigoare: iată pe Aper,, un avocat practic și un vorbitor spiritual și modernist; iată pe Maternus, un poet visător și melancolic, iubitor al singurătății; iată pe Messalla, un mândru aristocrat credincios vechei republice și vechilor tradiții. Acești oratori vorbesc, și, vorbind, se zugrăvesc.

În *Dialogul* lui Tacit este deci un talent dramatic, pitoresc și patetic care putea să ne vestească pe viitorul autor al *Analelor*.

2. **De vita et moribus Juii Agricolae.** — *Viața lui Agrícola* s'a publicat la 98 d. Chr., adică în primul an al domniei lui Traian.

Ea este mai întâiu un panegiric al socru-lui său.

Toate fragmentele concurg spre Agricola: descripția Britaniei, tabloul domniei lui Domi-

țian, povestirea luptelor. Pretutindeni, Agricola pășește în planul întâiu.

Cartea lui Tacit mai poate fi însă considerată și ca un manifest politic.

În momentul apariției ei, se petrecea o puternică reacțiune de ură împotriva regimului lui Domițian. Din această epocă de reacțiune isvorăsc *Satirele* lui Juvenal, Panegyricul lui Pliniu și *Viața lui Agricola* a lui Tacit.

Ura scriitorului împotriva lui Domițian izbucnește în fiecare pagină a cărții alături de lauda lui Agricola. Opera lui Tacit e dușmănoasă față de tiran. Legile și măsurile bune ale lui Domițian sunt trecute cu vederea. În schimb nu-i uită nici o cruzime, chiar când se întemeiază numai pe un zvon.

3. De origine, situ, moribus ac populis Germanorum. Unii au văzut în această carte un roman fantastic și chiar un fel de pamflet împotriva societății dela Roman. Tacit ar fi lăudat la Germani virtuțile ce le lipsiau Romanilor. Cu tot caracterul miraculos al unor descripții, nu i se poate totuș tăgădui o documentare solidă și o observație precisă.

4. „Historiae“ și „Annales“ Tacit era pregătit acum pentru marea lui operă istorică, pe care plănuiă de mult s'o scrie... Răgazul unei epoce liniștite și cu atât mai fericite cu cât urmă sângeroasei domnii a lui Domițian, îi puse pana în mână.

În tot, această mare lucrare istorică se compune din treizeci de cărți despărțite în două mari grupe: *Analele* ce zugrăvesc epoca pe care Tacit n'a cunoscut-o, adică domnia dinastiilor Julia și Claudia; *Istoriile*, înfățișând epoca contemporană, adică războaiele civile din 69 și dinastia Flavia. În *Anale* sunt trei hexade: Tiberiu, — Caligula și Claudiu — Neron. În *Istorii*, două hexade: războaiele civile, Vespasian și Titus — Domițian. Hexadele la rândul lor sunt împărțite probabil în triade. Pretutindeni deci compoziție și simțul armoniei interne...

Această operă măreață nu ne-a fost însă transmisă decât în fragmente.

Din *Istorii* nu avem decât cele patru cărți dintâi și începutul cărții a cincea, îmbrățișând anii 69 și 70, deși povestirea mergea până la urcarea pe tron a lui Nerva la anul 96.

Scrise între 115 — 117 d. Chr. *Analele* mergeau dela moartea lui August până la căderea lui Neron. Noi nu avem decât cărțile I-IV, fragmente din cartea V și întreaga carte VI. Toate povestesc epoca lui Tiberiu. Mai avem apoi cărțile XI-XVI — adică istoria sfârșitului lui Claudiu și a lui Neron...

Aproape jumătate din opera istorică a lui Tacit este deci pierdută pentru noi... Din ce-iace ne-a rămas însă putem încă prețui marele talent literar al acestui Rembrandt al Im-

periului Roman. Talentul lui merită o cercetare mai amănunțită: Tacit nu e numai cel mai mare istoric al antichității latine, ci și cel mai aproape de sufletul nostru modern.

III. O privire asupra Analelor

Străbătând *Analele* lui Tacit avem o puternică senzație de înăbușire.

Aceasta eră deci realitatea epocii imperiale romane! Sinistră realitate! Toți cei ce laudă fără deosebire viața antică, să citească pe Tacit. Nu în fragmente, ci în întregime. Vor rămâne cu o impresie neuitată de groază. Se vor simți zguduți. A putut exista o lume atât de apocaliptică! Nu mă gândesc numai la viții; orice civilizație aduce o decădere a moravurilor. A putut însă exista pe deoparte o tiranie atât de sângeroasă, iar pe de alta o josnicie și o lașitate atât de obștești! Mentea noastră deprinsă cu alte forme de viață socială și cu alte idei de umanitate rămâne uimită...

După ce închizi sumbra operă a lui Tacit, te simți coprins de bucurie.

A fost un vis urât. Trăim în alte vremi.

Niște vremi pe cari nu le prețuim cum trebuie. Le găsim mai prejos de trecut și de strămoși ; le jertfim pe altarul lucrurilor ce au fost și nu mai sunt. E o tendință înrădăcinată în noi de a idealizà trecutul. Zugrăvindu-ne însă tragedia imperiului roman, Tacit ne risipește această iluzie. Ce bine e la lumina soarelui de azi ! Am scăpat de centurionul ce aducea porunca de moarte, am scăpat de vizita doctorului ce deschideà în câteva clipe vinele condamnatului și, mai ales, am scăpat de sila de a ne lăsa averile împăratului, premărindu-l pentru grația de a ne trimite :

...acolo unde s'au dus regele Ancus și Tullus.

Am scăpat de lăcomia delatorilor, de a tot puternicia libertilor și a femeilor, de lingușirea senatorilor și de lașitatea tuturor ! Suntem liberi, trăim liberi. Moralitatea publică și privată a câștigat mult. Ne bucurăm de toate drepturile constituționale. Avem libertatea cuvântului, avem libertatea de a trăi sau muri. Viața publică nu e plină de primejdii.

Frica morței nu ne silește la josnicii, infame. Dorința de a „parveni” nu-și găsește în lingușire singura pârghie. Ce dulce e viața de azi după ce ai trăit cu mintea în epoca sadicului Tiberiu, a imbecilului sângeros Claudiu sau a nebunului megaloman Neron !

*
* *
*

Ceeace isbește dela început e atotputernicia imperială pe care n'o sprijiniă nici o lege. Dimpotrivă, republica trăiă încă cu numele. Mulțumită slugărniceii tuturor, împărații au ajuns însă la o tiranie primită de toți. Cu timpul numai s'au învăluit în hlamida „legei maestății”, care le dădea o nemărginită autoritate asupra faptelor și vorbelor tuturor cetățenilor.

Ilustrul orator Mamercus Scaurus eră dușmănit de atotputernicul Macron.

Compunând tragedia *Atreu*, Macron îi raportă lui Tiberiu subiectul și îi recită câteva versuri ce s'ar fi putut interpreta ca îndreptate împotriva împăratului. Tiberiu zămbi: „Scaurus a făcut din mine un Atreu, eu voi face dintr'însuși un Ajax”. Și, în adevăr, Scaurus, vrednic urmaș al Aemiliilor neașteptând condamnarea, se sinucise ca Ajax. Soția lui Séxtia îi împărtăși soarta.

Istoricul Cremutius Cordus, publicând niște *Anale*, numise pe Cassius „cel din urmă dintre Romani”. Acuzatorii se ridicară pe dată. În zadar se apăară: „Sunt acuzat pentru vorbele mele, întru atât faptele îmi sunt de nevinovate! Aceste vorbe nu sunt însă îndreptate împotriva împăratului sau a mamei lui, singurii acoperiți de legea de maiestate. Sunt învinuit că am lăudat pe Brutus și pe Cassius. Faptele lor au fost povestite de mulți

istorici. nimeni nu s'a ferit însă de a-i lăuda". In zadar Cremutius cită pe Tit-Liviu, pe Asinius Pollio și pe Messala Corvinus care lăudase pe Cassius și pe Brutus. In zadar, strigă el: „Posteritatea dă fiecăruia dreptul său. Nu vor lipsi urmași cari să pomenească nu numai de Cassius și de Brutus ci chiar și de mine, dacă voi fi condamnat" — Cartea fu arsă, iar Cremutius fu silit să moară de foame...

Oricine înalță capul eră doborât... Imperiul nivelă. O avere însemnată, o autoritate mare, o origine ilustră treziau bănuiala tiranului. Uneori numai lăcomia lui.

Valerius Asiaticus eră o mare figură politică pe timpul lui Claudiu. Fusesse de două ori consul. Avea însă și niște grădini vestite: grădinile de pe Pincio, de pe care apusurile de soare sunt adevărate apoteoze în dosul Vaticanului și al Janiculului. Messalina le râvniă. Nu presimțiă că aveă să moară în boschetele lor de pini alpestri. Ii înscenă deci lui Valerius un proces ce se desbătù în camera de culcare a împăratului.

Se ridică atunci Vitellius, una din cele mai hidoase figuri ale antichității. Cu lacrimi în ochi, el amintì vechea prietenie ce-l legă de Valerius. Mai amintì apoi meritele prietenului său și campania lui glorioasă în Britania. Iar ca încheiere: *să i se deă libertatea*

de a-și alege moartea! Claudiu se sculă și el, îngăduindu-i cu o sinistră bătae de joc această înaltă fațoare..

Valerius le mulțumì. Se întoarse în grădiniile lui. Iși pregăti rugul. Il mută apoi pentru ca focul să nu vatăme frunzișul copacilor. Astfel piereră un fost consul roman !

Un alt consular ilustru, Antistius Vetus, avu-se nenorocirea de a fi fost socrul lui Rubellius Plautus, pe care Neron îl ucisese, bănuind într'însul un prețedent la tron... Bătrânul rămăsese ca o imputare vie. Câțiva soldați trimiși de Neron îi împresurară casa dela moșia lui dela Formiæ...

Pe lângă dânsul, bătrânul aveà și pe fiica lui. Rămânând văduvă după Plautus, ea nu se hrănià decât ca să nu moară: în brațe i se rostogolise capul soțului și îi păstrase încă hainele însângerate... Politta luă, în sfârșit, drumul Neapolului unde se aflà împăratul. Nefiind primită, ea îl pândi la ieșire spre a-i strigà cu desnădejde: „Ascultă pe un nevinovat și nu da pradă unui sclav pe un fost coleg al tău de consulat”. Rugăciunile ei găsiră însă pe Neron neînduplecat.

Se întoarse deci la Formiæ spre a spune lui Vetus să-și ia orice nădejde... Câțiva prieteni îl sfătuiră să lase pe Neron moștenitor al unei părți din avere pentru a putea lăsa restul nepoților. Vetus respinse sfatul.

El își împărți averea sclavilor, poruncindu-le să ia totul afară de trei paturi de înmormântare. În aceeași cameră și cu același pumnal ei și deschiseră apoi vinele: bunica, tata și fata. Acoperiți cu un vâl ei fură duși în baie. Fiecare doriă să moară cel dintâi. Natura păstră însă ordinea firească. Întâi murì bunica, apoi tata, la urmă fata.

Acuzați, după ce fusese înmormântați, senatul îi condamnă la ștreang.

Neron se arată însă îngăduitor: le dădu voie să-și aleagă moartea...

Pe lângă cruzime se adăugă astfel și sinistra ironie a nebunului încoronat.

* * *

În fața puterii imperiale ce se ridică stătea puterea senatului. Câteva sute de ani de guvernare îi lăsase o oarecare autoritate ce ar fi putut înfrâna despotismul imperial. Instituția eră aceeași. Oamenii se schimbaseră însă. Virtuțile republicane dispăruseră. În locul lor stăpâniă lingușirea. Niciodată nu s'a văzut un factor politic mai decăzut decât senatul roman. După cum există beția gloriei, tot astfel există și beția umilinței și a decăderii morale. Senatorii se luau la întrecere în lingușiri: singura cale prin care mai nădăjduiau să însemneze ceva. Chiar dela moartea lui August, senatul eră pregătit la sclavie. Cu

firea lui ascunsă, bănuitoare și răzbunătoare, Tiberiu contribuî și mai mult pentru a-l modela și degradă. Din primii ani ai domniei lui, senatul se prefăcuse într'o adunare fără inițiativă politică, grăbită la orice josnicie. Ceilalți împărați aveau să ducă și mai departe opera de corupție a caracterelor.

O pildă de decădere a caracterelor pe timpul lui Tiberiu.

Patru senatori și foști pretori, Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, și M. Opsius, voiau să ajungă consuli. Drumul către consulat trecea însă prin antecamera lui Sejan. Pentru a-i face pe plac, ei se hotărîră să atragă într'o cursă pe Titus Sabinus, pe care Sejan îl ură.

Latiaris se împrietenî deci cu Sabinus, vorbindu-i de nenorocirile vremii, de atot putericia lui Sejan, de cruzimea lui Tiberiu. Câștigându-i încrederea, Latiaris îl ademenî odată în casa lui pentru a-și revărsa mai bine durerea. În acest timp ceilalți trei complici stăteau ascunși în podul casei, ascultând pe la crăpături. La atâta josnicie se pogorîse niște senatori romani, niște viitori consuli!

După ce li se părû că Sabinus ar fi rostit câteva cuvinte împotriva „maestății imperiale” cu toții făcură o plângere scrisă către Tiberiu,

ce se află la Capri, povestindu-i viclesugul ca pe un lucru de cinste. Cu drept cuvânt adăogă Tacit: „Roma nu s'a arătat niciodată mai neliniștită, mai fricoasă și mai neîncrezătoare chiar față de rude. Toți ocoliau întâlnirile, convorbirile, pe cunoscuți și pe necunoscuți; toți priviau cu băgare de seamă chiar lucrurile mute și neînșuflețite, acoperișul sau pereții”.

Tiberiu scrise Senatului, învinuind pe Sabinus. Senatul se grăbi, firește, să-l condamne la moarte. Erau tocmai calendele lui Ianuarie, începutul anului religios și politic al Romanilor. Călăii puseră mâna pe Sabinus, acoperindu-i gura cu haina și strângându-l de gâtlee pentru a-i înăbuși cuvintele: „Iată cum începe anul! Iată jertfele aduse lui Sejan!” Toți îi fugiau din cale: ulițele și forul se deșertară. Unii se întorceau îndărăt, fiindu-le frică și de faptul că se temuse!

Drusus, nepotul lui Tiberiu, era închis de mult în palatul imperial. La urmă nu i se mai dădu de mâncare. Nouă zile el se hrăni numai cu paele și penele smulse din salteaua și din perinele patului.

Tiberiu împinse însă cruzimea până a pune să se citească în fața Senatului descrierea amănunțită a captivității nepotului său, care fusese înconjurat de spioni ce-i supravegheau

mişcările și vorbele. De ori câte ori voiă să iasă din odaia lui, sclavii îl împingiau și-l înjurau. Scrisorile centurionului Actius reproduceau și cuvintele din urmă ale muribundului: „Asasinul nurorei, al fiului fratelui și al nepoților săi, o să-și primească pedeapsa ce va răzbună pe urmași și pe strămoși”.

Senatorii rămaseră înmărmuriți văzând cât de încrezător devenise Tiberiu. Deschizând ușile palatului său, îndrăznise să-și arate nepotul sub biciul centurionului și al sclavilor, implorând în zadar o nemernică hrană. Se grăbiră totuși să aducă mulțumiri și felicitări lui Tiberiu că scăpase republica de o „primejdie”, hotărînd ca ziua morței lui Drusus, ca și ziua morței Agrippinei, să fie trecute printre zilele faste !...

* * *

Dela un astfel de senat nu erà de așteptat o acțiune împotriva tiraniei. Nu este samovolnicie sau crimă a vreunui împărat pe care senatul să n'o fi acoperit cu laude, aducând mulțumiri zeilor.

După ce omorî pe Agrippina, Neron avu o clipă de remușcare... Restul nopții îl petrecu în aiurări, așteptând răsăritul soarelui, când posomorît, când tresărind de spaimă, ca și cum s'ar fi temut ca ziua să nu-i aducă peirea. Centurionii și tribunii militari îi po-

toliră cei dintâi teama prin lingușirile lor, luându-l de mână, felicitându-l că scăpase de uneltirile mamei lui. Prietenii împăratului se răspândiră apoi în temple; orașele vecine își arătară și ele bucuria prin sacrificii și solii.

Rămăsese acum senatul. El fu la înălțimea josniciei lui obișnuite, decretând rugăciuni publice în toate templele, jocuri anuale la serbările Minervei, o statuă de aur a zeiței în senat și alta alături a împăratului. Ziua de naștere a Agrippinei fu trecută printre zilele nefaste. La intrarea lui în Roma, Neron fu primit ca un triumfător: triburile îi ieșiră în cale, senatul eră îmbrăcat în haine de serbătoare, pretutindeni se ridicase în drum amfiteatre pentru a fi văzut de toată lumea. Invingător al josniciei publice, el se urcă pe Capitol spre a mulțumi zeilor.

După ce ucise pe Sulla și pe Rubellius Plautus, Neron trimise o scrisoare senatului, zugrăvindu-i ca pe niște spirite răzvrătite, fără să spună că-i și ucisese.

Senatul votă mulțumiri zeilor și isgonirea lui Sulla și Plautus din senat; batjocură și mai sângeroasă decât crima lui Neron!

Nimic nu poate fi mai duios decât moartea nevinovatei Octavia, nevasta lui Neron. Legând-o, i se tăiară vinele tuturor membrelor.

Fiindcă sângele întârziă să curgă din pricina fricei, ea fu înnăbușită în aburii unei băi calde. I se reteză apoi capul spre a fi adus Poppaei.

Senatul votă însă și de astădată daruri tuturor templelor și mulțumiri zeilor!

Astfel, toate asasinatele Impăraților erau urmate de sacrificii divine. Ceeace odinioară vestiă o biruință sau o prosperitate națională, devenise acum semnul unei nenorociri publice.

Intr'o astfel de mocirlă, lunecase senatul Scipionilor și al Catonilor!

Tirania Imperiului se răzîmă pe o singură formă legală: *legea maestății*. În corupția moravurilor, aveă un puternic sprijin în *delatori*...

Legea maestății există încă de pe timpul vechei republice. Atunci însă ea priveă maestătea poporului roman. A trădă o armată, a administră samavolnic o provincie însemnă a aduce o jignire maestății romane. Legea pedeseă faptele și nu vorbele. Numai sub imperiu se întinse și asupra vorbelor, trecând dela popor la persoana împăratului. Vânzându-și grădina, cavalerul Falanius vânduse și o statuie a lui August, ce se află în grădină. Iată cel dintâi proces de maestate sub Tiberiu. După el aveă să urmeze mii de procese, pedepsindu-se vorbele cele mai nevinovate și

faptele cele mai neînsemnate și dând un caracter de legalitate celei mai sângheroase dintre tiranii...

În opera lor de absolutism și de corupție a moravurilor, împărații au fost ajutați de *delatori*. În lipsa unor procurori s'a ridicat o puternică clasă de *acuzatori publici* care căutau în aplicarea legilor un mijloc de a câștiga favoarea imperială sau de a se îmbogăți. Legea Papia Poppaea, care trecea poporului averea celibatarilor, acordă delatorilor o treime din averile confiscate. Această încurajare legală a delațiunii a fost unul din cele mai grozave elemente de perturbare a vieții antice și un ferment de distrugere a imperiului roman.

Viața devenise nesigură la Roma. Vorbele și faptele erau spionate. Cazul celor patru senatori ascunși în podul casei pentru a asculta, dela adăpost, cuvintele unui nevinovat, ne dovedesc că și pereții aveau urechi. Nu mai erau legături sfinte de prietenie și de rudenie. Într'o societate lacomă de plăceri și de onoruri, totul eră subordonat interesului egoist... Procesul lui Vibius Serenus ne arată prăpastia morală în care căzuse imperiul roman încă de pe timpul lui Tiberiu.

Un fiu acuză pe tatăl său. Amândoi se numiau Vibius Serenus. Adus din exil, în

lanțuri și cu hainele murdare, tatăl ascultă acuzația fiului. Vesel, îmbrăcat în haine de sărbătoare și împodobit cu juvaeruri, tânărul acuză pe bătrân că uneltise împotriva împăratului, căutând să răscoale Galia în înțelegere cu fostul pretor Cecilius Cornutus. Cornutus se sinucise. Tatăl nu se lăsă însă doborât. Scuturându-și lanțurile, el cerea dela zei libertatea de a putea trăi departe de Roma și de astfel de moravuri... Sclavii lui fură puși la torturi: rezultatul anchetei se îndreptă însă împotriva acuzatorului. Chinuit de crimă, speriat de strigătele poporului, care cerea să fie pedepsit cu moartea, tânărul fugi din Roma. Adus cu forța dela Ravenna, Tiberiu îl sili să-și continue acuzarea. El avea o veche dușmănie împotriva bătrânului Serenus pe care voia să-și-o îndestuleze acum... Fără a să i se găsi vre-o vină, bătrânul fu condamnat la moarte...

Se discută apoi în privința lui Cornutus. Câțiva senatori propuseră suprimarea răsplății acuzatorilor, când acuzatul s'ar fi sinucis înainte de a fi fost condamnat. Această suprimare s'ar fi votat, dacă Tiberiu n'ar fi luat pe față apărarea delatorilor, plângându-se că legile erau zădărnice și republica în primejdie: mai bine să se înlătore legile decât apărătorii lor. Avea dreptate Tacit să spue: „Astfel, delatorii, un neam de oameni croit spre

nenorocirea publică, ce n'au putut fi niciodată înfrânți prin pedepse, erau ademeniți acum prin speranța răsplății!"

* * *

Bucurându-se de ocrotirea imperială, delatorii se înmulțiră și deveniră adevărați stăpâni ai Romei. Toți tremurau în fața iscusinței și trecerei lor. Onoarea, averea și viața celor mai iluștri cetățeni erau la discreția acestor mercenari ai delațiunii, îndrăzneala lor nu cunoștea nici un frâu. Nu căutau decât proiecția unuia singur: a împăratului. Ura celorlalți le slujia de pavază. Cu cât un acuzator era mai înverșunat, cu atât era mai adăpostit: numai cei mai potoliți își primeau cu timpul pedeapsa. Ne mai putându-i suferi, împărații îi schimbau uneori. Voiau delatori noi. Mai ales Tiberiu își înprospătă mereau uneltele crimei... Intrebuințându-i la început pentru siguranța lor personală, apoi pentru a-și îndestulă lăcomia de bani, împărații sfârșiră prin a se folosi de delatori pentru potolirea beției de sânge pe care o aduce cu ea puterea absolută... Cu prilejul dezastrului lui Sejan, opera delatorilor umplu Roma de cadavre. Femei și bărbați, tineri și bătrâni, cetățeni însemnați sau necunoscuți stăteau împrăștiați sau îngrămădiți. Nu era îngăduit rudelor să se apropie de dânșii spre

a-i plânge, nici chiar să-i vadă îndelung. Strajele urmăreau mâhnirea tuturor, împingând cadavrele putrede până la Tibru. Nimeni nu putea să le ardă sau să le atingă; ele pluteau lovindu-se de țărături. Frica înnăbușise sentimentele omenesti. Cu cât cruzimea era mai mare, cu atât compătimirea era mai oprită...

Puterii imperiale ce creștea nu-i răspundea decât o lașitate universală. Republica luneca spre tirania asiatică. Simțul libertății dispăruse. Moravurile moleșise caracterele. Nu mai erau voințe energice; nu mai erau pumnale să sară din teacă pentru a ucide pe tirani. Cu drept cuvânt Brutus și Cassius fusese numiți „cei din urmă Romani”... Cu moartea lor dispăruse și Republica romană. Conjurația împotriva lui Cesar a fost ultima voință încordată pentru a oprî mersul firesc al statului roman spre absolutism. Neisbutind, trebuia să urmeze monarhia vicleană și cumpătată a lui August și tirania sângeroasă a urmașilor lui.

Comploturi, firește, s’au mai urzit. Nu însă pentru restaurarea vechei republice. Ele porneau din ambiții neîndestulate. Fiind, de altfel, lipsite de energie bărbătească, au fost lesne descoperite. Dela cea dintâi primejdie, se dovedea lipsa de caractere și prăpastia morală a imperiului. Unii muriau cu stoicism, deși li se cerea energie și nu pasivitate stoică.

Cei mai mulți se grăbiau să-și răscumpere viața, divulgând pe tovarășii lor reali sau închipuiți. Lașitatea copleșise caracterele.

* * *

O vastă conjurație s'a urzit, de pildă, împotriva lui Neron sub conducerea lui Cneius Piso. În conjurație intrase un mare număr de senatori, de tribuni militari, de foști consuli și chiar prefectul pretoriului, Faenius Rufus. E cu putință să fi fost amestecat și Seneca, cea mai curată autoritate a imperiului... Conjurația era să izbutească. O mică întâmplare neprevăzută, ca de obicei, o dădu în vileag.

Piso ar fi putut ucide pe Neron chiar în vila lui dela Baiae. Nu voise însă să violeze drepturile sfinte ale ospitalității. „Mai bine să-l ucidem la Roma în palatul lui clădit din lucrurile jefuite dela cetățeni”. Scrupule morale cu un om ce-și asasinase mama, nevasta, fratele și care sângeră republica prin omoruri și spolițiuni fără număr! De fapt, era numai o lașitate. Frica de răspundere îl făcuse să șovăiască mereu.

De îndată ce firul conjurației a fost prins, n'a mai putut fi oprit cursul revelațiilor. Fiecare voia să-și scape viața, făcând mărturisiri prețioase. Poetul Lucanus acuză pe propria lui mamă. Pildă grozavă de lașitate în fața morții! Quintianus și Senecio acuzară

pe Glitius Gallus și pe Annius Pollio, prietenii lor cei mai buni...

Piso putea încă să facă un gest energic: să se ducă în tabere sau să aștepte poporul dela înălțimea forului. Unii dintre tovarăși îl îndemneau. „In curând, spuneau ei, vor sosi soldații lui Neron ca să te pună în lanțuri și să te târască la o moarte nevrednică. Mai bine mori cu glorie, îmbrățișând cauza republicei și invocând ajutorul libertății. Dacă soldații și poporul nu te vor urmări, îți va rămâne cel puțin cinstea unei morți vrednice de străbunii și de urmașii tăi”...

Piso nu se putea însă hotărî. Lipsa de hotărîre era una din caracteristicele timpului. El preferă o moarte lașă: își tăie deci vinele brațelor, lăsând un testament plin de lingușiri josnice față de Neron....

Consulul desemnat, Plautius Lateranus, fu târît la locul de supliciu al sclavilor. Tribunalul Staius îl gâtui cu propria lui mână. Lateranus muri fără să murmure, deși Staius era unul dintre conjurați. Lașitatea îi prefăcuse pe unul în victimă și pe celalt în călău.

Numai pe o simplă bănuială neîntemeiată, se hotărî și moartea lui Seneca. Tribunalul Gavius Silvanus fu însărcinat cu ordinul de moarte. Silvanus fusese și dânsul amestecat în conjurație. El trecu deci mai întâi pe la Faenius Rufus, prefectul pretoriului, pentru

a-l întrebà dacă trebuià sã execute ordinul. Faenius făcèa și el parte din conjurație. Din lașitate, porunci sã-l execute. Fiecare se gândià numai la viața lui. Astfel muri nevino-vatul Seneca.

Acest Faenius erà și complice și judecãtor. Ca prefect, el luã interogatoriile acuzaților, până ce unul dintre conjurați îl dădu pe față. Întrebat, Faenius se încurcã în explicãri. Neron îl aruncã atunci în lanțuri...

De ar fi știut sã voiascã, Faenius ar fi putut uciđe pe Neron. În timpul interogatoriului, tribunul Subrius Flavius voise sã-și tragã sabia spre a lovì pe Neron. Faenius îl oprì însã printr'un semn chiar în clipa când pusese mâna pe mânerul săbiei.

Lașitatea aduse apoi peirea tuturor. Subrius Flavius, care nu știuse sã-și facã datoria la timp, muri bărbătește zicând: „Nici un soldat nu ți-a fost mai credincios cât timp ai meritat sã fii iubit. Am început însã sã te urãsc când te-am văzut devenind ucigașul mamei și al soției tale, vizitiu, actor și incendiator”. Ceilalți centurioni și tribuni murirã și ei cu o bărbăție târzie. Numai prefectul Faenius Rufus se revãrsã în lingușiri față de Neron în testamentul lui. Cu cât cineva erà mai sus cu atât se arãtã de o valoare eticã mai scăzutã.

Mai rămãsesse consulul Vestinus. Din întâmplare, el nu se amestecase în conjurație. Ne-

ron se hotărî totuși să-l ucidă. Trimise deci o cohortă militară cu un tribun și un medic. Vestinus dădea tocmai atunci un ospăț. Un soldat îl vesti că tribunul voia să-i vorbească. Consulul se sculă de la masă. Fu pe dată închis în iatac. Medicul îi deschise vinele. Plin de viață încă, el fu dus în baie și scufundat în apă caldă fără să fi rostit vreo plângere. Conmesenii fură puși sub pază. Abia noaptea târziu li se dădu drumul, după ce Neron chibzuise că „plătise destul de scump cinstea de a fi mâncat la un consul”.

În mijlocul unei lașități atât de obștești, doar o biată femeie a arătat mai multă bărbăție și eroism. În timp ce poetul Lucanus își divulgă propria lui mamă, liberta Epicharis nu scoase nici o vorbă deși fusese pusă la chinurile cele mai cumplite. Și pe când era dusă a doua zi la tortură, ea desfăcù o fășie de ștofă din jurul sânelui și, făcându-și din ea un laț, îl prinse de arcul scaunului în care era transportată. Vârându-și capul în el, se smulse cu toată greutatea trupului până ce muri!

* * *

Conjurația lui Piso e numai un moment caracteristic al unor stări sufletești generale. Bărbăția vechilor republicani rămăse numai o amintire. Acum îi luase locul lașitatea. Era

o resemnare în fața morții. Toate brațele se întindeau spre a li se tăia vinele. Nici unul nu se înarmă ca să răzbune crimele absolutismului imperial. Moartea nu întâlnește în cale decât grumazuri pasive. Unii mureau „frumos”, adică cu stoicism. Stoicismul e însă încă o formă a lașității.

Rubellius Plautus era un strănepot al lui August. Neron putea vedea într'însul un rival la domnie. Un cuvânt al Împăratului îl exilă deci în Asia. Î se părură însă primejdios și acolo. Trimise deci o cohortă și un centurion cu ordinul de moarte.

Prietenii lui Plautus îl îndemnau să nu aștepte o moarte lașă. Scăparea putea să-i vină dela ura cu care era înconjurat tiranul. Să îndrăznească deci: îndrăzneala nu-l va expune la o primejdie mai mare decât lașitatea.

Plautus rămase neînduplecat. Centurionul îl găsi gol, pe când își făcea exercițiile corporale. Capul lui fu adus la Roma.

Pentru același cuvânt Sulla, ginerele lui Claudiu, fusese exilat la Marsilia. În șase zile ucigașii trimiși îl ajunseră și-l uciseră. Și capul lui fu adus la Roma. Neron își bătu joc, găsind că perii înălbiți prea de timpuriu îl desfigurau.

Mii de capete se rostogoliră astfel, mii de

vine se deschiseră, aburii băei înăbușiră mii de vieți — în nepăsarea cea mai desăvârșită... Virtuțile republicane pierise. Lașitatea celor mai mulți și stoicismul filozofic al unora îngăduiau stăpânirea absolutismului sângeros fără nici o reacțiune salutară.

Imperiul nu găsi deci în fața lui o opoziție serioasă. Senatul, care cu numele ținea încă puterea, devenise un factor politic fără nici o valoare de inițiativă. Inregistră doar actele împăraților. Uneori nici nu mai aveau nevoie să poruncească. Senatul le prevenea orice cruzime... Rar numai se ridică din sânul lui câte un caracter mai independent care să ne amintească ceva din vechea republică. Independența nu ajungea însă niciodată până la o atitudine energică împotriva imperiului, ci se mulțumiă cu un absentism politic sau cu o protestare platonice. Oameni ca Brutus și Cassius nu se mai nașteau. Abia avem câteva caractere integre. Desgustați de corupția veacului, acești „ultimi” Romani se retrăgeau în demnitatea vieții de familie și de meditații filosofice, așteptându-și moartea cu o stoică resemnare.

* * *

Din mijlocul acestei epoci tulburi răsare, sub pana lui Tacit, aproape numai o singură figură fără nici o pată. Am putea-o numi

eroică, dacă n'am căută în eroism și un principiu activ. Eroismul imperiului se mulțumiă numai cu o mândră pasivitate și cu o neclintită tărie în fața morții ce-și pândiă victimele...

Această figură luminoasă din sumbra epocă a lui Neron este consularul Paetus Thrasea....

Cu prilejul uciderii Agrippinei, senatul se pogorî, ca de obicei, la cele mai josnice lingușiri. Paricidul fu sărbătorit prin temple, prin statui de aur și jocuri. Deprins să aprobe toate hotărârile senatului, Thrasea ieși de data acesta din ședință. Nimeni nu-i urmă însă pilda. El singur își primejdui viața.

Compunând un poem satiric împotriva lui Neron, pretorul Antistius fu acuzat de violare a majestății imperiale. Cei mai mulți senatori fură de părere ca Antistius să fie condamnat la moarte. Thrasea se ridică atunci. Lăudând pe Neron și criticând pe Antistius, el încheie totuși: „Sub un împărat bun ce nu stânjenește libertatea senatului, nu se cuvine să se aplice vinovaților pedeapsa meritată. Călăul și lațul au fost suprimați de mult. Legile mai stabilesc și alte dispoziții prin care se pot aplică pedepse, fără ca judecătorii să fie acuzați de cruzime și veacul de barbarie. Exilat într'o insulă și cu averile confiscate,

cu cât va prelungi o viață vinovată, cu atât Antistius va fi mai nenorocit, slujind și ca o pildă a clemenței publice”.

Această dibace apărare rupse lanțul sclaviei celorlalți. Neîndrăznind să redacteze totuși un decret, consuli scriseră lui Neron, arătându-i dorința tuturor. Multă vreme Neron se luptă între mânie și rușine. La urmă rușinea birui. Antistius fu numai exilat. Thrasea avea să plătească însă cu viața independența lui de caracter.

Din clipa în care împăratul lăsă să se vadă un sentiment de nemulțumire sau de neliniște, se și găsiă un delator ca să-l împingă spre cruzime...

De data aceasta delatorul se numiă Cossutianus Capito, ginerele puternicului Tigellinus. Aplecat la urechea lui Neron, el îi șopti cuvinte de vrajbă și de ură: „La începutul anului, Thrasea se ferește să depună jurământul solemn; nu ia parte la urările făcute împăratului. Niciodată nu aduce jertfe pentru viața împăratului sau pentru glasul lui divin... El nu mai vine la senat de trei ani... Ce înseamnă această purtare, dacă nu crearea unui partid, sau poate începutul unui războiu civil? El are partizani ce nu-și permit încă îndrăzneala cuvântărilor lui. Ii imită însă înfățișarea exterioară și aerul, arătându-se aus-

teri și triști pentru a-ți imputa desfătărilor. Numai Thrasea nu-ți cinstește talentele... Sau primește doctrinele lui, dacă ți se par mai bune; sau suprimă pe căpetenia tuturor iubitorilor de revoluție... De altfel, o Cesar, nu scrie nimic senatului despre Thrasea. Lasă-l să judece între dânsul și mine”...

Asmuțit, Neron lăsa în voe pe delator, dându-i ca ajutor și pe faimosul Eprius Marcellus...

În acest timp, Thrasea se chibzuiă cu prietenii lui asupra atitudinii pe care urmă s'o aibă.

Unii prieteni îi îndemneau să se ducă la senat. Numai lașii și fricoșii mor fără să protesteze. Să înfrunte deci senatul. Poporul va vedea astfel un adevărat Roman. Această minune l'ar putea sguduî și pe Neron. Iar dacă nu, posteritatea va distinge amintirea unui om ce moare bărbătește, de lașitatea celor omorâți în tăcere...

Alții îl îndemneau să rămână acasă, pentru a-și feri urechile de insulte și ironii... A se bizui pe remușcarea lui Neron, ar însemna să hrănească o speranță zadarnică. Să-și sfârșească mai bine zilele, nepătat și neprihănit, imitând prin moartea lui gloria acelor filosofi, după ale căror pilde își călăuzise viața... Să-și pună deci capăt zilelor înainte de a fi con-

damnat de senat: îl va scuti astfel de infamia unei sentințe crude...

Thrasea rămase să se gândească peste noapte.

A doua zi templul Venerei, în care se țineau ședințele senatului, fu înconjurat de plutoane de soldați. Sub privirea lor amenințătoare senatorii intrară în ședință. Questorul ceti un discurs al împăratului, prin care se plângea de senatorii ce se fereau dela îndeplinirea sarcinilor publice.

Cossutianus începù pe dată atacul împotriva lui Thrasea. Marcellus îl continuă și cu mai multă violență. „...Să vină acest senator zelos, acest protector al dușmanilor împăratului, să vină și să propună ce erà de schimbat; mai ușor îi vom răbdà criticele, decât o tăcere care condamnă totul... Senatori, să nu lăsați în voia ambiției lui perverse pe un om, pe care îl întristează prosperitatea publică... După părerea lui Thrasea, nu mai e senat, nu mai sunt magistrați. Roma nu mai există. Murind, să rupă deci orice legătură cu o patrie, pe care n'a iubit-o niciodată și pe care acum nici nu voește s'o mai vadă”..

În urma acestei cuvântări, Thrasea fu condamnat la moarte, lăsându-i-se totuși alegerea ei.

In timp ce senatul își rostià sentința, Thra-

sea se află în grădinile lui, într'un cerc numeros de bărbați și de femei distinse. El discută tocmai cu filosoful Demetrius despre natura sufletului, când unul dintre prieteni îi anunță sentința senatului. Toți cei de față începură să plângă. Thrasea îi îndemnă să plece pentru a nu-și lega soarta de soarta lui....

Trecând în camera de culcare, întinse vinele brațelor ginerelui său, Helvidius, și lui Demetrius. Când sângele începù să țâșniască, chemă mai aproape pe questorul ce adusese sentința senatului, zicând: „Să oferim această libație lui Jupiter Liberatorul. Privește, tinere. Ești născut într'o epocă, în care ai nevoie să-ți întărești sufletul prin pilde de bărbăție”...

Astfel se stinse Thrasea, singura virtute nepătată a epocii imperiale și singurul om, în care se întrupă opoziția republicană, nu prin fapte și acțiune virilă, ci prin absentism și resemnare stoică. E singurul eroism, pe care îl mai putea produce o epocă decăzută.

IV. Concepția istoriei în Tacit

Innaintea lui Tacit, există la Romani o bogată literatură istorică. Istoria intră în mijloacele și talentul Romanilor, neridicându-se până

la abstracție și imaginație creatoare ci îndreptându-se mai mult spre realitățile vieții.

Concepția istoriei eră însă, în genere, alta la cei vechi decât concepția noastră de astăzi. Adevăr, firește, i se cerea istoricului. Acest adevăr nu mergea însă până la știința de azi a cercetării și interpretării documentelor celor mai mărunte și mai îndepărtate. Istoria după definiția lui Cicero, trebuie: *ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat*. I se cerea deci două îndrăzneli: să nu spună neadevărul, să nu ascundă adevărul. Până la adevăr e însă o grea cale, care nu lasă nimic la o parte, nicio piatră, nicio inscripție, nicio mărturie a trecutului. Antichitatea pare a n'ofi cunoscut. Istoria critică s'a născut mai târziu. Istoricii vechi se folosiau de isvoare puține, pe care, de altfel, le mistuiau spre a le da sub o formă personală.

Istoria veche nu urmărește deci numai adevărul ci și frumosul. Ea e, după expresia lui Cicero, *opus oratorium maxime*: o operă oratorică, o operă nu numai de adevăr ci și de artă, care cere un talent și toate mijloacele artei de compoziție și de stil. Istoria nu e numai o colecție de fapte, ci și studiul principiului lor generator: studiul omului, al moravurilor, al caracterelor și al pasiunilor. Istoria mai e și o creație; din câteva fragmente trebuie să creeze o epocă, o scenă, un om. Do-

cumentele sunt o pregătire pentru istorie, nu istoria însăși.

În acest înțeles, concepția lui Cicero e adevărată. Mergând și mai departe, ea face din istorie un gen oratoric, care întrebuintează toate mijloacele retorice: gruparea gradată și savantă a faptelor în vederea unui efect, tendința evidentă de a plăcea prin artificii exterioare, prin anecdote și amănunte interesante, o anumită colorare a povestirii care, fără a cădea în neadevăr, se depărtează totuși de adevăr...

Libertatea aceasta față de obiectul istoriei putea duce prin urmare la rătăcirii și mai mari.

Cicero prețuia foarte puțin pe istoricii vechi din începuturile Republicii, numindu-i *narratores rerum, non ornatores*: niște simple povestitori ce nu știau înfrumuseța adevărul. Tacit, dimpotrivă, îi prețuia; critica lui Cicero devenia un merit pentru Tacit. În acești modești povestitori, el vede niște harnici cercetători ai adevărului, străini de toate meșteșugurile oratorice obișnuite epocii imperiale.

Numai această preferință ar ajunge pentru a ne lumina asupra concepției istorice a lui Tacit.

Chiar dela începutul *Analelor*, scriitorul își propune să scrie despre oameni și lucruri, *sine ira et studio*: fără ură și fără părtinire. Cel dintâiu gând al lui Tacit mergea deci

spre sinceritate. Sincer a fost totdeauna, deși ura împotriva unor Impărați l'a împins spre o notă mai sumbră.

Tacit nu posedă, firește, metoda istorică modernă; față de antemergătorii lui reprezintă totuș un progres. „Dintre toți istoricii latini, scrie Boissier, Tacit e unul dintre cei ce citează mai mulți scriitori și documente consultate. El n'o face dintr'o arătare zădărnice de erudiție, cum se întâmplă adesea în zilele noastre, sau pentru a părea mai bine informat de cât ceilalți — fapt care în acele vremi nu erà un merit pentru un autor și nu-i putea aduce nicio glorie. El se crede poate ținut la o exactitate mai strânsă pentru că în cărțile sale se vorbià de oameni, ai căror fii sau nepoți trăiau, și de evenimente contemporane, obiectul unor vii discuții. Astfel se explică nevoia de a se înconjurà de cât mai multe informații și de a-și cità dovezile mai des decât predecesorii săi”.

Isvoarele nu lipsiau, de altfel, pentru epoca imperială. Erau mai întâiu *Acta senatus*, adică procesele-verbale ale ședințelor senatului „care, în afară de expunerea oficială a chestiunii puse de președinte și de hotărârea adunării, mai conțineau o analiză a tuturor părerilor desfășurate de diferiți senatori, discursurile și scrisorile Impăraților, și aclama-

țiile ce le întâmpinau: prin urmare, dacă nu sunt ca dările noastre de seamă stenografice, sunt mai mult de cât o dare de seamă analitică”. În afară de aceste registre, mai erau *Acta diurna populi romani*, adică un ziar la îndemâna tuturor, cuprinzând evenimentele publice mai însemnate.

Pomenind adesea și de *Acta senatus* și de *Acta diurna populi romani*, Tacit ne arată diferitele păreri ale senatorilor în discuțiile mai însemnate. Nu le citează însă niciodată în întregime și textual; chiar și scrisorile Împăraților ne sunt date prin stilul lui Tacit și cu eliminările pe care le crede de cuviință; prin aceasta Tacit jertfește încă vechei concepții istorice care înlătură aparențele oricărei erudiții.

Tacit s'a folosit și de ceilalți istorici ai Imperiului, cu toate criticile cu care-i întâmpină. De mai multe ori o mărturisește singur: — *secutus plurimos auctorum, — celeberrimos auctores habeo — tradunt temporis hujus auctores — sunt qui ferant; alii perhibent, etc.*, fără să le dea, de altfel, numele, după cum ar face orice scriitor modern.

Vorbind de cererea Agrippinei, văduva lui Germanicus, de a se mărită, el adaogă: „Istoricii ceilalți nu povestesc faptul acesta. Eu l'am găsit însă în memoriile fiicei sale, A-

grippina, mama Impăratului Neron, care a lăsat urmașilor povestea vieții și a nenorocirilor ei”¹⁾). În alt loc spune: „Am avut norocul de a găsi multe fapte vrednice de a fi cunoscute, pe care alții le lăsase în tăcere și uitare”²⁾”.

Dorința lui de informație merge până a se folosi de izvoare contradictorii, alăturate ca adevărate documente. Neputându-se hotărî între păreri protivnice, el înclină uneori capul cu durere în fața nesiguranții ce învâluie cele mai însemnate evenimente omenești: *adeo maxima quaeque ambigua sunt*³⁾).

La aceste izvoare scrise se mai adaugă și izvoarele orale. Tacit povestește lucruri văzute sau lucruri cu martori în viață încă. Pe băncile senatului, alături de Tacit, erau bătrâni ca Silius Italicus și Verginius Rufus ce-și făcuse cariera sub domnia lui Claudiu și Neron. De multe ori mărturisește el singur: „Am auzit dela bătrâni... Astfel vorbesc oamenii acelei epoci ce au trăit până în vremea noastră”.

Tacit se face însă și ecoul zvonurilor, vorbind adesea de *fama*, *rumor*, chiar când nu le crede: *non crediderim*⁴⁾). Icoana Impăra-

1) *Ann*, IV, 53.

2) *Ann*, V, 7.

3) *Ann*, III, 9.

4) *Ann*, I, 76.

ților iese astfel mai înnegrită poate decât s'ar fi cuvenit... Această scădere vine însă din dorința de a spune tot ce știa: dorință ce e la temelia istoriei moderne.

V. Scriitorul

Cu toate că e mai aproape de moderni prin concepția lui de istorie științifică, Tacit nu se depărtează nici de concepția veche a unei istorii artistice: *opus maxime oratorium*. Tacit e unul din cele mai mari talente ale antichității. Fiind robii talentelor noastre, eră firesc că Tacit să-și caute în istorie un prilej pentru a-și arăta marele lui însușiri de povestitor și talentul de a zugrăvi sufletul oamenilor prin trăsături magistrale.

Gravitatea e însușirea de căpetenie a lui Tacit. El își dă seama de înălțimea misiunii istoricului, care „se va feri de a broda povestiri de întâmplări minunate, desfătând pe cititori cu fabule: ar însemna să știrbească din gravitatea operii sale”. Tacit va înlătură deci sistematic din opera lui anecdotele, faptele mărunte și odihnitoare, tot ce-i pare mai prejos de măreția istoriei, înlocuind chiar cuvântul propriu prin perifrază.

Portretele lui sunt făcute prin largi ca-

racterizări generale, prin calitățile și defectele fundamentale ale eroilor și nu prin amănunte tipice și anecdote, după cum se obișnuște azi. Lipsite de trăsături mărunte, aceste portrete sunt totuși de o rară putere de viață. El ne-a zugrăvit astfel un Tiberiu neuitat „cu răutatea firii lui, cu gustul lui pentru căile întortochiate, cu siguranța inteligenței și cu josnicia sufletului, cu frica lui de orice independență de cuvânt și cu desgustul pe care îl simțea față de slugărnicie, cu disprețul pentru lumea întreagă și pentru sine însuși”, sau un „Claudiu, slab, hărțuit în toate părțile de femeile și libertii săi, trecând prin mijlocul unor groaznice tragedii fără să reacționeze și aproape fără să înțeleagă; — un Neron, nebun, romanțios, extravagant, desechilibrat, îndrăgostit de extraordinar și de imposibil, *incredibilium cupitor*”. Printre femei nu se poate confunda „Messalina, însetată de viții și de scandal, cu Agrippina, mai criminală în fond, dar mai virilă, mai hotărâtă, una personificând desfrâul și alta ambiția”¹⁾).

Pătrunderea psihologică a lui Tacit nu se îndreaptă numai asupra unui singur individ, ci și asupra colectivităților. El știe să zugrăvească pasiunile complexe și amestecate „fie

¹⁾ René Pichon.

că e vorba de frica și lașitatea senatului ademenind pe Tiberiu, de mânia legiunilor revoltate, de tristețea aproape religioasă a soldaților, aducând cele din urmă onoruri camarazilor uciși”¹⁾).

Dela individ și dela grupuri, psihologia lui Tacit merge și mai departe la o epocă întreagă. „Istoricul ne arată marele transformări ce modifică societatea: enumeră, clasează, descompune toate motivele care au asigurat triumful lui August, sau cele ce au adus o reacție morală sub Vespasian după revoluțiile din urmă. El vede mai ales legea evoluției istorice: excesul de lux produce prin reacțiune nevoia economiei: binele chiar produce uneori consecințe rele; toate lucrurile omenești se rotesc într’un cerc fatal, *rebus cunctis inest quidam velut orbis*”²⁾).

În adâncul operei sale găsim mai ales psihologia omului în genere: „Găsim în Tacit, scrie René Pichon, multe sentințe și maxime, în loc de a fi însă zadarnice podoabe ale cuvântării, ele cuprind reflecțiile profunde ale autorului; ele rezumă și condensează sub o formă scurtă și puternică rezultatul observației morale și concepția lui asupra naturii omenești. Această concepție e pesimistă ca și cea a lui La Rochefoucauld și pentru ace-

¹⁾ René Pichon.

²⁾ Idem.

laș cuvânt: ea i-a fost sugerată scriitorului de vederea unei epoce foarte tulbure, fără frâu și regulă, în care instinctele rele s'au putut deslănțui în libertate.

La Impărați, beția și amețeala, trezite de conștiința puterii absolute; — la nobili, lașitatea și viclenia ce se pogoară până la infamie; — în mulțime, o toropeală cu momente de mânie oarbă și de furie bestială; — la toți, în sfârșit, egoismul brutal sau prefăcut, jertfind totul poftei nebune de a se bucura de viață și de a domina, tot răul pe care despotismul și anarhia îl pot trezi în inima omenească, — iată ce zugrăvește Tacit cu o pătrundere ironică și nemiloasă. Opera sa e o bogată serie de documente omenești, luate dintr'o epocă în care pasiunile au fost deslănțuite mai mult ca în oricare alta.

Aceste documente sunt cu atât mai prețioase cu cât sunt puse în lumină cu o artă foarte rafinată, și cu cât coloritul pictorului egalează pătrunderea psihologului. Incă din *Dialog*, s'a văzut că Tacit eră atent față de lucrurile exterioare și dornic de a zugrăvi atitudinea eroilor săi. În *Agricola* sunt câteva descripții pitorești, descripția câmpului de bătăe după lupta dela muntele Graupius, cu colinele lui pustii, cu imensitatea lui tăcută, *vastum undique, silentium*, cu câmpiile lui pline de sânge și acoperite de cadăvre. În *Historiae*

această artă de a zugrăvi crește și mai mult: iată-l pe Galba închis în palat cu sfetnicii lui speriați și nehotărâți, în timp ce în lagăre, Othon, ridicat pe o estradă, înconjurat de steaguri, trimite sărutări soldaților entuziasmați, pe când mulțimea cerea capul conjuraților, până a nu cere capul împăratului; — iată-l pe Othon în apropierea morții lui, cuvântând prietenilor săi, rânduind toate amănuntele, părăsind viața fără lașitate dar și fără zgomot; — iată marșul triumfal al lui Vitellius, în totdeauna beat, și al bandelor lui jefuitoare și brutale. În *Anale* talentul lui descriptiv ajunge la perfecție: se pot compara cele două povestiri ale războalei Bretonilor, în *Agricola* și în cartea XIV a *Analelor*; cea din urmă e mult mai completă și mai puternică; fărădelegile veteranilor sunt povestite în amănunte; se văd femeile în haine de doliu, cu părul desfăcut, cu torții în mână și druzii ce ridică brațele la cer rostind imprecații tainice: schița a devenit un tablou definitiv. La fiecare pas vin scene pitorești sau mișcătoare: iată armata romană trecând prin pădurea Teutoburgului și găsind oasele înălbite și capetele mutilate ale soldaților lui Varus, punându-și lagărele în mijlocul acestor păduri necunoscute și ascultând cântecele de războiu ale barbarilor; — iată sosirea vasului ce aducea rămășițele lui Germanicus; Agrippina, ținând în

mânile sale urna funerară și debarcând în mijlocul tăcerii și a conșternării tuturor; — aiurea nunta Messalinei și a lui Silius, parodia scandalosă a cultului lui Bacchus, în în timp ce un oaspete, urcat în vârful unui copac, anunță că vede venind furtuna dela Ostia; — moartea lui Britannicus, tulburarea curtezanilor, indiferența de ghiață a lui Neron, și după câteva clipe de neliniște, reluarea banchetului, *ita, post breve silentium, repetita convivii laetit̃a*. În aceste tablouri, efectul dramatic e obținut prin exactitudinea cea mai strânsă. Tacit nu declamă și nu forțează tonul: povestește, dar știe alege amănuntul material ce face lucrul văzut imaginației noastre. Știe să vadă exteriorul tot atât de bine cași interiorul, interpretându-l unul prin altul. Psihologia lui nu-i niciodată abstractă tot așa după cum realismul lui nu-i superficial. Ca și Saint-Simon, dar cu mai multă lărgime de spirit, el reunește aceste două calități ce se împacă atât de greu împreună: profunzimea analizei morale și viia intuiție a amănuntului concret și material. El pătrunde motivele secrete ce se ascund sub actele exterioare și reproduce totuș aceste acte exterioare în tot adevărul și culoarea lor.

El e ajutat pentru acest scop de stilul ce și-a creat singur și care e cel mai original din toată literatura latină. Nu e nici elocința armo-

nioasă a clasicilor, nici retorica umflată a de-clamatorilor. Fiind nervos, Tacit nu respectă ordinea normală a frazei; n'are răbdare de a tulbură stilul așezat cu meșteșugire a lui Cicero, schimbând cazurile, genurile, și numerele, întrerupând de odată întorsăturile începute, înșelând înadins pe cititor. Fiind nervos, i se pare întotdeauna că e prea lung, suprimă cuvintele intermediare, se scutește de verbe, conjuncții, se mulțumește cu alăturarea cuvintelor, le siluește înțelesul pentru a-l face să exprime multe lucruri în puține cuvinte. Fiind nervos, în sfârșit, și viu impresionat de lucrurile exterioare, siluește limba pentru a o face să exprime senzațiile lui de artist... -

Acest stil atât de original nu s'a născut deodată. În *Dialog* Tacit e credincios tradițiilor lui Cicero; el vorbește o limbă bogată, regulată, și periodică. În *Agricola* și *Germania*, stilul mai e încă întrucâtva ciceronian. Evoluția se arată mai ales în *Historiae* și se desăvârșește în *Anale*. În *Anale* e un acord minunat între formă și fond. Treptat și în contact cu realitatea observată, Tacit și-a dat seamă de talentul lui de psiholog și de pictor; treptat și-a creat deasemene acest stil unic, capabil de a condensă ideile cele mai profunde și de a reproduce imaginile cele mai pitorești: *iată în ce stă geniul*".

VI. Judecata lui Tacit asupra împăraților

Portretele Impăraților zugrăvite de penelul magistral al lui Tacit sunt foarte întunecate. Impotriva lor s'au ridicat deci numeroase obiecțiuni. Până și Neron și-a găsit apărători în decursul veacurilor.

Pentru a cunoaște adevărul asupra acestor portrete; e interesant să cunoaștem opinia contemporanilor asupra operii istorice a lui Tacit.

Cel dintâiu isvor îl găsim în *Scrisorile* lui Pliniu cel tânăr.

În primele patru cărți ale acestor *Scrisori* nu ni se vorbește de Tacit decât ca de un om foarte elocvent, poate ca de cel mai mare orator al timpului său. În cartea a cincea (publicată între 105 și 106), Pliniu scrie lui Capito, că după ce-și va mântui de publicat discursurile, se va deda istoriei... De unde acest gust nou pentru un gen literar cu care Pliniu nu se ocupase până acum? E probabil că *Istoriile* lui Tacit apăruse și produsese o mare emoție și emulație. Succesul lor fusese fulgerător. Pliniu îl asigură pe Tacit că *Istoriile* lui vor fi nemuritoare: — *Auguror, nec me fallit augurium, Historias tuas immorta-*

les futuras, — și că oamenii, pe care îi laudă el vor trăi veșnic.

Operele lui Tacit au fost primite deci cu bucurie de contemporani, ce erau mai în măsură să cunoască adevărul asupra Impăraților.

Tacit nu e desmintit nici de istoricii posteriori: Suetoniu și Dione Cassius.

Suetoniu nu e un moralist sever ca Tacit. Nu vom găsi prin urmare la dânsul indignarea violentă a marelui istoric. Fiind un modest cercetător de bibliotecă, fără vederi politice și mai mult legat de Imperiu, nu se arată dușmănos față de Impărați. Portretele lui Suetoniu sunt totuș asemănătoare cu portretele lui Tacit: Tiberiu zugrăvit de Suetoniu e tot atât de odios ca și cel al lui Tacit; Claudiu e tot atât de prost; Neron tot atât de nebun

Greul Dione Cassius e tot atât de aspru față de imperiu, deși nu are nici un motiv de a fi credincios vechei republici...

În afară de scriitorii ce i-au lingușit din timpul vieții lor, Impărații n'au fost iubiți nici de contemporani, nici n'au găsit apărători printre urmași. După moartea lui Tiberiu, poporul strigă pe ulițele Romei „Să-l aruncăm în Tibru!” În luna Ianuarie următoare, la ceremonia de depunerea jurământului magistraților că vor păzi legile Impăraților, numele lui Tiberiu a fost lăsat la oparte,

fără a mai fi restabilit vreodată. Seneca, contemporan cu ultimii ani ai lui Tiberiu, văzuse și el pe „acești delatori ațâțați ca niște câini împotriva oamenilor cinstiți și hrăniți cu carne omenească” ce făceau rușinea acestei domnii.

Pe timpul lui Tacit, opinia publică erà deci formată în privința Impăraților. Tacit n'a adăos nimic nou. Dimpotrivă, uneori se arată mai neîncrezător de cât alți istorici. Astfel, el se îndoește că Neron ar fi dat foc Romei, deși Pliniu cel bătrân și Suetoniu sunt categorici în această privință. Nu Tacit a creat prin urmare tragica legendă a Impăraților sanguinari: el a găsit-o plăsmuită și urmașii lui au continuat-o.

Tacit e învinovățit de a fi pesimist. Nici nu putea fi altfel. „Avea doisprezece ani la moartea lui Neron. Văzuse patru împărați succedându-și în 14 luni; Capitoliul ars; Roma luată cu asalt și Barbarii răsculați la frontieră”. Erà deci firesc ca părerile lui asupra timpului său să fie întunecoase. Cei din urmă trei ani ai domniei lui Domițian îi lăsase, de altfel, o amintire de cruzime, ce nu se șterse chiar când Imperiul înflorì sub domnia binefăcătoare a lui Traian. „Cine vă asigură, spune un erou al lui Tacit, că nu vor mai fi tirani? Tot astfel credeau și cei

ce supraviețuiră morții lui Tiberiu și Caligula, și totuș s'au ridicat tirani noi, mai cruzi și mai urâți¹⁾”.

Subiectul operei lui istorice nu-l putea, de-așezămeni, decât împinge spre pesimism. Uneori se simțea desgustat de povestirea atâtor scene sângeroase, înșirând „aceleași perpetue acuzații, aceleași prietenii înșelătoare, aceiași judecători ce nu știu decât condamnă”. Cu regret, el se gândea la istoricii Republicii care aveau de povestit lucruri mari și frumoase: „Ei povestiau în largi descrieri războaie frumoase, despre cuceriri de cetăți, înfrângeri și prinderi de regi; iar înăuntru: certurile tribunilor și ale consulilor, legile agrare și frumentare, luptele dintre plebe și nobile. Eu sunt închis într'un cerc îngust, și opera mea va rămâne fără glorie”²⁾).

Departe de a fi neîndreptățit, pesimismul lui Tacit precedea deci dintr'o realitate. El îi slujise în a-l face să vadă drept într'o epocă în care numele nu mai corespundea noțiunilor. Tacit își dădea seamă, de pildă, că instituțiile republicane de sub Imperiu erau numai niște forme hipocrite și fără valoare reală. Ne lăsându-se înșelat de aparențele prosperității publice, el văzu relele adânci de care suferia

¹⁾ *Hist.* IV, 42.

²⁾ *Ann.*, IV, 32.

imperiul. În armată intrase spiritul de revoltă, ce îndreptăția pe cei străini să afirme „că în armata romană nu erà nimic bun afară de ceiace nu erà roman”¹⁾). Vechia nobilime dispăruse sau erà redusă la mizerie: numărul sclavilor creșteà pe când plebea liberă se împuținà. Libertii ocupau funcțiile cele mai mănoase... Tacit surprinse cu o rară pătrundere toate aceste rele ce aveau să aducă ruina imperiului roman...

* * *

S'a afirmat că și originea familiei ar fi atârnat în cumpănă în fixarea ideilor sale politice.

Cu toate că ieșise dintr'o familie equestră, Tacit are totuș câteva prejudecăți aristocratice; pretutindeni vorbește cu o adevărată încântare de vechile familii republicane...

Cultura greacă a servit deasemenea în formația lui intelectuală. Prin influența ei, patriotismul i s'a lărgit și s'a umanizat. Tacit e mai drept cu Arminius decât Titu Liviu cu Anibal... Nicăeri nu găsim o mândrie națională împinsă până la șovinism. Recunoscând dreptatea multora dintre popoarele ce se răsculau împotriva Romanilor, el pune, de pildă, în gura Bretonului Calgacus, toate drep-

¹⁾ *Ann.*, III, 40.

tele plângeri ale barbarilor contra Romei: „*Raptores orbis... quos non Oriens, non Occidens satiaverit... ubi solitudinem faciunt, pacem appellant*”. Tot astfel va pune și în gura lui Cerealis un discurs cumpătat în care arată popoarelor supuse binefacerile imperiului roman. Dacă plăteau tribute, eră pentru a avea o administrație bună. „Puteți ajunge oriunde: voi comandați legiunile, guvernați provinciile. Când Impărații sunt răi și noi suferim ca și voi, mai mult chiar decât voi, căci suntem mai aproape de dânșii. Cei buni fac binele lumii întregi; pe cei răi trebuie să-i suportăm cum suportăm seceta sau inundațiile. Timpul frumos, ne consolează apoi de furtună”.

Nu vom putea cere, firește, lui Tacit, de a fi fost cu totul deasupra prejudecăților rasei și epocii sale. În privința sclavilor și gladiatorilor, de pildă, el avea prejudecățile întregii antichități.

Tot astfel și în privința religiei.

Filozofia lui religioasă se ridică probabil la un fel de monoteism comun oamenilor culti ai timpului, mulțumită filosofiei grecești. Îndepliniă însă toate riturile obișnuite ale politeismului roman. Uneori ne arată chiar oarecare credulitate și superstiții, vorbindu-ne, de pildă, de astrologie „în care greșala e

alături de adevăr”... Prin acelaș fond de prejudecăți de rasă, se explică și severitatea lui față de Evrei și de Creștini, atât de puțin potrivită cu obișnuita lui lărgime de vederi.

* * *

E o altă învinuire însă ce i se face mai adese: Tacit ar fi urmărit Imperiul cu o ură nemuritoare din pricina credințelor republicane pe care le împărtășia cu mulți alții dintre contemporanii lui.

În epoca Imperială nemulțumirile erau foarte numeroși. Eră și greu să nu fie nemulțumiri sub domniile lui Caligula și Neron. Nemulțumirile stăruiau însă și sub domniile cele mai bune. În timpul lui Traian Pliniu spuneă Impăratului într’o cuvântare: „Nu ascultă bărfelile răuvoitoare, șoaptele tainice ce nu pot strică decât celor ce le ascultă”.

Nu există, dealtfel, un regim politic care să fi mulțumit pe toată lumea. Imperiul nu se putea bucura de altă soartă. Conspirațiile îndreptate împotriva Cesarilor au fost destul de numeroase. Mai totdeauna însă ele țintiau vreun Impărat urit și nu imperiul. Nici un conspirator nu făgăduia restabilirea vechei republice, — semn că regimul vechiu nu avea mulți partizani. Numai la asasinarea lui Caligula se făcù o încercare mai serioasă pentru reînvierea Republicei. Soldații însă preferau

un Cesar. Găsit de un pretorian după o tapi-serie, Claudiu fu proclamat deci Impărat... Celelalte conjurații pornise dintr'o ură personală sau dintr'un prisos de indignare publică.

În tot timpul imperiului nu s'a format un partid de opoziție, unit și puternic, cu un program hotărît, ci s'au înjghebat numai conspirații de nemulțumiri personale. Cei ce urau pe Tiberiu își puneau astfel speranța în Germanicus, fără a se gândi să răstoarne regimul..

Am amintit, de altfel, că Tacit, de fapt, nu erà „republican”, cu toată înverșunarea lui împotriva Impăraților. Am văzut cariera lui politică desfășurându-se sub ocrotirea Cesarilor și crescând din binefacerile imperiului...

Tacit erà un moderat potrivit tuturor exagerărilor. El își găsisse realizarea idealului în Agricola „un bărbat supus legilor, devotat țării lui, făcându-și datoria fără sgomotoasă arătare, cătând a nu ațâța gelozia stăpânului și a nu-i trezi mânia, dușman al opoziției radicale și al îndrăznelilor nefolositoare, primind necesitățile de care nu poți scăpa, vesel de a trăi sub împărații cei buni și suportând pe cei răi”...

Modelul acesta, văzut în Agricola, erà probabil modelul omului public, pe care Tacit căută să-l realizeze în propria lui viață...

Nu vom găsi în *Anale* o doctrină politică expusă teoretic... Din oarecare fragmente vedem totuș că Tacit rămăsesse și la bătrânețe cu aceleași idei pe care le avusese și în tinerețe...

Ca și Aristot el recunoaște într'un pasaj al *Analelor* trei forme de guvernământ: „La toate popoarele, în toate cetățile puterea aparține poporului, nobililor sau unui singur om”. Mai eră, ce e dreptul, o a patra formă de guvernământ ieșită „din amestecul celorlalte trei”... Acest regim politic eră vechea Republică, pe care Polyb o admirase în timpul războaielor punice ca pe un amestec desăvârșit de democrație, aristocrație și monarhie. „Privind numai puterea consulilor, te-ai crede într'o monarhie; ținând seamă numai de autoritatea senatului te-ai crede într'o aristocrație; cel ce ar vedea rolul poporului în afacerile publice ar înclina să se creadă într'un stat democratic”.

Vechea constituție romană nu trezi însă în Tacit aceeași admirație ca în Polyb. El o judecă în câteva cuvinte: „această formă de guvernământ e mai ușor de lăudat decât de stabilit și chiar de ar fi stabilită, n'ar putea dura”. Pierderea vechei Republici nu părea deci lui Tacit o pagubă prea mare; ea cădea în ordinea lucrurilor.

Imperiul eră o monarhie absolută. Nu mai e nicio îndoială în această privință: o mo-

narhie absolută dar hipocrită. Impărații păstrase formele vechei republice, lipsite însă de orice realitate politică. A crede în puterea senatului, și prin urmare a privi imperiul ca pe o „Dyarchie” înseamnă a fi înșelat de aparențe. Senatul execută ordinele Impăratului.

El nu mai avea nicio inițiativă politică. „Tacit, scrie Gaston Boissier, nu se lăsă înșelat. Prieten al senatului, și mândru de locul ce-l ocupă în mijlocul lui, el nu are niciun interes de a-i ascunde mărimea autorității. E fericit de a ne spune că la începutul domniei lui Tiberiu toate marile afaceri se dezbăteau înaintea senatului; că înaintea lui veniau deputații orașelor și ai provinciilor, pentru a le ascultă plângerile și a le judecă neînțelegerile. I se simte bucuria, la povestirea uneia dintre aceste mari scene. „Ce zi frumoasă!” strigă el fericit¹⁾. Dar chiar și atunci nu-și făcea iluzii. El știa bine că ceea ce se lăsase Senatului nu era decât umbra vechei lui autorități. „Impăratul, spunea el, îi lăsase aparențele; el își păstrase realitatea”. Regimul nu era, prin urmare, după cum se pretinde, o putere împărțită. El nu se deosebiă în nimic de monarhia adevărată. Un

¹⁾ *Ann.*, III, 60.

singur om aveà puterea: *haud alia re romana quam si unus imperitet*”.

Părarea lui Tacit despre plebe erà destul de defavorabilă. El a zugrăvit-o, de altfel, în chip admirabil, ca un mare pictor al mulțimii ce erà. „Trebue să citești descripția în câteva rânduri a luptei din ulițele Romei dintre soldații lui Vespasian și cei ai lui Vitellius¹). Poporul asistă ca la un spectacol. Aplaudă pe învingător ; urmărește pe învinși în ascunzătorile în care s’au dosit pentru a-i da pe mâna celor ce-i caută. Se crede la circ sau în amfiteatru: se desfătă la incidentele luptei sângeroase, uitând că ceice se ucideau între dânșii nu erau gladiatori, puși să se omoare pentru plăcerea lui. Prin mâinile lor erà sfâșiată patria, în timp ce Galia și Germania se răzvrăteau și Imperiul erà gata de-a se sfărâma. O astfel de plebe nu puteà să placă lui Tacit, și el nu trebuià să regrete mult că i se ridicase dreptul de a votà legi în comiții și de a alege magistrați în Câmpul lui Marte”.

Asprimea, cu care privià poporul, a îndreptătit pe mulți să creadă că Tacit erà un partizan al guvernului aristocratic. Nici senatul nu e zugrăvit însă prea măgulitor în opera lui is-

1) *Hist.* III, 68.

torică. Lașitatea nobililor îl umplă de desgust. Tacit nu scapă nici un prilej pentru a ne arăta decadența rușinoasă în care căzuse urmașii familiilor celor mai ilustre. La descoperirea conjurației lui Piso împotriva lui Neron, panica ce-i cuprinse pe toți dovedî prăpastia morală în care lunecase societatea romană. Înainte de a fi întrebați, conspiratorii se grăbeau să divulge tainele conspirației. Fiecare își numiă prietenii cei mai buni; Lucan își denunță mama. Numai o curtezană, Epicharis, știu să păstreze taina, cu toate că fusese pusă la tortură. „Curaj minunat, scrie Tacit, la o libertă, la o femeie, care, pusă la chinuri așa de groaznice, apără prin fidelitatea ei pe niște streini, aproape niște necunoscuți, în timp ce oameni născuți liberi, cavaleri romani, senatori nu așteptau torturile pentru a trădă pe întrecute tot ceiace aveau mai scump pe lume”.

Tacit nu 'și făcē deci iluzii asupra aristocrației și nici chiar asupra dōmniei senatului. La urcarea pe tron a lui Vespasian cāțiva senatori încercașe să mărească autoritatea senatului; scriitorul nu arată însă prea multă încredere față de această încercare.

A trăi în timpul său, în bună înțelegere cu guvernul momentului, și, chiar dacă ai regretă trecutul, a te resemnă cu prezentul — e

ideea politică ce străbate operele lui Tacit dela *Dialogul* tinereții lui neexperimentate până la *Analele* bătrâneții lui glorioase dar și mult încercate. El aveà convingerea că imensitatea imperiului roman nu puteà fi guvernată decât prin autoritatea unui singur om. Epoca republicei trecuse. Monarhia creată de August erà o necesitate, în fața căreia Tacit se închinà. „Tacit, scrià Mommsen, e monarhic de nevoe sau, s'ar puteà spune, din desperare”; Monarhia erà regimul ce se cuvenià unei societăți „ce nu puteà suportà nici deplina libertate, nici deplina sclavie”.

* * *

Am văzut că nu erà nimic nici în naștere, nici în caracterul, nici în părerile lui politice, pentru a face din Tacit un dușman neîmpăcat al Imperiului... Putem deci spune că s'a ținut de făgăduință, vorbind despre oameni și evenimente: *sine ira et studio*.

Tot ceiace povestește el de Impărați e exact, sunt însă și lucruri bune lăsate la o parte, care ar fi îndulcit poate trăsăturile portretelor sale... Pricina acestei parțialități relative e în concepția pe care și-o făcè Tacit, ca și toți istoricii vechi, despre istorie...

„Eu socot, scrie Tacit¹⁾, că sarcina de că-

1) *Ann*, III, 65.

petenie a istoriei e de a împiedică uitarea virtuții și de a înfrâna vorbele și faptele rele prin frica de posteritate și infamie”. Sau în altă parte¹⁾: „Puțini oameni deosibesc cu mintea lor binele de rău, folositorul de vătămător. Cei mai mulți se slujesc de experiența altora”.

Istoria, după această concepție, e o școală de morală. Ea mai este și o școală politică. Alături de atâtea reflecții subtile și profunde, de atâtea fine analize psihologice, scrie Gaston Boissier, ce arată cunoștința naturii omenеști, mai găsim în Tacit și multe păreri, în care vedem un adevărat om de stat.

Având însă ochii îndreptați numai asupra Palatinului, și privind spectacolul sângeros al Romei guvernate de un nebun, ca Neron sau Caligula, un istoric moralist nu putea decât să condamne imperiul. Ținând seama însă și de prosperitatea provinciilor, un istoric care e totodată și om politic nu putea să nu-i devină mai favorabil. Pentru a fi drepti trebuie o împreunare a punctului de vedere moral și al celui politic. Oricare ar fi fost ura lui Tacit față de Caesari, el nu ascunde lucrurile cumiți și folositoare, pe care le-au făcut ei înșiși sau prin sfaturile unor sfetnici chib-

1) *Ann.* IV, 33.

zuiți. El a lăudat cum se cuvenià domnia lui Tiberiu în cei dintâi nouă ani ; a citat cu elogiile cele câteva legi bune, cele câteva măsuri cuminti ale lui Claudiu și chiar ale lui Ne-ron, ce erau încă în vigoare în epoca sa.

Nu e drept deci de a afirmà că Tacit și istoricii din școala lui au trecut cu vederea binele, pe care l'au făcut Tiberiu și succesorii lui. Cum însă, în calitatea lor de moraliști, au fost mai mult preocupați de crimele săvârșite de acești Impărați, au cam lăsat la o parte serviciile aduse.

Oamenii politici, dimpotrivă, sunt ispitiți de a nu le vedea decât serviciile, și fără a le tăgădui crimele, sunt înclinați a le ascunde sau micșorà... Tacit are cel puțin meritul acesta de a nu fi voit să admită că sunt privilegiile particulare pentru șefii de stat, — care nu au dreptul la mai multă indulgență decât ceilalți, — și că legile obișnuite nu sunt făcute pentru toată lumea, după cum cugetă, în fond, cei ce trec cu vederea faptelor Caesarilor.

Severitatea lui Tacit nu e numai dreaptă. El o crede și folositoare. Tacit rămăsese uimit în fața acestui șir de Impărați răi, pe care nu numai întâmplarea îi făcuse răi. Unii dintre ei începuse chiar prin a fi meritoși: primii nouă ani ai Domniei lui Tiberiu au fost

vrednici de laudă; chiar Neron trezise speranțe frumoase. Și pe unul și pe altul, imperiul i-a stricat făcându-i cele dintâi victime ale acestei puteri absolute cu care striviau pe ceilalți. Această autoritate suverană, fără margini stabile, ce le îngăduia totul și-i făcea să se teamă de totul, i-a zguduit sufletește, alungând instinctele bune din sufletele lor: *vi dominationis convulsus et mutatus*.

Aproape nici un Impărat n'a rezistat acestei puteri: toate dinastiile Imperiale, chiar și cele ce au început mai bine, au sfârșit rău. *Flavii* au fost necinstiți de Domițian, *Antoninii* de Commodus; *Severii* de Caracalla. Pentru a vindeca această boală de nebunie și neomenie, ce copleșise toate dinastiile, Tacit a crezut de cuviință s'o pună în evidență. El a arătat cu toată vigoarea geniului ceiace face puterea din omul de care se prinde, zugrăvind: niște tablouri ce nu se pot uita după ce le-ai privit odată''.

* * *

Din această schiță reiese marea însemnătate a lui Tacit nu numai ca istoric dar și ca scriitor. „Prin pătrunderea lui morală, scrie René Pichon, el ajunge până la cele mai tainice pasiuni ale sufletului omenesc, rușinoase, crude sau bolnăvicioase; prin vigoarea coloritului său el aruncă asupra lor o lumină crudă,

orbitoare, luminând astfel cu o nemiloasă strălucire prăpăstiile conștiinții omenеști. Nedrept și parțial uneori din pricina pasiunii, obscur și subtil din cauza adâncimii, din întreaga antichitate latină, opera lui e cea care ne face să ne gândim mai mult, lăsându-ne în suflet o amărăciune întăritoare ca tot ce e adevărat. Ea e viața însăși în toată puterea și cruzimea ei”.

CORNELII TACITI

ANNALIUM RELIQUIAE

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER PRIMUS

CUPRINSUL CĂRȚEI I A ANALELOR

- I—V. Despre Roma dela fundarea ei până la August. Planul lucrării. Intemeierea imperiului. Bătrâneța lui August: boala și moartea lui. Venirea la domnie a lui Tiberiu.
- VI—XV. Uciderea lui Agrippa Postumus. Tiberiu primește jurământul de credință. Șovăirile lui prefăcute. Testamentul lui August. Inmormântarea lui. Părerii asupra domniei lui. Apoteoza lui August. Citirea *Registrului Imperiului*. Tiberiu cedează rugăciunilor Senatului și primește puterea. Livia, Germanicus. Alegerile sunt trecute în seama Senatului.
- XVI—XXX. Răzvrătirea a trei legiuni în Pannonia. Impotrivirea lui Blaesus, comandantul legiunilor. Tiberiu înștiințat trimite în

lagăr pe Drusus cu puteri noi. Citirea unei scrisori a Împăratului; cererile soldaților. Eclipsa de lună. Groaza superstițioasă a răzvrătiților. Potolirea răscoalei.

XXX—XXXVIII. Revolta mai gravă a două, pe urmă a patru legiuni din Germania inferioară. Germanicus. Caracterul lui. Situația lui la moartea lui August. Aleargă în lagăr și ține o cuvântare soldaților. I se oferă imperiul. Germanicus refuză cu indignare.

XXXIX—LII. Răscoala se încinge iar. Germanicus își îndepărtează din lagăr nevasta și copilul. Rușinea și căința legiunilor. Germanicus le ține o cuvântare. Răzvrățiții pedepsesc lei înșiși pe capii răscoalei. Neliniștea în Roma. În urma unei scrisori a lui Germanicus, Caecina măcelărește pe soldații nesupuși încă. Șosirea lui Germanicus. Legiunile cer să meargă împotriva vrășmașului: Țara Marsilor e pusă la tăiere. Sentimentele lui Tiberiu la aceste vești.

LIII—LIV. Moartea Juliei, fiica lui August. Formarea unui colegiu de preoți în cinstea lui August. Tiberiu e împotriva distracțiilor publice.

LV—LXXI. Invazia țării Chattilor: Arminius și Segestes. Nevasta lui Arminius e făcută pri-

zonieră. Cuvântarea lui Segestes către Germanicus. Arminius ațâță pe Germani la război. Romanii pătrund în pădurea Teutberg, îngroapă rămășițele legiunii lui Varus. Retragerea armatei romane. Mișcarea trupelor lui Caecina. Atacul Germanilor. Visul lui Caecina. Germanii sunt respinși și făcuți bucăți. Neliniștea legiunilor rămase pe Rin. Strășnicia Agripinei. Bănuelile invidioase și dojana lui Tiberiu. Fluxul amenință să înnece pe Vitellius și trupele lui. Armata întregă se adună în tabere.

LXII—LXXIV. Infrângerea fățarnică a lui Tiberiu. *Legea maiestăței*. Procesul lui Falanius, Rubrius și Granius Marcellus. Delațiunea.

LXXV—LXXXI. Dreptatea, dărnicia lui Tiberiu. Revărsarea Tibrului: măsurile luate. Achaia și Macedonia sunt declarate provincii imperiale. Lupte de gladiatori prezidate de Drusus. Dezordine în teatru: regulamente severe. Li-se îngăduie Spaniolilor să ridice un templu lui August. Tiberiu refuză să desființeze darea de unu la sută. Concediile militare. Proiectul de a schimba cursul afluenților principali ai Tibrului: reclamațiile. Lui Poppaeus Sabinus i se prelungește sarcina de a guver-

nà Moesia. Politica lui Tiberiu în această privință Alegerile pentru consulat: intervenția Impăratului.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

767	14	{ Sex. Pompeius Sex. Apuleius
768	15	{ Nero Claudius Drusus Caesar C. Norbanus Flaccus

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER PRIMUS

1. Urbem Romam a principio reges habuere. Libertatem et consulatum L. Brutus instituit. Dictaturae ad tempus sumebantur¹⁾; neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare jus²⁾ diu valuit. Non Cinnae³⁾, non Sullae⁴⁾ longa dominatio; et Pompeii Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere⁵⁾, qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine principis⁶⁾ sub imperium accepit. Sed veteris populi Romani⁷⁾ prospera

1) Dictatura nu durà mai mult de șase luni.

2) Tribunii militari au înlocuit pe consuli în anul 444 a. Chr., și au dispărut în 387.

3) *Cinna* a fost de patru ori consul de la 86—83.

4) *Sulla* a fost dictator timp de patru ani.

5) *Cessere* = au trecut în mâinele.

6) Cuvântul de „*princeps*”, cu care se numia senatorul chemat să-și dea cel dintâi părerea, nu jignia urechile Romanilor.

7) *Veteris populi Romani* = vechea republică. Imperiul era regimul nou.

vel adversa claris scriptoribus¹⁾ memorata sunt, temporibusque Augusti dicendis²⁾ non defuere decora ingenia³⁾, donec gliscente adulatione detererentur. Tiberii Caiique⁴⁾ et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant, recentibus odiis compositae sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio⁵⁾, quorum causas procul habeo⁶⁾.

II. Postquam, Bruto et Cassio caesis, nulla jam publica arma⁷⁾, Pompeius apud Siciliam⁸⁾ oppressus, exutoque⁹⁾ Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus nisi Caesar¹⁰⁾ dux reliquus, posito triumviri nomine, consulem se ferens¹¹⁾ et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum¹²⁾, ubi militem donis, populum annona¹³⁾ cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere¹⁴⁾ pau-

1) *Claribus scriptoribus*, dativ. Tacit pune adese la dativ regimul indirect al verbelor pasive.

2) *Temporibus Augusti dicendis* = pentru epoca lui August.

3) Titus Livius, Asinius Pollio, Cremutius Cordus, Cornelius Nepos și alții.

4) *Caii*, împăratul cunoscut sub numele de Caligula.

5) *Studium* = părtinire.

6) *Procul habeo* = *quorum causae alienae sunt a me*.

7) *Publica* = republicane.

8) Sextus Pompeius, înfrânt ia 36 a. Chr., fugi în Asia unde fu prins și ucis.

9) Lepidus avusese 20 de legiuni pe care i le luase August, după ce-l chemase din Africa împotriva lui Pompei. Lepidus rămase astfel ca simplu particular cu demnitatea inamovibilă de mare pontif.

10) *Caesar*, C. Julius Caesar Octavianus.

11) A fost de patru ori consul înainte de a ajunge la imperiu.

12) Puterea tribunciană a devenit apoi nedespărțită de puterea imperială.

13) *Annona*, distribuția de grâu, gratuită sau pe prețuri mici.

14) *Insurgere*, infinitiv istoric.

latim, munia senatus, magistratum, legum in se trahere, nullo adversante, quum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus et honoribus extollerentur¹⁾, ac, novis ex rebus aucti, tuta et praesentia²⁾ quam vetera et periculosa mallent. Neque provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio³⁾, ob certamina potentium et avaritiam magistratum, invalido legum auxilio⁴⁾, quae vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

III. Ceterum Augustus subsidia⁵⁾ dominationi Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolentem, pontificatu et curuli aedilitate, M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militiae et victoriae socium, geminatis consulatibus⁶⁾ extulit, mox, defuncto Marcello, generum sumpsit; Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos⁷⁾, imperatoriis⁸⁾ nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. Nam genitos Agrippa Gaium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta, principes juventutis⁹⁾ appellari, destinari consules, specie recusantis¹⁰⁾, flagrantis-

1) *Extollerentur* = tanto magis extollerentur.

2) *Tuta et praesentia*. Exemplu de hendiadă = *praesentia quae tuta erant*.

3) *Senatus populique imperio*, adică regimul republicii.

4) *Invalido legum auxilio*, ablativ absolut cu elipsa participiului (fiind). Construcție deasă la Tacit.

5) *Subsidia* = *quae subsidia essent*, ca să-i întărească domnia.

6) În 27 și 26 a. Chr.

7) Fiii Liviei și ai lui Tiberius Claudius, bărbatul ei din tâu.

8) Titlu onorific.

9) Dela August titlul de „*princeps juventutis*”, se dădea moștenitorului Imperiului, în timp ce împăratul era „*princeps senatus*”.

10) *Specie recusantis* = sub aparența unui om care refuză.

sime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, L. Caesarem cuntem ad Hispanienses exercitus, Gaium remeantem Armenia et vulnere invalidum mors fato propera¹⁾ vel novercae Liviae dolus abstulit, Drusoque pridem extincto²⁾ Nero solus e privignis erat³⁾, illuc cuncta vergere⁴⁾: filius, collega imperii, consors tribuniciae potestatis assumitur, omnesque per exercitus ostentatur, non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu⁵⁾. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projecerat⁶⁾, rudem sane bonarum artium⁷⁾ et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum⁸⁾. At Hercule Germanicum, Druso ortum⁹⁾, octo apud Rhenum legionibus¹⁰⁾ imposuit adscirique per adoptionem a Tiberio jussit, quanquam esset¹¹⁾ in domo Tiberii filius juvenis¹²⁾, sed quo pluribus munimentis insisteret. Bellum ea

1) *Propera* pentru *properata* = grăbită.

2) Agrippa a murit în anul 12 a. Chr., Drusus la 9, Lucius în anul 2 d. Chr., Caius în anul 4 d. Chr. Lucius a murit la Marsilia, Caius în Lycia.

3) El era de mult ginerele lui August, căsătorindu-se cu Julia, văduva lui Marcellus și a lui Agrippa.

4) *Illuc cuncta vergere*, propoziția principală = spre dânsul, începură să se întoarcă toate. *Vergere*, infinitiv istoric.

5) *Palam hortatu* = *aperta adhortatione*, prin îndemn fățiș.

6) O mică insulă în marea Tireniană, astăzi Pianosa.

7) *Bonae artes* = instrucție.

8) *Nullius flagitii compertum* = nedovedit de nici o crimă.

9) *Druso ortum* = fiul lui Drusus. Drusus era fratele lui Tiberiu.

10) *Apud Rhenum*, în câte patru legiuni în cele două Germanii, inferioară și superioară.

11) *Quanquam esset*. Construcția lui *quanquam* cu subiectivul nu e clasică. Tacit o întrebunțează adese.

12) Drusus, născut din Vipsania, fiica lui Agrippa, avea atunci 18 ani.

tempestate¹⁾ nullum, nisi adversus Germanos, supererat, abolendae²⁾ magis infamiae ob amissum cum Quintilio Varo exercitum quam cupidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. Domi res tranquillae, eadem magistratum vocabula, juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotus quisque reliquus qui rempublicam vidisset?³⁾

IV. Igitur, verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris; omnes, exuta aequalitate, jussa principis adspectare⁴⁾ nulla in praesens formidine, dum Augustus, aetate validus, seque et domum et pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus⁵⁾ aegro et⁶⁾ corpore fatigabatur aderatque finis⁷⁾ et spes novae, pauci bona libertatis incassum disserere⁸⁾, plures bellum pavescere, alii cupere; pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant; trucem Agrippam et ignominia accensum, non aetate neque rerum experientia tantae moli parem; Tiberium Neronem maturum annis⁹⁾, spectatum bello¹⁰⁾ sed veteri atque insita Claudiae familiae superbia¹¹⁾, multaque indicia saevitiae, quanquam premantur, erumpere. Hunc et prima ab infantia eductum in domo

1) *Ea tempestate* = în acel timp. Construcție poetică.

2) *Abolendae magis infamiae* = mai mult spre a șterge rușinea. E în genetiv, subînțelegându-se *causa*.

3) *Quotus quisque reliquus* = câți mai rămăsese care...?

4) *Adspectare*, infinitiv istoric.

5) August a murit la 77 de ani.

6) *Et* = *etiam*.

7) *Finis*, sub înțeles *vitae*.

8) *Disserere, pavescere, cupere, erumpere*, infinitive istorice

9) Avea atunci 56 de ani.

10) *Bello*, în războaiele din Orient și din Germania.

11) *Veteri superbia*, abl. de calitate = cu vechea mândrie.

regnatrice; congestos juveni¹⁾ consulatus; triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exulem²⁾ egerit³⁾, aliquid quam⁴⁾ iram et simulationem et secretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentia⁵⁾: servendum feminae duobusque insuper adolescentibus⁶⁾ qui rempublicam interim⁷⁾ premant, quandoque⁸⁾ distrahant.

V. Haec atque talia agitantibus⁹⁾, gravescere valetudo Augusti. Et quidam scelus uxoris¹⁰⁾ suspectabant: quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consciis et comite uno Fabio Maximo¹¹⁾, Planasiam vectum ad visendum Agrippam; multas illic utrinque lacrimas et signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur: quod¹²⁾ Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae; gnarum¹³⁾ id Caesari; neque multo post extincto Maximo, dubium an¹⁴⁾ quaesita morte, auditoꝝ in funere ejus Marciae gemitus, semet incusantis quod causa exitii marito fuisset. Utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus

1) *Juveni*. TiberiuŃ la primit aceste onoruri între 29—36 de ani.

2) Exilul lui TiberiuŃ, a durat 8 ani. A fost pricinuit de neînŃelegerile lui cu fiul lui Agrippa Ńi al Juliei.

3) *Egerit exulem* = a fost exilat.

4) *Aliquid quam* = *aliud quã quam*.

5) *Impotentia* = violenŃã ne înfrãnatã.

6) Drusus, fiul lui TiberiuŃ, Ńi Germanicus, nepotul lui.

7) *Interim* = de oãcãin datã.

8) *Quandoque* = mai târziu.

9) *Agitantibus*, ablativ absolut. Se subînŃelege *hominibus*.

10) *Scelus uxoris*. Se spuneã cã Livia îi dãduse lui August niŃte smochine otrãvite.

11) Prin nevastã erã vãrul lui August.

12) *Quod* = *et illud*, pe ãcest lucru (secret).

13) *Gnarum* = *cognitum*, a fost cunoscut.

14) *Dubium an* = *dubium est an*, e îndoialã.

Illyricum¹⁾ Tiberius properis matris litteris accitur: neque satis compertum est spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam an exanimem reperit²⁾. Acribus namque custodiis domum et vias saepserat Livia; laetique interdum nuntii vulgabantur, donec, provisus quae tempus monebat³⁾, simul excessisse⁴⁾ Augustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes; quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, centurio aegre⁵⁾ confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. Patris jussa simulabat, quibus praescripsisset tribuno custodiae appposito ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque⁶⁾ ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adolescentis questus⁷⁾, ut exilium ejus senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum⁸⁾ in nullius unquam suorum necem duravit⁹⁾; neque mortem nepoti pro securitate privigni illatam credibile erat. Propius vero Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi juvenis caedem festinavisse. Nuntianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod impe-

1) *Illyricum*. Dalmatia și Pannonia și mai ales ținuturile de pe coasta Adriaticei.

2) August a murit la 17 August.

3) *Provisus quae tempus monebat* = luându-se măsurile pe care le cerea împrejurarea.

4) *Excessisse*, sub înțeles, *vita*.

5) *Aegre* = cu greutate.

6) *Quandoque* = *quando*, când.

7) *Questus* = plângându-se.

8) *Ceterum* = de fapt.

9) *In necem duravit* = nu și-a împins asprimea până a ucide pe vreunul din ai săi.

rasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud senatum respondit. Quod postquam Sallustius Crispus¹⁾, particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos²⁾; comperit, metuens ne reus subderetur³⁾, juxta periculosos⁴⁾ ficta seu⁵⁾ vera promeret, monuit Liviam ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur, neve Tiberius vim principatus resolveret cuncta ad senatum vocando: eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur.

VII. At Romae ruere in servitium consules, patres, eques, quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes; vultuque composito, ne laeti excessu principis neu tristiores primordio⁶⁾, lacrimas, gaudium, questus, adulationem miscebant. Sex. Pompeius et Sex. Apuleius, consules, primi in verba Tiberii Caesaris juravere, apudque eos Seius Strabo⁷⁾ et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium⁸⁾ praefectus, hic annonae; mox senatus milesque et populus. Nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tanquam vetere republica, et

1) *Sallustius Crispus*. Nepot și fiu adoptiv al istoricului.

2) *Codicillos*, se numeau niște tablete, ce cuprindeau petițiile solicitanților, testamentele, poruncile împăraților.

3) *Subderetur* = să fie dat drept.

4) *Juxta periculosos* pentru *quum aequè periculosum futurum esset* = fiind deopotrivă de primejdios. Ablativ absolut.

5) *Seu. Trebuie repetat: seu ficta seu vera.*

6) *Ne laeti*, subînțeleș, *viderentur* = să nu pară veseli.

7) *Seius Strabo* tatăl faimosului Sejan.

8) *Praetoriarum cohortium*. Garda pretoriană, formată de August, era compusă din 9 cohorte de câte o mie de soldați. Trei cohorte erau în Roma, celelalte în vecinătatea Romei. Erau doi prefecti ai pretorului, aleși printre cavaleri. Seius Strabo depune jurământul și pentru fiul lui.

ambiguus imperandi¹⁾). Ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione²⁾ posuit³⁾, sub Augusto acceptae. Verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum⁴⁾; neque abscedere a corpore, idque unum ex publicis muneribus usurpare. Sed, defuncto Augusto, signum⁵⁾ praetoriis cohortibus ut imperator⁶⁾ dederat; excubiae, arma⁷⁾, cetera aulae; miles in forum, miles in curiam comitabatur; litteras ad exercitus tanquam adepto⁸⁾ principatu misit, nusquam cunctabundus nisi quum in senatu loqueretur. Causa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu tot legiones⁹⁾ immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam exspectare mallet. Dabat et famae¹⁰⁾, ut vocatus electusque potius a republica videretur quam per uxorum ambitum et senili adoptione¹¹⁾ irrepsisse. Postea cognitum est ad introspiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem: nam verba, vultus in crimen detorquens¹²⁾ recondebat,

1) *Ambiguus imperandi* = șovăind în a întrebuiță puterea supremă de împărat.

2) *Nisi tribuniciae potestatis praescriptione* = nescălit decât în virtutea lui de tribun.

3) *Posuit* = *proposuit*, a afișat edictul.

4) *Consulturum, abscedere, usurpare*, le lipsește se înainte.

5) *Signum* = consemnul militar.

6) *Ut imperator* = în calitate de împărat.

7) *Arma* = garda.

8) *Tanquam adeptus principatu* = cași cum ar fi pus mâna pe imperiu.

9) Germanicus areă opt legiuni.

10) *Dabat et famae* = ținea seamă și de opinia publică.

11) *Per uxorum ambitum et senili adoptione* = prin intrigă unei soții (a Liviei) și prin adopția unui bătrân.

12) *In crimen detorquens recondebat* = răstălmăcindu-le drept crime, le ascundeă în suflet.

VIII. Nihil primo senatus die agi passus nisi de supremis Augusti, cujus testamentum, illatum per virgines Vestae¹⁾, Tiberium et Liviam heredes habuit: Livia in familiam Juliam nomenque Augustum assumebatur. In spem secundam nepotes proneptesque²⁾, tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque - invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum³⁾, nisi quod populo et plebi quadringentis tricis quinquies⁴⁾, praetoriarum cohortium militibus singula nummum millia, legionariis aut cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus, ex quis⁵⁾ qui maxime insignes visi, ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula⁶⁾ anteferrentur, L. Arruntius censuere. Addebat Messala Valerius⁷⁾ renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii; interrogatusque a Tiberio num se mandante eam sententiam prompsisset, sponte dixisse⁸⁾ respondit, neque in iis quae ad rempublicam pertinerent consilio nisi suo usurum,

1) *Per virgines Vestae*. Romanii își pûneau actele publice în templu sub paza zeilor.

2) Drusus, fiul lui Tiberiu, Germanicus și cei trei fii ai acestuia.

3) *Non ultra civilem modum*, nu treceau peste măsura unui simplu cetățean.

4) *Quadringentis tricis quinquies*, subînțeles *centena millia sestertium*. August lăsă 43.500.000 sesterti: patru zeci de milioane tezaurului public (*populo*) și restul cetățenilor săraci (*plebi*).

5) *Ex quis* = *e quibus*.

6) *Vocabula* = *nomina*.

7) *Messala Valerius*, fiul celebrului orator Messala Corvinus.

8) *Dixisse*, sub înțeles *se*.

vel cum periculo offensionis. Ea sola species¹⁾ adulandi supererat. Conclamant patres corpus ad rogam humeris senatorum ferendum. Remisit²⁾ Caesar arroganti moderatione, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Julii turbassent³⁾, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata⁴⁾ cremari vellent. Die funeris, milites velut praesidio stetere, multum irridentibus⁵⁾ qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis improspere⁶⁾ repetitae, quum occisus dictator Caesar⁷⁾ aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia⁸⁾, provisus etiam heredum in rempublicam⁹⁾ opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret. —

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies¹⁰⁾ accepti quondam imperii princeps et vitae supremus; quod Nolae in domo et cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. Numerus etiam consula-

1) *Species* = *genus*, chip, fel.

2) *Remisit* = al cedat, a acordat.

3) *Turbassent*. Corpul lui Cesar trebuia să fie ars în Câmpul lui Marte. Poporul îi dădu însă foc chiar în for, unde era expus, aruncând pe rug băncile tribunalelor și mesele bancherilor.

4) *Sede destinata*. În Mauzoleul pe care îl ridicase August pentru dânsul și familia lui.

5) *Irridentibus*, ablativ absolut.

6) *Improspere* = fără succes.

7) *Occisus Caesar* = uciderea lui Caesar.

8) *Longa potentia*, abl. de calit. = în urmă unei lungi domnii.

9) *In rempublicam* = împotriva libertății republicei.

10) 19 August 42 a. Chr.

tuum¹⁾ celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium simul aequaverat, continuata per septem et triginta annos tribunicia potestas, nomen imperatoris²⁾ semel atque vices partum aliaque honorum³⁾ multiplicata⁴⁾ aut nova. At apud prudentes vita ejus varie extollebatur arguebaturve. Hi⁵⁾ pietate erga parentem et necessitudine reipublicae, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent neque haberi⁶⁾ per bonas artes; multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur⁷⁾, multa Lepido concessisse; postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen neque dictatura, sed principis nomine constitutam rempublicam; mari Oceano aut annibus longinquis⁸⁾ saeptum imperium; legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa; jus apud cives, modestiam apud socios; Urbem ipsam magnifico ornatu; pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

X. Dicebatur contra⁹⁾ pietatem erga parentem et tempora reipublicae obtentui sumpta¹⁰⁾; ceterum¹¹⁾ cupidine dominandi concitos per largitionem ve-

1) August fusesse consul de 13 ori; Valerius Corvus de 6 ori, Marius de 7 ori.

2) *Partum* = obținut.

3) *Aliaque honorum* = alios honores.

4) Titlurile de August și Tatã al Patriei, trecerea numelui său în cântecul *Saliarilor*.

5) *Hi*, subînțeles *dicebant* = unii spuneau.

6) *Haberi* = regi.

7) *Dum ulcisceretur* = pentru a putea răzbună.

8) Riuul, Dunărea, Eufratul și Oceanul formau hotarele imperiului roman.

9) *Contra* — împotriva.

10) *Tempora reipublicae obtentui sumpta* = interesele reipublicei au fost luate drept pretext.

11) *Ceterum* = de fapt.

teranos¹⁾, paratum ab adolescente²⁾ privato exercitum, corruptas consulis legiones³⁾; simulatam Pompeianarum gratiam partium⁴⁾; mox, ubi decreto patrum fasces et jus praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri affusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstulerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu consulatum, armaque, quae in Antonium acceperit⁵⁾, contra rempublicam versa. Proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere⁶⁾ laudatas. Sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, quanquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere⁷⁾: sed Pompeium imagine pacis⁸⁾, sed Lepidum specie amicitiae deceptos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis illectum, subdolae affinitatis poenas, morte exsolvisse. Pacem sine dubio post haec, verum cruentam: Lollianas Varianasque clades⁹⁾; interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulos¹⁰⁾. Nec domesticis abstinebatur:

1) *Concitos* = ademeniți.

2) *Adolescente*. Octavian avea 18 ani.

3) Legionile lui Antoniu ce trecuse de partea lui Octavian.

4) Partidul senatului se mai numia încă partidul lui Pompei.

5) *Acceperit* pentru *accepisset*.

6) *Fecere*, în loc de *fecissent*. Tacit întrebuințează indicativul pentru vioiciunea expresiei.

7) *Remittere* = a păși, în urmă, a amâna.

8) La 38 a. Chr., se încheie pacea între triumviri și Sextus Pompeius, fășându-și-se acestuia Sardinia, Corsica, Sicilia și Achaia. În anul următor, Octavian luă Corsica și Sardinia prin trădare. Incepând din nou războiul, Pompei fu învins și ucis.

9) La 16 și 9 a. Chr.

10) A. Terentius, Varro Murena și M. Egnatius Rufus, conspirând împotriva lui August, au fost uciși. Iulus Antonius, fiul triumvirului, a fost silit să se sinucidă din pricina legăturii lui cu Julia.

abducta Neroni uxor¹⁾, et consulti per ludibrium pontifices an, concepto necdum edito partu, rite nuberet; Q. Pedii²⁾ et Vedii Pollionis luxus³⁾; postremo Livia, gravis in rempublicam mater, gravis domui Caesarum noverca. Nihil deorum honoribus relictum, quum se templis et effigie numinum per flamines et sacerdotes coli vellet⁴⁾. Ne Tiberium quidem caritate aut reipublicae cura successorem adscitum; sed, quoniam arrogantiam saevitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrima⁵⁾ sibi gloriam quaesivisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, quum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis ejus jecerat, quae velut excusando exprobraret.

XI. Ceterum, sepultura more perfecta, templum et coelestes religiones decernuntur. Versae inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat de magnitudine imperii, sua modestia⁶⁾: solam divi Augusti mentem tantae molis capacem; se, in partem curarum, ab illo vocatum, experiendo didicisse quam arduum, quam subjectum fortunae regendi cuncta onus; proinde in civitate tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia reipublicae, sociatis

1) Uxor subînțeleșes *commemorabatur*.

2) Quintus Pedius, prieten al lui August, a fost consul cu ea, la anul 42 a. Chr.

3) Vedius Pollio, cunoscut prin luxul și trufia lui. Fiul de libert devenit cavaler, el a lăsat pe August moștenitorul averii lui.

4) *Coli vellet*. In genere August refuză acest fel de onoruri. La Roma nu i s'a ridicat nici un templu. Numai în provincie, și atunci eră adorat alături de zeița Roma.

5) *Comparatione deterrima* = își căută glorie dintr'o comparație cu un urmaș mai rău decât dânsul.

6) *Modestia* = *mediocritas*.

laboribus, exsecuturos. Plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat; Tiberioque, etiam in rebus quas non occuleret ¹⁾, seu natura sive assuetudine, suspensa semper et obscura verba; tunc vero, nitenti ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus, metus, si ²⁾ intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi ³⁾, ad deos, ad effigiem Augusti ⁴⁾, ad genua ipsius manus tendere, quum proferri libellum ⁵⁾ recitarique jussit. Opes publicae continebantur: quantum civium sociorumque in armis; quot classes, regna ⁶⁾, provinciae; tributa ⁷⁾ aut vectigalia ⁸⁾, et necessitates ⁹⁾ ac largitiones ¹⁰⁾; quae cuncta sua manu perscripserat Augustus, addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum ¹¹⁾ metu an per invidiam.

XII. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius—se, ut non toti reipublicae parem, ita, quaecumque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. Tum Asinius Gallus ¹²⁾: „Interrogo, inquit, Caesar, quam par-

1) *Quas non occuleret* = pe care n'avea interesul sa le ascunda.

2) *Unus metus, si* = o singura frica ca nu cumva sa para ca au inteles.

3) *Effundi*, infinitiv istoric.

4) Sedinta era in palatul imperial.

5) *Libellum* = registrul imperiului.

6) E vorba de regatele tributare ca Thracia si Capadocia.

7) *Tributa*, impozitele directe.

8) *Vectigalia*, impozitele indirecte.

9) *Necessitates*, cheltuelile necesare ca solda trupelor, intretinerea drumurilor, etc.

10) *Largitiones*, distributiile facute poporului, spectacolele, etc.

11) *Incertum*, subinteles est.

12) Asinius Gallus, fiul lui Asinius Pollio, prietenul lui Horatiu, si Virgiliu.

tem reipublicae mandari tibi velis". Percussus improvisa interrogazione, paulum reticuit; dein, collecto animo, respondit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo cui in universum excusari¹⁾ mallet. Rursum Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) non idcirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur unum esse reipublicae corpus atque unius animo regendum. Addidit laudem de Augusto Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quaeque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tanquam, ducta in matrimonium Vipsania²⁾, M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii patris ferociam³⁾ retineret.

XIII. Post quae L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit. Quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira; sed divitem, promptum, artibus egregiis⁴⁾ et pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus, supremis sermonibus⁵⁾ quum tractaret quinam adipisci principem locum suffecturi⁶⁾ abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque, M. Lepidum⁷⁾ dixerat capacem, sed asperrantem, Gallum

1) *Cui in universum excusari mallet* = de care ar preferă să fie scutit în totul.

2) Tiberiu se despărțise de ea, din porunca lui August, pentru a se căsători cu Julia.

3) *Ferociam* = independență de caracter.

4) *Artibus egregiis* = talente strălucite.

5) *Supremis sermonibus* = în convorbirile de dimineața morții.

6) *Suffecturi*, adică: *quum ita nati essent ut oneri sufficerent* = ar fi destoinici pentru sarcină.

7) Nepotul triumvirului. A fost proconsul al Asiei în anul 26 d. Chr.

Asinium avidum et minorem, L. Arruntium non indignum, et, si casus¹⁾ daretur, ausurum. De prioribus consentitur; pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque, praeter Lepidum, variis mox criminibus²⁾, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere, Haterius, quum dixisset: „Quousque patieris, Caesar, non adesse caput reipublicae?” Scaurus quia dixerat spem esse ex eo, non irritas fore senatus preces, quod relationi consulum³⁾ jure tribuniciae potestatis non intercessisset. In Haterium statim inductus est: Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio transmisit; fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit⁴⁾ paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. Constat Haterium, quum deprecandi causa Palatium⁵⁾ introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus ejus impeditus⁶⁾, prociderat: neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret ejusque curatissimis precibus protegeretur.

XIV. Multa patrum et in Augustam adulatio. Alii parentem, alii matrem patriae appellandam, plerique, ut nomini Caesaris adscriberetur „Juliae

1) *Casus* = prilej favorabil.

2) Cn. Pison, învinovățit că otrăvise pe Germanicus, s'a sinucis. Asinius Gallus a murit de foame, victimă a lui Sejan. L. Arruntius și-a deschis vinele, fiind persecutat de Macro.

3) E vorba de raportul consulilor despre trecerea puterii lui August lui Tiberiu.

4) *Flexit* = *flexit animum eo, ut....*, s'a înduplecat.

5) *Palatium*. Palatul imperial construit de August eră pe Palatin. De aici și numele lui.

6) *Casu an.... impeditus*, subînțeleș *incertum est*.

filius", censebant. Ille moderandos feminarum honores dictitans eademque se temperantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum¹⁾ anxius invidia et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens ne lictorem quidem ei decerni passus est, aramque adoptionis²⁾ et alia hujusmodi prohibuit. At Germanico Caesari³⁾ proconsulare imperium⁴⁾ petivit; missique legati qui deferrent, simul maestitiam ejus ob excessum Augusti solarentur⁵⁾. Quominus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus praesensque⁶⁾ erat. Candidatos praeturae duodecim⁷⁾ nominavit, numerum ab Augusto traditum, et, hortante senatu ut augetet, jurejurando obstrinxit⁸⁾ se non excessurum.

XV. Tum primum e campo comitia ad patres¹⁾ translata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum jus questus est nisi inani rumore, et senatus, largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante¹⁰⁾ Tiberio ne plures quam quatuor candida-

1) *Ceterum* = de fapt, în realitate.

2) *Aram adoptionis*. E vorba de un altar ce se propusese ca să se ridice pentru a comemora adoptarea Liviei în familia Julia, după cum prevedeă testamentul lui August.

3) *Germanico Caesari*, dativ atributiv = lui Germanicus.

4) Germanicus comandase până atunci numai ca legat al împăratului.

5) *Solarentur* = *consolarentur*.

6) *Praesens*, subînțeles în *senatu*.

7) *Candidatos praeturae*. Sub Cesar numărul pretorilor variă de la zece la șasesprezece. August a redus numărul lor la doisprezece.

8) *Obstrinxit*, lipsește *se* = s'a legat.

9) *E campo ad patres* = de la popor la senat.

10) *Moderante* = *moderante jus suum*, înfrânându-și dreptul.

tos commendaret¹⁾), sine repulsa et ambitu designandos. Inter quae, tribuni plebei petivere ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, Augustales²⁾ vocarentur. Sed³⁾ decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annuum⁴⁾ ad praetorem translata, cui inter cives et peregrinos jurisdictio evenisset.

XVI. Hic rerum urbanarum status erat, quum Pannonicas legiones seditio incessit, nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps⁵⁾ licentiam turbarum et, ex civili bello, spem praemiorum ostendebat. Castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Junio Blaeso⁶⁾; qui, fine Augusti et initiis Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire⁷⁾ miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus praebere aures, denique luxum⁸⁾ et otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum⁹⁾ dein gregarius miles, pro-cax lingua et miscere coetus histrionali studio doctus. Is imperitos animos et quaenam post Augustum militiae conditio ambigentes impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut, flexo in vesperam

1) *Commendaret*, îi recomandă el și trebuiau să fie aleși.

2) Jocuri noi date la 12 Octombrie.

3) *Sed* = propunerea lor fu primită, dar cu modificări.

4) *Annuum* = din acei an.

5) *Mutatus princeps* = *mutatio principis*.

6) *Junio Blaeso*, Unchiul lui Sejan.

7) *Lascivire, discordare, praebere, cupere, aspernari*, infinitive istorice.

8) *Luxus* = desfrâu.

9) *Theatralium operarum* = șeful unei bande ce provocă scene sgomotoase în serviciul unor actori.

die et dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo, promptis jam et aliis¹⁾ seditionis ministris, velut concionabundus, interrogabat:

XVII. Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis²⁾ in modum servorum obedirent? Quando ausuros³⁾ exposcere remedia, nisi novum et nuntantem adhuc principem precibus vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena stipendia⁴⁾ senes, et plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerant; ne dimissis quidem finem esse militiae, sed, apud vexillum tendentes⁵⁾, alio vocabulo eosdem labores perferre, ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas⁶⁾ in terras, ubi, per nomen,⁷⁾ agrorum, uligines paludum vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus⁸⁾ animam et corpus aestimari; hinc vestem, arma, tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. At hercule verbera et vulnera, duram hiemem, exer-

1) *Et aliis* = *etiam aliis*.

2) 60 de centurioni și șase tribuni de fiecare legiune.

3) *Quando ausuros*, subînțelea *se*. Construcția obișnuită ar fi fost *quando ausuri essent*?

4) Chiar după ce erau liberați (*missi*) soldații mai așteptau sub steag — (*veterani* sau *vexillari*), pînă să obțină concediul definitiv și recompensa în pământ și în bani; 20.000 de sesterti pentru soldații pretorienii, 12.000 pentru legionarii.

5) *Tendentes* = *sub tentoriis degentes*, petrecînd sub corturi.

6) *Diversas* = îndepărtate.

7) *Per nomen* = *sub nomine*.

8) *Denis assibus*. Se pare că pretorienii primeau ca so'đă. un dinar de argint care avea o valoare mai mare decît valoarea lui nominală (16 ași în loc de 10) pe cînd legionarii primeau 10 ași de aramă. Percennius cerea ca și legionarii să primească un dinar de argint (16 ași).

citas¹⁾ aestates, bellum atrox aut sterilem pacem, sempiterna. Nec aliud levamentum quam si certis sub legibus militia iniretur: ut singulos denarios mererent, sextus decimus stipendii annus finem afferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris praemium pecunia solveretur. An praetorias cohortes, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem adspici.

XVIII. Adstrepebat vulgus diversis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes²⁾). Postremo eo furoris³⁾ venere ut tres legiones miscere in unam agitaverint; depulsi aemulatione quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt, atque una tres aquilas et signa cohortium locant; simul congerunt caespites, extruunt tribunal, quo magis conspicua sedes⁴⁾ foret. Properantibus⁵⁾ Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans: „Mea potius caede imbuite „manus: levioere flagitio legatum interficietis quam „ab imperatore desciscitis. Aut incolumis fidem legionum retinebo, aut jugulatus paenitentiam accelerabo”.

XIX. Aggerebatur nihilominus caespes jamque pectori usque accreverat, quum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blaesus, multa dicendi arte⁶⁾, non per seditionem et turbas desideria mi-

1) *Exercitas* = obositoare.

2) *Exprobrantes* = arătând cu indignare.

3) *Ex furore* = până la atâta mânie.

4) *Sedes* = locul unde voiau să aduce steagurile, și care avea să fie centrul revoltei.

5) *Properantibus*, ablativ absolut.

6) *Multa dicendâ arte*, abl. de calitate.

litum ad Caesarem ferenda ait: neque veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse; et parum in tempore incipientes principis curas onerari¹⁾). Si tamen tenderent in pace tentare quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae, vim meditentur? Dicerentur legatos, seque coram mandata darent. Acclamavere ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis; cetera mandatuos, ubi prima provenissent. Profecto²⁾ juvene, modicum otium; sed superbire miles, quod filius legati, orator publicae causae, satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent.

XX. Interea manipuli, ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt; direptisque proximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentes centuriones irrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur, praecipua in Aufidienum Rufum, praefectum castrorum³⁾, ira; quem, dereptum vehiculo, sarcinis gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret. Quippe Rufus, diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis⁴⁾ ac laboris, et eo immitior quia toleraverat.

1) *Onerari* = *augeri*.

2) *Provenissent* = *prosperè successissent*, vor isbuti.

3) *Praefectum castrorum*. Un fel de intendent al armatei cu oarecari atribuții de ofițer de Stat major.

4) *Vetus operis* = *quum longæ militiæ operi assuetus esset*, obișnuit la munci.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio et vagi circumjecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onustos, ad terrorem ceterorum affici verberibus, claudi carcere jubet: nam etiam tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, pressare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes; simul probra in legatum cumulant, coelum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt quominus ¹⁾ invidiam, misericordiam, metum et iras permoverent. Accurritur ab universis, et, carcere effracto, solvunt vincula, desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi jam miscent.

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces: et Vibulenus quidam, gregarius miles, ante tribunal Blaesi allevatus circumstantium humeris, apud turbatos et quid pararet intentos ²⁾: „Vos „quidem, inquit, his innocentibus et miserrimis „lucem et spiritum reddidistis; sed quis fratri „meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, mis- „sum ad vos a Germanico exercitu de communi- „bus commodis, nocte proxima jugulavit per „gladiatores suos, quos in exitium militum habet „atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver ab- „jeceris; ne hostes quidem sepultura invident. „Quum osculis, quum lacrimis dolorem meum „implevero, me quoque trucidari jube, dum inter- „fectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legio- „num consulebamus, hi sepebant”.

XXIII. Incendebat haec ³⁾ fletu et pectus atque

1) *Quominus* = *quin*.

2) *Quid pararet intentos* = așintîți la ceiace aveã sã facã. el.

3) *Incendebat haec* = *his vim addebat, le insufleția*.

os manibus verberans; mox, disjectis quorum per humeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. Ac ni propere neque corpus ullum reperiri et servos, adhibitis cruciatibus, abnuere caedem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen ac praefectum castrorum extrudere. Sarcinae fugientium direptae, et centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum¹⁾ „Cedo²⁾ alteram³⁾” indiderant, quia, fracta vite in tergo militis, alteram clara voce ac rursus aliam poscebat: ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsae inter se legiones octava et quinta decima ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum⁴⁾, illa morti⁵⁾ deposcit, quintadecimani tuentur, ni miles nonanus preces et, adversum aspernantes, minas interjecisset.

XXIV. Haec audita, quanquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem, Tiberium perpulere ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum⁶⁾. Et co-

1) *Vocabulum* = *nomen*.

2) *Cedo* = *dă-mi*, verb defectiv.

3) *Alteram*, subînțeleles *vitem*. Nuiava de viță eră insemnul centurionilor. Cu ea băteau pe soldați.

4) *Sirpicum* poate dela *sirpus* = trestie. O poreclă soldățească potrivită unui centurion bătauș.

5) *Morti* = *ad mortem*.

6) *Ex re consulturum* = având a lua măsuri după împrejurări.

hortes delecto milite supra solitum firmatae. Additur magna pars praetoriani equitis et roborā Germanorum¹⁾ qui tum custodes imperatori aderant: simul praetorii praefectus, Aelius Sejanus, collega Straboni, patri suo, datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni et ceteris periculorum praemiorumque ostentator. Druso propinquant, quasi per officium, obviae fuere legiones, non laetae, ut assolet, neque insignibus²⁾ fulgentes, sed illuvie³⁾ deformi et vultu, quanquam maestitiam imitarentur, contumaciae propiores.

XXV. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri jubent; ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Drusus, silentium manu poscens. Illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere⁴⁾, rursus, viso Caesare, trepidare: murmur incertum, atrox clamor, et repente quies; diversis animorum motibus, pavebant terrebantque. Tandem, interrupto tumultu, litteras patris recitat, in quis⁵⁾ perscriptum erat praecipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum a luctu requiescet animus, acturum apud patres de postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet quae statim tribui possent; cetera senatui servanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset.

1) *Germanorum*. August introdusese soldați germani în garda lui. După dezastrul lui Varus îi înlăturase. Probabil că Tiberiu îi adusese din nou.

2) *Insignibus* = decorații, coroanele, armele date ca răsplată.

3) *Illuvies* = squașor.

4) *Streperere, trepidare*, infinitive istorice.

5) *In quis* = *in quibus*.

XXVI. Responsum est a concione mandata Clementi centurioni quae perferret¹⁾). Is orditur de missione a sedecim annis; de praemiis finitae militiae; ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus quum arbitrium senatus et patris obtenderet²⁾), clamore turbatur: cur venisset, neque augendis militum stipendiis neque allevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum; easdem artes Drusum retulisse; nunquamne ad se nisi filios familiarum³⁾) venturos? Novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat: eundem ergo senatum consulendum, quoties supplicia aut proelia indicantur; an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

XXVII. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum militum amicorumve Caesaris occurreret manus intentantes, causam discordiae⁴⁾) et initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, firmare Drusum credebatur et illa militiae flagitia⁵⁾) primus aspernari⁶⁾). Nec multo post, digredientem cum Caesare ac provisu⁷⁾) periculi hiberna castra repentem circumsistunt, rogitantes quo pergeret: ad imperatorem an ad patres, ut illic quoque commodis legionum adversaretur? Simul ingruunt,

1) *Quae perferret* = pe care să le prezinte.

2) *Obtenderet* = a pretextă.

3) *Filios familiarum* = copii puși sub tutelă.

4) *Causam discordiae*, a poziție acordată gramatical cu *manus* prin atracție.

5) *Flagitia* = pretențiile soldaților.

6) *Aspernari* = a respinge cu dispreț.

7) *Provisu* = din prevedere.

saxa jaciunt; jamque lapidis ictu cruentus et exitiis certus accursu multitudinis, quae cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem et in scelus eruptionem fors lenivit: nam luna claro repente coelo visa languescere¹⁾. Id miles, rationis ignarus, omen praesentium accepit, suis laboribus defectionem sideris assimilans, prospereque cessura²⁾ quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. Igitur aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere³⁾; prout splendidior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Caesar et quae casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, et si alii bonis artibus grati in vulgus⁴⁾: hi vigiliis⁵⁾, stationibus⁶⁾, custodiis portarum se inserunt⁷⁾, spem offerunt, metum intendunt: „Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique, pro Neronibus et Drusis, imperium populi

1) *Languescere* = la pãli.

2) *Prospere cessura* = închipuindu-și (subînțeleș) că se vor îndeplini.

3) *Igitur strepere*. După credința populară vrăjitoarele aveau puterea de a scobori luna pe pământ. Făcând zgomot se împiedecau descântecelile vrăjitoarelor de a ajunge până la lună.

4) *In vulgus* = apud vulgus.

5) *Vigiliis* = sentinelele din timpul nopții.

6) *Stationibus* = posturile din diferitele puncte ale câmpului.

7) *Se inserunt* = se immiscent.

„Romani capessent? Quin potius, ut novissimi in „culpam, ita primi ad paenitentiam sumus! Tarda „sunt quae in commune expostulantur; privatam „gratiam statim mereare, statim recipias”. Com-
motis per haec mentibus et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas; signa, unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die et vocata concione, quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci; flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet. Orantibus¹⁾, rursum idem Blaesus et L. Apronius, eques Romanus e cohorte²⁾ Drusi, Justusque Catonius³⁾, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, quum alii opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat adji-
ciendos ex duce metus, sublatis seditionis aucto-
ribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat⁴⁾: vocatos Vibulenum et Percennium interfici jubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abjecta ostentui⁵⁾.

XXX. Tum, ut quisque praecipuus turbator, conquisiti; et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut praetoriarum cohortium militibus

1) *Orantibus*, ablativ absolut.

2) *E cohorte* = din alaiul.

3) *Catonius* a devenit prefect al pretorului sub Claudius.

4) Asupra caracterului lui Drusus, I, 76, IV, 3.

5) *Ostentui*, dativ de intenție = pentru a fi în arătarea.

caesi; quosdam ipsi manipuli, documentum fidei¹⁾, tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari²⁾ signa possent, quae turbine atque unda raptabantur. Durabat et formido coelestis irae: nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates; non aliud malorum levamentum, quam si linquerent castra infausta temerataque, et, soluti piaculo³⁾, suis quisque hibernis redderentur. Primum octava, dein quinta decima legio rediere. Nonanus⁴⁾ opperendas Tiberii epistolas⁵⁾ clamitaverat: mox, desolatus⁶⁾ aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte praevenit. Et Drusus, non exspectato legatorum regressu, quia praesentia satis conderant, in Urbem rediit.

XXXI. Isdem ferme diebus, isdem causis, Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio legato⁷⁾; inferiorem A. Caecina curabat. Regimen summae rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui⁸⁾ tum intentum. Sed qui-

1) *Documentum fidei*, = apoziție: drept dovedă pe credință.

2) *Tutari signa*. Steagurile păstrate în cartierul general (*in principis*) formau obiectul unui cult religios.

3) *Piaculum* = *res expianda*, lucru de ispășit

4) *Nonanus*, subînțelea *miles*.

5) *Epistolas*, pluralul pentru singular.

6) *Desolatus* = rămas singur.

7) *C. Silius* a comandat 7 ani legiunile din Germania lale armatei Rinului superior. Acuzat de Sejan, a fost silit să-și pună capăt zilelor.

8) *Censui*, numărătoarea locuitorilor și averilor ce servia ca bază pentru impozite.

bus Silius moderabatur ¹⁾) mente ambigua fortunam seditionis alienae speculabantur; interioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unaetvicesimanis quintanisque initio et tractis prima quoque ac vicesima legionibus: nam isdem aestivis, in finibus Ubiorum ²⁾) habebantur, per otium aut levia munia. Igitur, audito fine Augusti, vernacula ³⁾) multitudo, nuper acto in Urbe delectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: venisse ⁴⁾) tempus quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, saevitiamque centurionum ulciscerentur. Non, unus haec ⁵⁾), ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri rempublicam, in suum cognomentum ⁶⁾) adscisci imperatores.

XXXII. Nec legatus obviam ibat; quippe plurimum ⁷⁾) vecordia constantiam exemerat. Repente lymphati ⁸⁾), dextrictis gladiis, in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies, et saeviendi principium. Prostratos verberibus mul-

1) *Moderabatur* = conducea.

2) *Ubi* erau un trib germanic, pe care Agrippe îl mutase pe țărml stâng al Rinului, în locul în care e azi Colonia.

3) *Vernacula* = născută la Roma. Erau niște trupe compuse mai ales din sclavi liberați.

4) *Venisse*, subînțeles: spunând.

5) *Non unus haec*, cu elipsa verbului: spuneă.

6) Drusus, fratele lui Tiberiu, obținuse dela senat titlul de Germanicus pentru el și pentru fiul său. În ochii soldaților se părea că legiunile adoptă pe generali.

7) *Plurimum* = a majorității.

8) *Lymphati* = coprinși de o mânie neașteptată.

cant, sexageni singulos, ut numerum centurionum ¹⁾ adaequarent; tum convulsos laniatosque, et partim exanimos, ante vallum aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius, quum per fugisset ad tribunal pedibusque Caecinae advolveretur eo usque flagitatus est donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris ²⁾ memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum praefectus jus obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius conjectantibus ³⁾ praecipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disjecti nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia ut regi crederes.

XXXIII. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti, excessisse ⁴⁾ Augustum affertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio pluresque ex ea liberos ⁵⁾ habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustae nepos, sed anxius occultis in se patris aviaeque odiis, quorum causae aciores quia iniquae: quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque ⁶⁾, si rerum potitus foret, libertatem redditurus; unde in Germanicum favor, et spes eadem. Nam juveni civile ⁷⁾

1) *Numerum centurionum*. Erau 60 de centurioni de fiecare legiune. Fiecare centurion era atacat acum de 60 de soldați.

2) *C. Caesaris*, Caligula în vârstă atunci de doi ani.

3) *Conjectantibus* = știind să citească în fundul sufletelor.

4) *Excessisse*, subînțelea *vita*.

5) Germanicus avea atunci 5 copii: Neron, Drusus, Caligula, Agrippina și Drusilla.

6) *Credebatur... redditurus* pentru *credebatur eum redditurum* = se credea că el va redă...

7) *Civile* = liberal, democratic.

ingenium, mira comitas, et diversa ab Tiberii sermone, vultu, arrogantibus et obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paulo commotior ¹⁾, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos ²⁾ et Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, rapit profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut paenitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere: et quidam, presa manu ejus per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant. Assistentem concionem, quia permixta videbatur, discendere in manipulos jubet: sic melius audituros, responsum ³⁾; vexilla praeferrere, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtemperavere. Tunc, a veneratione Augusti ⁴⁾ orsus, flexit ⁵⁾ ad victorias triumphosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias ⁶⁾, illis cum legionibus, pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum aut discors.

XXXV. Silentio haec vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent, rogans, nudant universi

1) *Commotior* = de o natură violentă.

2) *Sequanos proximos*, popoarele ce locuiau între Jura și Saone.

3) *Responsum* subînțeles est.

4) *Veneratione Augusti* = un pios omagiu adus lui August.

5) *Flexit* pentru *flexit orationem*.

6) *Apud* = *in*.

corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant; mox, indiscretis¹⁾ vocibus, pretia vacationum, angustias stipendii, durtiam operum, ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli, materiae, lignorum aggestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui, tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae neque inopem requiem orabant²⁾. Fuere etiam qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et, si vellet imperium, promptos³⁾ ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, praiceps tribunali desiluit: opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille, moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere deripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent: extrema et conglobata inter se pars concionis, ac, vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, feriret hortabantur; et miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. Saevum id malique moris etiam furentibus visum; ac spatium fuit quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur. —

XXXVI. Consultatum ibi de remedio: etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent; destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omittere-

1) *Indiscretis* = nelămurite.

2) *Neu mortem orabant*. Elipsa verbului *obirent*.

3) *Promptos* subînțeleș se.

tur ripa, invasurus hostis; at, si auxilia¹⁾ et socii²⁾ adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas³⁾, flagitiosa largitio; seu nihil militi sive omnia concederentur, in ancipiti republica⁴⁾. Igitur, volutatis inter se rationibus, placitum ut epistolae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari⁵⁾ qui senadena fecissent ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis; legata quae peñverant exsolvi duplicarique.

XXXVII. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. Missio per tribunos maturatur; largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere quintani unaetvicesimanique, donec, isdem in aestivis, contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, quum fisci de imperatore rapti inter signa⁶⁾ interque aquilas verherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam et tertiam decimam et sextam decimam legiones, nihil cunctatas, sacramento adigit. Quartadecimani paulum dubitaverant: pecunia et missio, quamvis non flagitantibus, oblata est.

XXXVIII. At in Chaucis⁷⁾ coeptavere seditionem

1) *Auxilia* = trupele auxiliare înrolate în armată.

2) *Socii* = triburile aliate care ar putea eclipsa o armată.

3) *Severitas* = subînțeleș erat.

4) *Respublica*, subînțeleș erat.

5) *Exauctorari* = deslegarea de jurământul militar. Soldații făceau un serviciu mai ușor.

6) Casa armatei era pusă în totdeauna sub protecția steagurilor.

7) Chaucii locuiau între Ems și Elba.

praesidium agitantēs vexillarij¹⁾ discordium legionum, et praesenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Jusserat id M'. Ennius, castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concesso jure²⁾: deinde, intumescēte motu, profugus repletusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. Simul, exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam³⁾ vertit; et⁴⁾, si quis agmine decessisset pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab senatu regressum jam apud Aram Ubiorum⁵⁾ Germanicum adeunt. Duae ibi legiones, prima atque vicesima, veteranisque nuper missi⁶⁾ sub vexillo hiemabant. Pavidos et conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent quae per seditionem expresserant; utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia⁷⁾ vexillum⁸⁾ in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad januam facto, molliuntur fores⁹⁾, extractum¹⁰⁾ cu-

1) *Vexillarii* = un detașament.

2) *Concesso jure*, numai comandantul avea dreptul de a condamna la moarte.

3) *Ad ripam*, în direcția Rinului, pentru a merge în cartierele de iarnă la Ubi.

4) *Et* = *sed*.

5) *Aram Ubiorum*, probabil un altar consacrat lui August în orașul german.

6) *Nuper missi* ce fusese de curând concediați dar nu încă liberați.

7) *Nocte concubia* = spre mijlocul nopții.

8) Probabil steagul veteranilor depus în casa generalului.

9) *Molliuntur fores* = zdrobesc ușele.

10) *Extractum* = scos afară de zgomot.

bili Caesarem tradere vexillum, intento mortis metu, subigunt¹⁾). Mox, vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione²⁾) ad Germanicum tendentes. Ingerunt contumelias, caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat: neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. Illic, signa et aquilam amplexus, religione sese tutabatur; ac, ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculavisset. Luce demum³⁾), postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perducere ad se Plancum imperat, recepitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere⁴⁾), cur venerint legati aperit; jus legationis⁵⁾) atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur; attonitaque magis quam quieta concione, legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.

XL. Eo in metu arguere Germanicum omnes quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebelles auxilium. Satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum. Vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum⁶⁾), cur gravidam conjugem inter furentes et omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo et reipublicae redderet. Diu cunctatus, aspernantem uxorem, quum se divo Augusto ortam.

1) *Subigunt* = *coagunt*.

2) *Consternatione* = *revo!tă*.

3) *Luce demum* = *numai odată cu ziua*.

4) *Resurgere*, *subințeleles dicens*.

5) *Jus legationis*, *subințeleles violatum*.

6) *Caligula* avea pătatunci numai doi ani.

neque, degenerem ad pericula¹⁾ testaretur, postremo, uterum ejus et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebri et miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum conjuges, quae simul trahebantur; nec minus tristes qui manebant.

XLI. Non florentis Caesaris, neque suis in castris, sed vetut in urbe victa, facies²⁾ genitusque ac planctus etiam militum aures oraque advertere. Progrediuntur contuberniis³⁾: Quis ille flebilis sonus? quod tam triste iter? feminas illustres — non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris aut comitatus soliti — pergere ad Treviros et externae fidei⁴⁾. Pudor inde et miseratio, et patris Agrippae, Augusti avi memoria; socer Drusus⁵⁾; ipsa insigni fecunditate; praeclara pudicitia; jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam⁶⁾ appellabant, quia plerumque, ad concilianda vulgi studia, eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil aequè flexit quam invidia in Treviros: orant, obsistunt, rediret, maneret, pars Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. Isque, ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita coepit:

XLII. „Non mihi uxor aut filius patre et re,
„publica cariores sunt: sed illum quidem sua

2) *Non florentis...* *facies* = Vederea lunii Cesar fără pozoabele gradului său.

1) *Ad pericula* = în fața primejdiei.

3) *Contuberniis*, subînțeleș *e*.

4) *Externae fidei* = ad Treviros, homines externos et parum fidos.

5) *Socer Drusus*, subînțeleș *memorabatur*.

6) *Caligula* e un fel de opincă soldătească.

„majestas, imperium Romanum ceteri exercitus
 „defendent; conjugem et liberos meos ¹⁾), quos pro
 „gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc
 „procul a furentibus summoveo, ut quidquid istuc²⁾
 „sceleris imminet meo tantum sanguine pietur³⁾),
 „neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii
 „nurus nocentiores vos faciat. Quid enim per
 „hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod
 „nomen huic coetui dabo? Militesne appellem, qui
 „filium, imperatoris vestri vallo et armis circumse-
 „distis? an cives, quibus tam projecta senatus auc-
 „toritas? Hostium quoque jus et sacra ⁴⁾ legationis
 „et fas gentium rupistis. Divus Julius seditionem
 „exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando
 „qui sacramentum ejus detractabant; divus Au-
 „gustus ⁵⁾ vultu et adspectu Actiacas legiones exter-
 „ruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos,
 „si Hispaniae Syriaeve miles aspernaretur, tamen
 „mirum et indignum erat; primane et vicesima
 „legiones, illa signis a Tiberio acceptis⁶⁾), tu tot
 „proeliorum socia, tot praemiis aucta, egregiam
 „duci vestro gratiam refertis? Hunc ego nuntium
 „patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti,
 „feram, ipsius tirones ipsius veteranos non mis-
 „sione, non pecunia satiatos; hic tantum interfici
 „centuriones, ejici tribunos, includi legatos ⁷⁾): in-

1) De fapt avea un singur copil, Caligula.

2) *Istuc*, neutru dela pronumele *istic* = crimă, oricare ar fi ea, pe care sunteți pe cale de a o săvârși.

3) *Pietur* = *expietur*.

4) *Sacra* = caracterul sacru.

5) August eră la Samos când află de revolta legiunilor, pe care le trimisese la Brindisi și care cereau bani și concedii. I-a trebuit o sumă ca să se împace și să-și poată urma expediția împotriva lui Antoniu.

6) *A Tiberio acceptis*, poate Tiberiu reorganizase această legiune după dezastrul lui Varus.

7) *Legatos* = comandanții legiunilor.

„fecta sanguine castra, flumina; meque precariam
„animam inter infensos trahere?

XLIII. „Cur enim, primo concionis die, ferrum
„illud, quod pectori meo infigere parabam, de-
„traxistis, o improvidi amici? Melius et amantius¹⁾
„ille qui gladium offerebat: cecidissem certe non-
„dum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legis-
„setis ducem, qui meam quidem mortem impunitam
„sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisce-
„retur. Neque enim di sinant ut Belgarum, quan-
„quam offerentium, decus istud et claritudo sit,
„subvenisse Romano nomini, compressisse Ger-
„maniae populos. Tua, dive Auguste, coelo recepta
„mens, tua, pater Druse, imago, tui memoria, isdem
„istis cum militibus, quos jam pudor et gloria²⁾
„intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in
„exitium hostibus vertant. Vos quoque, quorum alia
„nunc ora, alia pectora contueor, si legatos se-
„natui, obsequium imperratori, si mihi conjugem
„et filium redditis, discedite a contactu ac divi-
„dite³⁾ turbidos: id stabile ad paenitentiam, id
„fidei vinculum erit”.

XLIV. Supplices ad haec et vera exprobrari fa-
tentes, orabant puniret noxios, ignosceret lapsis,
et duceret in hostem; revocaretur conjux, rediret
legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur.
Reditum Agrippinae excusavit⁴⁾ ob imminentem
partum et hiemem; venturum filium; cetera ipsi
exsequerentur. Discurrunt mutati, et seditiosis-
simum quemque vinctos trahunt ad legatum le-

1) *Melius et amantius*, subînțeleles agebat.

2) *Gloria* = dragoste de glorie.

3) *Dividite*, subînțeleles *pe vobis* = îndepărtați de la noi.

4) *Reditum excusavit* = refuză întoarcerea Agrippinei sub
ouvânt că.

gionis primae, C. Cetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione¹⁾ legiones, destrictis gladiis; reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem acclamaverant, praeceps datus trucidabatur. Et gaudebat caedibus miles, tamquam semet absolveret; nec Caesar arcebat, quando, nullo ipsius jussu, penes eosdem saevitia facti et invidia erat. Secuti exemplum veterani haud multo post in Rhaetiam mittuntur, specie defendendae provinciae ob imminentes Suevos²⁾, ceterum ut avellerentur castris trucibus adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit³⁾: citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat: si tribuni, si legio industriam innocentiamque approbaverant, retinebat ordinem; ubi avaritiam aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia⁴⁾.

XLV. Sic compositis praesentibus, haud minor moles⁵⁾ supererat ob ferociam quintae et unaetvicesimae legionum sexagesimum apud lapidem⁶⁾ (loco Vetera⁷⁾ nomen est) hibernantium: nam primi seditionem coepaverant; atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum, nec poena comilitonum exterriti nec paenitentia conversi, iras retinebant. Igitur Caesar arma⁸⁾, classem, socios

1) *Pro concione* = în adunare.

2) Suevii locuiau prin cantonul de azi al Zurichului, ducatul de Baden și Vurtenmberg.

3) *Centurionatum egit* = *recens'onem et cognit'onem egit de centurionibus*, trecu din revistă pe centurioni.

4) *Solvebatur militia* = eră îndepărtat din armată.

5) *Moles* = greutate.

6) *Sexagesimum apud lapidem* = la 60 de mile de cetatea Ubiilor, unde eră Germanicus.

7) *Vetera*, subînțeles *castra* = taberele vechi.

8) *Arma* = legi'nes.

demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus ¹⁾).

XLVI. At Romae, nondum cognito ²⁾ qui fuisset exitus in Illyrico et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat ³⁾ interim miles neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum et opponere ⁴⁾ majestatem imperatoriam debuisse cessuris ubi principem longa experientia eumdemque severitatis et munificentiae summum ⁵⁾ vidissent. An Augustum fessa aetate toties in Germanias commeari potuisse, Tiberium vigentem annis sedere in senatu, verba patrum cavillantem ⁶⁾? Satis prospectum urbanae servituti; militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

XLVII. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit non omittere caput rerum ⁷⁾ neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe et diversa angebant ⁸⁾: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur anteferet? ac ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salva, cui major e longinquo reverentia: simul adoles-

1) *Certaturus* = gata de a se luă la luptă.

2) *Cognito*, abl. absolut.

3) *Dissideat* = se revoltă.

4) *Opponere... cessuris* = *opponere eis: eos enim cessuros fuisse ubi...* Să le opună maiestatea imperială, lor care vor da îndărăt când...

5) *Summum*, subînțeles *arbitrium* = puterea supremă

6) *Cavillantem* = interpretând răutăcios

7) *Caput rerum* = Roma.

8) *Ne incenderentur*, atârână de *angebant* = se temeau că cei lăsați la urmă să nu fie jigniți.

centibus excusatum¹⁾ quaedam ad patrem rejicere: resistentesque Germanico aut Druso posse a se mitigari vel infringi; quod aliud subsidium, si imperatorem sprevisset? Ceterum, ut jam jamque iturus²⁾, legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves; mox hiemem aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quanquam contracto exercitu et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulere, praemittit litteras ad Caecinam, venire se valida manu, ac, ni supplicium in malos praesumant, usurum promiscua caede. Eas Caecina, aquiliferis signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti eximant hortatur: nam in pace causas et merita spectari; ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta³⁾ cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus quo foedissimumque et seditioni promptum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros, nullo, nisi consciis, noscente quod caedis initium, quis finis.

XLIX. Diversa⁴⁾ omnium, quae unquam accidere, civilium armorum facies. Non proelio, non adversis e castris, sed isdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat, disce-

1) *Excusatum* = *res excusata*.

2) *Ut iturus* = ca și cum ar fi fost gata să plece.

3) *Juxta* pentru *promiscue* = la oaltă.

4) *Diversa* adică *diversa* *fuit ab ea que tum spectabatur* = aspectul acestui războiu era deosebit de aspectul celorlalte războaie.

dunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam, causa in occulto; cetera fors regit. Et quidam bonorum caesi, postquam, intellecto¹⁾ in quos saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant: neque legatus aut tribunus moderator adfuit; permissa vulgo licentia²⁾ atque ultio et satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud, plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans, cremari corpora jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris; nec aliter posse placari commilitonum manes quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Caesar, junctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus³⁾, sex et viginti socias cohortes⁴⁾, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

L. Laeti neque procul Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Caesiam⁵⁾ limitemque⁶⁾ a Tiberio coeptum scindit⁷⁾; castra in limite locat frontem ac tergum vallo, latera concaedibus munitus. Inde saltus obscuros permeat consultatque, ex duobus itineribus⁸⁾, breve

1) *Intellecto*, abl. absolut.

2) *Permissa satietas* adică, *permissa licentia ultionis - ad satietatem* = li s'a dat voce să-și îndestuleze răzbunarea.

3) *Duodecim millia e legionibus*. Adică jumătate din cele 4 legiuni ale armatei inferioare.

4) *Sex et viginti cohortes*, adică cam 16 mii de soldați.

5) *Silvam Caesiam*, pe țărmul drept al Rinului, între Lipșa și Yssel.

6) O linie de întărire obișnuită la Romani. Era de pământ sau de zid, înaltă uneori de 10—15 picioare, cu șanțuri, parapete, turnuri, etc.

7) *Scindit* = taie un drum.

8) Cel dintâiu mergea de-a lungul Lippei spre țara Cheruștilor; cel de al doilea mergea spre Nord în direcția Emsului.

et solitum sequatur, an impeditius et intentatum eoquo hostibus incautum¹⁾). Delecta longiore via, cetera accelerantur: etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem ac solemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohortibus praeire et obstantia silvarum²⁾ amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus illustris; ventumque ad vicos Marsorum³⁾ et circumdatae stationes stratis⁴⁾ etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis, adeo cuncta incauta disjecta⁵⁾ erant: neque belli timor ac ne pax quidem, nisi languida et soluta inter temulentos.

LI. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat. Non sexus, non aetas miserationem attulit; profana simul et sacra et celeberrimum illis gentibus templum⁶⁾, quod Tanfanae⁷⁾ vocabant, solo aequantur. Sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantes ceciderant. Excivit ea caedes Bructeros⁸⁾, Tubantes⁹⁾, Usipetes¹⁰⁾, saltusque, per quos exercitui regressus insedere: quod ignarum duci, incessitque itineri et

1) *Incautum* adică *non custoditum* = nepăzit.

2) *Obstantia silvarum* = piedicele pădurilor.

3) *Marsorum*. Marșii locuiau între Lippe și Ruhr.

4) *Stratis*, subînțelese *Marsis*, e la dativ din cauza lui *circumdatae*.

5) *Disjecta* = *soluta*.

6) *Temp'um*, probabil o pădure. Germanii nu înălțau temple zeilor.

7) *Tanfanae*. Zeiță necunoscută.

8) *Bructeros* Bructerii locuiau la Nord de Marsi, pe stânga Emsului.

9) Tubanții erau la nordul Lippei.

10) Usipeții erau la sudul Lippei.

praelio ¹⁾). Pars equitum et auxiliariae cohortes ducebant²⁾; mox prima legio; et, mediis impedimentis sinistrum latus unaetvicesimani, dextrum quintanum clausere; vicesima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur³⁾, immoti; dein, latera et frontem modice assultantes, tota vi novissimos incurrere. Turbanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, quum Caesar, advectus ad vicesimanos voce magna hoc illud tempus⁴⁾ oblittrandae seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta caeduntque; simul primi agminis copiae evasere silvas castraque communiere. Quietum inde iter; fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

LII. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque affecere: gaudebat oppressam seditionem; sed quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaue de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior et fida oratione; cunctaque quae Germanicus indulserat⁵⁾ servavit⁶⁾ etiam apud Pannonicos exercitus.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit⁷⁾),

1) *Incessit itineri et praelio* = hotărî marşul şi în vederea drumului şi a luptei.

2) *Ducebant* = deschideau marşul.

3) *Porrigeretur* = se desfăşură.

4) *Hoc illud tempus* = a sosit momentul.

5) *Indulserat* = acordase.

6) *Servavit*. Aceste concesiumi au fost curând retrase.

7) *Obiit*. Julia avea 52 ani.

ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria¹⁾ insula, mox oppido Reginorum²⁾, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Caio et Lucio Caesaribus, spreveratque ut imparem³⁾; nec alia tam intima Tiberio causa cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, et, post interfectum Postumum Agrippam⁴⁾, omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate⁵⁾ exilii ratus. Par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, solers ingenio et prave⁶⁾ facundus, eandem Juliam in matrimonio M. Agrippae teneraverat. Nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat, litteraeque, quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. Igitur amotus Cercinam⁷⁾, Africi maris insulam, quatuordecim annis exilium toleravit. Tunc milites ad caedem missi invenere in prominenti littoris, nihil laetum opperientem: quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate⁸⁾, proconsule Africae missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

1) *Pandateria*, o insulă nu departe de Ischia.

2) *Oppido Reginorum*, azi Reggio în Calabria.

3) *Imparem* = nevrednic de ea.

4) *Postumum Agrippam*, Cf. I, 6.

5) *Longinquitate*. Iulia era exilată de 15 ani.

6) *Prave adică în malum usum* = rău întrebuințat.

7) *Cercinam*. În Syrta mică.

8) *L. Asprenate*. Servise sub Varus și scăpase de la dezastru cu cele două legiuni ale lui.

LIV. Idem annus novas caerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius, retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat. Sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius, et Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histrionum ¹⁾. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obemperat effuso in amorem Bathylli ²⁾; neque ipse abhorrebat talibus studiis; et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via; sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

LV. Druso Caesare, C. Norbano consulibus, decernitur Germanico triumphus, manente bello ³⁾; quod quanquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos ⁴⁾ excursu praecepit. Nam spes incesserat dissidere ⁵⁾ hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae; Segestes ⁶⁾ parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit, suasitque Varo ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret; nihil ausuram plebem principibus

1) *Histrionum*, = pantomimi. \

2) Un libert al lui Maecena ce introdusese la Roma pantomima.

3) *Manente bello*. Republica nu decretă triumful decât după sfârșitul unui războiu.

4) *Chattos*. Locuiau la sud de Cheruști, prin Hessa și Nassau de azi.

5) *Dissidere* = se împărțeau.

6) Cheruștii aveau ca șefi 4 frați: Doi Segimeri, Ingulomer și Segestes. Cel mai mare dintre Segimeri avea 2 fii: Pe Flavus, căsătorit cu fiica regelui Chattlor, și pe Arminius, căsătorit cu Thusnelda, fiica lui Segestes.

amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina et innoxios discerneret. Sed Varus fato et vi Arminii cecidit: Segestes, quanquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus, alii pactam, rapuerat, gener invisus inimici soceri; quaeque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenum colentium¹⁾ Caecinae tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit; positoque castello super vestigia paterni praesidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio²⁾ ad munitiones viarum et fluminum relicto. Nam, rarum illi coello, siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu statim captum aut trucidatum sit. Juventus flumen Adranam³⁾ nando tramiserat, Romanosque pontem coeptantes arcebant: dein tormentis sagittisque pulsī, tentatis frustra conditionibus pacis, quum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Caesar, incenso Mattio⁴⁾ (id genti caput), aperta populatus, vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacerare, quod illi moris quoties astu magis quam

1) E vorba de triburile germane asezate de August, Teberiu și Drusus pe malul stâng al Rinului: Ubii, Sîcambri și Cheruștii.

2) *L. Apronio*. Eră legat sub ordinele lui Germanicus.

3) *Adranam* = Ederul.

4) *Mattio*. Nu se cunoaște locul unde eră acest oraș.

per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis¹⁾ iuvare Chattos; sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos, congregari ausos, prospero proelio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium a quis circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando²⁾ bellum suadebat: nam barbaris, quanto³⁾ quis audacia promptus, tanto magis fidus rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum; sed juvenis conscientia cunctabatur: quippe, anno quo Germaniae descivere⁴⁾, sacerdos apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiae Romanae, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit⁵⁾ convertere agmen; pugnatumque in obsidentes, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium⁶⁾ manu. Inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrimas neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant praedae data. Simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis impavidus. Verba ejus in hunc modum fuere:

1) Cheruștii locuiau între Weser și Elba prin Brunswigul și Luneburguld e azi.

2) *Quando* = *quoniam*.

3) *Quanto...promptus*, subînțeleș *magis*.

4) *Anno quo...descivere*, anul dezastrului lui Varus (9 după Chr.).

5) *Pretium fuit* = ocazia merită.

6) *Clientium* = vasali.

LVIII. „Non hic mihi primus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. Ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi; neque odio patriae (quippe proditores etiam iis quos anteponunt in-visi sunt), verum quia Romanis Germanisque idem conducere, et pacem quam bellum probabam. Ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri Arminium apud Varum, qui tum exercitui praesidebat, reum feci. Dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinciret flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! Quae secuta sunt defleri magis quam defendi possunt; ceterum et injeci catenas Arminio et a factione ejus injectas perpressus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis et quietis turbidis antehabeo, neque ob praemium, sed ut me perfidia exsolvam; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem maluerit. Pro juvena et errore filii veniam precor; filiam necessitate huc adductam fateor: tuum erit consultare utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit an quod ex me genita est”. Caesar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolunitatem, ipsi sedem vetere in provincia¹⁾ pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque imperatoris, auctore Tiberio, accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit; educatus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit in tempore memorabo²⁾.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupien-

1) *Vetere in provincia, de pe țărmlu galic.*

2) *Memorabo.* Această parte a istoriei lui Tacit s'a pierdut.

tibus erat¹⁾, spe vel dolore²⁾ accipitur. Arminium, super³⁾ insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens, neque probris temperabat: Egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avererint. Sibi⁴⁾ tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim prodicione, neque adversus feminas gravidas, sed palam, adversus armatos, bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae dis patriis suspenderit. Coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium: homines Germanos nunquam satis excusaturos quod inter Albim et Rhenum virgas et secures et togam⁵⁾ viderint. Aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia⁶⁾ tributa: quae quando exuerint irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus⁷⁾ Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua, mallent quam dominos et colonias novas, Arminium potius, gloriae ac libertatis, quam Segestem, flagitiosae servitutis ducem, sequerentur.

LX. Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae gentes; tractusque in partes Inguio-merus Arminii patruus, vetere apud Romanos auctoritate: unde maior Caesari metus. Et, ne bellum

1) *Ut quibusque... invitis* = după cum unii dormeau și alții nu voiau războiul.

2) *Spe vel dolore* = cum spe vel dolore.

3) *Super* în loc de *praeter*.

4) *Sibi* = ei.

5) *Togam* = haină civilă, deci cucerirea organizată.

6) *Nescia* = necunoscute.

7) *Delectus Tiberius* acest Tiberiu ales să conducă imperiul.

mole una¹⁾ ingrueret, Caecinam cum quadraginta cohortibus²⁾ Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros³⁾ ad flumen Amisiam mittit; equitem Peditum praefectus finibus Frisiorum⁴⁾ ducit: ipse impositas navibus quatuor legiones⁵⁾ per lacus⁶⁾ vexit; simulque pedes, eques, classis apud praedictum⁷⁾ amnem convenere. Chauci, quum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros, sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit; interque caedem et praedam reperit undevicesimae legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam⁸⁾ et Luppianam⁹⁾ amnes intervastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu¹⁰⁾, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.

LXI. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. Praemisso Caecina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt maestos

1) *Mole una* = să nu cadă într'un singur loc.

2) *Quadraginta cohortibus*. Cele patru legiuni ale armatei Rinului inferior.

3) *Bructeros*, cf. I, 51.

4) *Frisiorum*. Fisi locuiau între brațul de răsărit al Rinului și Ems.

5) *Quatuor legiones*. Cele patru legiuni ale armatei Rinului superior.

6) *Lacus*. Lacurile Batavei care fac azi golful Zuederzee.

7) *Praedictum* = hotărît pentru întâlnire.

8) *Amisiam*. = Emsul.

9) *Luppianam* = Lippe.

10) *Teutoburgiensi saltu*. Pădurea Teutoburgică pare a fi fost în Westfalia.

locos visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu et dimensis principiis¹⁾, trium legionum manus ostentabant; dein²⁾, semiruto vallo, humili fossa, accisae jam reliquiae consedissee intelligebantur³⁾; medio campi⁴⁾ albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata. Adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. Et cladis ejus superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant: hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula⁵⁾ captivis, quae scrobes⁶⁾; utque signis et aquilis per superbiam illuserit.

LXII. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegetet, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, maesti simul et infensi, condebant. Primum exstruendo tumulo caespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, et praesentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti⁷⁾,

1) *Dimensis principiis* = adică *ex mensura principiorum* — după întinderea cartierului general.

2) *Dein*. Romanii învinși căutară să se adăpostească în grabă a doua zi în niște tabere ce nu putură fi întărite bine.

3) *Reliquiae consedissee intelligebantur* adică *reliquis comedisse intelligebatur*.

4) *Medio campi* = în spațiul dintre cele două tabere.

5) *Patibula* = spânzurători.

6) *Scrobes*. Probabil că Romanii au fost îngropați de vii.

7) *Trahenti* = interpretând în rău toate actele lui Germanicus.

sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosior¹⁾ hostium credebat, neque imperatorem, auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum, attrectare feralia debuisse.

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos vertit repente; mox signum prorumpendi dedit iis quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram²⁾ vincentibus, iniquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aquis³⁾ abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum littore Oceani petere Rhenum jussa: Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quanquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos⁴⁾ quam maturrime superare. Augustus is trames, vastas inter paludes, et quondam a L. Domitio⁵⁾ aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi coeno, aut rivis incerta erant. Circum silvae paulatim acclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem quum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo ruptos vetustate pontes re-

1) *Formidolosior* = mai desne de înfricoșat

2) *Gnaram* pentru *notam* = cunoscută.

3) *Manibus aquis* = fără rezultat.

4) *Pontes longos*. Ruinele acestei lucrări s'au găsit la Coevorden în Olanda.

5) *L. Domitius*. Bunicul împăratului Neron.

poneret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent.

LXIV. Barbari, perfringere stationes seque inferre munitoribus nisi, lacesunt, circumgrediuntur, occursant; miscetur operantium bellantiumque clamor. Et cuncta pariter Romanis adversa: locus uligine profunda, idem ad gradum¹⁾ instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loriceis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes proelia; procera membra; hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. Nox demum inclinantes tum legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus jugis oritur vertere in subjecta: mersaque humo et obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus. Igitur, futura volvens, non aliud reperit quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent. Nam medio²⁾ montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, unaetvicesima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa inquires³⁾, quum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subjecta vallium ac resultantes saltus complerent, apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces⁴⁾, atque

1) *Ad gradum* = pentru pas.

2) *Medio* = in medio.

3) *Inquires* = inquieta.

4) *Voces* = strigătele sentinelelor.

ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. Ducemque terruit dira quies: nam Quintilium Varum, sanguine oblitum et paludibus emersum, cernere et audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus, et manum intendentis repulisse¹⁾. Coepta luce, missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo, humentia²⁾ ultra³⁾. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit; sed ut haesere coeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, irrumperere Germanos jubet, clamitans: „En Varus et eodem iterum fato victae legiones!” Simul haec, et cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere⁴⁾ obvios, proterere jacentes. Plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum ingruentia tela neque figi limosa humo poterant. Caecina, dum sustentat aciem, suffoso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. Juvit hostium aviditas, omissa caede praedam sectantium; enisaeque legiones, vesperscente die, in aperta et solida. Neque is miseriarum finis: struendum vallum, petendus agger⁵⁾: amissa, magna ex parte, per quae egeritur humus aut exciditur caespes; non tentoria manipulis, non fomenta sauciis; in-

1) *Manum intendentis repulisse* = respinse mâna lui Varus care i-o întindea.

2) *Metu an contumacia*, subînțeleș, incertum est.

3) *Humentia ultra* pentru *ultra humentia* = dincolo de mlaștini.

4) *Disjicere, proterere*... infinitive istorice.

5) *Petendus agger* = trebuie strâns material necesar lucrărilor.

fectos coeno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras et tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus, abruptis vinculis vagus et clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. Tanta inde consternatio irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana¹⁾ maxime petebatur, aversa hosti²⁾ et fugientibus tutior. Caecina, comperto vanam esse formidinem, quum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, projectus in limine portae, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam, simul tribuni et centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractos in principia³⁾, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet⁴⁾: unam in armis salutem; sed ea consilio temperanda, manendumque intra vallum donec expugnandi hostes spe propius succederent⁵⁾: mox undique erumpendum; illa eruptione ad Rhenum perveniri. Quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus, gloriam. Quae⁶⁾ domi cara, quae in castris honesta memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique

1) *Decumana*. Taberele romane aveau 4 porți. Poarta din fața cortului generalului se numea poarta pretoriană. Poarta din spate se numea poarta decumană.

2) *Aversa hosti* pentru *ab hoste*.

3) *Principia* = cartierul general.

4) *Temporis ac necessitatis monet* = le arată ce le cerea timpul și nevoia.

5) *Donec expugnandi hostes spe propius succederent* = până ce dușmanii se vor apropia în speranță să-și ia cu asalt.

6) *Quae in castris honesta* = onoare militară.

bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent¹⁾).

LXVIII. Haud minus iniquus Germanus spe, cupidine, et diversis ducum sententiis agebat, Arminio sinerent egredi egressosque rursus per humida et impedita circumvenirent suadente, atrociora Inguimero et laeta²⁾ barbaris, ut vallum armis ambirent³⁾: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore. Igitur, orta die, prorunt⁴⁾ fossas, injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite et quasi ob metum defixo. Postquam haesere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubae concinuere: exin clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed aequis locis aequos deos. Hosti, facile excidium et paucos ac semernos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto⁵⁾ inopina, tanto majora offunduntur; cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti⁶⁾. Arminius integer, Inguimerus post grave vulnus pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec⁷⁾ ira et dies permansit. Nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.

1) *Ut hi, mox pedes... invaderent* = pentru ca acești să atace mai întâi, iar pedestrașii mai apoi.

2) *Laeta* pentru *grata* = plăcute.

3) *Ambirent* pentru *circumdarent* = să înconjure.

4) *Prorunt fossas* pentru *proruta terra explent* = umplu șanțurile cu pământ.

5) *Quanto* subînțeles *magis*.

6) *Ita adversis incauti* = tot astfel de neprevăzători în nenorocire.

7) *Donec* = cât timp.

LXIX. Pervaserat¹⁾ interim circumventi exercitus fama, et infesto Germanorum agmine Gallias peti: ac, ni, Agrippina impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. Sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius²⁾, Germanicorum bellorum scriptor, stetit apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices³⁾ eas curas, nec adversus externos militem⁴⁾ quaeri; nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet; tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Caesaremque Caligulam appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quam duces: compressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. Accendebat haec onerabatque⁵⁾ Sejanus, peritia morum Tiberii odia in longum jaciens, quae reconderet⁶⁾ auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio⁷⁾ ducendas tradit, quo levior⁸⁾ clas-

1) *Pervaserat*, subînțelea *na hiberna castra*. Zvonul a venit la lagărele de iarnă. Cele patru legiuni ale lui Caecina aveau lagărele de iarnă jumătate la *Vetera*, jumătate la locul numit *Ara Ubiorum*.

2) *C. Plinius*. = Plinius cel bătrân.

3) *Simplices* = simple, fără intenții ascunse.

4) *Militem* pentru *millitum gratiam* = nu caută dragostea soldaților împotriva stărilor.

5) *Onerabat* = le exageră.

6) *Reconderet*, subînțelea *Tiberius*.

7) *P. Vitellius*. Unchiul împăratului Vitellius. Cf. III, 10 și V. 8.

8) *Levior* se rapoartă și la *innaret* și la *sideret*.

sis vadoso mari innaret vel reciproco sideret. Vitellius primum iter, sicca humo aut modice allabente aestu, quietum habuit: mox, impulsu aquilonis simul sidere aequinoctii¹⁾, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. Et opplebantur terrae: eadem freto, littori, campis facies, neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus; jumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt, occurrant: permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando, subtracto solo, disjecti aut obruti²⁾. Non vox et mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius, in editiora enisus, eodem agmen subduxit. Pernoctavere sine utensilibus³⁾, sine igne, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miserabiles quam quos hostis circumsidet; quippe illis etiam honestae mortis usus, his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad anem (Visurgin), quo Caesar classe contenderat. Impositae deinde legiones, vagante fama submersas; nec fides salutis ante quam Caesarem exercitumque reducem videre.

LXXI. Jam Stertinius⁴⁾, ad accipiendum in ditionem Segimerum⁵⁾, fratrem Segestis, praemissus, ipsum et filium ejus in civitatem Ubiorum⁶⁾ perduxerat. Data utrique venia, facile Segimero, cunctantius filio, quia Quintilii Vari corpus illuisse

1) *Sidere aequinoctii*, steaua equinoxului e Cumpăna.

2) *Obruti* = înghițiți.

3) *Sine utensilibus* = fără alimente.

4) *Stertinius*, cf. I, 60.

5) *Segimerum*, cf. I, 55.

6) *Civitatem Ubiorum*, cf. I, 31.

dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae, Hispaniae, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. Quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem juvit; utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere: vulnera intuens alium spe, alium gloria¹⁾, cunctos alloquio et cura sibi et proelio firmabat.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia²⁾; A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen patris patriae Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit: neque in acta sua jurari, quanquam censente senatu, permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. Non tamen ideo faciebat fidem civilis³⁾ animi: nam legem majestatis reducerat. Cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis prodicione, exercitum aut plebem seditionibus, denique male gesta republica majestatem populi Romani minisset: facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Mox Tiberius, consultante Pompeio Macro, praetore, an iudicia majestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus

1) *Gloria* = sentimentul gloriei.

2) *Triumphalia insignia*: scaunul curul, sceptrul de fildeș, toga brodată cu palme de aur, loc de onoare la jocuri.

3) *Civilis* = democratic.

vulgata in saevitiam superbiamque ejus et discordem cum matre animum ¹⁾).

LXXIII. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis ²⁾), praetentata crimina ³⁾), ut quibus initiis, quanta Tiberii arte gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quemdam, mimum, corpore infamem, adscivisset, quodque, venditis

1) Aceste versuri ne-au fost păstrate de Suetonius, *Tiberius*, LIX.

Lată-le:

Asper et immitis, breviter vis omnia dicam?

Despeream, si te mater amare potest.

Non es eques. Quare? non sunt tibi millia centum:

Omnia si quaeras, et Rhodos exilium est.

Aurea mutasti Saturni saecula, Caesar:

Incolumi nam te ferreae semper erunt.

Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Sullam:

Et Marium, si vis, aspice, sed reducem:

Nec non Antoni, civilia bella moventis,

Nec semel infectas aspice caede manus:

Et dic, Roma, peris: regnabit sanguine omulto,

Ad regnum quisquis venit ab exilio.

Adecă: „Te voi zugrăvi într'un cuvânt: aspru și neomenos, nimeni nu te poate iubi, nici chiar mama ta. (Nu ești nici cavaler, pentru că n'ai o avere de o sută de mii de sesterti, sărman exilat din Rhodos! Tu ai prefăcut, o Caesar, veacul de aur al lui Saturn. Căci, cât timp, vei trăi el va fi de fier. Nu-mai place vinul, fiindcă-i însetat de sânge din care bea cu lăcomia cu care bea odinioară vin. Iată-l, Romane, pe Sulla fericit din nefericirea ta; iată-l pe Marius întors; iată mâna nu odată pătată de crimă a lui Antoniu preparând războaie civile. Și zi: Roma a pierit. Va domni în mare vărsare de sânge cel ce te a ajuns la tron venind din exil”.

2) *Modicis equitibus*, simpli cavaleri. Cavalerii ce aveau o avere superioară rangului lor formau sub imperiu o adevărată nobilime.

3) *Praetentata crimina* = Acuzații care atunci erau puse mai întâi la încercare.

hortis, statuum Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur violatum perjurio numen Augusti. Quae ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus non ideo decretum patri suo coelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum, inter alios ejusdem artis, interesse ludis quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset¹⁾. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Jusjurandum perinde aestimandum quam si²⁾ Jovem fefellisset: deorum injurias dis curae.

LXXIV. Nec multo post, Granium Marcellum, praetorem Bithyniae, quaestor ipsius³⁾, Caepio Crispinus, majestatis postulavit⁴⁾, subscribente Romano Hispone qui⁵⁾ formam vitae iniit quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. Nam egens, ignotus, iniquus, dum occultis libellis saevitiae principis adrepi⁶⁾, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat sinistros de Tiberio sermones habuisse: inevitabile crimen, quum ex moribus principis foedissima

1) *Ludis...* quos sacrasset. Aceste jocuri aveau loc la palat și se numiau *Ludi Palatini*.

2) *Perinde quam* = *perinde quasi*.

3) *Quaestor ipsius*. Eră un fel de impietate de a acuza pe fostul tău șef.

4) *Majestatis postulavit*, subînțeles, *crimine*, *lege* sau *nomine*.

5) *Qui* = Crispinus.

6) *Saevitiae...* *adrepi* adică *principi adrepi* (in gratiam ejus se insinuat saevitiae materiam ministrando) = se vâră în favoarea lui, dându-i privilejii de a fi crud.

quaeque deligeret accusator objectaretque reo; nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Ad-didit Hispo statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam. Ad quod exarsit adeo, ut, rupta taciturnitate, proclamaret se quo-que in ea causa laturum sententiam, palam et juratum¹⁾; quo ceteris eadem necessitas fieret. Ma-nebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso: „Quo, inquit, loco censebis. „Caesar? Si primus, habebō quod sequar; si post „omnes, vereor ne imprudens dissentiam”. Permotus his, quantoque incautius efferverat, paenitentia pa-tiens²⁾, tulit absolvi reum criminibus majestatis: de pecuniis repetundis ad reciperatores³⁾ itum est.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, ju-diciis assidebat in cornu⁴⁾ tribunalis, ne praetorem curuli⁵⁾ depelleret; multaue eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta⁶⁾: sed, dum veritati⁷⁾ consulitur, libertas⁸⁾ corrumpēbatur. Inter quae Pius Aurelius, senator, questus mole⁹⁾ publicae viae ductuque aquarum labefactas aedes suas, auxilium patrum invocabat. Resistentibus aerarii prae-toribus¹⁰⁾, subvenit Caesar, pretiumque aedium Au-

1) *Juratum*, depunând mai întâi jurământ.

2) *Paenitentia patiens* adică eș pacientior, propter paenitentiam, quantō.

3) *Reciperatores*. Un fel de judecători în chestii de despăgubire, numiți de pretor sau de senat.

4) *In cornu*, într'un colț, în fața tribunalului.

5) *Curuli*, subînțelese *sella*.

6) *Multaue constituta* = multe hotărâri s'au luat.

7) *Veritas*, integritatea sentințelor lor.

8) *Libertas*, independența judecătorilor.

9) *Mole* = *molitione*.

10) *Aerarii praetoribus*. Administrația tezaurului public trecuse pe timpul lui August la doi pretori desemnați prin sorti.

relio tribuit, erogandae per honesta pecuniae¹⁾ cupiens; quam virtutem diu retinuit, quum ceteras exueret. Propertio Celeri, praetorio, veniam ordinis²⁾ ob paupertatem petenti, decies sestertium³⁾ largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse. Tentantes eadem alios probare causam senatui jussit, cupidine severitatis in iis etiam quae rite faceret acerbus; unde ceteri silentium et paupertatem in confessioni et beneficio praeposuerunt.

LXXVI. Eodem anno, continuis imbris auctus, Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus⁴⁾ ut libri Sibyllini⁵⁾ adirentur. Renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capioni et L. Arruntio mandatum. Achaïam ac Macedoniam, onera deprecantes, levare in praesens proconsulari imperio tradique Caesari placuit⁶⁾. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac

1) *Erogandae pecuniae*: trebuie dăruïți banii.

2) *Veniam ordinis*. Cereșă să se țetragă din senat. Pentru a fi senator August fixase un cens de un milion de sestertii. (= 200.000 de lei).

3) *Decies sestertium centena millia*, adică un milion.

4) *Asinius Gallus*, cf. I, 12.

5) *Libri Sibyllini*. Cărțile sibiline formau o culegere depusă de August în templul lui Apollo Palatinul. Colegiul *quindecimvirorum* eră însărcinat cu supravegherea lor.

6) August împărțise toate provinciile imperiale în două. Cele dinăuntru și liniștite erau lăsate în administrația senatului. Pe cele dela frontieră, în care erau și armate, le trecu în administrația împăratului. *Provinciile senatoriale* erau: Africa, și Numidia, Asia, Achaia, Epirul, Dalmația, Macedonia, Sicilia, Creta și Lybia, Cyrenaica, Bithynia și Pontul. *Provinciile imperiale* erau: Spania și Lusitania, Gallia și cele două Germanii, Celesyria, Fenicia, Cilicia, Egiptul, Moesia, Pannonia, etc.

Administrația provinciilor imperiale eră mai puțin oneroasă pentru locuitorii.

suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quanquam vili sanguine¹⁾ nimis gaudens; quod in vulgus formidolosum, et pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant²⁾: alii taedio coetus; quidam tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim ad ostentandam saevitiam movendasque populi offensiones concessam filio materiem, quanquam id quoque dictum est.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis³⁾, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres; dicebanturque sententiae, ut praetoribus jus virgarum in histriones esset. Intercessit Haterius Agrippa⁴⁾, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebebat. Valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. De modo lucaris⁵⁾ et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur: ex quis maxime insignia, ne domos pantomimorum senator introiret; ne egredientes in publicum equites Romani cingerent, aut alibi quam in theatro spectarentur, et spectantium immodestiam exilio multandi potestas praetoribus fieret⁶⁾.

1) *Quanquam vili sanguine* = or cât ar fi fost de lipsit de preț acest sânge al gladiatorilor.

2) *Trahebant* = interpretabantur.

3) *Praetoriae cohortis*. La spectacole era de față și o cohortă, pretoriană.

4) *Haterius Agrippa*, era o rudă a lui Germanicus.

5) *Lucar*, înseamnă aci salariul actorilor.

6) *Et... fieret* = 'et... uit fieret.

LXXVIII. Templum ut in Colonia Tarraconensi¹⁾ strueretur Augusto, petentibus Hispanis permis- sum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium²⁾, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius militare aerarium eo subsidio niti; simul imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur. Ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio an, ob moderandas Tiberis exundationes, verterentur flumina et lacus per quos augetur; auditaque municipiorum et coloniarum legationes, orantibus Florentinis ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem Arnun transferretur, idque ipsis perniciem afferret. Congruentia his Interamnates³⁾ disseruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. Nec Reatini⁴⁾ silebant. Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes: quippe in adjacentia erupturum: optime rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis annibus dicaverint; quin ipsum Tiberim nolle prorsus, accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere. Seu

1) *Colonia Tarraconensi*, Tarragonul in Spania.

2) *Centesimam rerum venalium*. Augustus instituiŝe o casă a armatei (*aerarium militare*) pentru plăta soldaŝi ŝi a pensilor militare. El o dotă cu 170 milioane de sesterti ŝi o alimentă cu diferite impozite printre carl $\frac{1}{100}$ asupra vânzărilor.

3) *Interamnates*. Locuitorii din Interamna din Umbria, azi Terni.

4) *Reatini*. Locuitorii din Reate din țara Sabinilor, azi Rieti.

preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis¹⁾ concederetur, qui nil mutandum censuerat.

LXXX. Prorogatur Poppaeo Sabino²⁾ provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitae in isdem exercitiis aut jurisdictionibus habere. Causae variae traduntur: alii, taedio novae curae, semel placita pro aeternis servavisse, quidam invidia, ne plures fruerentur; sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium, ita anxium iudicium. Neque enim eminentes virtutes sectabatur, et rursus vitia oderat; ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. Qua haesitatione postremo eo proventus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus³⁾.

LXXXI. De comitiis consularibus, quae tum primum⁴⁾ illo principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modo, subtractis⁵⁾ candidatorum nominibus, originem cujusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur; aliquando, ea quoque significatione⁶⁾ subtracta, candidatos hortatus ne

1) *Pisonis*. Cn. Piso, cf. I, 74.

2) *Poppaeo Sabino*. Bunicul' faimoasei împărătese Poppaea, nevasta lui Neron.

3) *Quos.... passurus*. Aceste titluri fără funcție erau adese onorifice.

4) *Tum primum*. August murise în luna lui August. Comitiile avusesse loc în luna lui Iulie; consulii pentru anul viitor fusese deci desemnați. Lui Tiberiu îl rămăsese grija aceasta pentru al doilea an al domniei lui.

5) *Subtractis* = *missis*.

6) *Ea quoque significatione* adică *originis, vitae, stipendiorum*.

ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. Plerumque eos tantum apud se professos ¹⁾ disseruit, quorum nomina consulibus edidisset; posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confiderent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius ²⁾ servitium.

1) *Apud se professos*, li supusese lui candidatura lor. Senatul îi numea după propunerea împăratului.

2) *Infensius* = o tiranie mai vrășmașă libertății.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS

CUPRINSUL CĂRȚEI II A ANALELOR

- I—V. Imperiul Parților și regatul Armeniei: Vonnones și Artabanus.
- V—XI. Tiberiu se folosește de evenimentele din Orient pentru a rechemă pe Germanicus. Cea din urmă campanie a lui Germanicus contra Germanilor. Pregătirile expediției. Cursul Rinului; lămuriri geografice. Germanicus intră în țară prin gura Emsului. Canalul lui Drusus. Romanii sosesc pe țărmurile Weserului. Convorbirea lui Arminius cu fratele său Flavus. Trecearea Weserului.
- XII—XXII. Germanicus, încunoștințat de pozițiile dușmanului, vrea să se convingă de curajul soldaților săi. Străbate lagărul, deghizat. Visul lui Germanicus. Indemnurile adresate amândoror armate. Lupta dela Idisiavisa. Infrângerea Germanilor: Armî-

nus e rănit. A doua luptă câștigată de Romani: măcelul vrășmașilor. Elogiul funebru al învingătorilor rostit de Germanicus.

XXIII—XXVI. La reîntoarcere, flota romană e învolburată de furtună, în Marea Nordului. O nouă răscoală a Germanilor, pe loc pedepsită. Romanii găsesc una din aquilele lui Varus. Germanicus e constrâns să se reîntoarcă la Roma.

XXVII—XXXII. Procesul lui Drusus Libo. Fătăria lui Tiberiu. Slavii lui Libo sunt torturați, împotriva legilor, Invinuitul se sinucide. Răsplățile date acuzaților. Lingușirea josnică a Senatului. Astrologii și vrăjitorii sunt alungați din Italia.

XXXIII—XL. Legea somptuară. Discuția asupra luxului: părerea lui Tiberiu. Proces intentat favoritei Liviei. Purtarea împăcuitoare a lui Tiberiu. Suspendarea afacerilor publice ca o dovadă de respect pentru împărat. Asinius Gallus cere ca magistrații să fie numiți pe cinci ani și ca împăratul să hotărască mai dinainte candidații la pretură: refuzul motivat al lui Tiberiu. Ajutorul bănesc dat unor senatori. Cuvântarea lui Hortalus, nepotul lui Hortensius, și răspunsul lui Tiberiu. Un sclav al lui Agrippa Postumus încearcă să se dea drept stăpânul lui. E condamnat la moarte.

XLI—XLVI. Triumful lui Germanicus. Archelaus, regele Cappadociei, e chemat la Roma, unde moare: regatul său e prefăcut în provincie romană. Turburări în Commagena și Cilicia. Germanicus e însărcinat să restabilească ordinea în Răsărit. Piso, guvernator al Syriei: caracterul său și al Plancinei, nevasta lui. Intrigi la curtea lui Tiberiu: partidul lui Drusus, partidul lui Germanicus. Drusus e trimis în Illyria. Neînțelegeri printre Germani: Arminius și Maroboduus. Retragerea acestuia din urmă. Misiunea dată lui Drusus.

XLIII—LI. Cutremurul de pământ din Asia. Acordarea de imunități și ajutoare; dărnicia lui Tiberiu. A doua aplicare a legei maiestății: moderațiunea împăratului. Desbateri pentru alegerea unui pretor: influențele curții au precădere asupra legei.

LII. Războiul în Africa, condus de Tacfarinas și Mazippa. Sunt învinși de proconsulul Furius Camillus.

LIII—LVIII. Germanicus vizitează câmpul de luptă dela Actium și orașul Atena. Se oprește la Bizanț și pe ruinele Troei. Pune un rege în Armenia, guvernatori în Cappadocia și Commagena. Intervederea lui Germanicus și Piso. Ruptura lor fățișă.

LIX—LXVIII. Germanicus vizitează Egiptul. Dezaprobarea lui Tiberiu. Politica lui Au-

gust în această provincie. Afacerile Germaniei: Maroboduus și Gothul Catualda. Discursul lui Tiberiu la Senat. Afacerile Thraciei: cum împărțise August regatul acesta, Rhescuporis și Cotys. Asasinarea acestuia din urmă. Infrânarea lui Tiberiu, dornic de a înlătură războiul. Rhescuporis o adus la Roma. Exilul și moartea lui. O nouă împărțire a Thraciei. Moartea lui Vonones.

LXIX—LXXXIII. Germanicus se îmbolnăvește. Piso e bănuț că l'ar fi otrăvit. Dureea lui Germanicus; lasă prietenilor grija de a-l răzbună. Ultimele lui recomandății Agrippinei. Moartea lui. Jalea obștească. Inmormântarea lui Germanicus. Cn. Sentius e însărcinat cu guvernarea Syriei. Imbarcarea Agrippinei. Piso se chibzuește asupra atitudinii sale. Se hotărăște să intre în Syria cu forța. Sentius se pregătește să i se împotrivescă. Piso se stabilește într'un fort al Ciliciei. Trupele lui comparate cu armata lui Sentius. Infrângerea răzvrățitilor. I se îngădue lui Piso să meargă la Roma. Jalea tuturor la auzul acestor vești. Onorurile decernate amintirii lui Germanicus.

LXXXIV—LXXXVIII. Livia, soția lui Drusus, are doi gemeni. Bucuria lui Tiberiu. Hotărârile Senatului împotriva desfrăului fe-

meilor. Interzicerea culturilor orientale: patru mii de liberti transportati în Sardinia. Alegerea unei Vestale. Prețul grâului e supus unui tarif. Tiberiu se împotrivesc linguşirilor. Moartea lui Arminius: Părerii asupra vicţii lui.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

769	16	{ T. Statilius Sisenna Taurus L. Scribonius Libo
770	17	{ C. Caelius Rufus L. Pomponius Flaccus
771	18	{ Ti. Claudius Nero Caesar Augustus III Germanicus Caesar II
772	19	{ M. Junius Silanus L. Norbanus Flaccus

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS

I. Sisenna Statilio¹⁾ [Tauro], L. Libone²⁾ consulibus, mota Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quanquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium³⁾ officia ad Augustum verterat⁴⁾, partemque prolis⁵⁾ firmandae⁶⁾ amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam fidei popularium diffisus.

II. Post finem Phraatis⁷⁾ et sequentium regum,

1) *Statilio*. Bunicul lui Statilius fusese prefect al Romei sub August, VI 11.

2) *L. Libone*, *L. Libo* era fratele lui M. Drusus Libo, despre al cărui proces, cf. II, 27.

3) *Venerantium* = *officia quibus homo hominem veneratur*.

4) *Verterat* pentru *contulerat* = adusesse.

5) *Partem prolis*. După ce învinsese multă vreme pe Romani, supunându-se, Phraates dădu ca ostateci lui August patru din fiii lui, nevestese a doi dintre ei, și patru nepoți.

6) *Firmandae amicitiae* = *ad firmandam amicitiam*.

7) *Finem Phraatis*, Phraates a murit la anul 1, dela Chr. Se urcase pe tron la 37 a. Chr. A murit otrăvit.

ob internas caedes, venire in Urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum¹⁾ liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credit Caesar²⁾ auxitque opibus. Et acceperere barbari laetantes, ut ferme³⁾ ad nova imperia. Mox subiit pudor: degeneravisse Parthos: petium alio ex orbe regem hostium artibus infectum; jam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? Accendebat dedignantibus et ipse, diversus a majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quoties per urbes incederet, lecticae gestamine, fastuque⁴⁾ erga patrias epulas. Irridebantur et Graeci comites, ac vilissima utensilium annulo clausa⁵⁾: sed⁶⁾ prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia⁷⁾; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

III. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas⁸⁾ adultus, excitur, primoque congressu fusus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi per fugium Armenia fuit, vacua⁹⁾ tunc, interque Parthorum et Romanos opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiae illectum, dein catenis oneratum, postremo

1) *Vetustissimum* = cel mai în vârstă.

2) *Caesar* = August.

3) *Ut ferme*, subînțeleles *fit*.

4) *Fastuque* = prin disprețul lui.

5) *Annulo clausa*. Obiceiu roman de a pune la adăpost de sclavi lucrurile prețioase ca și cele mai puțin însemnate.

6) *Sed* = cât despre.

7) *Nova vitia*, subînțeleles *habebantur* = erau considerate.

8) *Dahas*, Dahii, popor scit așezat la sud-est de Marea Caspică.

9) *Vacua* = fără rege.

interfecerat¹⁾. Ejus filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit neque liberis ejus²⁾ quanquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra dejectus.

IV. Tum C. Caesar³⁾ componendae Armeniae deligitur. Is Ariobarzanen, origine Medum, ob inaequam corporis formam et praeclarum animum, volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumptio, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminae imperio, cui nomen Erato⁴⁾, eaque brevi pulsa, incerti solutique, et magis sine domino quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Syriae, Creticus Silanus⁵⁾, exitum⁶⁾ custodia circumdat, manente luxu et regio nomine: quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus⁷⁾.

V. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit tur-

1) *Interfecerat*. Antoniu îl învinuie că din pricina inactuntii lui fusese ucis un leșat al său. Artaxias a fost învinșt de la Nicopolis, Antoniu îl pusese în lanțuri. După Actium, Cleopatra îi tăie capul, pentru a-l trine te regelui Mezilor, dar manul lui Artavasde, dela care așteptă un ajutor.

2) *Liberis ejus*, fiica și fiul lui.

3) *C. Caesar*. Fiul lui Agrippa. Murit în urma unei răni. pe când se întorcea din această provincie.

4) *Erato*. Fiica lui Tigrane, care se măritase cu fratele său

5) *Creticus Silanus*, II, 43.

6) *Exitum* = chemat la dânsul.

7) *Reddemus* pentru referemus = vom povestii.

bari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum dolo simul et casibus objectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrii voluntas, celerandae victoriae intentior¹⁾, tractare²⁾ proeliorum vias, et quae sibi tertium jam annum³⁾ belligeranti saeva vel prospera evenissent: fundi Germanos acie et justis locis, juvari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme; suum militem haud perinde vulneribus quam spatiis itinerum, damno armorum affici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. At, si mare intretur, promptam ipsis possessionem et hostibus ignotam; simul bellum maturius incipi, legionesque et commeatus pariter, vehi; integrum equitem equosque, per ora et alveos fluminum, media in Germania fore.

VI. Igitur huc intendit⁴⁾. Missis ad census Galliarum⁵⁾ P. Vitellio⁶⁾ et C. Antio, Silius et Anteius et Caecina⁷⁾ fabricandae classi praeponuntur. Mille naves sufficere visae, properataeque: aliae breves, angusta puppi proraque et lato utero⁸⁾, quo facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine

1) *Intentior*, subînțeleles *tanto*.

2) *Tractare* = *mente cogitare*.

3) *Tertium jam annum*. Războiul începuse la anul 14. d. Chr. Germanicus luptase însă și înainte în Germania. Campania lui fusese întreruptă de anul consulatului. Cei trei ani sunt numai de la reînceperea expediției.

4) *Intendit*, subînțeleles *animum*.

5) *Ad census Galliarum*. Pe care îl începuse Germanicus, cf. I, 31.

6) *P. Vitellio*. Unchiul împăratului Vitellius, cf. I, 70.

7) *Asupra lui Silius și Caecina*, cf. I, 31. Ceilalți doi nu sunt cunoscuți.

8) *Uterus* pentru *alveus*.

noxa siderent¹⁾); plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illuc appellerent; multae pontibus st.atae, super quas tormenta veherentur, simul aptae ferendis equis aut com meatui; velis habiles, citae remis, augcebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum²⁾, in quam convenirent, praedicta, ob faciles appulsus, accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum³⁾ opportuna. Nam Rhenus, uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen et violentiam cursus, qua Germaniam praevehitur⁴⁾, donec⁵⁾ Oceano misceatur, ad Gallicam ripam latior et placidior affluens: verso cognomento⁶⁾, Vahalem accolae dicunt; mox id quoque vocabulum⁷⁾ mutat Mosa flumine, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Chattos⁸⁾ facere jubet: ipse, audito castellum Luppiae flumini appositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam praedam et Arpi, principis Chattorum, conjugem filiamque raperet: neque Caesari copiam

1) *Ut siderent* = pentru a se putea împotrivi.

2) *Insula Batavorum*. Așezată între Meusa și Wahal și aproape de mare.

3) *Transmittendum ad bellum* = pentru a muta războiul pe alt tărâm.

4) *Praevehitur* = *praetervehitur*.

5) *Donec* = pînă ce.

6) *Verso cognomento*. E vorba de brațul ce udă hotarul Galiei.

7) *Vocabulum* = *nomen*.

8) *Chattos*. Chattii locuiau în Hessa și Nassau de azi, c. 4, 55.

pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen, nuper¹⁾ Varianis legionibus structum, et veterem aram, Druso sitam²⁾, disjecerant: restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit³⁾; tumulum iterare haud visum: et cuncta inter castellum Alisonem⁴⁾ ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.

VIII. Jamque classis advenerat, quum praemisso commeatu et distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui Drusianae nomen⁵⁾, ingressus, precatusque Drusum patrem ut se, eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret, lacus inde et Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur. Classis Amisiae ore⁶⁾ relicta, laevo amne⁷⁾, erratumque in eo quod non subvexit militem⁸⁾ dextras in terras iturum; ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima aestuaria⁹⁾, nondum accrescente unda, intrepidi transiere; postremum auxiliorum

1) *Nuper*, I, 62.

2) *Druso sitam*, ridicat lui Drusus, probabil în locul în care pierise.

3) *Decucurrit* = defilă.

4) *Castellum Alisonem*. Fortul fusese ridicat de Drusus, tatăl lui Germanicus, la îmbucătura râului Aliso cu Lippa. El fusese părăsit după dezastrul lui Varus.

5) *Fossam nomen*.... Canalul numit *Noul-Yssei*.

6) *Laevo amne* = dealungul țărmlui stâng al fluviului.

7) *Amisiae ore*. E vorba aici de ua sat *Éms*, pe stânga râului cu acelaș nume.

8) *Quod non subvexit militem*. Tacit zice că Germanicus a făcut o greșală debucând trupete pe țărml stâng, pe când el trebuia să opereze pe dreapta.

9) *Aestuaria*, terenurile pe care le acopere marea pe timpul fluxului.

agmen Batavique în parte ea ¹⁾, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati et quidam hausti sunt. Metanti castra Caesari Angrivariorum ²⁾ defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius cum equite et armatura levi, igne et caedibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis ³⁾ Romanos Cheruscosque interfluebat. Ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit; quaesitoque an Caesar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre colloqui oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavus ⁴⁾, insignis fide et amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. Tum permissu ⁵⁾... progressusque salutatur ab Arminio; qui, amotis stipatoribus, ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent, postulat; et, postquam digressi ⁶⁾, unde ea deformitas oris, interrogat fratrem. Illo locum et proelium referente, quodnam praemium recepisset, exquirit. Flavus aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat, irridente Arminio vilia ⁷⁾ servi.ii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur ⁸⁾, hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris, et victis graves poenas; in deditionem venienti paratam clementiam; neque conjugem et filium ⁹⁾ ejus hostiliter haberi; ille fas patriae, libertatem avitam, penetrales Germania

1) *In parte ea* = în ea parte exercitus.

2) *Angrivariorum*. *Angrivari* locuiau între Elms și Weser.

3) *Visurgis*. Visurgis e Weserul de azi, fluviul Hanovrea.

4) *Flavus*. Primind cetățenia romană, primise și un nume roman.

5) *Permissu*.... e o lacună în manuscris. Subînțeles: *Caesaris deducitur*.

6) *Digressi*, subînțeles *sunt*.

7) *Vilia* = fără valoare.

8) *Diversi ordiuntur* = încep să discute în chip felurit.

9) *Conjugem et filium*, Cf. I, 57—59.

deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et affinium, denique gentis suae desertor et proditor quam imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quominus pugnam consererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur, ni Stertinius accurrens plenum irae armaque et equum poscentem Flavum attinisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius proeliumque denuntians¹⁾, nam pleraque²⁾ Latino sermone interjaciebat³⁾, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans⁴⁾ Visurgim stetit. Caesar, nisi pontibus praesidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tamittit. Praefuere Stertinius et e numero primipilarii⁵⁾ Aemilius⁶⁾, distantibus locis inveci, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Chariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumjectam traxere; dein, coorti et undique effusi, trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem⁷⁾, pars congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda, diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent atque ipse densissimos irrumpens, congestis telis et suffosso equo, labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites

1) *Denuntians*, subînteles Romanis.

2) *Pleraque* = *Plurima*.

3) *Interjaciebat* = amestecă.

4) *Trans*, pe şarmul drept.

5) *Primipilarii*. Primipilarul eră centurionul centuriei I din cohorta I. El aveă în paza lui aquila legiunii. Primipilarul treceă în rangul cavalerilor şi, când se retrăgeă din armată, primiă patru sute de mil de sesterţi, sumă cerută de cens pentru acest rang.

6) *Aemilius*, IV, 32.

7) *Collectos in orbem* = strânşi în ghem.

cum Stertinio Aemilioque subvenientes periculo exemere.

XII. Caesar, transgressus Visurgim, indicio perfugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae; convenisse et alias nationes in silvam Hercu'i) sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. Habita indici fides; et cernebantur ignes, suggestisque propius speculatores audi i fremitum equorum immensique et inconditi agminis murmur attulere. Igitur, propinquo summae rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agebat: tribunos et centuriones laeta saepius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem; si concio vocetur, illic quoque, quae paucii incipiant, reliquos adstrepere; penitus noscendas mentes, quum secreti et incustoditi, inter militares cibos, spem aut metum proferrent.

XIII. Nocte coepta, egressus augurali²⁾, per occulta et vigilibus ignara³⁾, comite uno, contactus humeros ferina pelle⁴⁾, adit castrorum vias, assistit tabernaculis, fruiturque fama sui, quum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria, per jocos eundem animum laudibus ferrent, reddendamque gratiam in acie faterentur, simul perfidos et ruptores pacis ultionem et gloriae mactandos. Inter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo, voce magna, conjuges et agros et stipendii in dies, donec

1) *Hercu'i*, un zeu german ce se asemăna cu Hercul'e roman.

2) *Augura'i* Auguralul era temp'ul în care se luau auguriile. Era în dreapta cortului generalului.

3) *Ignara* = *ignota*.

4) *Ferina pelle*, Germanicus voia să fie luat drept un soldat din armata auxiliară.

bellaretur, sesterios centenos¹⁾, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies, daretur pugna; sumpturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges; accipere omen, et matrimonia²⁾ ac pecunias hostium praedae destinare. Tertia ferme vigilia³⁾ assultatum est castris, sine conjectu teli, postquam crebras pro munimentis⁴⁾ cohortes et nihil remissum sensere.

XIV. Nox eadem laetam Germanico quitem⁵⁾ tulit, viditque se operatum⁶⁾, et, sanguine sacro respersa praetexta⁷⁾, pulchriorem aliam manibus aviae Augustae accepisse. Auctus⁸⁾ omine, addicentibus⁹⁾ auspiciis, vocat concionem, et quae sapientia provisae aptaque imminenti pugnae disserit: non campos modo militi Romano ad proelium bonos, sed, si ratio adsit, silvas et saltus: nec enim immensa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum et enata humo virgula, perinde haberi quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina. Denserent¹⁰⁾ ictus, ora mucronibus quaerent: non lorica Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro nervove firmata, sed viminum textus vel tenues et fucatas colore tabulas; primam utcum-

1) *Sesterios centenos*, cam 19 lei 50 bani pe 'zi.

2) *Matrimonia* = conjuges.

3) *Tertia vigilia* Incepea la miezul noptii. La Romani noaptea avea 4 veghe de cite trei ore fiecare.

4) *Pro munimentis* in fata parapetelor.

5) *Quietem* = un vis.

6) *Operatum* = facand un sacrificiu.

7) *Praetexta*. Cei ce aduceau sacrificii purtau toga brodata cu purpura.

8) *Auctus*, revenind mai indraznet.

9) *Addicentibus* = *assentientibus*, favorabile.

10) *Denserent* = *densarent*.

que¹⁾ aciem hastatam: ceteris praecusta aut brevia tela; jam corpus, ut visu torvum et ad brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia²⁾; sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere; pavidos adversis; inter secunda non divini, non humani juris memores. Si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem jam Albim quam Rhenum; neque bellum ultra; modo se, patris patrique vestigia prementem, isdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor; signumque pugnae datum.

XV. Nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui, ne bellum tolerarent, seditionem³⁾ induerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars fluctibus et procellis fractos artus infensis rursum hostibus, adversis dis objiciant, nulla boni spe. Classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret; sed, ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. Meminissent modo avaritiae, crudelitatis, superbiae: aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem aut mori ante servitium?

XVI. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui Idisiaviso⁴⁾ nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim et colles, ut ripae fluminis cedunt aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. Pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis et pura humo⁵⁾ inter arborum truncos.

1) *Utrumque* = *quaiscumque esset*.

2) *Nulla patientia (corpus)* = nesuferind de loc.

3) *Seditionem*, I, 61 și următoarele.

4) *Idisiaviso*: Câmpul nimfelor, sau în limba germană: *Elfenweise*, nu departe de Hameln.

5) *Pura humo* = pe un pământ fără mărăcinișuri.

Campum et prima silvarum barbara acies tenuit; soli Cherusci juga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte; post quos, pedites sagitarii; dein quatuor legiones, et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar; exin totidem aliae legiones et levis armatura cum equite sagittario, ceteraeque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem assisteret¹⁾).

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea, pulcherrimum augurium, octo aquilae²⁾, petere silvas et intrare visae, imperatorem advertere³⁾). Exclamat, irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. Simul pedestris acies infertur, et praemissus eques postremos ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hostium agmina, diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperia, qui campis⁴⁾ adstiterant, in silvam ruebant: medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam. Incubueratque sagitariis, illa⁵⁾ rupturus ni Rhaetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa objecissent, Nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nos-

1) *In aciem assisteret* = ordinea marşului să rămână şi ordinea de bătae.

2) *Octo aquilae*. Germanicus avea sub comanda lui opt legiuni

3) *Advertere* = atraseră atenţia.

4) *Campis* = *in campis*.

5) *Ille* = *illuc*.

ceretur. Quidam agnitum a Chaucis¹⁾, inter auxilia Romana agentibus, emissumque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguimero²⁾ effugium dedit: ceteri passim trucidati; et plerosque, tranare Visurgim conantes, injecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. Quidam, turpi fuga in summa arborum nisi ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutae arbores affixere.

XVIII. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei³⁾ ad noctem caesi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis oplevere, repertis inter spolia eorum caenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco proelii Tiberium imperatorem⁴⁾ salutavit, struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species dolore et ira affecit. Qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juvenus, senes, agmen Romanum repente incursant, turbant. Postremo deligunt locum, flumine et silvis clausum, arcta intus planitie et humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. Hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium

1) *Chaucis*. Locuiau între Erus și Elba, pe țărmul Mării Nordului, Cf. I, 38 și 60.

2) *Inguimero*, Cf. I, 55.

3) *Quinta ab hora*, adică la 11 dimineața.

4) *Imperatorem* = învingător.

in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu¹⁾ incederet, pars objectum aggerem enitereiur; quod arduum, sibi, cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facile irrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne icibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores, libritoresque²⁾ excutere tela et proturbare hostem jubet. Missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Caesar cum praetoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: collato illic gradu certatum. Hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus: sed generis pugnae et armorum superabantur, quum ingens multitudo, arctis locis, praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque assultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium; contra miles, cui scutum pectori appressum et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret; imprompto jam Arminio ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin et Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat, et Germanicus, quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque insisterent caedibus; nil opus captivis,

1) *Aequo in silvam aditu* = pe unde se putea intră în pădure din câmp deschis.

2) *Libritores* = soldați ce aruncau cu mașinele orice fel de proiectile.

solam interuencionem gentis finem bello fore. Jamque sero diei subducit ex acie legionem, faciendis castris¹⁾: ceterae ad noctem cruore hostium satiatæ sunt; equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus, exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Jovi et Augusto sacravisse. De se nihil addidit, metu invidiae, an²⁾ ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditioem properavissent: atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed aestate jam adulta³⁾, legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissæ; plures Caesar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum aequor mille navium remis strepere aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando; simul variis undique procellis⁴⁾ incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus et casuum maris ignarus, dum turbat nautas vel intempestive juvat, officia prudentium corruppebat⁵⁾. Omne dehinc coelum et mare omne in austrum cessit⁶⁾, qui, tumidis Germaniæ terris, profundis annibus, immenso nubium tractu validus, et rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. Quibus paulum aegreque

1) *Faciendis castris* = ad faciendæ castra

2) *Metu...an*, subînţeles *incertum*.

3) *Adulta aestate* = în toiul verii.

4) *Variis procellis* = vânturi contrare

5) *Corruppebat* = zădărniciu.

6) *In austrum cessit* = căzu în vântul de sud.

vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo ventus ferebat, non adhaerere anchoris, non exhaurire irrupentes undas poterant; equi, jumenta sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levaentur alvei manantes per latera, et fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cecero mari Oceanus et truculentia¹⁾ coeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit²⁾, hostiibus circum litto:ibus, aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. Pars navium haustae sunt, plures apud insulas³⁾ longius sitas ejectae; milisque, nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit; quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes oras, quum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibere amici, quominus colem mari oppete et⁴⁾. Tandem, re a te aestu et secundante vento, claudae naves, raro remigio aut intentis vestibibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere: quas raptim reiectas misit, ut scrutarentur insulas. Collecti ea cura plerique: multos Angrivarii, nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere; quidam in Britanniam rapti, et remissi a regulis. Ut quis ex longinquo revererat, miracula narrabant, vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas, visa, sive ex metu credita.

XXV, Sed fama classis amissae, ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit.

1) *Truculentia* = asprime.

2) *Excessit* = a întrecut.

3) *Insulas*. Probabil pe ccasta N O a Sleswigulu.

4) *Oppeteret*, subiñteles *mortem*.

C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos¹⁾ imperat; ipse majoribus copiis Marsos²⁾ irrumpit. Quorum dux Mallovendus, nuper in deditionem acceptus, propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam³⁾ modico praesidio servari indicat. Missa extemplo manus, quae hostem a fronte eliceret; alii, qui, terga circumgressi, recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. Eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congredi hostem, aut, sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui, perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus littora, eadem virtute, pari ferocia, et veluti aucti numero, irrupissent.

XXVI. Reductus inde in hiberna miles laetus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. Addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes petendaeque pacis consilia sumere, et, si proxima aestas adjiceretur, posse bellum patrari⁴⁾: sed crebris epistolis Tiberius monebat rediret ad decretum triumphum satis jam eventum, satis casuum: prospera illi et magna proelia; eorum quoque meminisset, quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. Se novies a divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi per-

¹⁾ *Chattos*, Cf. I, 55.

²⁾ *Marsos*, Cf. I, 50.

³⁾ *Aquilam*, Cf. I, 60.

⁴⁾ *Bellum patrari* = a isprăvi războiul.

fecisse: sic (Sugambros¹⁾) in deditionem acceptos; sic Suevos²⁾), regemque Maroboduum pace obstrictum. Posse et Cheruscos³⁾) ceterasque rebellium gentes: quando Romanae ultioni consulum esset internis discordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis coeptis, acrius molestiam ejus aggreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia praesens obiret; simul annectebat⁴⁾), si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui, nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias assequi nomen imperatorium et deportare lauream⁵⁾) posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quanquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

XXVII. Sub idem tempus, e familia Scriboniorum Libo Drusus⁶⁾) defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt, quae per tot annos rempublicam exedere. Firmius Catus, senator, ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum et facilem⁷⁾) inanibus ad Chaldaeorum⁸⁾) promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amitam⁹⁾)

1) *Sugambros*. Sicambrii fusesse trecuți de Tiberiu și de Drusus pe malul stâng al Rinului. Înainte locuiau pe malul drept: dela Colonia pînă la isvorul Lippe.

2) *Suevos*, Cf. I, 44.

3) *Cheruscos*, Cf. I, 59.

4) *Annectebat* = adăugă.

5) *Lauream*. E ramura de laur pe care triumfătorii o puneau pe genunchiu lui Jupiter Capitolinul.

6) *Libo Drusus*. După mamă eră nepotul lui Sextus Pompeius. Tatăl său fusesse adoptat în familia Livia, de unde și numele lui de M. Livius Drusus Libo.

7) *Facilem* = lésne crezător.

8) *Chaldaeorum*. O sectă de șar'ățani ce preziceau viitorul.

9) *Amitam*. Sora bunicului după tată.

Scriboniam, quae quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Caesares¹⁾, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum et aces alienum, socius libidinum et necessitatum²⁾, quo pluribus indiciis illigaret.

XXVIII. Ut satis testium; et qui servi eadem noscerent, reperit, adiuturum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vesularium³⁾, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar, indicium haud aspernatus, congressus abnuit: posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeari. Atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior: adeo iram condiderat; cunctaque ejus dicta factaque, quum prohibere posset, scire malebat; donec Junius quidam, tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famae malae: statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit. Et vocantur patres, addito⁴⁾ consultandum super re magna et atroci.

XXIX. Libo interim, veste mutata⁵⁾, cum primoribus feminis circumire domos, orare affines vocem adversum pericula poscere, abnudentibus cunctis, quum diversa praetenderent, eadem formidine. Die senatus, metu et aegritudine fessus, sive, ut

1) *Caesares*: Caius și Lucius, fiii lui Agrippa și ai Iuliei nepoata Scriboniei.

2) *Necessitatum* = tovarăși la datoria.

3) *Flaccus Vesularius*. Unul din cei mai nobili intîmți prieteni ai lui Tiberiu, pe care îl însoțise la Rodos și Caprea.

4) *Addito*, abl. abs. fără ca subiectul să fie exprimat.

5) *Veste mutata*. Acuzatii se îmbrăcau în doliu și își lăseau barbă ca să trezască milă.

tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiae, innisusque fratri et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. Mox libellos et auctores recitat Caesar, ita moderans, ne lenire neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores, Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui jus perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim¹⁾ se crimina objecturum professus, protulit libellos vercordes adeo ut consultaverit²⁾ Libo an habiturus foret opes quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. Inerant et alia hujusmodi, stolidi, vana, si mollius acciperes, miseranda. Unum tamen libello, manu Libonis, nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas³⁾ accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et, quia vetere senatus consulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi juris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico⁴⁾ jubet scilicet ut in Libonem ex servis, salvo senatus consulto, quaereretur. Ob quae posterum diem reus petivit⁵⁾, domumque digressus extremas preces P. Quirinio, propinquo suo, ad principem mandavit: responsum est ut senatum rogaret.

1) *Singillatim*, discutând punct cu punct.

2) *Consultaverit*, consultase pe ghicitori..

3) *Notas*, semne convenționale.

4) *Actori publico*. Acest actor publicus era un sclav al împăratului, însărcinat cu vânzarea, cumpărarea, perceperea veniturilor. Vânzându-i-se sclavii lui Libo el devenia sclavi publici și puteau fi puși la tortură.

5) *Petivit*, ceru o amânare.

XXXI. Cingebatur interim milite domus, strepabant etiam in vestibulo, ut audiri, ut adspici possent, quum Libo, ipsis, quas in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excuciatas, vocare percussorem, prensare servorum dexteras, inserere¹⁾ gladium; atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus appositum mensa lumen, ferilibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum collabentis accurrere liberti; et, caede visa, miles abstulit. Accusatio tamen apud patres asseveratione eadem²⁾ peracta; juravitque Tiberius petiturum se³⁾ vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur; et praeturae extra ordinem⁴⁾ datae his qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus⁵⁾, ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit; Cn. Lentulus⁶⁾, ne quis Scribionius cognomentum Drusi assumeret: supplicationum dies Pomponii Flacci⁷⁾ sententia constituti: dona Jovi, Marti, Concordiae, atque iduum Septemvrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. Piso et Gallus Asinius⁸⁾ et Papius Mutilus⁹⁾ et L. Apronius¹⁰⁾ decrevere: quorum auctoritates adulationes-

1) *Inserere gladium* = le puneà sabia în mână.

2) *Asseveratione eadem* = cu aceeași severitate.

3) *Petitulum* subînțelea fuisse.

4) *Extra ordinem*. Adică peste numărul regulamentar de 13 pretori, sau poate înainte de a fi îndeplinit con.d.șile regulamentare.

5) *Cotta Messalinus*. Fiul marelui orator Messala Corvinus.

6) *Lentulus*. Cf. IV, 44.

7) *Pomponii Flacci*. Unul din intimii lui Tiberiu. El deveni prefect al Romei.

8) *Gallus Asinius*, Cf. I, 12.

9) *M. Papius Mutilus*. A fost consul subrogat la 9. d. Chrs.

10) *L. Apronius*, Cf. I, 29.

que retuli, ut sciretur vetus id in republica malum. Facta et de mathematicis magisque Italia pellen- dis senatus consulta; quorum e numero L. Piu- nius saxo¹⁾ dejectus est: in P. Marcium consules extra portam Esquilinam, quum classicum²⁾ canere jussissent, more prisco³⁾ advertere.

XXXIII. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio⁴⁾, consulari, Octavio Frontone, praetura functo; decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis Serica⁵⁾ viros foedaret. Excessit⁶⁾ Fronto, ac postu- lavit modum argento, supellectili, familiae. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re- publica crederent, loco sententiae⁷⁾ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e ve- tustissimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rempubli- cam referri⁸⁾, qua tenui, angustas⁹⁾ civium domos, postquam eo magnificentiae venerit, gliscere sin- gulos. Neque in familia et argento, quaeque ad usum parentur, nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna possidentis. Distinctos¹⁰⁾ senatus et

1) Saxo = stânca Tarpeie.

2) *Classicum*. Se sună din trîmbiță în diferite puncte ale orașului și dinaintea casei condamnatului.

3) *More prisco*, moartea cu vergi și cu securea.

4) *Q. Haterio*, Cf. I, 13.

5) *Vestis Serica*, haină subțire de mătase. Se credea că țara Serilor era în nordul Indiei.

6) *Excessit* = inerse și mai departe.

7) *Loco sententiae*, când îi vine rândul să-și dea pă- rerea.

8) *Cuncta... referri*, toate sunt proporționate cu situa- ția republicii.

9) *Angustas*, subînțeleș *fuisse*.

10) *Distinctos*, subînțeleș *a censu plebis*.

equitum census, non quia diversi¹⁾ natura, sed ut, sicut locis, ordinibus, dignationibus²⁾ antissent, ita iis quae ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur. Nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda, delinimentis curarum et periculorum carendum esse. Facilem assensum Gallo sub nominibus honestis confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. Adjecerat et Tiberius non id tempus censurae, nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

XXXIV. Inter quae L. Piso ambitum fœri³⁾, corrupta judicia, saevitiam oratorum, accusationes minitantium increpans, abire se et cedere Urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure, testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et, quanquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. Nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Caesaris, spreto Pisone, vecta, aut ille abscessit⁴⁾, quanquam Augusta se violari et imminui quereretur. Tiberius, hactenus indulgere matri civile ratus, ut⁵⁾ se iturum ad praetoris tribunal, adfuturum Urgulaniae diceret, processit Palatio, procul sequi jussis militibus. Spectabatur, occursante populo, compositus ore, et sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec.

1) *Diversi*, subînțeles a *ceteris civibus*.

2) *Locis*, locuri rezervate în teatru; *ordinibus*, ranguri; *dignationibus*, funcții publice.

3) *Ambitum fœri*, intrigale avocaților.

4) *Abscessit*, nu s'a lăsat de proces.

5) *Hactenus... ut* = numai atât, anume că.

propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam quae petebatur juberet: isque finis rei, ex qua¹⁾ neque Piso inglorius et Caesar majore fama fuit. Ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut, tes is in causa quadam, quae apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est praetor, qui domi interrogaret, quum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas²⁾ haud referrem, ni pretium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam abfuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendas³⁾ censebat, ut, absente principe, senatum et equites posse sua munia suscinere decorum reipublicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, nihil satis illustre aut ex dignitate populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris, eoque conventum Italiae et affluentes provincias praesentiae ejus servanda dicebat. Audiente haec Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus acta; sed res dilatae.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. Nam censuit in quinquennium magistratum comitia⁴⁾ habenda, utque legionum legati, qui ante praeturam⁵⁾ ea militia fungebantur, jam tum praetores destinarentur, princeps duodecim candidatos, in annos singulos⁶⁾, nominaret. Haud

1) *Ex... qua* = în urma căruia.

2) *Res prolatas*, suspenderea afacerilor publice.

3) *Agendas* subînțelese *res*.

4) *Comitia*. Senatul numia magistratii în fiecare an. Gallus propusese să se facă numirile pentru cinci ani de odată.

5) *Ante praeturam*. E vorba de cei 25 legați ai celor 25 de legiuni.

6) *Singulos*. Prin urmare să numească 60 de candidați de odată.

dubium erat eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii¹⁾ tentari. Tiberius tamen, quasi augetur potestas ejus, disseruit: grave moderationi²⁾ suae tot eligere, tot differre. Vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab iis qui ultra quinquennium projiciantur³⁾! Unde prospici posse quae cuique, tam longo temporis spatio, mens, domus, fortuna? Superbire homines etiam annua designatione: quid, si honorem per quinquennium agitent? Quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potius honoribus statuerint.

XXXVII. Favorabili⁴⁾ in speciem oratione vim imperii tenuit. Censusque quorundam senatorum jovit: quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii illectus a divo Augusto, liberalitate decies sestertii⁵⁾, ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingeretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, quum in Palatio⁶⁾ senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: „Patres

1) *Arcana imperii*. Candidații, siguri de magistratura lor cu 5 ani înainte, nu mai aveau nevoie de a se arăta slugarnici față de Tiberiu.

2) *Moderatio*, modestie.

4) *Favorabili*... = prin această cuvântare în aparență republicană, el țină puterea imperială în mânele sale.

3) *Projiciantur* = vor fi amânați.

5) *Decies* (subînțeles *centena milia*) *sestertii* = un milion de sesterti, adică două sute de mii de lei.

6) *In Palatio*, în biblioteca Palatină.

„conscripti, hos, quorum numerum et pueritiam
 „videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps
 „monebat; simul majores mei meruerant ut poste-
 „ros haberent. Nam' ego, qui non pecuniam, non
 „studia populi, neque eloquentiam, gentile domus
 „nostrae bonum, varietate temporum accipere vel
 „parare potuissem, satis habebam si tenues res
 „meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent.
 „Jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps
 „et progenies tot consulum, tot dictatorum. Nec
 „ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae
 „refero: assequantur, florente te, Caesar, quos
 „dederis honores; interim Q. Hortensii pronepotes,
 „divi Augusti alumnos, ab inopia defende”.

. XXXVIII. Inclinatio senatus incivimentum fuit
 quo promptius adversaretur, his ferme verbis
 usus: „Si quantum pauperum est venire huc
 „et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli
 „nunquam exatiabuntur, respublica deficient. Nec
 „sane ideo a majoribus concessum est egredi ali-
 „quando relationem¹⁾, et quod in commune con-
 „ducat loco sententiae proferre, ut privata nego-
 „tia²⁾, res familiares nostras hic augeamus, cum
 „invidia senatus et principum, sive indulserint
 „largitionem, sive abnuerint. Non enim preces
 „sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem
 „et improvisa, quum numero atque aetate liberum
 „suorum urgere modestiam³⁾ senatus, eandem vim
 „in me transmittere, ac velut perfringere aera-
 „rium; quod, si ambitione exhausimus, per sco-
 „lera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, divus
 „Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea

1) *Egredi relationem* = a ieși din chestie.

2) *Negotia* = să tratezi de afaceri private.

3) *Modestiam* = sfiiciunea.

„lege ut semper daretur. Languescet alioqui industria, intendetur¹⁾ socordia, si nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves”. Haec atque talia quanquam cum assensu audita ab hiis quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur exceperunt: sensitque Tiberius; et quum paulum reticisset, Hortalo se respondisse ait; ceterum, si paribus videretur, datum liberis ejus ducena sestertia²⁾ singulis, qui sexus virilis essent. Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore an avitae nobilitatis etiam inter angustias fortunae retinens³⁾. Neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

XXXIX. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippae⁴⁾ servus, nomine Clemens, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, et fraude aut vi raptam Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. Ausa⁵⁾ ejus impedivit tarditas onerariae navis; atque, interim patrata caede, ad majora et magis praecipitia conversus, furatur cineres, vectusque Cosam, Etruriae promontorium, gnotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret nam aetate et forma haud dissimili in dominum⁶⁾ erat. Tum

1) *Intendetur* = *augebitur*.

2) *Duce, a sestertia* = Două sute de mii de sesterti, adică 40.000 de lei.

3) *Pavore an... retinens, subinteles incertum est.*

4) *Postumi Agrippae*. Cf. I, 3, 6.

5) *Ausa* = faptele lui îndrăznețe.

6) *In dominum* = semănă cu stăpânul lui.

per idoneos et secreti ejus socios, crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimam cujusque promptas aures, aut rursus apud turbidos eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam adspici, neque diutius isdem locis; sed, quia veritas visu et mora, festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; jamque Ostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini coetus celebrabant, quum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum¹⁾ suum coereret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. Modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus, reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo²⁾: ille e clientibus duos (quidam miites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula³⁾ polliceantur. Exsequuntur ut jussum erat; dein, speculati noctem incustoditam, accepta idonea⁴⁾ manu, vinctum, clauso ore, in Palatium traxere. Percunctanti Tiberio quomodo Agrippa factus esset, respondisse fertur: „Quomodo tu Caesar“. Ut ederet socios subigi non potuit. Nec Tiberius poenam ejus palam ausus, in secreta Palatii parte interfici jusit, corpusque clam auferri; et quanquam multi e domo principis, equesque

1) *Serum*, Mostenind avere a lui Agrippa Postumus, Tiberiu devenise stăpânul lui Clemens.

2) *Sallustio Crispo*, Cf. I, 4.

3) *Pericula*, să ia parte la primejdiile lui.

4) *Idonea* = indetulătoare.

ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

XLI. Fine anni arcus propter aedem Saturni¹⁾, ob recepta signa²⁾ cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae, Tiberim juxta, in hortis³⁾ quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Juliae effigiesque divo Augusto, apud Bovillas⁴⁾ dicantur.

C. Caelio, L. Pomponio consulibus, Germanicus Caesar, ante diem VII Kal. Junias⁵⁾, triumphavit de Cheruscis Chattisque et Angrivariis, quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt. Vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitum erat, pro confecto accipiebatur. Augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis⁶⁾ onustus. Sed suberat occulta formido reputantibus haud prosperum in Druso, patre ejus, favorem vulgi; avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum; breves et infaustos populi Romani amores.

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios⁷⁾ viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit. Nec ideo sinceræ caritatis fidem assecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit; struxitque causas, aut forte oblatas

1) *Saturni*. Temp'ul lui Saturn erà la poalele Capitolului Servii de tezaur public.

2) *Signa*, Cf. I, 62 și II, 25.

3) *Hortis*. Pe dreapta Tibru'ului, la sud de Ianiculum.

4) *Bovillas*, oraș în Latium, nu departe de Roma.

5) *Ante diem... Junias* = *die septimo ante Kalendas Junias*.

6) *Liberis*. Cel cinci copi erau: Neron, Drusus, Calus, Agrippina și Drusilla.

7) *Trecenos sestertios*, cam 60 de lei.

arripuit. Rex Archelaus¹⁾ quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum, Rhodi agentem²⁾, nullo officio coluisset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia, florente C. Caesare missoque ad res Orientis³⁾, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versa Caesarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille, ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in Urbem properat; exceptusque immiti a principe, et mox accusatus in senatu, non ob crimina quae fingebantur, sed angore, simul fessus senio, et quia regibus, aequa, nedum infima, insolita sunt, finem vitae, sponte an facto, implevit. Regnum in provinciam redactum est, fructibusque ejus levari posse centesimae⁴⁾ vectigal professus Caesar ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum⁵⁾ regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regum imperium cupientibus; et provinciae Syria atque Judaea, fessae oneribus, diminutionem tributi orabant.

XLIII. Igitur haec, et de Armenia quae supra memoravi, apud patres disseruit; nec posse motum Orientem, nisi Germanici sapientia, componi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adole-

1) *Archelaus*, descendent al unui general al lui Mitrdat. Căpătase tronul de la Antoniu.

2) *Rhodi agentem*, cf. I, 4.

3) *Res Orientis*, cf. II, 4.

4) *Centesimae*, cf. I, 78.

5) *Cilicum*. Phi opator II domniã peste Cilicia rãsãriteanã. Restul provinciei erã supus Romanilor sau guvernat de pãrtați independenți.

visse. Tunc, decreto patrum, permissae Germanico provinciae¹⁾ quae mari dividuntur, majusque imperium, quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo²⁾ liberorum ejus, pacta³⁾ erat; praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui, civili bello, resurgentes in Africa partes⁴⁾ accerimo ministerio adversus Caesarem juvit, mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere⁵⁾. Sed, praeter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinae⁶⁾ nobilitate et opibus accendebatur. Vix Tiberio concedere; liberos⁷⁾ ejus, ut multum infra⁸⁾, despectare. Nec dubium habebat se delectum, qui Syriae imponeretur, ad spes Germanici coerendas. Credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Augusta monuit muliebri aemulatione Agrippinam insecrandi. Divisa namque et discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium et sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienato patris amorem apud ceteros auxerat, et quia claritudine materni ge-

1) *Provinciae*. Asia, Egiptul și Africa.

2) *Vetustissimo*. Fiul mai mare.

3) *Pacta erat*. Această căsătorie n'a avut loc.

4) *Partes*, partidul republican.

5) *Ambiretur accipere*, pînă ce a fost rugat să primească.

6) *Plancina*, era fiica sau nepoata lui Munatius Plancus, proconsulul Galiei.

7) *Liberos*, Drusus, fiul său, și Germanicus, pe care îl adoptase.

8) *Multum infra*, ca mult mai prejos de dânsul.

neris anteibat, avum M. Antonium, avunculum¹⁾ Augustum ferens; contra Druso proavus eques Romanus, Pomponius Atticus²⁾, dedecere Claudiorum imagines videbatur. Et conjux Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam³⁾, uxorem Drusi, praecellebat. Sed fratres egregie concordēs, et proximorum certaminibus inconcussi.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae, studiaque exercitus pararet; simul juvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius sequetiozem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi⁴⁾ praetendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum ac vacui externo metu, gentis assuetudine et tum aemulatione gloriae, arma in se verterant. Vis nationum, virtus ducum in aequo: sed Maroboduum⁵⁾ regis nomen invisum⁶⁾ apud populares, Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

XLV. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpserunt bellum, sed e regno etiam Marobodui Suevae gentes, Semnones⁷⁾ ac Langobardi⁸⁾, defecere ad eum. Quibus additis prae-

1) *Avunculum*. Mama lui, Antonia, era fiica lui Marcus Antonius și a Octaviei, sora lui August.

2) *Pomponius Atticus*. Fiica lui Atticus. Pomponia se căsătorise cu M. Agrippa și avusese pe Vipsania Agrippa, măritată cu Tiberiu și mama lui Drusus.

3) *Liviam*. Livia era sora lui Germanicus și fusese măritată cu C. Caesar, fiul lui Agrippa.

4) *Suevi*, cf. II, 26.

5) *Maroboduus*, cf. II, 26.

6) *Invisum*, numele de rege îl făcea urât.

7) *Semnones*. Semnonii erau tribul cel mai puternic dintre Suevi, ei locuiau între Elba și Oder.

8) *Langobardi*. Langobarzii locuiau la Nord de Semnones, pe malul stâng al Elbei. Romanii îi împinsese pe dreapta Elbei.

pollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam quam quia fratris filio juveni¹⁾ patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per caervas; quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis²⁾ firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius, equo collustrans cuncta, ut quosque advectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis decepta in manibus multorum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Hercyniae latebris³⁾, defensum, ac mox per dona et legationes petivisse foedus; proditorem patriae, satellitem Caesaris⁴⁾, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quintilium interfece- rint. Meminissent modo tot proeliorum quorum eventu, et ad postremum ejectis Romanis, satis probatum penes utros summa belli fuerit.

XLVI. Neque Maroboduus jactantia sui aut probris in hostem abstinebat; sed, Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae prospere ceciderint, testabatur, Vecordem Arminium, et rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vacuas⁵⁾ legiones et ducem fraudis ignarum perfidia

1) *Juveni*. Arminius avea 35 de ani.

2) *Subsidis* = rezerve.

3) *Hercyniae latebris*. Pădurea Hercynia (*Herz* sau *Harz-wald*) acoperiã, d'pã afirmatãa lui Caesar, (B. G. VI, 27) cea mai mare parte din Germania. Se întindeã între Rin și Vistula; mǎrginindu-se la sud cu Dunãrea.

4) *Satellitem Caesaris*. Maroboduus își petrecuse tinereãa la Roma sub ocrotirea lui August.

5) *Vacuas* = neatente, neprevãzãtoare.

deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua, quum conjux, quum filius ejus servitium¹⁾ adhuc tolerant. At se, duodecim legionibus petiit, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse; mox conditionibus aequis discessum: neque paenitere quod ipsorum in manu sit, integrum²⁾ adversus Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus insinctos exercitus propriae quoque causae stimulabant, quum a Cheruscis Langobardisque pro antiquo decore aut recenti libertate, et contra augendae dominationi certaretur. Non alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrinque dextris cornibus. Sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum percussit fuit; et transfugiis³⁾ paulatim nudatus, in Marcomanos⁴⁾ concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est non jure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset. Missus tamen Drusus, ut retulimus, paci firmator.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes collapsae nocturno motu terrae, quo improvisior graviorque pestis fuit: neque solium in tali casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. Asperrima in Sardonios lues⁵⁾ plurimum in eosdem misericor-

1) *Servitium*, Cf. I, 58.

2) *Integrum* = cu toate șansele de succes.

3) *Transfugiis* = prin ȕzertări.

4) *Marcomanos*. Marcomanii locuiau pe ȕarmurile Elbei în Boemia de azi.

5) *Lues* = flagel.

diae traxit: nam centies sestertium¹⁾ pollicitus Caesar, et, quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo²⁾ proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, AEGeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut Macedones. Hyrcani vocantur, et Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolum,³⁾ levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveretque. Delectus est M. Aletius e praetoriis, ne, consulari obtinente Asiam, aemulatio inter pares et ex eo impedimentum oreretur.

XLVIII. Magnificam in publicum⁴⁾ largitionem auxit Caesar haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae⁵⁾, locupletis intestatae, petita in fiscum, Aemilio Lepido⁶⁾, cujus e domo videbatur, et Pantuleii, divitis equitis Romani, hereditatem (quanquam ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Servilio⁷⁾, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat, nobilitatem utriusque pecunia juvandam praefatus. Neque hereditatem cujusquam adiit nisi quum amicitia meruisset; ignotos et aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honestam

1) *Centies sestertium* (subînțelele *centena millia*), zece milioane de sesterti.

2) *Magnetes a Sipylo*, Magnetii de lângă muntele Sipylo, în deosebire de cei de lângă Meandru.

3) *Tmolum*. Sardes capitala Lydiei. Magnezia la picioarele Sipyloului, la stânga Hermului. Philadelphia, Apollonis, Mostene, Hyrcania, Hierocaesarea, Tmolus, orașe în Lydia; Temnos, Aeges, Myrina, Cyme, în Eolida.

4) *In publicum*, în interesul public.

5) *Aemiliae Musae*. Probabil o libertă al cărei patron nu se cunoștea.

6) *Aemilio Lepido*, Cf. III, 32, 72.

7) *M. Servilio*, Cf. III, 22.

innocentium paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam Q. Vitellium¹⁾ movit senatu, aut sponte cedere passus est.

XLIX. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto, dedicavit: Libero Liberaeque et Cereri juxta Circum maximum, quas²⁾ A. Postumius dictator voverat³⁾; eodemque in loco aedem Florae, ab Lucio et Marco Publiciis, aedilibus, constitutam⁴⁾; et Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duilius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit triumphumque navalem de Poenis meruit⁵⁾. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bello⁶⁾.

L. Adolescebat interea lex majestatis⁷⁾; et Apuleiam Variliam, sororis Augusti neptem⁸⁾, quia probrosis sermonibus divum Augustum ac Tiberium et matrem ejus illusisset, Caesarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. De adulterio satis caveri lege Julia⁹⁾ visum: ma-

1) *Q. Vitellium*. Fratele unui locotenent al lui Germanicus.

2) *Quas*. De fapt era un singur templu cu trei sanctuare.

3) *Voverat*. Postuminus făcuse promisiunea să-l ridice înaintea luptei de la Iacul Regil, la 496 a. Chr.

4) *Constitutam*. La 240 a. Chr.

5) *Meruit*. La 260 a. Chr.

6) *Eodem bello*. Întâiul războiu punic.

7) *Lex majestatis*, Cf. I, 72.

8) *Sororis Augusti neptem*. Nepoată a Octaviei sora lui August, care din prima ei căsătorie cu Marcellus avusese două fete. Una se căsătorise, probabil, cu un Apuleius.

9) *Lege Julia*. Legea Julia, adusă de August în anul 17 a. Chr., pedepsiă adulterul cu exilul într-o insulă, confiscarea unei jumătăți de avere la bărbați și a unui sfert din avere și a dotei întregi la femei.

jestatis crimen distinguì Caesar postulavit, dam-
narique, si qua de Augusto irreligiose dixisset;
in se jacta nolle ad cognitionem vocari. Interro-
gatus a consule quid de his censeret, quae de
matre ejus locuta secus¹⁾ argueretur, reticuit;
dein, proximo senatus die, illius quoque nomine
oravit ne cui verba in eam quoquo modo habita
crimini forent. Liberavitque Apuleiam lege ma-
jestatis; adulterii graviorem poenam deprecatus,
ut, exemplo majorum, propinquis suis ultra du-
centesimum lapidem removeretur, suasit. Adultero
Manlio Italia atque Africa interdictum est.

LI. De praetore in locum Vipsanii Galli, quem
mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Ger-
manicus atque Drusus (nam etiam tum Romae
erant, Haterium Agrippam²⁾), propinquum Ger-
manici³⁾, fovebant: contra plerique nitebantur ut
numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod
lex³⁾ jubebat. Laetabatur Tiberius, quum inter
filios ejus et leges senatus disceptaret. Victa est
sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffra-
giis, quo modo, etiam quum valerent, leges vince-
bantur.

LII. Eodem anno coeptum in Africa bellum,
duce hostium Tacfarinate. Is, natione Numida⁴⁾,
in castris Romanis auxiliaria stipendia meritis,
mox desertor, vagos primum et latrociniis suetos
ad praedam et raptus congregare; dein, more mi-
littiae, per vexilla⁵⁾ et turmas componere; postremo

1) *Secus*, rău

2) *Haterium Agrippam*. Eră tribun al poporului.

3) *Lex*. Legea Papia Poppaea, din anul 9 d. Chr. La ega-
litate de voturi acordă magistraturile candidaților cu co-
șii mai mulți.

4) *Numida*. Numidia e Algeria de azi.

5) *Per vexilla*, împrăștiati în companii.

non inconditae turbae, sed Musulamorum¹⁾ dux haberi. Valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma Maurosque accolas in bellum traxit. Dux et his Mazippa; divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos castris attineret, disciplinae et imperiis suesceret, Mazippa, levi cum copia, incendia et caedes et terrorem circumferret. Compulerantque Cinithios²⁾, haud spernendam nationem, in eadem, quum Furius Camillus, pro consule Africae, legionem et quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares; sed nihil aequè cavebatur quam ne bellum metu³⁾ eluderent: spe victoriae inducti sunt ut vincerentur. Igitur legio medio⁴⁾, leves cohortes duaeque alae⁵⁾ in cornibus locantur. Nec Tacfarina, pugnam detrectavit; fusi Numidae, multosque post annos Furio nomini partum decus militiae; nam, post illum reciperatore Urbis filiumque ejus Camillum⁶⁾, penes alias familias imperatoria laus fuerat, atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur. Eo pronior Tiberius res gestas apud senatum celebravit, et decrevere patres triumphalia insignia; quod Camillo ob modestiam vitae impune fuit.

1) *Musulamorum*. Locuia la apus de Numizi, la sudul Mauritaniei.

2) *Cinithios*. Locuia la răsărit de Musulami, lângă Syrta mică.

3) *Metu*. Se temeà ca să nu se sperie de o desfășurare proa mare de forțe.

4) *Medio* = *in mediis*.

5) *Alae*, escadroane de cavalerie aliată.

6) *Camillum*. Bătuse pe Galii la 349 a. Chr. și pe Latini, răsculați în timpul războiului cu Samniții.

LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. Sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim¹⁾ quo venerat per Illyricam oram, viso Druso, in Delmatia, agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi: simul sinus²⁾ Actiaca victoria inclytos, et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii, cum recordatione majorum suorum, adiit: namque ei, ut memoravi³⁾, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaue illic imago tristium laetorumque. Hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum ut uno lictore uteretur. Exceperere Graeci quaesitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferentes⁴⁾, quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. Petita inde Euboea, tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit. Tum extrema Asiae, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias⁵⁾ et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et fama celebratos noscendi; pariterque provincias, internis certaminibus aut magistratum injuriis fessas, refovebat. Atque illum in regressu, sacra Samothracum⁶⁾ visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur adito Ilio, quaeque ibi varietate

1) *Nicopolim*. Nicopolis e un oraş fundat în Epir de August în urma victoriei dela Actium.

2) *Sinus* = Golful Ambraciei.

3) *Ut memoravi*, Cf. II, 43.

4) *Praeferentes* = amintind cu fală.

5) *Propontidis angustias* = Bosforul.

6) *Sacra Samothracum*, Misterele din Samothrace, în care se adorau geniile metalurgice: Cabiri, Corybanții, Cureții, etc.

fortunae et nostri origine veneranda, relegit¹⁾ Asiam, appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis, et ferme Mileto, accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit:: tum, in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum, edit responsa versibus compositis, super rebus quas quis mente concepit. Et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu²⁾ exterritam, oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod, contra decus Romani nominis, non Athenienses, tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios. Etiam vetera objectabat, quae in Macedones improspere, violenter in suos, fecissent: offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilum quemdam, Areo iudicio⁴⁾ falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin, navigatione celeri per Cycladas et compendia maris assequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret sed tanta mansuetudine agebat, ut, quum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini exi-

1) *Relegit* = a mers dealungul.

2) *Turbido incessu* = prin intrarea lui sgomotoasă.

3) *Suos*, Aluzie la ostracism, care lovise pe Themistocle, Aristid, Phocion.

4) *Areo iudicio*: o sentință a Areopagului.

meretur. Neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpressus, linquit Germanicum praevenitque: et postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, quum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis proventus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat: sed exercitio equitum, decursibus¹⁾ cohortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere; quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat.

LVI. Nota haec Germanico; sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis et situ terrarum, quo, nostris provinciis late praetenta, penitus ad Medos porrigitur: maximisque imperiis interjecti et saepius discordes²⁾ sunt adversus Romanos odio, et in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone,): sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis⁴⁾ regis Pontici filium, quod is, prima ab infantia instituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis, et quae alia barbari celebrant, proceres plebemque

1) *Decursibus* = manevre.

2) *Discordes* = „totdeauna în ceartă cu Romanii din ură, cu Parții din invidie”.

3) *Amoto Vonone*, Cf. II, 1—4.

4) *Polemonis*. Polemon, fiul retorului Zenon, fusese făcut, rege la 34 a. Chr. cu consimțământul lui Antoniu și Octavian. Regatul lui cuprindea Armenia mică Bosforul și o parte a Pontului.

juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, approbantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit: ceteri, venerantes regem, Artaxiam consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. At Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium ¹⁾ legatum acceperunt: et quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praepositus, tum primum ad jus praetoris translatus.

LVII. Cunctaque socialia ²⁾ prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui, jussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat, Cyri ³⁾ demum apud hiberna decimae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur. Et erat, ut retuli ⁴⁾, clementior; sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere ⁵⁾ vera, aggerere falsa, ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo, paucis familiarium adhibitis, sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit; responsum a Pisone precibus contumacibus, discesseruntque apertis odiis. Post quae rarus in tribunali Caesaris Piso, et, si quando assideret, atrox ac dissentire manifestus. Vox quoque ejus audita est in convivio, quum, apud

1) *Q. Veranius*. Veranius, unul din locotenenții cei mai fideli ai lui Germanicus. El luptă apoi să-și răzbune moartea. Cf. II, 74; III, 10, 13, 17, 19, a fost apoi guvernatorul Marelui-Britanii, XIV, 29.

2) *Socialia* = treburile aliaților.

3) *Cyri*, oraș din Syria, lângă Antiochia.

4) *Ut retuli*, Cf. II, 55.

5) *Intenedere* = a înteți.

regem Nabataeorum ¹⁾ coronae aureae magno pondere Caesari et Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abjecitque simul coronam, et multa in luxum addidit; quae Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici ut ripam Euphratis accederet; petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus de societate Romanorum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim ²⁾, Ciliciae maritimam urbem, amotus est: datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

LIX. M. Silano, L. Norbano consulibus ³⁾, Germanicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis: sed cura provinciae praetendebatur; levavitque, apertis horreis, pretia frugum multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, pedibus intectis ⁴⁾ et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit

1) *Nabataeorum*, popor nomad din nordul Arabiei.

2) *Pompeiopolim*. Vechiul oraş Soles, reînălăt de Pompei.

3) *M. Silano*, Avea să devină soacul lui Caligula, Cf. III, 24, VI, 24.

4) *Pedibus intectis*. Crepida era un fel de sandală ce lăsa goală partea de sus a piciorului.

quod, contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu¹⁾, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit²⁾ Aegyptum, ne fame urgeret Italiam quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris³⁾ quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus insedisset.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum, qua tempestate Menelaus, Graeciam repetens, diversum⁴⁾ ad mare terramque Libyam dejectus⁵⁾. Inde proximum⁶⁾ annis os dicatum Herculi⁷⁾, quem indigenae ortum apud se et antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint in cognomentum ejus adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia⁸⁾. Et manebant structis molibus litterae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae; jussusque e senioribus⁹⁾ sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta millia aetate militari. atque

1) *Permissu*, sub înțeles: a împăratului.

2) *Seposuit*. Și a rezervat el administrația.

3) *Claustra terrae ac maris*. Porturile Alexandria și Pelusiu. Cne. puneà mâna pe ele devenià stăpânul Egiptului și dinspre mare și dinspre uscat.

4) *Diversum*, alături de drumul lui.

5) *Dejectus*, subînțeles est.

6) *Inde proximum*, subînțeles est.

7) *Os dicatum Herculi*. Gura Canopică se mai chiamă și Heracleotică.

8) *Magna vestigia*. Strabon spune că aceste ruine ocupau 15 kilometri.

9) *E senioribus*, subînțeles unus.

eo cum exercitu regem Rhamsen¹⁾ Libya, Aethiopia, Medisque et Persis et Bactriano ac Scythia potitum, quasque terras Syri Armeniique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare²⁾, imperio tenuisse. Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis, ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium,³⁾ quaeque natio penderet, haud minus magnifica quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana jubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum:: quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies⁴⁾, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disjectasque inter et vix pervias arenas instar montium eductae pyramides, certamine et opibus regum; lacusque⁵⁾, effossa humo, superfluentis Nili receptacula; atque alibi⁶⁾ angustiae et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephan-

1) *Rhamsen*. Rhamses II cel mare sau Sesostris din dinastia XIX (1470 a. Chr.).

2) *Bithynum mare*, Pontul Euxin: *Lycium mare*, marea dintre Cypru și Rhodos.

3) *Utensilium*, tot felul de provisiuni.

4) *Memnonis effigies*. Statuia lui Amenophis III (secolul XVII a. Chr.) era taiată într'un bloc de granit de o înălțime de 60 de picioare. Partea de deasupra blocului a fost răsturnată în 27 a. Chr. de un cutremur de pământ. De atunci, la răsăritul soarelui statua scoate un sunet ce seamănă cu o voce omenească. De aci legenda, că acest colos e statua lui Memnon, ucis de Achile sub zidurile Troei, și că sunetul era salutul fiului Aurorei către mama lui.

5) *Lacus*. Lacul Moeris, azi secat. Avea o circumferință de 36 de leghe.

6) *Alibi*. In partea sudică a Egiptului.

tinem¹⁾ ac Syenen²⁾), claustra olim Romani imperii, quod nunc³⁾ Rubrum ad mare⁴⁾ patescit.

LXII. Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus⁵⁾ quaesivit, illiciens Germanos ad discordias, utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gothones⁶⁾ nobilis juvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, et tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomanorum⁷⁾ ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, irrumpit regiam castellumque juxta situm. Veteres illic Suevorum praedae, et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum translulerat.

LXIII. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Caesaris fuit. Transgressus Danubium, qua Noricam provinciam⁸⁾ praefluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunae: nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam praetulisse. Responsum a Caesare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide⁹⁾ qua venisset. Ceterum

1) *Elephantinen*. Insulă a Nilului în dreptul Assuanului.

2) *Syenen*. Syene azi Assuan. Romanii aveau aci 3 co-horte.

3) *Nunc*. Dela cucerirea lui Traian, 114—115 a. Chr.

4) *Rubrum mare*. Golful Persic.

5) *Drusus*. Cf. II, 44—46.

6) *Gothones*. Popor gotic așezat la gura Vistulei.

7) *Marcomanorum*, Cf. II, 44—46.

8) *Noricam provinciam*, Intre Alpi și Dunăre, la răsărit de Rhaetia și Vindelicia.

9) *Fide*, adică *eadem fide*.

apud senatum disseruit non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium et quam propinquus Italiae hostis, suaeque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Ravennae ¹⁾ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur. Sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdae casus, neque aliud perfugium: pulsus haud multo post Hermundurorum ²⁾ opibus et Vibilio duce, receptusque, Forum Julium ³⁾. Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum et Cusum ⁴⁾ locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum ⁵⁾.

LXIV. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus ovantes Urbem introirent. Structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris ⁶⁾ cum effigie Caesarum ⁷⁾, laetiores Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque

1) *Ravennae*. Oraș pe Adriatică.

2) *Hermundurorum*. Locuia în Bavaria nord-estică.

3) *Forum Julium*. Fréjus de azi de pe Riviera franceză.

4) *Marum et Cusum*. March în Moravia și Wiaag în Ungaria.

5) *Quadorum*. Locuia la răsărit de Marcomani.

6) *Martis Ultoris*. Acest templu fusese ridicat de August (2 a. Chr.) în *forum Augusti*, în amintirea luptei dela Philippi, în care răzbușă uciderea lui Caesar. În acest timp se adună senatul pentru a decide în privința războiului și a triumfului învingătorului. Triumfătorii puneau în acest templu însemnele triumfului.

7) *Caesarum*, Germanicus și Drusus.

Thraciae regem, astu aggreditur. Omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In ea divisione arva et urbes, et vicina Graecis, Cotyi; quod incultum, ferox, annexum hostibus¹⁾ Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. Enimvero, audita mutatione principis, immittere latronum globos, excindere castella, causas bello²⁾).

LXV. Nihil aeque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur. Deligit centurionem qui nuntiaret regibus ne armis disceptarent: statimque a Cotye dimissa sunt, quae paraverat, auxilia. Rhescuporis, ficta modestia, postulat eundem in locum coiretur; posse de controversiis colloquio transigi. Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus, quum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adjicit; tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam, incautum Cotyn, et postquam dolum intellexerat, sacra³⁾ regni, ejusdem familiae deos et hospitales mensas obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium structas sibi insidias, praeventum insidiatorem: simul, bellum

1) *Hostibus*. Scythi, Cotyi, Dacii.

2) *Causas bello*, care fapte erau motive de războiu.

3) *Sacra* = caracterul sacru.

adversus Bastarnas¹⁾ Scythasque praetendens, novis peditum equitum copiis sese firmabat.

LXVI. Molliter rescriptum: si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, jus et injuriam discreturos; proinde, tradito Cotye veniret, transferretque²⁾ invidiam criminis. Eas litteras Latinus Pandusa, pro praetore Moesiae, cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum et iram cunctatus, maluit patrati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn jubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit; sed, defuncto Pandusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum⁴⁾ veterem stipendiis⁵⁾ et arcta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

LXVII. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum et scelera sua reputantem, perpulit ut praesidia Romana intraret. Circumdatus hinc regi, specie honoris, valida manus; tribunique et centuriones, monendo, suadendo et quanto longius abscedebatur apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis, in Urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque

1) *Bastarnas*: populație de origine dacică ce locuiea prin Galitia, Moldova, Basarabia.

2) *Transferret*, să treacă pe seama lui Cotys.

3) *Moesiae*. Moesia cuprindea Bosnia, Serbia și Bulgaria.

4) *Pomponius Flaccus*, Cf. II, 32.

5) *Veterem stipendiis* = îmbătrânit în serviciul militar.

nondum adultis Trebellienus Rufus¹⁾, praetura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo²⁾ majores M. Lepidum³⁾ Ptolemaei, liberis tutorem, in AEGyptum, miserant. Rhescuporis, Alexandriam devectus atque illic fugam tentans, an⁴⁾ ficto crimine, interficitur.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi⁵⁾, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde Albanos⁶⁾ Heniochpsque⁷⁾, et consanguineum sibi regem Scytharum, conatus est. Specie venandi, omissis maritimis locis avia saltuum petiit; mox pernicitate equi ad amnem Pyramum⁸⁾ contendit, cujus pontes accolae ruperant, audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur, in ripa fluminis a Vibio Frontone, praefecto equitum vincitur. Mox Remmius evocatus⁹⁾, priori custodiae regis appositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde major fides, conscientia sceleris¹⁰⁾ et metu indicii, mortem Vononi illatam.

LXIX. At Germanicus, AEGypto remeans, cuncta, quae apud legiones aut urbes jusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliae; nec minus acerba quae ab illo in Caesarem tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit; mox, adversa Germanici valetudine

1) *Trebellienus Rufus*, Cf. VI, 39.

2) *M. Lepidum*. A fost de două ori consul și mare pontif.

3) *Ptolemaei*. Ptolemeu Epiphane, †mort la 181 a. Chr.

4) *An*, subînțeleles *incertum est*.

5) *Memoravi*, Cf. II, 58.

6) *Albanos*. Albanii locuiau în partea răsăriteană a Caucazului, dealungul mării Caspice.

7) *Heniochos*.; Heniocii erau mai aproape de Pontul-Euxin.

8) *Pyramum*. Râu din Cicilia; se varsă în golful Issus.

9) *Evocatus*. Se numiau astfel un fel de soldați reangajați.

10) *Conscientia sceleris*. El îl ajutase la evadare.

detentus, ubi recreatum accepit, votaue pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam¹⁾ Antiochensium plebem per lictores proturbat. Tum Seleuciam²⁾ digreditur, opperiens aegritudinem quae rursus Germanico acciderat. Saevam vim morbi augebat persuasio, veneni a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus⁴⁾ erutae humanorum corporum reliquiae; carmina⁵⁾ et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis, insculptum, semusti cineres ac tabe⁶⁾ obliti, aliaque malefica, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. Simul missi⁷⁾ a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico, haud minus ira quam per metum accepta. Si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae conjugii, quid infantibus liberis eventurum? Lenta videri veneficia: festinare et urgere⁸⁾, ut provinciam, ut legiones solus habeat. Sed non usque eo defectum⁹⁾ Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. Componit epistolas quis amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique jussum provincia decedere: nec Piso moratus ultra, naves solvit; moderabaturque cursui, quo propius¹⁰⁾ regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

1) *Festam* = în haine de sărbătoare.

2) *Seleuciam*. Oraș la câteva mile de Antiochia.

3) *Persuasio* = convingerea.

4) *Solo ac parietibus* = pe pământ și pe ziduri.

5) *Carmina* = formule magice.

6) *Tabe* = cu venin.

7) *Missi* = emisari.

8) *Urgere*, subiectul e *Pisonem*.

9) *Defectum* = lipsit de ajutor.

10) *Propius* = de mai de aproape.

LXXI. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, assistentes amicos in hunc modum alloquitur: „Si fato concederem, justus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus¹⁾, liberis, patriae, intra juventam²⁾, praematurò exitu raperent: nunc, scelere Pisonis, et Plancinae interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo. Referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, illacrimabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti³⁾; vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam; numerate sex liberos⁴⁾. Misericordia cum accusantibus erit; fingentibusque scelerata mandata aut non credent homines, aut non ignoscent”. Juravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quam ultionem amisuros.

LXXII. Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam⁵⁾,

1) *Parentibus*. Antonia, mama lui, și Tiberiu, tatăl lui adoptiv.

2) *Intra juventam*. Avea 33 de ani.

3) *Ignoti* = cei ce nu l'au cunoscut.

4) *Sex liberos*. Trei fete: Agrippina, Drusilla, Livilla; trei băieți: Neron, Drusus, Caius. Trei alți copii murise.

5) *Ferociam* = trufia.

saevienti fortunae submitteret animum; neu, regressa in Urbem, aemulatione potentiae validiores irritaret. Haec palam et alia secreto, per quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, ingenti luctu provinciae et circumjacentium populorum. Indolere exterae nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque et auditu juxta venerabilis quum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et arrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus, sine imaginibus et pompa, per laudes ac memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adaequarent ¹⁾). Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis, externas inter gentes, occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis ²⁾) egisse; neque minus proeliatorem, etiamsi temeritas abfuerit, praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. Quod si solus arbiter rerum, si jure et nomine regio fuisset, tanto promptius assecuturum gloriam militiae), quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. Corpus, antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit: nam, ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione,

1) *Adaequarent* = comparau.

2) *Certis liberis* = avea copii legitimi, pe când Alexandru fusese numai bastarzi

3) *Gloriam militiae*, gloria militară a lui Alexandru.

aut favore in Pisonem pronior, diversi¹⁾ interpretabantur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, quisnam Syriae praeficeretur: et ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium²⁾ diu quaesitum; dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia, et Plancinae percaram, nomine Martinam, in Urbem misit, postulantis Vitellio ac Veranio ceterisque, qui crimina et accusationem, tanquam adversus receptos, jam reos, instruebant.

LXXV. At Agrippina, quanquam defessa iuctu et corpore aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantesque adspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui⁴⁾, et infelici fecunditate fortunae toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius assequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, caedit victimas, adit templa, neque ipse gaudium moderans, et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

LXXVI. Affluebant centuriones monebantque, prompta illi legionum studia; repeteret provinciam non jure ablatam, et vacuum⁵⁾. Igitur, quid

1) *Diversi* = *diverse*.

2) *Vibium Marsum* et *Cn. Sentium*. Amândoi fusesse consul prin substituție. Despre Marsus, cf. VI, 47.

3) *Receptos*, subînțelea a *praetore*. Ca și cum pretorul ar fi primit acuzația ca îndreptățită.

4) *Anxia sui*, neliniștită de soarta ce o aștepta.

5) *Vacuum*, fără căpetenie.

agendum consultanti, M. Piso filius properandum in Urbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania famae pertimescenda; discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena, et, ademptione provinciae, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

LXXXVII. Contra Domitius Celer, ex intima ejus amicitia, disseruit: Utendum eventu: Pisonem, non Sentium, Syriae praepositum; huic¹⁾ fasces et jus praetoris, huic legiones datas; si quid hostile ingruat, quem justius arma oppositurum, quam qui legati auctoritatem et propria mandata²⁾ acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus quo senescant; plerumque innocentes recenti invidiae impares. At, si teneat exercitum, augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in melius casura. „An festinamus cum Germanici cineribus appelere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae ac vulgus imperitum, primore rumore, rapiant? Est tibi Augustae conscientia³⁾; est Caesaris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli jactantius⁴⁾ maerent quam qui maxime laetantur”.

LXXXVIII. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat Germanicum luxus et superbiae; seque, pulsum ut locus rebus novis

1) *Huic*, lui Piso.

2) *Propria mandata* = instrucții personale.

3) *Conscientia*; înțelegerea cu Augusta.

4) *Jactantius* = cu o durere mai arătoasă.

patet, curam exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetivisse. Simul Domitium, impositum triremi, vitare littorum oram praeterque insulas, lato mari¹⁾, pergere in Syriam jubet. Concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum²⁾ thronum in Syriam euntium intercipit. Regulis Cilicum, ut se auxiliis juvent, scribit, haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quanquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes, obviis navibus quae Agrippinam vehabant, utrimque infensi, arma primo expedire; dein, mutua formidine, non ultra jurgium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit adfuturum³⁾, ubi praetor qui de beneficiis quaereret reo atque accusatoribus diem praedixisset⁴⁾. Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriae, appulsus, quum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet; quosque Germanici memores aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris⁵⁾ identidem ingerens et rempublicam armis peti ducitque validam manum et proelio paratam.

LXXX. Nec Piso, quanquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed cas-

1) *Lato mare*, tinându-se în largul mării.

2) *Vexillum*, un detaşament.

3) *Adfuturum*, subînţeles se.

4) *Praedixisset*, înţeles ironic „când pretorul va fi recunoscut că erà loc de a da curs acuzării de otrăvire”.

5) *Imperatoris*, Tiberiu

tellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celeris, occupat. Nam, admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto, suisque et Plancinae servitiis, auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis¹⁾ composuerat: Caesarisque se legatum testabatur, provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente. Consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem, ab ipsis parentem quondam appellatum, si jure ageretur, potioem, si armis, non invalidum vidissent. Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et disrupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac subsidiis²⁾ instructi: hinc militum, inde locorum asperitas, sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia, ad subitum usum properata. Ut venire in manus, non ultra dubitatum quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur vertunt terga Cilices, seque castello claudunt.

LXXXI. Interim Piso classem, haud procul opperientem, appugnare frustra tentavit: regressusque, et pro muris³⁾, modo semet afflictando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasque, et peti aggerem⁴⁾, erigi scalas jussit, ac promptissimum

1) *In numerum legionis* == acest corp de armată semăna cu o legiune numai în ceea ce privește numărul soldaților nu și calitatea lor.

2) *Ordinibus ac subsidiis*, în centurii și în rezerve.

3) *Pro muris*, de pe creasta zidurilor.

4) *Peti aggerem* == a căuta și a aduce lese și pământ pentru a umplea șanțurile și ridică scările.

quemque succedere, alios tormentis hastas, saxa et faces ingerere. Tandem, victa pertinacia, Piso oravit uti, traditis armis, maneret in castello, dum Caesar, cui Syriam permetteret, consulitur¹⁾. Non receptae conditiones, nec aliud quam naves et tutum in Urbem iter concessum est.

LXXXII. At Romae, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut²⁾ ex longinquo, aucta in deterius afferebantur, dolor, ira. Et erumpebant questus: ideo nimirum in extremas terras relegatum; ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. Vera prorsus de Druso,³⁾ seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia; neque ob aliud interceptos⁴⁾, quam quia populum Romanum aequo jure complecti, reddita libertate, agitaverint. Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit⁵⁾, ut, ante edictum magistratum, ante senatus consultum, sumpto justitio, desererentur fora, clauderentur domus: passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis maerebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Syria egressi, laetiora de valetudine ejus attulere. Statim credita, statim vulgata sunt; ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures, cumulata gaudio, transferunt. Cursant per urbem, moliuntur templorum fores. Juvat credulitatem nox, et promptior inter tenebras affirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore

1) *Dum consulitur*, în timpul necesar pentru a...

2) *Ut*, sub înțeles: după cum se obișnuiește să se întâmple.

3) *Druso*, tatăl lui Germanicus.

4) *Interceptos*, subînțeles veneno.

5) *Incendit*, le-a dat putere.

ac spatio¹⁾ vanescerent; et populus quasi rursum ereptum acrius doluit.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen ejus Saliari carmine caneretur²⁾; sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceae coronae statuerentur³⁾; ludos circenses eburna effigies praerent; neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliae crearetur. Arcus additi Romae, et apud ripam Rheni, et in monte Syriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob rempublicam obisse; sepulcrum⁴⁾ Antiochiae, ubi crematus, tribunal⁵⁾ Epidaphnae⁶⁾, quo in loco vitam finierat. Statuarum, locorumve in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. Quum censeretur clipeus⁷⁾, auro et magnitudine insignis, inter auctores eloquentiae, asseveravit Tiberius, solitum patremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis illustre, si veteres inter scriptores⁸⁾ haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui Juniorum⁹⁾ dicebatur, instituitque uti turmae idibus Juliis¹⁰⁾ imaginem

1) *Tempore ac spatio* = *temporis spatio*.

2) *Caneretur*, i se dădea astfel o consacrare religioasă.

3) *Sedes... statuerentur*. Germanicus făcuse parte din colegiul Augustalilor și a Augurilor, care aveau locuri rezervate la ceremonii.

4) *Sepulcrum*, un cenotaf, mormânt gol.

5) *Tribunal*, catafalc.

6) *Epidaphne*, cartierul Antiohiei în care a murit Germanicus.

7) *Clipeus*, era un medalion sculptat sau zugrăvit, reprezentând un zeu sau un personaj însemnat.

8) *Scriptores*, Germanicus compusese și câteva opere literare.

9) Cavalerii erau probabil împărțiți în *juniores* (până la 45 de ani), și *seniores*.

10) *Idibus Juliis*. La 15 Iulie, cavalerii făceau o procesiune de la templul Onoarei, de la poarta Capena, până la Capitol, comemorând victoria dela lacul Regil.

ejus sequerentur. Pleraque manent; quaedam statim ommissa sunt, aut vetustas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum, recenti adhuc maestitia, soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus¹⁾ simul enixa est. Quod, rarum laetumque etiam modicis penetibus, tanto gaudio principem affecit, ut non temperaverit quin jactaret apud patres nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam: nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit, tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgetet.

LXXXV. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita; cautumque ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset. Nam Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud aediles vulgaverat²⁾, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. Exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset; atque illo praetendente sexaginta dies³⁾ ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum⁴⁾ de Vistilia statuere; eaque in insulam Seriphon⁵⁾ abdita est. Actum et de sacris Aegyptiis Judaicisque pellendis: factumque patrum consultum, ut quatuor millia

1) *Duos virilis sexus.* Un copil murt la vârsta de 4 ani (IV, 15); celalt fu ucis din ordinul lui Caligula. Drusus mai avea o fată.

2) *Vulgaverat.* Trebuia să facă o declarație. Femeia perdeă atunci drepturile civile.

3) *Sexaginta dies.* Legea Julia *de adulteriis* acordă 60 de zile soțului pentru a intentă nevetei sale o acțiune judiciară.

4) *Satis visum.* Scuza bărbatului fu admisă.

5) *Seriphon*, azi Serfo, una din Cyclade.

libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis, et si ob gravitatem¹⁾ coeli interissent, vile damnum; ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

LXXXVI. Post quae retulit²⁾ Caesar capiendam virginem in locum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos, summa sanctimonia, vestibulis sacris praesederat; egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod, offerendo filias, de officio in rempublicam certarent. Praelata est Pollionis filia, non ob aliud quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat; nam Agrippa discidio³⁾ domum⁴⁾ imminuerat. Et Caesar, quamvis posthabitam, decies sestertii⁵⁾ dote solatus est.

LXXXVII. Saevitiam⁶⁾ annonae incusante plebe; statuit frumento pretium quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios⁷⁾. Neque tamen ob ea parentis patriae, delatum et antea, vocabulum assumpsit, acerbeque increpuit eos qui divinas occupationes ipsumque dominum dixerant; unde angusta et lubrica oratio sub principe qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque⁸⁾ eorundem temporum, Adgandestrii, prin-

1) *Gravitatem* = clima nesănătoasă.

2) *Retulit*, subînțelea *ad senatum*.

3) *Discidium*, divorț.

4) *Domum*, demnitatea casei.

5) *Decies sestertii (centena millia)* = un milion de sesterti.

6) *Saevitiam* = scumpetea.

7) *Binos... modios*, doi sesterti de baniță, 40 de bani de decalitru.

8) *Scriptores senatoresque* = scriitorii care erau și senatori.

cipis Chattorum, lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitterentur; responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit; petitusque armis, quum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae, et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit proeliis ambiguus, bello non victus, Septem et triginta annos vitae, duodecim potentiae explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes, Graecorum¹⁾ annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

1) *Graecorum*, istoricii greci ai Iul August și Tiberiu.
2) *Extollimus*, subînțelea *laudibus*.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS

CUPRINSUL CĂRȚEI III A ANALELOR

I. Sosirea Agrippinei la Brundisium.

II—IV. Inmormântarea lui Germanicus.

VII—XIX. Plecarea lui Drusus în Illyria. Reîntoarcerea la Roma și procesul lui Piso de crimă și de violare a maiestății. Discursul lui Tiberiu la senat. Moartea acuzatului; scrisoarea lui către împărat. Mijlocirea lui Tiberiu în favoarea lui M. Piso și a Placinei. Se aduc mulțumiri lui Tiberiu, Augustei, Antoniei, lui Drusus și Agrippinei ca răzbunători ai lui Germanicus. Numele lui Claudiu este înălțurat la început, dar e pus mai târziu în aceste mulțumiri: judecata istoricului. Răsplata dată acuzatorilor. Drusus își sărbătorește izbânda.

XX—XXI. Reluarea ostilităților în Africa. Tacfarinas. Răscoală e înăbușită de L. Apronius.

- XXII—XXIV. Procesul și exilul Lepidei. Silanus e rechemat din exil: prudența lui Tiberiu. Tacit spune că va scrie istoria lui August.
- XXV—XXVIII. Legea Papia Poppaea. Delatorii. Digresie: origina și istoria legilor. Cele douăsprezece table. Gracchii și Sulla. Pompei în neputință de a reformă legile. August strânge frânele autorității.
- XXIX—XXX. Neron, fiul lui Germanicus, ia în căsători pe Julia, fiica lui Drusus. Moartea lui L. Volusius și Sallustius Crispus.
- XXXI. Tiberiu se retrage în Campania. Plângerea lui Corbulo împotriva tânărului Sulla: lipsa de respect a tineretului față de bătrâni. Reaua stare a drumurilor. Corbulo e însărcinat să supravegheze dregerea drumurilor: abuzul administrației lui.
- XXXII—XXXV. Noi ostilități din partea lui Tacfarinas în Africa. Discuție asupra alegerii unui guvernator. Propunerea lui Caecina, având de scop de a interzice guvernatorilor provinciilor de a mai fi însoțiți de nevestele lor. Africa e dată lui Blesus.
- XXXVI—XXXIX. Abuzul cu imaginea împăratului. Intervenția lui Drusus. Comparația favorabilă între caracterul lui și al lui Tiberiu. Mișcările din Thracia sunt înăbușite de Vellaeus.

- XL—XLVII. Răsvrătirea Galilor. Florus și Sacrovir. Infrângerea și moartea lui Florus. Sacrovir la Augustodunum; *cruppelarii*. Starea spiritelor la Roma. Silius cu două legiuni din Germania iese întru întâmpinarea răsvrătiților. Infrângerea și moartea lui Sacrovir. Tiberiu vestește hotărârea de a vizita Gallia.
- XLVIII—LV. Statul face înmormântare publică lui Sulpicius Quirinius. Procesul lui C. Lutorius: condamnatul e executat chiar în închisoare. Observațiile lui Tiberiu. Un decret al senatului ordonă ca de aci înainte să se zăboviască execuțiile timp de 10 zile. Progresul luxului. Edilii cer măsuri de împiedicare. Scrisoarea lui Tiberiu către senat. Reflecțiile lui Tacit.
- LVI—LIX. Tiberiu cere pentru Drusus puterea tribuniciană: lîngușirile senatului. Blaesus e prorograt în rangul de guvernator al Africei. Un flamin al lui Jupiter cere să fie trimis guvernator în Asia. Tiberiu, consultat ca mare pontif, își amână răspunsul. Scrisoarea lui Drusus cu prilejul noului său titlu.
- LX—LXIII. Abuzul dreptului de azil. Decretele senatului reglementează acest drept de azil.
- LXIV—LXVI. Boala Liviei. Tiberiu se întoarce la

Roma. Lingușirile josnice ale senatului: Tiberiu își arată tot disprețul.

LXVII—LXIX. Procesul lui Silanus pentru dilapidare de bani și violare a maiestății. Tiberiu se unește cu invinuatorii ca să piardă pe acuzat. Silanus e condamnat. Dolabella propune să se interzică guvernarea provinciilor consularilor pe care împăratul i-ar fi declarat nedemni. Refuzul motivat al lui Tiberiu: înțeleptele lui principii de guvernare.

LXX—LXXI. Procesul lui Caesius Cordus și al lui L. Ennius. Josnica lingușire a lui Ateius Capito. Ofranda cavalerilor pentru însănătoșirea Liviei. Statua Fortunei equestre este așezată la Antium. Flamini sunt definitiv înlăturați dela guvernarea provinciilor. Lepidus restaurează pe cheltueala sa basilica lui Paulus Aemilius, Incendiul teatrului lui Pompei. Onoruri noi acordate lui Sejan.

LXXIII—LXXVI. Operațiuni în Africa contra lui Tacfarinas. Blaesus isgonește pe Tacfarinas și prinde pe fratele lui. Părăsește însă campania după ce e proclamat *imperator*. Moartea lui Asinius Saloninus și a lui Ateius Capito. Moartea Juniei, sora lui Brutus, nevasta lui Cassius, și nepoata lui Caton: înmormântarea ei.

Istoria Romei în timpul consulilor:

Anii dela fundarea Romei	dela Is. Chr.	
773	20	{ M. Valerius M. Aurelius
774	21	{ Ti. Claudius Nero Caesar Aug. IV Drusus Nero Caesar II
775	22	{ C. Sulpicius Galba D. Haterius Agrippa

ANNALIUM

LIBER TERTIUS

I. Nihil intermissa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram insulam advehitur, littora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu¹⁾ et nescia tolerandi. Interim, adventu ejus audito, intimus quisque amicorum et plerique²⁾ militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerrimum fidissimumque appulsu³⁾ erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima mari, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, maerentium turba et rogitantium inter se, silentione an voce aliqua

1) *Violenta luctu*, violentă în expresia doliului ei.

2) *Plerique* = un mare număr.

3) *Celerrimum fidissimumque appulsu* = quo celerrime... appellii poterat.

egredientem exciperent. Neque satis constabat quid¹⁾ pro tempore foret, quum classis paulatim successit, non alacri, ut assolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis²⁾, feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos, idem omnium gemitus, neque discerneres proximos, alienos, virorum feminarumve planctus, nisi quod comitatum Agrippinae, longo maerore fessum, obvii et recentes³⁾ in dolore anteibant.

II. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur. Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incompta⁴⁾ signa, versi fasces⁵⁾; atque ubi colonias transgredierentur, atrata plebes, trabeati⁶⁾ equites, pro opibus loci, vestem, odores aliaque funerum solemnia cremabant. Etiam quorum diversa⁷⁾ oppida, tamen obvii, et victimas atque aras dis Manibus statuentes, lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre⁸⁾ liberisque Germanici qui in Urbe fuerant. Consules M. Valerius et M. Aurelius⁹⁾ (jam enim magistratum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere,

1) *Quid* = *utrum*.

2) *Duobus cum liberis*, Caligula și Iulia. Ceilalți copii rămăseră la Roma.

3) *Obvii et recentes*, hendiadă: *obvii recentes quidem in...*

4) *Incompta*, fără podoabe.

5) *Versi fasces*. Fascele reprezentau puterea proconsulară, conferită lui Germanicus (II, 43).

6) *Trabeati*, în costum de ceremonie.

7) *Diversa*, îndepărtate.

8) *Fratre* adică *fratre Germanici*.

9) *M. Aurelius*, fiul lui M. Aurelius Cotta Messalinus, II, 32.

disjecti, et, ut cuique libitum, flentes: aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinere, inferius majestate sua rati si palam lamentarentur, an¹⁾ ne, omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam²⁾ non apud auctores rerum, non diurna Actorum scriptura³⁾ reperiō ullo insigni officio functam, quum, super Agrippinam et Drusum et Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. Facilius crediderim Tiberio et Augustae, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par maeror, et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo plorantibus inquires; plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse rempublicam, nihil spei reliquum clamitabant, promptius apertiusque quam ut meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, quum decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad coelum ac deos integram

1) An. subințeles neertum est.

2) Antoniam, numită minor.

3) Diurna... scriptura = Diurnorum actuum scriptura. E vorba de Acta sau Diurna populi Romani sau Acta publica, un fel de registru al stării civile, un buletin politic și judiciar și un ziar propriu zis.

illi sobolem ac superstitem iniquorum¹⁾ precarentur.

V. Fuere qui publici funeris pompam requirerent²⁾, compararentque quae in Drusum, patrem Germanici, honora et magnifica Augustus fecisset; ipsum quippe, asperrimo hiemis, Ticinum,) usque progressum, neque abscedentem a corpore simul Urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Juliorumque⁴⁾ imagines; defletum in foro, laudatum pro rostris; cuncta a majoribus reperta, aut quae posterii invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem et cuicumque nobili debitos honores contigisse. Sane corpus, ob longinquitatem itinerum, externis terris quoquo modo crematum; sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto⁵⁾ prima fors negavisset. Non fratrem⁶⁾, nisi unius dici, via, non patrum saltem porta tenus obvium. Ubi illa veterum instituta, propositam toro⁷⁾ effigiem, meditata⁸⁾ ad memoriam virtutis carmina, et laudationes, et lacrimas, vel doloris imitamenta⁹⁾?

VI. Gnarum¹⁰⁾ id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto multos illustrium Romanorum ob rempublicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum: idque et sibi et

1) *Iniquorum* = *inimicorum*.

2) *Requirerent* = regretau absentă.

3) *Ticinum*, azi Pavia.

4) *Juliorum*. Drusus se căsătorise cu Antonia, nepoata împăratului. Mama lui, Livia, se măritase cu August. Eră deci înrudit cu familia Iulia.

5) *Quanto* = *quanto magis*.

6) *Fratrem*, Drusus,

7) *Toro* = *in toro*.

8) *Effigiem*, o imagine în ceară.

9) *Imitamenta* = *simulacra*.

10) *Gnarum* = *cognitum*.

cunctis egregium, si modus adjiceretur; non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quo modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum et ex maerore solatia; sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Julius, amissa unica filia, ut divus Augustus, ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, rempublicam aeternam esse. Proin repeterent solemnia¹⁾, et, quia ludorum Megalesium²⁾ spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

VII. Tum, exuto justitio, reditum ad munia; et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendae e Pisone ultionis, et crebro questu, quod, vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae, arroganti et subdola mora scelerum probationes subverteret. Nam vulgatum erat missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam, subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti⁴⁾ exitii reperta.

VIII. At Piso, praemisso in Urbem filio, datisque mandatis per quae principem molliret, ad Drusum pergit; quem haud fratris interitu trucem quam, remoto aemulo, aequiorem sibi sperabat. Tiberius, quo integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem sueta erga filios familiarum nobiles

1) *Solemnia* = *solita munia*.

2) *Megalesium*, jocurile in cinstea Cybele. Se celebrau la 5 April.

3) *Ut dixi*, II, 74.

4) *Sumpti* = *voluntate*.

liberalitate¹⁾ auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae jacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit, sed malle falsa et inania²⁾ nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Haec palam, et vitato omni secreto: neque dubitabantur praescripta,) ei a Tiberio, quum incallidus alioqui et fragilis⁴⁾ juventa, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Delmatico mari tramisso relictisque apud Anconam navibus, per Picenum ac mox Flaminiam viam⁵⁾, assequitur legionem quae e Pannonia in Urbem, dein praesidio Africae⁶⁾ ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset. Ab Narnia, vitandae suspicionis, an⁷⁾ quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare⁸⁾ ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras quia navem tumulo Caesarum⁹⁾ appulerat; dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, et vultu alacres, incessere. Fuit inter irritamenta invidiae domus foro imminens, festa ornatu¹⁰⁾, conviviumque et epulae, et, celebritate loci, nihil occultum.

X. Postera die Fulcinius Trio¹¹⁾ Pisonem apud

1) *Liberalitate*, un dar în bani.

2) *Inania* depinde de *esse*.

3) *Dubitabantur praescripta* = *dubitabatur ea esse praescripta*.

4) *Facilis*, de un caracter sociabil.

5) *Flaminiam viam*. Calea Flaminia traversa Tibrul pe podul Milvius și mergea prin Etruria și Umbria până la Rimini.

6) *Praesidio Africae*. Africa avea numai o legiune. Cu prilejul răscoalei lui Tacfarinas, se mai trimise o legiune din Pannonia. Rămase aci doi ani.

7) *An*, subînțeles *incertum est*.

8) *Nare*. Nar, afluent al Tibrului.

9) *Tumulo Caesarum*, I, 8.

10) *Festa ornatu*, împodobită ca pentru o zi de sărbătoare. 22

11) *Fulcinius Trio*, II, 27.

consules postulavit¹⁾). Contra Vitellius²⁾ ac Veranium,) ceterique Germanicum comitati tendebant nullas esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum indices et testes, mandata Germanici perlaturus⁴⁾). Ille, dimissa ejus causae delatione⁵⁾), ut priorem vitam accusaret obtinuit; petitumque est a principe, cognitionem exciperet⁶⁾). Quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens: contra Tiberium spermendis rumoribus validum, et conscientiae matris innexum esse⁷⁾); veraque, aut in deterius credita, iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles⁸⁾ cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarum adhibitis, minas accusantium et hinc⁹⁾) preces audit, integramque causam ad senatum remittit.

XI. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quanquam patres censuissent, ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas, ut ovans iniret, prolato honore Urbem intravit. Post quae reo L. Arruntium¹⁰⁾), P. Vinicium, Asinium Gallum¹¹⁾), Aeserninum Marcellum¹²⁾), Sex. Pompeium¹³⁾) patro-

1) *Postulant* = acuză.

2) *Vitellius*, II, 70.

3) *Veranium*, II, 56.

4) *Neque se... perlaturus*, subînțeleles *dicebant*,

5) *Dimissa delatione*, renunțând la rolul de acuzator.

6) *Exciperet*, că voia să instruiască afacerea.

7) *Innexum esse*, subînțeleles *reputans*.

8) *Moles* = *labôr*.

9) *Hinc* = *ac altera parte*.

10) *L. Arruntius*, I, 13.

11) *Asinius Gallus*, I, 12.

12) *M. Claudius Marcellus Aeserninus*, eră nepotul lui *Asinius Pollô*.

13) *Sextus Pompeius*, I, 7.

nos petenti, iisque diversa excusantibus, M' Lepidus¹⁾ et L. Piso²⁾ et Livineius Regulus,³⁾ adfuere, arrecta omni civitate, quanta fides⁴⁾ amicis Germanici, quae fiducia reo; satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. Haud alias intentior populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis silentii⁵⁾ permisit.

XII. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento: patris sui legatum⁶⁾ atque amicum Pisonem fuisse, adiutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. Illic contumacia et certaminibus asperasset juvenem exituque ejus laetatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. „Nam si legatus officii terminos⁷⁾, obsequium „erga imperatorem exiit, ejusdemque morte et „luctu meo laetatus est, odero seponamque a domo „mea, et privatas inimicitias non vi⁸⁾ principis „ulciscar. Sin facinus in cujuscumque mortalium „nece vindicandum detegitur, vos vero et liberos „Germanici, et nos parentes, justis solatiis afficite. „Simulque illud reputate, turbide et seditiose tracterit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem „studia militum, armis repetita provincia, an falsa „haec in majus vulgaverint accusatores; quorum ego „nimiis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit „nudare corpus et contrectandum vulgi oculis per-

1) *M. Lepidus*, I, 13.

2) *L. Piso*, II, 32.

3) *Livineius Regulus*, XIV, 17.

4) *Fides*, subînțeles *esset*.

5) *Suspicias silentii* = o tăcere bănuitoare.

6) *Legatum*. Piso fusese legatul lui August în Spania și consul cu el la 22 a. Chr. Șaisprezece ani după aceea a fost consul cu Tiberiu.

7) *Terminos*, subînțeles *egressus est*.

8) *Vis* = *potentia*.

„mittere, differrique etiam per externos, tanquam
 „veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et
 „scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum sem-
 „perque deflebo; sed neque reum prohibeo quominus
 „cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari,
 „aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit,
 „vosque oro, ne, quia dolori meo causa connexa
 „est, objecta crimina pro approbatis accipiatis. Si
 „quos propinquus sanguis aut fides sua patronos
 „dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet,
 „juvate periclitantem. Ad eundem laborem, eam-
 „dem constantiam accusatores hortor. Id solum
 „Germanico super leges praestiterimus, quod in
 „curia potius quam in foro, apud senatum quam
 „apud iudices, de morte ejus anquiritur: cetera
 „pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas,
 „nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in
 „nos adversa finguntur”.

XIII. Exin biduum criminibus objiciendis sta-
 tuitur, utque sex dierum spatio interjecto, reus
 per triduum defenderetur. Tum Fulcinus vetera
 et inania¹⁾ orditur: ambitiose avaraque habitam
 Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si
 recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat,
 si teneretur majoribus flagitiis. Post quem Ser-
 vaeus et Veranius et Vitellius consimili studio,
 et multa eloquentia Vitellius, objecere odio Ger-
 manici, et rerum novarum studio Pisonem vulgus
 militum, per licentiam et sociorum injurias, eo
 usque corrupisse, ut parens legionum a deterrimis
 appellaretur; contra in optimum quemque, maxime
 in comites et amicos Germanici, saevisse; postremo
 ipsum devotionibus²⁾ et veneno peremisse; sacra

1) *Ambitiose, cu aroganță.*

2) *Devotionibus, vraje,*

hinc et immolationes¹⁾ nefandas ipsius atque Plan-
cinae; petitam armis rempublicam; utque reus agi
posset, acie victum²⁾).

XIV. Defensio in ceteris trepidavit³⁾: nam ne-
que ambitionem militarem, neque provinciam
pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem
adversum imperatorem⁴⁾ infitiari poterat. Solum
veneni crimen visus est⁵⁾ diluisse; quod ne accu-
satores quidem satis firmabant⁶⁾, in convivio Ger-
manici, quum super eum Piso discumberet, infectos
manibus ejus cibos arguentes. Quippe absurdam vi-
debatur, inter aliena servitia et tot adstantium visu,
ipso Germanico coram, id ausum; offerebatque fa-
miliam reus, et ministros⁷⁾ in tormenta flagitabat.
Sed iudices per diversa implacabiles erant: Caesar,
ob bellum provinciae illatum, senatus, nunquam
satis credito sine fraude Germanicum interisse...
scripsissent expostulantes, quod haud minus Tibe-
rius quam Piso abnuere⁸⁾. Simul populi ante curiam
voces audiebantur, non temperaturos manibus, si
patrum sententias evasisset. Effigiesque Pisonis
traxerant in Gemonias⁹⁾ ac divellebant, ni jussu
principis protectae repositaeque forent. Igitur in-
ditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis de-

1) *Immolationes*, sacrificii de bucurie pentru moartea lui Germanicus.

2) *Victum*, subînțeleles *eum*.

3) *Trepidavit* = a șovăit.

4) *Imperatorem*, Germanicus.

5) *Visus est*, subînțeleles *defensor*.

6) *Super eum*. Locul de onoare într'un *triclinium* e locul de mijloc (*imus locus*) în care stătea Germanicus, Piso stătea desupra lui (*super eum*).

7) *Ministros*, sclavii lui Germanicus, ce servise la ospăț.

8) *Scripsissent*,... *abnuere*. E o lacună în manuscris.

9) *Gemonias*, subînțeleles *scalas*. O scară dela *Forum* la vechea închisoare (*Carcer*): pe scările ei erau târîte cadavrele condamnaților.

ductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

XV. Eadem Plancinae invidia, major gratia; eoque ambiguum habebatur quantum Caesari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cujuscumque fortunae, et, si ita ferret¹⁾, comitem exitii promittebat. Ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. Quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis, durat mentem, senatumque rursus ingreditur: redintegra tamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva (cuncta perpessus, nullo²⁾) magis exterritus est, quam quod Tiberium, sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo affectu perumperetur. Relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur: dein, multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores jussit; et coepta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitavisse, litteras Tiberii et mandata in Germanicum continere, ac destinatum,) promere apud patres, principemque arguere, ni elusus a Sejano per vana promissa foret; nec illum sponte extinctum, verum immisso percussore. Quorum neutrum asseveraverim; neque tamen oculere debui narratum ab iis qui nostram

1) *Ferret*, impersonal, subintēles *res*.

2) *Nulla* = *nulla re*.

3) *Destinatum*, subintēles *fuisse*.

ad juventam duraverunt. Caesar, flexo in maestiam ore, suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum¹⁾... crebrisque interrogationibus exquiri, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: „Conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus²⁾ veritati et innocentiae meae nusquam locus est, deos immortales testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adjunctus, quum omne hoc tempus in Urbe egerit, M. Piso repetere Syriam dehortatus est,). „Atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! Eo impensius precor ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus, quondam divo Augusto, parenti tuo, probatus et tibi amicus, nec quidquam post haec rogaturus, salutem infelicis filii rogo”. De Plancina nihil addidit.

XVII. Post quae Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: patris quippe jussa⁴⁾, nec potuisse filium detrectare; simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio⁵⁾ disseruit, matris preces obtendens; in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant: id

1) *Apud senatum*, subînțeles *se plânge*. E o lacună în text.

2) *Quatenus* = *quoniam*.

3) *Dehortatus est*, subînțeles *me*.

4) *Jussa*, subînțeles *fuisse*.

5) *Flagitio*, cu sentimentul vinei.

ergo fas aviae, interfetricem nepotis adspicere, alloqui, eripere senatui? Quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisset Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem; ab imperatore et Augusta defensam Plancinam! Proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque¹⁾ aviam ac patruum sanguine miserrimae domus exsatiaret. Biduum super hac imagine cognitionis absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et quum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio, quam invidia²⁾, augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul (nam, referente³⁾ Caesare, magistratus eo etiam munere⁴⁾ fungebantur), nomen Pisonis radendum fastis censuit, partem bonorum⁵⁾ publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque praenomen mutaret; M. Piso, exuta dignitate⁶⁾ et accepto quinquagies sestertio⁷⁾, in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae.

XVIII. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iuli Antonii⁸⁾, qui domum Augusti violasset, ma-

1) *Egregiam*, ironic.

2) *Miseratio quam invidia*, subînteles *magis*.

3) *Referente*, prezidând ședința.

4) *Eo etiam munere*. Sub republică președintele senatului n'avea dreptul să ceară părerea celorlalți magistrați. Magistratii luau cuvântul numai când socoteau de cuviință.

5) *Partem bonorum*, jumătate din avere.

6) *Dignitate*, rangul de senator.

7) *Quinquagies sestertio (centena milia)* = cinci milioane de sestertii.

8) *I. Antonii*. Iulus Antoniu, fiul triumvirului, acuzat de adulter cu Julia, a fost condamnat la moarte (I, 10).

nerent. Et M. Pisonem ignominiae exemit, concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi¹⁾, adversum pecuniam, et tum pudore absolutae Plancinae placibilior. Atque idem, quum Valerius Messalinus²⁾ signum aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram Ultioni statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiseratque Claudii mentionem. Et Messalinum quidem L. Asprenas, senatu coram³⁾, percunctatus est, an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. Quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

XIX. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi⁴⁾. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia praecipitaret. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte⁵⁾, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus, vario rumore jactata: adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii

1) *Saepe memoravi*, I, 75, II, 48.

2) *Messalinus*, I, 8.

3) *L. Asprenas*, I, 53.

4) *Auctor senatui... tribuendi*. Membrii colegilor sacerdotale se numeau de senat. Impăratul își desemnă adese candidații lui.

5) *Ulciscenda morte*, în acțiunea intentată pentru a răsbună moartea lui Germanicus.

quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt; et gliscit utrumque posteritate¹⁾. At Drusus, Urbe egressus repetendis auspiciis²⁾ mox ovans introiit: paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit³⁾, una omnium Agrippae liberorum⁴⁾ miti obitu; nam ceteros manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame extinctos.

XX. Eodem anno Tacfarinas, quem pulsum a Camillo memoravi⁵⁾ bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, et ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circumsevit. Praeerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, et illam obsidionem flagitii⁶⁾ ratus. Is cohortatus, milites ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit; primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret, simul excepta vulnera⁷⁾, et quanquam transfosso oculo, adversum os in hostem

1) *Posteritate*, cu timpul.

2) *Repetendis auspiciis*. Generalii cu *impertum* îl pierdeau la întoarcerea lor în Roma. Drusus, venind la Roma pentru îngroparea lui Germanicus, pierduse calitatea lui de *imperator*. Pentru a o câpăta — în vederea *ovațiunii* — trebuia să iasă din Roma, să-și ia din nou auspiciile și comandamentul.

3) *Excessit* = muri.

4) *Una... liberorum*. Agrippa s'a căsătorit cu: 1) Pomponia, fiica lui Atticus, cu care avu pe Vipsania, mama lui Drusus, 2) *Marcella*, fiica Octaviei. 3) *Julia*, fiica lui August, mama lui C. și P. Caesar, a lui Postumus Agrippa, a Agrippinei și a Juliei. Asupra morței acestor urmași ai lui Agrippa, I, 3 și 6; VI, 25; IV, 71.

5) *Pulsum memoravi*, II, 52.

6) *Flagitii*, subînțeleș *esse*.

7) *Excepta vulnera*, subînțeleș: *ardtă*.

intendit: neque proelium omisit, donec desertus suis caderet.

XXI. Quae postquam L. Apronio¹⁾ (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e veteri memoria facinore, decimum quemque ignominiosae cohortis, sorte ductos, fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum²⁾ veteranorum, non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, praesidium, cui Thala,) nomen, aggressas, fuderint. Quo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus et hasta: Caesar addidit civicam coronam⁴⁾, quod non eam quoque Apronius, jure proconsulis, tribuisset, questus magis quam offensus. Sed Tacfarinas, percussis Numidis et obsidia aspernantibus, spargit⁵⁾ bellum, ubi instaretur cedens, ac rursus in terga remeans. Et dum ea ratio barbaro fuit, irritum fessumque Romanum impune ludificabatur; postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus⁶⁾ praeda, stativis castris adhaerebat. Missu patris Apronius Caesianus, cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit pellitque in deserta.

XXII. At Romae Lepida, cui, super Aemiliorum decus, L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi⁷⁾

1) *Apronio*, I, 56.

2) *Vexillum*, un detașament.

3) *Thala*, oraș din Numidia.

4) *Civicam coronam*, o coroană de stejar.

5) *Spargit* = *dividit*.

6) *Illigatus* = *impeditus*.

7) *Cui L. Sulla... proavi*. Faustus Sulla, fiul dictatorului, se căsătorise cu fiica lui Pompei. Fiica lor, Cornelia, se măritase cu Q. Aemilius Lepidus și avusese pe Aemilia Lepida.

erant, defertur simulavisse¹⁾ partum ex P. Quirinio, divite atque orbo. Adjiciebantur adulteria, venena, quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris, defendente ream Manio Lepido²⁾ fratre. Quirinius, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis, adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signo. Deprecatus primo senatum ne majestatis crimina tractarentur, mox M. Servilium, e consularibus, aliosque testes illexit ad proferenda quae velut reticere voluerat. Idemque servos Lepidae, quum militari custodia³⁾ haberentur, transtulit ad consules, neque per tormenta interrogari passus est de iis quae ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum⁴⁾, dicendae primo loco sententiae: quod alii civile⁵⁾ rebantur, ne ceteris assentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi damnandi officio⁶⁾.

XXIII. Lepida, ludorum⁷⁾ diebus qui cognitionem interveherant, theatrum⁸⁾ cum claris feminis-ingressa, lamentatione flebilis majores suos ciens

1) *Defertur simulavisse*, Acuzația era târzie. Quirinus divorțase de douăzeci de ani.

2) *Manio Lepido III, 1*.

3) *Militari custodia*. La Roma erau trei feluri de arest: 1) arestare în închisoare publică. 2) în paza unui magistrat. 3) în paza unui soldat ce răspunde de persoana arestatului. Sclavii Lepidei fusese la început în paza soldaților pretorieni. Acum fusese trecuți în închisoare publică (*carcer*)-

4) *Consulem designatum*. Consulul desemnat se rostia cel dântai.

5) *Civile*, democratic.

6) *Cessurum nisi... officio*. Cedându-și rândul, Drusus cedase altuia datoria de a propune o pedeapsă severă.

7) *Ludorum*, Jocurile de la 4 și 19 Septembrie.

8) *Theatrum*, teatrul lui Pompei.

ipsumque Pompeium, cujus ea monumenta et adstantes imagines visebantur, tantum misericordiae permovit, ut, effusi in lacrimas, saeva et detestanda Quirinio clamitarent, cujus senectae atque orbitati, et obscurissimae domui, destinata quondam uxor L. Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi¹⁾, a quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus assensit, quanquam alii mitius censuissent. Mox Scauro²⁾, qui filiam ex ea genuerat, datum ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida petitem,).

XXIV. Illustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solatio affecit D. Silanus Juniae familiae redditus: casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in rempublicam⁴⁾ fortuna, ita domi improspera fuit ob impudicitiam filiae ac neptis, quas Urbe depulit, adulterosque earum morte aut fuga punivit. Nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine laesarum religionum ac violatae majestatis appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum⁵⁾ exitus, simul cetera illius aetatis memorabo⁶⁾, si, effectis in quae

1) *Rubelli Blandi*. Fiul unui cavalier roman, retor de talent.

2) *Scauro*, I, 13. Se însurase probabil cu Lepida, după divorțul ei.

3) *Compertum petitem*, subînțeleles *fuisse*.

4) *In rempublicam*, împotriva republicei.

5) *Aliorum*: Iulus Antonius C. Sempronius Gracchus, Appius Claudius, Quinctius Crispinus, Scipio.

6) *Memorabo*. Tacit n'a mai scris istoria lui August.

tetendi¹⁾), plures ad curas²⁾ vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quanquam non ultra foret saevitum quam ut amicitia Caesaris prohiberetur, exilium sibi demonstrari intellexit; nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum ac principem ausus est, M. Silani³⁾ fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam praecelebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit se quoque laetari quod frater ejus e peregrinatione longinqua⁴⁾ revertisset, idque jure licitum, quia non senatus consulto, non lege pulsus foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones, neque reditu Silani dissoluta quae Augustus voluisset. Fuit posthac in Urbe, neque honores adeptus est.

XXV. Relatum deinde de moderanda Papia Pop-paea⁵⁾), quam senior Augustus, post Julias rogationes⁶⁾), incitandis caelibum poenis⁷⁾ et augendo aerario, sanxerat; nec ideo conjugia et educationes liberum frequentabantur, praevalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliscebat, quum omnis

1) *In quae tetendi*, felul spre care tind: istoria romană de la moartea lui August până la moartea lui Neron.

2) *Curas*, studii.

3) *M. Silani*, II, 59.

4) *Longinqua* = care a durat multă vreme.

5) *Papia Poppaea*, subînțelea *lege*. Această lege din anul 9 d. Chr. permitea cetățenilor — afară de senatori — să se căsătorească cu liberte. Ea mai acordă privilegiu bărbaților căsătoriți: unele onorifice, altele politice, ca, de pildă, dreptul de a fi numiți guvernatori cu preferință asupra celibatarilor. Celibetarii erau loviți prin această lege: ei nu puteau moșteni pe un străin; cei căsătoriți, dar fără copii, moșteneau numai jumătate. Averea celibetarilor trecea la stat după moartea lor.

6) *Rogationes*, legea din anul 18 a. Chr.

7) *Incitandis poenis*, pentru a întei represiunea.

domus delatorum interpretationibus¹⁾ subvertetur; utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laboratur. Ea res admonet ut de principiis juris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

XXVI. Vetustissimi²⁾ mortalium, nulla adhuo mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coercionibus agebant. Neque praemiis opus erat, quum honesta suoapte ingenio,) peterentur; et, ubi nihil contra morem⁴⁾ cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui aequalitas et, pro modestia ac pudore, ambitio et vis incedebat provenere⁵⁾ dominationes multosque apud populos aeternum⁶⁾ mansere. Quidam statim, aut postquam regum pertaesum, leges maluerunt. Hae primo, rudibus hominum animis, simplices erant; maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitiores jam et plures Solo perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat; dein Numa religionibus et divino jure populum devinxit; repertaque quaedam a Tullo et Anco: sed praecipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae; creatique decemviri, et,

1) *Interpretationibus*. Delatorii erau interesați să denunțe succesiunile căzute asupra unui om incapabil juridiceste de a moșteni; ei primeau o parte din aceste succesiuni; restul trecea statului.

2) *Vetustissimi* = *veterrimi*.

3) *Suoapte ingenio* = pentru ele înseși.

4) *Morem* = obiceiul.

5) *Provenire* = apărură.

6) *Aeternum*, adverb.

accitis quae usquam egregia, compositae Duodecim Tabulae, finis aequi juris¹⁾): nam secutae leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen dissensione ordinum, et apiscendi illicitos honores aut pellendi claros viros²⁾, aliaque ob prava, per vim latae sunt. Hinc Gracchi et Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus,); corrupti spe aut illusi per intercessionem⁴⁾ socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili⁵⁾, omissum quin multa et diversa sciscerentur, donec L. Sulla dictator, abolitjs vel conversis prioribus, quum plura addidisset, otium ejus rei⁶⁾ haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi⁷⁾ rogationibus⁸⁾, neque multo post tribunis reddita⁹⁾ licentia, quoquo vellent, populum agitandi. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines¹⁰⁾ latae quaestiones; et corruptissima republica plurimae leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompeius, tertium consul¹¹⁾,

1) *Finis aequi juris* = ultimele legi bazate pe dreptate.

2) *Claros viros*: Camillus, Metellus P., Rutilius.

3) *Drusus*. Livius Drusus, tribun al poporului la 91 a. Chr., ceruse pământ pentru popor, dreptul de cetățenie pentru Italieni; trei sute de locuri în senat pentru cavaleri; funcțiile judiciare pentru senatori. El a fost asasinat în acelaș an.

4) *Intercessionem*, opoziția reciprocă a tribunilor.

5) *Bello Italico... civili*. Întâiul e războiul social (90-88 a. Chr.), ce se termină prin acordarea dreptului de cetate și Italienilor, și adăugarea a opt triburi noi la cele 35 existente. Al doilea e războiul dintre Marius și Sulla.

6) *Ejus rei*, votarea de legi contradictorii.

7) *M. Lepidus*, tatăl Triumvirului, consul la 78, încercă să anuleze legile lui Sulla, după moartea acestuia.

8) *Rogationibus*, ablativ absolut.

9) *Reddita*. Pompei, consul la 70 a. Chr., acordase din nou tribunilor privilegiile de care îi despolase Sulla.

10) *In singulos homines*. Nu mai sunt legi, ci privilegiul.

11) *Tertium consul*. În urma unor tulburări repetate, Pompei fu numit consul fără coleg (52 a. Chr.). După 7 luni își luă ca tovarăș pe socrul său Q. Metellus Scipio.

corrigendis moribus delectus, et gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor quae armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos¹⁾ discordia: non mos, non jus; deterrima quaeque impune ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Caesar Augustus, potentiae securus, quae triumviratu jusserat, abolevit, deditque jura quis pace et principe uteremur. Acriora ex eo²⁾ vincla³⁾, inditi custodes⁴⁾ et lege Papia Poppaea praemiis inducti⁵⁾, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia⁶⁾ teneret. Sed altius penetrabant, Urbemque et Italiam, et quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status, et terror omnibus intentabatur, ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus⁷⁾ modicum in praesens levamentum fuere.

XXIX. Per idem tempus Neronem⁸⁾, e liberis Germanici, jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque munere capessendi vigintiviratus⁹⁾

1) *Per viginti annos*, dela lupta dela Pharsale (48 a. Chr.), până la consulatul VI al lui August.

2) *Ex eo* = *ex eo tempore*.

3) *Vincla* = *vincula legum*.

4) *Custodes*, subînțeleș *legum* = acuzatori.

5) *Inducti*, provocați. Beneficiul delatorilor eră $\frac{2}{3}$, sau $\frac{1}{2}$ din averea condamnaților.

6) *Vacantia*, succesiunile declarate vacante.

7) *Exsoluti... nexus*. Lanțurile cetățenilor fură ușurate.
8) *Neronem*. Eră de 15 ani; aveă să moară de foame unsprezece ani mai târziu, fiind închis în insula Pontia.

9) *Vigintiviratus*. Nume colectiv pentru a desemnă pe: *triumviri capitales*, *triumviri monetales*, *quatuor viri vires* și *decemviri libibus judicandis*. Pentru a ajunge la questură, eră nevoie să treci prin vigintivirat.

solveretur et quinquennio maturius¹⁾ quam per leges quaesturam peteret, non sine irrisu audientium postulavit. Praetendebat sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto. Sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti illuderent: ac tamen initia fastigii Caesaribus erant, magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo quam avo adversum nepotem. Additur pontificatus, et, quo primum die forum ingressus²⁾ est, congiarium plebi, admodum laetae quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis et Juliae, Drusi filiae. Utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii³⁾ socer Sejanus destineretur. Polluisse nobilitatem familiae videbatur⁴⁾, suspectumque jam nimiae spei Sejanum ultra⁵⁾ extulisse.

XXX. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen praetura egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis⁶⁾ functus, opumque, quis domus illa immensum viguit, primus accumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. Atque ille, quanquam prompto

1) *Maturius*. Vârsta, legală, sub republică, era de 31 de ani pentru questură, de 37 pentru edilitate, de 40 pentru pretură, de 43 pentru consulat. Sub imperiu se cerea 25 de ani pentru questură, 27, 29, 39 pentru celelalte magistraturi.

2) *Forum ingressus*, ucenicia vieții publice.

3) *Filius Claudii*. Drusus, care muri în urma unui accident câteva zile după logodnă.

4) *Videbatur*, subiectul subînțeles e *Tiberius*.

5) *Ultra* = *ultra eam ipsam spem*.

6) *Equitum decuriis*. Probabil că Volusius fusese însărcinat să aleagă dintre persoanele cu cens equestru, pe cei ce trebuiau înscrși pe lista cavalerilor apți a exercita funcții juridice.

ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus, sine dignitate senatoria, multos triumphalium consulariumque potentia antecit, diversus a veterum instituto per cultum et munditias, copiaque et affluentia luxu¹⁾ propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eo acrior quo somnum et inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Maecenate, proximus, mox praecipuus cui secreta imperatorum inniterentur, et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provectora, speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. Idque et Maecenati²⁾ acciderat: fato potentiae raro sempiternae, an satias³⁾ capit aut illos, quum omnia tribuerunt, aut hos, quum jam nihil reliquum est quod cupiant.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. Nam, triennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor neque patruo laetus⁴⁾ neque natura tum connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandae valetudini, in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim medicans⁵⁾, sive ut, amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, praebuit juveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo, praetura functus, de L. Sulla, nobili juvene, questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco⁶⁾ non

1) *Luxu*, dativ archaic.

2) *Maecenati*. August reproșă lui Maecenas de a fi divulgat nevastei sale, Terentia, ceea ce știa despre complotul lui Murena.

3) *Satias* = *satietas*.

4) *Laetus* = *gratus*.

5) *Meditans* = plămînd.

6) *Loco*. Senatorii nu aveau încă locuri anumite în teatre. Abia Claudiu, avea să ia o măsură în această privință.

decessisset. Pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. Certabantque orationibus; et memorabantur exempla majorum, qui juventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta temperandis animis disseruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus¹⁾ Sullae, et oratorum ea aetate uberrimus erat. Idem Corbulone plurima per Italiam itinera fraude mancipum et incuria magistratum interrupta et impervia clamitando, executionem ejus negotii libens suscepit: quod haud perinde publice usui habitum quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta⁴⁾ saeviebat.

XXXII. Neque multo post, missis ad senatum litteris, Tiberius motam rursus Africam incursu Tacfarinatis³⁾ docuit, iudicioque patrum deligendum pro consule gnarum militiae, corpore validum, et bello suffecturum. Quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus Marcum Lepidum⁴⁾ odii nactus, ut socordem, inopem, et majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiae sorte⁵⁾ depellendum incusavit, adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiae

1) *Patruus simul ac vitricus.* Scaurus și tatăl tânărului Sulla erau frați după mamă. Reiese că Scaurus s'a căsătorit cu văduva fratelui său, Sextia.

2) *Hasta,* vânzări la mezat.

3) *Tacfarinatis,* II, 52.

4) *M. Lepidus* a fost consul în anul 6 după J. Chr.

5) *Asiae sorte.* Se trăgea la sorț în fiecare an între doi din cei mai vechi consulari provinciile Asia și Africa. Asia fiind rezervată după hotărîrea lui Tiberiu, Africa revenia de drept lui Lepidus. *Sorte* nu are deci un înțeles propriu.

habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum ut Caesar legeret cui mandanda foret.

XXXIII. Inter quae Severus Caecina¹⁾ censuit ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur, multum ante repetito concordem sibi conjugem et sex partus enixam, seque, quae in publicum statueret, domi servavisse, cohibita²⁾ intra Italiam, quanquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatu quae pacem luxu, bellum formidine morentur et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum et imparem laboribus sexum, sed, si licentia adsit, saevum, ambitiosum³⁾, potestatis avidum; incedere inter milites, habere ad manum centuriones: praesedissem nuper feminam⁴⁾ exercitio cohortium, decursu⁵⁾ legionum. Cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari; his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium; ab his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli, duo esse praetoria, pervicacibus magis et impotentibus mulierum jussis; quae Oppiis quondam aliisque legibus⁶⁾ constrictae, nunc, vinclis exsolutis, domos, fora, jam et exercitus regerent.

XXXIV. Paucorum haec assensu audita; plures

1) *Severus Caecina*, I, 31.

2) *Cohibita*, subintētes *conjugē*.

3) *Ambitiosum*, arogant.

4) *Feminam*. Plancina, femēia huius Piso (VII, 53).

5) *Decursu*, dativ arhaic.

6) *Oppiis.... legibus*. Legea Oppia, dñm 215 a. Chr. limitā luxul. A fost abrogată după 20 de ani.

obturbabant neque relatum¹⁾ de negotio, neque Caecinam dignum tantae rei censorem. Mox Valerius Messalinus, cui parens Messala²⁾ ineratque imago paternae faciundiae, respondit multa duritiae veterum in melius et laetius mutata: neque enim, ut olim, obsideri Urbem bellis aut provincias hostiles esse; et pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promiscua cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda; sed revertentibus post laborem quod honestius quam uxorum levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratum nonne plerosque³⁾ variis libidinibus obnoxios? Non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos saepe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes caelibes integros? Placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipublicae postulantis: remissum aliquid postea et mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri; nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. Porro, ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deserit et exponi suo luxu⁴⁾, cupidinibus alienis. Vix praesenti custodia manere illaesa conjugia; quid fore, si per plures annos in modum discidii⁵⁾ oblitterentur? Sic obviam irent iis quae alibi peccarentur, ut flagitiorum Urbis meminissent. Addidit pauca Dru-

1) *Relatum*, I, 13.

2) *Messala*, I, 8.

3) *Plerosque* = plurimos.

4) *Luxu*, dativus artivae.

5) *Discidii*, divorj.

sus de matrimonio suo. Nam principibus adeunda saepius longinqua imperii. Quoties divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Livia? Se quoque in Illyricum profectum, et, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et tot communium liberorum¹⁾ parente divelleretur. Sic Caecinae sententia elusa.

XXXV. Et proximi senatus die, Tiberius, per litteras castigatis oblique patribus, quod cuncta curarum ad principem rejicerent, M'. Lepidum²⁾ et Junium Blaesum³⁾ nominavit, ex quis proconsul Africae legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excusante se Lepido, quum valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intelligereturque etiam quod silebat, avunculum esse Sejani Blaesum atque eo praevalidum. Respondit Blaesus specie recusantis, sed neque eadem asseveratione, et consensu adulantium haud jutus est.

XXXVI. Exin promptum⁴⁾ quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat⁵⁾ enim deterrimo cuique⁶⁾ licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Caesaris, liber ique etiam ac servi, patrono vel domino quum voces, quum manus intentarent, ultro⁷⁾ metuebantur. Igitur C. Cestius, senator, disseruit principes quidem instar deorum esse, sed neque a diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave

1) *Tot liberorum*, o fată și doi fi.

2) *M. Lepidum*, I, 13.

3) *Junium Blaesum*, I, 16.

4) *Promptum*, subînțeleș *est* = s'a dat pe față.

5) *Incedebat* = *crescebat*.

6) *Deterrimo cuique* = în fațorul tuturor stricțiilor.

7) *Ultro*, nu numai că nu se temeau, dar erau temuți.

Urbis templa perfergere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiae, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnasset, probra sibi et minae intendantur, neque ipse audeat jus experiri 1), ob effigiem imperatoris oppositam. Haud dissimilia alii, et quidam atrociora circumstrepabant; precabanturque Drusum, daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publica custodia jussit.

XXXVII. Et Considius Aequus et Caelius Cursor, equites Romani, quod fictis majestatis criminibus Magium Caecilianum praetorem petivissent, auctore principe ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo, in Urbe, inter coetus et sermones hominum observante, secreta patris mitigari. Neque luxus in juvene adeo displicebat: huc potius intenderet²⁾, diem meditationibus, noctem conviviis traheret, quam, solus et nullis voluptatibus avocatus, maestam vigilantiam et malas curas exerceret.

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Caesium Cordum, pro consule Cretae, postulaverat repetundis, addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit, ut turbidum et Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate, Cotye [fratre]³⁾ interfecto, bellum adversus nos voverat. Igitur aqua

1) *Jus experiri* = a face apel în fața justiției. -

2) *Intenderet*, subînțeles *animum*.

3) *Cotye*. Cotys era nepotul lui Rhescuporis. Cuvântul *fratre* este deci impropriu.

et igni interdictum reo, appositumque¹⁾ ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thraciae opportuna. Nam Thracia, diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia²⁾ nostri³⁾ discors⁴⁾ agebat neque minus Rhoemetalcen quam Trebellienum incusans popularium injurias inultas sinere. Coelaetae⁵⁾ Odrusaeque⁶⁾ et Dii⁷⁾, validae nationes, arma cepere, ducibus diversis et paribus inter se per ignobilitatem: quae causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. Pars turbant praesentia; alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos populos concirent; plurimi ac maxime compositi urbemque Philippopolim, a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

XXXIX. Quae ubi cognita P. Vellaeo (is proximum exercitum praesidebat), alarios⁸⁾ equites ac leves cohortium⁹⁾ mittit in eos qui praedabundi aut asumendis auxiliis vagabantur; ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione et adventu legionis. Neque aciem aut proelium dici decuerit, in quo semerini ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

XL. Eodem anno Galliarum civitates, ob magni-

1) *Appositum*, subînțeleș *judicio*.

2) *Insolentia*, neobișnuința.

3) *Nostri* = *morum nostrorum*.

4) *Discors*, nemulțumită.

5) *Coelaetae*, Cetaletii locuiau în Balcani.

6) *Odrusae*, Odruzii locuiau în mijlocul Traciei.

7) *Dii*, Dii, munteni din Tracia.

8) *Alarios*, auxiliarij.

9) *Leves cohortium*, cohortele auxiliare, formând o trupă ușoară. *Cohortium* e genetiv partitiv.

tudinem aeris alieni, rebellionem coeptavere, cujus extimulator inter Treviros¹⁾ Julius Florus, apud Aeduos²⁾ Julius Sacovir. Nobilitas ambobus et majorum bona facta³⁾, eoque Romana civitas olim data, quum id rarum nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis colloquiis, ferocissimo quoque assumpto aut quibus, ob egestatem ac metum ex flagitiis, maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas⁴⁾, Sacovir propiores Gallos concire⁵⁾. Igitur per conciliabula et coetus seditiosa disserebant, de continuatione tributorum, gravitate foeneris, saevitia ac superbia praesidentium; et discordare militem audito Germanici exitio: egregium resumendae libertati tempus, si, ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi Andecavi ac Turoni⁶⁾. Quorum Andecavos Acilius Aviola⁷⁾, legatus, excita cohorte⁸⁾ quae Lugduni praesidium agitabat, coercuit: Turoni legionario milite, quem Visellius Varro⁹⁾, inferioris Germaniae legatus miserat, oppressi, eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum primoribus qui tulere auxilium, quo dissimu-

1) *Treviros*. Trevirii locuiau prin Luxemburgul de azi.

2) *Aeduos*. Eduii locuiau în jurul oraşului Augustodunum (Autun de azi).

3) *Bona facta*, serviciile aduse Romanilor, răsplătite de Căsar şi August.

4) *Belgas*. Belgii erau popoarele ce locuiau teritoriile de la Sena până la Rin.

5) *Componunt concire*, se hotărise să cheme.

6) *Andecavi ac Turoni*, locuiau în Anjou şi Turana.

7) *Acilius Aviola*, propretor al Galiei lugdunense.

8) *Cohorte*, e vorba de o miliţie locală.

9) *Visellius Varro*, urmase lui Caecina în comandament.

larent defectionem magisque in tempore efferrent¹⁾. Spectatus et Sacrovir, intecto capite, pugnam pro Romanis ciens, ostentandae, ut ferebat, virtutis; sed captivi, ne incesseretur teis, agnoscendum se prae-buisse arguebant. Consultus super eo Tiberius aspernatus est indicium aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quae, conscripta e Treviris, militia disciplinaque nostra²⁾ habebatur, ut, caesis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. Aliud vulgus obaeratorum³⁾ aut clientium arma cepit; petebantque saltus quibus nomen Arduenna, quum legiones utroque ab exercitu⁴⁾, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. Praemissusque cum delecta manu Julius Indus, e civitate eadem, discors Floro et ob id navandae operae avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus, incertis⁵⁾ latebris victores frustratus, postremo, visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Trevirici tumultus finis.

XLIII. Apud Aeduos major⁶⁾ moles exorta, quanto civitas opulentior et comprimendi procul praesidium. Augustodunum⁷⁾, caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, ut nobilissimam Galliarum sobolem, liberalibus studiis ibi operatam,

1) *Efferrent* = declararent.

2) *Militia nostra*, ablativ.

3) *Obaeratorum*, datornicii lui Florus, care îi devenise un fel de vasal.

4) *Utrouque ab exercito*: Armata Rinului inferior comandată de Visellius și cea a Rinului superior comandată de C. Silius (I, 31).

5) *Incertis* = rău cunoscute.

6) *Major*, subînțeles *tanto*.

7) *Augustodunum*, Autun de azi. Școlile acestui oraș erau celebre.

et eo pignore parentes propinquosque eorum ad-
jungeret¹⁾: simul arma occulte fabricata juventuti
dispertit. Quadraginta milia fuere, quinta sui
parte legionariis armis, ceteri cum venabulis et
cultris, quaeque alia venantibus tela sunt. Adduntur
e servitiis²⁾ gladiaturae destinati, quibus, more gen-
tico, continuum ferri tegimen (cruppelarios vocant),
inferendis ictibus inhables, accipiendis impenetra-
biles. Augebantur eae copiae vicinarum civitatum ut
nondum aperta consensione, ita viritim³⁾ promptis
studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter⁴⁾
ambigebatur, utroque bellum sibi poscente. Mox
Varro, invalidus senecta, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romae non Treviros modo et Aeduos,
sed quatuor et sexaginta⁵⁾ Galliarum civitates des-
cisisse, assumptos in societatem Germanos, dubias
Hispanias, cuncta, ut mos famae, in majus credita.
Optimus quisque reipublicae cura maerebat; multi,
odio praesentium et cupidine mutationis, suis quo-
que periculis laetabantur, increpabantque Tiberium,
quod, in tanto rerum motu, libellis⁶⁾ accusatorum
insumeret operam. An et Sacrovirum majestatis
crimine reum in senatu fore? Exstitisse tandem
viros qui cruentas epistolas⁷⁾ armis cohiberent. Mi-
seram pacem vel bello bene mutari. Tanto impen-
sius in securitatem compositus, neque loco neque
vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit,

1) *Adjungeret, subinteles sibi.*

2) *Servitiis = serv. s.*

3) *Viritim = privatim.*

4) *Quos inter = inter quos.*

5) *Quatuor et sexaginta.* Se pare că nu e numărul ex-
act al popoarelor Galiei.

6) *Libellis = rapoarte.*

7) *Cruentas epistolas,* mesajele lui Tiberius, desemnând
senatului victimele.

altitudine animi, an compererat¹⁾ modica esse et vulgatis leviora.

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus incedens, praemissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi et Aeduis contermini sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderant modo adversos et adspicerentur; id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sacrovir copiaque patentibus locis apparuere. In fronte statuerat ferratos²⁾, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias³⁾, quaeque Romanis adversa intulissent; quam decora victoribus libertas, quanto intolerantior servitus iterum victis.

XLVI. Non diu haec nec apud laetos: etenim propinquabat legionum acies; inconditque ac militiae nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. Contra Silius, etsi praesumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen pudendum ipsis, quod, Germaniarum victores, adversum Gallos tanquam in hostem ducerentur. „Una nuper cohors rebellem Turonum⁴⁾, una ala „Trevirum, paucae hujus ipsius exercitus turmae profligavere Sequanos: quanto pecunia dites et voluptatibus opulentos⁵⁾, tanto magis imbelles Aeduos „evincite, et fugientibus consulite“⁶⁾. Ingens ad ea clamor: et circumfudit eques, frontemque pedites

1) *An compererat*, subînțeleles *incertum est*.

2) *Ferratos*, subînțeleles *milites*.

3) *Glorias* = *decora*.

4) *Turonum*, III, 41.

5) *Quanto... opulentos*, lipsește *magis*.

6) *Consulite*, crutați.

invasere. Nec cunctatum¹⁾ apud latera: paulum morae attulere ferrati, restantibus²⁾ laminis adversum pila et gladios. Sed miles, correptis securibus et dolabris, ut si³⁾ murum perrumperet, caedere tegmina et corpora; quidam tridibus aut furcis inertem molem prosternere: jacentesque, nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein, metu deditionis, in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere: incensa super villa omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit: neque dempsit aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse⁴⁾. Simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, magnitudinem imperii⁵⁾ extollens, neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omissa Urbe, unde in omnia regimen: nunc, quia non metu ducatur, iturum⁶⁾ ut praesentia spectaret componeretque. Decrevere patres vota pro reditu ejus supplicationesque et alia decora. Solus Dolabella Cornelius⁷⁾, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit ut ovans e Campania Urbem introiret. Igitur secutae Caesaris litterae, quibus se non tam vacuum gloria praedicabat, ut, post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juvenia aut spretos triumphos, jam

1) *Cunctatum*, cu înțeleles pasiv.

2) *Restantibus* = *resistentibus*.

3) *Ut si* = *quasi*.

4) *Superfuisse* = *superiorem fuisse*.

5) *Magnitudinem imperii* = *maiestatea imperială*.

6) *Iturum*, subînțeleles *se*.

7) *Dolabella Cornelius*, Consul în anul 10 d. Chr. și proconsul în Africa a. 23 și 24 d. Chr.

senior peregrinationis suburbanae inane praemium peteret.

XLVIII. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirinii¹⁾ publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. Nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox, expugnatis per Ciliciam²⁾ Homonadensium³⁾ castellis, insignia triumphii adeptus, datusque rector C. Caesari⁴⁾, Armeniam obtinenti, Tiberium quoque, Rhodi agentem⁵⁾, coluerat. Quod tunc patefecit⁶⁾ in senatu, laudatis in se officiis, et incusato M. Lollio⁷⁾, quem auctorem C. Caesari pravitate et discordiarum⁸⁾ arguebat. Sed ceteris haud laeta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi⁹⁾, Lepidae pericula, sordidamque et praepotentem senectam.

XLIX. Fine anni, C. Lutorium Priscum¹⁰⁾, equi-

1) *Sulpicii Quirinii*, Consul în anul 11 a. Chr., Guvernator al Asiei între 6 a. Chr. — 2 a. Chr.: a fost apoi însărcinat ca povătuitor al lui C. Caesar. A fost ca partizan al lui Tiberiu, în timpul exilului acestuia la Rodos.

2) *Per Ciliciam*, străbătând prin Cilicia pentru a ajunge până la dânsii. E vorba de partea Ciliciei romane, adăosă Siriei.

3) *Homonadensium*. Munteni de pe muntele Taurus.

4) *Rector C. Caesari*, I, 24.

5) *Rhodi agentem*, I, 4.

6) *Patefecit*, printr'o scrisoare. Tiberiu era absent.

7) *M. Lollio*, fusese povătuitorul lui C. Caesar, înaintea lui Quirinius. A murit în Armenia în disgrație și poate

8) *Pravitate et discordiarum*, reaua voință și dușmănia lui Caius față de dânsul.

9) *Ut memoravi*, III, 22.1

10) *P. Petronii*, Petronius Turpilianus, consul subrogat la 19 d. Chr.

tem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, objectans aegro Druso composuisse quod, si exstinctus foret, majore praemio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram multisque illustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis¹⁾, sola Vitellia nihil se audivisse asseveravit. Sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sententiaque Haterii Agrippae²⁾, consulis designati³⁾, indictum reo ultimum supplicium.

L. Contra M'. Lepidus in hunc modum exorsus est: „Si, patres conscripti, unum id spectamus, „quam nefaria voce C. Lutorius Priscus mentem „suam et aures hominum polluerit, neque carcer „neque laqueus⁴⁾, ne serviles quidem cruciatus in „eum suffecerint. Sin flagitia et facinora sine modo „sunt, suppliciiis ac remediis principis moderatio „majorumque et vestra exempla temperant, et vana „a scelestis, dicta a maleficiis differunt, est locus „sententiae per quam neque huic delictum impune „sit, et nos clementiae simul ac severitatis non „paeniteat. Saepe audivi principem nostrum con- „querentem, si quis, sumpta morte, misericordiam „ejus praevenisset. Vita Lutorii in integro est; „qui neque servatus in periculum reipublicae, neque „interfectus in exemplum ibit. Studia⁵⁾ illi, ut plena „vecordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quidquam

1) *Ad dicendum...* exterritis, obligați de frică să depună împotriva lui.

2) *Haterii Agrippae*, I, 77; II, 51.

3) *Consulis designati*, consulul desemnat votă cel dintâi.

4) *Carcer neque laqueus*. Strangularea în închisoare (*carcer*) era deasă în timpul imperiului.

5) *Studia*, scrierile.

„grave ac serium ex eo metuas, qui, suorum ipse
 „flagitiorum pröditor, non virorum animis, sed
 „muliercularum adreplit. Cedat tamen Urbe, et,
 „bonis amissis, aqua et igni arceatur. Quod pe-
 „rinde censeo ac si lege majestatis teneretur”¹⁾).

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus²⁾ e consu-
 laribus assensit: ceteri sententiam Agrippae secuti;
 ductusque in carcerem Priscus ac statim exani-
 matus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud se-
 natum incusavit, quum extolleret pietatem quamvis
 modicas principis injurias acriter ulcipientium,
 deprecaretur tam praecipites verborum poenas, lau-
 daret Lepidum neque Agrippam argueret. Igitur
 factum senatus consultum, ne decreta patrum ante
 diem decimum ad aerarium³⁾ deferrentur, idque vitae
 spatium damnatis prorogaretur. Sed non senatui
 libertas ad paenitendum erat, neque Tiberius in-
 terjectu temporis mitigabatur.

LII. C. Sulpicius⁴⁾, D. Haterius consules sequun-
 tur, inturbidus externis rebus annus, domi sus-
 pecta severitate adversum luxum, qui immensum
 proruperat ad cuncta quis pecunia prodigitur. Sed
 alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis
 plerumque pretiis occultabantur; ventris et ganeae
 paratus⁵⁾, assiduis sermonibus vulgati, fecerant
 curam ne princeps antiquae parcimoniae durius
 adverteret. Nam, incipiente C. Bibulo, ceteri quo-
 que aediles disseruerant sperni sumptuariam le-

1) *Perinde ac... teneretur.* Lepidus nu crede că Lutorius
 trebue să fie judecat de legea majestății, totuși opinează
 să i se aplice în măsura indicată.

2) *Rubellius Blandus*, III, 23.

3) *Ad aerarium*, Tezaurul eră în templul lui Staurn.

4) *C. Sulpicius.* Sulpicius Galba, fratele viitorului îm-
 părat.

5) *Ganeae paratus*, o viață de desfătări grosolane.

gem¹⁾ vetitaque utensilium²⁾ pretia augeri in dies, nec mediocribus remediis sisti posse; et consulti patres integrum id negotium ad principem distulerant³⁾. Sed Tiberius, saepe apud se pensitato, an coerceri tam profusae cupidines possent, num⁴⁾ coercitio plus damni in rempublicam ferret, quam⁵⁾ indecorum atrectare quod non obtineret vel retentum ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret, postremo litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit:

LIII. „Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis expediat me coram interrogari, et „dicere quid e republica censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne, denotantibus⁶⁾ vobis ora ac metum singulorum qui „pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem „eos ac velut deprenderem. Quod si mecum ante „viri strenui, aediles, consilium habuissent, nescio „an suasurus fuerim omittere potius praevalida „et adulta⁷⁾ vitia, quam hoc assequi, ut palam „fieret quibus flagitiis impares essemus. Sed illi „quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque „magistratus sua munia implere velim; mihi autem „neque honestum silere neque proloqui expeditum, „quia non aedilis aut praetoris aut consulis partes „sustineo: majus aliquid et excelsius a principe „postulatur; et, quum recte factorum sibi quis-

1) *Sumptuariam legem*. Legea promulgată de Cesar și prefăcută de August (22 a Chr.).

2) *Utensilium*, proviziuni.

3) *Ad principem distulerant*, amânase discuția până la întoarcerea împăratului.

4) *Num* = *nonne*.

5) *Quam* e exclamativ.

6) *Denotantibus*, privirile voastre indicându-și pe vinovați.

7) *Adulta*, înrădăcinate.

„que gratiam trahant, unius invidia¹⁾ ab omnibus
 „peccatur. Quid enim primum prohibere et priscum
 „ad morem recidere aggrediar? Villarumne infinita
 „spatia? familiarum numerum et nationes?²⁾ ar-
 „genti et auri pondus? aeris³⁾ tabularumque mira-
 „cula? promiscuas viris et feminis vestes⁴⁾, atque
 „illa feminarum propria⁵⁾, quis, lapidum causa,
 „pecuniae nostrae ad externas aut hostiles gentes
 „transferuntur?

LIV. „Nec ignoro in conviviis et circulis in-
 „cusari ista et modum posci; sed si quis legem
 „sanciat, poenas indicat, iidem illi civitatem verti,
 „splendidissimo cuique exitium parari, neminem cri-
 „minis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis
 „quidem morbos veteres et diu auctos, etsi per dura
 „et aspera, coerceas: corruptus simul et corruptor,
 „aeger et flagrans animus haud levioribus remediis
 „restinguendus est, quam libidinibus ardescit. Tot
 „a majoribus repertae leges, tot quas divus Augustus
 „tulit, illae oblivione, hae quod flagitiosius est,
 „contemptu abolitae, securiorem luxum fecere. Nam
 „si velis quod nondum vetitum est, timeas ne ve-
 „tere⁶⁾; at si prohibita impune transcenteris, neque
 „metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim par-
 „cimoniam pollebat? Quia sibi quisque modera-
 „batur; quia unius urbis cives eramus: ne irrita-
 „menta⁷⁾ quidem eadem intra Italiam dominantibus.
 „Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra

1) *Unius invidia* = cum invidia unius.

2) *Nationes*, slavii de toate neamurile.

3) *Aeris*, toate obiectele de lux.

4) *Promiscuas vestes*, haine fine și de culori bățătoare la ochi.

5) *Feminarum propria*. India încasă o sută de milioane de sesterti pe pietre prețioase.

6) *Ne vetere* = să nu fii împiedicat de a face.

7) *Irritamenta*, subînțelea *avaritiac*.

„consumere didicimus. Quantum istud est, de
 „quo aediles admonent! Quam, si cetera respicias,
 „in levi habendum! At hercule nemo refert quod
 „Italia externae opis¹⁾ indiget, quod vita populi
 „Romani per incerta maris et tempestatum quo-
 „tidie volvitur; ac, nisi provinciarum copiae et
 „dominis et servitiis²⁾ et agris subvenerint, nostra nos
 „scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur! Hanc,
 „patres conscripti, curam sustinet princeps; haec
 „omissa funditus rempublicam trahet. Reliquis
 „intra animum medendum est: nos pudor, pauperes
 „necessitas, divites satias³⁾ in melius mutet. Aut,
 „si quis ex magistratibus tantam industriam ac se-
 „veritatem pollicetur, ut ire obviam queat, hunc
 „ego et laudo, et exonerari laborum meorum par-
 „tem fateor. Sin accusare vitia volunt, dein, quum
 „gloriam ejus rei adepti sunt, similtates faciunt⁴⁾
 „ac mihi relinquunt, credite, patres conscripti, me
 „quoque non esse offensionum avidum: quas quum
 „graves et plerumque iniquas pro republica sus-
 „cipiam, inanes et irritas neque mihi aut vobis
 „usui futuras jure deprecor”.

LV: Auditis Caesaris litteris, remissa aedilibus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci belli ad ea arma quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolvere. Causas ejus mutationis quae- rere libet. Dites olim⁵⁾ familiae nobilium, aut claritu- dine insignes, studio magnificentiae prolabebantur. Nam etiam tum plebem, socios, regna colere et

1) *Externae opis*. Fiind rău cultivată, Italia avea nevoie de grăul Africei, Siciliei și Sardiniei.

2) *Servitiis* = *servis*.

3) *Satias* = *satietas*.

4) *Faciunt* = crează.

5) *Olim*. In primul secol după victoria lui August.

coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus¹⁾, per nomen et clientelas illustrior habebatur. Postquam caedibus saevitum et magnitudo famae exitio erat, ceteri²⁾ ad sapientiora convertere. Simul novi homines, e municipiis et coloniis atque etiam provinciis in senatum crebro assumpti, domesticam parcimoniam intulerunt; et quanquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. Sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. Obsequium inde in principem, et aemulandi amor validior quam poena ex legibus et metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. Verum³⁾ haec nobis in majores⁴⁾ certamina ex honesto⁵⁾ maneat.

LVI. Tiberius, fama moderationis parva, quod ingruentes accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dicta o'is nomen assumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit⁶⁾, ne sucesor in incerto foret. Sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Ti-

1) *Speciosus*, subînțeleș *magis*.

2) *Ceteri*, cei care rămăseseră neatînși.

3) *Verum*, oricum ar fi.

4) *In majores*, cu strămoșii noștri.

5) *Certamina ex honesto*, această emulație în bine.

6) *Agrippam... delegit*. Agrippa a fost asociat la puterea tribuniciană la 18 a. Chr.

berius Drusum summae rei admovet, quum, incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, ut consilia sua reipublicae prosperarent, modica de moribus adolescentis neque in falsum aucta retulit: esse illi conjugem¹⁾ et tres liberos²⁾, eamque aetatem³⁾ qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento; compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem, noti laboris participem sumi.

LVII. Praeceperant animis orationem patres⁴⁾; quo quaesitior adulatio fuit. Nec tamen repertum nisi ut effigies principum, aras, deum, templa et arcus aliaque solita censerent; nisi quod M. Silanus⁵⁾ ex contumelia consulatus honorem principibus petivit dixitque pro sententia ut publicis privatisve⁶⁾ monumentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. At Q. Haterius⁷⁾, quum ejus diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex, foedissimae adulationis tantum infamia usus⁸⁾.

LVIII. Inter quae, provincia Africa Junio Blaeso prorogata, Servius Maluginensis⁹⁾, flamen Dialis,

1) *Conjugem*, Livilla, sora lui Germanicus.

2) *Tres liberos*, II, 84.

3) *Eam aetatem*, 35 de ani.

4) *Praeceperant... patres*, senatorii cunoșteau dinainte conținutul mesajului lui Tiberiu.

5) *M. Silanus*, II, 59.

6) *Privatisve = privatisque*.

7) *Q. Haterius*, IV, 61.

8) *Senex... infamia usus*. la vârsta lui nu putea cu lege decât rușinea dintr'o lingușire atât de joșnică.

9) *Servius Maluginensis*. Fusese consul subrogat în anul 10 d. Chr.

ut Asiam sorte¹⁾ haberet postulavit, frustra vulgatum dicitans non licere Dialibus egredi Italia, neque aliud jus suum quam Martialium Quirinalliumque flaminum²⁾: porro, si hi duxissent³⁾ provincias, cur Dialibus id vetitum? Nulla de eo populi scita, non in libris caerimoniarum reperiri. Saepe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur. Quinque et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem⁴⁾, neminem suffectum, neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno, quanto facilius abfuturum ad unius anni proconsulare imperium. Privatis olim simulatibus effectum ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur; nunc, deum munere, summum pontificum⁵⁾ etiam summum hominum esse, non aemulationi, non odio aut privatis affectionibus obnoxium.

LIX. Adversus quae quum augur Lentulus⁶⁾ alii- que varie dissererent, eo decursum est⁷⁾ ut pontificis maximi sententiam opperirentur. Tiberius, dilata notione⁸⁾ de jure flaminis, decretas ob tribuniciam

1) *Sorte*, expresie consacrată pentru distribuția provinciilor senatoriale, chiar când nu era tragere la sorti. Africa era dată lui Blaesus. Asia revenia deci de drept lui Servius; cel mai vechiu dintre consulari.

2) *Flaminum*. Flamiții erau preoți atașați cultului particular al unei divinități. Ei erau *maiores* (cele trei categorii pomenite aici) și *minores*, al căror număr era nelimitat.

3) *Duxissent*, subînțeles *sorte*.

4) *Caedem*. Merula, flamin al lui Jupiter, s'a sinucis lângă altar la 86 a. Chr., după întoarcerea lui Marius.

5) *Summum pontificum*. Tiberiu fusese ales de senat mare pontif în anul 15 d. Chr. Toți împărțași erau și mari pontifi.

6) *Augur Lentulus*, Lentulus fusese consul la 14 d. Chr.

7) *Decursum est*, senatorii au votat.

8) *Notione*, anchetă.

Drusi potestatem caerimonias temperavit, nominatim arguens insolentiam sententiae¹⁾ aureasque litteras contra patrium morem. Recitatae et Drusi epistolae, quanquam ad modestiam flexae, pro superbissimis accipiuntur: huc decidisse cuncta ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret Urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet! Bellum scilicet²⁾; aut diverso terrarum³⁾ distineri, littora et lacus Campaniae quum maxime peragrantem. Sic imbui rectorem generis humani; id primum e paternis consiliis discere. Sane gravaretur adspectum civium senex imperator, fessamque aetatem et actos labores praetenderet; Druso quod, nisi ex arrogancia, impedimentum?

LX. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui praebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi; complebantur templa pessimis servitorum; eodem subsidio obaerati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur; nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut caerimonias deum, protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura atque legatos. Et quaedam, quod falso usurpaverant, sponte omisere: multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus dici species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanum valuerant decreta, ipsorumque numinum

1) *Sententiae*, parerei sui Haterius.

2) *Bellum scilicet*, subintellectus esse.

3) *Diverso terrarum*, într-o călătorie îndepărtată.

religiones introspectit, libero¹⁾), ut quondam, quid firmaret mutaretve.

LXI. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos; esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat, adnism, edidisse ea numina; deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas²⁾), Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum quae aram insederant ignovisse. Auctam hinc, concessu Herculis, quum Lydia poteretur, caerimoniam³⁾) templo: neque Persarum ditioe deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.

LXII. Proximi hos⁴⁾) Magnetes⁵⁾) L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur; quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsus, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses⁶⁾) post-hac et Stratonicensis⁷⁾) dictatoris Caesaris, ob vetusta in partes⁸⁾) merita, et recens divi Augusti decretum attulere, laudati quod Parthorum irrup-

1) *Libero*, abl. abs.

2) *Post interfectos Cyclopas*. Apollo îi ucisese pentrucă et pregătise fu'gerul care omorise pe Esculap, fiul lui. Apollo a fost isgonit din cer și obligat să păzească turmele regelui Tessaliei.

3) *Caerimoniam*, sfințenia.

4) *Proximi hos*, îndată după aceștia.

5) *Magnetes*, Magnesia de pe Meandru.

6) *Aphrodisienses*, locuitorii din Aphrodisias, pe granița Frigiei și a Cariei.

7) *Stratonicensis*, locuitorii Stratoniceii, în Caria.

8) *Partes*, subînțeleș *ejus*.

tionem¹⁾, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Jovis et Triviae religionem tuebantur. Altius²⁾ Hierocaesarienses³⁾ exposuere, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et memorabantur Perpennae⁴⁾, Isaurici⁵⁾, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus de delubris⁶⁾, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aerias, post filius ejus Amathus Veneri Amathusiae, et Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

LXIII. Auditae aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, et quia studiis⁷⁾ certabatur, consulibus permisere, ut, perspecto jure, et si qua iniquitas involveretur, rem integram rursus ad senatum referrent. Consules, super⁸⁾ eas civitates quas memoravi, apud Pergamum Aesculapii compertum asylum retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. Nam Smyrnaeos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint, Tenios⁹⁾ ejusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedemque

1) *Parthorum irruptionem*. E vorba de invazia Parților, sub conducerea lui Labienus, în provinciile Asiei pe care le guvernă Antoniu. Numai Caria și Stratonice rezistară, până ce Ventidius, locotenentul lui Antoniu, învinse pe Labienus.

2) *Altius*, subînțeleș *repetentes*.

3) *Hierocaesarienses*. Hierocaesarea era în Lydia.

4) *Perpennae*. Perpenna a învins pe Aristonicus, ce se pretindea moștenitorul lui Attal, în anul 129 a. Chr.

5) *Isaurici*. Isauricus, proconsul al Asiei la 50 a. Chr.

6) *Tribus de delubris*, subînțeleș *exposuere*.

7) *Studiis*, discuții pasionate.

8) *Super*, pe lângă.

9) *Tenios*, locuitorii insulei Tenos, din Cyclade.

jussi sint. Propiora¹⁾ Sardianos: Alexandri victoris id donum; neque minus Milesios Darco rege uti²⁾; sed cultus numinum utrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petere et Cretenses simulacro³⁾ divi Augusti. Factaque senatus consulta, quis, multo cum honore, modus tamen praescribatur; jussique ipsis in templis figere aera, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.

LXIV. Sub idem tempus, Juliae Augustae⁴⁾ valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in Urbem reditus, sincera adhuc inter matrem filiumque concordia sive occultis odiis. Neque enim multo ante, quum, haud procul theatro Marcelli⁵⁾, effigiem divo Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripterat; idque ille credebatur, ut inferius majestate principis, gravi et dissimulata offensione abdidisse. Sed tum supplicia⁶⁾ dis ludique magni⁷⁾ ab senatu decernuntur, quos pontifices⁸⁾ et augures et quindecimviri, septemviris simul et sodalibus Augustalibus, ederent. Censuerat L. Apronius, ut fetiales quoque iis ludis praesiderent. Contradixit Caesar, distincto sacerdotiorum jure et

1) *Propiora*, subînțeleș *referre*.

2) *Uti*, se întemeiau pe autoritatea lui Darius.

3) *Petere... simulacro*, cereau drept de azil pentru statu pe care o ridicase.

4) *Augustae*, Livia, I, 8.

5) *Theatru Marcelli*. Acest teatru era situat în Câmpul lui Marte.

6) *Supplicia*, rugăciuni.

7) *Lud. magni*. Jocurile mari sau jocurile romane.

8) *Pontifices*. Colegiul pontifilor și cele trei colegii sacerdotale numite mai la vale formau marele colegiu sacerdotal: *sacerdotes summorum collegiorum*. — Quindecimvirii păstrau cărțile Sibylline; septemvirii prezidau banchele religioase.

repetitis exemplis: neque enim unquam fetialibus¹⁾ hoc majestatis fuisse ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum aut notabili dedecore: quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes si leantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi, multique etiam pedarii senatores²⁾ certatim exsurgerent focdaque et nimia conserent. Memoriae proditur Tiberium, quoties curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum: „O homines ad servitutem paratos!” Scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectae servientium patientiae taedebat.

LXVI. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, pro consule Asiae, repetundarum a sociis postulatam, Mamercus Scaurus³⁾ e consularibus, Junius Otho praetor, Brutidius Niger aedilis simul corripunt, objectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem, Mamercus antiqua exempla jaciens, L. Cottam⁴⁾

1) *Fetiales*. Fetiații, în număr de 20, duceau declararea de războiu, și luau parte la încheierea păcii.

2) *Pedarii senatores*. Senatorii, care nu exercitase nicio magistratură, n'aveau niciun rol consultativ. Ei votau numai: „*pedibus ire*”.

3) *Mamercus Scaurus*, I, 13.

4) *L. Colla*. Tot coleg de consulat al lui Scipion, Procesul de dilapidare ce i s'a intentat a avut loc la 132 — 129.

a Scipione Africano, Servium Galbam¹⁾ a Cato-
 ne censorio, P. Rutiliam²⁾ a M. Scauro accusatos.
 Videlicet Scipio et Cato talia ulciscabantur, aut
 ille Scaurus quem, proavum suum, opprobrium ma-
 jorum Mamercus infami opera dehonestabat! Junio
 Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit:
 mox Sejani potentia³⁾ senator, obscura initia impu-
 dentibus ausis propellebat⁴⁾). Brutidium, artibus ho-
 nestis copiosum, et, si rectum iter pergeret, ad
 clarissima quaeque iturum, festinatio exstimulabat,
 dum aequales, dein superiores, postremo suasmet
 ipse spes antire parat: quod multos, etiam bonos,
 pessum dedit, qui, spretis quae tarda cum secu-
 ritate, praematura vel cum exitio properant.

LXVII. Auxere numerum accusatorum Gellius
 Publicola⁵⁾ et M. Paconius, ille quaestor Silani, hic
 legatus. Nec dubium habebatur saevitiae capta-
 rumque pecuniarum teneri reum: sed multa ag-
 gerebantur etiam insontibus periculosa, quum,
 super⁶⁾ tot senatores adversos, facundissimis totius
 Asiae, coque ad accusandum delectis, responderet
 solus et orandi nescius, proprio in metu, qui exer-
 citam quoque eloquentiam debilitat, non tempe-
 rante Tiberio quin premeret voce, vultu, eo quod
 ipse creberrime interrogabat: neque refellere aut
 eludere dabatur; ac saepe etiam confitendum erat,

1) *Servius Galba*. Ca pretor al Lusitaniei, a ucis într'o zi
 treizeci de mii de locuitori. Acuzat înaintea poporului,
 a scăpat înduioşindu-l prin lacrimile sale.

2) *Rutilius Rufus*, istoric și jurisconsult. A avut procese
 cu Scaurus, competitorul lui la consulat.

3) *Potentia*, prin trecerea lui.

4) *Propellebat*, își mără influența.

5) *Gellius Publicola*, consul la 40 d. Chr.

6) *Super*, pe lângă.

ne frustra quaesivisset¹⁾). Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus²⁾) mancipio acceperat; et ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinculum et necessitas silendi: Igitur, petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quae in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messala³⁾), ejusdem Asiae pro consule, factumque in eum senatus consultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. Ille, multum de clementia principis praefatus, aqua atque igni Silano interdicendum censuit, ipsumque in insulam Gyarum⁴⁾) relegandum. Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus⁵⁾) separanda Silani materna bona, quippe alia⁶⁾) parente geniti, redendaque filio dixit, annuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit ne quis vita probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps dijudicaret. Nam a legibus delicta puniri; quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur?

LXIX. Adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. Multos in provin-

1) *Quaesivisset*, subînțeles *Tiberius*. Silanus făcea mărturisiri false pentru a nu irită pe Tiberiu.

2) *Actor publicus*, un agent al fisului.

3) *Volego Messala*. Consul în anul 5, apoi proconsul al Asiei. A înspăimântat populația prin cruzimea sa.

4) *Gyarum*, e o insulă în Cyclade loc de exil.

5) *Lentulus*, IV, 44.

6) *Alia* = *dissimili*. Mama lui Lepidus era probabil Aemilia Lepida, strănepoata lui August.

ciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse; excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios: neque posse principem sua scientia cuncta complecti, neque expedire ut ambitione¹⁾ aliena trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. Sic a majoribus institutum, ut, si antissent delicta, poenae sequerentur. Ne verterent sapienter reperta et semper placita. Satis onerum principibus, satis etiam potentiae. Minui jura, quoties gliscat potestas; nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si²⁾ propria ira non impelleretur, addidit insulam Gyarum immitem et sine cultu hominum esse: darent Juniae, familiae et viro quondam ordinis ejusdem, ut Cythnum³⁾ potius concederet; id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctioniae virginem, expetere. In hanc sententiam facta discessio⁴⁾.

LXX. Post auditi Cyrenenses⁵⁾; et, accusante Anchario Prisco, Caesius Cordus⁶⁾ repetundarum damnatur, L. Ennium, equitem Romanum, majestatis postulatum, quod effigiem principis promiscuum ad usum argenti vertisset⁷⁾, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante⁸⁾ Ateio Capitone,

1) *Ambitione*, intrigile altora.

2) *Si* = *quoties*.

3) *Cythnum*, insulă la sudul Eubcei.

4) *Facta discessio*, senatul trecu la această părere.

5) *Cyrenenses*. Cyrenaica (Tripoli de azi) făcând parte din proconsulatul Cretei. Fusese lăsată Romanilor de regele Apion la 97 a. Chr.

6) *Caesius Cordus*, cf. III, 38.

7) *Promiscuum... vertisset*, prefăcut în argintărie.

8) *Aspernante*, prefăcându-se că trece peste hotărârea împăratului.

quasi per libertatem: non enim debere eripi patribus vim statuendi¹⁾, neque tantum maleficium impune habendum. Sane lentus²⁾ in suo dolore esset: reipublicae³⁾ injurias ne largiretur⁴⁾. Intellexit haec Tiberius ut erant magis quam ut dicebantur, persistitque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod, humani divinique juris sciens, egregium publicum⁵⁾ et bonas domi artes⁶⁾ dehonestavisset.

LXXI. Incessit dein religio, quoniam in templo locandum foret donum quod pro valetudine Augustae equites Romani voverant Equestri Fortunae⁷⁾. Nam, etsi delubra ejus deae multa in Urbe, nullum tamen tali cognomento erat. Repertum est aedem esse apud Antium quae sic nuncuparetur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templaque et numinum effigies juris atque imperii Romani esse: ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, diatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem, flaminem Dialem, prompsit Caesar, recitavitque decretum pontificum: quoties valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut, pontifices maximi arbitrio, plus quam binotium abesset, dum ne diebus publici sacrificii, neu saepius quam bis eundem in annum; quae, principe Augusto constituta, satis ostendebant annuam absentiam et provinciarum administrationem Dialibus non concedi. Memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum

1) *Vim statuendi*, autoritatea decretelor lor.

2) *Lentus*, indiferent.

3) *Reipublicae*, e la geneti.v.

4) *Ne largiretur*, să nu fie darnici în injurii.

5) *Egregium publicum*, un mare merit ca om de stat.

6) *Bonas domi artes*, calitățile lui de ordin privat.

7) *Equestri Fortunae*, una din cele două *Fortunae* adorate la Antium.

Postumium¹⁾ flaminem attinuisset. Ita sors Asiae²⁾ in cum qui consularium Maluginensi proximus erat collata.

LXXII. Isdem diebus Lepidus³⁾ ab senatu petivit, ut basilicam Pauli⁴⁾, Aemilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. Erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum hostiles exuvias aut exundantes opes ornatum ad Urbis et posterum gloriam conferre. Quo tum exemplo Lepidus, quanquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. At Pompeii theatrum⁵⁾, igne fortuito haustum, Caesar exstructurum⁶⁾ pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando sufficeret, manente⁷⁾ tamen nomine Pompeii. Simul laudibus Sejanum extulit, tanquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Sejano, quae apud theatrum Pompeii locaretur; neque multo post Caesar, quum Junium Blaesum, pro consule Africae, triumphum insignibus attolleret, dare id se dixit honori Sejani, cujus ille avunculus erat.

1) *A. Postumium*. Eră consul și flamin al lui Marte. Faptul povestit s'a întâmplat la 241 a. Chr. în timpul războiului întâiu punic. Postumius a fost împedecat de a lua comanda armatei din Sicilia.

2) *Sors Asiae*, provincia Asia.

3) *Lepidus*, M. Lepidus, II, 48, III, 32.

4) *Basilicam Pauli*. Basilicile erau tribunalele. *Basilica Aemilia* eră una din cele mai frumoase din Roma. Incepută la 50 a. Chr. de consulul L. Aemilius Paulus, a fost sfârșită după războaiele civile și dedicată de fiul său, consul în anul 33 a. Chr.

5) *Pompeii theatrum*. Claudiu l'a reclădit. Neron l'a împodobit.

6) *Exstructurum*, subînțeleș se.

7) *Manente... Pompeii*. Deși reconstruit de Tiberiu, teatrul aveă să păstreze numele lui Pompei.

LXXIII. Ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere. Nam Tacfarinas, quanquam saepius depulsus, reparatis per intima Africae auxiliis, huc arrogantiae venerat ut legatos ad Tiberium mitteret, sedemque ultro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile¹⁾ minitaretur. Non alias magis sua populique Romani contumelia indoluisse Caesarem ferunt, quam quod desertor et praedo hostium more ageret: ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quanquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum ut pacto in fidem acciperetur, nedum, pulcherrimo populi Romani fastigio²⁾, latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blaeso ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo poteretur.

LXXIV. Et recepti ea venia plerique: mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum. Nam, quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incursaret eluderetque et insidias simul tentaret, tres incessus³⁾, totidem agmina parantur. Ex quis Cornelius Scipio legatus praefuit, qua⁴⁾ praedatio in Leptitanos⁵⁾ et suffugia Garamantum⁶⁾, alio latere, ne Cirtensium⁷⁾ pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit; medio cum delectis, castella et munitio-

1) *Inexplicabile*, un războiu fără sfârșit.

2) *Pulcherrimo... fastigio*, ablativ absolut.

3) *Tres incessus*, un triplu atac.

4) *Praefuit qua*, ocupă militărește drumurile pe unde...

5) *Leptitanos*. E vorba aici de *Leptis minor*, oraș între Adrumet și Thapsus.

6) *Suffugia Garamantum*. Tacfarinas se ascunde la nevoe în țara Garamantilor, dincolo de Atlas.

7) *Cirtensium*. Cîrta este azi Constantina.

nes idoneis locis imponens, dux ipse arcta et infensa hostibus cuncta fecerat, quia, quoquo inclinarent¹⁾, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, et saepe a tergo erat: multique eo modo caesi aut circumventi. Tunc tripertitum exercitum plures in manus dispergit, praeponitque centuriones virtutis expertae²⁾. Nec, ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias aut in hibernaculis veteris provinciae³⁾ componit: sed, ut in limine belli⁴⁾ dispositis castellis, per expeditos et solitudinum gnaros, **muta** item mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec, fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius, pro confecto interpretatus, id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui, bene gesta republica, gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum aequalitatem. Concesit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

LXXV. Obiere eo anno viri illustres, Asinius Saloninus⁵⁾, M. Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, Caesarique progener⁶⁾ desti-

1) *Quoquo inclinarent*, încotro ar apucă.

2) *Expertae*, e pasiv.

3) *Veteris provinciae*, fostul teritor al Cartagenii. Provincia nouă eră formată din pământurile lui Juba răpite de Cesar (46 a. Chr.).

4) *Ut in limine belli*. „Își așeză trupele în forturi ce înconjurau astfel câmpul războiului”.

5) *Asinius Saloninus*. Asinius Pollio cucerind Salone în Dalmația a fost poreclit *Saloninus*. Urmașii lui au păstrat această poreclă.

6) *Progenger*. Trebuia să se căsătorească cu o fiică a lui Germanicus, fiul adoptiv al lui Tiberiu.

natus, et Capito Ateius, de quo memoravi¹⁾, principem in civitate locum studiis civilibus²⁾ assecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. Consulatum³⁾ ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, isdem artibus praecellentem, dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa aetas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama celebratior; Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod praeturam intra⁴⁾ stetit, commendatio ex injuria; quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

LXXVI. Et Junia, sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita⁵⁾, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit, quia, in magnis opibus, quum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omisit. Quod civiliter acceptum⁶⁾, neque prohibuit quominus laudatione pro rostris⁷⁾ ceterisque solemnibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina; sed praefulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso quod effigies eorum non visebantur.

1) *Memoravi*, III, 70.

2) *Studiis civilibus*: „fără a ieși din viața civilă, ajunsesse prin studiile sale în frunte”.

3) *Consulatum*. Capito a fost consul la 5 d. Chr.

4) *Praeturam intra* = *intra praeturam*.

5) *Catone avunculo genita*, având de unchi pe Caton. Junia era fiica Servilei (sora lui Caton din Utica) și a lui D. Junius Silanus, consul în anul 62 a. Chr.

6) *Civiliter acceptum*, subînțeles *a Tiberio*. Tiberiu nu s'a supărat.

7) *Pro rostris*, la tribună.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS

CUPRINSUL CĂRȚEI IV A ANALELOR

- I—III. Schimbarea stării interne. Tiberiu devine crud. Influența nenorocită a lui Sejan: origina, caracterul și viclenia lui. Lagărul pretorienilor. Sejan uneltește moartea întregii familii imperiale. Incepe prin a seduce pe Livia, soția lui Drusus.
- IV. Drusus, fiul lui Germanicus, ia toga virilă. Tiberiu se preface că vrea să viziteze provinciile în vederea recrutării armatelor.
- V. Numărul și împărțirea puterii militare a imperiului.
- VI—VII. Cum a fost politica internă până la moartea lui Drusus. Plângerile acestuia împotriva lui Sejan.
- VIII—XI. Drusus moare otrăvit. Tiberiu pune pe fiii lui Germanicus sub pavăza ocrotitoare a senatorilor. Onoruri decernate memoriei lui Drusus. Zvonuri neîntemeiate asupra morții lui: Tiberiu desvinovățit de Tacit.

- XII. Sejan pregătește moartea copiilor lui Germanicus și ai Agrippinei.
- XIII—XVI. Deputațiile și plângerile mai multor orașe. Chestiunea dreptului de azil. Actorii sunt alungați din Italia. Moartea unui copil al lui Drusus și aceea a lui Lucilius Longus, prietenul împăratului. Procesul și condamnarea lui Lucilius Capito.
- XV. Provincia Asia decerne un templu lui Tiberiu și senatului: discursul rostit de Neron, fiul lui Germanicus.
- XVI. Alegerea unui flamin al lui Jupiter. Se votează o lege nouă asupra flaminilor.
- XVII. Tiberiu se supără că pontifii făcuse rugăciuni zeilor și pentru sănătatea copiilor lui Germanicus.
- XVIII—XX. Sejan atâță pe Tiberiu împotriva fiilor și prietenilor lui Germanicus. Procesul lui Silius. Moartea lui. Confiscarea averii sale. Exilul Sosiei Galla, soția lui Silius. Asinius Gallus cere ca jumătate din averea lui personală să fie de asemeni confiscată. Opunerea lui M. Lepidus. Lauda acestuia.
- XXI. Acuzarea și sinuciderea lui Calpurnius Piso. Cassius Severus e deportat pe stânca Seripho.
- XXII. Procesul și moartea lui Plautius Silvanus.
- XXIII—XXVI. Războiul reîncepe în Africa. Do-

labella isprăvește războiul omorând pe Tacfarinas.

- XXVII. O răscoală a sclavilor izbucnește în sudul Italiei. E înnăbușită chiar în fașe.
- XXVIII—XXXI. Procesul lui Vibius Serenus, acuzat de fiul său. Protecția oficială a lui Tiberiu acordată delatorilor. Procesul lui C. Cominius. Exilul lui P. Suillius. Invinovățându-și sora pe nedrept de violare a maiestății, Catus Firmius e alungat din senat.
- XXXII—XXXIII. Judecata lui Tacit asupra Analelor sale comparate cu Istoria Republicei.
- XXXIV—XXXV. Istoricul Cremutius Cordus e învinuit de violare a maiestății. Apărarea lui. Se lasă să moară de foame.
- XXXVI. Orașului Cyzic, vinovat de a fi neglijat cultul lui August, i se ia libertatea. Procesul lui Fonteius Capito. Delatorii.
- XXXVII—XXXVIII. Spaniolii cer autorizația să ridice un templu lui Tiberiu. Refuzul Împăratului: aprecieri deosebite.
- XXXIX—XL. Sejan cere Împăratului mâna Liviei. Refuzul Împăratului.
- XLI—XLII. Sejan sfătuește pe Tiberiu să părăsească Roma. Procesul lui Votienus Montanus. Noi măsuri aspre.
- XLIII—XLIV. Chestiuni relative la un templu al Dianei; la restaurarea templului Vene-

rei Erycine; la un legat făcut Marsiliezilor. Moartea lui Cn. Lentulus, L. Domitius, L. Antonius..

XLV. Uciderea lui L. Piso, guvernatorul Spaniei.

XLVI—LI. Răsvrătirea muntenilor din Thracia.

Sunt respinși de Sabinus. Impresurarea unui fort ocupat de răsculați. Lupta de noapte cumplită. Invingerea răzvrătiților.

LII—LIV. Sejan uneltește căderea Agrippinei. Pro-

cesul și condamnarea Claudiei Pulchra.

Părerii asupra acuzatorului Domitius

Afer. Agrippina cere lui Tiberiu să-i

dea un alt bărbat. Noile vicieșuguri ale

lui Sejan.

LV—LVI. Unsprezece orașe se întrec ca să ridice

templul hotărît lui Tiberiu. Smyrna ob-

ține dreptul de a-l ridică.

LVII—LIX. Tiberiu se retrage în Campania.

Feluritele explicații ale acestei hotărîri.

Pericolul prin care a trecut Tiberiu; e

scăpat de Sejan.

LX—LXI. Uneltirea urzită împotriva lui Neron,

fiul lui Germanicus. Moartea lui Asinius

Agrippa și a lui Q. Haterius..

LXII—LXIII. Prăbușirea amfiteatrului din Fidena:

mila publică.

LXIV—LXVI. Incendiul muntelui Caëlius; dăr-

nicia lui Tiberiu. — Invinuirea adusă lui

Quintilius Varus.

- LXVII. Tiberiu se duce la Capreae. Agrippina și fiul său sunt supravegheați de aproape.
- LXVIII—LXX. Patru senatori — pentru a plăcea lui Sejan — uneltesc o intrigă rușinoasă împotriva lui Titius Sabinus, prietenul lui Germanicus. Denunțări. Spaima și neîncrederea în Roma. Condamnarea și executarea lui Sabinus. Tiberiu declară senatului că viața lui nu e în siguranță. Părerile istoricului asupra pedepsei ulterioare a acuzatorilor.
- LXXI. Moartea Juliei, nepoata lui August.
- LXXIII—LXXIV. Revolta Frizilor: pierderile însemnate ale armatei romane.
- LXXV—LXXVI. Groază și slugărnicia crescândă a Senatului. Trufia obraznică a lui Sejan. Agrippina, fiica lui Germanicus, se mărită cu Cn. Domitius..

Istoria Romei în timpul consulilor :

anii de la fundarea Romei dela Is. Chr

776	23	{ C. Asinius Pollio C. Antistius Vetus
777	24	{ Ser. Cornelius Cethegus L. Visellius Varro
778	25	{ M. Asinius Agrippa Cossus Cornelius Lentulus
779	26	{ Cn. Cornelius Lentulus Gaetulicus C. Calvisius Sabinus
780	27	{ M. Licinius Crassus L. Calpurnius Piso
781	28	{ Appius Junius Silanus P. Silius Nerva

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS

I. C. Asinio¹⁾, C. Antistio consulibus, nonus Tiberio annus erat compositae reipublicae, florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat), quum repente turbare fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere. Initium et causa penes Aelium Sejanum, cohortibus praetoriis praefectum, cujus de potentia supra memoravi²⁾; nunc originem, mores, et quo facinore³⁾ dominationem raptum ierit, expediam⁴⁾. Genitus Vulsiniis⁵⁾, patre Seio Strabone, equite Romano, et prima juvena C. Caesarem⁶⁾ divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stuprum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios sibi uni

1) C. Asinio, e frul lui Asintus Gallus.

2) *Supra memoravi*, I, 24 și 69.

3) *Facinore*, otrăvirea lui Drusus.

4) *Expediam*, voi expune.

5) *Vulsiniis*. Bolsena de azi în Etruria.

6) *C. Caesarem*, I, 3.

incautum¹⁾ intectumque efficeret non tam solertia (quippe isdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam, cujus pari exitio²⁾ viguit ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax; sui obtegens, in alios crimator, juxta³⁾ adulatio et superbia; palam compositus pudor, intus summa⁴⁾ apiscendi libido, ejusque causa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae quoties parando regno⁵⁾ finguntur.

II. Vim praefecturae modicam antea intendit⁶⁾, dispersas per Urbem cohortes una in castra⁷⁾ conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros metus oreretur. Praetendebat lascivire militem ductum; si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter⁸⁾ subveniri; et severius acturos, si vallum statuatur procul Urbis illecebris. Ut perfecta sunt castra, irrepere paulatim militares animos, adendo, appellando; simul centuriones ac tribunos ipse deligere. Neque senatorio ambitu⁹⁾ abstinebat, clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret, colique per theatra et fora effigies ejus interque principia¹⁰⁾ legionum sineret.

1) *Incautum*, neprevăzător.

2) *Pari exitio* = *in exitium pariter*. Peirea lui fu tot atât de fatală statului ca și atotputernicia lui.

3) *Juxta*, deopotrivă.

4) *Summa*, plur. n. regimului *apiscendi*.

5) *Parando regno* = *ad parandum regnum*.

6) *Intendit*, a mărit.

7) *Castra*. Cazarma pretorienilor era lângă poarta Nomentană, la sud-est de Roma.

8) *Pariter*, deodată.

9) *Senatorio ambitu*, făcându-și partizani printre senatori.

10) *Principia*, cartierele generale.

III. Ceterum plena Caesarum domus, juvenis filius, nepotes adulti moram cupitis¹⁾ afferebant, et quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens aemuli et animo commotior²⁾, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus et contra tendentis³⁾ os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum ad uxorem ejus Liviam convertere, quae soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecelebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio⁴⁾ pellexit; et postquam primi flagitii potitus est (neque femina, amissa pudicitia, alia abnuerit), ad conjugii spem, consortium regni et necem mariti impulit. Atque illa cui avunculus⁵⁾ Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores et posteros municipali⁶⁾ adulterio foedabat, ut, pro honestis et praesentibus⁷⁾ flagitiosa et incerta expectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus⁸⁾ ac medicus Liviae, specie artis frequens secretis. Pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia afferebat.

IV Interim anni principio Drusus, ex Germa-

1) *Cupitis*, dorințelor lui Sejan.

2) *Commotior*, violent.

3) *Contra tendentis*, în timp ce Sejan se apropiã spre a-i înfruntã amenințarea.

4) *Adulterio* = *in adulterium*.

5) *Avunculus*, bunic după mamã. Antonia, mama Liviei, erã fiica Octaviei.

6) *Municipali*, un amant nãscut într'un municipiu.

7) *Praesentibus*, situația ei înfloritoare.

8) *Amicus*, prieten și amant.

nici liberis, togam virilem sumpsit; quaeque fratri ejus Neroni decreverat senatus, repetita. Addidit orationem Caesar multa cum laude filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret. Nam Drusus, quamquam arduum sit eodem loci¹⁾ potentiam et concordiam esse, aequus adolescentibus aut certe non adversus habebatur. Exin vetus et saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur. Multitudinem veteranorum²⁾ praetexebat imperator, et delectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse, ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant. Percensuitque cursim numerum legionum, et quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quae tum Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius³⁾ imperitatum.

V. Italiam utroque mari⁴⁾ duae classes, Misenum apud⁵⁾ et Ravennam, proximumque Galliae littus rostratae naves⁶⁾ praesidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Foro Juliense⁷⁾ miserat valido cum remige. Sed praecipuum robur Rhenum juxta, comune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniae recens⁸⁾ perdomitae, tribus habebantur. Mauros Juba

1) *Eodem loci = ibidem.*

2) *Veteranorum*, a veteranilor ce-și cereau concedierea.

3) *Angustius*, subînțeles: *decât acum.*

5) *Misenum apud = apud Misenum.*

6) *Rostratae naves*, pe fiecare flotă erau imbarcate câte-o legiune.

7) *Oppidum Foro Juliense*, Fréjus de azi de pe Riviera franceză.

4) *Utroque mari*: marea Tireniană și marea Adriatică.

8) *Recens*. După o campanie de 7 ani (26—19 a. Chr.), împotriva Cantabrilor și Asturilor.

rex¹⁾ acceperat, donum populi Romani. Cetera Africae per duas legiones²⁾ parique numero Aegyptus, dehinc, initio ab Syriae³⁾ usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita, accolis Hiberno Albanoque⁴⁾ et aliis regibus qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhoemetalces⁵⁾ ac liberi Cotyis, ripamque Danubii legionum duae in Pannonia⁶⁾, duae in Moesia attinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae, positu regionis, a tergo illis, ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur⁷⁾: quanquam insideret Urbem proprius miles, tres urbanae⁸⁾, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectae, aut vetere Latio et coloniis antiquitus Romanis. Aut apud idonea provinciarum sociae triremes⁹⁾ alaeque et auxilia cohortium, neque multo

1) *Juba rex*. E fiul regelui cu acelaș nume ce a luptat contra lui Caesar. Fiind adus la Roma, August l-a dat mai târziu o parte din regatul tatălui său.

2) *Duas legiones*. Nu era decât o legiune. S'a trimis o legiune din Pannonia cu prilejul răscoalei lui Tacfarinas.

3) *Initio ab Syriae*, dela frontiera Siriei.

4) *Hiberno Albanoque*, Georgia și țării numite azi Daghestan și Sirvan.

5) *Rhoemetalces...* *Cotyis*, II, 64—67.

6) *Duae in Pannonia*, De obicei erau trei. Una fusese trimisă în Numidia.

7) *Accirentur*. Aceste legiuni, în număr de 25, aveau un efectiv de 152,500 infanteriști și 18,150 cavaleriști. Pe deasupra mai erau 30.000 de veterani, ceiace face un total de 200,000 de legionari în timp de pace. În timp de războiu era un efectiv mult mai mare.

8) *Tres urbanae, novem praetoriae*. Cohortele urbane aveau un efectiv de 45000 de soldați; cohortele pretoriene de 9000.

9) *Apud idonea... triremes*: flotele de pe Dunărea, Rin și Pontul-Euxin. Tacit le numește *sociae* pentru că stăteau în provincii. Vasele imperiului erau cam 600, iar trupele de pe ele cam 90000.

secus¹⁾ in iis virium: sed, persequi incertum fuit, quum, ex usu temporis, huc illuc mearent, gliscerent numero, et aliquando minuerentur.

VI. Congruens crediderim recensere ceteras quoque reipublicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint, quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Jam primum publica negotia et privatorum maxima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere; et in adulationem lapsos cohibebat ipse, mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiae, illustres domi artes spectando, ut satis constaret non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua praetoribus species²⁾; minorum quoque magistratum exercita potestas; legesque, si majestatis quaestio eximeretur³⁾, bono in usu. At frumenta⁴⁾ et pecuniae⁵⁾ vectigales, cetera publicorum fructuum⁶⁾ societatibus⁷⁾ equitum Romanorum agitabantur. Res suas⁸⁾ Caesar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque assumpti tenebantur prorsus sine modo, quum plerique isdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona⁹⁾ fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex principe: quum infecunditati terrarum aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Et ne provinciae novis oneribus turbarentur, utque vetera

1) *Secus* = minus.

2) *Species*, strălucirea exterioară iar nu autoritatea reală.

4) *Frumenta*, percepția dijei.

3) *Si... eximeretur*, exceptându-se legea maestății.

5) *Pecuniae vectigales*, veniturile indirecte.

6) *Cetera fructuum*, tributele provinciilor, exploatarea minelor, a pădurilor, salinelor statului.

7) *Societatibus equitum Romanorum*, societățile publicanilor.

8) *Res suas*, fiscal și domeniile imperiale, ale căror administratori se numeau *procuratores Caesaris*.

9) *Acri annona*, scumpetea grâului.

sine avaritia aut crudelitate magistratum tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Caesaris agri, modesta servitia, intra paucos¹⁾ libertos domus; ac, si quando cum privatis disceptaret, forum et jus. Quae cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam, dum superfuit, mansere,, quia Sejanus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat; et ultor metuebatur²⁾, non occultus odii, sed crebro querens incolumi filio adiutorem imperii alium vocari. Et quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia³⁾ et ministros. Exstructa jam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni effigiem ejus in monumentis Cn. Pompeii; communes illi cum familia Drusorum fore nepotes⁴⁾. Precandam post haec modestiam, ut contentus esset. Neque raro neque apud paucos talia jaciebat: et secreta quoque ejus, corrupta uxore, prodebantur.

VIII. Igitur Sejanus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paulatim irrepente fortuitus morbus assimilaretur. Id Druso datum per Lygdum spandonem, ut octo post annos⁵⁾ cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est;

1) *Intra paucos libertos*, mărginită la câțiva liberti.

2) *Metuebatur*, subînțelea Drusus.

3) *Studia*, subînțelea *hominum* = partizani.

4) *Communes illi... nepotes*, Aluzie la un proceat de căsătorie între fiica lui Sejan și fiul lui Claudiu.

5) *Octo post annos*, la moartea lui Sejan, după revelațiile fostei lui soții, Apicata.

consulesque, sede vulgari¹⁾ per speciem maestitiae sedentes, honoris locique admonuit, et effusum in lacrimas senatum, victo gemitu²⁾, simul oratione continua erexit. Non quidem sibi ignarum posse argui quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia e complexu reipublicae petivisse. Miseratusque Augustae extremam senectam, rudem adhuc nepotum³⁾ et vergentem aetatem suam, ut Germanici liberi, unica praesentium maiorum levamenta, inducerentur, petivit. Egressi consules firmatos alloquio adolescentulos deductosque ante Caesarem statuunt. Quibus appensis: „Patres conscripti, hos, inquit, orbatos parente tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quanquam esset illi propria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret, attolleret, sibique et posteris conformaret: erepto Druso, preces ad vos converto, disque et patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos, suscipite, regite; vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco: ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rempublicam pertineant”.

IX. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac, si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque animos audientium impleverat: ad vana et toties irrisa revolutus, de reddenda republica, utque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque et honesto fidem dempsit.

1) *Sede vulgari*, pe băncile -senatorilor. Consulii aveau scaune curule.

2) *Gemitu*, subînțeleș *suu*.

3) *Nepotum*, subînțeleș *aetatem*.

Memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernuntur, plerisque¹⁾ additis, ut ferme amat posterior adulatio²⁾. Funus imaginum pompa maxime illustre fuit, quum origo Juliae gentis Aeneas, omnesque Albanorum reges et conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus³⁾ ceteraeque Claudiorum effigies longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quae plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorundem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat: corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vixisse, quod is (Lygdus) aetate atque forma carus domino interque primores ministros erat; deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciae provectum ut verteret, et, occulto indicio¹⁾ Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium vitandam potionem quae prima ei apud filium epulanti offerretur; ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque, illo ignaro et juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tanquam metu et pudore sibimet irrogaret mortem, quam patri struxerat.

XI. Haec vulgo jactata, super id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu, et nullo ad paenitendum regressu?

1) *Plerisque* = plurimis.

2) *Posterior adulatio*, lingușitorii din urmă sunt stiliți să exagereze pentru a întrece pe cei dinaintea lor.

3) *Attus Clausus*. Sabinul Attus Clausus s'a stabilit la Roma cu clienții lui în anul 250 a. Chr. Numele lui alterat a devenit Appius Claudius.

4) *Occulto indicio*, în vorbe acoperite.

Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione et mora adversum unicum et nullius ante flagitii compertum uteretur? Sed, quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris et ceterorum in utrumque odio quamvis fabulosa et immania credebantur, atrociori semper fama erga dominantium exitus. Ordo alioquis celeris per Apicatam¹⁾ Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus est: neque quisquam scriptor tam infestus existit, ut Tiberio objectaret, quum omnia alia conquirent intenderentque²⁾. Mihi tradendi arguendique rumoris causa fuit, ut claro sub exemplo falsas audiciones depellerem, peteremque ab iis quorum in manus cura nostra³⁾ venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

XII. Ceterum, laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens, induebat, domumque Germanici revirescere occulti laetabantur. Quod principium favoris et mater Agrippina spem male tegens perniciem acceleravere. Nam Sejanus, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum⁴⁾, et quia prima provenerant, volutare secum quoniam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio⁵⁾; neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et pudicitia Agrippinae

1) *Apicatam Sejani*, subintēles *uxorem*.

2) *Intenderent* = *augerent*.

3) *Cura nostra*, accastă carte.

4) *Ferox scelerum*, cu instinctul crimei.

5) *Successio*, subintēles *ad principatum*.

impenetrabili. Igitur contumaciam¹⁾ ejus insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis, inhiare dominationi apud Caesarem arguerent. Atque haec²⁾ callidis criminatōribus (inter quos delegerat Julium Postumum per adulterium Mutillae Priscae inter intimos aviae³⁾), et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustae valida) anum, suapte natura potentiae anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi illiciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare:

XIII. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque, auctore eo, senatus consulta, ut civitati Cibyraticae⁴⁾ apud Asiam, Aegiensi⁵⁾ apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus, pro consule ulterioris Hispaniae⁶⁾, de vi publica⁷⁾ damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum⁸⁾ deportatur. Carsidius Sacerdos, reus tanquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur, ejusdemque criminis⁹⁾ C. Gracchus. Hunc comitem exilii admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres et liberalium artium

1) *Contumaciam*, caracterul lui mândru.

2) *Haec*, Livia, văduva lui Drusus.

3) *Aviae*, Livia, mama lui Tiberiu.

4) *Cibyraticae*. Cibyra, oraș comercial din Frigia.

5) *Aegiensi*. Aegium, oraș din Achaia.

6) *Ultrioris Hispaniae*: August împărțise Spania în trei provincii: Spania citerioară, Betica, Spania ulterioară.

7) *De vi publica*. August făcuse o lege de vi publica împotriva actelor de samavolnicie ale funcționarilor.

8) *Insulam Amorgum*. Amorgos, una din Cyclade.

9) *Ejusdem criminis*, subînțelea reus absolvitur.

nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces¹⁾ sustentabatur: neque tamen effugit magnae fortunae pericula. Ac ni Aelius Lamia et L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis et paternis adversis foret abstractus²⁾).

XIV. Is quoque annus³⁾ legationes Graecarum civitatum habuit, Samiis Junonis, Cois Aesculapii delubro vetustum asyli jus ut firmaretur petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas, et accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, quum, jussu regis Mithridatis⁴⁾, apud cunctas Asiae insulas et urbes trucidarentur. Variis dehinc et saepius irritis praetorum questibus, postremo Caesar de immodestia⁵⁾ histrionum retulit: multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domos tentari; Oscum quondam ludicrum⁶⁾, levissimae apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia.

XV. Idem annus alio quoque luctu Caesarem affecit, alterum ex geminis Drusi liberis⁷⁾ extin-

1) *Mutandae... merces*. Romanii disprețuiau comerțul.

2) *Abstractus* = *in periculum tractus*.

3) *Is quoque annus*, și în acest an ca anul trecut.

4) *Jussu Mithridatis*, la 87 a. Chr.

5) *Immodestia*, dezordine.

6) *Oscum quondam ludicrum*, spectacolul împrumutat o-dinjoară dela Osci și numit *Atelane*, piese comice introduse la Roma la 263 a. Chr.

7) *Alterum ex... liberis*, un copil de patru ani, numit Germanicus.

guendo, neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium laetorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus¹⁾ comes. Itá, quanquam novo²⁾ homini, censorium funus³⁾, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere, apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiae⁴⁾ Lucilius Capito, accusante provincia, causam dixerit, magna cum asseveratione principis, non se jus, nisi in servitia et pecunias familiares, dedisse: quod si vim⁵⁾ praetoris usurpasset manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua; audirent socios. Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes - templum Tiberio matrique ejus ac senatui. Et permissum statuere⁶⁾: egitque Nero⁷⁾ grates ea causa patribus atque avo, laetas inter audientium affectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum audiri rebantur: aderantque juveni modestia ac forma principe viro digna, notis in eum⁸⁾ Sejani odiis ob periculum gratiora.

XVI. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servii Maluginensis⁸⁾ defuncti legendo, simul

1) *Rhodii secessus*, I, 4.

2) *Novo*, ai cărui strămoși nu avusesse nicio sarcină publică.

3) *Censorium funus*, înmormântare pe cheltuiala statului.

4) *Procurator Asiae*. Procuratorii erau aleși printre cavaleri sau libertii împăratului. Ei n'aveau puteri civile sau militare. Lucilius Capito era numai procurator al fiseului.

5) *Vim*, atribuțiile.

6) *Statuere*, infinitiv după *permissum (est)*.

7) *Nero*, Neron, fiul lui Germanicus. Orașele din Asia l'au ales ca interpret al mulțumirilor lor.

8) *Maluginensis*, III, 58 și 71.

roganda nova lege disseruit Caesar: nam patricios, confarreatis parentibus¹⁾ genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omisa confarreandi assuetudine aut inter paucos retenta. Pluresque ejus rei causas afferebat: potissimam penes incuriam virorum feminarumque: accedere ipsius caerimoniae difficultates²⁾, quae consulto vitarentur, et quod³⁾ exiret e jure patrio qui id flaminium apisceretur quaeque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. Igitur, tractatis religionibus, placitum instituto flaminum nihil demutari: sed lata lex, qua flaminica Dialis, sacrorum causa in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret. Et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret⁴⁾ dignatio sacerdotum atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimonias, decretum Corneliae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium vicies⁵⁾; et quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter⁶⁾ vestalium consideret.

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone consulibus, pontifices, eorumque exemplo ceteri sacer-

1) *Confarreatis parentibus*. *Confarreatio* e căsătoria religioasă făcută în fața a 10 martori, a marelui pontif și a flaminului lui Jupiter. O astfel de căsătorie nu se mai putea desface. Numele de *confarreatio* vine de la o turță (*far* = grâu), pe care o măncau soții în timpul sacrificiului. Mai erau și alte două forme de căsătorie: *usus*, în urma unui concubinaj de un an; *coemptio*, un fel de vânzare simulată.

2) *Difficultates*. Așa de pildă bubuitul tunetului zădărniciă ceremonie.

3) *Et quod* = *et illud quod*.

4) *Glisceret* = *augeretur*.

5) *Sestertium vicies* (subînțelea *centena millia*).

6) *Sedes inter* = *inter sedes*.

dotes, quum pro incolumitate principis vota susciperent¹⁾, Neronem quoque et Drusum isdem discommendavere, non tam caritate juvenum quam adulatione; quae, moribus corruptis, perinde anceps, si nulla et ubi nimia est. Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adolescentes senectae suae impatienter indoluit: accitosque pontifices percunctatus est num id precibus Agrippinae aut minis tribuissent. Et illi quidem, quanquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsis aut primores civitatis erant): ceterum, in senatu, oratione monuit in posterum ne quis mobiles²⁾ adolescentium animos praematuris honoribus et superbiam extolleret. Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatem, ut civili bello: esse qui se partium Agrippinae vocent, ae, ni resistatur, fore plures; neque aliud gliscentis discordiae remedium, quam si unus alterve maxime prompti subverterentur.

XVIII. Qua causa C. Silius³⁾ et Titium Sabinum aggreditur. Amicitia Germanici perniciose utrique, Silio et quod ingentis exercitus septem per annos moderator⁴⁾, partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis suum militem in obsequio duravisse quum alii ad seditiones prolaberentur; neque mansurum⁵⁾ Tiberio imperium, si

1) *Susciperent.* Înălțau rugăciuni la cer. Serbarea avea loc la 3 Ianuarie.

2) *Mobiles*, ușor de influențat.

3) *C. Silius*, I, 32, 72.

4) *Moderator* = *dux*.

5) *Mansurum*, subînțeleș *fuisse*.

is quoque legionibus cupido novandi¹⁾ fuisset. Destruere per haec fortunam suam Caesar imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eo usque laeta²⁾ sunt, dum videntur exsolvi posse; ubi multum antevenire, pro gratia odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae invisae principi. Hos corripere, dilato ad tempus³⁾ Sabino, placitum; immissusque Varro consul, qui, paternas inimicitias obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Caesar: solitum quippe magistratibus diem privatis dicere; nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur ne quod respublica detrimentum caperet. Proprio id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis⁴⁾ obtegere. Igitur multa asseveratione⁵⁾, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul⁶⁾, aut illud respublica esset, coguntur patres, silente reo, vel, si defensionem coeptaret, non occultante cujus ira premeretur. Conscientia belli Sacrovir⁷⁾ diu dissimulatus, victoria per avaritiam foedata, et uxor Sosia arguebantur: nec dubie repetundarum criminibus haerebant⁸⁾; sed cuncta quaestione majestatis exercita. Et Silius imminentem damnationem voluntario fine praevertit.

XX. Saevitum tamen in bona, non ut stipen-

1) *Novandi*, subînțeles *res*.

2) *Laeta* = *grata*.

3) *Ad tempus*, pentru moment.

4) *Priscis verbis*, limbajul vechei republice.

5) *Multa asseveratione*, cu protestări fățarnice.

6) *Varro consul*, nu era consul decât cu numele.

7) *Sacrovir*, subînțeles *rebellis*, răscoala lui Sacrovir.

8) *Haerebant* = *tenebantur*.

diariis¹⁾ pecuniae redderentur, quorum nemo repe-
tebat; sed liberalitas Augusti avulsa²⁾, computatis
singillatim quae fisco petebantur. Ea prima Tiberio
erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in
exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem
bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur
censuerat: contra M'. Lepidus quartam³⁾ accusato-
ribus, secundum necessitudinem legis⁴⁾, cetera li-
beris concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis,
gravem et sapientem virum fuisse comperior. Nam
pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius
flexit: neque tamen temperamenti⁵⁾ egebat, quum
aequabili auctoritate et gratia apud Tiberium vi-
guerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi,
ut cetera, ita principum inclinatio⁶⁾ in hos, offensio
in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque
inter abruptam⁷⁾ contumaciam et deforme obsequium
pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At
Messalinus Cotta⁸⁾, haud minus claris majoribus,
sed animo diversus, censuit cavendum senatus con-
sulto, ut quanquam insontes magistratus et culpae
alienae nescii provincialibus uxorum criminibus
perinde quam suis plecterentur.

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili
ac feroci⁹⁾ viro. Is namque, ut retuli¹⁰⁾, cessurum se
Urbe ob factiones¹¹⁾ accusatorum in senatu clami-

1) *Stipendiariis*, popoarelor tributare.

2) *Sed... avulsa*. Se treceau la fisc banii dăruiti de Au-
gust.

3) *Quartam* = *partem*.

4) *Legis*, legea de maestate.

5) *Temperamenti*, moderație.

6) *Inclinatio*, subințelele *fiat*.

7) *Abruptam*, primejdioasă.

8) *Messalinus Cotta*, II, 32.

9) *Feroci*, de un caracter independent.

10) *Ut retuli*, II, 34.

11) *Factiones*, intrigi.

taverat; et, sprete potentia Augustae, trahere in jus Urgulanium domoque principis excire ausus erat. Quae in praesens Tiberius civiliter habuit; sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonemque Q. Granius secreti sermonis incusavit adversum majestatem habiti, adjecitque in domo ejus venenum esse eumque gladio accinctum introire curiam: quod, ut atrocius vero, tramissum; ceterorum, quae multa cumulabantur, receptus est reus neque peractus¹⁾, ob mortem opportunam. Relatum et de Cassio Severo exule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudicio jurati senatus²⁾ Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seripho consenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus praetor, incertis causis, Aproniam conjugem in praeceps³⁾ jecit; tractusque ad Caesarem ab L. Apronio socio, turbata mente respondit, tanquam ipse somno gravis atque eo ignarus⁴⁾, et uxor sponte mortem sumpsisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis et impulsae vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudiciis, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustae⁵⁾ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas praebuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata injecisse

1) *Neque peractus*, sentința nu s'a rostît.

2) *Judicio jurati senatus*, printr'o sentință a senatului sub jurământ.

3) *In praeceps*, pe fereastră.

4) *Ipse... ignarus*, subînțeleles fuisset.

5) *Amicitiam Augustae*, cf. II, 34.

carminibus et veneficiis vécordiam marito, insons judicatur.

XXIII. Is demum annus populum Romanum longo¹⁾ adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant; jamque tres laureatae in Urbe statucae²⁾, et adhuc raptabat³⁾ Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemaeo Jubae filio juvena incurioso⁴⁾, libertos⁵⁾ regios et servilia imperia bello mutaverant. Erat illi praedarum receptor ac socius populandi rex Garamantum, non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quae ex longinquo in majus audiebantur⁶⁾: ipsaque e provincia⁷⁾, ut quis fortunae inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Caesar, post res a Blaeso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari⁸⁾ nonam legionem jusserat; nec pro consule ejus anni P. Dolabella⁹⁾ retinere ausus erat jussa principis magis quam incerta belli metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio po-

1) *Longo*. Războiul durase șapte ani.

2) *Tres... statuas*. Statuele lui Camillus. Apronius și Bjaesus.

3) *Raptabat* = *vastabat*.

4) *Incurioso*, abl. abs.

5) *Libertos*, „scăpase prin război de rușinea de a avea niște sclavi drept stăpâni”.

6) *Quae... audiebantur*, pe care fajma le mărea din cauza depărtării.

7) *Provincia*, Africa romană.

8) *Reportari*, să se întoarcă la corpul de armată din Panonia din care făcuse parte.

9) *P. Dolabella*, III, 47.

tior, incubuissent, auget vires, positisque castris Thubuscum¹⁾ oppidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani et quia Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incesso solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulammorum²⁾, defectionem coeptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum non gravi nec uno incursu consecrandum hostem vagum, excito cum popularibus rege Ptolemaeo, quatuor agmina parat, quae legatis aut tribunis data: et praedatorias manus³⁾ delecti Maurorum duxere; ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post affertur Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus⁴⁾ consedissee, fisis loco,, quia vastis circum saltibus claudebatur. Tum expeditae cohortes alaeque, quam in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. Simulque coeptus dies et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, praepeditis⁵⁾ Numidarum equis aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisae⁶⁾: hostibus contra, omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium; sed, pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum et adversum eludentes optatae toties pugnae se quisque ultione et

1) *Thubuscum*, oraș din Numidia.

2) *Musulammorum*, II, 52.

3) *Praedatorias manus*, bande neregulate.

4) *Mapalibus* corturi.

5) *Praepeditis*, împiedecați.

6) *Proelio* = ad proelium.

sanguine explebant. Differtur¹⁾ per manipulos. Tacfarinatem omnes, notum tōt proeliis, consecentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore. At ille, dejectis circum stipatoribus vinctoque jam filio et effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens²⁾, ne Blaesi, avunculi ejus, laus obsolesceret³⁾. Sed neque Blaesus ideo illustrior, et huic negatus honor gloriam intendit⁴⁾. Quippe minore exercitu insignes captivos, caedem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur et Garamantum legati, raro in Urbe visi, quo Tacfarinate caeso percussa gens, nec culpae nescia, ad satisfaciendum populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus qui scipionem eburnum⁵⁾, togam pictam, antiqua patrum munera, daret, regemque et socium atque amicum appellaret.

XXVII. Eadem aestate mota per Italiam servilis belli semina fors oppresit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis apud Brundisium et circumjecta oppida, mox pōsitis propalam libellis⁶⁾, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus et ferocia servitia, quum, velut munere deum,

1) *Differtur*, se dădū cuvântul de ordine

2) *Tribuens*, făcând pe placul lui Sejan.

3) *Obsolesceret*, să nu fie pătată de o glorie rivală.

4) *Intendit* = *auxil*.

5) *Eburnum* = *eburneum*.

6) *Libellis*, proclamații.

tres biremes appulere ad usus commeantium¹⁾ illo mari. Et erat isdem regionibus Curtius Lupus quaestor, cui provincia vetere ex more calles²⁾ venerat. Is, disposita classiariorum copia, coeptantem quum maxime conjurationem disjecit. Missusque a Caesare prope Staius tribunus³⁾ cum valida manu ducem ipsum et proximos audacia in Urbem traxit, jam trepidam ob multitudinem familiarum, quae gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

XXVIII. Isdem consulibus, miseriarum ac saevitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt. Ab exilio retractus illuvieque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater, orante filio⁴⁾: praeparatus adolescens, multis munditiis, alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam concitores belli, index idem et testis, dicebat; annectebatque Caecilium Cornutum praetorium ministravisse pecuniam: qui taedio curarum, et quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quaterre vincla, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque⁵⁾ supplicia sequerentur. Asseverabatque innocentem Cornutum et falsa exterritum; idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se caedem principis et res novas uno socio cogitasse.

XXIX. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium Tuberonem nominat, magno pudore Caesaris, quum

1) *Ad usus commeantium*, corăbil de războiu pentru protecția navigației.

2) *Calles*, pășune.

3) *Tribunus*, tribun al unei cohorte pretoriene.

4) *Orante filio*, fiul susțineă acuză.

5) *Quandoque*, cândva.

primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremae¹⁾, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis et turbandae reipublicae arceserentur. Sed hi quidem statim exempti: in patrem ex servis quaesitum; et quaestio adversa accusatori fuit. Qui scelere vecors, simul vulgi rumore terribus, robur²⁾ et saxum³⁾ aut parricidarum poenas⁴⁾ minitantium, cessit Urbe. Ac, retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur, nam occultante Tiberio vetus odium adversum exulem Serenum. Nam, post damnatum Libonem⁵⁾, missis ad Caesarem literis exprobraverat suum tantum studium sine fructu fuisse, addideratque quaedam contumacius quam tutum apud aures superbas et offensionis proniores. Ea Caesar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens, etiam si tormenta, pervicacia servorum, contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis ut Serenus more majorum puniretur, quo molliret invidiam intercessit⁶⁾. Gallus Asinius Gyaros aut Donusa claudendum quum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aquae utramque insulam referens, dandosque vitae usus cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis, majestatis postulatus, ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset: ibaturque in eam sententiam ni durius contraque morem suum, palam pro ac-

1) *Senectutis extremae*, avea optzeci și unu de ani.

2) *Robur*, închisoarea publică.

3) *Saxum*, stâncă Tarpeia.

4) *Parricidarum poenas*. Paricizii erau aruncați în apă, închiși într'un sac cu un câne, o maimuță, un șarpe și un cocoș.

5) *Damnatum Libonem*. Serenus fusese unul din acuzatorii.

6) *Intercessit*, subiectul e *Caesar*.

cusatoribus, Caesar, irritas leges, rempublicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et ne poenis quidem unquam satis coercitum, per praemia eliciebantur.

XXXI. His tam assiduis tamque maestis modica laetitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris¹⁾, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. Neque enim socordia²⁾ peccabat; nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta imperatorum celebrentur: quin ipse, compositus alias et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque cloquebatur, quoties subveniret³⁾. At P. Suillum, quaestorem quondam Germanici, quem Italia arceretur, convictus pecuniam ob rem judicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut jurejurando obstringeret e republica id esse. Quod, aspere acceptum ad praesens, mox in laudem vertit regresso Suillio: quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem⁴⁾, et Claudii principis amicitia diu prospere, nunquam bene usum. Eadem poena in Catum Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis majestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut retuli⁵⁾, Libonem illexerat insidiis, deinde indicio percu-

1) *Fratris*. Acest frate era T. Cominius Proculus, proconsul al Ciprului sub Claudiu.

2) *Socordia*, prostie.

3) *Subveniret*, subințeles *rap* = de ori de câte ori venia în ajutorul unui acuzat.

4) *Venalem et...* *asum* a fost exilat sub Neron în insulele Baleare, XI, 5; XIII, 42.

5) *Ut retuli*. II, 27—31.

lerat. Ejus operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exilium deprecatus est: quominus senatu pelleretur, non obstitit.

XXXII. Pleraque eorum quae retuli quaeque referam parva forsitan et levia memoratu videri non nescius sum; sed nemo annales nostros cum scriptura ¹⁾ eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges, aut, si quando ad interna praeverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatum certamina libero egressu ²⁾ memorabant. Nobis in arcto et inglorius labor. Immotae quippe aut modice lacessitae ³⁾ pax, maestae Urbis res, et princeps proferendi imperii incorsus erat. Non tamen sine usu fuerit introspicere illa, primo ad aspectu levia, ex quibus magnarum saepe rerum motus ⁴⁾ oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes et urbes populos, aut primores, aut singuli regunt: delecta ex iis et consociata reipublicae forma laudari quam evenire, vel, si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim, plebe valida, vel quum patres polerent, noscenda vulgi natura ⁵⁾ et quibus modis temperanter ⁶⁾ haberetur, senatusque et optimatum ingenia qui maxime perdidicerant callidi temporum et sapientes credebantur, sic, converso statu, neque alia re Romana quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit, quia pauci prudentia

1) *Scriptura*, scrijerile.

2) *Liber egressu*, un vast câmp erà deschis geniului scriitorilor.

3) *Lacessita*, tulburată.

4) *Motus*, cauzele.

5) *Noscenda natura*, subințelea erat.

6) *Temperanter*, fără trufie dar și fără lingusire.

honestas ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. Ceterum, ut profutura, ita minimum oblectationis afferunt. Nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium et easdem exitii causas jungimus, obvia rerum similitudine et satietate. Tum, quod antiquis scriptoribus rarus obtrektor, neque refert cujusquam funicas Romanasne acies laetius¹⁾ exfuleris: at multorum qui, Tiberio regente, poenam vel infamias subiere, posteri manent; utque familiae ipsae jam extinctae sint, reperies qui, ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent. Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo²⁾ diversa arguens. Sed ad incepta redeo.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa³⁾ consulibus, Cremutius Cordus⁴⁾ postulatur⁵⁾, novo ac tunc primum audito crimine, quod, editis annalibus laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Sejani clientes. Id perniciosum reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens; quam Cremutius, reliquendae vitae certus⁶⁾, in hunc modus exorsus est: „Verbâ mea, patres conscripti, „arguuntur; adeo factorum innocens sum. Sed „neque haec in principem aut principis parentem,

1) *Laetius*, prin laude exagerate.

2) *Nimis ex propinquo*, acuzația venind de prea aproape.

3) *Asinio Agrippa*, M. Asinius Agripa, fiul lui Asinius Gallus.

4) *Cremutius Cordus*, scrisese o istorie a războaielor civile și o alta a domniei lui August.

5) *Postulatur*, subînțeleles *majestatis*.

6) *Reliquendae vitae certus* hotărît să moară.

„quos lex majestatis amplectitur. Brutum et Cassium laudavisse dicor; quorum res gestas quum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut Pompeianum eum Augustus appellaret: neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem¹⁾, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones et parricidas, quae nunc vocabula imponuntur, saepe ut insignes viros nominat. Asinii Pollionis²⁾ scripta³⁾ egregiam eorundem memoriam tradunt; Messala Corvinus⁴⁾ imperatorem suum Cassium praedicabat: et uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem coelo aequavit quid aliud dictator Caesar quam rescripta oratione, velut apud iudices, respondit? Antonii epistolae, Bruti conciones falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent; carmina Bibaculi⁵⁾ et Catulli, referta contumeliis Caesarum⁶⁾, leguntur: sed ipse divus Julius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere, haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia: namque spreta exolescunt; si irascere, agnita videntur.

XXXV. „Non attingo Graecos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita; aut, si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum

1) *Scipionem*. Q. Metellus Scipio, tatăl Corneliiei, nevasta lui Pompei. Invins la Thapsus, se sinucise.

2) *Asinii Pollionis* I, 12.

3) *Scripta*, Scrișese și o istorie romană.

4) *Messala Corvinus*. Intâiu luase parte în partidul republican. Mai târziu fu consul cu August.

5) *Bibaculi*, Furius Bibaculus, istoric și poet.

6) *Caesarum*: Cesar, August și copiii lui Agrippa.

„et sine obtrectatore fuit proderet¹⁾ de iis quos mors „odio aut gratiae exemisset. Num enim armatis „Cassio e Bruto ac Philippenses campos obtinen- „tibus, belli civilis causa, populum per conciones „incendo? an illi quidem septuagesimum ante an- „num perempti, quomodo imaginibus suis noscuntur, „quas ne victor quidem abolevit, sic partem me- „moriae apud scriptores retinent? Suum cuique de- „cus posteritas rependit; nec deerunt, si damnatio „ingruit; qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam „mei meminerint”. Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit. Libros per aediles cremandos censuere patres; sed manserunt, occultati et editi²⁾. Quo magis socordiam³⁾ eorum irridere libet, qui praesenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis aevi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas; neque aliud externi reges, aut qui eadem saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere.

XXXVI. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut, feriarum Latinarum⁴⁾ diebus, praetectorum Urbis Drusum⁵⁾, auspicandi gratia⁶⁾ tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sextum Marium: quod a Caesare palam increpitum causa exilii Salviano fuit. Objecta publice

1) *Prodere* = *prode* monumenta.

2) *Editi*. Au fost publicate de fiica sa Marcia.

3) *Socordiam*, prostie.

4) *Feriarum Latinarum*. Aceste serbări politice și religioase adunau în fiecare an, sub președinția Romanilor, 47 popoare latine. Ele aveau loc pe muntele Albae și țineau patru zile. Cum toți magistrații asistaau, în Roma rămânea un prefect al Romei cu atribuții temporale.

5) *Drusum*, fiul lui Germanicus.

6) *Auspicandi gratia*, pentru a-și inaugura funcția.

Cyzicenis¹⁾? incuria caerimoniarum divi Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives Romanos: et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua constantia quam praesido Luculli pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum²⁾). Neque tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat: nam ut quis³⁾) destructior⁴⁾) accusator, velut sacrosanctus erat; leves, ignobiles poenis afficiebantur.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matricae ejus exstrueret. Qua occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus et respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, hujuscemodi orationem coepit: „Scio, patres conscripti, constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus; ergo et priores silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. Quum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum sisti⁵⁾) non prohibuisset, qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum, ut semel recepisse veniam habuerit, ita omnes per provincias effigie numinum

1) *Cyzicenis*. Cyzic e un oraș din Asiae mică. Se începuse un templu al lui August, neisprăvit încă.

2) *Vibium Serenum*, IV, 28. E vorba de fiul.

3) *Ut quis* = *ut quisque*.

4) *Destructior*, înverșunat.

5) *Sisti* = *condi*.

„sacrari ambitiosum, superbum; et vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.

XXXVIII. „Ego me, patres conscripti, mortalem esse et omnium officia fungi, satisque habere „si locum principem impleam¹⁾), et vos testor et „meminisse posteros volo: qui satis superque memoriae meae tribuent, ut majoribus meis dignum, „rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non providum credant. Haec mihi in animis vestris templae, „hae pulcherrimae effigies et mansurae: nam quae „saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium „vertit, pro sepulcris²⁾) spernuntur. Proinde socios „cives, et deos ipsos precor, hos, ut mihi, ad finem usque vitae, quietam et intelligentem humani „divinique juris mentem duint³⁾), illos, ut, quandoque „concessero⁴⁾), cum laude et bonis recordationibus „facta atque famam nominis mei prosequantur”. Perstititque posthac, secretis etiam sermonibus, aspernari talem sui cultum. Quod alii modestiam, multi, quia diffideret, quidam, ut degeneris animi, interpretabantur. Optimos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos. Melius⁵⁾) Augustum, qui speraverit. Cetera principibus statim adesse; unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam: nam contemptu famae contempti virtutes.

1) *Locum principem impleam* = *principis officia exsequar.*

2) *Pro sepulcris*, ca niște morminte pe care trecătorii le privesc cu indiferență.

3) *Duint* = *dent.*

4) *Concessero*, subînțeleș *vita.*

5) *Melius*, subînțeleș *egisse.*

XXXIX. At Sejanus, nimia fortuna socors¹⁾ et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos: moris quippe tum erat quanquam praesentem scripto adire²⁾. Ejus³⁾ talis forma fuit: Benevolentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaue sua non prius ad deos quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum; excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Ac tamen quod pulcherrimum adeptum, ut conjunctione Caesaris⁴⁾ dignus crederetur; hinc initium spei. Et quoniam audiverit Augustum, in collocanda filia⁵⁾, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis⁶⁾ gloria usurum. Non enim exuere imposita munia⁷⁾; satis aestimare firmari domum adversum iniquas Agrippinae offensiones, idque liberorum causa: nam sibi multum superque vitae fore, quod tali cum principe explevisset.

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani suisque in eum beneficiis modice percursis, quum tempus tanquam ad integram⁸⁾ consultationem petivisset, adjunxit: ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum diversam

1) *Socors*, ametit.

2) *Scripto adire*. August întemeiease acest sistem, pentru a evita indiscrețiile conversației.

3) *Ejus*, subînțeles *scripti*.

4) *Conjunctione Caesaris*, fiica lui Sejan fusese logodită cu un fiu al lui Claudiu.

5) *In collocanda filia*. Iulija eră văduva lui Agrippa.

6) *Necessitudinis*, această înrudire.

7) *Non enim... munia*. Dacă ar fi devenit senator, Sejan ar fi trebuit să părăsească prefectura.

8) *Integram*, conștiințioasă.

esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam dirigenda. Ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum an in penetibus isdem tolerandum haberet¹⁾); esse illi matrem²⁾ et aviam³⁾ propiora consilia. Simplicius acturum⁴⁾: de inimicitiis primum Agrippinae; quas longe acrius arsuras, si matrimonium⁵⁾ Liviae velut in partes domum Caesarum distraxisset. Sic quoque⁶⁾ erumpere aemulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli; quid, si intendatur certamen tali conjugio? „Falleris enim, Sejane, si te mansurum „in eodem ordine putas, et Liviam, quae C. Caesari, „mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut ⁷⁾ „cum equite Romano senescat. Ego ut sinam, „credisne passuros qui fratrem ejus ⁸⁾, qui patrem⁹⁾ „majoresque nostros in summis imperiis videre? „Vis tu quidem istum intra locum sistere; sed illi „magistratus et primores, qui, te invito, perrumpunt¹⁰⁾ omnibusque de rebus consulunt¹¹⁾, excessisse jam pridem equestre fastigium longeque antisse „patris mei amicitias¹²⁾ non occulti¹³⁾ ferunt, perque

1) *Nubendum... haberet = utrum sibi nubendum esset.*

2) *Matrem, Antonia, fiica Octaviae.*

3) *Aviam, Livia.*

4) *Simplicius acturum, subînțeleș se.*

5) *Si matrimonium Liviae... distraxisset. Măritându-se, s'ar fi făcut un partid al Liviei, ce ar fi luptat cu partidul Agrippinei.*

6) *Sic quoque = ut nunc se res habet.*

7) *Ut, presupunând că.*

8) *Fratrem ejus. = Germanicus.*

9) *Patrem, Drusus, fratele lui Tiberiu.*

10) *Qui, te invito, perrumpunt, care îți sîlesc atenția fără voia ta.*

11) *Consulunt, subînțeleș te.*

12) *Amicitias = amici: Maecenas, Sallustius, Proculeius.*

13) *Occulti = occulte.*

„invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere mediat¹ est. Mirum hercule, si, quum in omnes curas distraheretur, immensumque attolli provideret quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium¹) et quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitae, nullis reipublicae negotiis permixtos! Sed si dubitatione Augusti²) movemur, quanto validius, est, quod M. Agrippae, mox mihi collocavit³)? Atque ego haec pro amicitia non occultavi: ceterum neque tuis neque Liviae destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad praesens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istae tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu vel in concione non reticebo”.

XLI. Rursum⁴) Sejanus, non jam de matrimonio, sed altius metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam deprecatur⁵). Ac ne assiduos in domum coetus arcendo infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus praeberet, huc flexit ut Tiberium ad vitam procul Roma amoenis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus⁶), litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, quum per milites commearent: mox Caesarem, vergente jam senecta secretoque loci mollitum, munia imperii

1) C. Proculeium. Proculeius era un cavalier roman.

2) Dubitatione = consultatione.

3) Collocavit, subînțelea filiam suam.

4) Rursum, printr'o nouă scrișoare.

5) Deprecaretur, cerea lui Tiberiu să nu asculte...

6) Aditus, subînțelea ad principem, audiențele.

facilius tramissurum; et minui sibi invidiam adempta salutantum turba, sublatisque inanibus veram potentiam augeri. Igitur paulatim negotia Urbis, populi accursus, multitudinem affluentium increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem, quis abesse taedia et offensiones, ac praecipua rerum maxime ¹⁾ agitari.

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votienæ Montano, celebris ingenii viro, cognito cunctantem jam Tiberium perpulit ut vitandos crederet patrum coetus vocesque quae, plerumque verae et graves, coram ingerebantur. Nam, postulato Votieno ob contumelias in Caesarem dictas, testis Aemilius, e militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, et, quanquam inter obstrepentes, magna asseveratione nititur, audivit Tiberius probra quis per occultum lacerabatur; adeoque percussus est, ut se vel statim vel in cognitione ²⁾ purgaturum clamitaret, precibusque proximorum, adulatione omnium aegre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis poenis ³⁾ affectus est: Caesar, objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum Vario Ligure, quanquam Lentulus Gaetulicus, consul designatus, lege Julia ⁴⁾ damnasset, exilio punivit; Apidiumque Merulam, quod in acta divi Augusti non juraverat, albo senatorio ⁵⁾ erasit.

XLIII. Auditæ dehinc Lacedaemoniorum et

1) *Maxime* = *optime*.

2) *In cognitione*, în ancheta pe care ar ordona-o senatul.

3) *Majestatis poenis*. Votienus a fost exilat în Baleare.

4) *Lege Julia*. Legea Iulia nu pedepsiã și cu exilul Tiberiu mârșe deci pedeapsa Aquileei.

5) *Albo senatorio*, lista de senatori, expusă în fiecare an în sala de deliberare.

Messeniorum legationes de jure templi¹⁾ Dianae Limnatidis²⁾, quod suis a majoribus suaque in terra dicatum Lacedaemonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus, sed Macedonis Philippi³⁾, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Caesaris⁴⁾ et M. Antonii sententia redditum. Contra Messenii veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi⁵⁾ protulere, suoque regi Dentheliam agrum, in quo id delubrum, cecidisse; monimentaque ejus rei sculpta saxi et aere prisco manere. Quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse: neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse: idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii⁶⁾ iudicium; sic Milesios, permissio publice arbitrio, postremo Atidium Geminum, praetorem Achaiae, decrevisse. Ita secundum Messenios⁷⁾ datum. Et Segestani aedem Veneris, montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari postulavere, nota memorantes de origine ejus⁸⁾ et laeta Tiberio: suscepit curam libens ut consanguineus. Tunc tractatae Massiliensium preces⁹⁾, probatumque P. Rutilii exemplum; namque eum, legibus pulsum, civem sibi Smyrnaei addiderant;

1) *Jure templi*, dreptul de proprietatea asupra templului și dreptul de azil.

2) *Limnatidis*. Templul era în *Limnae*.

3) *Philippi*, tatăl lui Alexandru.

4) *C. Caesaris*. Iulius Caesar.

5) *Divisionem Peloponnesi*. Împărțirea Peloponesului făcută de Heraclizi în anul 1104 (Laconia, Argolida, Messena).

6) *Mummii*, epoca luării Corintului, 146.

7) *Secundum Messenios datum*, se dădu câștig de cauză Mesenienilor.

8) *Origine ejus*. Unii îi atribuiau originea lui Aeneas, alții lui Eryx, amândoi fii ai lui Venus.

9) *Preces*. Locuitorii din Marsilia cereau să fie autorizați a primi legatele lui Vulcatius Moschus.

quo jure Vulcatius Moschus exul, in Massilienses receptus, bona sua reipublicae eorum, ut patriae, reliquerat.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Domitius¹⁾. Lentulo, super consulatum et triumphalia de Getis, gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes innocenter paratae et modeste habitae. Domitium decoravit pater²⁾, civili bello potens, donec Antonii partibus, mox Caesaris misceretur. Avus Pharsalica acie pro optimatibus³⁾ ceciderat. Ipse delectus cui minor Antonia⁴⁾, Octavia genita, in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania quam quisquam priorum; easque ob res insignia triumphii adeptus est. Obiit et L. Antonius, multa claritudine generis, sed impropera: nam patre ejus, Iulo Antonio⁵⁾, ob adulterium Juliae morte punito, hunc admodum adolescentulum, sororis nepotem⁶⁾, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum⁷⁾ nomen exilii tegetur. Habitus tamen supremis honor, ossaque tumulo Octaviorum illata per decretum senatus.

XLV. Isdem consulibus, facinus atrox iu citiore Hispania admissum a quodam agresti, nationis Termestinae⁸⁾. Is praetorem provinciae, L. Pisonem,

1) *Domitium. L. Domitius Abenobarbus*, bunicul lui Neron, consul în anul 16 a. Chr.

2) *Pater*. Condamnat pe nedrept ca tovarăș al asasinilor lui Cesar. Unindu-se cu Brutus și Cassius, el comandă flota lor.

3) *Optimatibus*, partidul lui Pompei.

4) *Minor Antonia*, cea mai mică dintre fetele Octaviei și ale lui Antoniu.

5) *Iulo Antonio*, I, 10.

6) *Sororis nepotem*, fiul *Marcellei*, fiica Octaviei.

7) *Specie studiorum*, Marsilia devenise un centru de cultură.

8) *Termestinae*. Orașul Termes.

pace incuriosum, ex improvise in itinere adortus, uno vulnere in mortem affecit; ac pernitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta et avia sequentes frustratus est. Neque diu fefellit; nam presso ductoque per proximos pagos equo, cuius foret cognitum: et repertus, quum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio frustra se interrogari clamitavit: assisterent socii ac spectarent; nullam vim tantam doloris fore ut veritatem eliceret. Idemque, quum postero¹⁾ ad quaestionem retrahentur, eo nisu proripuit se custodibus saxoque caput afflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinatorum dolo caesus habetur, quia pecunias e publico interceptas²⁾ acrius quam ut tolerarent barbari cogebat.

XLVI. Lentulo Gaetulico³⁾, C. Calvisio consulibus, decreta triumphi insignia Poppaeo Sabino, contusis Thracum gentibus⁴⁾, qui montium editis inculti atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super⁵⁾ hominum ingenium, quod pati delectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores praeficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor inceserat fore ut disjecti aliisque nationibus permixti diversas⁶⁾ in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium

1) *Postero*, subînțeleș die.

2) *Interceptas*, bani datorii statului și neplătiți încă.

3) Avea să conspire împotriva lui Caligula, care îl ucise.

4) *Thracum gentibus*, triburi independente trăind în munți.

5) *Super* = *praeter*.

6) *Diversas*, îndepărtate.

indiceretur, esse sibi ferrum et juventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita collatosque illuc parentes et conjuges ostentabant, bellumque impeditum, arduum, cruentum minitabantur.

XLVII. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e Moesia cum legione¹⁾, rex Rhoemetalces²⁾ cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venire, addita praesenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur; quos dux Romanus, acie suggestus, haud aegre pepulit, sanguine barbarorum modico³⁾ ob propinqua suffugia. Mox, castris in loco⁴⁾ communitis, valida manu montem occupat angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur; simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii, dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugambrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus⁵⁾ cantuum et armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi: iisque permissum vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. Id primo servatum; mox, versi

1) *Cum legione*, cu una din legiunile sale. Avea două.

2) *Rhoemetalces*, II, 67; III 38.

3) *Sanguine... modico*, cu puțină vărsare de sânge.

4) *In loco*, pe loc.

5) *Nec minus*, subînțelea *quam ipsi Thracas erant*.

in luxum¹⁾ et raptis opulenti, omittere stationes, lascivia²⁾ epularum aut somno et vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant, quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana appugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis³⁾, suo quisque periculo intentus sonorem alterius proelii non acciperet: tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant facile pelluntur: Thracum auxilia, repentino incursu territa, quum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto⁴⁾, perfugae et proditores, ferre arma ad suum patriaeque servitium incusabantur.

XLIX. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, proelium auderent; et postquam castello aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia⁵⁾, quae opportune jam muniebat; dein, fossam loricamque⁶⁾ contexens⁷⁾, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. Tum paulatim, ut aquam, pabulumque eriperet, contrahere claustra arctaque circumdare: et struebatur agger⁸⁾, unde saxa, hastae, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil aequae quam sitis fatigabat, quum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris,

1) *Luxum*, neorîndueli.

2) *Lascivia* petreceri.

3) *Clamore, telis* = *propter clamorem et tela*.

4) *Quanto* = *quanto magis*.

5) *Per praesidia*, ridicând redute.

6) *Loricam* = *vallum cum lorica*. *Vallum* e parapetului, *Loricam* e o întăritură a parapetului.

7) *Contexens*, construind.

8) *Agger*, terasă ridicată la înălțimea zidurilor.

juxta clausa, egestate pabuli exanimari; adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis¹⁾ malum extremum discordia accessit, his deditioem, aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus. Et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent.

L. Neque ignobiles tantum diversi sententiis²⁾, verum e ducibus Dinis, proventus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum afflictis id remedium dissebat: primusque se cum conjuge et liberis victori permisit. Secuti aetate aut sexu imbecilli, et quibus major vitae quam gloriae cupido. At juvenus Tarsam inter et Turesim distrahebatur. Utrique destinatum cum libertate occidere: sed Tarsa, properandum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro; nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatae stationes densioribus globis. Et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat, quum Sabinus circumire, hotari. ne, ad ambigua sonitus aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis.

LI. Interea barbari, catervis³⁾ decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa roborata jacere, nunc virgultis et cratibus et cor-

1) *Rebusque turbatis*, dativ regimul lui *accessit*.

2) *Neque ignobiles... sententiis*. Nu numai multiimea ci și șetii erau divizați.

3) *Catervis* = *per catervas*.

poribus exanimis complere fossas; quidam, pontes et scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, et adversum resistentes cominus niti. Miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. His partae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis extrema iam salus et assistentes plerisque matres et conjuges earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna¹⁾); incerti ictus, vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio: et montis anfractu repercussae velut a tergo²⁾) voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. Neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, appetente jam luce, truserunt in summa castelli, ubi tandem coacta deditio. Et proxima sponte incolarum³⁾) recepta: reliquis, quominus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi⁴⁾) et saeva hiems subvenit.

LII. At Romae, commota principis domo⁵⁾), ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra sobrina ejus⁶⁾) postulatur, accusante Domitio Afro. Is, recens praetura⁷⁾), modicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiae, adulterum Furrum, veneficia in prin-

1) *Opportuna* = *apta*.

2) *Velut a tergo*, făcând pe dușman să creadă că era amenințat din spate.

3) *Sponte incolarum*, prin supunerea de bunăvoie a locuitorilor.

4) *Montis Haemi*, azi Balcani.

5) *Commota... domo*, aluzie la intrigile lui Sejan împotriva Agrippinei.

6) *Sobrina ejus*. Claudia Pulchra era strănepoartă lui August, care era bunicul Agrippinei, fiica lui Agrippa și a Juliei.

7) *Recens praetura*, ieșea tocmai din pretură.

cipem et devotiones objectabat. Agrippina, semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit. Quo initio invidiae, non ejusdem ait mactare divo Augusto victimas et posteros ejus insectari: non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, coelesti sanguine ortam, intelligere discrimen, suscipere sordes; frustra Pulchram praescribi¹⁾, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae ob eadem afflictae. Audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Graeco versu²⁾ admonuit non ideo laedi, quia non regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio³⁾ et secuta asseveratione Caesaris, qua suo jure disertum⁴⁾ eum appellavit; mox, capessendis accusationibus aut reos tutando, prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit, nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

LIII. At Agrippina, pervicax irae et morbo corporis implicata, quum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis, quam ex matrimonio solatium: esse in civitate qui... Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur. Sed Caesar, non ignarus quantum ex republica peteretur⁵⁾, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quan-

1) *Praescribi*, erà luată drept pretext.

2) *Versa*, acest vers e necunoscut.

3) *Divulgato ingenio* = *divulgata ingeni. fama.*

4) *Suo jure disertum*, titlul de orator i se convenia de drept.

5) *Quantum... peteretur*, consecințele politice ale cererei lui.

quam instantem, reliquit. Id ego, a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinae filiae, quae, Neronis principis mater, vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

LIV. Ceterum Sejanus maerentem et improvidam altius perculit, immissis qui per speciem amicitiae monerent paratum ei venenum, vitandas soceri¹⁾ epulas. Atque illa, simulationem nescia, quum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte an quia audiverat: idque quo acrius experiretur, poma, ut erant apposita,, laudans nurui sua manu tradidit: aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore servis tramisit. Nec tamen Tiberii vox coram²⁾ secuta; sed, obversus ad matrem, non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. Inde rumor parari exitium, neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quaeri.

LV. Sed Caesar, quo famam averteret, adesse frequens senatui, legatosque Asiae, ambigentes quam in civitate templum statueretur, plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversae: neque multum distantia inter se memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum per bella Persi³⁾ et Aristonici⁴⁾ aliorumque regum. Verum Hypaepeni Trallianique Laodicens ac Magnetibus⁵⁾ simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses⁶⁾ quidem, quum parentem urbis

1) *Soceri*. Germanicus erà fiul adoptiv al lui Tiberiu.

2) *Coram*. adresându-se deadreptul Agrippinei.

3) *Persi*, contractat din *Perse*.

4) *Aristonici*, învingerea lui Aristonicus la 129 a. Chr., a fost urmată de prefacerea Asiei în provincie romană.

5) *Hypaepeni*, *Magnetibus*, locuitorii unor orașe din Lydia.

6) *Ilienses*, locuitorii Iliionului.

Romae Trojam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. Paulum addubitatum, quod Halicarnassii¹⁾ mille et ducentos per annos nullo motu terrae nutavisse sedes suas vivoque in saxo fundamenta templi²⁾ asseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede Augusto ibi sita satis adeptos creditum. Ephesii Milesiique, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardonios inter Smyrnacosque deliberatum. Sardonii decretum Etruriae recitavere, ut consanguinei: nam Tyrrenum Lydumque, Atye³⁾ rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse, Tyrrenum datum novas ut conderet sedes: et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. Simul litteras imperatorum⁴⁾ et icta nobiscum foedera bello Macedonum, ubertatemque fluminum suorum, temperiem coeli, ac dites circum terras memorabant.

LVI. At Smyrnaei, repetita vetustate, seu Tantalus Jove ortus illos, sive Theseus⁵⁾ divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset, transcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, missa navali copia, non modo externa ad bella, sed quae in Italia tolerabantur; seque primos templum urbis Romae⁶⁾ statuisset, M. Porcio consule, magnis quidem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante

1) *Halicarnassii*, Halicarnas e în Caria.

2) *Fundamenta templi*, subînțelese *future*.

3) *Atye*, Atys, fiul lui Hercule și al Omfalei.

4) *Litteras imperatorum*, decrete de ale generalilor romani.

5) *Theseus*, regele Atenei, trecea drept fiul lui Neptun.

6) *Templum Urbis Romae*. Acest templu a fost ridicat sub consulatul lui Caton (195 a. Chr.).

adhuc Punica et validis per Asiam regibus. Simul L. Sullam testem afferebant, gravissimo in discrimine ¹⁾ exercitus ob asperitatem hiemis et penuriam vestis, quum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse. Ita, rogati sententiam, patres Smyrnaeos praetulere. Censuitque Vibius Marsus, ut M'. Lepido, cui ea provincia ²⁾ obvenerat, super numerum legaretur ³⁾ qui templi curam susciperet: et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso, e praetoriis, sorte missus est.

LVII. Inter quae, diu meditato prolatoque saepius consilio, tandem Caesar in Campaniam ⁴⁾, specie dedicandi templa, apud Capuam Jovi, apud Nolam ⁵⁾ Augusto, sed certus procul Urbe degere. Causam abscessus quanquam, secutus plurimos auctorum, ad Sejani artes retuli ⁶⁾, quia tamen, caede ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor num ⁷⁾ ad ipsum referri verius sit, saevitiam ac libidinem, quum actis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus ⁸⁾ interstincta: et Rhodi secreto vitare coetus, recondere voluptates insuerat. Traditur

1) *Gravissimo in discrimine*, in timpul războiului contra lui Mithridat, 84 a. Chr.

2) *Ea provincia, Asia*.

3) *Super numerum legaretur*, peste numărul obișnuit.

4) *Caesar in Campaniam*, subînțeles *profectus est*.

5) *Apud Nolam*, la Nola, unde August murise.

6) *Retuli*, IV, 41.

7) *Permoveor num*, sunt siljt să mă îndoeso.

8) *Medicaminibus*, plasture ce-și puneà singur

etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur neque depellere poterat, quum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat¹⁾ Augustus Germanicum, sororis nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere; sed, precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit: idque Augusta exprobrabat, reposesbat.

LVIII. Profectio arcto comitatu fuit: unus senator consulatu functus Cocceius Nerva²⁾, cui legum peritia; eques Romanus, praeter Sejanum, ex illustribus, Curtius Atticus; ceteri liberalibus studiis derum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti caelestium³⁾ iis motibus sinegaretur; unde exitii causa multis fuit, properum finem vitae conjectantibus vulgantibusque; neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis⁴⁾ et falsi, veraque quam obscuris tegerentur: nam in Urbem non regressurum haud forte dictum; ceterorum nescii egere, quum propinquo rure aut littore, et saepe moenia Urbis assidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Caesari anceps periculum auxit vana rumoris, praebuitque ipsi materiem cur amicitiae constantiaeque Sejani magis fideret. Vescebantur in villa cui vocabulum⁵⁾ Speluncae, mare Amuclanum⁶⁾ inter et Fundanos⁷⁾

1) *Dubitaverat*, se gândise..

2) *Cocceius Nerva*, bunicul împăratului Nerva.

3) *Periti caelestium* = astrologii.

4) *Artis*, știință.

5) *Vocabulum* = nomen..

6) *Amuclanum*. Amuclae e un oraș în Lațiu între Gaete și Terracina

7) *Fundanos*. Fundi oraș în Lațiu.

montes, nativo in specu. Ejus os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros; hinc metus in omnes, et fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus, genu vultuque et manibus super Caesarem ¹⁾ suspensus, opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus qui subsidio venerant. Major ex eo; et, quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius²⁾, cum fide audiebatur. Assimulabatque judicis partes³⁾ adversum Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, et, quanquam modesta juvena, plerumque tamen quid in praesentiarum conduceret oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendae potentiae properis, extimulatur ut erectum et fidentem animi ostenderet⁴⁾: velle id populum Romanum, cupere exercitus; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis et segnitiam juvenis juxta insultet.

LX. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae; quas appositi custodes exceptas auctasque quum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur. Nam alius occursum ejus vitare; quidam salutatione reddita⁵⁾ statim averti; plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra iridentibusque qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus aut falsum renidens vultu. Seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce: ne nox quidem

1) *Super Caesarem*. Impăratul eră culcat.

2) *Sui anxius* = *solicitus de se*.

3) *Judicis partes*, rolul de judecător imparțial.

4) *Erectam ostenderet*, subînțelea se.

5) *Salutatione reddita*, după ce-i dădeau salutul obligator.

secura, quum uxor¹⁾ vigilias, somnos, suspiria matri Liviae, atque illa Sejano patefaceret: qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem aetate et jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super²⁾ cupidinem potentiae et solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. Neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur gnarus praeferozem et insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris³⁾ majoribus quam vetustis, vitaeque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monumenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis quam cura vigeat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et prefluens cum ipso simul extinctum est.

LXII. M. Licino⁴⁾, L. Calpurnio⁵⁾ consulibus, ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum: ejus initium simul et finis exstitit. Nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipali ambitione, sed in sordidam mercedem id negotium quaesivisset. Affluxere avidi tantum, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile

1) *Uxor*, Julia, fiica lui Drusus

2) *Super* = *praeter*.

3) *Clarissimus* = *magis clarissimus*.

4) *M. Licinius*. M. Licinius Frugi.

5) *L. Calpurnius*. L. Calpurnius Piso, fiul lui M. Piso, care fusese acuzat ca otrăvitor al lui Germanicus.

ac muliebre secus, omnis aetas,, ob propinquitatem loci¹⁾ effusius: unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur, immensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut qui circum adstabant, praeceps²⁾ trahit atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem affixerat, ut tali sorte, cruciatum effugere³⁾: miserandi magis quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu conjuges aut liberos noscebant⁴⁾). Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere⁵⁾ tamen; nequedum comperto quos illa vis perculisset, latior⁶⁾ ex incerto metus.

LXIII. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confusior facies et par forma aut aetas errorem agnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obruta sunt: cautumque in posterum senatus consulto ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium⁷⁾ res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo firmitatis spectatae: Atilius in exilium actus est. Ceterum, sub recentem cladem, patuere procerum domus, fomenta et medici passim

1) *Propinquitatem loci*. Fidenae erà la cinci mile de Roma.

2) *Praeceptum = in praecipuum*.

3) *Ut tali... effugere* = scăpară de suferinți pe cât e cu puțință într'o astfel de nenorocire

4) *Noscebant* = căutau să recunoască.

5) *Pavere* = se temeau să nu fi asistat la spectacol

6) *Latior* = *latius potens*.

7) *Quadringentorum millium*, probabil venitul cerut și nu capitalul.

praebiti; fuitque Urbs per illos dies, quanquam maesta facie, veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione et cura sustentabant.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, quum ignis violentia Urbem ultra solitum affecit, deusto monte Caelio¹⁾: feralemque annum ferebant, et ominibus adversis susceptum principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Caesar obviam isset tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actaeque ei grates apud senatum ab illustribus famaue apud populum, quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etiam et ultro accitos munificentia juverat. Adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur, quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset: evenisse id olim Claudiae Quintae²⁾, ejusque statuam, vim ignium bis elapsam, majores apud aedem Matris deum consecravisse³⁾: sanctos acceptosque numinibus Claudios; et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in principem honorem di ostenderent.

LXV. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum⁴⁾ cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat; mox Caelium appellatum a Caele Vibenna, qui dux gentis Etruscae, quum auxilium tulisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius

1) *Monte Caelio*. Muntele Caelius erà la sudul oraşului.

2) *Claudia Quintae*. După legendă această vestală le-gase cu centura vasul ce transportă statuia Cybelei, adusă din Pessinont în timpul celui de al doilea război punic.

3) *Statuam... consecravisse* „o statue a acestei vestale, mărturie a veneraţiei strămoşilor noştri, a scăpat de două ori dela incendiu”.

4) *Querquetulanum* muntele stejarilor.

regum dedit; nam scriptores in eo dissentiunt; cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tuscum vicum e vocabulo advenarum dictum.

LXVI. Sed, ut studia procerum et largitio principis adversum casus solatium tulerant, ita accusatorum major in dies et infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quintilium¹⁾, divitem et Caesari propinquum, Domitius Afer, Claudiae Pulchrae, matris ejus, condemnator, nullo mirante quod, diu egens et parto nuper praemio male usus, plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis exstitisse miraculo erat, quia, claris majoribus, et Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus et opperendum imperatorem censuit, quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

LXVII. At Caesar, dedicatis per Campaniam templis, quanquam edicto monuisset ne quis quietem ejus irrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis subsidia; neque appulerit quisquam nisi gnaro custode²⁾. Coeli temperies hieme mitis, objectu montis quo saeva ventorum³⁾ arcentur; aestas in favonium⁴⁾ obversa et aperto

1) *Varum Quintillum*, fiul generalului ce a fost ucis la Teutoburg. Fusese logodit cu o fată a lui Germanicus.

2) *Gnaro custode*, după înștiințarea păzitorilor.

3) *Saeva ventorum*, vânturi reci de nord,

4) *Favonium*, vânt de apus.

circum pelago peramoena: prospectabatque¹⁾ pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius²⁾ mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea tenuisse Capreasque Telebois³⁾ habitatas fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus et molibus insederat⁴⁾, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos in luxus et malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum et credendi temeritas quam Sejanus augere etiam in Urbe suetus acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam et Neronem insidiis: quis additus miles nuntios, introitus, aperta, secreta velut⁵⁾ in annales referebat; ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus, vel celeberrimo fori⁶⁾ effigiem divi Augusti amplecti populumque ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

LXVIII. Junio Silano⁷⁾ et Silio Nerva consulibus, foedum anni principium incessit, tracto in carcerem⁸⁾ illustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat coniugem liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus, eoque apud bonos laudatus et gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opsius, praetura functi, aggrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per Sejanum aditus; neque Sejani voluntas

1) *Prospectabat*, subînțeleles *insula*.

2) *Vesuvius*... *verteret*. sub Titus. la 79 după Chr.

3) *Telebois*, popor din Eto'ia.

4) *Insederat* = *insulam insederat*.

5) *Velut in annales*, sub forma de ziar.

6) *Celeberrimo fori*, la ceasul în care forul erà plin de lume, la 10 ore dimineața.

7) *Sunão Silano*. Se căsătorise cu Aemilia Lepida, o stră-nepoată a lui August.

8) *Tracto in carcerem*, îl dușe la moarte.

nisi scelere quaerebatur. Compositum inter ipsos ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent, deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones, mox laudare constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, afflictam deseruisset; simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, junxit¹⁾ questus, audentius jam onerat Sejanum, saevitiam, superbiam, spes ejus: ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Ilique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctae amicitiae fecere. Ac jam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.

LXIX. Consultant quos memoravi quonam modo ea plurium auditu acciperentur: nam loco in quem coibatur servanda solitudinis facies; et, si pone fores assisterent, metus visus, sonitus, aut forte ortae suspicionis erant²⁾. Tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus et rimis aurem admovent. Interea Latiaris reperi- tum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; praeteritaque et instantia³⁾, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille⁴⁾, et diutius⁵⁾, quanto maesta, ubi semel prorupere, difficilior reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Caesarem litteris ordinem fraudis suumque ipsi

1) *Junxit*, se leagă cu *postquam*

2) *Metus... erant* = *metuentea erant*.

3) *Instantia* = *praesentia*.

4) *Eadem ille*, subînțeleas d'sserit sau *queritur*.

5) *Diutius* = *pluribus verbis*.

dedecus narravere. Non alias magis anxia et pavens civitas, se tegens adversum proximos; congressus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari; etiam muta atque inanima, tectum et parietes, circumspectabantur.

LXX. Sed Caesar, solemnia incipientis anni kalendis Januariis epistola precatus, vertit¹⁾ in Sabinum, corruptos quosdam libertorum et petitem se arguens; ultionemque haud obscure poscebat. Nec mora, quin decerneretur; et trahebatur damnatus, quantum, obducta²⁾ veste et adstrictis³⁾ faucibus, niti poterat, clamitans sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere. Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deserere itinera, fora: et quidam regrediebantur ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstinere mos esset, vincla et laqueus inducantur? Non imprudentem Tiberium tantam invidiam adisse: quaesitum meditatumque ne quid impedire credatur quominus novi magistratus, quomodo delubra et altaria, sic carcerem recludant. Secutae insuper litterae grates agentis, quod hominem infensum republicae punivissent, adjecto⁴⁾ trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato; neque tamen dubitabatur in Neronem et Agrippinam intendi.

LXXI. Ni mihi destinatum foret suum quaeque in annum referre, avebat animus antire, statimque memorare exitus⁵⁾ quos Latinius atque Opsius ce-

1) *Vertit*, subînteles *se*.

2) *Obducta*, subînteles *ori*.

3) *Adstrictis* subînteles *laqueis*.

4) *Adjecto*, abl. abs.

5) *Exitus*, moartea.

terique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Caesar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio, qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, et oblatis in eandem operam recentibus, veteres et praegraves afflixit: verum has atque alias sontium poenas in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera¹⁾ erat, petendum a principe ut metus suos, senatui fateretur, amoverique sineret. Nullam aequae Tiberius, ut rebatur²⁾, ex virtutibus suis, quam dissimulationem diligebat: eo aegrius accepit recludi quae premeret. Sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis opperiretur, gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocita facta conjungere. Per idem tempus Julia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat projeceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis littoribus. Illic viginti annis exilium toleravit, Augustae ope sustentata; quae florentes privignos³⁾ quum per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat.

LXXII. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus⁴⁾ jusserat modicum, pro angustia rerum, ut in usus militares⁵⁾ coria boum penderent, non intenta cujusquam cura, quae firmitudo, quae mensura, donec Olenius, e

1) *Matertera*, Vipsania, nevasta lui Asinius Gallus, era ca și Agrippina, fiica lui Agrippa, dela mama deosebite.

2) *Ut rebatur*, „ceace Tiberiu numia virtutile sale”.

3) *Privignos*, prin extensie se intelesc. Nu erau ciuar copii ei vitregi.

4) *Drusus*, fratele lui Tiberiu.

5) *In usus militares*, mai ales pentru scuturi și corturi.

primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga¹⁾; urorum²⁾) delegit, quorum ad formam acciperentur. Id, aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum servitio tradebant. Hinc ira et questus; et postquam non subveniebatur, remedium ex bello: rapti qui tributo aderant³⁾) milites, et patibulo affixi. Olennius infensos fuga praevenit, receptus castello cui nomen Flevum⁴⁾); et haud spernenda illic civium sociorumque manus littora Oceani praesidebat.

LXXIII. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniae pro praetore, cognitum, vexilla⁵⁾) legionum e superiore provincia peditumque et equitum auxilium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum, Rheno devectum, Frisiis intulit, soluto jam castelli obsidio, et ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus, traducendo graviore agmini, firmat: atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem⁶⁾), et quod peditum Germanorum inter nostros merchat, circumgredi terga hostium jubet; qui, jam acie compositi, pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes ac rursus duae, dein, tempore interjecto, alarius eques immissus. Satis validi, si simul incubuissent, per

1) *Terga* pentru *tergura*.

2) *Urorum*, zimbri.

3) *Qui tributo aderant*, care erau acolo pentru tribut

4) *Flevum*, fort într'o mică insulă, în locul în care canalul Yssel, *fossa Drusiana*, se aruncă în ceeace e azi Zuiderzeea.

5) *Vexilla*, detașamente.

6) *Canninefatem*, Canninefații locuiau în partea apuseană a insulei Batavilor

intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintae legionis, quod reliquum auxiliorum tradit. Atque ille, dubia suorum re in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, et acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortes alasque, fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quanquam multi tribunorum praefectorumque et insignes centuriones cecidissent. Mox compertum a transfugis nongentos Romanorum apud lucum quem Baduhennae vocant, pugna in posterum extracta, confectos, et aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii¹⁾ villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. Neque senatus in eo cura, an imperil extrema dehonestarentur: pavor internus²⁾ occupaverat animos, cui remedium adulatione quaerebatur. Ita, quanquam diversis³⁾ super rebus consulerentur, aram Clementiae, aram Amicitiae, effigiesque circum Caesaris ac Sejani censuere; crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in Urbem aut propinqua Urbi degressi sunt; satis visum omittere insulam et in proximo Campaniae adspici. Eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior⁴⁾ congressus, atque eo⁵⁾ per ambitum et societate

1) *Stipendiarii*, ce servise printre Romani.

2) *Internus* = *ob interna*

3) *Diversis*, cu totul altele.

4) *Durior*, mai greu.

5) *Eo* = *ideo*.

consiliorum ¹⁾ parabatur. Satis constabat auctam ei arrogantiam, foedum illud in propatulo servitium spectanti. Quippe Romae sueti discursus, et magnitudine Urbis incertum quod quisque ad negotium pergat: ibi campo²⁾ aut littore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem, juxta³⁾ gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur, donec id quoque vetitum; et revenere in Urbem trepidi quos non sermone, non visu dignatus erat, quidam male alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus imminebat.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam⁴⁾, Germanico ortam, quum coram⁵⁾ Cn. Domitio tradidisset, in Urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Caesaribus sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam⁶⁾ et per eam Augustum avunculum praeferebat.

1) *Societate consiliorum*, întovărăşindu-se în planurile lui.

2) *Campo*, subînteles. în.

3) *Juxta* = *aeque*.

4) *Neptem Agrippinam*, Tiberiu adoptase pe Germanicus, Agrippina, fiica lui Germanicus, era deci nepoata împăratului.

5) *Coram*, cu mâna lui.

6) *Aviam Octaviam*. Mama lui, Antonia, fiica lui Antonia şi a Octaviei.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS

CUPRINSUL CĂRȚEI V A ANALELOR

- I. Moartea Liviei. Părererea lui Tacit asupra ei.
 - II. Invidia lui Tiberiu față de dânsa, arătată chiar după moartea Liviei.
 - III. Atotputernicia lui Sejan. Creșterea tiraniei. Tiberiu scrie senatului, acuzând pe Agrippina și pe fiul ei.
 - IV. Opinia publică e de partea lor. Mânia lui Sejan.
 - V. Tiberiu își arată furia.. Măsurile slugarnice ale senatului.
-

Istoria Romei în timpul consulilor:

Anii dela fundarea Romei	dela Is. Chr.	
782	29	{ L. Rubellius Geminus C. Fufius Geminus
783	30	{ M. Vinicius Quartius L. Cassius Longinus
784	31	{ Ti. Caesar Aug. V. L. Aelius Sejanus

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS

I. Rubellio et Fusio consulibus, quorum utri-
que Geminus cognomentum erat, Julia Augusta¹⁾
mortem obiit, aetate extrema²⁾, nobilitatis, per Clau-
diam familiam et adoptione Liviorum³⁾ Julio-
rumque, clarissimae. Primum ei matrimonium et
liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui, bello Perusino
profugus⁴⁾, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros
pacta, in Urbem rediit. Exin Caesar, cupidine
formae, aufert marito, incertum an invitam, adeo
properus ut, ne spatio quidem ad enitendum dato,
peratibus suis gravidam⁵⁾ induxerit. Nullam posthac

1) *Julia Augusta*, Livia, supranumită *Augusta*, de la moar-
tea lui August.

2) *Aetate extrema*, mai mult de optzeci de ani.

3) *Adoptione Liviorum*. Tatăl Liviei aparținea familiei
Claudia. Fiind adoptat de un Livius, a luat numele de
M. Livius Drusus Claudianus.

4) *Profugus*. Tiberius Nero era la Perusia cu L. Antonius,
fratele triumvirului, când orașul a fost cucerit de Octo-
vian (39 a. Chr).

5) *Gravidam*, însărcinată cu Drusus.

sobolem edidit; sed sanguini Augusti ¹⁾ per conjunctionem Agrippinae et Germanici annexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum mater impotens²⁾, uxor facilis³⁾, et cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. Funus ejus modicum, testamentum diu irritum⁴⁾ fuit: laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, magnitudinem negotiorum per litteras excusavit; honoresque memoriae ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis et addito ne coelestis religio⁵⁾ decerneretur: sic ipsam maluisse. Quin et parte ejusdem epistolae increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustae floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem et Tiberium acerbis facetiis irridere solitus, quarum apud praepotentes in longum memoria est.

III. Ceterum ex eo praerupta jam et urgens dominatio. Nam, incolumi Augusta, erat adhuc perfrugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis antire⁶⁾. Tunc velut frenis exsoluti proruperunt: missaeque in Agrippinam ac Neronem litterae, quas pridem allatas et cohibitas ab Augusta

1) *Sanguini Augusti*. Prin mama ei Iulia, Agrippina era nepoata lui August. Germanicus era nepotul Liviei.

2) *Impotens*, năpraznică.

3) *Facilis*, îngăduitoare.

4) *Irritum*. Cele mai multe legate din testamentul Liviei au fost achitate abia sub Caligula.

5) *Coelestis religio* = apoteoză.

6) *Antire*, a se împotrivi.

credidit vulgus; haud enim multo post mortem ejus recitatae sunt. Verba inerant quaesita asperitate; sed non arma, non rerum novarum studium, amores juvenum et impudicitiam nepoti objectabat. In nurum ne id quidem confingere ausus, arrogantiam oris et contumacem animum incusavit, magno senatus pavore ac silentio¹⁾, donec pauci, quis nulla ex honesto spes (et publica mala singulis in occasionem gratiae trahuntur), ut referretur postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententia: sed aliis a primoribus maximeque a magistratibus, trepidabatur; quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis²⁾ delectus a Caesare, eoque meditationes ejus introspicere creditus. Is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiae dederat) seu prava solertia, dum, imminentium oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules ne relationem inciperent: disserebatque, brevibus momentis summa verti: posse quandoque Germanici stirpem resurgere; darent spatium paenitentiae senis. Simul populus, effigies Agrippinae ac Neronis gerens, circumssistit curiam, faustisque in Caesarem omnibus, falsas litteras et principe invito exitium domui ejus intendi clamitat. Ita nihil triste illo die patratum. Ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Sejanum sententiae, exercentibus plerisque per occultum, atque eo proca-cius, libidinem ingeniorum. Unde illi ira vio-

1) *Magno silentio*, ablativ absolut.

2) *Componendis... actis*, pentru tinerea registrului ședințelor Senatului. De la August, redacția lui eră secretă.

lentior et materies criminandi: spretum dolorem principis ab senatu; descivisse populum; audiri jam et legi novas conciones, nova patrum consulta; quid reliquum, nisi ut caperent ferrum, et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

V. Igitur Caesar, repetitis adversum nepotem et nurum probris increpitaque per edictum plebe, questus apud patres quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit¹⁾: nec ultra deliberratum, quominus non quidem extrema decernerent (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi principis impediri²⁾ testarentur³⁾....

1) *Sibi postulavit*, să-i trimeată lui.

2) *Paratos... impediri*, subințeles se.

3) *Testarentur*... aici începe o lacună în text.

LACUNE

CUPRINSUL LACUNELOR DIN CARTEA V A ANALELOR

Lacunele cărții V cuprindeau restul anului început, întreg anul următor și trei sferturi din anul al treilea. Iată sumarul faptelor mai însemnate din această vreme după Suetonius, Josephus și Dione Cassius.

Anul 29: Căsătoria lui Drusus, fiul lui Germanicus, cu Aemilia Lepida.

Condamnarea tuturor prietenilor Agrippinei.

Agrippina e arestată din ordinul lui Tiberiu și dusă în insula Pandataria. Neron, fiul lui Germanicus, e exilat în insula Pontia.

Anul 30: Drusus, alungat din Capreae la Roma, e denunțat de consulul Cassius Longinus, și închis în palat.

Onorurile decernate lui Sejan de senat.

Pe când Asinius Gallus, trimis la Tiberiu, sta la masă cu el, un pretor trimis de senat, în urma unei scrisori a lui Tiberiu în care îl denunță, vine să-l ia chiar dela masa Impăratului. Asinius vrea

să se omoare. Tiberiu îl împiedică și îl trimite la Roma unde e otrăvit.

Anul 31: Consulatul lui Tiberiu și al lui Sejan.

Senatul le acordă consulatul pe cinci ani. Tiberiu refuză pentru ca nici Sejan să nu poată primi.

Neîncrederea Împăratului față de Sejan, căruia nu i se îngăduie să se întoarcă la Capreae.

Tiberiu dă lui Caius toga virilă și lasă să se înțeleagă că-l va face moștenitorul său.

Tiberiu ordonă moartea lui Neron.

Sejan, văzându-se disgrațiat, uneltește împotriva lui Tiberiu, care e încunoștințat și care, după ce s'a prefăcut câtăva vreme că nu știa nimic, pune pe Macro să-l aresteze în senat.

Sejan e dus în închisoare, gătit și aruncat în Gemonii. Fiul său mai mare, unchiul său, Blaesus, sunt uciși din porunca senatului.

Apicata, nevasta lui de care divorțase, se omoară, după ce destăinuise lui Tiberiu numele celor ce otrăviseră pe Drusus. După unii, Tiberiu iartă pe Livia, după alții o omoară pe ascuns.

Urmărirea prietenilor lui Sejan continuă.

FRAGMENTE

CUPRINSUL FRAGMENTELOR DIN CARTEA V A ANALELOR

- a)* Discursul unui prieten al lui Blaesus, amestecat în procesul privitor la conspirația lui Sejan.
 - b)* Moartea acestui prieten al lui Blaesus.
 - c)* Procesul lui P. Vitellius și Pomponius Secundus.
 - d)* Uciderea celorlalți doi copii ai lui Sejan.
 - e)* Un fals Drusus apare în Grecia.
 - f)* Cearta între consulii Fulcinius Trio și P. Memmius Regulus.
-

-a (V, 6) Quatuor a quadraginta orationes super ea re¹⁾ habitae, ex quis ob metum paucae, plures assuetudine... „mihi pudorem²⁾ aut Sejano invidiam „allaturum censui. Versa est fortuna; et ille qui- „dem³⁾, qui collegam⁴⁾ et generum⁵⁾ adsciverat, sibi „ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum „scelere insectantur. Non crudelitatem, non cle- „mentiam cujusquam experiar; sed liber et mihi „ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor ne „memoriam nostri per maerorem⁶⁾, quam laeti, reti- „neatis, adjiciendo me quoque iis qui fine egregio „publica mala effugerunt”.

b (V, 7). Tunc singulos, ut cuique assistere, alloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu et cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, quum superesse tempus novissimis⁷⁾ crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Caesar ullis cri-

1) *Super ea re*, probabil e vorba de procesul intentat Li-vei, complicea lui Sejan.

2) *Mihi pudorem*. Acest fragment aparține probabil unui discurs rostit într'un cerc de intimi de un prieten al lui Blaesus.

3) *Ille quidem*, Tiberiu.

4) *Collegam*, subînțelea *principatus*.

5) *Generum*. Poate că Sejan se însurase cu Livia, văduva lui Drusus.

6) *Per maerorem*, cu tristețe.

7) *Superesse tempus novissimis* = *nondum instare subprema*

minibus aut probris defunctum insectatus est, quum in Blaesum multa foedaque incusavisset.

c (V, 8). Relatum inde de P. Vitellio ¹⁾ et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant claustra aerarii ²⁾, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse; huic a Considio, praetura functo, objectabatur Aelii Galli ³⁾ amicitia, qui, punto Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset. Neque aliud periclitantibus auxilii quam in fratrum ⁴⁾ constantia fuit, qui vades ⁵⁾ exstitere. Mox crebris prolationibus spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit vitamque aegritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia et ingenio illustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.

d (V, 9). Placitum posthac ut in reliquos Sejani liberos ⁶⁾ advertetur, vanescente quanquam plebis ira ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia ut crebro interrogaret quod ob delictum et quo traheretur, neque facturam ultra, et posse se puerili verbere moneri.

1) *Vitellio*, locotenentul și prietenul lui Germanicus.

2) *Aerarii*, subînțeleș *militaris*.

3) *Aelii Galli*, probabil fiul mai mare al lui Sejan.

4) *Fratrum*. Asupra fratelui lui Pomponius, cf. VI, 18 și XIII, 43. Vitellius avea doi frați senatori: Lucius, cf. VI, 28 și Aulus, ce fu consul la 32. Un al treilea, Quintus, fusese isgonit din Senat (II, 48).

5) *Vades*. O formă de arestare la Romani. Cf. III, 22. Acuzatul era pus sub paza unui magistrat sau a unui cetățean cu vază. Vitellius și Pomponius au fost arestați în frații lor acasă. Suetonius vorbind de Vitellius (*Viața lui Vitellius*, II, spune chiar; *in custodia fratri datus*).

6) *In reliquos liberos*. Sejan avusese trei copii cu A-

Tradunt temporis ejus auctores, quia triumvirali supplicio¹⁾ affici virginem inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta²⁾, compressam; exin, obliis faucibus, id aetatis corpora in Gemonias abjecta. e (V, 10). Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae³⁾ sunt acri magis quam diuturno rumore, Drusum⁴⁾, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. Et erat juvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris velut agnitus⁵⁾; per dolumque comitantibus, alliciebantur ignari fama nominis, et promptis Graecorum animis ad nova et mira; quippe elapsum custodiae pergere ad paternos⁶⁾ exercitus, Aegyptum aut Syriam invasurum, fingeant simul credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, laetus praesentibus et inanium spe, quum auditum id Poppaeo Sabino. Is, Macedoniae tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur, quo vera seu falsa antiret, Toronaeum Thermaeumque sinum⁷⁾ praefestinans, mox Euboeam, Aegaei maris insulam, et Piraeum Atticae orae, dein Corinthiense littus angustiasque Isthmi evadit; marique alio Nicopolim, Romanam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit solertius interrogatum, quisnam foret, dixisse M. Silano genitum⁸⁾, et, multis secutorum dilapsis, ascendisse navem, tamquam Ita-

1) *Triumvirali supplicio*, moartea prin strangulare.

2) *Laqueum juxta* = *juxta laqueum*.

3) *Exterritae*, tulburate.

4) *Drusum*. Adevăratul Drusus eră închis în palatul imperial, unde muri de foame.

5) *Velat agnitus*, se prefăcură că-l cunoște.

6) *Paternos exercitus*. Germanicus comandase în Orient.

7) *Toronaeum... sinum*. de la orașele Toronae, în Chalcidica, și Thermes în Macedonia.

8) *Genitum*, subînțeleș se.

liam peteret; scripsitque haec Tiberio. Neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

f (V, 11). Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio ¹⁾, facilis capessendis inimicitiiis et foro exercitus, ut segnem Regulum²⁾ ad opprimendos Sejani ministros oblique perstrinxerat. Ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo retudit collegam, sed ut noxium ³⁾ conjurationis ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

1) *Trio*, Fulcinius, II, 28.

2) *Regulum*, P. Memmius *Regulus*.

3) *Noxium*. complice.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS

CUPRINSUL CĂRTEI VI A ANALELOR

- I—IV. Desfrâul lui Tiberiu. Senatul înfierează memoria Liviei. Moțiunea lui Togonius Gallus pentru apărarea Impăratului. Propunerea lui Junius Gallio în favoarea pretorienilor. Pedepsirea lui Latiaris. Discuția relativă la neînțelegerile dintre Regulus și Trio.
- V—VI. Acuzările aduse lui Messalinus Cotta. Scrisoarea lui Tiberiu: remușcările tiranilor.
- VII—IX. Condamnarea lui Caecilianus, Servaeus și Thermes. Procesul intentat lui M. Terentius: apărarea lui curagioasă. Acuzarea și moartea voluntară a lui Vistilius. Denunțurile se înmulțesc: groaza senatului.
- X—XI. Moartea prefectului Romei, L. Piso, Istoria prefecturii Romei.
- XII—XIII. Adoptarea unei noi cărți sibiline de către senat. Scumpirea traiului. Murmure de răzvrătire în teatru.
- XIV. Moartea a trei cavaleri acuzați de a fi complicitii lui Sejan.

- XV. Căsătoria a două din fiicele lui Germanicus. Tiberiu obține dreptul de a intra în senat cu o gardă: rămâne totuș departe de Roma.
- XVI—XVII. Măsuri pentru înfrânarea cametei. Criza financiară. Crearea unui fond al statului.
- XVIII—XIX. Noi procese de violare a maiestății: sunt condamnate și femeile. Executarea în masă a complicilor lui Sejan, care erau prizonieri. Spionaj și groază.
- XX—XXII. Insurătoarea lui C. Caesar, caracterul acestuia. Tiberiu prevestește lui Galba că va fi împărat. Istoria astrologului Thrasyllus. Reflecțiile lui Tacit: Fatalism și libertate. Prezicerea făcută lui Neron.
- XXIII—XXIV. Moartea violentă a lui Asinius Gallus și a lui Drusus, fiul lui Germanicus. Ura neîmpăctată a lui Tiberiu împotriva acestuia din urmă. Schimbarea caracterului Impăratului.
- XXV. Moartea Agrippinei, Tiberiu îl insultă memoria. Senatul aduce mulțumiri zeilor.
- XXVI—XXVII. Moartea de bună voie a lui Cocceius Nerva, prietenul intim al lui Tiberiu. Moartea Plancinei, soția lui Piso. Recăsătorirea Juliei, fiica lui Drusus. Moartea lui Aelius Lamia, prefectul

Romei, a lui Pomponius Flaccus și a lui M. Lepidus.

XXVIII. Apariția unui fenix în Egipt. Legende relative la această pasere.

XXIX—XXX. Moartea lui Pomponius Labeo și Mamercus Scaurus și a nevestelor lor. Explicația numărului mereu crescând al sinuciderilor. Tiberiu este amenințat cu o revoltă în Germania.

XXXI—XXXVII. Parții vor pe Phraates drept rege. Vitellius așează pe Tiridates ca rege al Parților.

XXXVIII—XXXIX. Tiberiu e tot mai crud. Sinuciderea lui Fulcinius Trio: testamentul său. Procesul și moartea lui Granius Marcianus, Tarius Gratianus, Trebellienus Rufus și Sextus Paconianus. Tiberiu vine la porțile Romei. Moartea lui Poppaeus Sabinus.

XI. Condamnarea lui L. Aruseius, Vibulenus și a regelui Tigranes. Vibulenus se otrăvește în senat. Sinuciderea lui Galba, a celor doi Blaessus, și a Emíliei Lepida.

XLI—XLIV. Răscoala Cliților pe munții Taurus. Supunerea răzvrătiților. Entuziasmul Parților pentru regele lor Tiridates. Obârșia și guvernarea orașului Seleucia. Incoronarea lui Tiridate. Slăbiciunea și inacțiunea acestui prinț. Părăsit de partizani, se reîntoarce în Syria.

- XLV. Incendiu la Roma.. Tiberiu plătește prețul caselor arse. Puterea lui Macro; caracterul prefăcut al lui C. Caligula.
- XLVI. Tiberiu se gândește să-și lase un urmaș, lasă apoi totul în grija destinului. Sănătatea lui începe să se clatine.
- XLVII—XLVIII. Noi procese de violare a maiestății. Sinuciderea lui L. Arruntius. Judecata sa asupra lui Tiberiu și Caius: beția puterii absolute. Condamnările se înmulțesc.
- XLIX. Sinuciderea lui Sex Papinius: mama lui e exilată din Roma.
- L—LI. Ultimele zile și moartea lui Tiberiu. Origina acestui Impărat. Aprecieri asupra vieții lui.
-

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

785	32	{ Cn. Domitius Ahenobarbus M. Camillus Scribonianus
786	33	{ Ser. Sulpicius Galba L. Cornelius Sulla
787	34	{ Paulus Fabius Persicus L. Vitellius
788	35	{ C. Cestius Gallus M. Servilius
789	36	{ Sex. Papinius Q. Plautius
790	37	{ Cn. Acerronius Proculus C. Petronius Pontius Nigrinus

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS

I. Cn. Domitius ¹⁾ et Camillus Scribonianus²⁾ consulatum inierant, quum Caesar, transmisso quod Capreas et Surrentum interluit freto, Campaniam praelegebat, ambiguus an Urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. Et saepe in propinqua degressus, aditis juxta Tiberim hortis³⁾, saxa rursum et solitudinem maris repetit, pudore scelerum et libidinum; quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio ⁴⁾, pubem ingenuam stupris pollueret. Nec formam tantum et decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum incitamentum cupidinis habebat: tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt sellariorum et spintriarum, ex foeditate loci ac multiplici patientia. Praepositique servi, qui quae-

1) *Cn. Domitius*, tatăl lui Neron.

2) *Camillus Scribonianus*. Sub Claudiu a fost numit prefect al Dalmației. Proclamat împărat de legiunile revoltate, a fost ucis după 5 zile de un soldat.

3) *Hortis*, Grădinele lui Cesar și ale lui August.

4) *More regio*, ca un despot al Asiei.

rerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, et, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

II. At Romae principio anni, quasi recens cognitae Liviae flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae dicebantur in efligies quoque ac memoriam ejus; et bona Sejani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tanquam referret¹⁾). Scipiones haec et Silani et Cassii, isdem ferme aut paulum immutatis verbis, asseveratione multa censebant, quum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quoties curiam inisset, salutem ejus defenderent. Crediderat nimirum epistolae²⁾) subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, ut tutus a Capreis Urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit grates benevolentiae patrum: sed quos omitti posse, quos deligi? semperne eosdem, an subinde alios? et honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an e magistratibus? Quam deinde speciem fore sumentium in limine curiae gladios! Neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. Haec³⁾) adversus Togonium, verbis moderans, ne quid ultra abolitionem sententia suaderet.

III. At Junium Gallionem, qui censuerat ut praetoriani, actis stipendiis, jus apiscerentur in

1) *Tanquam... referret*, ca și cum ar fi vreo deosebire: Tesaurul public ca și cel privat eră tot proprietatea împăratului.

2) *Epistolae*, subînțeles *Tiberii*. Scrisoarea lui Tiberiu care a cauzat moartea lui Sejan.

3) *Haec*, subînțeles *jecit*.

quatuordecim ordinibus¹⁾ sedendi, violentur increpuit²⁾, velut coram rogitans quid illi cum militibus? quos neque dicta neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. Reperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. An potius discordiam et seditionem a satellite Sejani quaesitam, qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiae morem propelleret? Hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus; et, quia incusabatur facile toleraturus exilium, delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in Urbem custoditurque domibus magistratum. Isdem litteris Caesar Sextium Paconianum, praetorium, perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque ab Sejano, cujus ope dolus C. Caesari pararetur: quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia; et summum supplicium decernebatur, ni confessus indicium³⁾ foret.

IV. Ut vero Latiniū Latiarem ingressus est⁴⁾, accusator ac reus juxta invisi gratissimum spectaculum praebebantur. Latiaris, ut retuli⁵⁾, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et tunc luendae poenae primus fuit. Inter quae, Haterius Agrippa consules anni priores invasit: cur, mutua accusatione intenta, nunc silerent metum prorsus et noxiam conscientiae pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe executurum; Trio aemulationem inter collegas, et si qua discordes jecissent, melius

1) *In quatuordecim ordinibus*, pe scaunele de teatru rezervate cavalerilor, prin legea lui Roscius Otho.

2) *Increpuit*, subînțeleș litteris.

3) *Professus indicium* = *professus se indicem futurum*.

4) *Latiarem ingressus est*, începui să vorbească de Latiaris.

5) *Ut retuli*, IV, 68.

oblitterari respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus¹⁾, e consularibus, oravit senatum ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus auferent; sufficere ipsum statuendis remediis. Sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia, somno aut libidinis vigiliis marcidus, et ob segnitiam quamvis crudelem principem non metuens, illustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur.

V. Exin Cotta Messalinus, saevissimae cujusque sententiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque²⁾: Caiam Caesarem³⁾, quasi incestae virilitatis⁴⁾, et, quum die natali Augustae⁵⁾ intersacerdotes epulare⁶⁾, novemdiale⁶⁾ eam coenam⁶⁾ dixisse; querensque de potentia M. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse: illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus. Quae cuncta a primoribus civitatis revincebatur. Iisque instantibus, ad imperatorem provocavit; nec multo post litterae afferuntur, quibus, in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio crebrisque ejus officiis commemoratis, ne verba prave detorta neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulavit.

VI. Insigne visum est earum Caesaris litterarum initium; nam his verbis exorsus est: „Quid scri-

1) *Sanquinius Maximus*. A fost de două ori consul, apoi prefect de Roma. A murit la 47 în Germania inferioară, unde comandă armata.

2) *Pleraque* = plurima.

3) *Caiam Caesarem*... *dixisse*. Rostise numele lui Caesar, numindu-l *Caia*.

4) *Incestae virilitatis*, un desfriu contra naturei.

5) *Die natali Augustae*, 28 Septembrie.

6) *Novemdiale coenam*. Un ospăț ce se serviă la nouă zile după moartea unei rude.

„bam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, „aut quid omnino non scribam hoc tempore, di „me deaeque pejus perdant quam perire me quo- „tidie sentio, si scio”. Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae¹⁾ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus et ictus, quando, ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consuitis animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta peccatoris suasque ipse poenas fateretur.

VII. Tum facta patribus potestate statuendi de Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam irrogari quam in Aruseium et Sanguinium, accusatores L. Arruntii. Quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui, nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur. Q. Servaeus posthac et Minucius Thermus inducti²⁾, Servaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Minucius equestri loco, modeste habita Sejani amicitia; unde illis major miseratio. Contra Tiberius, praecipuos ad scelera increpans³⁾, admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset; suscepitque Cestius accusationem. Quod maxime exitiabi tuleret illa tempora, quum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum. Neque discerneres alienos a conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens⁴⁾ aut vetus-

1) *Sapientiae* = *sapientium*. E vorba de Socrate.

2) *Inducti*, subînțeleși în senat.

3) *Praecipuos... increpans*, dojenindu-i ca pe cei mai por-niți la crime.

4) *Repens*, un fapt recent.

tate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti, incusabantur, ut quis praevenire et reum destinare ¹⁾ properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine²⁾ et contactu. Sed Minucius et Servaeus damnati indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus, e Santonis, Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt, aut quae ipsis nimia et maesta fuerant, ne pari taedio lecturos afficerent, verentur. Nobis pleraque³⁾ digna cognitu obvenere, quanquam ab aliis incelebrata.

VIII. Nam ea tempestate, qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: „Fortunae quidem „meae fortasse minus expediat agnoscere crimen, „quam abnuere; sed, utcumque casura res est, fa- „tebor et fuisse me Sejano amicum, et ut essem „expetisse, et, postquam adeptus eram, laetatum. „Videram collegam patris regendis praetoriis co- „hortibus, mox Urbis et militiae munia simul obe- „untem: illius propinqui et affines honoribus auge- „bantur; ut quisque Sejano intimus, ita ad Caesaris „amicitiam validus; contra quibus infensus esset, „metu ac sordibus⁴⁾ conflictabantur. Nec quemquam „exemplo assumo: cunctos, qui novissimi consilii „expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. „Non enim Sejanum Vulsiniensem. sed Claudiae

1) *Destinare*, subintēles *morti*.

2) *Valetudine* == *malor*.

3) *Pleraque* == *plurimaque*.

4) *Sordibus* == *miseria*.

„et Juliae domus partem¹⁾), quas affinitate occupa-
 „verat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus
 „socium, tua officia in republica capessentem co-
 „lebamus. Non est nostrum aestimare quem supra
 „ceteros et quibus de causis extollas. Tibi summum
 „rerum iudicium di dedere; nobis obsequii gloria
 „relicta est. Spectamus porro quae coram habentur,
 „cui ex te opes, honores, quis plurima iuvandi
 „nocendive potentia; quae Sejano fuisse nemo ne-
 „gaverit; abditos principis sensus, et si quid oc-
 „cultius parat, exquirere illicitum, anceps; nec
 „ideo² assequare. Ne, patres conscripti, ultimum
 „Sejani diem, sed sedecim annos cogitaveritis:
 „etiam Satrium atque Pomponium venerabamur;
 „libertis quoque ac janitoribus ejus notescere pro
 „magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta
 „haec defensio et promiscua dabitur³⁾? Imo justis
 „terminis dividatur: insidiae in rempublicam, con-
 „silia caedis adversum imperatorem puniantur;
 „de amicitia et officiis idem finis et te, Caesar,
 „et nos absolverit”.

IX. Constantia orationis, et quia repertus erat
 qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque
 potuere ut accusatores ejus, additis quae ante de-
 liquerant, exilio aut morte mulcerentur. Securae
 dehinc Tiberii litterae in Sex. Vistilium, praeto-
 rium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem
 suam⁴⁾ transtulerat. Causa offensionis Vistilio fuit,
 seu composuerat quaedam in C. Caesarem, ut im-
 pudicum, sive ficto habita fides; atque ob id con-

1) *Claudiae... partem*, Aluzie la proiectul de căsătorie a fiicei lui Sejan cu fiul lui Claudiu.

2) *Ideo*, subînțeleș si *exquisiveris*.

3) *Dabitur*, subînțeleș *Sejani favoribus*.

4) *Cohortem suam*, cașa sa.

victu¹⁾ principis prohibitus, quum senili manu ferum tentavisset, obligat venas; precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acer vatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul²⁾ ac Sabino Calvisio, majestatis postulatur, et Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, et quidam³⁾ summis honoribus. Contremuerantque patres (nam quotusquisque affinitatis aut amicitiae toti illustrium virorum expers erat?), ni Celsus, urbanae cohortis⁴⁾ tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini exemisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

X. Ne feminae quidem exsortes periculi. Quia occupandae reipublicae argui non poterant, ob lacrimas incusabantur; necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Haec⁵⁾ apud senatum: nec secus apud principem Vesularius Flaccus ac Julius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium, Rhodum secuti, et apud Capreas individui⁶⁾. Vesularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino particeps, Sejanus Curtium Atticum⁷⁾ oppresserat; quo laetius acceptum sua exempla in consultores recidisse. Per idem tempus, L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor, et, quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem et

1) *Convictu* = *mensa*.

2) *Simul*, subiuntes *cum*.

3) *Et quidam*. Toți, afară de Vinicianus, au fost consuli.

4) *Urbanæ cohortis*, una din cele trei cohorte urbane.

5) *Haec* = pe care le am povestit.

6) *Indivui*, inseparabilj.

7) *Curtium Atticum*, cavaler roman ce întovărășise pe Tiberiu la Capreae.

ensorium fuisse memoravi ¹⁾); aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thracia ²⁾) meruerat; sed praecipua ex eo gloria, quod, praefectus Urbi, recens ³⁾) continuam potestatem et insolentia parendi graviozem mire temperavit.

XI. Namque antea, profectis domo regibus ac mox magistratibus, ne Urbs sine imperio foret, in tempus ⁴⁾) deligebatur qui jus redderet ac subitis mederetur: feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium ⁵⁾) et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. Dein consules mandabant; duratque simulacrum, quoties ob ferias Latinas praecitur qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit ⁶⁾). Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia, sumpsit e consularibus qui coereret servitia et quod civium ⁷⁾) audacia turbidum, nisi vim metuat. Primusque Messala Corvinus eam potestatem et paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quanquam propecta aetate, egregie toleravit ⁸⁾). Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est.

XII. Relatum inde ad patres a Quintiliano, tribuno plebei, de libro Sibyllae ⁹⁾), quem Caninius

1) *Memoravi*, pasaj din cartea V ce s'a pierdut.

2) *In Thracia*, expediția a avut loc sub August.

3) *Recens* = *recenter*.

4) *In tempus*, pentru un timp.

5) *Numam Marcium*. Ginerele lui Numa Pompilius și tatăl lui Ancus Marcius.

6) *Praeposuit*, faptul e din anul 36 a. Chr.

7) *Quod civium* = *era civium parte, quae*.

8) *Toleravit*, subînțelese *eam potestatem*.

9) *Sibyllae*. Sibylla de la Cumae.

Gallus, quindecimvir, recipi inter ceteros ejusdem vatis, et ea de re senatus consultum postulaverat. Quo per discessionem facto, misit litteras Caesar, modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo exprobrabat quod, scientiae caerimoniarumque vetus, incerto auctore¹⁾, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit, quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum quem intra diem ad praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. Quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello²⁾ Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris³⁾, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllae (una seu plures fuere), datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur.

XIII. Isdem consulibus, gravitate annonae juxta seditionem ventum; multaque, et plures per dies, in theatro licentius efflagitata quam solitum adversum imperatorem. Quis commotus, incusavit magistratus patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent; addiditque quibus ex provinciis e quanto majorem quam Augustus⁴⁾ rei frumentariae copiam advectaret. Ita castigandae plebi compositum senatus consultum prisca se-

1) *Incerto auctore*, proprietarul cărței nu prezintă garanții.

2) *Sociali bello*. E o greșeală. Capitolium a ars la 82 a. Chr. în timpul războaielor civile între Sulla și Marius.

3) *Erythris*, Erythrea, oraș din Ionia, de unde se spune că Sibylla venise la Roma, pe vremea lui Tarquinius.

4) *Majorem quam Augustus*. Pentru aprovizionarea Romei, August aducea în fiecare an din Egipt două sute de mii de măsuri de grâu.

veritate; neque segnius consules edixere. Silentium ipsius non civile¹⁾, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

XIV. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidere conjurationis crimine. Ex quis Geminius prodigientia opum ac mollitia vitae amicus Sejano: nihil ad serium. Et Julius Celsus, tribunus, in vinculis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens²⁾, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tanquam, desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. Sanè is, repertus apud fretum Siciliae retractusque per centurionem, nullas probabiles causas longinquaе peregrinationis³⁾ afferebat. Mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

XV. Ser. Galba⁴⁾, L. Sulla consulibus, diu quaesito quos neptibus suis maritos destinaret, Caesar, postquam instabat virginum aetas⁵⁾, L. Cassium, M. Vinicius legit. Vinicio⁶⁾ oppidanum genus: Calibus⁷⁾ ortus, patre atque avo consularibus, cetera⁸⁾ equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius⁹⁾ plebeii Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris¹⁰⁾ disciplina eductus, facilitate saepius quam industria commendabatur.

1) *Civile*. liberal.

2) *Laxatam catenam... tendens*. Cu lanțul lăsat în larg se gătuî.

3) *Longinquaе peregrinationis*. Senatorii nu puteau părăsi Italia fără autorizația împăratului.

4) *Serius Galba*. a fost pe urmă împărat.

5) *Virginum aetas*. Julia avea 15 ani; Drusilla avea 16 ani.

6) *Vinicio*. M. Vinicius Quartinus. consul la 30 și 45 d. Chr.

7) *Calibus*. Cales in Campania.

8) *Cetera* = *ceterum*.

9) *Cassius*, L. Cassius Longinus. A fost ucis de Caligula.

10) *Patris*. Fusese consul subrogat la 11 d. Chr.

Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas, conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum; dein, redditis absentiae causis admodum vagis, flexit ad graviora et offensiones ob rempublicam coeptas, utque Macro praefectus¹⁾ tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quoties curiam ingrederetur, petivit. Factoque large et sine praescriptione generis aut numeri senatus consulto, ne tecta quidem Urbis, adeo publicum consilium nunquam adiit, devius plerumque itineribus ambiens patriam et declinans.

XVI. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fenore auctitabant adversum legem dictatoris Caesaris²⁾, qua de modo credendi possidendique³⁾ intra Italiam cavetur, omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus Urbi fenebre malum, et seditionum discordiarumque creberrima causa; eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo Duodecim Tabulis sanctum ne quis unciario fenore⁴⁾ amplius exerceret, quum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia⁵⁾ ad semuncias⁶⁾ redactum⁷⁾; postremo vetita

1) *Macro praefectus*. Naevius Sertorius Macro, prefectul pretoriului.

2) *Legem Caesaris*, probabil legea Trebonia, privitoare la chestia de împrumuturi și camătă

3) *De modo credendi possidendique*. Cesar hotărîse ca nimeni să nu poată posedă în bani sau în împrumuturi mai mult de cât $\frac{1}{3}$ din averea sa. Restul trebuia pus în proprietăți din Italia.

4) *Unciario fenore*. La început era un as la sută pe an. Mai târziu crescă la unu la sută pe lună.

5) *Rogatione tribunicia*, la 347 a. Chr.

6) *Semuncias*. $\frac{1}{3}$ la sută pe lună, 6 la sută pe an.

7) *Redactum*. subînțeles *fenus*.

versura ¹⁾): multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quae, toties repressae, miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe petivere; et concedente, annus in posterum sexque menses dati, quis secundum iussa legis ²⁾ rationes familiares quisque componerent.

XVII. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium aere alieno ³⁾, et quia, tot damnatis bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. Ad hoc senatus praescripserat duas quisque feneratoris ⁴⁾ partes in agris per Italiam collocaret; sed creditores in solidum appellabant ⁵⁾, nec decorum appellatis minuere fidem ⁶⁾. Ita primo concursatio et preces, dein strepere praetoris tribunal: eaque quae remedio quaesita, venditio et emptio in contrarium mutari, quia feneratorum omnem pecuniam mercandis agris condiderant ⁷⁾. Copiam vendendi secuta viiitate, quanto quis obaeratio, aegrius ⁸⁾ distrahebant ⁹⁾, multique fortunis provolvebantur;

1) *Vetita versura*, împrumut mai mare pentru a achită un împrumut mai mic. Legea eră de la 342 a. Chr. N'a fost însă respectată.

2) *Legis*, legea lui Cesor.

3) *Commoto aere alieno*. Creditorii cereau decedată sumele împrumutate.

4) *Feneratoris*, procentul și capitalul. Legea obligă pe datornici să plătească $\frac{2}{3}$ din datorie, și pe creditori să-și convertească banii în proprietatea fonciară.

5) *In solidum appellabant*, reclamau capitalul lor integral.

6) *Minuere fidem*, nu vreau să-și scadă creditul, refuzând să plătească $\frac{1}{3}$, ce nu erau obligați de lege să plătească.

7) *Pecuniam condiderant* Debitorii nu găseau fonduri pentru a se achită. Proprietarii își vindeau moștile cu pierderi din cauza mulțimei vânzărilor.

8) *Aegrius*, subînțeleș tanho.

9) *Distrahebant* = vendebant.

eversio rei familiaris dignitatem ac famam praeceps dabat: donec tulit opem Caesar, disposito per mensas¹⁾ millies sestertio²⁾ factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. Sic refecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam senatus consulti, acribus, ut ferme talia³⁾, initiis, incurioso fine.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo, qui, nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque est. Et sorori ejus Sanciae aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio: is, moribus inquires, haec et hujusmodi a se factitari praetendebat, ut, parva apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achaeorum, Caesar afflixerat. Pater quoque, illustris eques⁴⁾ Romanus, ac frater, praetorius, quum damnatio instaret, se ipsi interfecere: datum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani coelestes honores⁵⁾ Graeca adulatio tribuerat.

1) *Mensas*, bancă de bani.

2) *Disposito... sestertio*, dând un fond de o sută de milioane de sestertii.

3) *Talia*, subînțeleș *habent*.

4) *Illustris eques*. Probabil fiul poetului Pompeius Maec, pe care August îl însărcinase să organizeze bibliotecile publice din Roma. La rândul lui, el era fiul lui Theophane din Mytilene căruia Pompei îi acordase dreptul de cetățenie (Cic. *Pro Archia*, 10; 24).

5) *Coelestes honores*. Theophanes obținuse de la Pompei libertatea Lesbianilor, pe care o pierduse, trecând de partea lui Mithridat.

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur incestasse filiam et saxo Tarpeio dejicitur; ac, ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, aërias aurariasque ejus, quanquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. Irritatusque suppliciis, cunctos qui carcere attinebantur, accusati societatis cum Sejano, necari jubet. Jacuit immensa strages: omnis sexus, omnis aetas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati. Neque propinquis aut amicis assistere, illacrimare, ne visere quidem diutius dabatur; sed circumjecti custodes et in maerorem cujusque intendi corpora putrefacta assectabantur, dum in Tiberim traherentur, ubi fluitantia aut ripis appulsa non cremare quisquam, non contingere: interciderat sortis humanae commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebat.

XX. Sub idem tempus, C. Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani ¹⁾ filiam, conjugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens non damnatione matris, non exitio fratrum ²⁾ rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni oratoris ³⁾ dictum percrebuit, neque meliorem unquam servum neque deteriore dominum fuisse. Non omiserim praesagium Tiberii de Servio Galba, tum consule; quem accitum, et diversis sermonibus pertentatum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam allocutus

1) *M. Silani*. Consul la anul 19 d. Chr. Va fi acis de Caligula.

2) *Fratrum*. Neron fusese exilat in insula Pontia; Drusus era in chis in palatul imperial.

3) *Passieni oratoris*. C. Passienus Crispus a fost bǎrbatul Agrippinei, mama lui Neron.

est: „Et tu, Galba, quandoque¹⁾ degustabis imperium”, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis, cujus apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

XXI. Quoties super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is, litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) praecipit eum cujus artem experiri Tiberius stauisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasullus, isdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura solerter patefaciens, interrogatur an suam quoque genitalem horam comperisset; quem tum annum, qualem diem haberet. Ille, positus siderum ac spatia dimensus, haerere primo, dein pavescere, et, quantum²⁾ introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius praescium³⁾ periculorum et incolumem fore gratatur, quaeque dixerat oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi hae ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte⁴⁾ volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum aemulantur, diversos reperies, ac multis insitam opinionem non initia nostri, non finem, non denique homines dis

1) *Quandoque*, odată.

2) *Quantum* = *quân'to magis*.

3) *Praescium*, subînțeleș *esse*.

4) *Forte*, ablativ de la *fors*.

curae: ideo creberrime tristia in bonos¹⁾, laeta apud deteriores esse. Contra alii²⁾ fatum³⁾ quidem congruere rebus putant, sed non e vagis stellis verum apud principia⁴⁾ et nexus naturalium causarum; ac tamen electionem vitae nobis relinquunt; quam ubi elegeris, certum imminetium ordinem; neque mala vel bona, quae vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos, at plerosque⁵⁾ quamquam magnas per opes, miserrimos, si illi gravem fortunam constanter tolerant, hi prospera inconsulte utantur. Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin primo cujusque ortu ventura destinentur; sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara⁶⁾ dicentium: ita corrumpi fidem artis⁷⁾, cujus clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit. Quippe a filio ejusdem Thrasulli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim.

XXIII. Isdem consulibus, Asinii Galli⁸⁾ mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium, sponte an necessitate, incertum habebatur. Consultusque Caesar, an sepeliri sineret, non erubuit permittere ultroque incusare casus qui reum abstulissent, antequam coram⁹⁾ convinceretur. Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parentil

1) *In bonos, subînțeleși fieri.*

2) *Alii. stoicii.*

3) *Fatum quidem congruere rebus, evenimentele sunt supuse unei legi necesare.*

4) *Principia cauzele prime.*

5) *Plerosque = plurimosque.*

6) *Ignara, rămase necunoscută.*

7) *Artis, astrologia.*

8) *Asinius Gallus. Eră închis de trei ani, mâncând numai ca sa nu moară.*

9) *Coram. În prezența lui.*

Drusus ¹⁾ deinde extinguitur, quum se miserandis alimentis [mandendo e cubili tomento] nonum ad diem detinisset²⁾ Tradidere quidam praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodiae juvenem (nam in Palatio atinebatur) ducem populo imponere³⁾. Mox, quia rumor incedebat fore ut nuru⁴⁾ ac nepoti conciliaretur Caesar, saevitiam quam paenitentiam ⁵⁾ maluit.

XXIV. Quin et invectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum reipublicae animum objecit, recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies⁶⁾ jussit; quo non aliud atrocius visum. Adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides, nisi quod Attii centurionis et Didymi liberti epistolae servorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. Etiam sua verba centurio, saevitiae plena, tanquam egregium, vocesque deficientis adjecerat, quis primo [alienationem mentis simulans] quasi per dementiae funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatae compositasque diras imprecabatur, ut, quemadmodum nuru filiumque fratris et nepotes⁷⁾ domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique majorum et posteris exsolveret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim et tegendis sceleribus

1) *Drusus*, fiul lui Germanicus.

2) *Se detinisset* = *vitam suam toleravisset*.

3) *Imponere* = *ut imponeret*.

4) *Nuru*, Agrippina.

5) *Paenitentiam*, aparențele căinței.

6) *Descripta per dies*, un fel de ziari.

7) *Nepotes*, subînțelele *interfecisset*.

obscurum huc confidentiae venisse, ut, tanquam dimotis parietibus, ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, quum de Agrippina auditum ¹⁾, quam, interfecto Sejano, spe sustentatam provixisse ²⁾ reor, et, postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate extinctam, nisi ³⁾ negatis alimentis, assimilatus est finis qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad taedium vitae compulsam. Sed Agrippina, aequi impatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam, quo biennio ante Sejanus poenas luisset, memoriaeque id prodendum addidit Caesar, jactavitque quod non laqueo strangulata neque in Gemonias projecta foret. Actae ob id grates ⁴⁾, decretumque ut quintum ⁵⁾ decimum kalendas Novembres, utriusque necis die, per omnes annos donum Jovi sacraretur.

XXVI. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore illaeso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, assidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientiae, grave famae suae, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret. Aversatus sermonem Nerva absti-

1) *De Agrippina auditum.* Agrippina erà exilatã in insula Pandataria.

2) *Provixisse = vitam produxisse.*

3) *Nisi si = nisi quod.*

4) *Actae grates, subintēles Tiberij.*

5) *Quantum decimum. subintēles ante diem.*

nentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala reipublicae viseret, ira et metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinae perniciēs, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni et palam laeta morte Germanici, quum Piso caderet, precibus Augustae nec minus inimicitias Agrippinae defensa erat: ut odium et gratia desicere, jus valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu sera magis quam immerita supplicia persolvit.

XXVII. Tot luctibus funesta civitate, pars maeroris fuit, quod Julia, Drusi filia, quondam Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi¹⁾, cujus avum, Tiburtem²⁾, equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni, mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui, administrandae Syriae imagine³⁾ tandem exsolutus, Urbi praefuerat. Genus illi decorum, vivida senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio, Syriae pro praetore, defuncto, recitantur Caesaris litterae, quis incusabat egregium quemque et regendis exercitibus idoneum abnuere id munus, seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur, oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno et M. Lepidus, de cujus moderatione atque sapientia in prioribus libris satis collocavi. Neque nobilitas diutius demonstranda est; quippe Aemilium genus fecundum bonorum civium, et qui

1) *Rubellii Blandi*. II, 23.

2) *Tiburtem*. din Tibur.

3) *Administrandae Syriae imagine*. A fost numai cu titlu guvernator al Syriei. Tiberiu ne permițându-i să iasă din Roma.

eadem familia corruptis moribus, illustri tamen fortuna egere.

XXVIII. Paulo Fabio, L. Vitellio¹⁾ consulibus, post longum saeculorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit, praebuitque materiem docuissimis indigenarum et Graecorum multa super eo miraculo disserendi. De quibus congruunt, et plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt qui formam ejus effinxere. De numero annorum²⁾ varia traduntur: maxime vulgatum quingentorum spatium; sunt qui asseverent mille quadringentos sexaginta unum interjici, prioresque aites Sesoside³⁾ primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemaeum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt; unde nonnulli falsum hunc phoenicem neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quae vetus memoria firmavit: confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum eique vim genitalem affundere, ex qua fetum oriri: et primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murræ pondere⁴⁾ tentato-

1) *L. Vitellio*. Vitellius, tatăl împăratului.

2) *Avis phoenix*. Fenixul e un fel de barză ce apare în Egipt prin Octombrie, când încetează revărsarea Nilului.

3) *Numero annorum*. numărul ani'or dintre apariții'e succesive ale fenixilor.

3) *Sesoside*, acelaș cu Sesostris.

4) *Murræ pondere*. Poveri de mirt în formă de ou. Scobind apoi oul, fenixul puneă cadavrul tatălui său înăuntru și acopereă oul din nou cu mirt.

que¹⁾ per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre atque adolere²⁾). Haec incerta et fabulosis aucta: ceterum adspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur.

XXIX. At Romae, caede continua, Iohannis Iulii Labeo, quem Moesiae praefuisse retuli³⁾), per abruptas venas sanguinem effudit, aemulataque est conjux Paxaea. Nam promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat, et quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur, eorum qui de se stabant humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Caesar, missis ad senatum litteris, disseruit morem fuisse majoribus, quoties dirimerent amicitias, interdicare domo, eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone; atque illum, quia male administratae provinciae aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse, frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. MamerCUS deim Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat; detuleratque argumentum tragoediae a Scauro scriptae⁴⁾), additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liviae⁵⁾), magorum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignus veteribus Aemiliis, damnationem anteit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

1) *Tentatio*. După ce a încercat să vadă dacă îl poate duce.

2) *Adolere*, a arde.

3) *Retuli*. IV, 47.

4) *Tragoediae... scriptae*. Tragedia era intitulată *Atreu*.

5) *Liviae*. Livia, văduva lui Drusus

XXX. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis afficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis ceperant, in insulas¹⁾, interdicto igni atque aqua demoti sunt. Et Abudius Ruso, functus aedilitate, dum Lentulo Gaetulico, sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, quod is Sejani filium generum destinasset, ultro damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat, mirumque amorem assecutus erat, effusae clementiae, modicus severitate, et proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus: unde fama constans ausum mittere ad Caesarem litteras, affinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii caeptam; perinde se quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. Sibi fidem integram et, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam indicium mortis accepturum. Firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret. Haec, mira quanquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani affinium incolumis multaue gratia mansit²⁾, reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama quam vi stare res suas.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio consulibus, nobiles Parthi in Urbem venere, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit, fretus bellis quae secunda adversum

1) *In insulas*, insulele din Archipelag.

2) *Incolumis*, mansit. A murit cinci ani mai târziu din porunca lui Caligula.

circumjectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens avidusque Armeniae, cui, defuncto rege Artaxia, Arsacen, liberorum suorum veterrimum, imposuit, addita contumelia et missis qui gazam a Vonone¹⁾ relictam in Syria Ciliciaque reposcerent; simul veteres Persarum ac Macedonum terminos, seque invasurum possessa Cyro et post Alexandro per vaniloquentia ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, et proximus huic Abdus, ademptae virilitatis: non despectum id apud barbaros, utroque potentiam habet. Ii, adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis, Phraaten, regis Phraatis filium, Roma poscebant: nomine tantum et auctore opus, ut sponse Caesaris, ut genus Arsacis ripam apud²⁾ Euphratis cerneretur.

XXXII. Cupitum id Tiberio. Ornat Phraaten accingitque paternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri arma procul habere: Interea, cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere: et barbaris cunctatio serviis, statim exsequi regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, specie amicitiae vocatum ad epulas, lento veneno illigaret, Sinnacem dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. Et Phraates apud Syriam, dum, omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum insumit, patriis

1) *Vonone*. Fost rege al Parților, apoi al Armeniei, a fost apoi dus în captivitate în Siria.

2) *Ripam apud*. Eufratul serviã de hotar între imperiul roman și imperiul Parților.

moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridatem, sanguinis ejusdem, aemulum Artabano, reciperandaeque Armeniae Hiberum Mithridaten deligit conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis quae apud Orientem parabantur L. Vitellium praefecit. Eo de homine haud sum ignarus sinistram in Urbe famam, pleraque foeda memorari: ceterum regendis provinciis praesca virtute egit: unde regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii¹⁾ dedecoris habetur; cesseruntque prima postremis, et bona juventae senectus flagitiosa oblitteravit.

XXXIII. At ex regulis prior Mithridates Pharasmanem perpulit dolo et vi conatus suos juvare; repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt. Simul Hiberi magnis copiis Armeniam irumpunt et urbe Artaxata potiuntur. Quae postquam Artabano cognita, filium Orodem ultorem parat, dat Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra Pharasmanes adjungere Albanos, accire Sarmatas²⁾; quorum sceptuchi³⁾, utrimque donis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Hiberi, locorum potentes, Caspia via⁴⁾ Sarmatam in Armenios raptim effundunt: at qui Parthis adventabant facile arcebantur, quum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum, mare inter et extremos Albanorum montes, aestas impediret, quia flatibus etesiarum⁵⁾ implentur

1) *Exemplar... dedecoris.* Vitellius puse e printre divinități și cultul lui Narcissus și Pallas.

2) *Sarmatos.* Sarmății locuiau la sud-estul Rusiei.

3) *Sceptuchi,* prințșori.

4) *Caspia via.* Defileuriile Caucazului.

5) *Flatibus etesiarum,* vânturile etesiene din luna Iulie

vada: hibernus auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto brevia littorum nudantur.

XXXIV. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam et detrectantem incessere, adequitare castris, in fensare pabula; ac saepe, in modum obsidii, stationibus cingebat, donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumstiterent regem, poscerent proelium. Atque illis sola in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. Nam Hiberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiae patientiaeque magis insuevere. Feruntque se Thessalis ortos, qua tempestate Jaso, post avectam Medeam genitosque ex ea liberos, inanem, mox regiam Aetiae vacuosque Colchos repetivit. Multaque¹⁾ de nomine ejus et oraclum Phruxi celebrant; nec quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phrixum, sive id animal seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum, contraque ignobilem Hiberum mercenario milite disserebat: Pharasmanes, integros semet a Parthico dominatu, quanto majora peterent, plus decoris²⁾ victores, aut, si terga darent, flagitii atque periculi laturos. Simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde praedam ostendere.

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant ne pugnam per sagittas sinerent; impetu et cominus praeveniendum. Varias hinc bellantium species, quum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quaereret, Sarmatae, omisso arcu, quo

1) *Multaque* = *multa loca*.

2) *Plus decoris*. *subinfectes tanto*.

brevius¹⁾ valent, contis gladiisque ruerent; modo, equestris proelii more, frontis et tergi vices²⁾, aliquando, ut conserta acies, corporibus et pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque et Albani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere; quos super eques, et propioribus vulneribus pedites afflictabant. Inter quae Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt aut dubitantibus subveniunt, conspicui eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt, instantius Pharasmanes: nam vulnus per galeam adegit; nec iterare valuit, praelatus equo, et fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita exterruit Parthos, victoriamque concessere.

XXIXVI. Mox Artabanus tota mole regni ultimum iit. Peritia locorum³⁾, ab Hiberis melius pugnatum: nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius et subdito rumore, tanquam Mesopotamiam invasurus metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia versaeque Artabani res, illicente Vitellio desererent regem saevum in pace et adversis proeliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagaesen aliosque occultos consilii, et tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit, affluentibus paulatim qui, metu magis quam benevolentia subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum quam si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His assumptis, in

1) *Brevius* = *intra brevius spatium quam Parthi.*

2) *Vices*, *subinzeles essent.*

3) *Peritia locorum*, *abl de cauză.*

longinqua et contermina Scythiae fugam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Carmaniisque per affinitatem innexus erat: atque interim posse Parthos, absentium aequos, praesentibus mobiles, ad paenitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano et flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capessere, robur legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, quum hic more Romano suovetaurilia daret, ille equum placando anni adornasset, nuntiavere accolae Euphraten, nulla imbrium vi, sponte et immensum attolli, simul, albescentibus spumis, in modum diadematis sinuare orbem, auspiciam prosperi transgressus. Quidam callidius interpretabantur, initia conatus secunda neque diuturna, quia eorum quae terra coelove portenderentur certior fides, fluminum instabilis natura simul ostenderet omina raperetque. Sed, ponte navibus effecto tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum milibus in castra venit: exul quondam, et Tiberio, quum Delmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus, mox, repetita amicitia regis, multo apud eum honore, praefectus campis qui, Euphrate et Tigre, inclytis amnis, circumflui, Mesopotamiae nomen acceperunt. Neque multo post Sinnaces auget copias, et columnam partium, Abdagaces gazam et paratam regionem adjicit. Vitellius, ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque, hunc, Phraatis avi et altoris Caesaris, quae utrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reverentiam in nos, decus quisque suam et fidem retinerent. Exin cum legionibus in Syriam remeavit.

XXXVIII. Quae, duabus aestatibus gesta, con-

junxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quanquam triennio post caedem Sejani, quae ceteros mollire solent, tempus, preces, satias mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis et recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentes accusatores haud perpressus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris composuit ipsi fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exilium objectando. Quae, ab heredibus occultata, recitari Tiberius jussit, patientiam libertatis alienae ostentans et contemptor suae infamiae, an, scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat¹⁾ veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Isdem diebus Granius Marciianus senator, a C. Graccho majestatis postulatus, vim vitae suae attulit: Tariusque Gratjanus, praetura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispares Trebellieni Rufi²⁾ et Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Haec Tiberius non mari, ut olim, divisus neque per longinquos nuntios accipiebat, sed Urbem juxta³⁾, eodem ut die vel noctis interjectu litteris consulum rescriberet, quasi adspiciens undantem per domos sanguinem aut manus carnificum. Fine anni Pop-paeus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus, maximisque provinciis⁴⁾ per quatuor et

1) *An malebat. subintelectes incertum est.*

2) *Trebellieni Rufi, II. 67*

3) *Urbem juxta. când la Tusculum, când în tinutul Albei.*

4) *Maximis provinciis: Moesia, Macedonia, Achaia.*

viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis neque supra erat.

XL. Quintus Plautius, Sex. Papinius consules sequuntur. Eo anno, neque quod L. Aruseius... morte affecti forent, assuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques Romanus, quum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit, prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatae. Ne Tigranes¹⁾ quidem, Armenia quondam potitus ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba²⁾, consularis, et duo Blaesi³⁾ voluntario exitu cecidere, Galba, tristibus Caesaris litteris provinciam sortiri prohibitus; Blaesis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat; tunc, ut vacua, contulit in alios; quod signum mortis intellexere et exsecuti sunt⁴⁾. Et Aemilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insectata, quanquam instabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus⁵⁾: post a delatoribus corripitur ob servum adulterum. Nec dubitabatur de flagitio: ergo, ommissa defensione finem vitae sibi posuit.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio⁶⁾, Cappa-

1) *Tigranes*. Un alt Tigranes decât cel dela II. 3. Probabil un nepot al lui Archelaus, regele Cappadociei, care i-a lăsat tronul Armeniei mici.

2) *C. Galba*, fratele împăratului.

3) *Duo Blaesi*. Fii lui Junius Blaesus, veriil lui Sejan.

4) *Exsecuti sunt*, subînțelea *mortem*.

5) *Pater Lepidus*, M. Lepidus.

6) *Clitarum natio*. Cliții locuiau în partea muntoasă a Clitiei.

doci Archelao¹⁾ subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit; locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur, donec M. Trebellius legatus, a Vitellio, praeside Syriae, cum quatuor millibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos colles, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est), operibus circumdedit, et erumpere ausos ferro²⁾, ceteros siti ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium³⁾ et Anthemusiada⁴⁾ ceterasque urbes quae, Macedonibus sitae⁵⁾, Graeca vocabula usurpant, Halumque, et Artemitam⁶⁾, Parthica oppida, recepit, certantibus gaudio qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob saevitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses⁷⁾ induere, civitas potens, saepta muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus aut sapientia delecti, ut senatus; sua populo vis: et quoties concordēs agunt, sper sua populo vis; et quoties concordēs agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra aemulos subsidium vocant, accitus in partem adversum omnes valescit. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu⁸⁾: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini propior

1) *Cappadoci Archelao*. Tiberiu prefăcuse în provincie romană regatul Cappadociei, după moartea regelui Archelaus.

2) *Ferro*, subînțeleles *debellavit*.

3) *Nicephorium*, oraș din Mesopotamia.

4) *Anthemusiada*, oraș între Eufrat și Tigru.

5) *Macedonibus sitae*, clădite de Macedoneni.

6) *Halumque et Artemitam*, Două orașe din Asia.

7) *Seleucenses*. Seleucia era zidită pe țărmul drept al Tigrului.

8) *Ex suo usu*, în interesul său.

est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, et quos recens aetas largius invenit; simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans quonam die solemnia regni capesseret, litteras Phraatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas obtinebant, accipit, brevem moram precantium. Placitumque opperiri viros praepolentes, atque interim Ctesiphon¹⁾, sedes imperii, petita. Sed, ubi diem ex die prolatabant, multis coram et approbantibus, Surena²⁾, patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa³⁾ cunctantium dubitatio, et omnes in unum cedebant: assidendo castellum, in quod pecuniam et pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phraates et Hiero, et si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagaesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, illuvie obsitus et alimenta arcu expediens. Ac primo, tanquam dolus pararetur, territus, ubi data fides reddendae dominationi venisse, allevatur animum, et, quae repentina mutatio, exquirat. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes Arsaciden imperium, sed inane nomen apud imbellem⁴⁾ externa mollitia, vim in Abdagaesis domo.

1) *Ctesiphon*, pe țărmul stâng al Tigrului.

2) *Surena*. Eră și un nume de familie și al demnității ce venea după rege.

3) *Oppressa*, subînțelea *erat*.

4) *Imbellem*, subînțelea *hominem*.

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere; nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus et praeveniens inimicorum astus, amicorum paenitentiam. Neque exuerat paedorem, ut vulgum miseratione adverteret: non fraus, non preces, nihil omisum, quo ambiguos illiceret, prompti firmentur. Jamque multa manu propinqua Seleucia adventabat, quum Tiridates, simul fama atque ipso Artabano¹⁾ percussus, distrahi consiliis, iret contra an bellum cunctatione tractaret. Quibus proelium et festinati casus placebant, disjectos et longinquitate itineris fessos ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt, proditores nuper hostesque ejus quem rursus foveant. Verum Abdagaeses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne²⁾ objecto, Armeniis interim Elymaisque³⁾ et ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus et quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagaesen et Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed fugae specie discessum; ac principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt vel in castra Artabani, donec Tiridates, cum paucis in Syriam revectus, pudore proditiōnis omnes exsolvit.

XLV. Idem annus gravi igne Urbem affecit deusta parte circi⁴⁾, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino: quod damnum Caesar ad gloriam⁵⁾ vertit, exsolutis domuum et insularum⁶⁾ pretiis. Millies sestertium⁶⁾ in

1) *ipsus Artabano*, sosirea lui însuși.

2) *Amne*. Tigruț care, unit cu Eufratul, se numește astăzi Șat-el-Arab.

3) *Elymaeis*. Locuiau ia nordul golfului persia.

4) *Circi*. Marele circ.

5) *Insularum*, grupuri de case închiriate cu etajul sau apartamentul.

6) *Millies sestertium*, cam 20 de milioane.

ea munificentia collocatum, tanto acceptius in vulgum quanto¹⁾ modicus privatis aedificationibus ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto²⁾ et scaenam Pompeiani theatri; eaque perfecta, contemptu ambitionis an per senectutem, haud dedicavit. Sed aestimando cujusque detrimento quatuor progneri³⁾ Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quaesiti decretique in principem honores. Quos omiserit receperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem.

Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Accerronius, C. Pontius, magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris, nunquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli⁴⁾, uxorem suam Enniam imitando amorem juvenem illicere pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur: nam, etsi commotus⁵⁾ ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

XLVI. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit⁶⁾ de tradenda republica, primum inter nepotes; quorum Druso genitus⁷⁾ sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus, Germanici filio robur juventae, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. Etiam de Claudio agitantem, quod is

1) *Quanto modicus*, subînțeleș magis.

2) *Templum Augusto*. Acest templu eră zidit între Capitoliu și Palatin și s'a terminat în anul 34 d. Chr.

3) *Progneri*, soții nepoatelor lui.

4) *Retuli*, VI. 20.

5) *Commotus*, violent.

6) *Dubitavit*, s'a gândit.

7) *Druso genitus*. Tiberiu, fiul lui Drusus.

composita aetate¹⁾), bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent, metuebat: quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat fato permisit, jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, occidentem ab eo deserere, orientem spectari exprobravit. Et C. Caesari, forte orto sermone L. Sullam irridenti, omnia Sullae vitia et nullam ejusdem virtutem habiturum praedixit. Simul crebris cum lacrimis minorem ex nepotibus²⁾) complexus, truci alterius vultu: „Occides hunc tu, inquit, et te alius“. Sed, gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans, solitusque eludere medicorum artes atque eos qui, post tricesimum aetatis annum, ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.

XLVII. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus semina jaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitelli³⁾) quondam uxorem, majestatis postulaverat; qua damnata, quum praemium accusatori decerneretur, Junius Otho, tribunus plebei, intercessit: unde illis odia, mox Othoni exitium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo⁴⁾), conjugationis indice, fuerat, defertur impietatis in principem. Connectebantur, ut consci et adulteri

1) *Composita aetate*, avea 46 de ani.

2) *Minorem ex nepotibus*. Tiberiu pe care il ucise mai târziu Caligula.

3) *Vitellio*, prietenul lui Germanicus.

4) *Satrio Secundo*, prieten apoi acuzatorul lui Sejan.

ejus, Cn. Domitius¹⁾, Vibius Marsus²⁾, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi; Marsus quoque vetustis honoribus et illustris studii erat. Sed testium interrogationi, tormentis servorum Macronem praesedissee commentarii³⁾ ad senatum missi ferebant; nullaeque in eos imperatoris litterae suspicionem dabant invalido⁴⁾ ac fortasse ignaro ficta pleraque⁵⁾, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

XLVIII. Igitur Domitius defensionem meditando, Marsus tanquam in ediam destinavisset⁶⁾, produxere vitam. Arruntius, cunctationem et moras suadentibus amicis, non eadem omnibus decora respondit: sibi satis actatis, neque aliud paenitendum quam quod inter ludibria et pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus, non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quemadmodum evasurum imminentis⁷⁾ juventam? An, quum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus et mutatus sit, C. Caesarem vix finita pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce, qui, ut deterior, ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera rempublicam conflictavisset? Prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta et instantia. Haec vatis in modum dicentis, venas resolvit. Documento sequentia erunt bene

1) Cn., Domitius, ginerele lui Tiberiu.

2) Vibius Marsus, unul din prietenii lui Germanicus.

3) Commentarii, procese verbale.

4) Invalido, subînțeleș ea.

5) Ficta pleraque, subînțeleș esse.

6) In ediam destinavisset, decretă să moara de foame

7) Imminentis, care va domni în curând.

Arruntium morte usum. Albucilla, irrito ictu a semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Struporum ejus ministri, Carsidius Sacerdos praetorius, ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus admitteret ordinem senatorium, et caedem poenae in Laelium Balbum decernuntur, id quidem a laetantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

XLIX. Isdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum et informem exitum delegit, jacto in praecipuum corpore. Causa ad matrem referebatur, quae, pridem repudiata, assentationibus atque luxu¹⁾ perpulisset juvenem ad ea quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quanquam genua patium advoletur, luctumque communem, et magis imbecillum tali super casu feminarum animum, aliaque in eundem dolorem maesta et miseranda diu ferret²⁾, Urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventae exiret.

L. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat: idem animi rigor; sermone ac vultu intentus, quesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat. Mutatisque saepius locis, tandem apud promontorium Miseni³⁾ consedit, in villa cui L. Lucullus quondam dominus. Illic eum appropinquare supremis tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam praebere. Is, velut propria ad negotia digrediens⁴⁾ et per spe-

1) *Luxu*, ademenirile.

2) *Ferret* = *verbis jactaret*.

3) *Promontorium Miseni*. La est de Neapoli.

4) *Digrediens*, plecã pentru câteva zile.

ciem officii manum complexus, pulsum venarum attigit. Neque fefellit:¹⁾ nam Tiberius, incertum an offensus tantoque magis iram premens, instaurari epulas jubet discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Chaulicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit. Inde cuncta colloquiis inter praesentes, nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. Septimum decimum Kalendas Apriles, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu ad capienda imperii primordia C. Caesar²⁾ egrediebatur, quum repente affertur redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandae defectioni cibum afferrent. Pavor hinc in omnes; et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium fingere: Caesar, in silentium fixus, a summa spe novissima³⁾ exspectabat. Macro intrepidus opprimi senem injectu multae vestis jubet discedique ab limine. Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo aetatis anno.

LI. Pater ei Nero, et utrimque origo gentis Claudiae; quanquam mater in Liviam et mox Juliam familiam adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. Nam proscriptum patrem exul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et Agrippa, mox Caius Luciusque Caesares viguere; etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat: sed maxime in lubrico egit accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans aut declinans. Dein, Rhodo regressus, va-

1) *Neque fefellit*, subintētes *Tiberium*.

2) *C. Caesar*, Caligula.

3) *Novissima*, subintētes *supplicia*.

cuos¹⁾ principis penates duodecim annis²⁾, mox rei Romanae arbitrium tribus ferme et viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: egregium³⁾ vita famaue, quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere: idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre; instabilis saevita; sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve; postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore et metu, suo tantum ingenio utebatur.

1) *Vacuus*, lipsiți de rivali.

2) *Duodecim annis*. Tiberiu s'a întors dela Rodos la anul 2. d. Chr. August a murit la 14.

3) *Egregium*, subînțelele *tempus*.

Indice istoric

INDICE ISTORIC

A

- Abdagaeses*, nobil al Parțior, VI, 36, 37, 43, 44.
- Abdas*, nobil al Parțior, VI, 31, 32.
- Abudius Rux*, fost edil, acuzatorul lui Lentulus Gaetulius, e exilat, VI, 30.
- Cn. Acerronius*, consul, VI, 45.
- Achaia*, e trecută sub administrația împăratului, I, 76.
se așipește la Moesia, I, 80.
sufere de pe urma unui cutremur de pământ IV, 13.
e sgduită de zvonul falsului Drusus, V, 10.
- Aclius Arista*, propretorul Galiei Lugdunense, III, 41.
- Actium*, victoria lui August împotriva lui Antonu I, 3, 42; II, 53; III, 55; IV, 5.
- Aculia*, soția lui P. Vitellius, e acuzată de violarea măiestății și condamnată, VI, 47.
- Adgarde trius*, căpetenia Chat'ior, cere seiațului otravă pentru a uide pe Arminius, II, 88.
- Adran*, fluviul Eder, I, 56.
- Aectes*, rege e cii Colchos, VI, 34.
- Aelius Gallus*, fiul lui Sejan, e ucis, V, 8.
- Aelius Lamia*, consul în anul 3 d. Chr. guvernator al Africii, IV, 13.
i se votează o înmormântare de censor, VI, 27.
- Aelius Sejan*, prefectul pretoriului I, 24.
e trimis cu Drusus în Panonia, I, 24.

- ață pe Tiberiu împotriva Agrippinei, I, 69.
 e destinat să devină so-
 crul fiului lui Clau-
 diu, III, 29.
 senatul îi votează sta-
 tuul, III, 73.
 e lăudat de Tiberiu, III,
 72.
 origina și caracterul lui,
 IV, 1.
 e amantul Liviei, nevasta
 lui Drusus, IV, 3.
 otrăvește pe Drusus, IV,
 8.
 cere mâna Liviei, IV, 39.
 îndeamnă pe Tiberiu să
 se retragă la țară, IV,
 41, 57.
 acuză pe Agrippina IV,
 17, 54.
 scapă din primejdie pe
 Tiberiu, IV, 59.
 e mândru față de se-
 natori, IV, 74.
 fiii lui sunt uciși, V,
 frag. d.
 i se confie că bunurile pen-
 tru fiscul imperial,
 VI, 2.
 prietenii sunt uciși, V,
 frag. a-c; VI, 3, 7,
 19, 30.
Aemilia Lepida, v. Lepida.
Aemilia Musa, murind fără
 testament, averea i se
 trece lui Aemilius Le-
 pidus, II, 48.
Aemillus Lepidus, II, 48.
Aemilius, primipiar al ar-
 matei lui Germanicus,
 II, 11.
- Aeneas*, IV, 9.
Aerius, întemeietorul tem-
 plului Venerii în Cy-
 pru, III, 62.
Aeserninus Marcellus, e ce-
 rut de Cn. Piso ca
 apărător. El refuză,
 III, 11.
Afer Domitius, v. Domitius.
Afranius, partizan al lui
 Pompei, IV, 34.
Africa, II, 52; III, 32.
 are două legiuni, IV,
 5.
Agrippa Asintus, v. Asinius.
Agrippa Haterius, tribun al
 poporului, I, 77.
 pretor, II, 51.
 consul desemnat, III, 49
 consul, III, 52.
 primejduște pe oamenii
 în t. i., VI, 4.
Agrippa Postumus, fiul lui
 M. Agrippa și al Ju-
 liei, e isgonit în în-
 sula Planasia, I, 3.
 caracterul lui violent, I,
 4.
 e vizitat de August, I,
 5.
 e ucis de Tiberiu, I, 6,
 53, III, 30.
Agrippa Postumus, falsul,
 II, 39, 40.
Agrippa Vibulenus, moartea
 lui tragică în mijlo-
 cul senatului, VI, 40.
Marcus Agrippa, ginerele lui
 August, I, 3, 4, 40.
 tovarăș al puterii de tri-
 bun, III, 56.

- rival al lui Tiberiu, VI, 51.
- tovarăș al războaelor lui August, I, 3, 14, 53.
- soarta copiilor lui, III, 19.
- Agrippina*, nevasta lui Germanicus, I, 33; II, 71
- nora a lui Tiberiu, I, 42.
- impedecă distruge ea podului de peste Rin I, 69.
- renumele și fecunditatea ei, II, 43.
- cinstea ei, IV, 12.
- naște pe Julia, II, 54.
- aduce la Roma cenușa lui Germanicus, II, 75; III, 1,
- se plânge lui Tiberiu IV, 52.
- cere voe lui Tiberiu să se mărite încă odată. IV, 53.
- nu știe să se prefacă. IV, 54.
- e acuzată de Tiberiu înaintea senatului. V, 3.
- poporul îi poartă pe ulițe statuile, V, 4.
- moartea ei, VI, 25i.
- Agrippina*, fiica lui Germanicus, nepoata lui Tiberiu, IV, 53.
- memoriile vieții ei, IV, 53.
- se căsătorește cu Cn. Domitius, III, 75.
- Albanii*, popor din Asia, II, 68; IV, 5; VI, 33.
- v. *Eiba*.
- Albucila*, celebră prin adulterele ei, VI, 47.
- e pusă în închisoare, VI, 48.
- M. Aletius*, fost pretor, e trimis în Asia, II, 47.
- Alexandru cei mare*, comparat cu Germanicus, II, 73; III, 63.
- Alexandria*, oraș din Egipt, II, 59.
- Aliso*, un fort, II, 7.
- Alliaria*, nevasta lui Sempronius Gracchus, I, 53.
- Altarul*, adopțiunii, I, 14.
- Ubiilor, I, 39, 57.
- prietenei și clementei, IV, 74.
- al lui Drusus, II, 7.
- al Soarelui, VI, 28.
- răzbunării, III, 18.
- barbar, I, 61.
- decret pentru puterea tribuniciană, III, 57.
- închinat fluviiilor, I, 79, zeilor Mării, III, 2.
- Amanus*, munte în Syria. Se ridică pe el un arc de triumf lui Germanicus, II, 83.
- Amasis*, regele Egiptului, VI 28.
- Amazoane*, III, 61; IV, 56.
- Amorgos*, insulă; e deportat aici Vibius Serenus. IV, 13, 30.
- Amficioni*, jurisdicția supremă a Grecilor, IV, 14.

- Ancharius Priscus* acuza-
torul lui Caesius Cor-
dus, III, 38, 70.
- Annius Poſto*, e urmărit
III, 9.
- Ancus*, regele, III, 26.
- Andecavi*, popor din Gal-
lia, III, 41.
- Angrivarii*, popor german,
II, 8, 19, 22, 24.
Germanicus își serbează
triumful asupra
II, 41.
- Annia Rufilla*, abuzul cu i-
maginea împăratului,
III, 36.
- Annius Poſto*, e urmărit
pentru violarea maie-
statăii, VI, 9.
- Anteius*, un legat al lui Ger-
manicus, e însărcinat
cu supravegherea con-
strucției fiotei. II, 6.
- Anthemusiada*, oraș cucerit
de Tiridate, VI, 41.
- Antigon*, regele. În procesul
dintre Lacedemonien
și Mesenienii dădă
dreptă e Mesenieilor
IV, 43.
- Antiochia*, oraș din Siria,
în care se făcu arde-
rea cadavrului lui
Germanicus, II, 83.
poporul din Antiochia, II,
69.
- forul, II, 73.
- Antioch*, regele Commage-
nei, II, 42.
- Antioch ce mare*, regele
Syrii II, 63, III, 62.
- Antistius Labeo*, juriscon-
sult, III, 75.
- C. *Antistius*, consul, IV, 1.
Macedoniei, e depor-
- Antistius Vetus*, fruntaș al
tat, III, 38.
- Antium* oraș în Lațiu, III,
71.
se așează aici statuă For-
tunei equestre, III, 71.
- C. *Antius*, e trimis de Ger-
manicus să facă cen-
sul Galției, II, 6.
- Antonia Minor*, (cea mai răi-
că), soția lui L. Do-
mitius, IV, 44.
- Antonia*, mama lui Germa-
nicus, III, 3, 18.
- Iulus Antonius*, fiul trium-
virului Marcus Anto-
nius, I, 10; II, 18.
e ucis din pricina legă-
tureri lui cu Julia, IV,
44.
- L. *Antonius*, fiul lui Iulus
Antonius, moare la
Marsilia, IV, 44.
- M. *Antonius*, triumvirul, I,
2, 9, 10; II, 53.
bunicul lui Germanicus,
II, 43, 53.
e alungat de Parți, II,
2.
ucide pe Artavasde, II,
3.
scrie lui August, IV, 34.
- Aphrodisias*, oraș în Caria,
III, 62.

- Appicata*, nevasta lui Sejan, e isgonită de Sejan, IV, 3.
divulgă crima lui Sejan împotriva lui Drusus, IV, 11.
- Appcius*, un bogat risipitor, IV, 1.
- Apidius Merula*, e isgonit din senat pentru că nu jurase pe tapetele lui August, IV, 42.
- Apollo*, din Claros, II, 54,5 din Delos, 3, 61.
- Appia*, via, II, 30.
- Appius Appianus*, e isgonit din senat, II, 48.
- Appius Silvanus*, e urmărit pentru violarea maiestății, VI, 9.
- Appuleia Variila*, nepoata Octaviei, sora lui August. Procesul ei de adulter și violarea maiestății, II, 50.
- Sex. Appuleius*, consul la 14 d. Chr. depune jurământ lui Tiberiu, I, 1.
- Apronia*, e aruncată pe fereastră de soțul ei, pretorul Plautius Silvanus, IV, 22.
- L. Apronius*, cavalier roman, II, 32; III, 64.
e unul dintre legații lui Germanicus, I, 56.
- obține însemnele triumfale, I, 72.
- părerea lui în procesul lui Libo Drusus, II, 32.
- guvernator al Africii, III, 21; IV, 13.
- e trimis împotriva lui Tacfarinas, III, 21.
- acuză pe ginerele său Plautius Silvanus de ucidera te e sale, IV, 22.
- Apronius Caesianus*, fiul precedentului, e trimis cu sursa lui Drusus în Pannonia, I, 29.
- comandă cavaleria tatălui său împotriva lui Tacfarinas III, 21.
- proprietar al Germaniei inferioare, IV, 73.
- socrul lui Lentulus Gaetulicus, VI, 30.
- Aquila*, III, 2; IV, 71.
- Aquilia*, e exilată pentru adulter, IV, 42.
- Arabii*, VI, 28, 44.
- Archelaus*, regele Cappadociei, III, 42, VI, 41.
- Arcus*, ridicat pentru găsirea steagurilor lui Vespasian, II, 64.
- în cinstea lui Germanicus, II, 41.
- pentru puzerea triumfală a lui Drusus, III, 57.

- 'Ardenii*, III, 42.
'Areopag, II, 55.
'Artobarzanes, regele Armeniei, II, 4.
- 'Aristonicus*, fiu natural al lui Eumene, preterident la tronul Pergamului, IV, 55.
- 'Armenia*, II, 56; III, 48. necredincioasă Romanilor, II, 3. e ocupată de Iberi, VI, 33.
- 'Armeni*, șovăind între Romani, și Parți, II, 3, 56. odinioară stăpâniți de Egipțeni, II, 60. primesc regi dela Impărați, II, 3. primesc pe Artaxias de la Germanicus, II, 64. aliați cu Tiridate, VI, 44. obiceiurile și instituțiile Armeniei, II, 56.
- 'Arminius*, căpetenie a Gheruștilor, I, 55. e pus în lăsturi de Segeste, I, 58. atâță pe Cheruși, I, 60. se luptă împotriva Romanilor, I, 63. atacă lagărele lor, I, 68. convorbirea cu frațele său Flavus, II, 9 și următoarele. e alungat de Germanicus, II, 17.
- se luptă din nou cu Germanicus, II, 12.
 e învins de Germanicus, II, 44.
 se luptă cu Maroboduus, II, 46.
 e ucis de ai săi, II, 88. soția și fiul lui, I, 57 și următoarele.
- Arnus*, Fluviu din Etruria I, 79.
- 'Arpus*, fruntaș al Chattilor, II, 7.
- L. Arruntius*, face propuneri pentru înmormântarea lui August, I, 8; III, 11. devine suspect lui Tiberiu, I, 13; VI, 27. e însărcinat cu studierea chestiunii Tibrului, I, 76. își depune raportul înaintea senatului, I, 79. e cerut de Cn. Piso ca avocat, III, 11. puterea lui, VI, 5. acuzatorii lui sunt pedepsiți, VI, 7. se sinucide, VI, 47 și următoarele.
- Arsace*, regele Armeniei, VI 31. e ucis, VI, 33.
- Arsacizii*, dinastie a Parților, II, I și cele următoare; VI, 34.

- Artabanus*, regele Parților, II, 3, 4.
 trimite legați la Germanicus, II, 58.
 e trufaș față de Romani și crud cu ai săi, VI, 31.
 trimite ajutoare în Armenia, VI, 33.
 e alungat din tron de supușii lui, VI, 36.
 e rechemat, VI, 43.
 supune Seleucia, VI, 42.
- Artavases*, regele Armeniei, II, 3.
 un altul cu același nume, II, 4.
- Artaxata*, capitala Armeniei, II, 56.
 e ocupată de Iberi, VI, 33.
- Artaxias*, regele armenei, II, 3, nume cu care e salutat Zenon, fiul lui Polemon, în fața lui Germanicus, II, 56.
 moare, VI, 31.
- Artemita*, oraș al Parților, IV, 41.
- Aruseius*, acuzatorul lui L. Arruntius, VI, 7.
L. Aruseius, VI, 40.
- Asia*, orașele ei ridică un templu lui Tiberiu, IV, 15, 37, 55.
 proconsulii ei, II, 47, III, 32.
 12 orașe sunt rulate de un cutremur, II, 47.
 sunt scutite de tribut, II, 47; IV, 13.
- Asinius Agrippa*, consul IV, moare, IV, 61.
- Asinius Gallus*, I, 8.
 libertatea lui față de Tiberiu, I, 12.
- Părerile lui în senat: propune consultarea cărților sibylline, I, 76 și următoarele.
- propunerea lui în procesul lui Libo Drusus, II, 32.
- discursul lui în chestiunea luxului, II, 39.
- propune să se suspende cursul afacerilor în lipsa lui Tiberiu, II, 35.
- propunerea lui în procesul lui Silius, IV, 20.
- propunerea lui în procesul lui Vibius Serenus, IV, 30.
- părerea lui August asupra lui, I, 13.
- combate pe Haterius, tributul plebei, în chestiunea actorilor, I, 77.
- e cerut de Piso ca avocat, III, 11.
 jignește, lingușind pe Tiberiu, IV, 71.
- acuzat ca amant al Agrippinei, VI, 25.
 moartea lui, VI, 23.
- Asinius Pollio*, I, 12.
- Asinius Saloninus*, nepotul

- lui M. Agrippa și Asinius Pollio, moare, III, 75.
- C. *Asinius*, consul, IV, 1.1
- L. *Asprenus*, proconsul al Africeii, I, 53.
în senat, III, 18. 8
- Ateius Capito*, e numit în comisiia canalizării Tiburului, I, 76, 79.
lingușește pe Tiberiu în senat, III, 70.
moartea lui, III, 75.
- Atenian*, aliați cu Mithridate și Antoniu, II, 55.
aduc onoruri lui Germanicus, II, 53.
legile lui Solon, III, 26.
- Atidius Geminus*, pretor al Achaiei, IV, 43.
- A. *Atilius*, făgăduiește un temp'u speranței în primul războiu punic, II, 49.
- Atilius*, libert, autorul dezastrelor de la Fidenae, IV, 62.
- Actius*, centurionul ce su-praveghia pe Drusus, VI, 24.
- Atticus v. Curtius Pomponius*.
- Attus Clausus*, strămoșul gintei Claudia, IV, 9.
- Atys*, fiul lui Hercule și Omfaliei, IV, 55.
- Aventin*, VI, 55.
- Aufidienus Rufus*, prefectul taberilor, e ținta bat-jocurei soldaților răsvrățiți de la Nauport, 20.
- Augusta*, cf. Livia.
- Augustale*, jocuri I, 15, 54.
- Augustali* preoți, I, 54; II, 83; III, 64.
- Augustodunum*, capitala E-dui or, III, 43, 45 și urmă oare e.
- Augustus*, sperie legiunile actiace numai cu pri-virea, I, 42.
răpește nevasta lui Ne-ron, I, 10.
pune mâna pe putere, I, 2.
ia numele de „princeps”, I, 9.
dă legi republicei, III, 28.
face din puterea tribu-nicie semnul puterii supreme, III, 56.
îndulcește legile vechi după moravurile cele noi, IV, 16.
reînnoște legea maiestă-ții, I, 72.1
călătorește în Orient și Occident cu Livia, III, 34.
bătrân, merge adesea în Germania, I, 46.
se reîntoarce din Germa-nia, fără izbândă, I, 59.
se gândește la cavalerii romani pentru a-și mă-rită fața, IV, 39.
își exilează fața, I, 53.
merge până la Ticin în-

B

- naintea cașavului lui Drusus, III, 5.
 bărbăția lui la mcartea nepoșilor, III, 6.
 indulgența lui față de actori, I, 54.
 scrie registrul imperiului I, 11.
 speră onoruri divine IV, 38.
 moare la No'ae, I, 5.
 testamentul lui I, 8.
 caracterul și tapetele lui, I, 9, și următ.
 statua lui e între statuetele zeilor, I, 11; II, 41.
 Germanicus ridică un trofeu lui Jupiter, Marte și August, II, 22.
 imaginea, II, 37.
 statui, I, 73.
 temple, IV, 37, 55, 57; VI, 45.
 cultul lui, I, 73. IV, 67.
 dreptul de azil, III, 63.
 părerea lui asupra lui Asinius Gallus și a altora, I, 13.
 torul lui August, IV, 25.
 fericirea publică, nefericire casnică, III, 24.
Aviola, v. Acilius.
M. Aurelius Cotta, consul, III, 2, 17.
Aurelius Pius, senator, I, 75.
Auzea, un castel în Numidia, IV, 25.
- Baduhenna*, pădure în care tură măceăriși mai mulți Romani, IV, 73.
Bathylus, ac'orul ce introduce, pantonima la Belgii, popor, III, 40.
 Roma, I, 54.
 prietenii cu Romanii I, 43.
Bibaculus, poet, IV, 34.
C. Bibulus, edil, se p'ânge împotriva luxului, III, 52.
Bithynia, I, 74.
Blaesus, v. Junius.
Blandus, v. Rubellius.
Bovillae, oraș în Lațiu, II, 41.
Bructerii, trib germanic, I, 51. 60.
Brundisium, orașul în care s'a încercat alianța dintre August și Antoniu, I, 10.
 altele, II, 30; III, 1.
Brutidius Niger, edil, caracterul lui, III, 66.
L. Brutus, statornicește libertate, I, 1.
M. Brutus, asasinul lui Căesar, I, 2.
 e laudat de istorici, IV, 34.
 imaginea lui nu e dusă la înmormântarea surorii sale, III, 76.
Byzantium, oraș în Thracia, II, 54.

C

- Caecilianus* senator, acuzatorul lui Cotta e pedepsit VI, 7.
- Caecilius Cornutus* pretorul, Galliei, IV, 28.
- A. Caecina Severus* legat al lui Germanicus în Germania. I, 31; III, 18, 33.
bate pe Marsi. I, 59.
slujește în armată 40 de ani, I, 64.
potolește o panică a soldaților, I, 66.
învinge pe Arminius. I, 68.
obține însemnele triumfale, I, 72.
e pus să supravegheze construirea flotei. II, 6.
părerea lui în senat, III, 18, 33.
- Caetes Vibenna*, conducătorul Etrusciilor, IV, 65.
- Caelius*, un munte din Roma, e ars, IV, 64.
își ia numele dela Caetes, VI, 65.
- C. Caelius Rufus*, consul la 17. d. Chr. II, 27.
- Caelius Cursor*, cavaler, III 27.
- Caepio Crispinus* questorul și acuzatorul lui Granius Marcellus, I, 74.
- C. Caesar*, dictator, v. Julius. Caesar Augustus v. August. Caesar Tiberius, v. Tiberiu.
- C. Caesar*, nepotul lui August, moștenitorul tronului, I, 3; IV, 1.
e trimis în Orient. II, 42.
obține Armenia. II, 4; III, 48.
rival al lui Tiberiu. III, 48; VI, 51.
se căsătorise cu Livia. IV, 40.
- C. Caesar Caligula*. I, 41, 69.
ține discursul funebru al Liviiei. V, 1.
desfrâul lui, VI, 9, 45.
caracterul lui, VI, 45.
ia de nevastă pe Claudia Silana. VI, 20.
e amenințat de cursele lui Sejan, VI, 3.
o vorbă a lui Passienus împotriva lui VI, 20.
e ucis de Cassius Chaerea, I, 32.
- L. Caesar*, nepotul lui August. I, 3, 53.
rival al lui Tiberiu. VI, 51.
logodit cu Lepida. III, 23.
- Caesia*, pădure în Germania. I, 50.
- Caesianus Apronius* comandă cavaleria împotriva Numizilor, III, 21.
- Caesius Cordus* proconsu-

- lul, Cretei e învinuit de dilapidare și violare a maiestății; III, 38.
- e condamnat, III, 70.
- C. Caetronius*, legatul legiunii întâia însărcinat, cu pedepirea legiunii ori răzvrăti e I, 44.
- Calígula*, v. C. Caesar Calígula.
- Calpurnius*, stegar, împiedecă pe soldați de a ucide pe Munatius Plancus, I, 39.
- Calpurnius Sa'vanus*, acuzatorul lui Sex. Marius, IV, 36.
- L. Calpurnius*, fiul lui Piso, otrăvitorul lui Germanicus, consul, IV, 62.
- C. Calvisius Sabinus*, consul, IV, 46; VI, 9.
- Calusidius*, soldat, ce-și întinde sabia lui Germanicus spre a se străpunge, I, 35, 43.
- Camillus*, II, 52.
templele ei sunt ceditate de Tiberiu, IV, 67.
- Campania*, III, 31, 47; IV, 67.
- Canisius Gallus*, quindecimvir, VI, 12.
- Caninefati*, popor. E șvorba de un escadron al lor, IV, 73.
- Canopus*, cârmaciul unei corăbii. Oraș în Egipt, II, 60.
- Capito*, v. Atejus.
- Cappadocia*, provincie odinioară sub Egipten. II, 60.
prefăcută în provincie romană, II, 42, 56.
- Caprae*, insulă în care s'a retras Tiberiu, IV, 67; VI, 2 și următ. 10.
- Carmani*, popor aliat cu Artaban, VI, 36.
- Carsidius Sacerdos*, acuzat că ar fi ajutat pe Tacfarinas cu grâu, e achitat, IV, 13; VI, 48.
- Cassia*, familia, VI, 2.
- Cassius Chaerea*, centurion în armata lui Germanicus, I, 32.
- C. Cassius*, asăstrul lui Caesar. I, 2, 10; II, 43; IV, 34 și urm.
- L. Cassius Longinus*, bărbatul nepoatei lui Tiberiu, VI, 15, 45.
- Cassius*, actor, I, 73.
- Cassius Severus*, I, 72.
pamfletele lui, I, 72.
îmbătrânește în exil, IV, 21.
- M. Cato*, IV, 34.
- Cato*, censorul, III, 66; IV, 56.
- Catonius Iustus*, centurion al armatei panonice, e delegatul armatei către Tiberiu, I, 29.
- Catualda*, din neamul Gol-

- honilor. alungă pe rege e Maroboduus. II, 62.
Catullus, poetul, IV, 34.
Cavaleri, ordinaul lor, II, 83.
 locul lor, III, 30, VI, 7.
 cu *trabea* în semn de do'ia. III, 2.
 societăți de cavaleri, IV, 6.
Celendris, un castel din Cilicia, II, 80.
Cetsus, tribun al poporului scapă pe niște acuzati. VI, 9.
 e acuzat de violare a majestății, VI, 14.
Cercina, insulă în care se trimețau u' exilați. Aici e exilat Sempronius Gracchus. I, 53; IV, 13.
C. Cestus, senator, protestează împotriva abuzului cu imaginea împăratului. III, 36.
 devine acuzator, VI, 7.
 consul, VI, 31.
Cethegus Labeo, legatul regiunii a cincea, IV, 73.
Chaerea Cassius, v. Cassius.
Charicles, doctorul care anunță apropiata moarte a lui Tiberiu, VI, 50.
Charivolda, duce e Baavilor, e ucis în lupta cu Germanii, II, 11.
Chattii, popor germanic, I, 55; II, 7, 25, 41, 88.
Chaucii, popor germanic, I, 38.
 ajută pe Romani. I, 60; II, 17.
Cherustii, popor germanic, I, 56.
 obiceiuri și armații, 64.
 sunt atințați de Arminius. I, 59.
 sunt alungați de Germanicus. II, 17.
 certuri între ei, II, 26.
 se luptă împotriva Suevilor. II, 4.
Cicero, laudă pe Caton, IV, 44.
Cilicia, II, 58, 68, 80; III, 48; VI, 31.
Cilicienii, II, 78.
Cinithii, popor din Africa, II, 52.
Cinna, I, 1.
Clanis, fluviu, I, 79.
Claudia Pulchra, vara Agrippinei, IV, 52, 66.
 e condamnată pentru adulter, IV, 52.
Claudia Quinta, vestală, IV, 64.
Claudia Serrina, soția lui Caligula, VI, 20.
 moare, VI, 45.
Claudia, familia, trufia ei, I, 4, 16.
Claudius Drusus, fiul Liviei, I, 3.
Claudius Marcellus, nepotul lui August, I, 3.

- Claudius*, viitorul împărat, I, 58; III, 18.
fiul lui se logodește cu fata lui Sejan, III 29.
se ocupă cu literatura, VI, 46.
- Clausus* v. Attus.
- Clemens*, sclavul lui Postumus Agrippa II, 39 și următ.
- Clemens Julius*, centurion, delegatul legiunilor pannonice, I, 23, 26.
- Cliții*, trib din Asia, se răsccoală, VI, 41.
- Coelaetii*, popor tracic, III, 38.
- Cohorte* ușoare, I, 51; II, 52; III, 39; IV, 73; ajutătoare, I, 63.
Urbane, IV, 5.
pretoriene, I, 7; IV, 5.
- Colchi*, popor, VI, 34.
- Colofon*, oraș în Asia, II, 54.
- C. Cominius*, autorul unui poem injurios, e iertat, IV, 3.
- Commagenii*, popor, II, 42, 56.
- Comiții*, consulare sub Tiberiu, I, 81.
dela popor trecute la senat, I, 15.
alegerea magistratilor pe cinci ani, II, 36.
- Confarreatio*, un fel de căsătorie, IV, 16.
- Condamnări*, confi carea bunurilor, VI, 29.
- bunurile materne date fiilor, III, 25, 68.
numele șters din faste, III, 17,
- pronumele schimbate, III, 17.
- cadavrul aruncat în Tiberu, VI, 19.
- Consdus Aequus*, cavaie, e pedepsit ca acuza orneintemeiat, III, 37.
- Considius Proculus*, acuzat de violare a maestății, e ucis, VI, 18.
- Corbulo Domitius*, III, 31.
- Corcyra*, insulă, III, 1.
- Cordus* v. Caesius, Cremutius, Julius.
- Cornelia*, e a'eașă vestală și i se dă două mii oane de se'ertți, IV, 16.
- Cornelius*, acuzatorul lui Scaurus, VI, 29, sqq.
- Corne'ius Cethegus*, consul, IV, 17.
- Cornelius Cossus*, consul, IV, 34.
- P. Cornelius Dolabella*, lingușitor, III, 47, 69.
proconsul al Africii învinge pe Tactarinas, IV, 28 sqq.
nu i se dă insemnele triumfa'e, IV, 26.
acuză pe Quintilius Varus, IV, 66.

- Cornelius Me u'c*, f amina al
lui Jupiter, III, 58.
- Cornelius Sulla*, e isgonit
din senat. II, 48.
- Cornelius Sulla*, consul, III,
31; VI, 15.
- Cornelius Sulla*, v. Sulla.
- Cornelius Tacitus*, despre A-
nalele sa e IV, 32, sq.
- Cornelius Caelius*, fost pre-
tor, acuzat ca tovaras
al conspiratiei lui Vi-
bius Sereus. Se sinu-
cide. IV, 28.
- Corvinus*, v. Messala.
- Cosa*, *promonto iua*! Etru-
riei.
- L. Cotta*, e acuzat de Sci-
pio Africanul, III, 66.
- Cotta*, v. Aurelius.
- Cotta Messianus*, II, 32.
se deosebete prin ca-
racter de stramoşii
IV, 20.
- cere moartea Agrippinei
şi a lui Neron. V, 3.
e acuzat şi achitat, mul-
ţumită intervenţiei lui
Tiberiu, VI, 5.
- Cotys*, rege e unei părţi din
Thracia. II, 64.
e ucis de Rhescuporis,
II, 66; III, 38.
copii lui au un tutore
trimis dela Roma, II,
67; III, 38, IV, 5.
soţia lui. II, 67.
- Cous*, insula, II, 75.
- M. Crassus*, triumvirul, I.
- Cremutus Cordus*, istoric,
moartea lui. IV, 34,
sq.
- Creta*, insulă, IV, 21.
proconsulii. III, 38.
legile. III, 26.
trimite solii la Roma. III
63.
- Creticus Sitanus*, guvernato-
rul Syriei, prinde pe
Vonon. II, 4, 43.
- Crispinus Caelius*, acuzato-
rul lui Granius Mar-
cellus, I, 74.
- Ctesiphon*, capitala Parşi-
lor, VI, 42.
- T. Curtisius*, atâta o răscoa-
lă de sclavi. IV, 27.
- Curtius Atticus* cavalier, pri-
etenul intim al lui Ti-
beriu. IV, 58.
e ucis de Sejan, VI, 10.
- Curtius Lupus*, questu., in-
năbuşe o răscoală de
sclavi, IV, 27.
- Cusus*, râu, II, 63.
- Cuvântări*, ale lui Germani-
cus, I, 42; II, 7.
a lui Hortalus, II, 37.
a lui M. Lepidus, III,
50.
a lui Segestes, I, 58.
a lui Tiberiu, III, 12; IV,
37.
- Cyclade*, insule, II, 55; V,
10.
- Cyciopi*, III, 61.
- Cyme*, oraş în Eolida, II,
47.

Cypru, insulă, își apără dreptul de azil, III, 62.
Cyrrus, oraș în Syria, II, 57.
Cyrrus, regele Mezilor, III, 62; VI, 31.
Cythnus, insulă. Aici e exilat Silanus, III, 69.
Cyzic, oraș în Asia, i se ia libertatea, IV, 36.

D

- Dahi*, popor scit la sud-est de Marea Caspică, II, 3.
Dalmați, II, 53.
 sunt înfrânați de două legiuni, IV, 5.
 războiul dalmatic, VI, 37.
 marea dalmatică, III, 9.
Danubius, fluviu, II, 63; IV, 5.
Dareus, regele Perșilor, III, 63.
Davara, o colină ocupată de Clitii răsculați, VI, 41.
Decemvirii, I, 1; III, 27.
Decrius, soldat, moare eroic în lupta împotriva lui Tacfarinas, III, 20.
Decumana, poarta, I, 66.
Delfi, II, 54.
Delos, III, 61.
Denter Romulus, e lăsat prefect al Romei de Romulus, VI, 11.
Dentheia, câmpie în Pelopones, IV, 43.
Diana Leucophryne, III, 62, din Efes, III, 61; IV, 55.
 Persica, III, 62.
 Lemnatidă, IV, 43.
 locul de naștere, III, 61.
Didymus, libretul ce supra-veghia pe Drusus, VI, 24.
Dii, popor thracic, III, 38.
Dinis, căpetenie a Thracilor, IV, 50.
Dolabella, v. Cornelius.
Cn. Domitius Ahenobarbus, tatăl lui Neron, soțul Agrippinei, IV, 75.
 se însoară cu epoata lui Tiberiu, VI, 45.
 amantul Albucinei, VI, 47.
 consul, VI, 1
 e într'o comisie de evaluare a pagubelor unui incendiu, IV, 45.
L. Domitius, bunicul lui Neron, I, 63.
 se căsătorește cu Antonia, IV, 44.
 trece Elba, IV, 44
 moare, IV, 44.
Cn. Domitius, străbunicul lui Neron, e stăpânul mării în războiul civil, IV, 44.
Domitius Afer, avocat și delator, IV, 52.
 mare orator, IV, 52.
 acuză pe Quintilius Varus, IV, 66.

- Domitius Celer*, prietenul lui Piso guvernatorul Syriei, II, 77.
merge cu o triemă în Syria, II, 78.
debarcă la Laodicea, II, 79.
- Domitius Pollio*, își oferă fata ca vestală, II, 80.
- Donusa*, insulă, în care se trimeteau exilații, IV, 30.
- Drusilla*, fiica lui Germanicus, VI, 15.
- Drusus*, fiul lui Tiberiu, I, 24.
și al Vipsaniei, III, 75
avea ca bunic pe Pomponius Atticus, II, 43.
e trimis la legiunile din Pannonia, II, 43.
caracter violent, I, 29.
se întoarce la Roma I, 30.
consul, I, 55.
dă jocuri de gladiatori, iubește vărsarea de sânge, I, 76.
se înțelege cu Germanicus, II, 43.
e trimis în Illyria, II, 44; III, 7.
răspunde cuminte lui Piso, privitor la asasinarea lui Germanicus, III, 8.
vătărește desbinări între Germani, II, 62.
se întoarce din Illyria, III, 11.
iese din Roma ca să-și reia auspiciile, III, 19.
intră în Romă cu ovațiune, II, 64; III, 19.
consul a doua oară cu Tiberiu, III, 31.
tovarăș al puterii de tribun, III, 56.
lovește pe Sejan, IV, 3.
e otrăvit de Sejan, IV, 8.
- Drusus Claudius*, fiul vitreg al lui August, fratele lui Tiberiu, e proclamat „imperator”, I, 3.
tatăl al lui Germanicus, I, 33; II, 8.
socrul Agrippinei, I, 41.
glorioasa lui amintire, I, 33.
dragostea poporului nu i-a folosit, II, 41, 82.
supune la tribuț pe Frisi, IV, 72.
înmormântarea lui, III, 5.
e numit Caesar, I, 25, 27, 55; II, 67.
ridică un castel în Germania, I, 56.
i se ridică un altar, II, 7.
- Drusus*, fiul lui Germanicus, IV, 4.
ia toga virilă, IV, 4.
e adus în senat de Tiberiu, IV, 8.
e recomandat zeilor de preoți, IV, 17.
e prefect al Romei, IV, 36.
conspiră cu Sejan împotriva fratelui său, IV, 60

- moare de foame, în palatul imperial, VI, 23.
 un fals Drusus în Cyclade, V, frag. e.
Drusus, familia, I, 28; IV, 7.
Drusus Libo. v. *Libo*.
 se ia Scribonilor porecla de Drusus, II, 32.
Drusus Livius, tribunul revoluționar, III, 27.
 C. *Dulius*, ridică templul lui Janus, II, 49.

E

- Edilii*, II, 85.
 acordă libertatea prostituției, II, 85.
 ard că țile oprite, IV, 35.
 înfrânază luxul, III, 52.
Eduii, se răzvrătesc împotriva Romanilor, III, 40.
 sunt învinși de Silius, III, 46.
 sunt vecini cu Sequanii, III, 45.
Efesienii, III, 61; IV, 55.
Egea, marea, V, 10.
Egiptul, regimul lui special, II, 59.
 are 2 legiuni, IV, 5.
 religia, II, 85.
 literatură, II, 60.
Egnatii, I, 10.
Elba — *Albis*, I, 59; II, 14.
Elefantina, insula, II, 61.

- Elymae*, popor, VI, 44.
Ems, — *Amisia*, fluviu, I, 60, 63; II, 8, 23.
Enia, soția lui Maro, devine amanta lui Caligula, IV, 45.
M. Ennius, prefectul castrorilor, ce potolise o răscoală, I, 38.
L. Ennius, cavaler roman, e acuzat de violarea majestății, III, 70.
Epidaphne, II, 83.
Erato, regina Armeniei, II, 4.
Eryx, munte în Sicilia, IV, 43.
Erythrae, VI, 12.
Esquiina, poartă, III, 32.
Esculap, asilul lui la Pergam, III, 63.
 templul lui la Cois, IV, 14.
Etruscii, înrudiți cu Lydienii, IV, 55.
Eubea, insulă, II, 54; V, 10.
Eudemus, doctor, complicele Liviei, pentru a ucide pe Drusus, IV, 3, 11.
Eufrate, fluviu, II, 58; IV, 5; VI, 37.

F

- Fabius Maximus*, rudă cu August, îl întovărășește la Parasia, I, 5.
Fabius Paus, consul, VI, 28.

- Fabricii*, II, 33.
- Falanius*, cavaler, e acuzat de violarea măiestății, I, 73.
- Fasce*, întoarse, în semn de doliu, III, 2.
- Faste*, nume scoase din faste, III, 17, sq.
- Feciali*, un colegiu de preoți, III, 64.
- Fidena*, oraș, în care se întâmplă o mare nenorocire, IV, 62.
- Filip*, regele Macedoniei, II, 63; III, 38, IV, 43.
- Firmius Cato*, senator, acuzatorul lui Libo Drusus, II, 27, 30.
e scăpat de exil de Tiberiu, IV, 31.
- Flaccus Pomponius*, prieten al lui Tiberiu, viitor prefect al Romei, II, 32, 66; VI, 27.
- Flaccus Vesularius*, v. Vesularius.
- Flaminii* lui Jupiter, III, 58, IV, 15, 16.
aj lui August, I, 10.
aj lui Marte, III, 58.
- Flaminia* via, III, 9.
- Flavus*, fratele lui Arminius, II, 9.
- Fonteius Agrippa*, acuzator al lui Libo Drusus, II, 30, 86.
- Fonteius Capito*, proconsulul Asiei, e achitat, IV, 36.
- Forum Julium*, colonie, Frejus de azi, II, 63; IV, 5.
- Frisii*, popor germanic, I, 60.
- Fufius Geminus*, consul, V, 1 sq
mama lui e ucisă, VI, 10.
- Fronto*, v. Julius Tibius.
- Fulcinus Trio*, celebru acuzator, II, 28, 30.
acuză pe Piso, III, 10.
e sfătuit de Tiberiu să fie mai puțin violent, III, 19.
consul, V, 1.
dușmanii lui, V, 11.
își amână peirea, VI, 4.
se sinucide, VI, 38.
- Fundani*, munți, IV, 59.
- Furius Camilius*, liberatorul Romei, II, 52.
- Furius Camillus*, proconsulul Africei, II, 52.
alungă pe Tacfarinas, III, 20.
- Furius Camillus Scribonianus*, consul, VI, 1.
- Furnius*, amantul Claudiei Pulchra, IV, 52.
e condamnat, IV, 52.

G

- Gaetulicus*, v. Lentulus.
- C. Galba Sulpicius*, consul, III, 52.

- se sinucide ,VI, 40.
- Ser. Galba*, viitorul Impăpărat. III, 55.
consul, VI, 15.
prezicerea lui Tiberiu, VI, 20.
- Galla Sosia* nevasta lui C. Silius, IV, 19.
- Gallia Narbonensis*, II, 103,
censul ei, I, 31, 33;
II, 6; țărmlu IV, 5;
credința I, 34; aju-
tă legiunii e. I, 71.
- Galii*, se răscoală, III, 40.
nu mai pot furniza cai,
II, 5.
viclenia lor. IV, 56.
- Gallio*, v. Junius.
- Gallus* v. Aelius, Annius, A-
stinius, Caninius, Ces-
tius, Togonius.
- Garamașii*, popor din Afri-
ca. III, 74.
trimit soli la Roma, IV,
26.
- Gellius Publicola*, questor,
acuzatorul lui Sian-
nus, III, 67.
- Geminus*, cavaler, prieten
al lui Sejan, VI, 14.
- Geminus*, v. Fufus, Rubel-
lius, Atidius.
- Gemonii*, III, 14; V, 9; VI,
25.
- Germanicus*, fiul lui Drusus,
e adoptat de Tiberiu,
e temut de dănsul, I, 7.
e pus în fruntea leg uni-
lor germanice. I, 3,
31.
- e iubit de popor, I, 33.
soldații îi oferă imperiul,
I, 35.
pustieș e Germania, I, 51.
e proclamat „imperator”,
I, 58.
- ingroapă oasele legiunt-
lor lui Varus, I, 62.
urmărește pe Arminius,
I, 63.
- e bun cu soldații, I, 71.
pregăteș e f ota împotr-
va Germanilor, II, 6.
defiează în cinstea tată-
lui său, II, 7.
visul lui, II, 14.
dezastrul pe mare, II, 23
și următoarele.
e chemat la Roma, II, 26.
triumful lui, II, 41. (I,
55).
- e trimis în Orient, II, 43.
consacră un templu Spe-
ranței, II, 49.
sprijine pe Haterius A-
grippa, II, 51.
consul a doua cară, II,
53.
intră în Atenă cu un șin-
gur lic'or, II, 53.
pune un rege în Armenia,
II, 56.
e nezocotit de Piso, II,
57.
merge în Egipt, II, 59.
e dojenit de Tiberiu, II,
59.
i se acordă ovațiunea, II,
64.
se îmbolnăvește, II, 69.
rupe prietenja cu Piso,
II, 70.

moare. II, 72.
 e comprat cu Alexandru
 cel Mare, II, 73.
 corpul lui e expus gol
 la Antiochia, II, 73;
 III, 12.
 onorariile vetate II, 83.
 rămășițele se aduc în
 mormântul lui Au-
 gust, III, 4.
 cenușa, II, 75.
 laudele, I, 33; II, 13,
 43, 73.
 întreprinderea, II, 43.
 elocința, II, 83.
 fuseseră ale morțitorilor de
 August, IV, 57.
Germanii, se luptă în linie
 de bătaie II, 5.
 dincoace de Rn., I, 56.
 armele lor, II, 14.
 sărbătorile noaptea, I,
 50.
 clima, râurile, II, 23.
 războaiele lor sunt sari e
 de C. Plinius, I, 69.
Gladiatori, jocuri, I, 76;
 IV, 63.
Geții, IV, 44.
Gotoni, popor germanic, II,
 62.
Gracchii, tribuni revoluți-
 onari, III, 27.
Gracchus, pretor, VI, 16.
Gracchus, v. S. Pompeius.
C. Gracchus, a uia o ul lui
 Granius Marcianus, IV
 13; VI, 38.
Graecinus, v. Julius.

A. Granius, acuzaătorul lui
 Calpurnius Piso, IV,
 21.
Granius Marcus, pretor
 al Bithyniei, e acu-
 zat, I, 74.
Granius Marcianus, sena-
 tor, acuzat, se sinuci-
 de, VI, 38.
Grecii, porniți spre min-
 ciuni, V, 10, 6
 admiră nemai faptele lor
 II, 88.
Gratianus Tullius, fost pre-
 tor, e condamnat la
 moarte, VI, 38.
Gyarus, insulă în care se
 trimeteau unii exila-
 ți, III, 68, sq. IV, 30.

H

Haemus, Balcanii de azi,
 III, 38; IV, 51.
Halicarnas, oraș din Asia
 mică, IV, 55.
Halus, oraș al Partilor, VI,
 41.
A. Haterius, I, 13.
 ține un discurs împotri-
 va luxului, II, 33.
 bătrân și gaștor, III, 57.
 moare, IV, 61.
Haterius Agrippa, v. Agrip-
 pa.
Heliopolis, v. oraș în E-
 gipt, VI, 28.

- Helvius Rufus*, soldat, se în-
lustrază în războiul
împotriva lui Tacfar-
inas, III, 21.
- Henioch*, populație de lângă
Marea Neagră II,
68.
- Hercules*, IV, 38.
la Egipteni, II, 60.
pădurea sfântă, II, 12.
o gură a Nilului îi e
închinată, II, 50.
- Hercynia*, pădure, II, 45.
- Hermonduri*, popor germa-
nic, II, 63.
- Hiberii*, popor din Asia,
IV, 5; VI, 33.
descendenți din Thessali-
eni, VI, 34.
- Hiero*, fruntaș Part, IV, 42.
- Hieroccesia*, oraș, II, 47;
III, 62.
- Hirtius*, consul e ucis, I,
10.
- Hispania*, e epărată de trei
legiuni, IV, 5.
ulterioară, IV, 13.
ajută legiunile Romane,
I, 71, 78.
minele de aur, VI, 19.
- Hispo Romanus*, un dela-
tor, I, 74.
- Histrioni*, actori, nu pot fi
bătuți, I, 77.
sunt isgoniți din Italia,
IV, 14.
certurile lor, I, 54.
desfrâul, IV, 14.
sprijinitorii lor, I, 77.
- Homonazii*, popor în Cili-
cia, III, 48.
- M. Hortalus*, nepotul lui
Hortensius, ce e un a-
jutor de bani lui Tî-
beriu, II, 37.
- Q. Hortensius*, orator, II,
37.
strănepoții lui sunt în
mizerie, II, 38.
- Hostilius*, v. Tullius.
- Hypæpentii*, IV, 55.
- Hyrcații*, popor din Asia,
VI, 36, 43.
macedoneni, II, 47
- I
- Ianus*, templul lui, II, 49.
- Iaso*, eroul legendar al lă-
nei de aur, IV, 34.
- Idistavis*, câmpia în care s'a
dat o luptă între Ger-
mani și Romani, II,
16.
- Ilion*, II, 54; VI, 12.
- Illyria*, I, 5, 46; II, 44,
53.
- Imaginea* împărațului ca pa-
văză, III, 36.
pompa, II, 32; IV, 9.
- Imperator*, titlu onorific, I,
3, 9, 58; II, 26.
cel din urmă „mpe-ator”
sub Tiberiu, III, 74.
- Inmormântare* de censor, IV,
15; VI, 27.
publică, III, 5, 48; VI,
11.

- Inguimerus*. unchiul lui Arminius, I, 60.
e alungat de Germanicus, II, 17, 21.
se refugiază la Maroboduus, II, 45.
- Interamnati*. I, 79.
- Italia*, fertilă, I, 79.
are nevoie de rezerve din afară, III, 54.
- Juba*, regele Maurilor, IV, 5.
Ptolomeu, fiul său, IV, 23, 26.
- Julia gens*, I, 8; II, 41, 83; VI, 51.
originea dela Aeneas, II, 58; IV, 9.
- Julia lex*, II, 50; IV, 42.
- Julia*, fiica lui August, soția lui Tiberiu, VI, 51.
adulterele ei, III, 24; IV, 44.
moartea ei, I, 53.
- Julia*, nepoata lui August, III, 24.
moartea ei, IV, 71.
- Julia*, nevasta lui August, v. Livia.
- Julia*, fiica lui Germanicus, II, 54.
se mărită cu M. Vinicius, VI, 15.
- Julia*, fiica lui Drusus, nevasta lui Neron, fiul lui Germanicus, III, 29.
căsătorită a doua oară cu Rubellius Blandus, VI, 27.
- Julius Africanus Gallus*, e acuzat, VI, 7.
- Julius Caesar*, potolește revolta soldaților, I, 42.
își pierde unica sa fată, III, 6.
legea lui asupra creditului, VI, 16.
răspunde lui Cicero printr-o carte, IV, 34.
face dreptate Lacedemonienilor, IV, 43.
lasă poporului grădinele sale, II, 41.
înmormântarea lui, I, 8.
- Julius Celsus*, tribun, VI, 9, 14.
- Julius Clemens*, centurion, e interpretul cererilor legiunilor pannonice, I, 23, 25, 28.
- Julius Florus*, o căpetenie a Trevirilor, III, 40, 42.
- Julius Indus*, fruntaș al Trevirilor, III, 42.
- Julius Marinus*, prieten al lui Tiberiu e ucis, VI, 10.
- Julius Postumus*, prieten al Augustei, IV, 12.
Eduilor, III, 40, 44; IV, 18, sq.
- Julius Sacrovir*, fruntaș al fuge, III, 40.
- Julius Antonius*, v. Antonius.
- Junia*, sora lui M. Brutus, nevasta lui C. Cassius, moare III, 76.

- Junia familia* III, 24, 69.
Junia Torquata vestală, sora lui Silanus. III, 69.
Junius, senator, IV, 64.
Junius, un astrolog, II, 28.
Junius Blaesus, legatul Panoniei, I, 16, sqq.
 unchiu al lui Sejan. III, 35.
 e trimis proconsul în Africa, III, 35.
 i se prelungeste magistratura, III, 58.
 obtine însemnele triumfului, III, 72.
 e proclamat „*imperator*” III, 74.
 e ucis. V, *frag. b.*
Junius Blaesus, fiul precedentului I, 19.
 e trimis delegat de soldații lui Tiberiu. I, 19, 29.
 conduce o armată. III, 74.
 moare împreună cu fratele său, VI, 40.
Junius Gallio, fratele lui Seneca, VI, 3.
Junius Otho, pretor, III, 66.
 tribun al poporului. VI, 47.
Junius Rusticus, senator însărcinat cu procesele verbale ale senatului. V, 4.
App. Junius Silanus, consul, IV, 68.
 e acuzat de violare a maiestății. VI, 9.
C. Junius Silanus, proconsulul Asiei, III, 66; IV, 15.
 e acuzat. III, 66 sqq.
 părerile împotriva lui. III, 68.
 e trimis, în exil, III, 69.
 e chemat din exil, III, 24.
D. Junius Silanus, amantul Juliei, nepoata lui August.
M. Junius Silanus, consul, II, 59.
 nobleța și elocința lui. III, 24.
 lingusirea lui. III, 57.
 fata lui se mărită cu Caligula, VI, 20.
Justus Catonius, centurion delegat al soldaților răsvrațiți către Tiberiu. I, 29.
- L
- Labeo*. v. Antistius, Cethegus, Claudius, Pompeius.
Lacedemonieni, trimit legați la Roma, IV, 43.
Laco. v. Corneilius
Laco, fruntaș din Achaia, VI, 18.
Laelius Balbus, VI, 47.
 e exilat într-o insulă, VI, 27.
Langobarzii, popor germanic. II, 45.

- trec de partea lui Armi-
nius, II, 45.
- Lanuvium*, municipiu, III,
48.
- Laodic a*, oraș din Syria, II,
79; IV, 55.
- Latinius Lataris*, fost pre-
tor, IV, 68.
- acuzatorul lui Sabinus.
IV, 68.
- își spășește păcatul, VI,
4.
- Latinius Pandusa*, propreto-
rul Moesiei, II, 66.
- Latona*, III, 61.
- Legății*, destinați să devi-
nă pretori, II, 36.
- Legiunile*, Germanică, I, 31,
59, 64 sq.
- 37, 39, 42, 44, 51,
II, 1, 37, 70.
- V, I, 31, 45, 51, 64;
II, 43; IV, 73.
- VI, II, 79, 81.
- VIII, I, 23, 30.
- IX, I, 23, 30; IV, 23.
- X, II, 57.
- XIII, I, 37, 70.
- XV, I, 23, 30.
- XVI, I, 37.
- XIX, aquila pierdută cu
Varus, I, 60.
- XX, I, 31, 37, 45, 51,
67.
- Legiuni*, VI, 41.
- Legiuni*, opt la Rin, I, 3,
4, 5.
- răscoala lor, I, 31.
- legiunile dela Actium, I,
42.
- ale lui Varus, I, 19; II,
25.
- trei în Spania, IV, 5.
- două câtva timp în Afri-
ca, IV, 5.
- patru în Syria, IV, 5.
- câte două în Egipt, Pan-
nonia, Moesia, Dalma-
ția, IV, 5.
- răscoala celor trei legiu-
ni din Pannonia, I,
16.
- trei în Iudaea, IV, 5.
- Lentulus G. et. u. icus*, IV, 42.
- consul, IV, 46.
- legatul Germaniei supe-
ricare, VI, 30.
- Cn. Lentulus*, înovărășește
pe Drusus în Panno-
nia, I, 27.
- părerea lui în procesul
lui Libo Drusus, II,
32.
- părerea lui în procesul
lui Silanus, III, 68.
- e acuzat pe nedrept de
voara maietă; IV
29.
- moartea lui, IV, 44.
- Lentulus*, augur, III, 59.
- Lepida Aemilia*, acuzată că
a simulat un copil,
III, 22.
- e condamnată, III, 23.
- Lepida Aemilia*, căsătorită
cu tânărul Drusus
fiul lui Germanicus,
VI, 40.
- se sinucide, VI, 40.
- Lepidus*, tribunul, propune-
rile lui sedicioase, III,
27.
- Manius Lepidus*, vrednic de

- a pune mâna pe imperiu. I, 13.
 își apără sora, III, 22.
 apără pe Piso, III, 11.
 refuză proconsulatul Africii, III, 35.
 părerea lui în procesul lui Lucretius, III, 50.
 e lăudat, IV, 20.
 obține provincia Asia, IV, 56.
 - părerea lui, VI, 5.
 moartea, VI, 27.
- M. Lepidus*, moștenitorul lui urii or Emiliei Musae, II, 48.
 proconsul al Asiei, III, 32.
 reface bătălia lui Aemilius Paulus, III, 71.
 moartea lui, VI, 40.
- M. Lepidus*, tatăl copiilor lui Ptolomeu, II, 67.
- M. Lepidus*, triumvirul, I, 1, sq. 9, sq.
- Leptis*, oraș în Africa, III, 74.
- Lesbos*, insulă, II, 54; VI, 3.
- Leucophryne*, Diana, III, 62.
- Lex Caesaris* despre cântă, VI, 16.
- Julia*, despre adulter, II, 50; IV, 42.
- maestatis*, I, 72.
- Oppia*, III, 33, sq.
- Papia Popularia, III, 25, 28.
- sumptuaria, III, 52.
- leges frumentariae, IV, 32.
- legile A'enienilor, III, 26.
- legile și varietatea lor, III, 26.
- Libo Drusus*, e acuzat de conspirație, II, 28, 30.
 se sinucide, II, 31.
 relativ la condamnarea lui, VI, 29, 31.
- L. Libo*, consul, II, 1.
- Libya*, II, 60.
- M. Licinius*, consul, IV, 62.
- Ligur Varius*, v. Varius.
- Limnatis Diada*, IV, 43.
- Livia*, soția lui August, I, 3.
 e împotriva nepoților lui August, I, 3.
 tănușește moartea lui August, I, 5.
 e primită în familia Julia cu numele de Augusta, I, 8.
 e primejdioasă pentru republică, I, 10.
 lingușirea senatului față de ea, I, 14.
 dușmănește pe Agrippina, I, 33; II, 43; IV, 12.
- protejează pe Urgulană, II, 34; IV, 22.
- protejează pe Pancia, III, 5, 17.
- înovărește pe August în provincii, III, 34.
 se îmbănaștește, III, 64.
 închină o statuie lui August, II, 64.

- rugăciuni pentru sănăta-
tea ei. III, 71.
bătrânețea ei. IV, 8.
i se dă un loc printre
Vestale în teatru. IV,
16.
I se ridică un templu în
Asia și Spania IV,
37.
neînțelegerile ei cu Tibe-
riu, IV, 57. S
ajută pe nepoata ei Ju-
lia. în exil, IV, 71.
moartea ei. V, 1.
- Livia*, soția lui Drusus, II,
43, IV, 40.
sora lui Germanicus, II,
48.
e amanta lui Sejan, IV,
3, 39.
părerile împotriva me-
moriei ei. VI, 2.
- Livia*, familia, VI, 51.
Livineius Regulus. III, 11.
T. Livius, istoricul, IV, 34.
M. Lolius Pulinus, stătuitorul
lui C. Caesar, III, 48.
- Longinus*, v. Aemilius, Cas-
sius, Pompeius.
Tongus, v. Cassius, Luci-
lius.
- Lucilis Capito*, procuratorul
Asiei. IV, 15.
Lucilius, centurionul, e u-
cis, I, 23.
- Lucilius Longus*, prietenul
lui Tiberiu, IV, 15.
Sp. Lucretius, VI, 11.
Lucullus, IV, 36; VI, 50.
- Lugdunum*, (Lyon), III, 41.
Lupus. v. Curtius, Junius.
Lutorius Priscus. cavalier,
III, 49, sq.
Lycia, provincie din Asia.
II, 79.
- Lycurg*, legislatorul Spar-
tei, III, 26.
Lydia, III, 61; IV, 55.
55.
Lydus, fiul regelui Atys,
IV, 55.
Lygdus, enuncul lui Dru-
sus. IV, 8, 10 sq.

M

- Macedoneni*, II, 55; III, 61;
IV, 55; VI, 28, 31.
Macedoneni Hyrcani, II, 47.
Macedonia, III, 38; V, 10.
e trecută în administra-
ția Împăratului. I, 76.
e alipită de Moesia. I,
80.
- Macer*, v. Pompeius.
Macrina Pompeia e exilată
VI, 18.
Macro, prefectul pretoriu-
lui. VI, 15, 23.
purtarea lui. VI, 29.
e insultat în testamentul
lui Trio. VI, 38.
atoptuternicia lui, VI, 45.
omoaă pe Sejan VI, 48.
înnăbușe pe Tiberiu. VI,
50.

- Maecenas Cilnius*, îndrăgos. — *Marcianus*, v. *Gracius*.
 1) de Bathyllus. I, 54. — *Marea*, roșie, II, 61.
 e lăsat de August să su- — egeică, V, 10.
 pravegheze Italia și — Bythnica. II, 60.
 Roma. VI, 11. — Lycici. II, 60.
- Magistrofi*, Ca'abriei, Apu- — Dalmatică. III, 9.
 liei, Campaniei, III, 2. — Adriatică. II, 53.
 la înmormântarea lui — Ionică. II, 53.
 Germanicus fără in-
 semne. III, 4. — *P. Marcus*, astrologul, II,
 32.
- Magii*, sunt isgoniți din I-
 talia. II, 32.
 vrajele lor II, 27; VI,
 29.
- Magius Caccilius*, pre'or
 III, 37.
- Maestatis lex*, I, 72; II,
 50; III, 22; IV, 34,
 48.
- Mallovendus*, căre'enia Mar-
 sior, II, 25.
- Maluginensis*, v. *Servius*.
- Mambricus*, v. *Aemilius*, Sca-
 urus.
- Manlii*, III, 76.
- Manlius*, amantul Varillei,
 II, 50.
- Marcellus*, nepo'ul de soră
 al lui August. I, 3.
 moare de tânăr, II, 41.
 rival al lui Tiberiu. VI,
 51.
 teatrul lui. III, 64.
 statua lui. I, 74.
- Marcellus*, v. *Aeminius*,
A. Anius, *Corneius*,
Gracius, *Ronilius*.
- Maria*, so'ia lui *Fabius Ma-*
ximus, I, 5.
- Marius Nepos* e isgonit din
 Senat. II, 48.
- Marinus*, v. *Dulius*, *Vale-*
rius.
- C. Marius*, I, 9.
 cel mai bogat din Spa-
 nia. VI, 19.
- Sex. Marius*, IV, 36..
 e aruncat de pe stânca
 Tarpeia. VI, 19.
- Maroboduus*, rege' e Suevi-
 lor. II, 26.
 e urit de popor, II, 44.
 e a'ungat de *Arminius*.
 II, 46.
 e părăsit de toți și moa-
 re. II, 62 sq.
 e dus în exil la Ravena
 II, 63; III, 41.
- Marte*, război'ă oru', II, 64;
 III, 18.
 câmpul lui *Marte*, I, 8;
 III, 4.
 flaminii lui *Marte*, III,
 58.
- Marsi*, popor germanic, I,
 50, 56; II, 25.
- Marsilia*, IV, 43 sq. 44.

- Martina* otrăvitoare, II, 71.
moartea ei subită, III, 7.
- Merus*, fluviu, II, 63.
- Massa Enobius* v. *Boebius*.
- Mattium* oraș al Chateaur, I, 56.
- Mauri*, II, 52; IV, 5.
se răscoală, IV, 23.
- Maximus*, v. *Caelonius*, *Fabius*, *Julius*, *Sanguinius*, *Scaurus*, *Trebellius*.
- Mazippa*, căpetenia Maurilor, II, 52.
- Medea*, VI, 34.
- Memmus Regulus*, consul, V, 11.
vacază pe colegul său, Trio, V, II.
scapă nevătămat, VI, 4.
- Memnon*, statua lui, II, 61.
- Memfis*, oraș veche din Egipt, IV, 81.
- Mereus*, II, 60.
- Merula*, fâmen al lui *Jupiter*, III, 58.
- Mesopotamia* VI, 36 sq. 44.
- Messala Corvinus* președintele României VI, 11.
tatăl lui *Valerius Messalinus*, III, 34.
lăudă pe *Cassius* IV, 54.
- Messia Verius*, I, 8.
- Messala Voesus* președintele al Aji, condamnă pentru cruzimea lui, III, 68.
- Messalinus* v. *Cotta*, *Valerius*.
- Messenienii*, IV, 43.
- L. Metellus*, marele pontif, III, 71.
- Mezi*, II, 4, 56, 60.
- Milet*, II, 54; III, 63; IV, III, 26.
- Miron*, legislatorul Creței, 43; IV, 55.
- Mirvus Thermus*, VI, 7.
- Misenum*, port, IV, 5, 6, 50.
- Mithridates*, II, 55; III, 62, 73; IV, 14, 26.
- Mithridates Ibericus*, VI, 33, pune mâna pe Armenia, VI, 33.
- Moștenitor*, II, 48.
- Moezia*, I, 80; II, 66; IV, 5, 47; VI, 29.
- Montanus* v. *Curtius*, *Julius*, *Votienus*.
- Mosa*, fluv. II, 6, 47.
- Motari*, II, 47.
- L. Mummus*, imperator, IV, 43.
- Munus Plancus*, legatul senatului. Frătrele ucis de legiunile răsculate, I, 29.
- Musa* v. *Aemilia*.
- Musonius*, popor din Africa, II, 52.
frunțașii lor sunt ucși, IV, 24.
- Mutila Prisca*, prețena Augustei, IV, 12.
- Mutilius*, v. *Papius*.
- Myrina*, II, 47.
- Mytilene*, VI, 18.

N

Nabateii, popor, regele lor, II, 57.
Nar. fluviu, I, 79; III, 9.
Narbonensis v. *Galicia*.
Natta v. *Pinarius*.
Neaport. I, 20.
Neptun. zeul, III, 63.
Nero, fiul lui Germanicus, II, 43.
 e recomandat senatului de Tiberiu, III, 29; IV, 8.
 se căsătorește cu Julia, fiica lui Drusus, III, 29.
 aduce mulțumiri senatului, IV, 17.
 e recomandat senatului, IV, 17.
 Sejan îl persecută, IV, 59, 67.
 e acuzat în Senat de Tiberiu, V, 3.
 Statua e purtată de popor, V, 4.
Nero, tatăl lui Tiberiu, I, 10; V, 1; VI, 51.
Nerva Cocceius, bunul împăratului Nerva, IV, 58.
 moare de moarte voluntară, VI, 26.
Nicephorius, oraș, VI, 41.
Nerva Silius, IV, 68.
Nicopolis oraș, din Achaia, II, 53.
 colonie romană, V, 10.
Niger, v. *Brutidius*.
Nilus, fluviu, II, 60, 61.

Nata, unde a murit August I, 5, 9; IV, 57.

Norinnus v. *Servilius*.

C. Norbanus, cons., I, 55,

L. Norbanus, cons., II, 59,

Noricum, provincie romană, II, 63.

Numa, III, 26.

Numa Marcius, VI, 11.

Numantina, soția lui Silvanus, IV, 22.

Numizii, popor din Africa, II, 52; III, 21.

O

Occia, vestala, moare, II, 86.

Octavia, sora lui August, IV, 44, 75.

Octavius, tatăl lui August, I, 9.

Octavius Fronto, fost pretor, II, 33.

Odrusii, popor traic, III, 38.

Olenus, primpian, e principala căscoală Frisilor, IV, 72.

Oppia legea, III, 34.

M. Opsius fost pretor, e unul din autorii lui T. Sabinus, IV, 68, 71.

Orecole, II, 54; VI, 21.

al lui Apollo, III, 36.

al lui Apollo din Claros, II, 54.

al lui Phrixus, VI, 34.

Ornospedes, căpetenia Parților, VI, 37.

Orodes, fiul regelui Parților, VI, 33, 35.

Ortygia, dombriavă, III, 61.

Ostia, II, 40.

Otho, v. *Junius*.

P

Paconianus, v. *Sextius*.

M. Paconius, legatul, unul din acuzaorii lui Silianus, III, 67.

Pacuvius, legatul, II, 79.

Palatium, I, 13; II, 31, 37, 40.

Pamphylia, II, 79.

Pandateria insulă, în care fusese exilată Julia, I, 53.

Pandusa v. *Lainius*.

Pannonia, I, 47; III, 9.

e apărată de două legiuni IV, 5.

revoluția legiunilor pannonice, I, 16, 31, 67.

potolirea revoltei, I, 30.

Pansa, I, 10.

Pantomimi, I, 77.

Paphos, unde e un templu al Venerii, III, 62.

Papia Poppaea, legea, III, 25, 28.

Sex. Papinius, consul, VI, 40.

un altul se omoară, VI, 49.

Papius Mutilus, II, 32.

Parții, II, 56; VI, 34, 42.

învinge pe Crassus și pe Antonius, II, 2.

o delegație vine la Roma, VI, 31.

mișcarea lor, II, 1.

cer un rege dela Tiberiu, VI, 31.

felul lor de luptă, VI, 35.

cavaleria, VI, 34.

Passienus, orator, VI, 20.

Patuleius, ca a e roman, la să moștenesc pe Tiberiu, I, 48.

Paulus v. *Aemilius*, *Fabius*.

Paxaca, soția lui *Pomponius Labeo*, VI, 29.

Pedo, prefectul caveriei, trece prin țara Frisilor, I, 60.

Peloponez, IV, 43.

cră locuit de *Lydieni*, IV, 55.

Percegnius, soldat, I, 16, 28. capul războaii pannonice, I, 17.

e ucis, I, 29.

Pergamon, IV, 55; III, 63, IV, 37.

Perinthus, oraș din *Thracia*, II, 54.

Perpenna, III, 62.

Persica Da a, III, 62.

Persii, III, 61, VI, 31.

Petilius Rufus, unul din acuzaorii lui *Sabinus*, IV, 68.

P. Petronius, III, 49; IV, 45.

Pharasmaces, regele *Iberiei*, VI, 32.

- frate'e lui Mi'hrigate, VI, 32.
- Pharsa'e*, unde s'a dat lupta, între Caesar și Pomp. i, IV, 44.
- Philippi*, unde s'a dat lupta între Octavia și Brutus, III, 76; IV, 35.
- Philippopolis*, III, 38.
- Philippus*, rege e Macedoniei, II, 63; III, 38; IV, 43.
- Philippus Marcus*, III, 72.
- Philiopator*, rege e Cilicienilor, II, 42.
- Phraates*, regele Partilor, II, 1, sq.
fiul lui, VI, 31.
e trimis rege de Tiberiu, VI, 32.
moare, VI, 32.
- Phraates*, nobil Part. IV, 42 sq.
- Phrixus*, oracol și berbec. VI, 34.
- Picenum*, III, 9.
- Pinarius Nat* a clientul lui Sejan, IV, 34.
- Pireu*, port, V, 10.
- Piso*, rolul lui în războaiele civile, II, 43.
- Cn. Calpurnius Piso*, fiul precedentului I, 13.
libertatea lui față de Tiberiu, I, 74.
părerea lui asupra regu-
- larizării fluviului Tiberu, I, 79.
- părerea lui asupra autorității senatului, II, 35.
- e trimis ca guvernator al Syriei, II, 43.
- persecută pe Germanicus, II, 55.
- nu-i execută ordinele, II, 57.
- se crede că-l otrăvește, II, 69.
- se bucură de moartea lui, II, 75.
- ocupă casteul Ce'enderis, II, 80.
- e înșonit de Sentius, II, 80.
- e acuzat în fața senatului, III, 10.
- discursul echivoc al lui Tiberiu, III, 12.
- imaginele lui sunt duse la Gemonii, III, 11.
- sinuciderea lui, III, 15.
- părerile senatorilor împotriva lui, III, 17.
- scrisoarea către Tiberiu, III, 16.
- fii, III, 16 sq.
- soția, III, 17 sq. VI, 26.
- Cn. Piso*, fiul precedentului III, 6, 16.
i se dă o parte din averea părintească, III, 17.
după condamnarea tată-

- lui său devine L. Piso, III, 17; IV, 62.
- L. Piso*, se ridică împotriva acuzătorilor, II, 34. chiamă în judecată pe Urgulania, II, 34. apără pe Cn. Piso, III, 11. părerea lui în procesul lui Silius III, 68. acuzat de violare a majestății, moare la timp, IV, 21.
- L. Piso*, pontif., moare, VI, 10.
- M. Piso*, fiul lui Cn. Piso, e ucis, IV, 45.
- L. Piso*, pretorul spaniei, II, 76, 78. e scuzat de tatăl său, III, 16. scapă de condamnare III, 18.
- L. Fulvianus*, mag., e arestat de pe scaunța tarpeia, II, 32.
- Pius Aurelius*, senator, I, 75.
- Plaracia* insulă, în care a exilat Postumus Agrippa, I, 3, 5; II, 39.
- Plancina*, soția lui Cn. Piso, II, 43. atitudinea ei recuvincioasă, II, 55. se bucură de moartea lui Germanicus, II, 75; VI, 26. vine la Roma, III, 9. își obține iertarea prin mijlocul Argulei, III, 15, 17. acuză a. se sinucide VI, 25.
- Plancus*, v. Munatius.
- Plautus*, consu', IV, 40.
- Plautus Sivanus*, pretor, își aruncă nevesta pe fereastră, IV, 22.
- Plautus*, v. Rubellius Plautus.
- C. Plinius*, istoricul războaielor Germanice I, 69.
- Polemo*, regele Pontului, II, 56.
- Pollio*, v. Annius, Asinius, Domitius, Julius, Memmius.
- Pompeia Macriana este exilată, VI, 18.
- Pompei*, teatrul lui, III, 72; VI, 45.
- Pompeiopolis*, oraș în Cilicia, II, 58.
- Pompeius*, cavaler, VI, 14.
- Pompeius Laeas*, IV, 47; VI, 29.
- Pompeius Macer*, pretor, I, 72.
- Cn. Pompeius Magnus*, I, 1; III, 28; IV, 34; VI, 18.
- Sex. Pompeius*, fiul precedentului I, 2, 10; V, 1.
- Sex. Pompeius*, consul, I, 7. refuză să apere pe Piso III, 11. acuză pe Manius Lepidus, III, 32.

- Pomponius Atticus*, strătutul lui D. usus, II, 43.
- L. Pomponius Flaccus*, II, 32.
consul, II, 41.
gubernator al Măcedoniei, II, 66.
proprietar al Syriei, moare, VI, 27.
- Pomponius Leucos*, IV, 47.
gubernator al Măcedoniei, IV, 47; VI, 29.
moare de bună vârstă, VI, 29.
- P. Pomponius Secundus*, e acuzat, V, 8.
primejdii, VI, 18.
- Q. Pompeius*, frațelul precedentului, auză o scrisoare a lui Cossidius Proculus, VI, 18.
- Pentile lungi*, I, 63.
- Pontifex*, I, 3; III, 29.
- Fontifexi*, acuzați de Tiberiu, IV, 17.
sunt consultați în bătăie de joc de August, I, 10.
- Pontius Fregellanus*, e exclus din senat, VI, 48.
- C. Pontius*, consul, VI, 45.
- Poppaeus Sabinus*, v. Sabinus.
- Porcius Cato*, IV, 56, 68.
- A. Postumius*, dictatorul, II, 49.
un altul, III, 71.
- Postumus*, v. Agrippa.
- Prefectul provinciei*, I, 7, 24; IV, 2.
doi prefecti, I, 24.
cavaleriei, II, 68.
- aprovizionării, I, 7.
castrelor, I, 20, 23, 33, 38.
al orașului, IV, 36; VI, 11.
- Practexta*. — toga, II, 14; I, 8.
- Profecti Augustali*, I, 54; II, 83.
- Procurator* trimis să ia depozitia unei femei, II, 31.
tezaurului, I, 75.
comitiilor, I, 15; II, 36.
numărul lor, I, 14.
- Procuratori*, soldați, VI, 3.
- Primpilari*, II, 11; IV, 72.
- Prisca Matidia*, prietenă a Augustei, IV, 12.
- Priscus*, v. *Ancherius, Fabius, Julius, Turquinius*.
- Procurator* (puterea), I, 14, 76; III, 58; III, 21.
- C. Proculus*, cavaler, August se gândesc că-l dea pe Julia, IV, 46.
- Proculus*, v. *Cestus, Cossidius, Titus, Velusius*.
- Procuratori*, corpul lor, IV, 15, al Asiei, IV, 15.
- Propertius Celer*, căpătâș în dar dela Tiberiu un milion de sestertii, I, 75.
- Propontida*, II, 54.
- Provinciae imperiale*, I, 76; I, 80; III, 52, 58, 71, VI, 27.
- Pseudo-Agrippa*, II, 39;
Pseudo-D. usus, V, 10.

Ptolomeu, fiul lui Juba, regele Mauriilor, IV, 23.
dă ajutor Romanilor împotriva lui Tacarinas, IV, 24.
darurile senatului, IV, 26.
L. și M. Publicus, II, 49,
Pulchra, v. *Claudia*.
Pyrrus, regele, II, 63, 88.

Q

Quazi, popor germanic, II, 63.
Quaestura, III, 29.
Querquetulanus, munție, IV, 65.
Quindecimviri, III, 64; VI, 12.
Quintilianus, trib. pl. depune un raport asupra unei cărți nouă a Sibilei, VI, 12.
Quintilius Varus, e ucis cu întreaga lui armată, I, 3, 43, 55, 65, 71; II, 45.
recucerirea a celor două regiuni pierdute, I, 60; II, 25.
Quintilius Varus, e acuzat, IV, 66.
P. Quirinius Sulpicius, II, 30.
bogat și fără copii, III, 22.
moare, III, 48.
Quirinus, e trecut printre zei, IV, 38.
Quirites, I, 42.

R

Raefii, II, 17.
Raelia, I, 44.
Ravenna, port, I, 58; II, 63; IV, 5, 29.
flota IV, 5.
Reatini, I, 74.
Regi, ceruți de la Roma, II, 1, sq.
dați de Romani II, 63.
copiii lor dați ostailor, II, 1.
moravuri, IV, 35; VI, 1, 42.
Rhegium, I, 53.
Regius, v. *Livineius*, *Mammius*.
Rummus, soldat reangajat ce ucide pe Volon, II, 68.
Rhamses, regele Egiptului, II, 60.
Rhescuporis, regele Thraciei, II, 64.
pune în lanțuri pe frațele său Cotys, II, 65.
el ucide II, 66; III, 38.
e dus la Roma, II, 67.
Rhodos, insula în care se retrase Tiberiu, I, 4, 53; II, 42, 55; IV, 15.
Rhoemetalces, regele Thraciei, II, 64.
Rhoemetalces, nepotul lui, primește o parte din Thracia, II, 67; III, 38; IV, 5.

ajută pe Romani, IV, 47.
Roma, sub regi, I, 1.
 descendență din Troia,
 IV, 55.
 incendiu sub Tiberiu, IV,
 64; VI, 45.
 templul Romei la Smyrna,
 IV, 56.
 templul Romei la Pergam,
 IV, 37.
 situația ei sub Tiberiu,
 IV, 4.
 capitală, I, 47; III, 47.
Romulus Denter, e numit
 prefect al Romei de
 Romulus, IV, 11.
Romulus, III, 20; IV, 9;
 VI, 11.
 statuia, IV, 9.
Rostre, (tribună), III, 5;
 IV, 12; V, 1.
Rubellius Blandus, cavaler
 din Tibur, VI, 27.
Rubellius Blandus, III, 23.
 părerea lui în procesul
 lui Lucius Priscus,
 III, 51.
 fiul lui se căsătorește cu
 Julia, fiica lui Drusus,
 VI, 27.
Rubrius, cavaler, e acuzat
 de violarea maiestății,
 I, 73.
Rubrius Fabatus, VI, 14.
Rufilla, v. Annia.
Rufus, v. Albius, Aufidius,
 Curtius, Helvius,
 Sulpicius, Trebellianus.

Ruso, v. Abudius.
Rusticus, v. Aruenus, Fabius, Junius.
P. Rutilius, e acuzat de M.
 Scaurus, III, 66.
 devine cețean al Smyrnei,
 IV, 43.

S

Sabina, nobletă, IV, 9.
 '97 'Al ^{suus. a. d. snuqvs}
 VI, 9.
Sabinus, v. Julius, Titius.
Sabinus Poppaeus, I, 80.
 i se prelungește guvernarea
 Moesiei, I, 80.
 obține însemnele triumfale,
 IV, 46.
 guvernează Macedonia și
 Achaia, V, 10.
Sacrificii, II, 85; VI, 37.
 moare, VI, 39.
Sacrovir, v. Julius.
C. Sallustius, isoticul, III,
 30.
Sallustius Crispus, prieten
 intim al lui Tiberiu,
 I, 6.
 prinde pe fașul Agrippa
 II, 40.
 moare, III, 30.
Saloninus, v. Asinius.
Samos, IV, 14; VI, 12.
Samothracia, II, 54.
Sancia, sora lui Considius,
 VI, 18.

- Sanquinus Maximus*, fost consul, VI, 4.
acuză pe L. Arruntius, VI, 7.
- Santonii*, VI, 7.
- Sardinia*, II, 47, III, 63; IV, 55.
- Satrius Secundus*, clientul lui Sejan, IV, 34; VI, 8.
trădătorul conjurației, VI, 47.
- Saturnini*, răzvrățitori plebei III, 27.
- Scantia*, Vestală, IV, 16.
- Scaurus*, v. Aurelius.
- Scaurus Memerius*, I, 13; III, 23.
acuză pe C. Silanus, III, 66.
orator iustru, III, 31.
e acuzat de violare a măiestriei, VI, 9.
se sinucide, VI, 29.
- M. Scaurus*, acuză pe Rutilius, III, 66.
- Scipio*, dușman al lui Căesar, IV, 34.
- L. Scipio Aemilianus* III, 62.
- P. Scipio Cornelius*, III, 74.
- P. Scipio Africanus*, major, II, 59.
- P. Scipio Africanus*, minor
acuză pe Cotta, III, 66.
- Scavii*, nu sunt interogați, împotriva stăpânitor, II, 30.
cum se ocolește legea, II, 30.
- Scribonia*, soția lui August, II, 27.
- Scribonii*, familia II, 27, 32.
- Scythii*, II, 60, 65, 68; VI, 41, 44.
- Secundus*, v. Julius, Pomponius, Satrius, Vibius.
- Segestes*, fruntaș german, fidel Romailor, I, 55.
e depresurat de Germanicus, I, 57.
pune în lanțuri pe Arminius, I, 57.
cuvântarea lui către Cermanicus, I, 59.
- Segimerus*, fratele lui Segestes, I, 71.
- Segimundus*, fiul lui Segestes, I, 57.
- Sejanus*, v. Aelius.
- Seius Quadratus*, e acuzat VI, 7.
- Seius Strabo*, prefectul pretoriului, I, 7.
tatăl lui Sejan, I, 24; IV, 1.
- Seius Tubero*, legat, II, 20.
e acuzat pe nedrept de violare a măiestriei, IV, 29.
- Seleucia*, de lângă Oronte, II, 69.
- Seleucia*, de lângă Tigru, VI, 42, 44.
- Seleucus*, regele VI, 42.
- Semnonii*, trib. suevic, II, 45.
- Sempronius Gracchus*, amantul lui Iulius, fiul lui August, I, 53.
- C. Sempronius Gracchus*, IV, 13.

- pretor, VI, 16.
 acuză pe Granius, VI, 38.
- Senat.** de lege e sunt duse la tezaur, III, 51.
 sunt săpate, III, 57.
 senatus-consultum despre jocuri de gladiator, IV, 63.
 despre o carte a Sibylle VI, 12.
 ține ședințe la Palatin, și se închină un templu, IV, 15, 13.
- Cn. Sentius.** guvernază Siria, II, 74.
 trimite la Roma pe vrăjitoarea Martina, II, 74; III, 7.
 îsgonește pe Piso, II, 79.
 îl sfătește să se predea II, 81.
- Septemviri,** III, 64.
- Septimius.** centurion, e ucis de soldați, I, 32.
- Sequani,** popor gallic, III, 45.
- Serenus,** v. Amulius, Annaeus, Vibius.
- Seripho.** insulă, IV, 21; II, 85.
- Sertorius,** III, 73.
- Q. Servceus,** e numit guvernator al Comma-genei, II, 56.
 acuză pe Piso, III, 13.
 e condamnat, VI, 7.
- Servilus,** acuzator, VI, 29.
 e exilat într-o insulă VI, 30.
- Servilius,** v. Caepio.
- M. Servilius,** II, 48.
 consular III, 22.
- M. Servilius Norianus,** consul, VI, 31.
- Servius Maluginensis.** fa-
 minul lui Jupiter, III, 58.
 e împiedecat de a fi numit guvernator, III, 71.
 moare, IV, 16.
 fiul lui, IV, 16.
- Servius Tullius.** legiutor, III, 26.
- Sesostris.** regele Egiptului, VI, 28.
- Severus.** v. Caecina, Carius, Cestius, Curtius.
- Sextia,** nevastă lui Mar-
 cus Scaurus, VI, 29.
- Sextius Praconianus,** VI, 39.
 e gătit în carcă, VI, 39.
- Sibylla,** cărțile ei, I, 76;
 II, 2.
- Sicambri,** popor germanic, II, 26; IV, 47.
- Sicilia,** IV, 13; VI, 12.
- Silana.** v. Claudia, Junia.
- Silanus.** v. Creticus, Ju-
 ius.
- Silius Nerva,** consul, IV, 68.
- C. Silius,** legat al Germani-
 ei superioare I, 31.
 e însărcinată de Germa-
 nicus, cu construcția
 flotei, II, 6.
 merge împotriva Chatti-
 lor, II, 7, 25.
 duce legiune împotriva
 Galilor, III, 42.
 devastează țara e Sequa-
 nilor, III, 45.

- obține insignele triumfalului, I, 72; IV, 18.
 Sejan îi întinde curse, IV, 18.
 se sinucide, IV, 19.
 soția lui, IV, 19.
- Sinnaces*, fruntaș al Partilor, VI, 31 sq. 36 sq.
- Sipylus*, II, 47.
- Surpicus*, centurion, I, 23.
- Sisena Statilius Taurus*, consul, II, 1.
- Smyrna*, III, 63; IV, 43, IV, 55, 56.
- Solon*, legislator, III, 26.
- Sostia Galba*, soția lui Silius, IV, 19, sq. 52.
- Spartacus*, III, 73.
- Spartani*, II, 60.
- Spelunca*, nume de unel vile în care era să fie strivit Tiberiu, IV, 59.
- Staius*, tribun, IV, 27.
- Statilius Sisenus Taurus*, consul, II, 1.
- Statilius Taurus*, prefectul Romei, VI, 11.
 împodobi Roma, III, 73.
- Stegarii*, I, 48; II, 81; III, 20, 45.
- Stegarii* e cohorte or, I, 18, II, 17, 53.
 și aquile, I, 37.
 înfipic, I, 30.
 smulse, I, 20.
- L. Stritinius*, risipește pe Bruclerl, I, 60.
- primește ca ostatic pe Segimerus, I, 71.
 răzbună perfidia Angrivariilor, II, 8.
 comandă cava eria împotriva Cherusilor, II, 11, 17.
 îi supnuc, II, 22.
- Strabo*, v. Acilius, Seius.
- Stratonice*, oraș, III, 62, 63.
- Suevii*, amenintă Raetia, I, 44, II, 26, 41, 62.
- P. Sullus*, questorul lui Germanicus, IV, 31.
 e trimis într-o insulă, IV, 31.
- L. Sulla*, tânăr nobil, III, 31.
 consul, VI, 15.
- L. Sulla*, dictatorul, I, 1; II, 55; III, 27, 62.
 e ajutor de locuitorii din Smyrna, IV, 56.
- Sulpicia*, familia, III, 48.
- Sulpicius*, v. Galba.
- Sulpicius Quirinius*, v. Quirinius.
- Suovetaurilia*, VI, 37.
- Surena*, VI, 42.
- Surrentum*, VI, 1.
- Syene*, oraș în Egipt, astăzi Assuan, II, 61.
- Syria*, I, 42; II, 42 sq.; 55, 58, 69 sq.; 74, 78, 81; IV, 5; V, 10; IV, 28, 31, 37.
- Syrieni*, II, 60.

T

- Tacfarin*, înviga'orul războiului African, II, 52.
 e alungat de Furius Camillus, II, 52.
 reîncepe războiul, III, 20.
 e alungat în pustiu de L. Apronius, III, 21.
 revine, III, 73.
 e bătut de Blaesus, III, 74.
 reîncepe războiul, IV, 23.
 e bătut de Lollabella, IV, 21.
 e ucis, IV, 24 sq.
- Tanfana*, temp'lul Germanilor, I, 51.
- Tanta'us*, IV, 56.
- Tarius Gratianus*, VI, 38.
- Tarpeia*, stîncă, II, 32; IV, 29; VI, 19.
- Tarquinus Priscus*, IV, 65.
- Tarquinus Superbus*, VI 11.
- Tarracina*, III, 2.
- Tarraconul*, I, 78.
- Tarsa*, căpetenie a Thracilor, IV, 50.
- T. Tatius*, regele Sabinilor, I, 54.
- Tanus*, munte, I, 56.
- Taurina*, colonie, II, 66.
- Taurus*, munte, VI, 41.
- Taurus*, v. Stal'ius.
- Telamon*, III, 62.
- Teleboi*, IV, 67.
- Temnos*, II, 47.
- Temp'e*, lui Esculap, IV, 14.
- lui Apoll'o, III, 61.
- lui August si Romci, I, 11; VI, 45.
- în Spania, I, 78.
- la Noia, IV, 57.
- la Pergamon, IV, 37, 55
- Dianei, IV, 43.
- lui Marte răzbunătorul, II, 64; III, 18.
- Florei, II, 49.
- Fortunei cquestre, III, 71.
- lui Janus, II, 49.
- lui Jupiter, IV, 57.
- Romei, IV, 56.
- Sperantei, II, q19.
- lui Saturn, II, 41.
- Tanfanei, I, 51.
- lui Tiberiu, IV, 15; 37, 55.
- Veneriei, IV, 43.
- închinarea lor, II, 49; IV, 57, 67; VI, 45.
- Tenos*, o insulă din Cyc'ade, III, 63.
- M. Terentius*, acuzat ca prieten al lui Sejan, e achitat VI, 8.
- Termentini*, populaie din Spania, IV, 45.
- Testamente*, al lui August, I, 8.
 al lui Trio, VI, 38.
 al Jurii, III, 76.
 al Liviei, V, 1.
 injurioase, V, 48.
- Teucer*, III, 62.
- Teutoburg* că, pădu ea, I, 60.
- Teatrul*, desfrâul, I, 77.

- al lui Marcellus, III, 64.
 al lui Pompei, III, 23.
 arde, III, 72.
 Tiberiu îi construiește
 scena, VI, 45.
- Theba*, oraș al vechiului E-
 gipt, II, 60.
- Theopompus* din Mytilene VI, 18.
- Theophilus*, II, 55.
- Thermeu*, V, 10.
- Thermus Mincus* VI, 7.
- Theseu*, IV, 56.
- Thessalieri*, VI, 34.
- Thraci*, II, 64, 66.
 bătuți de Romani, IV, 46,
 48.
 îi ajută, IV, 47, sq.
- Thracia*, II, 54, 64, 66 sq.;
 III, 38; IV, 5; VI,
 10.
- Thracylus* astrolog, VI, 20,
 fiul lui, VI, 22.
- Thuburcum*, oraș din Afri-
 ca, IV, 24.
- Tibru*, inundația, I, 76.
 se cîșcăie asupra canalu-
 zării lui, I, 77.
 aruncarea în Tiber a ca-
 davrelor concubinilor,
 VI, 19.
- Tiberius*, v. Nero.
- Tiberius Ne o* e numit „im-
 perator” de August,
 I, 3.
 e adoptat, I, 3.
 primește „imperium”, I,
 5.
- se tem - de Germanicus, I,
 7, 52.
 moravurile lui, I, 4.
 vorbele lui obscure, I,
 11.
 se pregătește să se duce la
 armate, I, 47.
- ucide pe Julia, fiica lui
 soție, I, 53.
 soția sa Argus'alis, I, 54.
 urăște pe Agrippina, I,
 69.
 nu vrea să se iure pe
 acce lui, I, 72.
 refuză nume de „fată
 al Patriei”, I, 72.
- readuce legea de maies-
 tate, I, 80.
- e satura „imperații” de
 soldați, II, 18.
- sprînjă pe Ungaria în
 fața pretorului, II, 34.
- nu primește moștenire de
 cât dela prieten, II,
 48.
- fusese trimis de 8 ori
 în Germania de Au-
 gust, II, 65.
- nu vrea să i se zică
 „stăpîn”, II, 87.
- se bucură de moartea lui
 Germanicus, III, 2.
- ci prețese bariere,
 III, 10; IV, 37.
- nu e lăcom de bani, III,
 18.
- pleacă în Campania, III,
 31, IV, 57.

- scrisoarea lui asupra lui
xului. III, 53.
caracterul lui hipocrit, I,
7, 69; IV, 1, 29, 52,
71.
- statornicia lui. IV, 8, 12.
devine rău. IV, 6.
liberal. II, 48.
econom. III, 52.
laudă pe Drusus, frul
său mort. IV, 12.
templul lui. IV, 15.
în Spania ulterioară. IV,
37.
- la Smyrna. IV, 56.
observă faptele și epuse-
le lui August. III, 37.
statui. IV, 64, 74.
fizicul lui. IV, 57.
dărnicia. II, 48; IV, 64;
VI, 45.
se duce la Capreae. IV,
67.
- e în primejdie de moar-
te într-o pește. IV,
59.
devine mai rău după
moartea Augustei. V,
3.
e crud cu nepotul său
Drusus. VI, 13 sq.
- desfrăul lui. VI, 1.
scriitori. VI, 6.
ajută pe cea o i. VI, 17,
prezintă lui Galba impe-
riul. VI, 29.
e înăbușit. VI, 50.
viața și caracterul lui.
VI, 51.
- Tiberius*, fiul lui Drusus, VI,
46.
Tiburul. VI, 27.
Ticinum. III, 5.
Tigranes, regele Armeniei,
II, 3.
e omorât la Roma. VI, 40.
- Tigru*. VI, 37.
Tiridates, ia tronul Partii-
lor. VI, 32, 37, 41.
e încoronat. VI, 41.
pleacă. VI, 44.
- Titidius Labeo*, bărbatul Vis-
tici. II, 85.
Titia socras. I, 54.
Titius Sabinus. IV, 18.
acuzăta lui e amărâta.
IV, 19.
cursa. IV, 68.
e dus în închisoare. IV,
70, VI, 4.
- Tmolus*, oraș din Asia, e
ușurat de dări. II, 47.
- Togonius Gellus*, cere ca îm-
păratul să fie în oț
de o gardă. VI, 2.
- Toronaeus* golf. V, 10.
Torquata, sora lui Silla, u-
vestală, intervine în
favoaia fraelui său.
III, 69.
- Torquatus Sclarcus*, v. Ju-
nius.
- Trabecii*, cavaleri cu *træ-
bes*. III, 2.
- Tratarii* popor. IV, 55.
Trebellienus Rufus, II, 67.
tuturul copiii lui Co-
tys. II, 67; III, 58.

se sinucide. VI, 39.
M. Trebellius, legat, e r-
 mis împotriva Cliti-
 lor. VI, 41.
Treviri, I, 41, 44; III, 40,
 42.
Tribunul, din brazde, I, 13.
Tribuni, miștari cu putere
 consulară. I, 1.
 cohorței urbane. VI, 9.
 cohorței pretoriene. I, 77,
 405.
 legiunici, I, 19, 23; IV,
 73.
 plebei. I, 15.
 — puterea tribuniciană,
 I, 3, 7, 9, sq.
Tribuni, I, 15; III, 4.
Tribute, I, 11.
 mișcorarea lor. II, 56.
Trio Fulcinius, v. Fulci-
 nius.
Trivia, III, 62.
Triumf însemnele. I, 72; II,
 52. III, 48, 72; IV,
 18, 26, 44, 46, VI,
 10, 39.
 haina. I, 15.
 poarta triumfală. I, 8.
Troia, IV, 55.
Trofeu, II, 18.
Tubantii, popor germanic,
 I, 51.
Tubero, v. Scius.
Tullius, v. Cicero, Servius.
Tullus Hostilius, III, 25;
 VI, 11.
Turesis căpetenie a Thra-
 cilor. IV, 56.
Turonii, popor galic, III, 41,
 46.

Turpilianus Petronius, v.
 Petronius.
C. Turranus, prefectul a-
 provizionărilor, depune
 jurământul. I, 7.
Tyrrhenus, fiul regelui A-
 tys. IV, 55.

U

Ubi, I, 31, 36, sq. 71.
Aitarul Ubiilor, I, 39, 57.
Orașul Ubiilor, I, 36.
Umbria, IV, 5.
Urbs, oraș punic. IV, 56.
 orașe ale Aciaei. II, 53.
 orașe ale Arcei ruinate
 II 47; IV, 15.
 grecești. III, 60.
 ale Thraciei. II, 54.
Urgularia, p-ecena Augus-
 teri. II, 34.
 e dusă în judecată de
 Piso. IV, 21.
 trimete un pumnal re-
 potului său. IV, 22.
Usipetii, I, 51.

V

Vahalis, Wahal, fluviu, II,
 6.
Valerius Corvus, I, 9.
Valerius, v. Me sa a
Valerius Messalinus, propu-

- nerea lui în procesul
lui Piso, III, 18.
cuvântarea lui în senat,
III, 34.
- Valerius Naso*, fost pretor,
e trimis în Asia, IV,
56.
- M. Valerius*, consul, iese în-
aintea cadavrului lui
Germanicus, III, 2.
- Vannius*, regele Suevoilor, II,
63.
- Varilla*, v. Appuleia.
- Varius Ligur*, amantul A-
quiliei, IV, 42.
își corupe cu bani pe
acuzatori, VI, 30.
- Varro*, v. Vibidius, Visselius.
- Varron*,uciderea lor, I, 10.
- Varus*, v. Crispinus, Quin-
tilius.
- Dezastrul lui Varus*, I, 10,
57, 61.
- Armata lui Varus*, II, 71.
- Vedius Pollio*, asupra luxu-
lui lui, I, 10.
- Velin*, Iac, I, 79.
- P. Vellaeus*, III, 39.
- Q. Veranius*, legatul Cap-
padociei, II, 60.
pregătește procesul lui
Piso, II, 74.
nu lasă pe Trio să acu-
ze, III, 10.
e ales sacerdot, III, 19.
- Vesularius Flaccus*, prier-
ten al lui Tiberiu, II,
28.
- e ucis, VI, 10.
- Vestalela*, I, 8.
- sunt chemate la pretor,
II, 34.
- locul lor în teatru, IV,
16.
- Sex. Vestilius*, fost pretor, VI,
9.
- Vetera*, localitate unde erau
niște tabere, I, 45, 58.
- L. Vetus*, v. Antsitius,
- Via Appia*, III, 9, 13, 47.
- Flaminia via*, III, 9, 13, 47.
- Vibenna Caeles*, IV, 12.
- Vibidius Varro*, e scos din
senat, II, 48.
- Vibilius*, căpetenia Hermun-
durilor, II, 63.
- Vibilius Fronto*, prefectul
cavaleriei, pune în lan-
țuri pe fugarul Vo-
nones, II, 68.
- Vibius Marsus*, din suita lui
Germanicus în Asia,
II, 74, 79, IV, 56.
cu onoruri vechi, VI, 47.
- Vibius Serenus*, IV, 13.
e exilat la Amorgos, IV,
28.
e acuzat de fiul său, IV,
28, 36.
acuză pe nedrept pe Fon-
teius Capito, IV, 36.
- C. Vibius*, unul din acuzato-
rii lui Libo Drusus,
39.
- Vibulenus*, soldat, răzvrăti-
torul răscoalei panno-
nice, I, 22, 28.
e ucis, I, 29.
- Vibulenus Agrippa*, se si-
nucise în senat, VI,
40.

- Viginteviri.* III, 29.
- Videlicii*, popor, II, 17.
- P. Vinicius*, pare să fi fost consul în anul 12 d. Chr. Fusese cerut ca avocat de Piso, III, 11.
- VI, 15, 45.
- Vipsania Agrippa*, fata lui M. Agrippa, soția a lui Tiberiu, mamă a lui Drusus, I, 12.
- moare, III, 19.
- M. Vinicius*, se însoară cu nepoata lui Tiberiu
- M. Vipsanius Agrippa* v. Agrippa.
- Vipsanius Gallus*, pretor, moare, II, 51.
- Visellius Varro*, legatul Germaniei inferioare, bate pe Turoni III, 41.
- consul, IV, 17.
- acuză pe C. Silus, IV, 19.
- Vistilia*, cere la edili dreptul de prostituție II, 85.
- Vlurgis*, Weserul de azi, II, 9, 11, 16, sq.
- Vitellia*, soacra lui Petronius, nu-și trădează ginerele în procesul lui, III, 49.
- L. Vitellius*, comandă armate în orient, I, 9, 32, 36, 41.
- lingușitor, VI, 32.
- P. Vitellius*, legatul lui Germanicus, conducând legiunile II și XIV su-
- tere un dezastru, I, 70.
- e trimis în Galia la facerea censului, II, 6.
- acuză pe Piso, II, 74; III, 10, 13, 17, 19.
- e acuzat. *frag. e.*
- se sinucide. *frag. c.*
- soția lui, VI, 47.
- Q. Vitellius*, fratele precedentului e isgonit din senat, II, 48.
- Vitia*, mama fostului consul Fufius Geminus e ucisă, VI, 10.
- Volesus* Messala, fost proconsul al Asiei pe timpul lui August, celebru prin cruzimea lui, III, 68.
- L. Volusius*, fost consul la 12 a. Chr., fost proconsul al Africii și guvernator al Siriei moarte, 12, 30.
- Vonones*, regele Parșilor, II, 1 sq.
- e isgonit, II, 3.
- devine regele Armeniei, II, 11.
- e isgonit, II, 56.
- e exilat în Cilicia, II, 58, 68.
- e ucis pe când voia să fugă, II, 68.
- Vota*, urări făcute pentru sănătatea împăratului IV, 17.
- Votienus Montanus*, e condamnat pentru violarea măiestății. Acest proces împinse pe Ti-

beriu de a nu mai
veni în senat, IV, 42.

Vulcatius Moschus. exilat la
Marsilia. își lasă ave-
rea acestui oraș, IV,
43.

Vulsinii, în Etruria, IV, 1.
patria lui Sejan, VI, 8.

W

Weser, v. *Visurgis*.

Z

Zenon, e ales rege al Ar-
meniei, II, 56.

Zei, patriei, I, 59.

Mani. III, 2.

răzbunători. IV, 28.

păreră lui Tacit asupra

— zeilor, VI, 24

TABLA DE MATERIE

	<u>Pagina</u>
Prefața	5
Introducerea	7
Cartea I	75
Cartea II	151
Cartea III	221
Cartea IV	287
Cartea V	353
Lacune	361
Fragmente	365
Cartea VI	373
Indice istoric	421

VOLUMUL ACESTA S'A TIPĂ-
RIT IN ATELIERUL TIPOGRA-
FIEI „ROMÂNIA NOUĂ“
TH. I. VOINEA, CALEA GRIVI-
ȚEI, 41, IN ANUL UNA MIE
NOUĂ SUTE DOUĂZECI ȘI TREI,
IN BUCUREȘTI' =====

Joul. Dia.
1935.

CORNELIUS TACITUS
ANALE (XI—XVI)

Au apărut de E. Lovinescu :

CĂRȚI LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE

1. *J. J. Weiss et son oeuvre littéraire*, avec une préface par *Emile Faguet*, de l'Académie française
Paris, Champion-édit fr. 4.—
2. *Les voyageurs français en Grèce*, avec une préface par *M. Gustave Fougères*, professeur à l'Université de Paris, Champion-édit fr. 4.—
3. *Critice*, vol. I, ed. *Viața Românească* lei 8.—
4. *Critice*, vol. I, ed. Idem, „ 8.—
5. *Critice*, vol. III, ed. Idem, „ 10.—
6. *Critice*, vol. IV, ed. II Idem, „ 12.—
7. *Critice*, vol. V, Idem, „ 14.—
8. *Critice*, vol. VI, Alcalay, „ 15.—
9. *Critice*, vol. VII, Idem, „ 20.—
10. *Gr. Alexandrescu, Viața și opera lui*, ed. Minerva „ 2.—
11. *Costache Negruzzi, Viața și opera lui*, ed. Idem „ 2.—
12. *Gheorghe Asachi, Viața și opera lui*, Cartea Românească „ 14.—
13. *Pași pe nisip*, Studii critice, vol. I epuizată „ 12.—
14. *Pași pe nisip*, Studii critice, vol. II, epuizată „ 2.—
15. *Comedia dragostei*, roman, ed. *Viața Românească* „ 7.50
16. *Lulu*, roman, ed. Idem, „ 10.—
17. *Scenete și Fantezii*, ed. Flacăra, „ 1.25
18. *Crinul*, nuvele, ed. Idem, „ 0.30
19. *Nuvele*, ed. Socec și C-ie „ 2.—
20. *De peste prag*, dramă în 3 acte „ 1.—
21. *Romanii*, după *James Caterly*, ed. Socec și C-ie „ 2,50
22. *Pronunțarea latină în epoca clasică* „ 1.—
23. *O chestie de sintaxă latină*, „ 1.—

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA TEXTELOR CLASICE GRECEȘTI ȘI LATINEȘTI

CORNELIUS TACITUS

ANALE

VOLUMUL II

(CĂRȚILE XI—XVI)

TEXTUL LATIN PUBLICAT CU ADNOTAȚII ROMÂNEȘTI

DE

E. LOVINESCU

BUCUREȘTI

Tipografia „România Nouă”, Th. Voinea, Calaa Griviței, 41

MCMXXII

PREFAȚA

*Inercarea întreprinsă în primele luni ale rășboiului de a publică textul școlar al **Analelor** lui Tacit, de abia acum poate fi dusă la capăt prin publicarea acestui ultim volum II (cărțile XI—XVI).*

Noembrie 1922.

E. L.

INTRODUCERE

NOTIȚE ASUPRA LUI CORNELIUS TACITUS

I. Viața lui Tacit

Despre viața lui Cornelius Tacitus avem puține cunoștințe.

Anul nașterii lui Tacit e nesigur. Cei mai mulți istorici șovăesc între anii 54—56 a. Chr., — adică în cei din urmă ani ai domniei lui Neron.

Educația lui a fost, negreșit, foarte îngrijită. În *Dialogul oratorilor* avem un răsunset al acestei educații închinată forului. De tânăr se alipì pe lângă cei doi mari oratori ai timpului, Marcus Aper și Julius Secundus, urmărindu-i nu numai în viața publică, dar chiar și în întreținerile lor familiare.

Educația lui Tacit s'a sfârșit în primii ani ai domniei lui Vespasian. Incetând de a ascultă pe alții, Tacit începù să cuvânteze și dânsul. Nu știm când și în ce împrejurare. Câțiva ani după aceia, Pliniu cel tânăr ni-l arată

„înfloritor de glorie și de reputație¹⁾“. Re-numele îi venise deci repede. Asupra oratoriei lui avem o apreciere a aceluiaș Pliniu. Fiind vorba de un discurs al lui Tacit în senat, Pliniu scrie: „Tacit a vorbit cu multă elocință și, ceeace e în caracterul talentului său, cu gravitate²⁾“. În adevăr, gravitatea e nota cea mai caracteristică a talentului și personalității lui Tacit...

Succesul lui timpuriu îi deschise drumul unei căsătorii strălucite. În anul 77 se logodi cu fata lui Junius Agricola și în anul următor o luă de nevastă.

Pe vremea căsătoriei lui Tacit, Agricola eră consul și aveà să plece în Britania pentru a-i desăvârși cucerirea...

Sub astfel de auspicii își începù Tacit cariera publică. „Situția mea politică, spune el, a început sub Vespasian, a fost mărită de Titus și împinsă și mai departe încă de Domițian³⁾“. Sub Vespasian el deveni questor; sub Titus, edil sau tribun al poporului; sub Domițian, pretor. Prin felul cum vorbește de cariera lui, e de presupus că în toate aceste magistraturi Tacit a fost „candidatul Impăratului”, — ceea ce-l scutià de

1) Pliniu, *Epist.* VII, 20.

2) Pliniu, *Epist.* II, 11 : *respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi ejus inest, σεμνότης.*

3) *Hist.* I, 1.

a mai solicită voturile. În timpul jocurilor seculare serbate sub Domițian, Tacit erà pretor și membru al unui colegiu de preoți ce le prezidau. El aveà numai 32 de ani..,

Cel mai puternic pictor al imperiului, nu aveà deci motive să se plângă de situația pe care i-o făcuse imperiul.

În 89, îndată după pretură, Tacit lipsi din Roma timp de patru ani, pentru a îndeplini probabil una din funcțiile administrative cunvenite pretorilor sau poate ca guvernator al unei provincii imperiale. Nu putem totuș preciza nimic asupra acestei funcții. Ținând seamă că Tacit ne-a lăsat o carte foarte documentată asupra Germaniei, ar fi poate firesc să presupunem că-și petrecuse cei patru ani ai administrației în vecinătatea Germaniei, probabil în Belgia, provincie guvernată de un fost pretor. În adevăr, descripțiile și amănunțele sunt ale unei om ce a cercetat cu ochii lui lucrurile zăgrăvite. Văzând primejdia popoarelor Germanice disprețuite de Romani, cartea lui pare un strigăt de alarmă...

Intorcându-se la Roma, la 93, el găsi situația politică și mai noroasă. Pumnul lui Domițian se abătuse greu peste Roma și frunțașii ei. Chiar în anul întoarcerii, Domițian ucisese pe Senecio și pe Arulenus Rusticus, și exilase pe filosofi... În fața acestui regim sângerous, nu mai rămăsese lui Tacit

decât „să se facă uitat: tot ce putea dori un om cinstit”. Astfel putu scăpa de baia de sânge a lui Domițian...

După asasinarea Impăratului, începù domnia sănătoasă a lui Nerva. Cariera lui Tacit făcù un pas înnainte. În 97, el devenì consul în locul lui Verginius Rufus, mort la 83 de ani, încărcat de gloria unei vieți fără pată. Doi ani după aceea îl vedem însărcinat de senat, alături de prietenul său Pliniu, să urmărească pe un proconsul necinstit și aprig...

Despre anii din urmă ai lui Tacit cunoaștem prea puține lucruri. Știm doar, dintr'o inscripție găsită de curând în Caria, că spre sfârșitul domniei lui Traian, el erà proconsul al Asiei. Anul morții — de și unii îl pun la 120 — e necunoscut.

II. Lucrările lui Tacit

Operele lui Tacit sunt:

1. **Dialogus de oratoribus** e cea dintâi lucrare a lui Tacit, asupra autenticității căreia, de altfel, s'au ridicat numeroase discuții. Din pricina deosebirii de stil și de caracter, mulți critici i-au contestat autenticitatea, fără

a o putea totuș atribui cuiva. Dacă admitem însă că *Dialogul* a fost scris sub domnia lui Titus atunci putem înțelege deosebirea de stil. În acea epocă a tinereții, Tacit se dedase cu totul studiului retoricii. Eră deci firesc ca opera lui să fie mai aproape de curgătoarea elocință a lui Cicero, decât de pateticul chinuit și sombru al *Analelor* și al *Istoriei* maturității lui.

Subiectul acestui *Dialog* e limpede: o cercetare cauzelor ce au adus decadența elocinței.

Idea *Dialogului* eră veche. Mulți alți scriitori se ocupase cu pricina decadenței artei oratorice. Nimeni până la Tacit nu le grupase însă într'un tot. Reluând o idee a lui Cicero, exprimată în *De oratore*, Tacit susține că adevărata elocință trebuie să disprețuiască retorica: lucru firesc pentru noi, destul de original însă pentru epoca lui Tacit. Insuși Quintilian, de pildă, credeă că oratorul nu poate exista fără retorică. Uitându-și propriile lui sfaturi din *De oratore*, Cicero, aveă să se întoarcă la vechea oratorie plină de artificii retorice...

Continuând pe Cicero, Tacit cereă prin gura elocinte a lui Messalla ca oratoria să fie pregătită printr'o largă înavuțire de cunoștinți și de idei, singurele care pot da oratorului materia plastică a discursurilor sale...

Timpul elocinței trecuse însă. Imperiul închisese forul. Elocința politică era moartă. Abia mai rămăsese elocința judiciară. Iată adevărata cauză a decadenței artei oratorice, pe care o exprimă cu vigoare Tacit.

Cu tot stilul lui ciceronian, *Dialogul* ne mai arată și talentul personal al lui Tacit, atât de pătrunzător în analiza psihologică și atât de însufiețit. În *Dialogurile* lui Cicero, scriitorul se zugrăvește pe sine; sub nume proprii se ascunde personalitatea covârșitoare a marelui orator. În *Dialogul* lui Tacit avem, dimpotrivă caractere vii și contradictorii zugrăvite cu vigoare: iată pe Aper,, un avocat practic și un vorbitor spiritual și modernist; iată pe Maternus, un poet visător și melancolic, iubitor al singurătății; iată pe Messalla, un mândru aristocrat credincios vechei republice și vechilor tradiții. Acești oratori vorbesc, și, vorbind, se zugrăvesc.

În *Dialogul* lui Tacit este deci un talent dramatic, pitoresc și patetic care putea să ne vestească pe viitorul autor al *Analelor*.

2. **De vita et moribus Julii Agricolae.** — *Viața lui Agricola* s'a publicat la 98 d. Chr., adică în primul an al domniei lui Traian.

Ea este mai întâiu un panegiric al socrului său.

Toate fragmentele concurg spre Agricola: descripția Britaniei, tabloul domniei lui Domi-

țian, povestirea luptelor. Pretutindeni, Agricola pășește în planul întâiu.

Cartea lui Tacit mai poate fi însă considerată și ca un manifest politic.

În momentul apariției ei, se petrecea o puternică reacțiune de ură împotriva regimului lui Domițian. Din această epocă de reacțiune isvorăsc *Satirele* lui Juvenal, Panegyricul lui Pliniu și *Viața lui Agricola* a lui Tacit.

Ura scriitorului împotriva lui Domițian izbucnește în fiecare pagină a cărții alături de lauda lui Agricola. Opera lui Tacit e dușmănoasă față de tiran. Legile și măsurile bune ale lui Domițian sunt trecute cu vederea. În schimb nu-i uită nici o cruzime, chiar când se întemeiază numai pe un zvon.

3. De origine, situ, moribus ac populis Germanorum. Unii au văzut în această carte un roman fantastic și chiar un fei de pamflet împotriva societății dela Roman. Tacit ar fi lăudat la Germani virtuțile ce le lipsiau Romanilor. Cu tot caracterul miraculos al unor descripții, nu i se poate totuș tăgădui o documentare solidă și o observație precisă.

4. „Historiae“ și „Annales“ Tacit era pregătit acum pentru marea lui operă istorică, pe care plănuia de mult s'o scrie... Răgazul unei epoce liniștite și cu atât mai fericite cu cât urmă sângeroasei domnii a lui Domițian, îi puse pana în mână.

În tot, această mare lucrare istorică se compune din treizeci de cărți despărțite în două mari grupe: *Analele* ce zugrăvesc epoca pe care Tacit n'a cunoscut-o, adică domnia dinastiilor Julia și Claudia; *Istoriile*, înfățișând epoca contemporană, adică războaiele civile din 69 și dinastia Flavia. În *Anale* sunt trei hexade: Tiberiu, — Caligula și Claudiu — Neron. În *Istorii*, două hexade: războaiele civile, Vespasian și Titus — Domițian. Hexadele la rândul lor sunt împărțite probabil în triade. Pretutindeni deci compoziție și simțul armoniei interne...

Această operă măreață nu ne-a fost însă transmisă decât în fragmente.

Din *Istorii* nu avem decât cele patru cărți dintâi și începutul cărții a cincea, îmbrățișând anii 69 și 70, deși povestirea mergea până la urcarea pe tron a lui Nerva la anul 96.

Scrise între 115 — 117 d. Chr. *Analele* mergeau dela moartea lui August până la căderea lui Neron. Noi nu avem decât cărțile I-IV, fragmente din cartea V și întreaga carte VI. Toate povestesc epoca lui Tiberiu. Mai avem apoi cărțile XI-XVI — adică istoria sfârșitului lui Claudiu și a lui Neron...

Approape jumătate din opera istorică a lui Tacit este deci pierdută pentru noi... Din ce-iace ne-a rămas însă putem încă prețui marele talent literar al acestui Rembrandt al Im-

periului Roman. Talentul lui merită o cercetare mai amănunțită: Tacit nu e numai cel mai mare istoric al antichității latine, ci și cel mai aproape de sufletul nostru modern.

III. O privire asupra Analelor

Străbătând *Analele* lui Tacit avem o puternică senzație de înăbușire.

Aceasta eră deci realitatea epocii imperiale romane! Sinistră realitate! Toți cei ce laudă fără deosebire viața antică, să citească pe Tacit. Nu în fragmente, ci în întregime. Vor rămâne cu o impresie neuitată de groază. Se vor simți zguduți. A putut exista o lume atât de apocaliptică! Nu mă gândesc numai la viții: orice civilizație aduce o decădere a moravurilor. A putut însă exista pe deoparte o tiranie atât de sângheroasă, iar pe de alta o josnicie și o lașitate atât de obștești! Minte noastră deprinsă cu alte forme de viață socială și cu alte idei de umanitate rămâne uimită...

După ce închizi sumbra operă a lui Tacit, te simți coprins de bucurie.

A fost un vis urât. Trăim în alte vremi.

Niște vremi pe cari nu le prețuim cum trebuie. Le găsim mai prejos de trecut și de strămoși ; le jertfim pe altarul lucrurilor ce au fost și nu mai sunt. E o tendință înrădăcinată în noi de a idealizà trecutul. Zugrăvindu-ne însă tragedia imperiului roman, Tacit ne risipește această iluzie. Ce bine e la lumina soarelui de azi ! Am scăpat de centurionul ce aducea porunca de moarte, am scăpat de vizita doctorului ce deschideà în câteva clipe vinele condamnatului și, mai ales, am scăpat de sila de a ne lăsà averile împăratului, premărindu-l pentru grația de a ne trimite :

....acolo unde s'au dus regele Ancus și Tullus.

Am scăpat de lăcomia delatorilor, de a tot puternicia libertilor și a femeilor, de lingușirea senatorilor și de lașitatea tuturor ! Suntem liberi, trăim liberi. Moralitatea publică și privată a câștigat mult. Ne bucurăm de toate drepturile constituționale. Avem libertatea cuvântului, avem libertatea de a trăi sau muri. Viața publică nu e plină de primejdii.

Frica morței nu ne silește la josnicii infame. Dorința de a „parveni” nu-și găsește în lingușire singura pârghie. Ce dulce e viața de azi după ce ai trăit cu mintea în epoca sadiculu. Tiberiu, a imbecilului sângeros Claudiu sau a nebunului megaloman Neron !

*
* * *

Ceeace isbește dela început e atotputernicia imperială pe care n'o sprijiniă nici o lege. Dimpotrivă, republica trăia încă cu numele. Mulțumită slugărniceii tuturor, împărații au ajuns însă la o tiranie primită de toți. Cu timpul numai s'au învăluit în hlamida „legei maestății”, care le dădea o nemărginită autoritate asupra faptelor și vorbelor tuturor cetățenilor.

Ilustrul orator Mamercus Scaurus eră dușmănit de atotputernicul Macron.

Compunând tragedia *Atreu*, Macron îi rapoartă lui Tiberiu subiectul și îi recită câteva versuri ce s'ar fi putut interpreta ca îndreptate împotriva împăratului. Tiberiu zâmbi: „Scaurus a făcut din mine un Atreu, eu voi face dintr'însul un Ajax”. Și, în adevăr, Scaurus, vrednic urmaș al Aemiliilor neașteptând condamnarea, se sinucise ca Ajax. Soția lui Sextia îi împărtăși soarta.

Istoricul Cremutius Cordus, publicând niște *Anale*, numise pe Cassius „cel din urmă dintre Romani”. Acuzatorii se ridicară pe dată. În zadar se apăară: „Sunt acuzat pentru vorbele mele, întru atât faptele îmi sunt de nevinovate! Aceste vorbe nu sunt însă îndreptate împotriva împăratului sau a mamei lui, singurii acoperiți de legea de maiestate. Sunt învinuit că am lăudat pe Brutus și pe Cassius. Faptele lor au fost povestite de mulți

istorici. nimeni nu s'a ferit însă de a-i lăuda". In zadar Cremutius cită pe Tit-Liviu, pe Asinius Pollio și pe Messala Corvinus care lăudase pe Cassius și pe Brutus. In zadar, strigă el: „Posteritatea dă fiecăruia dreptul său. Nu vor lipsi urmași cari să pomenească nu numai de Cassius și de Brutus ci chiar și de mine, dacă voi fi condamnat" — Cartea fu arsă, iar Cremutius fu silit să moară de foame...

Oricine înălță capul eră doborât... Imperiul nivelă. O avere însemnată, o autoritate mare, o origine ilustră, treziau bănuiala tiranului. Uneori numai lăcomia lui.

Valerius Asiaticus eră o mare figură politică pe timpul lui Claudiu. Fusese de două ori consul. Avea însă și niște grădini vestite: grădinile de pe Pincio, de pe care apusurile de soare sunt adevărate apoteoze în dosul Vaticanului și al Janiculului. Messalina le râvniă. Nu presimțiă că aveă să moară în boschetele lor de pini alpestri. Ii înscenă deci lui Valerius un proces ce se desbătù în camera de culcare a împăratului.

Se ridică atunci Vitellius, una din cele mai hidoase figuri ale antichității. Cu lacrimi în ochi, el amintì vechea prietenie ce-l legă de Valerius. Mai amintì apoi meritele prietenului său și campania lui glorioasă în Britania. Iar ca încheiere: *să i se deă libertatea*

de a-și alege moartea! Claudiu se sculă și el, îngăduindu-i cu o sinistră bătae de joc această înaltă favoare..

Valerius le mulțumì. Se întoarse în grădiniile lui. Iși pregăti rugul. Il mută apoi pentru ca focul să nu vatăme frunzișul copacilor. Astfel pierèa un fost consul roman !

Un alt consular ilustru, Antistius Vetus, avu-
sese nenorocirea de a fi fost socrul lui Rubellius Plautus, pe care Neron îl ucisese, bănuind într'însul un pretedent la tron... Bătrânul rămăsese ca o imputare vie. Câțiva soldați trimiși de Neron îi împresurară casa dela moșia lui dela Formiae...

Pe lângă dânsul, bătrânul aveà și pe fiica lui. Rămânând văduvă după Plautus, ea nu se hrănià decât ca să nu moară: în brațe i se rostogolise capul soțului și îi păstrase încă hainele însângerate... Politta luă, în sfârșit, drumul Neapolului unde se aflà împăratul. Nefiind primită, ea îl pândi la ieșire spre a-i strigà cu desnădejde: „Ascultă pe un nevinovat și nu da pradă unui sclav pe un fost coleg al tău de consulat”. Rugăciunile ei găsiră însă pe Neron neînduplecat.

Se întoarse deci la Formiae spre a spune lui Vetus să-și ia orice nădejde... Câțiva prieteni îl sfătuiră să lase pe Neron moștenitor al unei părți din avere pentru a puteà lăsa restul nepoților. Vetus respinse sfatul.

El își împărți averea sclavilor, poruncindu-le să ia fotul afară de trei paturi de înmormântare. În aceeaș cameră și cu acelaș pumnal ei și deschiseră apoi vinele: bunica, tata și fata. Acoperiți cu un vâl ei fură duși în bae. Fiecare dorià să moară cel dintâi. Natura păstră însă ordinea firească. Întâi murì bunica, apoi tata, la urmă fata.

Acuzați, după ce fusese înmormântați, senatul îi condamnă la ștreang.

Neron se arată însă îngăduitor: le dădù voe să-și aleagă moartea...

Pe lângă cruzime se adăugà astfel și sinistra ironie a nebunului încoronat.

*
* * *

În fața puterii imperiale ce se ridicà stătea puterea senatului. Câteva sute de ani de guvernare îi lăsase o oarecare autoritate ce ar fi putut înfrâna despotismul imperial. Instituția erà aceeaș. Oamenii se schimbaseră însă. Virtuțile republicane dispăruseră. În locul lor stăpânià lîngușirea. Niciodată nu s'a văzut un factor politic mai decăzut decăt senatul roman. După cum există beția gloriei, tot astfel există și beția umilinței și a decăderii morale. Senatorii se luau la întrecere în lîngușiri: singura cale prin care mai nădăjduiau să însemneze ceva. Chiar dela moartea lui August, senatul erà pregătit la sclavie. Cu

firea lui ascunsă, bănuitoare și răzbunătoare, Tiberiu contribuì și mai mult pentru a-l modela și degradă. Din primii ani ai domniei lui, senatul se prefăcuse într'o adunare fără inițiativă politică, grăbită la orice josnicie. Ceilalți împărați aveau să ducă și mai departe opera de corupție a caracterelor.

* * *

O pildă de decădere a caracterelor pe timpul lui Tiberiu.

Patru senatori și foști pretori, Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, și M. Opsius, voiau să ajungă consuli. Drumul către consulat trecea însă prin antecamera lui Sejan. Pentru a-i face pe plac, ei se hotărîră să atragă într'o cursă pe Titus Sabinus, pe care Sejan îl ură.

Latiaris se împrietenì deci cu Sabinus, vorbindu-i de nenorocirile vremii, de atot putericia lui Sejan, de cruzimea lui Tiberiu. Câștigându-i încrederea, Latiaris îl ademenì odată în casa lui pentru a-și revărsa mai bine durerea. În acest timp ceilalți trei complici stăteau ascunși în podul casei, ascultând pe la crăpături. La atâta josnicie se pogorîse niște senatori romani, niște viitori consuli!

După ce li se părù că Sabinus ar fi rostit câteva cuvinte împotriva „maestății imperiale” cu toții făcură o plângere scrisă către Tiberiu,

ce se află la Capri, povestindu-i vicleșugul ca pe un lucru de cinste. Cu drept cuvânt adăogă Tacit: „Roma nu s'a arătat niciodată mai neliniștită, mai fricoasă și mai neîncrezătoare chiar față de rude. Toți ocologiau întâlnirile, convorbirile, pe cunoscuți și pe necunoscuți; toți priviau cu băgare de seamă chiar lucrurile mute și neînsuflețite, acoperișul sau pereții”.

Tiberiu scrise Senatului, învinuind pe Sabinus. Senatul se grăbi, firește, să-l condamne la moarte. Erau tocmai calendele lui Ianuarie, începutul anului religios și politic al Romanilor. Călăii puseră mâna pe Sabinus, acoperindu-i gura cu haina și strângându-l de gâtlee pentru a-i înăbuși cuvintele: „Iată cum începe anul! Iată jertfele aduse lui Sejan!” Toți îi fugiau din cale: ulițele și forul se deșertară. Unii se întorceau îndărăt, fiindu-le frică și de faptul că se temuse!

Drusus, nepotul lui Tiberiu, erà închis de mult în palatul imperial. La urmă nu i se mai dădù de mâncare. Nouă zile el se hrăni numai cu paele și penele smulse din salteaua și din perinele patului.

Tiberiu împinse însă cruzimea până a pune să se citească în fața Senatului descrierea amănunțită a captivității nepotului său, care fusese înconjurat de spioni ce-i supravegheau

mişcările și vorbele. De ori câte ori voiă să iasă din odaia lui, sclavii îl împingiau și-l înjurau. Scrisorile centurionului Actius reproduceau și cuvintele din urmă ale muribundului: „Asasinul nurorei, al fiului fratelui și al nepoților săi, o să-și primească pedeapsa ce va răzbună pe urmași și pe strămoși”.

Senatorii rămaseră înmărmuriți văzând cât de încrezător devenise Tiberiu. Deschizând ușile palatului său, îndrăznise să-și arate nepotul sub biciul centurionului și al sclavilor, implorând în zadar o nemernică hrană. Se grăbiră totuși să aducă mulțumiri și felicitări lui Tiberiu că scăpase republica de o „primejdie”, hotărînd ca ziua morței lui Drușus, ca și ziua morței Agrippinei, să fie trecute printre zilele faste !...

* * *

Dela un astfel de senat nu era de așteptat o acțiune împotriva tiraniei. Nu este samovolnicie sau crimă a vreunui împărat pe care senatul să n'o fi acoperit cu laude, aducând mulțumiri zeilor.

După ce omorî pe Agrippina, Neron avu o clipă de remușcare.... Restul nopții îl petrecu în aiurări, așteptând răsăritul soarelui, când posomorît, când tresărind de spaimă, ca și cum s'ar fi temut ca ziua să nu-i aducă peirea. Centurionii și tribunii militari îi po-

toliră cei dintâi teama prin lingușirile lor, luându-l de mână, felicitându-l că scăpase de uneltirile mamei lui. Prietenii împăratului se răspândiră apoi în temple; orașele vecine își arătară și ele bucuria prin sacrificii și solii.

Rămăsese acum senatul. El fu la înălțimea josniciei lui obișnuite, decretând rugăciuni publice în toate templele, jocuri anuale la serbările Minervei, o statuă de aur a zeiței în senat și alta alături a împăratului. Ziua de naștere a Agrippinei fu trecută printre zilele nefaste. La intrarea lui în Roma, Neron fu primit ca un triumfător: triburile îi ieșiră în cale, senatul eră îmbrăcat în haine de serbătoare, pretutindeni se ridicase în drum amfiteatre pentru a fi văzut de toată lumea. Invingător al josniciei publice, el se urcă pe Capitol spre a mulțumi zeilor.

După ce ucise pe Sulla și pe Rubellius Plautus, Neron trimise o scrisoare senatului, zugrăvindu-i ca pe niște spirite răzvrătite, fără să spună că-i și ucisese.

Senatul votă mulțumiri zeilor și isgonirea lui Sulla și Plautus din senat; batjocură și mai sângeroasă decât crima lui Neron!

Nimic nu poate fi mai duios decât moartea nevinovatei Octavia, nevasta lui Neron. Legând-o, i se tăiară vinele tuturor membrelor.

Fiindcă sângele întârziă să curgă din pricina fricei, ea fu înăbușită în aburii unei băi calde. I se reteză apoi capul spre a fi adus Poppaei.

Senatul votă însă și de astădată daruri tuturor templelor și mulțumiri zeilor !

Astfel, toate asasinatele Impăraților erau urmate de sacrificii divine. Ceeace odinioară vestiă o biruință sau o prosperitate națională, devenise acum semnul unei nenorociri publice.

Intr'o astfel de mocirlă, lunecase senatul Scipionilor și al Catonilor !

*

Tirania Imperiului se răzimă pe o singură formă legală: *legea maestății*. În corupția moravurilor, aveă un puternic sprijin în *deltatori*...

Legea maestății există încă de pe timpul vechei republice. Atunci însă ea priveă maestătea poporului roman. A trădă o armată, a administră samavolnic o provincie însemnă a aduce o jignire maestății romane. Legea pedeseă faptele și nu vorbele. Numai sub imperiu se întinse și asupra vorbelor, trecând dela popor la persoana împăratului. Vânzându-și grădina, cavalerul Falanius vânduse și o statuie a lui August, ce se află în grădină. Iată cel dintâi proces de maestate sub Tiberiu. După el aveă să urmeze mii de procese, pedepsindu-se vorbele cele mai nevinovate și

faptele cele mai neînsemnate și dând un caracter de legalitate celei mai sângeroase dintre tiranii...

În opera lor de absolutism și de corupție a moravurilor, împărații au fost ajutați de *delatori*. În lipsa unor procurori s'a ridicat o puternică clasă de *acuzatori publici* care căutau în aplicarea legilor un mijloc de a câștiga favoarea imperială sau de a se îmbogăți. Legea Papia Poppaea, care trecea poporului averea celibatarilor, acordă delatorilor o treime din averile confiscate. Această încurajare legală a delațiunii a fost unul din cele mai grozave elemente de perturbare a vieții antice și un ferment de distrugere a imperiului roman.

Viața devenise nesigură la Roma. Vorbele și faptele erau spionate. Cazul celor patru senatori ascunși în podul casei pentru a asculta, dela adăpost, cuvintele unui nevinovat, ne dovedesc că și pereții aveau urechi. Nu mai erau legături sfinte de prietenie și de rudenie. Într'o societate lacomă de plăceri și de onoruri, totul eră subordonat interesului egoist... Procesul lui Vibius Serenus ne arată prăpastia morală în care căzuse imperiul roman încă de pe timpul lui Tiberiu.

Un fiu acuză pe tatăl său. Amândoi se numiau Vibius Serenus. Adus din exil, în

lanțuri și cu hainele murdare, tatăl ascultă acuzația fiului. Vesel, îmbrăcat în haine de sărbătoare și împodobit cu juvaeruri, tânărul acuză pe bătrân că uneltise împotriva împăratului, căutând să răscoale Galia în înțelegere cu fostul pretor Cecilius Cornutus. Cornutus se sinucise. Tatăl nu se lasă însă doborât. Scuturându-și lanțurile, el cerea dela zei libertatea de a putea trăi departe de Roma și de astfel de moravuri... Sclavii lui fură puși la torturi: rezultatul anchetei se îndreptă însă împotriva acuzatorului. Chinuit de crimă, speriat de strigătele poporului, care cerea să fie pedepsit cu moartea, tânărul fugi din Roma. Adus cu forța dela Ravenna, Tiberiu îl sili să-și continue acuzarea. El avea o veche dușmănie împotriva bătrânului Serenus pe care voia să-și-o îndestuleze acum... Fără a să i se găsi vre-o vină, bătrânul fu condamnat la moarte...

Se discută apoi în privința lui Cornutus. Câțiva senatori propuseră suprimarea răsplătii acuzatorilor, când acuzatul s'ar fi sinucis înainte de a fi fost condamnat. Această suprimare s'ar fi votat, dacă Tiberiu n'ar fi luat pe față apărarea delatorilor, plângându-se că legile erau zădărnicate și republica în primejdie: mai bine să se înlătore legile decât apărătorii lor. Avea dreptate Tacit să spue: „Astfel, delatorii, un neam de oameni croit spre

nenorocirea publică, ce n'au putut fi niciodată înfrânți prin pedepse, erau ademeniți acum prin speranța răsplătii!”.

* * *

Bucurându-se de ocrotirea imperială, delatorii se înmulțiră și deveniră adevărați stăpâni ai Romei. Toți tremurau în fața iscusinței și trecerei lor. Onoarea, averea și viața celor mai iluștri cetățeni erau la discreția acestor mercenari ai delațiunii, îndrăzneala lor nu cunoștea nici un frâu. Nu căutau decât proecția unuia singur: a împăratului. Ura celorlalți le slujiă de pavază. Cu cât un acuzator eră mai înverșunat, cu atât eră mai adăpostit: numai cei mai potoliți își primeau cu timpul pedeapsa. Ne mai putându-i suferi, împărații îi schimbau uneori. Voiau delatori noi. Mai ales Tiberiu își împrăștiă mereau-uneltele crimei... Intrebuințându-i la început pentru siguranța lor personală, apoi pentru a-și îndestulă lăcomia de bani, împărații sfârșiră prin a se folosi de delatori pentru potolirea beției de sânge pe care o aduce cu ea puterea absolută... Cu prilejul dezastrului lui Sejan,, opera delatorilor umplu Roma de cadavre. Femei și bărbați, tineri și bătrâni, cetățeni însemnați sau necunoscuți stăteau împrăștiți sau îngrămădiți. Nu eră îngăduit rudelor să se apropie de dânșii spre

a-i plânge, nici chiar să-i vadă îndelung. Strajele urmăreau mânia tuturor, împingând cadavrele putrede până la Tibru. Nimeni nu putea să le ardă sau să le atingă; ele pluteau lovindu-se de țărături. Frica înăbușise sentimentele omenesti. Cu cât cruzimea era mai mare, cu atât compătimirea era mai oprită...

Puterii imperiale ce creștea nu-i răspundea decât o lașitate universală. Republica luneca spre tirania asiatică. Simțul libertății dispăruse. Moravurile moleșise caracterele. Nu mai erau voințe energice; nu mai erau pumnale să sară din teacă pentru a ucide pe tirani. Cu drept cuvânt Brutus și Cassius fusese numiți „cei din urmă Romani”... Cu moartea lor dispăruse și Republica romană. Conjurația împotriva lui Cesar a fost ultima voință încordată pentru a opri mersul firesc al statului roman spre absolutism. Neisbutind, trebuia să urmeze monarhia vicleană și cumpătata a lui August și tirania sângeroasă a urmașilor lui.

Comploturi, firește, s’au mai urzit. Nu însă pentru restaurarea vechei republice. Ele porneau din ambiții neîndestulate. Fiind, de altfel, lipsite de energie bărbătească, au fost lesne descoperite. Dela cea dintâi primejdie, se dovedea lipsa de caractere și prăpastia morală a imperiului. Unii muriau cu stoicism, deși li se cerea energie și nu pasivitate stoică.

a-l întrebà dacà trebuià sã execute ordinul. Faenius făcè și el parte din conjurație. Din lașitate, porunci sã-l execute. Fiecare se gândià numai la viața lui. Astfel muri nevino-vatul Seneca.

Acest Faenius erà și complice și judecãtor. Ca prefect, el luã interogatoriile acuzațiilor, pânã ce unul dintre conjurați îl dădu pe față. Întrebat, Faenius se încurcã în explicãri. Neron îl aruncã atunci în lanțuri...

De ar fi știut sã voiascã, Faenius ar fi putut ucide pe Neron. În timpul interogatoriului, tribunul Subrius Flavius voise sã și tragã sabia spre a lovì pe Neron. Faenius îl oprì însã printr'un semn chiar în clipa când pusese mâna pe mânerul săbiei.

Lașitatea aduse apoi peirea tuturor. Subrius Flavius, care nu știuse sã și facã datoria la timp, muri bărbătește zicând: „Nici un soldat nu și-a fost mai credincios cât timp ai meritat sã fii iubit. Am început însã sã te urãsc când te-am văzut devenind ucigașul mamei și al soției tale, vizitiu, actor și incendiator”. Ceilalți centurioni și tribuni murirã și ei cu o bărbăție târzie. Numai prefectul Faenius Rufus se revãrsã în lingușiri față de Neron în testamentul lui. Cu cât cineva erà mai sus cu atât se arãtã de o valoare eticã mai scãzutã.

Mai rămãsesse consulul Vestinus. Din întâmplare, el nu se amestecase în conjurație. Ne-

ron se hotărî totuși să-l ucidă. Trimise deci o cohortă militară cu un tribun și un medic. Vestinus dădea tocmai atunci un ospăț. Un soldat îl vesti că tribunul voiă să-i vorbească. Consulul se sculă de la masă. Fu pe dată închis în iatac. Medicul îi deschise vinele. Plin de viață încă, el fu dus în bae și scufundat în apă caldă fără să fi fostit vreo plângere. Conmesenii fură puși sub pază. Abia noaptea târziu li se dădù drumul, după ce Neron chibzuise că „plătise destul de scump cinstea de a fi mâncat la un consul”.

În mijlocul unei lașități atât de obștești, doar o biată femeie a arătat mai multă bărbăție și eroism. În timp ce poetul Lucanus își divulgă propria lui mamă, liberta Epicaris nu scoase nici o vorbă deși fusese pusă la chinurile cele mai cumplite. Și pe când era dusă a doua zi la tortură, ea desfăcù o fășie de ștofă din jurul sânelui și, făcându-și din ea un laț, îl prinse de arcul scaunului în care era transportată. Vârându-și capul în el, se smulse cu toată greutatea trupului până ce muri!

* * *

Conjurația lui Piso e numai un moment caracteristic al unor stări sufletești generale. Bărbăția vechilor republicani rămăsesse numai o amintire. Acum îi luase locul lașitatea. Era

o resemnare în fața morții. Toate brațele se întindeau spre a li se tăia vinele. Nici unul nu se înarmă ca să răzbune crimele absolutismului imperial. Moartea nu întâlnește în cale decât grumazuri pasive. Unii mureau „frumos”, adică cu stoicism. Stoicismul e însă încă o formă a lașității.

Rubellius Plautus era un strănepot al lui August. Neron putea vedea într'însul un rival la domnie. Un cuvânt al Împăratului îl exilă deci în Asia. I se părură însă primejdios și acolo. Trimise deci o cohortă și un centurion cu ordinul de moarte.

Prietenii lui Plautus îl îndemneau să nu aștepte o moarte lașă. Scăparea putea să vină dela ura cu care era înconjurat tiranul. Să îndrăznească deci: îndrăzneala nu-l va expune la o primejdie mai mare decât lașitatea.

Plautus rămase neînduplecat. Centurionul îl găsi gol, pe când își făcea exercițiile corporale. Capul lui fu adus la Roma.

Pentru același cuvânt Sulla, ginerele lui Claudiu, fusese exilat la Marsilia. În șase zile ucigașii trimiși îl ajunseră și-l uciseră. Și capul lui fu adus la Roma. Neron își bătù joc, găsind că perii înălbiți prea de timpuriu îl desfigurau.

Mii de capete se rostogoliră astfel, mii de

vine se deschiseră, aburii băei înăbușiră mii de vieți — în nepăsarea cea mai desăvârșită... Virtuțile republicane pierise. Lașitatea celor mai mulți și stoicismul filozofic al unora îngăduiau stăpânirea absolutismului sângeros fără nici o reacțiune salutară.

Imperiul nu găsi deci în fața lui o opoziție serioasă. Senatul, care cu numele ținea încă puterea, devenise un factor politic fără nici o valoare de inițiativă. Inregistră doar actele împăraților. Uneori nici nu mai aveau nevoie să poruncească. Senatul le prevenea orice cruzime... Rar numai se ridică din sânul lui câte un caracter mai independent care să ne amintească ceva din vechea republică. Independența nu ajungea însă niciodată până la o atitudine energică împotriva imperiului, ci se mulțumiă cu un absentism politic sau cu o protestare platonice. Oameni ca Brutus și Cassius nu se mai nașteau. Abia avem câteva caractere integre. Desgustați de corupția veacului, acești „ultimi” Romani se retrăgeau în demnitatea vieții de familie și de meditații filosofice, așteptându-și moartea cu o stoică resemnare.

* * *

Din mijlocul acestei epoci tulburi răsare, sub pana lui Tacit, aproape numai o singură figură fără nici o pată. Am putea-o numi

eroică, dacă n'am căutà în eroism și un principiu activ. Eroismul imperiului se mulțumia numai cu o mândră pasivitate și cu o neclintită țărîe în fața morții ce-și pândia victimele...

Această figură luminoasă din sumbra epocă a lui Neron este consularul Paetus Thrasea....

Cu prilejul uciderii Agrippinei, senatul se pogorî, ca de obicei, la cele mai josnice lingușiri. Paricidul fu sărbătorit prin temple, prin statui de aur și jocuri. Deprins să aprobe toate hotărîrile senatului, Thrasea ieși de data acesta din ședință. Nimeni nu-i urmă însă pilda. El singur își primejdui viața.

Compunând un poem satiric împotriva lui Neron, pretorul Antistius fu acuzat de violare a majestății imperiale. Cei mai mulți senatori fură de părere ca Antistius să fie condamnat la moarte. Thrasea se ridică atunci. Lăudând pe Neron și criticând pe Antistius, el încheie totuși: „Sub un împărat bun ce nu stânjenește libertatea senatului, nu se cuvine să se aplice vinovaților pedeapsa meritată. Călăul și lațul au fost suprimați de mult. Legile mai stabilesc și alte dispoziții prin care se pot aplică pedepse, fără ca judecătorii să fie acuzați de cruzime și veacul de barbarie. Exilat într'o insulă și cu averile confiscate,

cu cât va prelungi o viață vinovată, cu atât Antistius va fi mai nenorocit, slujind și ca o pildă a clemenței publice”.

Această dibace apărare rupse lanțul sclaviei celorlalți. Neîndrăznind să redacteze totuși un decret, consulii scriseră lui Neron, arătându-i dorința tuturor. Multă vreme Neron se luptă între mânie și rușine. La urmă rușinea birui. Antistius fu numai exilat. Thrasea avea să plătească însă cu viața independența lui de caracter.

Din clipa în care împăratul lăsă să se vadă un sentiment de nemulțumire sau de neliniște, se și găsiă un delator ca să-l împingă spre cruzime...

De data aceasta delatorul se numiă Cossutianus Capito, ginerele puternicului Tigellinus. Aplecat la urechea lui Neron, el îi șopti cuvinte de vrajbă și de ură: „La începutul anului, Thrasea se ferește să depună jurământul solemn; nu ia parte la urările făcute împăratului. Niciodată nu aduce jertfe pentru viața împăratului sau pentru glasul lui divin... El nu mai vine la senat de trei ani... Ce înseamnă această purtare, dacă nu crearea unui partid, sau poate începutul unui războiu civil? El are partizani ce nu-și permit încă îndrăzneala cuvântărilor lui. Li imită însă înfățișarea exterioară și aerul, arătându-se aus-

teri și triști pentru a-ți impută desfătărilor. Numai Thrasea nu-ți cinstește talentele... Sau primește doctrinele lui, dacă ți se par mai bune ; sau suprimă pe căpetenia tuturor iubitorilor de revoluție... De altfel, o Cesar, nu scrie nimic senatului despre Thrasea. Lasă-l să judece între dânsul și mine”...

Asmuțit, Neron lăsă în voe pe delator, dându-i ca ajutor și pe faimosul Eprius Marcellus...

În acest timp, Thrasea se chibzuiă cu prietenii lui asupra atitudinii pe care urmă s’o aibă.

Unii prieteni îi îndemnau să se ducă la senat. Numai lașii și fricoșii mor fără să protesteze. Să înfrunte deci senatul. Poporul va vedea astfel un adevărat Roman. Această minune l’ar putea sguduî și pe Neron. Iar dacă nu, posteritatea va distinge amintirea unui om ce moare bărbătește, de lașitatea celor omorâți în tăcere...

Alții îl îndemnau să rămână acasă, pentru a-și feri urechile de insulte și ironii... A se bizui pe remușcarea lui Neron, ar însemna să hrănească o speranță zadarnică. Să-și sfârșească mai bine zilele, nepătat și neprihănit, imitând prin moartea lui gloria acelor filosofi, după ale căror pilde își călăuzise viața... Să-și pună deci capăt zilelor înainte de a fi con-

damnat de senat: îl va scuti astfel de infamia unei sentințe crude...

Thrasea rămase să se gândească peste noapte.

A doua zi templul Venerei, în care se țineau ședințele senatului, fu înconjurat de plutoane de soldați. Sub privirea lor amenințătoare senatorii intrară în ședință. Questorul ceti un discurs al împăratului, prin care se plângea de senatorii ce se fereau dela îndeplinirea sarcinilor publice.

Cossutianus începù pe dată atacul împotriva lui Thrasea. Marcellus îl continuă și cu mai multă violență. „...Să vină acest senator zelos, acest protector al dușmanilor împăratului, să vină și să propună ce erà de schimbat; mai ușor îi vom răbdà criticele, decât o tăcere care condamnă totul... Senatori, să nu lăsați în voia ambiției lui perverse pe un om, pe care îl întristează prosperitatea publică... După părerea lui Thrasea, nu mai e senat, nu mai sunt magistrați. Roma nu mai există. Murind, să rupă deci orice legătură cu o patrie, pe care n'a iubit-o niciodată și pe care acum nici nu voește s'o mai vadă”..

În urma acestei cuvântări, Thrasea fu condamnat la moarte, lăsându-i-se totuși alegerea ei.

În timp ce senatul își rostià sentința, Thra-

sea se află în grădinile lui, într'un cerc numeros de bărbați și de femei distinse. El discută tocmai cu filosoful Demetrius despre natura sufletului, când unul dintre prieteni îi anunță sentința senatului. Toți cei de față începură să plângă. Thrasea îi îndemnă să plece pentru a nu-și lega soarta de soarta lui....

Trecând în camera de culcare, întinse vinele brațelor ginerelui său, Helvidius, și lui Demetrius. Când sângele începù să țâșniască, chemă mai aproape pe questorul ce adusese sentința senatului, zicând: „Să oferim această libație lui Jupiter Liberatorul. Privește, tinere. Ești născut într'o epocă, în care ai nevoie să-ți întărești sufletul prin pilde de bărbăție”...

Astfel se stinse Thrasea, singura virtute nepătată a epocii imperiale și singurul om, în care se întrupă opoziția republicană, nu prin fapte și acțiuni virilă, ci prin absentism și resemnare stoică. E singurul eroism, pe care îl mai putea produce o epocă decăzută.

IV. Concepția istoriei în Tacit

Innăntea lui Tacit, există la Romani o bogată literatură istorică. Istoria intră în mijloacele și talentul Romanilor, neridicându-se până

la abstracție și imaginație creatoare ci îndreptându-se mai mult spre realitățile vieții.

Concepția istoriei eră însă, în genere, alta la cei vechi decât concepția noastră de astăzi. Adevăr, firește, i se cerea istoricului. Acest adevăr nu mergea însă până la știința de azi a cercetării și interpretării documentelor celor mai mărunte și mai îndepărtate. Istoria după definiția lui Cicero, trebuia: *ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat*. I se cerea deci două îndrăzneli: să nu spună neadevărul, să nu ascundă adevărul. Până la adevăr e însă o grea cale, care nu lasă nimic la o parte, nicio piatră, nicio inscripție, nicio mărturie a trecutului. Antichitatea pare a n'oi fi cunoscut. Istoria critică s'a născut mai târziu. Istoricii vechi se folosiau de isvoare puține, pe care, de altfel, le mistuiau spre a le da sub o formă personală.

Istoria veche nu urmărește deci numai adevărul ci și frumosul. Ea e, după expresia lui Cicero, *opus oratorium maxime*: o operă oratorică, o operă nu numai de adevăr ci și de artă, care cere un talent și toate mijloacele artei de compoziție și de stil. Istoria nu e numai o colecție de fapte, ci și studiul principiului lor generator: studiul omului, al moravurilor, al caracterelor și al pasiunilor. Istoria mai e și o creație; din câteva fragmente trebuie să creeze o epocă, o scenă, un om. Do-

cumentele sunt o pregătire pentru istorie, nu istoria însăși.

În acest înțeles, concepția lui Cicero e adevărată. Mergând și mai departe, ea face din istorie un gen oratoric, care întrebuițează toate mijloacele retorice: gruparea gradată și savantă a faptelor în vederea unui efect, tendința evidentă de a plăcea prin artificii exterioare, prin anecdote și amănunte interesante, o anumită colorare a povestirii care, fără a cădea în neadevăr, se depărtează totuș de adevăr...

Libertatea aceasta față de obiectul istoriei putea duce prin urmare la rătăcirii și mai mari.

Cicero prețuia foarte puțin pe istoricii vechi din începuturile Republicei, numindu-i *narratores rerum, non ornatores*: niște simple povestitori ce nu știau înfrumuseța adevărul. Tacit, dimpotrivă, îi prețuia; critica lui Cicero devenia un merit pentru Tacit. În acești modești povestitori, el vede niște harnici cercetători ai adevărului, străini de toate meșteșugirile oratorice obișnuite epocii imperiale.

Numai această preferință ar ajunge pentru a ne lumina asupra concepției istorice a lui Tacit.

Chiar dela începutul *Analelor*, scriitorul își propune să scrie despre oameni și lucruri, *sine ira et studio*: fără ură și fără părtinire. Cel dintâiu gând al lui Tacit mergea deci

spre sinceritate. Sincer a fost totdeauna, deși ura împotriva unor Impărați l'a împins spre o notă mai sumbră.

Tacit nu posedă, firește, metoda istorică modernă; față de antemergătorii lui reprezintă totuși un progres. „Dintre toți istoricii latini, scrie Boissier, Tacit e unul dintre cei ce citează mai mulți scriitori și documente consultate. El n'o face dintr'o arătare zădărnice de erudiție, cum se întâmplă adesea în zilele noastre, sau pentru a părea mai bine informat de cât ceilalți — fapt care în acele vremi nu era un merit pentru un autor și nu-i putea aduce nicio glorie. El se crede poate ținut la o exactitate mai strânsă pentru că în cărțile sale se vorbea de oameni, ai căror fii sau nepoți trăiau, și de evenimente contemporane, obiectul unor vii discuții. Astfel se explică nevoia de a se înconjura de cât mai multe informații și de a-și cită dovezile mai des de cât predecesorii săi”.

Isvoarele nu lipsiau, de altfel, pentru epoca imperială. Erau mai întâiu *Acta senatus*, adică procesele-verbale ale ședințelor senatului, care, în afară de expunerea oficială a chestiunii puse de președinte și de hotărîrea adunării, mai conțineau o analiză a tuturor părerilor desfășurate de diferiți senatori, discursurile și scrisorile Impăraților, și aclama-

țiile ce le întâmpinau: prin urmare, dacă nu sunt ca dările noastre de seamă stenografice, sunt mai mult de cât o dare de seamă analitică". În afară de aceste registre, mai erau *Acta diurna populi romani*, adică un ziar la îndemâna tuturor, cuprinzând evenimentele publice mai însemnate.

Pomenind adesea și de *Acta senatus* și de *Acta diurna populi romani*, Tacit ne arată diferitele păreri ale senatorilor în discuțiile mai însemnate. Nu le citează însă niciodată în întregime și textual; chiar și scrisorile Împăraților ne sunt date prin stilul lui Tacit și cu eliminările pe care le credea de cuviință; prin aceasta Tacit jertfește încă vechei concepții istorice care înlătură aparențele oricărei erudiții.

Tacit s'a folosit și de ceilalți istorici ai Imperiului, cu toate criticile cu care-i întâmpină. De mai multe ori o mărturisește singur: — *secutus plurimos auctorum, — celeberrimos auctores habeo — tradunt temporis hujus auctores — sunt qui ferant; alii perhibent, etc.*, fără să le dea, de altfel, numele, după cum ar face orice scriitor modern.

Vorbind de cererea Agrippinei, văduva lui Germanicus, de a se mărita, el adaugă: „Istoricii ceilalți nu povestesc faptul acesta. Eu l'am găsit însă în memoriile fiicei sale, A-

grippina, mama Impăratului Neron, care a lăsat urmașilor povestea vieții și a nenorocirilor ei”¹⁾). În alt loc spune: „Am avut norocul de a găsi multe fapte vrednice de a fi cunoscute, pe care alții le lăsase în tăcere și uitare”²⁾).

Dorința lui de informație merge până a se folosi de izvoare contradictorii, alăturate ca adevărate documente. Neputându-se hotărî între păreri protivnice, el înclină uneori capul cu durere în fața nesiguranței ce învâluie cele mai însemnate evenimente omenești: *adeo maxima quaeque ambigua sunt*³⁾).

La aceste izvoare scrise se mai adaugă și izvoarele orale. Tacit povestește lucruri văzute sau lucruri cu martori în viață încă. Pe băncile senatului, alături de Tacit, erau bătrâni ca Silius Italicus și Verginius Rufus ce-și făcuse cariera sub domnia lui Claudiu și Neron. De multe ori mărturisește el singur: „Am auzit dela bătrâni... Astfel vorbesc oamenii acelei epoci ce au trăit până în vremea noastră”.

Tacit se face însă și ecoul zvonurilor, vorbind adesea de *fama*, *rumor*, chiar când nu le crede: *non crediderim*⁴⁾). Icoana Impăra-

1) *Ann*, IV, 53.

2) *Ann*, V, 7.

3) *Ann*, III, 9.

4) *Ann*, I, 76.

ților iese astfel mai înnegrită poate decât s'ar fi cuvenit... Această scădere vine însă din dorința de a spune tot ce știă: dorință ce e la temelia istoriei moderne.

V. Scriitorul

Cu toate că e mai aproape de moderni prin concepția lui de istorie științifică, Tacit nu se depărtează nici de concepția veche a unei istorii artistice: *opus maxime oratorium*. Tacit e unul din cele mai mari talente ale antichității. Fiind robii talentelor noastre, eră firesc că Tacit să-și caute în istorie un prilej pentru a-și arăta marele lui însușiri de povestitor și talentul de a zugrăvi sufletul oamenilor prin trăsături magistrale.

Gravitatea e însușirea de căpetenie a lui Tacit. El își dă seama de înălțimea misiunii istoricului, care „se va feri de a brodă povestiri de întâmplări minunate, desfătând pe cititori cu fabule: ar însemna să știrbească din gravitatea operii sale”. Tacit va înlătură deci sistematic din opera lui anecdotele, faptele mărunte și odihnitoare, tot ce-i pare mai prejos de măreția istoriei, înlocuind chiar cuvântul propriu prin perifrază.

Portretele lui sunt făcute prin largi ca-

racterizări generale, prin calitățile și defectele fundamentale ale eroilor și nu prin amănunte tipice și anecdote, după cum se obișnuște azi. Lipsite de trăsături mărunte, aceste portrete sunt totuși de o rară putere de viață. El ne-a zugrăvit astfel un Tiberiu neuitat „cu răutatea firii lui, cu gustul lui pentru căile întortochiate, cu siguranța inteligenței și cu josnicia sufletului, cu frica lui de orice independență de cuvânt și cu desgustul pe care îl simțea față de slugărnicie, cu disprețul pentru lumea întreagă și pentru sine însuși”, sau un „Claudiu, slab, hărțuit în toate părțile de femeile și libertii săi, trecând prin mijlocul unor groznică tragedii fără să reacționeze și aproape fără să înțeleagă; — un Neron, nebun, romanțios, extravagant, desechilibrat, îndrăgostit de extraordinar și de imposibil, *incredibilium cupitor*”. Printre femei nu se poate confunda „Messalina, însetată de viții și de scandal, cu Agrippina, mai criminală în fond, dar mai virilă, mai hotărâtă, una personificând desfrâul și alta ambiția”¹⁾).

Pătrunderea psihologică a lui Tacit nu se îndreaptă numai asupra unui singur individ, ci și asupra colectivităților. El știe să zugrăvească pasiunile complexe și amestecate „fie

¹⁾ René Pichon.

că e vorba de frica și lașitatea senatului ademenind pe Tiberiu, de mânia legiunilor revoltate, de tristețea aproape religioasă a soldaților, aducând cele din urmă onoruri camarazilor uciși”¹⁾).

Dela individ și dela grupuri, psihologia lui Tacit merge și mai departe la o epocă întreagă. „Istoricul ne arată marele transformări ce modifică societatea: enumeră, clasează, descompune toate motivele care au asigurat triumful lui August, sau cele ce au adus o reacție morală sub Vespasian după revoluțiile din urmă. El vede mai ales legea evoluției istorice: excesul de lux produce prin reacțiune nevoia economiei: binele chiar produce uneori consecințe rele; toate lucrurile omenești se rotesc într’un cerc fatal, *rebus cunctis inest quidam velut orbis*”²⁾).

În adâncul operei sale găsim mai ales psihologia omului în genere: „Găsim în Tacit, scrie René Pichon, multe sentințe și maxime, în loc de a fi însă zadarnice podoabe ale cuvântării, ele cuprind reflecțiile profunde ale autorului; ele rezumă și condensează sub o formă scurtă și puternică rezultatul observației morale și concepția lui asupra naturii omenești. Această concepție e pesimistă ca și cea a lui La Rochefoucauld și pentru ace-

¹⁾ René Pichon.

²⁾ Idem.

laș cuvânt: ea i-a fost sugerată scriitorului de vederea unei epoce foarte tulbure, fără frâu și regulă, în care instinctele rele s'au putut deslănțui în libertate.

La Impărați, beția și amețeala, trezite de conștiința puterii absolute; — la nobili, lașitatea și viclenia ce se pogoară până la infamie; — în mulțime, o toropeală cu momente de mânie orăbă și de furie bestială; — la toți, în sfârșit, egoismul brutal sau prefăcut, jertfind totul poftei nebune de a se bucura de viață și de a domina, tot răul pe care despotismul roman îl izărește totuși cu înținare și înținare, — iată ce zugrăvește Tacit cu o pătrundere ironică și nemiloasă. Opera sa e o bogată serie de documente omenești, luate dintr'o epocă în care pasiunile au fost deslănțuite mai mult ca în oricare alta.

Aceste documente sunt cu atât mai prețioase cu cât sunt puse în lumină cu o artă foarte rafinată, și cu cât coloritul pictorului egalează pătrunderea psihologului. Încă din *Dialog*, s'a văzut că Tacit eră atent față de lucrurile exterioare și dornic de a zugrăvi atitudinea eroilor săi. În *Agricola* sunt câteva descripții pitorești, descripția câmpului de bătăe după lupta de la muntele Graupius, cu colinele lui pustii, cu imensitatea lui tăcută, *vastum undique, silentium*, cu câmpiile lui pline de sânge și acoperite de cadavre. În *Historiae*

această artă de a zugrăvi crește și mai mult: iată-l pe Galba închis în palat cu sfinții lui speriați și nehotărâți, în timp ce în lagăre, Othon, ridicat pe o estradă, înconjurat de steaguri, trimite sărutări soldaților entuziasmați, pe când mulțimea cerea capul conjuraților, până a nu cere capul Împăratului; — iată-l pe Othon în apropierea morții lui, cuvântând prietenilor săi, rânduind toate amănuntele, părăsind viața fără lașitate dar și fără zgomot; — iată marșul triumfal al lui Vitellius, în totdeauna beat, și al bandelor lui jefuitoare și brutale. În *Anale* talentul lui descriptiv ajunge la perfecție: se pot compară cele două povestiri ale războalei Bretonilor, în *Agricola* și în cartea XIV a *Analelor*; cea din urmă e mult mai completă și mai puternică; fărădelegile veteranilor sunt povestite în amănunte; se văd femeile în haine de doliu, cu părul desfăcut, cu torții în mână și druzii ce ridică brațele la cer rostind imprecații tainice: schița a devenit un tablou definitiv. La fiecare pas vin scene pitorești sau mișcătoare: iată armata romană trecând prin pădurea Teutoburgului și găsind oasele înălbite și capetele mutilate ale soldaților lui Varus, punându-și lagărele în mijlocul acestor păduri necunoscute și ascultând cântecele de războiu ale barbarilor; — iată sosirea vasului ce aducea rămășițele lui Germanicus; Agrippina, ținând în

mânile sale urna funerară și debarcând în mijlocul tăcerii și a consternării tuturor; — aiurea nunta Messalinei și a lui Silius, parodia scandaloaasă a cultului lui Bacchus, în în timp ce un oaspete, urcat în vârful unui copac, anunță că vede venind furtuna dela Ostia; — moartea lui Britannicus, tulburarea curtezanilor, indiferența de ghiață a lui Neron, și după câteva clipe de neliniște, reluarea banchetului, *ita, post breve silentium, repetita convivii laetitiam*. În aceste tablouri, efectul dramatic e obținut prin exactitudinea cea mai strânsă. Tacit nu declamă și nu forțează tonul: povestește, dar știe alege amănuntul material ce face lucrul văzut imaginației noastre. Știe să vadă exteriorul tot atât de bine ca și interiorul, interpretându-l unul prin altul. Psihologia lui nu-i niciodată abstractă tot așa după cum realismul lui nu-i superficial. Ca și Saint-Simon, dar cu mai multă lărgime de spirit, el reunește aceste două calități ce se împacă atât de greu împreună: profunzimea analizei morale și viia intuiție a amănuntului concret și material. El pătrunde motivele secrete ce se ascund sub actele exterioare și reproduce totuși aceste acte exterioare în tot adevărul și culoarea lor.

El e ajutat pentru acest scop de stilul ce și-a creat singur și care e cel mai original din toată literatura latină. Nu e nici elocința armo-

nioasă a clasicilor, nici retorica umflată a declamatorilor. Fiind nervos, Tacit nu respectă ordinea normală a frazei; n'are răbdare de a tulbură stilul așezat cu meșteșugire a lui Cicero, schimbând cazurile, genurile, și numerele, întrerupând de odată întorsăturile începute, înșelând înadins pe cititor. Fiind nervos, i se pare întotdeauna că e prea lung, suprimă cuvintele intermediare, se scutește de verbe, conjuncții, se mulțumește cu alăturarea cuvintelor, le siluește înțelesul pentru a-l face să exprime multe lucruri în puține cuvinte. Fiind nervos, în sfârșit, și viu impresionat de lucrurile exterioare, siluește limba pentru a o face să exprime senzațiile lui de artist...

Acest stil atât de original nu s'a născut deodată. În *Dialog* Tacit e credincios tradițiilor lui Cicero; el vorbește o limbă bogată, regulată, și periodică. În *Agricola* și *Germania*, stilul mai e încă întrucâtva ciceronian. Evoluția se arată mai ales în *Historiæ* și se desăvârșește în *Anale*. În *Anale* e un acord minunat între formă și fond. Treptat și în contact cu realitatea observată, Tacit și-a dat seamă de talentul lui de psiholog și de pictor; treptat și-a creat deasemene acest stil unic, capabil de a condensă ideile cele mai profunde și de a reproduce imaginele cele mai pitorești: *iată în ce stă geniul*“.

VI. Judecata lui Tacit asupra împăraților

Portretele Impăraților zugrăvite de penelul magistral al lui Tacit sunt foarte întunecate. Impotriva lor s'au ridicat deci numeroase obiecțiuni. Până și Neron și-a găsit apărători în decursul veacurilor.

Pentru a cunoaște adevărul asupra acestor portrete, e interesant să cunoaștem opinia contemporanilor asupra operii istorice a lui Tacit.

Cel dintâiu izvor îl găsim în *Scrisorile* lui Pliniu cel tânăr.

În primele patru cărți ale acestor *Scrisori* nu ni se vorbește de Tacit decât ca de un om foarte elocinte, poate ca de cel mai mare orator al timpului său. În cartea a cincea (publicată între 105 și 106), Pliniu scrie lui Capito, că după ce-și va mântui de publicat discursurile, se va deda istoriei... De unde acest gust nou pentru un gen literar cu care Pliniu nu se ocupase până acum? E probabil că *Istoriile* lui Tacit apăruse și produsese o mare emoție și emulație. Succesul lor fusese fulgerător. Pliniu îl asigură pe Tacit că *Istoriile* lui vor fi nemuritoare: — *Auguror, nec me fallit augurium, Historias tuas immorta-*

les futuras, — și că oamenii, pe care îi laudă el vor trăi veșnic.

Operele lui Tacit au fost primite deci cu bucurie de contemporani, ce erau mai în măsură să cunoască adevărul asupra Impăraților.

Tacit nu e desmintit nici de istoricii posteriori: Suetoniu și Dione Cassius.

Suetoniu nu e un moralist sever ca Tacit. Nu vom găsi prin urmare la dânsul indignarea violentă a marelui istoric. Fiind un modest cercetător de bibliotecă, fără vederi politice și mai mult légat de Imperiu, nu se arată dușmănos față de Impărați. Portretele lui Suetoniu sunt totuș asemănătoare cu portretele lui Tacit: Tiberiu zugrăvit de Suetoniu e tot atât de odios ca și cel al lui Tacit; Claudiu e tot atât de prost; Neron tot atât de nebun

Greul Dione Cassius e tot atât de aspru față de imperiu, deși nu aveà nici un motiv de a fi credincios vechei republici...

În afară de scriitorii ce i-au lingușit din timpul vieții lor, Impărații n'au fost iubiți nici de contemporani, nici n'au găsit apărători printre urmași. După moartea lui Tiberiu, poporul strigă pe ulițele Romei „Să-l aruncăm în Tibru!” În luna Ianuarie următoare, la ceremonia de depunerea jurământului magistraților că vor păzi legile Impăraților, numele lui Tiberiu a fost lăsat la oparte,

fără a mai fi restabilit vreodată. Seneca, contemporan cu ultimii ani ai lui Tiberiu, văzuse și el pe „acești delatori ațâțați ca niște câini împotriva oamenilor cinstiți și hrăniți cu carne omenească” ce făceau rușinea acestei domnii.

Pe timpul lui Tacit, opinia publică era deci formată în privința Impăraților. Tacit n'a adăos nimic nou. Dimpotrivă, uneori se arată mai neîncrezător de cât alți istorici. Astfel, el se îndoește că Neron ar fi dat foc Romei, deși Pliniu cel bătrân și Suetoniu sunt categorici în această privință. Nu Tacit a creat prin urmare tragica legendă a Impăraților sanguinari: el a găsit-o plăsmuită și urmașii lui au continuat-o.

Tacit e învinovățit de a fi pesimist. Nici nu putea fi altfel. „Avea doisprezece ani la moartea lui Neron. Văzuse patru împărați succedându-și în 14 luni; Capitoliul ars; Roma luată cu asalt și Barbarii răsculați la frontieră”. Era deci firesc ca părerile lui asupra timpului său să fie întunecoase. Cei din urmă trei ani ai domniei lui Domițian îi lăsase, de altfel, o amintire de cruzime, ce nu se șterse chiar când Imperiul înfloriă sub domnia binefăcătoare a lui Traian. „Cine vă asigură, spune un erou al lui Tacit, că nu vor mai fi tirani? Tot astfel credeau și cei

ce supraviețuirea morții lui Tiberiu și Caligula, și totuș s'au ridicat tirani noi, mai cruzi și mai urâți¹⁾”.

Subiectul operei lui istorice nu-l putea, de-așezămeni, decât împinge spre pesimism. Uneori se simțea desgustat de povestirea atâtor scene sângeroase, înșirând „aceleași perpetue acuzații, aceleași prietenii înșelătoare, aceiași judecători ce nu știu decât condamna”. Cu regret, el se gândea la istoricii Republicii care aveau de povestit lucruri mari și frumoase: „Ei povestiau în largi descrieri războaie frumoase, despre cuceriri de cetăți, înfrângeri și prinderi de regi; iar înăuntru: certurile tribunilor și ale consulilor, legile agrare și frumentare, luptele dintre plebe și nobilime. Eu sunt închis într'un cerc îngust, și opera mea va rămâne fără glorie”²⁾.

Departate de a fi neîndreptățit, pesimismul lui Tacit purcede deci dintr'o realitate. El îi slujise în a-l face să vadă drept într'o epocă în care numele nu mai corespunde noțiunilor. Tacit își dădea seamă, de pildă, că instituțiile republicane de sub Imperiu erau numai niște forme hipocrite și fără valoare reală. Ne lăsându-se înșelat de aparențele prosperității publice, el văzu relele adânci de care suferia

¹⁾ *Hist.* I, 42.

²⁾ *Ann.*, IV, 32.

imperiul. In armată intrase spiritul de revoltă, ce îndreptăția pe cei străini să afirme „că în armata romană nu era nimic bun afară de ceiace nu era roman”¹⁾). Vechea nobilime dispăruse sau era redusă la mizerie: numărul sclavilor creștea pe când plebea liberă se împuțina. Libertii ocupau funcțiile cele mai mănoase... Tacit surprinse cu o rară pătrundere toate aceste rele ce aveau să aducă ruina imperiului roman...

* * *

S'a afirmat că și originea familiei ar fi atârnat în cumpănă în fixarea ideilor sale politice.

Cu toate că ieșise dintr'o familie equestră, Tacit are totuș câteva prejudecăți aristocratice; pretutindeni vorbește cu o adevărată încântare de vechile familii republicane...

Cultura greacă a servit deasemenea în formația lui intelectuală. Prin influența ei, patriotismul i s'a lărgit și s'a umanizat. Tacit e mai drept cu Arminius decât Titu Liviu cu Anibal... Nicăeri nu găsim o mândrie națională împinsă până la șovinism. Recunoscând dreptatea multora dintre popoarele ce se răsculau împotriva Romanilor, el pune, de pildă, în gura Bretonului Calgacus, toate drep-

¹⁾ *Ann.*, III, 40.

tele plângeri ale barbarilor contra Romei: „*Raptores orbis... quos non Oriens, non Occidens satiaverit... ubi solitudinem faciunt, pacem appellant*”. Tot astfel va pune și în gura lui Cerealis un discurs cumpătat în care arată popoarelor supuse binefacerile imperiului roman. Dacă plăteau tribute, eră pentru a aveà o administrație bună. „Puteți ajunge oriunde: voi comandați legiunile, guvernați provinciile. Când Impărații sunt răi și noi suferim ca și voi, mai mult chiar decât voi, căci suntem mai aproape de dânșii. Cei buni fac binele lumii întregi; pe cei răi trebuie să-i suportăm cum suportăm seceta sau inundațiile. Timpul frumos, ne consolează apoi de furtună”.

Nu vom puteà cere, firește, lui Tacit, de a fi fost cu totul deasupra prejudecăților rasei și epocii sale. În privința sclavilor și gladiatorilor, de pildă, el aveà prejudecățile întregi antichități.

Tot astfel și în privința religiei.

Filozofia lui religioasă se ridică probabil la un fel de monoteism comun oamenilor culți ai timpului, mulțumită filosofiei grecești. Îndeplinià însă toate riturile obișnuite ale politeismului roman. Uneori ne arată chiar oarecare credulitate și superstiții, vorbindu-ne, de pildă, de astrologie „în care greșala e

'alături de adevăr"... Prin acelaș 'fond de prejudecăți de rasă, se explică și severitatea lui față de Evrei și de Creștini, atât de puțin potrivită cu obișnuita lui lărgime de vederi.

* * *

E o altă învinuire însă ce i se face mai adese: Tacit ar fi urmărit Imperiul cu o ură nemuritoare din pricina credințelor republicane pe care le împărtășia cu mulți alții dintre contemporanii lui.

În epoca Imperială nemulțumiții erau foarte numeroși. Eră și greu să nu fie nemulțumiri sub domniile lui Caligula și Neron. Nemulțumirile stăruiau însă și sub domniile cele mai bune. În timpul lui Traian Pliniu spunea Impăratului într'o cuvântare: „Nu ascultă bărfelile răuvoitoare, șoptele tainice ce nu pot strică decât celor ce le ascultă”.

Nu există, dealtfel, un regim politic care să fi mulțumit pe toată lumea. Imperiul nu se putea bucura de altă soartă. Conspirațiile îndreptate împotriva Cesarilor au fost destul de numeroase. Mai totdeauna însă ele țintiau vreun Impărat urât și nu imperiul. Nici un conspirator nu făgăduia restabilirea vechei republice, — semn că regimul vechiu nu avea mulți partizani. Numai la asasinarea lui Caligula se făcù o încercare mai serioasă pentru reînvierea Republicei. Soldații însă preferau

un Cesar. Găsit de un pretorian după o tapiserie, Claudiu fu proclamat deci Impărat... Celelalte conjurații pornise dintr'o ură personală sau dintr'un prisos de indignare publică.

În tot timpul imperiului nu s'a format un partid de opoziție, unit și puternic, cu un program hotărît, ci s'au înjghebat numai conspirații de nemulțumiri personale. Cei ce urau pe Tiberiu își puneau astfel speranța în Germanicus, fără a se gândi să răstoarne regimul..

Am amintit, de altfel, că Tacit, de fapt, nu era „republican”, cu toată înverșunarea lui împotriva Impăraților. Am văzut cariera lui politică desfășurându-se sub ocrotirea Cesarilor și crescând din binefacerile imperiului...

Tacit era un moderat potrivnic tuturor exagerărilor. El își găsisse realizarea idealului în Agricola „un bărbat supus legilor, devotat țării lui, făcându-și datoria fără sgomotoasă arătare, cătând a nu ațâța gelozia stăpânului și a nu-i trezi mânia, dușman al opoziției radicale și al îndrăznelilor nefolositoare, primind necesitățile de care nu poți scăpa, vesel de a trăi sub împărații cei buni și suportând pe cei răi”...

Modelul acesta, văzut în Agricola, era probabil modelul omului public, pe care Tacit căută să-l realizeze în propria lui viață...

Nu vom găsi în *Anale* o doctrină politică expusă teoretic... Din oarecare fragmente vedem totuș că Tacit rămăsese și la bătrânețe cu aceleași idei pe care le avusese și în tinerețe...

Ca și Aristot el recunoște într'un pasaj al *Analelor* trei forme de guvernământ: „La toate popoarele, în toate cetățile puterea aparține poporului, nobililor sau unui singur om”. Mai erà, ce e dreptul, o a patra formă de guvernământ ieșită „din amestecul celorlalte trei”... Acest regim politic erà vechea Republică, pe care Polyb o admirase în timpul războaielor punice ca pe un amestec desăvârșit de democrație, aristocrație și monarhie. „Privind numai puterea consulilor, te-ai crede într'o monarhie; ținând seamă numai de autoritatea senatului te-ai crede într'o aristocrație; cel ce ar vedea rolul poporului în afacerile publice ar înclinà să se creadă într'un stat democratic”.

Vechea constituție romană nu trèzi însã în Tacit aceiaș admirație ca în Polyb. El o judecã în câteva cuvinte: „această formă de guvernământ e mai ușor de lãudat decât de stabilit și chiar de ar fi stabilită, n'ar putea durà”. Pierderea vechei Republici nu pãrea deci lui Tacit o pagubă prea mare; ea cădea în ordinea lucrurilor.

Imperiul erà o monarhie absolută. Nu mai e nicio îndoială în această privință: o mo-

narhie absolută dar hipocrită. Impărații păstrase formele vechei republice, lipsite însă de orice realitate politică. A crede în puterea senatului, și prin urmare a privi imperiul ca pe o „Dyarchie” înseamnă a fi înșelat de aparențe. Senatul execută ordinele Impăratului.

El nu mai avea nicio inițiativă politică. „Tacit, scrie Gaston Boissier, nu se lăsa înșelat. Prieten al senatului, și mândru de locul ce-l ocupa în mijlocul lui, el nu are niciun interes de a-i ascunde mărimea autorității. E fericit de a ne spune că la începutul domniei lui Tiberiu toate marile afaceri se desfășurau înaintea senatului; că înaintea lui veniau deputații orașelor și ai provinciilor, pentru a le asculta plângerile și a le judeca neînțelegerile. I se simte bucuria, la povestirea uneia dintre aceste mari scene. „Ce zi frumoasă!” strigă el fericit¹⁾. Dar chiar și atunci nu-și făcea iluzii. El știa bine că ceea ce se lăsase Senatului nu era decât umbra vechei lui autorități. „Impăratul, spune el, îi lăsase aparențele; el își păstrase realitatea”. Regimul nu era, prin urmare, după cum se pretinde, o putere împărțită. El nu se deosebiă în nimic de monarhia adevărată. Un

¹⁾ *Ann.*, III, 60.

singur om aveà puterea: *haud alia re romana quam si unus imperitet*"

Părarea lui Tacit despre plebe erà destul de defavorabilă. El a zugrăvit-o, de altfel, în chip admirabil, ca un mare pictor al mulțimii ce erà. „Trebue să citești descripția în câteva rânduri a luptei din ulițele Romei dintre soldații lui Vespasian și cei ai lui Vitellius¹⁾). Poporul asistă ca la un spectacol. Aplaudă pe învingător; urmărește pe învinși în ascunzătorile în care s'au dosit pentru a-i da pe mâna celor ce-i caută. Se crede la circ sau în amfiteatru: se desfată la incidentele luptei sângeroase, uitând că ceice se ucideau între dânșii nu erau gladiatori, puși să se omoare pentru plăcerea lui. Prin mânilor erà sfâșiată patria, în timp ce Galia și Germania se răzvrăteau și Imperiul erà gata de-a se sfărâma. O astfel de plebe nu puteà să placă lui Tacit, și el nu trebuià să regrete mult că i se ridicase dreptul de a votà legi în comiții și de a alege magistrați în Câmpul lui Marte”.

Asprimea, cu care privià poporul, a îndreptățit pe mulți să creadă că Tacit erà un partizan al guvernului aristocratic. Nici senatul nu e zugrăvit înșă prea măgulitor în opera lui is-

1) *Hist.* III, 83.

torică. Lașitatea nobililor îl umplea de desgust. Tacit nu scapă nici un prilej pentru a ne arăta decadența rușinoasă în care căzuse urmașii familiilor celor mai ilustre. La descoperirea conjurației lui Piso împotriva lui Neron, panica ce-i cuprinse pe toți dovedì prăpastia morală în care lunecase societatea romană. Înainte de a fi întrebați, conspiratorii se grăbiau să divulge tainele conspirației. Fiecare își numià prietenii cei mai buni; Lucan își denunță mama. Numai o curtezană, Epicharis, știu să păstreze taina, cu toate că fusese pusă la tortură. „Curaj minunat, scrie Tacit, la o libertă, la o femeie, care, pusă la chinuși așa de groaznice, apără prin fidelitatea ei pe niște streini, aproape niște necunoscuți, în timp ce oameni născuți liberi, cavaleri romani, senatori nu așteptau torturile pentru a trădă pe întrecute tot ceiace aveau mai scump pe lume”.

Tacit nu 'și făcea deci iluzii asupra aristocrației și nici chiar asupra domniei senatului. La urcarea pe tron a lui Vespasian câțiva senatori încercase să mărească autoritatea senatului; scriitorul nu arată însă prea multă încredere față de această încercare.

A trăi în timpul său, în bună înțelegere cu guvernul momentului, și, chiar dacă ai regretă trecutul, a te resemnă cu prezentul — ●

ideea politică ce străbate operele lui Tacit dela *Dialogul* tinereții lui neexperimentate până la *Analele* bătrâneții lui glorioase dar și mult încercate. El aveà convingerea că imensitatea imperiului roman nu puteà fi guvernată decât prin autoritatea unui singur om. Epoca republicei trecuse. Monarhia creată de August erà o necesitate, în fața căreia Tacit se închinà. „Tacit, scrià Mommsen, e monarhic de nevoe sau, s'ar puteà spune, din desperare”. Monarhia erà regimul ce se cuvenià unei societăți „ce nu puteà suportà nici deplina libertate, nici deplina sclăvie”.

* * *

Am văzut că nu erà nimic nici în naștere, nici în caracterul, nici în părerile lui politice, pentru a face din Tacit un dușman neîmpăcat al Imperiului... Putem deci spune că s'a ținut de făgăduință, vorbind despre oameni și evenimente: *sine ira et studio*.

Tot ceiace povestește el de Impărați e exact, sunt însă și lucruri bune lăsate la o parte, care ar fi îndulcit poate trăsăturile portretelor sale... Pricina acestei parțialități relative e în concepția pe care și-o făcè Tacit, ca și toți istoricii vechi, despre istorie...

„Eu socot, scrie Tacit¹⁾, că sarcina de că-

1) *Ann*, III, 65.

petenie a istoriei e de a împiedică uitarea virtuții și de a înfrâna vorbele și faptele rele prin frica de posteritate și infamie”. Sau în altă parte¹⁾: „Puțini oameni deosibesc cu mintea lor binele de rău, folositorul de vătămător. Cei mai mulți se slujesc de experiența altora”.

Istoria, după această concepție, e o școală de morală. Ea mai este și o școală politică. Alături de atâtea reflecții subtile și profunde, de atâtea fine analize psihologice, scrie Gaston Boissier, ce arată cunoștința naturii omenești, mai găsim în Tacit și multe păreri, în care vedem un adevărat om de stat.

Având însă ochii îndreptați numai asupra Palatinului, și privind spectacolul sângeros al Romei guvernate de un nebun, ca Neron sau Caligula, un istoric moralist nu putea decât să condamne imperiul. Ținând seama însă și de prosperitatea provinciilor, un istoric care e totodată și om politic nu putea să nu-i devină mai favorabil. Pentru a fi drepti trebuie o împreunare a punctului de vedere moral și al celui politic. Oricare ar fi fost ura lui Tacit față de Caesari, el nu ascunde lucrurile cumiști și folositoare, pe care le-au făcut ei înșiși sau prin sfaturile unor sfetnici chib-

1) *Ann.* IV, 33.

zuiți. El a lăudat cum se cuvenià domnia lui Tiberiu în cei dintâi nouă ani ; a citat cu elogiile cele câteva legi bune, cele câteva măsuri cuminți ale lui Claudiu și chiar ale lui Neuron, ce erau încă în vigoare în epoca sa.

Nu e drept deci de a afirmà că Tacit și istoricii din școala lui au trecut cu vederea binele, pe care l'au făcut Tiberiu și succesorii lui. Cum însă, în calitatea lor de moralisti, au fost mai mult preocupați de crimele săvârșite de acești Impărați, au cam lăsat la o parte serviciile aduse.

Oamenii politici, dimpotrivă, sunt ispitiți de a nu le vedea decât serviciile, și fără a le tăgădui crimele, sunt înclinați a le ascunde sau micșorà... Tacit are cel puțin meritul acesta de a nu fi voit să admită că sunt privilegii particulare pentru șefii de stat, — care nu au dreptul la mai multă indulgență decât ceilalți, — și că legile obișnuite nu sunt făcute pentru toată lumea, după cum cugetă, în fond, cei ce trec cu vederea faptelor Caesarilor.

Severitatea lui Tacit nu e numai dreaptă. El o crede și folositoare. Tacit rămăsese uimit în fața acestui șir de Impărați răi, pe care nu numai întâmplarea îi făcuse răi. Unii dintre ei începuse chiar prin a fi meritoși: primii nouă ani ai Domniei lui Tiberiu au fost

vrednici de laudă ; chiar Neron trezise speranțe frumoase. Și pe unul și pe altul, imperiul i-a stricat făcându-i cele dintâi victime ale acestei puteri absolute cu care striviau pe ceilalți. Această autoritate suverană, fără margini stabile, ce le îngăduia totul și-i făcea să se teamă de totul, i-a zguduit sufletește, alungând instinctele bune din sufletele lor : *vi dominationis convulsus et mutatus*.

Aproape nici un Impărat n'a rezistat acestei puteri : toate dinastiile Imperiale, chiar și cele ce au început mai bine, au sfârșit rău. *Flavi* au fost necinstiți de *Domitian*, *Antoninii* de *Commodus* ; *Severii* de *Caracalla*. Pentru a vindeca această boală de nebunie și neomenie, ce copleșise toate dinastiile, Tacit a crezut de cuviință s'o pună în evidență. El a arătat cu toată vigoarea geniului ceiace face puterea din omul de care se prinde, zugrăvind niște tablouri ce nu se pot uita după ce le-ai privit odată''.

* * *

Din această schiță reiese marea însemnătate a lui Tacit nu numai ca istoric dar și ca scriitor. „Prin pătrunderea lui morală, scrie René Pichon, el ajunge până la cele mai tainice pasiuni ale sufletului omenesc, rușinoase, crude sau bolnăvicioase ; prin vigoarea coloritului său el aruncă asupra lor o lumină crudă,

orbitoare, luminând astfel cu o nemiloasă strălucire prăpăstiile conștiinții omenești. Nedrept și parțial uneori din pricina pasiunii, obscur și subtil din cauza adâncimii, din întreaga antichitate latină, opera lui e cea care ne face să ne gândim mai mult, lăsându-ne în suflet o amărăciune întăritoare ca tot ce e adevărat. Ea e viața însăși în toată puterea și cruzimea ei”.

*Nicuta S. Dracm
1931.*

CORNELII TACITI

ANNALIUM RELIQUIAE

De la sfârșitul cărții VI, adică de la moartea lui Tiberiu, și până la evenimentele povestite în cartea XI, au trecut zece ani. Caligula a domnit patru ani. După moartea lui însângerată (24 Ianuarie 41 d. Chr.), s'a urcat pe tron Claudiu, fratele lui Germanicus, care domniă de șase ani, când se reia firul povestirii în cartea XI.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS

CUPRINSUL CĂRȚEI XI A ANALELOR

- I—III. Procesul intentat lui Valerius Asiaticus: apărarea și moartea lui.
- IV—VII. Acuzațiile se înmulțesc. Venalitatea avocaților. Discuția relativă la aplicarea legii Cincia. Claudiu fixează onorariul apăraătorilor.
- VIII—X. Turburări printre Parți. Gofarzes și Vardanes. Moartea violentă a acestuia din urmă.
- XI. Celebrarea jocurilor seculare. Popularitatea tânărului Domitius (Neron)
- XII. Pasiunea Messalinei pentru frumosul Silius.
- XIII—XIV. Claudiu ocupă funcțiunea de censor: legea împotriva cămătariilor; Împăratul adaugă noi litere în alfabet. Diferite tradiții relative la alfabet.

- XV. Discuția privitoare la stabilirea unui colegiu al aruspiciilor. Un decret al senatului.
- XVI—XXI. Afacerile Germaniei. Dificultățile ridicate unui nepot al lui Arminius, numit rege al Cherusților. Operațiile lui Corbulo împotriva Chaușilor și Frizilor. Împăratul îi poruncește printr'un ordin să se întoarcă îndărăt peste Rin. Corbulo pune pe soldați să sape un canal între Meusa și Rin. Claudiu decerne onorurile triumfale lui Corbulo și lui Curtius Rufus.
- XXII. Origina și evoluția questurei.
- XXIII—XXIV. Locuitorii de seamă ai Galliei comate cer dreptul de a obține și ei onoruri în Roma. Senatul protestează. Discursul lui Claudiu în favoarea Galilor. Crearea unor noi patricieni: stingerea vechilor familii. Claudiu reinnoește senatul. Inchiderea lustrului.
- XXVI—XXXVIII. Desfrâul Messalinei crește. Își pune în minte să se mărite cu Silius. Nunta lor publică. Narcissus își ia asupra lui sarcina de a vesti pe Împărat. Uimirea Împăratului. Sărbătoarea culesului viilor. Arestări. Messalina înspăimântată cere intervenția Marei Vestale. Narcissus conduce pe Împărat la casa lui Silius, apoi în lagărul Pretorienilor. Moartea lui Silius și a complicilor mai însemnați. Supliciu actorului Mnester și a lui Montanus. Claudiu acordă o audiență Mesa-

linei. Narcissus poruncește să omoare pe Împărăteasă. Moartea Messalinei. Claudiu primește această veste cu indiferență. Decretele senatului.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

800	47	{	Ti. Claudius Caesar Aug. IV. L. Vitellius III.
801	48	{	A. Vitellius L. Vipstanus Publicola

ANNALIUM

LIBER UNDECIMUS

I. Nam Valerium Asiaticum,¹ his consulem, fuisse quondam adulterum ejus² credit,³ pariterque hortis inhians, quos ille a Lucullo coeptos⁴ insigni magnificentia extollebat,⁵ Suillium⁶ accusandis utrisque immittit. Adjungitur Sosibius, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiae, moneret Claudium cavere vim atque opes principibus infensas: praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi C. Caesaris non extimuisse in concione populi Romani fateri gloriamque facinoris ultro petere; clarum ex eo in Urbe, didita per provincias fama pa-

1) Fusesse prieten al lui Caligula, care îl făcuse consul.

2) *Ejus*. A Poppaei, fata lui Poppaeus Sabinus (VI, 39). Din întâia ei căsătorie cu T. Ollius avusese pe celebra Poppaea, nevasta lui Neron (cf. XIII, 45). Acum eră măritată cu P. Scipio (cf. *Ann.* XI, 2 și 4).

3) *Credit* = Messalina.

4) Pe Pincio, unde azi sunt grădinile villei Medici.

5) *Extollebat* = le infrumuseța.

6) Suillius e celebrul delator ce fusesse exilat de Tiberiu în-o insulă. Vezi IV, 31 și XIII, 43.

rare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Vienne¹ multisque et validis propinquitatibus subnixus turbare gentiles nationes promptum haberet. At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tanquam opprimendo bello, Crispinum² praetorii praefectum misit; a quo repertus est apud Baias vinculisque inditus in Urbem raptus.

II. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur, Messalina coram, et Suillio corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omne flagitium obstrictos arguebat, exin adulterium Poppaeae ac postremum molliam corporis objectante. Ad quod victo silentio,³ prorupit reus, et: „Interroga, inquit, Suilli, filios tuos: virum esse me fatebuntur;“ ingressusque defensionem, commoto majorem in modum Claudio, Messalinae quoque lacrimas excivit. Quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium⁴ ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent, adeo ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum ejus Scipionem percunctaretur, cur sine uxore discubisset, atque ille functam fato responderet.

III. Sed consultantis⁵ super absoluteione Asiatici flens Vitellius, commemorata vetustate amicitiae, utque Anto-

1) Vienne de azi in Dauphiné.

2) Rufrius Crispinus, dintr'o familie de cavaleri, întâiul bărbat al Poppaei, ce a devenit apoi nevasta lui Neron, după ce fusese și nevasta lui Otion. El avusese cu Poppaea un fiu, pe care Neron îl aruncă în mare. (Cf. XII, 42; XIII, 45; XV, 71; XVI, 17).

3) *Victo silentio* = rupându-și tăcerea.

4) Tatul Impăratului (cf. *Ann.* VI, 32). Eră în acest timp consul.

5) *Consultanti* = lui Claudiu ce se gândia.

niam¹ principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asiatici in rempublicam officiis recentiquè adversus Britanniam militia² quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, liberum mortis arbitrium ei permisit; et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam in ediam et lenem exitum, remittere³ beneficium Asiaticus ait: et usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, quum se honestius calliditate Tiberii vel impetu C. Caesaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri et impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit, viso tamen ante rogo jussuque transferri partem in aliam, ne opacitas⁴ arborum vanore⁵ ignis minueretur: tantum illi securitatis novissimae⁶ fuit.

IV. Vocantur post haec patres, pergitque Suillius addere reos equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. At causa necis ex eo, quod domum suam Mnesteris et Poppaeae congressibus praebuissent. Verum nocturnae quietis⁷ species alteri objecta, tanquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis, eaque imagine gravitatem annonae dixisset⁸. Quidam pampineam coronam albetibus foliis visam⁹ atque ita interpretatum tradidere, vergente autumno mortem principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicumque

1) Cf. IV, 44. E *Antonia major* ce se căsătorise cu Drusus, fratele lui Tiberiu, cu care avusese pe Germanicus, Claudiu și pe Livia.

2) E vorba de expediția din anul 43 d. Chr. pentru deplină cucerire a Britanniei. Cf. XII, 31 sqq.

3) *Remittere* = le mulțumi.

4) Asiaticus s'a sinucis în grădinile lui Lucullus.

5) *Vapore* = căldura.

6) *Novissimae* = până în ultimul moment.

7) *Quietis* = un vis.

8) *Dixisset* = zicea că înseamnă.

9) *Visam* = de către Petra.

insomnio ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies et insignia praeturae Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium¹ decies Sosibio, quod Britannicum praeceptis, Claudium consilii juvaret. Rogatus sententiam et Scipio: „Quin idem, inquit, de admissis „Poppaeae sentiam quod omnes, putate me idem dicere „quod omnes,“ elegant² temperamento inter conjugalem amorem et senatoriam necessitatem.

V. Continuus inde et saevus accusandis reis Suillius multque audaciae ejus aemuli. Nam cuncta legum et magistratum munia in se trahens princeps materiam praedandi patefecerat. Nec quilibet publicae mercis tam venale fuit quam advocatorum perfidia, adeo ut Sarmius, insignis eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suillio datis et cognita praevaricatione,³ ferro in domo ejus incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, consule designato, cujus de potentia et exitio in tempore memorabo consurgunt patres legumque Cinciam⁴ flagitant, quia cavetur antiquitus ne quis ob causam orandam pecuniam donumve accipiat.

VI. Deinde, obstrepentibus iis quibus ea contumelia parabatur, discors⁵ Suillio Silius acriter incubuit,⁶ veterum oratorum exempla referens, qui famam et posteros praemia eloquentiae cogitavissent. Pulcherrimam alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fidem quidem integram manere, ubi magni-

1) *Sestertium* quindecies = un milion cinci sute de mii.

2) *Elegant* = dibaciu.

3) *Cognita praevaricatione* = aflându-i trădarea.

4) Legea propusă de tribunul M. Cincius Alimentus, în anul 204 d. Chr. Legea, neprevăzând pedepse căzută în părăsire. August îi dădă o sancțiune, silind pe avocați să restituie o sumă de patru ori mai mare decât suma primită. Dar și măsura lui August eră călcată în picioare.

5) *Discors* = inimic.

6) *Incubuit* = urmări.

tudo quaestuum spectetur. Quod si in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore; nunc inimicitias, accusationes, odia et injurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. Meminissent C. Asinii,¹ M. Messalae² ac recentiorum Arruntii³ et Aesernini:⁴ ad summa provectos incorrupta vita et facundia. Talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur,⁵ quum Suillius et Cossutianus⁶ et ceteri, qui non iudicium, quippe in manifestos, sed poenam statui videbant circumstant Caesarem, ante acta deprecantes.⁷ Et postquam annuit, ita agere incipiunt.⁸

VII. Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? Usui et rebus⁹ subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum potentiibus obnoxius sit. Neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. Multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam; nihil a quoquam exopti, nisi cuius fructus ante providerit.¹⁰ Facile Asinium et Messalam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes, Aeserninos et Arruntios; magnum ani-

1) Asinius Pollio, I, 12; IV, 34.

2) M. Messala Corvinus, II, 32; IV, 34, fost prefect al Romei, *Ann.* VI, 11.

3) L. Arruntius, I, 13. Asupra morții lui, cf. *Ann.* VI, 47 sq.

4) Marcellus Aeserninus, strănepotul lui Asinius Pollio, cf. *Ann.* III, 11.

5) *Tenerentur lege repetundarum* = să fie pedepsiți după legea dilapidatorilor.

6) Cossutianus Capito, ginerele lui Tigellinus. El va fi acuzatorul lui Thraseas, XVI, 28 și al lui Antistius XVI, 7.

7) *Deprecantes* = cerând iertare.

8) *Agere incipiunt* = începură a prinde glas.

9) *Usui et rebus* = *usui rerum*.

10) *Fructus ante providerit* = înainte de a-i fi calculat veniturile.

num induisse. Prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. Se, modicos senatores, quietam republicam, nulla nisi pacis emolumenta petere. Cogitaret¹ plebem, quae toga² enitesceret: sublatis studiorum praetiis, etiam studia peritura. Ut minus decora haec, ita haud frustra³ dicta princeps ratus capiendis pecuniis posuit modum usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.⁴

VIII. Sub idem tempus Mithridates,⁵ quem imperitasse Armeniis... Caesaris victum memoravi,⁶ monente Claudio, in regnum remeavit fisis Pharasmanis opibus. Is, rex Hiberis idemque Mithridatis frater, nuntiabat discordare Parthos summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. Nam Gotarzes inter pleraque saeva necem fratri Artabano conjugique ac filio ejus paraverat; unde metus in ceteros, et accivere Vardanem.⁷ Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum⁸ invadit ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat. Neque cunctatur quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus⁹ dominationem ejus abnuentibus; in quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis quam ex usu praesenti accensus, implicatur obsidione urbis validae et munimentis objecti amnis¹⁰ muroque et

1) *Cogitaret* = Claudiu.

2) *Toga* = viața publică.

3) *Frustra* = neintemeiate.

4) *Repetundarum tenerentur*, subințeles lege.

5) Asupra lui Mitridate și asupra lui Pharasmanes, sf. VI, 32 sqq.

6) Această parte a poveștii lui Tacit e pierdută.

7) Fiul regelui Parților, Artabanus III, care îi lăsase tronul după moartea lui, VI, 31 sq.

8) Stadiul mic de 100 de metri. În tot 75 leghe.

9) Cf. VI, 42.

10) Tigru.

commeatibus firmatae. Interim Gotarzes, Daharum¹ Hyrcanorumque² opibus auctus, bellum renovat; coactusque Vardanes omittit Seleuciam Bactrianos apud campos castra contulit.

IX. Tunc, distractis Orientis viribus et quoniam inclinarent incertis, casus³ Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excindenda castellorum ardua, simul Hiberno exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte praefecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae⁴ Cotys,⁵ versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caesaris coercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorē quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores, quum pugnam pararent, foedus repente faciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecit, congressisque primo cunctanter, dein complexi dextras, apud altaria deum pepigere fraudem ininitorum ulcisci atque ipsi inter se concedere. Potiorque Vardanes visus retinendo regno; at Gotarzes, ne quid aemulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit. Regressoque Vardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno,⁶ non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

X. Exin validissimas praefecturas invisit: et recupe-

1) Dahi, II, 3.

2) Hyrcanii, cf. VI, 36.

3) *Casus* = ocazia.

4) Se numiau astfel provinciile dintre țărmul apusean al Eufratului și Pontul, Galatia și Cilicia, din pricina coloniilor armenesti. Capitale se numia Caesarea.

5) Cotys e fiul regelui Thraciei (cf. *Ann.* II, 64). Caligula îi dăduse la 39 d. Chr. Armenia mică în schimbul ținutului său din Thracia.

6) Seleucia părăsise pe Artabanus la 36 d. Chr. (VI, 42). Faptul amintit aici e deci din anul 43 d. Chr.

rare Armeniam avebat, nia Vibio Marso,¹ Syriae legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, paenitentia concessi regni et vocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. Et huic contra itum ad annum Erinden;² in cujus transgressu multum certato, pervicit Vardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sinden,³ quod Dahas⁴ Ariosque⁵ disterminat. Ibi modus rebus secundis positus: nam Parthi, quanquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur, exstructis monumentis, quibus opes suas testabatur nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur, ingens gloria atque eo ferocior et subjectis intolerantior; qui, dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Vardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos,⁶ quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdaten, prolem Phraatis,⁷ obsidio⁸ nobis datum. Dein praevaluit Gotarzes; potitusque regiam, per saevitiam ac luxum⁹ adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdaten patrium ad fastigium orabant.

XI. Isdem consulibus ludi saeculares, octingentesimo¹⁰

1) Inlocuise pe P. Petronius la 42 a. Chr. Cf. II, 74.

2) Numai Tacit pomenește de acest râu.

3) Râu necunoscut.

4) Asupra Dahilor, II, 3.

5) Arieni locuiau probabil la nord sau la răsărit de Dahi.

6) *Inter ambiguos* = în mijlocul unei populații nesigure.

7) Cf. II, 1 și XII, 10.

8) *Obsidio* = ca ostatec.

9) *Luxum* = desfrâu.

10) Jocurile seculare fusese serbate mai întâiu la anul 400 a Chr. și se serbau la fiecare o sută zece ani. August le serbă

post Roman conditam, quarto et sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui.¹ Nam is quoque edidit ludos saeculares, iisque intentius affui, sacerdotio quindecimvirali praeditus ac tunc praetor: quod non jactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum² exsequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio circensibus ludis, quum pueri nobiles equis ludicrum Trojae³ inirent interque eos Britannicus, imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco praesagii acceptus est. Vulgabaturque adfuisse infantiae ejus dracones in modum custodum, fabulosa et externis miraculis adsimulata:⁴ nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est.

XII. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cujus illa reliqua soboles virilis.⁵ Et matri Agrippinae miseratio augebatur ob saevitiam Messalinae;

la 16 a. Chr. in loc de a le serbă la anul 40 d. Chr. Claudiu le serbă la anul al opt sutălea de la fundarea Romei, începând calculul de la fundarea Romei și nu de la instituirea jocurilor. Jocurile seculare fură celebrate pentru cea din urmă oară sub Impăratul Filip, la anul 1000 de la fundarea Romei.

1) Această parte din *Historiae* s'a pierdut.

2) Acei dintre quindecimviri care erau în acelaș timp și magistrați erau însărcinați în deosebi să prezideze jocurile. Tacit eră și pretor

3) Acest joc e descris de Virgiliu în *Eneida*. V, 545 și următoarele.

4) *Adsimulata* = imitată.

5) Germanicus avusese nouă copii. Trei murise de mici. Celalți șase sunt: trei fete, Agripina, Drusilla, Livilla; trei băeți, Neron, Drusus și Caligula Cf. I, 33; II, 41.

quae, semper infesta et tunc commotior, quominus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Silium¹ juventutis Romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Juniam Silanam,² nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret vacuoque³ adultero poteretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat; sed certo, si abnueret, exitio et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, oppēri futura et praesentibus frui pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere, largiri opes, honores; postremo, velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.

XIII. At Claudius, matrimonii sui⁴ ignarus et mūnia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium⁵ consularem (is carmina scenae dabat) inque feminas illustres probra jecerat; et lege lata saevitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fenori darent; fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos⁶, Urbi intulit; ac novas litterarum formas⁷ addidit

1) Fiul lui C. Silius, legatul și prietenul lui Germanicus. Cf. I, 31, 72; IV, 18.

2) Sunt oarecare nesiguranțe în privința acestei Silane. Unii cred că e fiica lui M. Silanus, consulul din 19 d. Chr. (II, 59), și sora Claudiei Silana, nevasta dintâi a lui Caligula (VI, 20). Alții cred că eră fata lui L. Silanus, consul subrogat în 27 d. Chr. Asupra exilului și morții ei, cf. XIII, 19. 23, XIV, 12.

3) *Vacuo* = devenit liber.

4) *Matrimonii sui* - căsnicia sa.

5) Un autor dramatic însemnat de pe urma căruia nu ne-a rămas nimic, Cf. V, frag. e.

6) Apeductul numit *Aqua Claudia* început de Caligula și care costase unsprezece milioane. Munții Simbruini sunt la răsărit de câmpia romană. Aici erau trei lacuri naturale *Curtius*, *Coeruleus* și *Anio novus*, din care Claudiu aduse apa la Roma.

7) Una din aceste litere e negreșit *digamma eolic*, transcris

vulgav'que, comperto Graecam quoque litteraturam non sinul coeptam absolutamque.

XIV. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant¹: ea antiquissima monumenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur; et litterarum² semet inventores perhibent, inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae³ gloriamque adeptos, tanquam repererint quae acceperant. Quippe fama est Cadmum, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis ejus auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum et temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant sedecim litterarum formas, mox alios, ac praecipuum Simoniden⁴ ceteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Co-

cu *F* răsturnat, *J*, și întrebuițat în locul lui *V*: *diJus*, *juJentus* pentru *divus*, *juventus*. Litera a doua ține locul lui φ grecesc, și se numește antisigma: σ . Cealaltă ținea locul lui θ grec în unele cuvinte ca *virtus*, *vir*, în care *i* avea un sunet surd, intermediar între *u* și *i*.

1) E vorba de ieroglife.

2) Adică un alfabet fonetic, reprezentând sunete și nu obiecte.

3) Amănuntele asupra lui Cadmus, Cecrops, Palamede și Linus sunt legendare. Informația lui Tacit asupra alfabetului e însă foarte documentată. Contemporanii lui credeau că Fenicienii inventaseră alfabetul. Tacit arată raporturile dintre ieroglifele egiptene și literile feniciene. Tot el arată că Fenicienii aduseseră alfabetul în Grecia.... El mai afirmă că Romanii și-au luat alfabetul de la Greci și nu de la Etrusci, cum se credea atunci. Această părere e susținută și de Mommsen și Kirchhoff.

4) Simonide, poet liric (559—468 a Chr.). El ar fi adăugat la alfabet literile η , φ și ω .

Înainte se adăugase υ , η , φ și χ .

rinthio Demarato¹, Aborigineŝ Arcade ab Evandro² didicerunt, et formae litteris Latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere; deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras³ adjicit, quae usui⁴, imperitante eo, post oblitteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publico per fora ac templa fixo.

XV. Retulit deinde ad senatum super collegio⁵ haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret. Saepe adversis reipublicae temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriae, sponte aut patrum Romanorum impulsu, retinuisse scientiam et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones⁶ valescant, Et laeta quidem in praesens omnia: sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatus consultum, viderent pontifices⁷ quae retinenda firmandaque haruspicum.

1) Demarat e tătăl lui Tarquinius Superbus.

2) Evandru e un erou legendar. Faptul istoric e că alfabetul fenician, introducându-se în Grecia mare, se răspândi apoi în toată Italia centrală.

3) Alfabetul roman avusese la început 16 litere: q, g, j, x, z, nu existau.

4) *Usui* = *in usu*.

5) Aruspicii prevedeau viitorul după urmele trăsnetului. Sub republică nu aveau un caracter sacerdotal. Dela Claudiu colegiul lor avea 60 membri.

6) Culturile lui Isis, a lui Serăpis, Cybelei, Adonis, judaismul, creștinismul.

7) Colegiul pontifilor, augurii, quindecemvirii și septemvirii, formau marele colegii sacerdotale: *sacerdotes summorum collegiorum*.

XVI. Eodem anno Cheruscorum gens¹ regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus et uno felici quo stirpis regiae, qui apud Urbem habebatur, nomine Italicus. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Actumero, principe Chattorum, erat; ipse forma decorus et armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere: illum primum, Romae ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium. Ac primo laetus Germanis adventus: atque eo, quod, nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret, celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam. nulli invisa, saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Jamque apud proximos, jam longius clarescere, quum potentiam ejus suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos ac testificantur adimi veterem Germaniae libertatem et Romanas opes insurgere. Adeo neminem isdem in terris ortum, qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavi progenies super cunctos attollatur? Frustra Arminium praescribi: cujus si filius, hostili in solo adultus³ in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis; at si paterna Italico mens esset, non alium infensus arma contra patriam ac deos penates quam parentem ejus exercuisse.

XVII. His atque talibus magnas copias coegere. Nec pauciores Italicum sequebantur. Non enim irrupisse ad invitos, sed accitum memorabat, quando nobilitate ceteros anteiret: virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Actumero praeberet. Nec patrem ru-

1) Cf. I, 55. Ei locuiau între Weser și Elba prin Brunswigul și Luneburgul de azi.

2) *Exploratoris* = spion.

3) Asupra acestui fiu, cf. I, 58: Făcut prizonier împreună cu mama lui, el fusese crescut la Ravenna.

bori¹, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis sumptam, nunquam omisisset. Falso libertatis vocabulum obtendi ab iis qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno inter barbaros proelio victor rex, dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus relictus, per laeta, per adversa, res Cheruscas afflictabat.

XVIII. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte Sanguinii² alacres, dum Corbulo³ adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco, qui natione Canninefas⁴, auxiliare aes diu meritis, post transfuga, levibus navigiis praedabundus, Gallorum maxime ora⁵ vastabat, non ignarus dites et imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus magna cum cura et mox gloria, cui principium illa milita fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria⁶ et fossas⁷ adegit; in tribusque hostium depressis et exturbato Gannasco, ubi praesentia satis composita sunt, legiones operum et laboris ignavas,

1) Rubori, subințeles *esse*.

2) In cartea VI, 4, Tacit ne dă o părere a acestui Sanguinius în certurile dintre Regulus și Fulcinius Trio. Pare probabil că fusese numit apoi guvernator al Germaniei inferioare. Fusese înlocuit apoi cu marele Corbulo.

3) Cn. Domitius Corbulo fusese proconsul al Asiei în anii 50—54, apoi comandase în Armenia și Siria. Rechemat la 67 de Nero, fu silit să se sinucidă. Cf. XIII, 8, 34 sqq; XIV, 23 sqq; XV, 3—6; 9—17; 25—30; *Hist.*, II, 76.

4) Locuiau în partea apuseană a insulei Batavilor, II. 6 IV, 73.

5) Coastele Galliei și Belgiei.

6) Lacurile vecine cu Marea Nordului.

7) Canalurile dintre Escaut, Meusa și Rin.

populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet nec pugnam, nisi jussus, iniret: stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur; feruntque militem, quia valum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum¹ accinctus foderet, morte punitos. Quae nimia, et incertum an falso jacta originem tamen e severitate ducis traxere; intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

XIX. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit: nos virtutem auximus, barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii coeptam infensa aut male fida, datis obsidibus, consedit apud agros a Corbulone descriptos: idem senatum, magistratus, leges imposuit; ac ne jussa exuerent, praesidium immunivit, missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggredirentur. Nec irritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. Sed caede ejus motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama: Cur hostem conciret? Adversa in rempublicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem et ignavo principi praegravem. Igitur Claudius a leo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri praesidia cis Rhenum juberet.

XX. Jam castra in hostili solo molienti Corbuloni eae litterae redduntur. Ille, re subita, quanquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus quam: „Beatos quondam duces Romanos!“ signum receptui

1) Romanii la inceput n'aveau de cât o sabie lată, ascușită și tăioasă pe amândouă părțile, pe care o purtau la dreapta. Mai târziu, pe lângă această sabie pusă acum la stânga, ei mai aveau una mai scurtă, numită *pugio*, pe care o purtau la dreapta și de care e vorba în acest text.

dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vitarentur¹. Insignia tamen triumphii indulisit Caesar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus² eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco³ recluserat specus quaerendis venis argenti: unde tenuis fructus nec in longum fuit; at legionibus cum damno labor, effodere rivos quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. Quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum, precantium imperatorem ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret⁴.

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim et vera exsequi pudet. Postquam adolevit, sectator quaestoris cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitatur, oblata ei species muliebris ultra modum humanum et audita est vox: „Tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies“. Tali omine in spem sublatus digressusque⁵ in Urbem largitione amicorum, simul acri ingenio, quaesturam et

1) Pentru ca transporturile din Gallia și Germania inferioară să nu se facă pe mare, ci prin canale inferioare.

2) Era propretor al Germaniei superioare.

3) La început fusese un oraș *Mattium*, la nord de Eder. La 47 Mattiacii erau așezați pe unde e azi Wiesbadenul.

4) Generalii n'ar mai fi căutat atunci să merite cinstea triumfului în dauna soldaților. Acelaș lucru ni-l spune și Suetoniu, *Viața lui Claudiu*, XXIV. „El acordă însemnele triumfului generelui său Silanus înainte de a fi luat toga virilă. El le acordă în genere cu atâta dărnicie încât primi dela legiuni o petiție, în care era rugat să acorde proconsulilor însemnele triumfului în acelaș timp cu magistratura, pentru a nu mai căută cu orice preț pretexte de războiu“.

5) *Digressusque* = reîntors la Roma.

mox, nobiles inter candidatos, praeturam principis suffragio assequitur, quum hisce verbis Tiberius de decus natalium ejus velavisset: „Curtius Rufus videtur mihi ex „se natus¹.“ Longa post haec senecta², et adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus³, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphii insignia, ac postremo Africam obtinuit, atque, ibi defunctus, fatale praesagium implevit.

XXII. Interea Romae, nullis palam neque cognitissimis causis, Cn. Nonius, eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantum⁴ principem: nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non initiatus, conscius non edidit, incertum an occultans. Isdem consulibus P. Dolabella⁵ censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui quaesturam adipsicerentur. Apud majores virtutis id⁶ praemium fuerat cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus; ac ne aetas quidem distinguebatur quin⁷ prima juvenia consulatum et ditaturas inirent. Sed quaestores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt⁸; quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque

1) *Ex se natus* = fiul operelor sale.

2) *Longa senecta*, ablativ.

3) *Minoribus* = mândru cu inferiorii.

4) Sub Clăudiu, tuturor celor ce se aproplau de Impărat li se făcea o perchiziție corporală.

5) Cf., III, 47.

6) *Id* = faptul de obține magistraturi.

7) *Quin* = de a ocupa.

8) Legea Villia (*lex Villia annalis*) din anul 180 a. Chr. cerea o vârstă de cel puțin 30 de ani sau 10 ani de serviciu militar pentru a putea candida la vreo magistratură. Pentru edilitate se cereau 37 ani, 40 pentru pretură, 43 pentru consulat. Sub imperiu nu se cerea de cât 25 de ani pentru questură, 27, 29, 39, de ani pentru celelalte magistraturi.

honorem populus mandaret¹ : creatique primum Valerius Potitis et Aemilius Mamercus, sexagesimo tertio anno² post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romae curarent. Mox³ duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post lege Sullae⁴ viginti creati supplendo senatui⁵, cui judicia tradiderat⁶. Et quanquam equites judicia recuperavissent, quaestura⁷ tamen ex dignitate candidatorum aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellae velut vendicaretur.

XXIII. A. Vitellio⁸, L. Vipstano⁹ consulibus quum de supplendo senatu agigaretur, primoresque Galliae, quae comata¹⁰ appellatur, foedera et civitatem Romanam, pri-

1) Tacit susține că questorii existase și pe timpul regilor. Legea *curiată* e legea ce hotărâ atribuțiile puterii suverane. Brutus o reinnoi, acordând consulilor atr.buțiile regilor. Questorii erau de două feluri: *quaestores parricidii*, acuzatorii publici : *quaestores aerarii*, păzitorii tezaurului public.

2) La anul 416 a. Chr., doi ani după căderea decemvirilor.

3) La anul 266 a. Chr.

4) La anul 81 a. Chr.

5) Senatul se recrută dintre magistrați. Questura eră cea dintâi magistratură ce dădea dreptul la intrarea în senat.

6) Puterea judiciară în materie criminală fusese deținută de senatori până la tribunatul lui Caius Gracchus (123 a. Chr.). La această dată trecu în mâinile cavalerilor, care o ținură până la dictatura lui Sulla. Acesta o trecu senatului (70 a. Chr.). *Lex Aurelia* împărți exercițiul acestei puteri între senatori, cavaleri și tribunii tezaurului.

7) Și prin urmare nu mai eră nevoie de atâți questori.

8) Viitorul Impărat.

9) Necunoscut.

10) Gallia transalpină. Gallia cisalpină, ce adoptase obiceiurile romane, se numia *togata*.

dem assecuti, jus adipiscendorum in Urbe honorum expeterent multus ea super re variusque rumor. Et studiis diversis apud principem certabatur asseverantium non adeo aegram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suae nequiret. Suifecisse olim indigenas consanguineis populis, nec paenitere veteris reipublicae. Quin adhuc memorari exempla quae priscis moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod Veneti et Insúbres¹ curiam irruperint, nisi coetu alienigenarum velut captivitas inferatur? Quem ultra honorem residuis nobilium², aut si quis pauper e Latio senator foret? Oppleturos omnia divites illos quorum avi proavique, hostilium nationum duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint, divum Julium apud Alesiam³ obsederint. Recentia haec: quid si memoria eorum oreretur, qui sub Capitolio et arce Romana manibus eorundem prostrati sint? Fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratum ne vulgarent⁴.

XXIV. His atque talibus haud permotus princeps et statim contra disseruit et, vocato senatu, ita exorsus est⁵: „Majores mei, quorum antiquissimus Clausus⁶, origine Sabina, simul in civitatem Romanam et in familias patriciorum adscitus est, hortantur uti paribus consiliis

1) Locuiau în regiunea Milanului și a Padovei. Ei primise cetățenia dela Caesar, în anul 49 a. Chr.

2) Nu mai erau decât puțini senatori din vechile familii, numite troiene sau albane.

3) Azi Alise-Sainte-Rejine (*Côte d'Or*).

4) Sub republică ca și sub imperiu, orgoliul național nu admitea să se acorde provincialilor drepturile celor născuți în Italia.

5) Originalul discursului s'a găsit pe o placă de bronz la Lyon, în 1528, numai în două mari fragmente.

6) Sabinul Attus Clausus se stabili la Roma cu clienții lui la 503 a. Chr. El eră străbunul gintei Claudia, Cf. Suetoniu, *Viața lui Tiberiu*, I și Tacit, *Ann.* IV, 9,

„republicam capessam, transferendo huc quod usquam
 „egregium fuerit. Neque enim ignoro Julios Alba¹, Co-
 „runcanos Cameris², Porcios Tusculo, et, ne vetera
 „scrutemur, Etruria Lucaniaque et omni Italia in sena-
 „tum accitos, postremo ipsam ad Alpes promotam³, ut
 „non modo singuli viritum, sed terrae, gentes in no-
 „men nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies et
 „adversus externa floruius, quum Transpadani in ci-
 „vitatem recepti, quum, specie deductarum per orbem
 „terrae legionum additis provincialium validissimis,
 „fesso imperio subventum est. Num paenitet Balbos ex
 „Hispania nec minus insignes viros e Gallia Narbo-
 „nensi⁴ transivisse? Manent posteri eorum, nec amore
 „in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio
 „Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quanquam armis
 „pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant?
 „At conditor nostri Romulus tantum sapientia valuit,
 „ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives ha-
 „buerit. Advenae⁵ in nos regnaverunt. Libertinorum
 „filiis⁷ magistratus mandari non, ut plerique falluntur,

1) Virgil, *En.*, I 267 sqq.

2) Oraş în Lucania.

3) Acest fapt s'a implinit sub triumviratul lui Octavian, M. Antonius şi Lepidus. Până atunci hotarul nordic al Italiei eră format din Rubicon. Locuitorii din Italia de Sud şi din Gallia cisalpină primise dreptul de cetăţenie după războiul social.

4) Coloniile militare dela frontiere primiau în şănul lor străini din provinciile vecine, cu titlul şi dreptul de cetăţenie.

5) L. Vestinius, prietenul lui Claudiu era din Vienna. Valerius Asiaticus, fost de două ori consul, eră tot din Vienna (XI, 1).

6) Numa, Tarquinius, Ser. Tu'lius. Ei fuseră numiţi în discursul original al lui Claudiu.

7) Asupra importanţei pe care o căştigară libertii in societatea romană. *Ann.*, XIII, 27.

„repens sed priori populo¹ factitatum est. At cum Senonibus pugnauimus². Scilicet Vulsci et Aequi nunquam adversam nobis aciem instruxere! Capti a Gallis sumus. Sed et Tuscis³ obsides dedimus et Samnitium jugum subiimus. Ac tamen si cuncta bella recenseas, nullum brevioris spatio⁴ quam adversus Gallos confectum. Continua inde ac fida pax. Jam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius quam separati habeant. Omnia, patres conscripti, quae nunc vestustissima creduntur, nova fuere: plebei magistratus post patricos, Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque, et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.“

XXV. Orationem principis secuto patrum⁵ consulto, primi Aedu⁶ senatorum in Urbe jus adepti sunt. Datum id foederi antiquo⁶, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen⁷ cum populo Romano usurpant. Isdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum, quemque e senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis jam reliquis familiarum quas Romulus majorum et L. Brutus minorum gentium⁸ appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Au-

1) *Priori populo* = epoca republicei.

2) Bătălia dela Allia, Titus Livius, V, 35 sqq.

3) Pe timpul lui Porsenna.

4) Acest războiu a fost isprăvit în zece ani.

5) Eduii erau cel mai de seamă popor din Gallia, Cf. III, 40 și Caesar, *B. G.* VI. 12.

6) Această alianță dată de mai înainte de 121 a. Chr.

7) Titlul de *frați* era un titlu onorific acordat de senat.

8) Pentru a câștiga pe plebei, Brutus ridică la rangul de patricii un număr de plebei. El mări și numărul senatorilor, alegându-i printre patricii creați de curând.

gustus lege Saenia¹ sublegere. Laetaque haec in rempublicam² munia multo gaudio censoris inibantur. Famosos probris quoniam modo senatu depelleret anxius, mittem et recens repertam³ quam ex severitate prisca rationem adhibuit, monendo secum quisque de se consultaret, peteretque jus exuendi ordinis: facilem ejus rei veniam; et motos senatu excusatosque simul propositurum, ut iudicium censorum⁴ ac pudor sponte cedentium permixta ignominiam mollirent. Ob ea Vipstanus consul retulit patrem senatus appellandum esse Claudium: quippe promiscuum patris patriae cognomentum; nova in rempublicam merita non usitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem, ut nimium assentantem. Condiditque lustrum⁵, quo censa sunt civium quinquagies novies centena octoginta quatuor millia septuaginta duo⁶. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit: haud multo post flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

XXVI. Jam Messalina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat, quum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa periculatus, urgebat. Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur: insontibus innoxia consilia, fla-

1) Nu cunoaştem nimic despre această lege. Caesar a creat noi patricieni în anul 45 a. Chr. August a creat noi patricieni în mai multe rânduri, mai ales în anul 28 a. Chr. Legea Saenia fu votată probabil în anul 29 a. Chr., pe când L. Saenius era consul subrogat.

2) *Laeta in rempublicam* = folositoare republicii.

3) August întrebuiţase acest mijloc, lăsând senatorilor ce se retrăgeau de bunvoie oarecare privilegii onorifice.

4) Censorii erau Impăratul și L. Vitellius, cf. XII, 4.

5) Recensământul de cinci ani era urmat de o ceremonie religioasă, numită *lustrum*.

6) Recensământul din anul 13 dăduse 4.937.000 de cetățeni.

gitils manifestis subsidium ab audacia petendum. Adesse conscios, paria metuentes. Se caelibem¹, orbum, nuptiis et adoptando Britannico paratum: mansuram eamdem Messalinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum. Sengniter eae voces acceptae, non amore in maritum, sed ne Silius, summa adeptus, sperneret adulteram scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis aestimaret. Nomen tamen matrimonii concupivit ob magnitudinem infamiae, cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato quam dum sacrificii gratia² Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solemnina celebrat.

XXVII. Haud sum ignarus fabulosum visum iri tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, praedicta die. adhibitis qui obsignerent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse, atque illam (audisse) auspicum³ verba subisse, sacrificasse apud deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus; noctem denique actam licentia conjugali. Sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam⁴.

1) Divorțase anume.

2) E probabil vorba de un sacrificiu lui Castor și Pollux, ce aveau un templu renumit la Ostia.

3) Nici un act mai solemn nu se făcea în familia veche fără consultarea auspicilor. Acest obicei dispăruse la căsătorii. Se invitau totuș niște martori (*nuptiarum auspices*), a căror prezență dădea o consacrare religioasă legăturii încheiate.

4) Suetoniu pretindeă și mai mult: „Dar ceea ce trece ori ce închipuire e faptul că Claudiu iscăli contractul de căsătorie a Messallinei cu Silius, crezând că nu eră vorba decât de un joc pentru a se feri de o prevestire rea”. (*Viața lui Claudiu*, XXIX).

XXVIII. Igitur domus principis inhorruerat ; maximeque quos penes potentia, et, si res verterentur, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, dum histrio¹ cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem illatum, sed excidium procul abfuisse : nunc juvenem nobilem, dignitate formae, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi : nec enim occultum quid post tale matrimonium supereset. Subibat sine dubio metus reputantes hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes jussu Messalinae patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream ; sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur utque clausae aures etiam confitenti forent.

XXIX. Ac primo Callistus², jam mihi circa necem C. Caesaris narratus, et Appianae caedis molitor Narcissus³, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas⁴ agitavere, num Mesalinam secretis minis depellerent amore Sillii, cuncta alia dissimulantes. Dein metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus prioris quoque regiae peritus⁵, et potentiam cautis quam acribus consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret ; ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora,

1) Actorul Mnester, XI, 4.

2) Callistus, libertul lui Caligula, pe urmă complicele uci-gașilor lui. El eră acum în capul departamentului petițiilor și plângerilor (*procurator a libellis*).

3) Narcissus, un libert al lui Claudiu, eră însărcinat cu corespondența împăratului (*procurator ab epistolis*).

4) Pallas eră un libert al Antoniei, mama lui Claudiu, însărcinat cu finanțele (*procurator a quaestionibus*).

5) Regimul lui Caligula.

duas pellices, quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis et, uxore dejecta, plus potentiae ostentando, perpulit delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellici nomen), ubi datum secretum¹, genibus Caesaris provoluta, nupsisse Messalinam Silio exclamat; simul Cleopatram, quae idem opperiens adstabat, an comperisset interrogat; atque, illa annuente, cieri Narcissum postulat. Is, veniam in praeteritum petens, quod ei Titios, Vettios, Plautios² dissimulavisset, nec nunc adulteria objecturum ait: ne domum³, servitia, et ceteros fortunae paratus reposceret; frueretur imo his, sed redderet uxorem rupe-retque tabulas nuptiales. „An discidium, inquit, tuum „nosti? Nam matrimonium Sillii vidit populus et se-natus et miles; ac, ni propere agis, tenet Urbem „narius.“

XXXI. Tum potissimum quemque amicorum vocat; primumque rei frumentariae praefectum Turranium⁴, post Lusium Getam⁵, praetorianis impositum, percunctatur. Quis fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra⁶, firmaret praetorias cohortes, securitati ante quam vindictae consulere. Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret an ipse imperii potens, an Silius privatus esset. At Messalina, non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiae per domum celebrabat. Urgeri prela, fluere lacus; et feminae pellibus accinctae assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchae; ipsa, crine fluxo, thyrsum

1) *Secretum* = audiență.

2) Amanții Messalinei.

3) Palatul pe care i-l dăruise Messalina și în care mutase podoabele palatului imperial. Cf., XI, 12.

4) Pe acest Turranius îl găsim tot ca prefect al aprovizionării, I, 7.

5) Cf. XII, 42.

6) Ale pretorienilor, ridicate de Sejan.

quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, jacere caput¹, strepente circum procaci choro. Ferunt Vettium Valentem², lascivia in praealtam arborem connisum, interrogantibus quid adspiceret, respondisse tempestatem ab Ostia atrocem, sive coeperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit.

XXXII. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni afferrent. Igitur Messalina Lucullianos in hortos³, Silius, dissimulando metu⁴, ad munia fori digrediuntur: Ceteris passim dilabentibus, adfuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messalina tamen, quanquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et adspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, misitque ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent, et Vibidiam⁵, virginum Vestalium vetustissimam, oravit pontificis maximi⁶ aures adire, clementiam expectere. Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium Urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum excipiuntur, Ostiensem viam intrat, nulla cujusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat.

XXXIII. Trepidabatur nihilo minus a Caesare; quippe Getae, praetorii praefecto, haud satis fidebant. ad honestam seu prava juxta levi. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis. Ca-

1) Atitudinea Bacchantelor consacrată astfel și în pictură.

2) Eră doctor. Fundase chiar o nouă sectă, după afirmația lui Pliniu cel bătrân.

3) Cf. XI, 1. Azi grădinile de la Pincio.

4) *Metu*, dativ. arhaic.

5) Prezida colegiul vestalelor, cf. III, 26; II, 86.

6) Adică împăratul. De la August, senatul acorda împăraților însărcinarea de mare pontif. cf. III, 56.

saris affirmat, quam si jus militum, uno illo die, in aliquem libertorum transferret, seque offert suscepturum. Ac ne, dum in Urbem refertur, ad paenitentiam à L. Vitellio¹ et Largo Caecina² mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit assumiturque.

XXXIV. Crebra post haec fama fuit, inter diversas principis voces, quum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium quam „O facinus! o scelus!“ Instabat quidem Narcissus aperire ambages et veri copiam facere; sed non ideo pervicit quin suspensa, et quo ducerentur inclinatura, responderet, exemploque ejus Largus Caecina uteretur. Et jam erat in adpectu Messalina, clamitabatque audiret Octaviae et Britannici matrem, quum obstrepere acusator, Silium et nuptias referens: simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quis visus Caesaris averteret. Nec multo post Urbem ingredienti offerebantur communes liberi nisi Narcissus amoveri eos jussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret ne indefensa conjux exitio daretur. Igitur auditorum principem et fore diluendi criminis facultatem respondit: iret interim virgo, et sacra capesseret.

XXXV. Mirum inter haec silentium Claudii, Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. Patefieri domum adulteri atque illuc deduci imperatorem jubet. Ac primum in vestibulo effigiem patris Silii, consulto senatus abolitam³, demonstrat, tum quidquid avitum Nerone et Drusis in pretium probri cecidisse: incensumque et ad minas erumpentem castris infert, parata con-

1) Tatăl viitorului Împărat. cf., XI, 2.

2) Probabil C. Caecina Largus, consul cu Claudiu, in anul 42 d. Chr.

3) Tatăl lui Silius, locotenent și prieten al lui Germanicus, murise din pricina lui Sejan.

cione militum. Apud quos, praemonente Narcisso¹, pauca verna fecit: nam, etsi justum, dolorem pudor impedi-
bat. Continuis dehinc cohortium clamor, nomina reo-
rum et poenas flagitantium: adnotusque Silius tribu-
nali non defensionem, non moras tentavit, precatus ut
mors acceleraretur. Eadem constantia et illustres equites
Romani (cupido maturaec necis fuit). Et Titium Procu-
lum, custodem a Silio Messalinae datum² et indicium
offerentem, Vettium Valentem confessum, et Pompeium
Urbicum ac Saufeium Trogum³ ex consciis tradi ad
supplicium jubet. Decrius quoque Calpurnianus, vigi-
lum⁴ praefectus, Sulpicius Rufus, ludi procurator, Jun-
cus Vergilianus, senator, eadem poena affecti.

XXXVI. Solus Mnester⁵ cunctationem attulit, dilaniata
veste clamitans adspiceret verberum notas, reminisce-
retur vo is qua se obnoxium jussis Messalinae dedisset:
aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate
culpam; nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius
rerum poteretur. Commotum his et primum ad miseri-
cordiam Caesarem perpulere liberti, ne, tot illustribus
viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coac-
tus tam magna peccavisset, nihil referre. Ne Trauli qui-
dem Montani, equitis Romani, defensio recepta est. Is
modesta juvena, sed corpore insigni, accitus ultro,
noctemque intra unam a Messalina proturbatus erat,
paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suillio Cae-

1) Narcissus le vorbi în virtutea puterilor excepționale pe care le avea în acea zi.

2) Privitor la Proculus, cf., XI, 30.

3) Sunt necunoscuți.

4) Cele șapte cohorte formate din liberiți însărcinate cu stingerea focului cf. IV, 5.

5) Actorul Mnester fusese amantul Messalinei. Lui i se ridicase o statuie din toate bronzurile și medaliile pe care era chipul lui Caligula. Acest împărat îi arătase de altfel, o dragoste perversă.

sonino¹ et Plautio Laterano² mors remittitur, huic, ob patruī egregium meritum : Caesoninus vitiiis protectus est, tanquam in illo foedissimo coetu passus muliebria.

XXXVII. Interim Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe et aliquando ira : tantum inter extrema superbiae gerebat. Ac, ni caedem ejus Narcissus properavisset, verterat perniciēs in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus et tempestivis epulis delentus³, ubi vino incaluit, iri jubet, nuntiarique miserae (hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam postera die adesset. Quod ubi auditum et languescere ira, redire amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox et uxorii cubiculi memoria timebantur, prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderat, exsequi caedem : ita imperatorem jubere. Custos et exactor e libertis Evodus datur. Isque, raptim in hortos praegressus, reperit fusam humi, assidente matre Lepida⁴, quae, florenti filiae haud concors, supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat, suadebatque ne percussorem opperiretur : transisse vitam, neque aliud quam morti decus quaerendum. Sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat ; lacrimaeque et questus

1) Eră tiul delatorului Suilius. Vezi și *Ann.*, XI, 2. Prin sora vitregă a tatălui său, Caesonia, măritată cu Caligula, căpătase numele de Caesoninus.

2) Nepotul lui A. Plautius care cucerise tocmai atunci o parte din Britannia (XIII, 32 ; XV, 49, 60).

3) Măncarea eră una din marele pasiuni ale lui Claudiu.

4) Antoniu avusese cu Octavia două fete, (IV, 44) : una, măritată cu Drusus, fu mama lui Germanicus și Claudiu ; cealaltă măritată cu L. Domitius, avu doi copii, pe Cn. Domitius, soțul Agrippinei și tatăl lui Neron, și pe Domitia Lepida, nevasta lui Valerius Messala Barbus și mama Messalinei. Lepida eră deci vara împăratului.

CUPRINSUL CĂRȚEI XII A ANALELOR

- I—IV. Trei rivale aspiră să se mărite cu Claudiu. Împăratul se hotărăște să ia pe nepoata lui, Agrippina. Disgrația lui Silanus.
- V—VII. Neliniștea lui Claudiu: e înlăturată de Vitellius. Discursul acestuia în senat. Manifestația populară. Un decret al senatului autorizează căsătoria nepoatelor cu unchiul. Puterea absolută a Agrippinei.
- VIII. Silanus se omoară.
- IX. Seneca rechemat din exil, e însărcinat cu educația lui Domitiūs, fiul Agrippinei. Neron se logodește cu Octavia.
- X—XIV. Ambasada Parților: ei cer pe Meherdates ca rege. Răspunsul lui Claudiu. C. Cassius, guvernatorul Syriei, e însărcinat să întovărășească pe noul rege. Tărăgăneala acestuia. Situația rivalului său Gotarzes. Meherdates începe lupta: e prins și schingiuit de în-

vingător. Moartea lui Gotarzes. Coroana lui trece rând pe rând lui Vonones, pe urmă lui Vologeses, fiul său.

XV—XXI. Mithridate încearcă să reia Pontul. Alianța Romanilor cu Eunones, regele Aorsilor. Asediul orașului Uspe. Populația e trecută prin foc și sabie. Supunerea lui Zorsines. Mithridate roagă pe Eunones să mijlocească pe lângă Impărat. Scrisoarea lui Eunones către Claudiu. Răspunsul său. Mithridate e dus la Roma și arătat popoului.

XXII. Ura înverșunată a Agrippinei. Exilul Lolliei și Calpurniei.

XXIII. Senatorii Galliei Narbonense sunt autorizați să se ducă în această provincie fără învoire specială. Iturii și Evreii sunt alăturați populației din Syria. Claudiu mărește Pomerium-ul.

XXIV. Ingrădirea primitivă a Romei.

XXV—XXVI. Claudiu adoptă pe fiul Agrippinei care ia numele de Claudius Nero : Agrippinei i se dă numele de Augusta. Caracterul lui Britannicus.

XXVII—XXVIII. Agrippina stăruiește să se trimeată o colonie în cetatea Ubiilor, locul ei de naștere. Turburări în Germania superioară ; invazia și înfrângerea Chattilor.

XXIX—XXX. Răzvrătirea Suevilor împotriva lui Vanninus, regele lor. Romanii dau acestuia

moșii în Pannonia pentru el și clienții lui.

XXXI—XXXII. Afacerile Britanniei ; răzvrătire generală. Iciinii sunt bătuiți de Ostorius. Ținutul Cangilor e pustiit. Hărțueli de scurtă durată la Briganti. Stabilirea unei colonii militare la Camulodunum.

XXXIII—XXXVII. Ostorius merge împotriva Silurilor : șeful lor Caratacus. Luptă năprasnică. Victoria Romanilor. Caratacus, trădat, e predat învingătorului, condus la Roma și arătat poporului cu familia și vasalii săi. Discursul mândru al prizonierului. Agrippina primește cu Claudiu închinarea barbarilor.

XXXVIII—XL. Reluarea ostilităților în Britannia. Pierderile crâncene încercate de Romani. Moartea lui Ostorius. E înlocuit cu A. Didius. Neînțelegerile launtrice ale Britanilor.

XLI. Neron câștigă din ce în ce mai mult dragostea lui Claudiu ; Britannicus e din ce în ce mai părăsit.

XLII. Agrippina stăruiește să se numească Burrus, prefect al pretoriului. Puterea și mândria ei din zi în zi mai jignitoare.

XLIII. Minuni și nenorociri. Zăvă în Roma din pricina oametei. Părerile istoricului.

XLIV—LI. Afacerile în orient : Rhadamistes. Armenia este copleșită. Mithridate să refugiază în fortul Gorneas, ocupat de Romani. Rôlul rușinos al prefectului Caeius Pollio. Per-

fidia lui Rhadamistes. Omorârea lui Mithridate. Rhadamistes se încoronează rege ; complicitatea lui Pelignus, procuratorul Capodociei. Sălbătăcia lui Rhadamistes : revolta locuitorilor. Fuga lui Rhadamistes. Aventurile Zenobiei.

LII. Exilul și moartea lui Furius Scribonianus. Un decret al senatului împotriva astrologilor. Senatorii prea săraci sunt înlăturați din Senat.

LIII. Un decret al senatului împotriva femeilor ce trăiau cu sclavii. Senatul lingușește pe Pallas. Norocul nebun al acestui libert.

LIV. Turburări în Iudaea.

LV. Răzvrătirea și tâlhăriile Cliților în Cilicia.

LVI—LVII. Lupta navală dată pe lacul Fucin. Lupta gladiatorilor și banchetul. Pericolul la care au fost expuși oaspeții.

LVIII—LIX. Neron se căsătorește cu Octavia. Procesul și moartea lui Statilius Taurus.

LX. Deplina putere judiciară e dată procuratorilor lui Neron. Părerile istoricului asupra schimbărilor acestei puteri.

LXI. Insula Cos este scutită de orice tribut, în urma unui discurs al lui Claudiu.

LXII—LXIII. Bizanțul cere la rândul său ușurarea dărilor. Istoria fondării acestui oraș. Cum s'a îmbogățit prin pescuit.

LXIV—LXIX. Prevestiri funeste. Neliniștea Agrippinei. Ura ei împotriva Domniței Lepida ; o condamnă la

moarte. Narcissus face urări lui Britannicus. Agrippina hotărăște moartea lui Claudiu : Acesta moare otrăvit. Neron condus de Burrus în lagărul pretorienilor e proclamat împărat. Apoteoza și înmormântarea lui Claudiu.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anti dela fundarea Romei dela Is. Chr.

802	49	{ C. Pompelius Q. Veranius
803	50	{ C. Antistius M. Suillius Rufus
804	51	{ Ti. Claudius Caesar V Ser. Cornelius Orfitus
805	52	{ P. Cornelius Sulla L. Salvius Otho
806	53	{ D. Junius Silanus Q. Haterius
807	54	{ M. Asinius Marcellus M. Acilius Aviola

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER DUODECIMUS

I. Caede Messalinae convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, caelibis vitae intoleranti et conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant : suam quaeque nobilitatem, formam, opes contendere ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paulinam¹, M. Lollii consularis, et Juliam Agrippinam², Germanico genitam. Huic Pallas, illi Callistus³ fautores aderant ; at Aelia Paetina, e familia Tuberonum⁴, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, ut

1) Celebră prin averea ei. Fusesse mai întâiu nevasta lui C. Memmius Regulus și apoi a lui Caligula.

2) Despre Agrippina, v. IV. 53. Despre căsătoria ei cu Cn. Domitius, v. III, 75.

3) Despre Callistus, ca și despre Pallas, Narcissus, v. XI, 29.

4) Cel mai celebru dintre Tuberoni fusesse Q. Aelius Tubero, nepotul lui Scipio Africanul, citat adese cu laude de către Cicerone.

quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat, ac promere sententiam et adicere rationes jubet.

II. Narcissus vetus matrimonium¹, familiam communem (nam Antonia² ex Paetina erat), nihil in penetibus ejus novum disserebat, si sueta conjux rediret, haudquaquam novercalibus odiis usura in Britannicum et Octaviam, proxima suis pignora Callistus improbatam longo discidio, ac si rursum assumeretur, eo ipso superbam; longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuum aemulatione et privignis parentis loco futuram. At Pallas id maxime in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem³ secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna⁴. Stirpem nobilem et familiae Claudiae posteros conjungeret⁵; ne femina expertae fecunditatis, integra juventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret.

III. Praevaluere haec, adjuta Agrippinae illecebris, quae ad eum per speciem necessitudinis⁶ crebro ventitando, pellicit patrum ut, praelata ceteris, et nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam, ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo genuerat, et Octaviae, Caesaris filiae, moliri; quod sine scelere perpetrari non

1) *Vetus matrimonium* = Paetina mai fusese căsătorită cu Claudiu.

2) Antonia eră măritată în acest timp cu Faustus Sulla, XIII, 23.

3) Pe tânărul Neron.

4) *Imperatoria fortuna* = calitatea de principe din familia imperială.

5) Adică pe Neron cu Britannicus, Octavia și copiii ce se vor naște din unirea lui Claudiu cu Agrippina.

6) *Per speciem necessitudinis* = sub pretextul rudeniei.

poterat, quia L. Silano¹ desponderat Octaviam Caesar, juvenemque et alia clarum insigni² triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, nisi indita et iussa.

IV. Igitur Vitellius³, nomine censoris serviles fallacias obtegens ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis ejus implicari, ferre crimina in Silanum, cujus sane decora et procax soror, Junia Calvina, haud multo ante Vitellii nurus⁴ fuerat. Hinc initium accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. Et praebebat Caesar aures, accipiendis adversus generum suspicionibus caritate filiae promptior. At Silanus, insidiarum nescius ac forte eo anno praetor, repente per edictum Vitellii⁵ ordine senatorio movetur, quanquam lecto pridem senatu lustroque condito. Simul affinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus ejurare magistratum et reliquis praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est.

V. C. Pompeio, Q. Veranio⁶ consulibus, pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium jam fama, jam

1) Era fiul lui Appius Silanus, consul in anul 28 d. Chr., și al Emiliei Lepida, strănepoata lui August prin mama ei, Julia II, (Cf. XIII, 1) L. Silanus avea atunci 25 de ani.

2) Insemnele triumfului erau: scaunul curul, sceptrul de fildeș, un loc de onoare la jocuri, toga brodată cu palme de aur. Probabil că aceste insemne i s'au dat cu prilejul triumfului lui Claudiu, după expediția lui în Britannia, din 44 d. Chr.

3) E vorba de L. Vitellius, XI, 25.

4) Fusesse măritată cu L. Vitellius, fratele viitorului Împărat. Vitellius pretindea că pricina divorțului fusesse legătură incestuoasă a Juliei cu fratele său.

5) Dat in calitate de censor.

6) Asupra lui Veranius, v. II, 56.

amore illicito firmabatur ; necdum celebrare solemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductae in domum patris fratris filiae : quin et incestum, ac, si sperneretur ne in malum publicum erumperet, metuebant. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Caesarem an jussis populi, an auctoritati senatus cederet, ubi ille unum se civium et consensui imparem respondit, opperiri intra Palatium jubet. Ipse curiam ingreditur, summamque rempublicam¹ agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque gravissimos principis labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat. Quod porro honestius censoriae mentis levamentum, quam assumere conjugem, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab juvena legibus obtemperavisset ?

VI. Postquam haec favorabili oratione praemisit multaque patrum assentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanc'imonialia insignem. Nec diu anquirendum quin² Agrippina claritudine generis anteiret : datum ab ea fecunditatis experimentum, et congruere artes honestas. Id vero egregium, quod provisu deum, vidua³ jungeretur principi sua tantum matrimonia experto. Audivisse⁴ a parentibus, vi-

1) *Summam rempublicam* = scaparea statului.

2) *Quin anteiret*, subînțeleles *nemini dubium esse*.

3) După moartea bărbatului dintâiu, Cn. Domitius, Agrippina se măritase cu oratorul Crispus Passienus, care era foarte bogat. Lăsând-o moștenitoare, ea îl otrăvi pentru a intra mai repede în moștenirea lui.

4) Aluzie la căsătoria lui August cu Livia, l. 10.

disse¹ ipsos abripi conjuges ad libita Caesarum : procul id a praesenti modestia. Statueretur imo documentum, quo² uxorem imperator... acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. Sed aliis gentibus³ solemnina, neque lege ulla prohibita ; et sobrinarum diu ignorata, tempore addito, percrebuisse. Morem accommodari prout conducatur, et fore hoc quoque in iis quae mox usurpentur.

VII. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Caesar, vi acturos testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem orare clamitat. Nec Claudius ultra exspectato obvius apud forum praebet se gratantibus, senatumque ingressus decretum postulat, quo justae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum, statuerentur. Nec tamen repertus est nisi unus talis matrimonii cupitor, Alledius Severus, eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsus⁴ ferebant. Versa ex eo civitas, et cuncta feminae obediebant, non per lasciviam, ut Messalina, rebus Romanis illudenti : adductum⁵ et quasi virile servitium : palam severitas ac saepius superbia nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret : cup do auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

1) Caligula divorțase trei femei pentru a se căsători cu dânsese : Livia Orestilla, Lolliia Paulina și Milonia Caesonia.

2) Quo = ex quo, un exemplu din care să se vadă că împăratul trebuie să primească și să nu să-și răpiască soția.

3) De pildă Atenienii.

4) Versiunea lui Suetoniu e următoare : „Nu găsi pe nimeni ca să-i urmeze pilda, afară de un libert și un centurion, cărora le făcu vizite de nuntă împreună cu Agrippina“. (*Viața lui Claudia*, XXVI).

5) *Adductum* = *severum*.

VIII. Die nuptiarum Silanus mortem sibi conscivit, sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die augendam ad invidiam. Calvina, soror ejus, Italia pulsa est¹. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum² Dianae per pontifices danda, irridentibus cunctis quod poenae procurationesque incesti³ id temporis exquirentur⁴. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exilii⁵ pro Annaeo Seneca, simul praeturam impetrat, laetum in publicum⁶ rata ob claritudinem studiorum⁷ ejus, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret et consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur, quia Seneca tidus in Agrippinam memoria beneficii et infensus Claudio dolore injuriae credebatur.

IX. Placitum dehinc non ultra cunctari: sed designatum consulem⁸, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt sententiam expromere, qua oraretur Claudius despondere Octaviam Domitio; quod aetati

1) Neron puse capăt acestul exil la anul 59. (Cf. *Ann.* XIV, 12).

2) Probabil dumbrava de lângă Aricia.

3) *Procurationes incesti* = expiarea incestului.

4) Adică în momentul în care însuși Claudiu săvârșia un incest.

5) Seneca fusese acuzat de Messalina de adulter cu Julia, fiica lui Germanicus, măritată cu T. Vinicius (VI, 15). Claudiu îl exilă în Corsica unde rămase 8 ani.

6) *Laetum in publicum* = plăcut poporului.

7) Seneca publicase probabil *Consolatio ad Marciam* din timpul domniei lui Caligula, și *Consolațiile către Polyb și Helvia*, din timpul domniei lui Claudiu.

8) Consulul desemnat avea cel dintâiu cuvânt în deliberările senatului.

utriusque non absurdum¹ et majora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis ac nuper Vitellius censet; despondeturque Octavia, ac super priorem necessitudinem sponsus jam et gener Domitius aequari Britannico, studiis matris, arte eorum quis, ob accusatam Messalinam, ultio ex filio timebatur.

X. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut retuli², Meherdaten missi senatum ingrediuntur mandataque in hunc modum incipiunt: non se foederis ignaros³ nec defectione a familia Arsacidarum venire; sed filium Vononis⁴, nepotem Phraatis, arcessere adversus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. Jam fratres, jam propinquos, jam longius sitos caedibus exhaustos; adjici conjuges gravidas, liberos parvos dum, socors domi, bellis infaustus, ignaviam saevitia tegat. Veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam, et subveniendum sociis virium aemulis cedentibusque per reverentiam. Ideo regum obsides liberos dari ut, si domestici imperii taedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus rex melior adscisceretur.

XI. Ubi haec atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar de fastigio Romano Parthorumque obsequiis⁵; seque divo Augusto adaequabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberii memoria, quanquam is quoque miserat⁶. Addidit praecepta (etenim aderat Meherdates)

1) Neron avea 11 ani și Octavia 9. (cf. XIV, 64).

2) Cf. XI, 10.

3) Tratatetele Parților cu Romanii, încheiate sub August (II, 1), reinnoite sub Tiberiu (II, 58) și sub Caligula (Suetoniu, *Viața lui Caligula*, XIV).

4) Cf. II, 1-4.

5) De pildă, restituirea de către Phraates a drapelurilor luate de la Crassus.

6) Tiberiu dăduse trei regi Parților: Vonones, Phraates și Tiridates.

ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret, clementiamque ac justitiam, quanto ignara barbaris, tanto laetiora, capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum Urbis, spectatae ad id modestiae; ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes: rem romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum posthac C. Cassio¹, qui Syriae praerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.

XII. Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo tenet. Ac tamen, quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu perinde agere ac si hostis ingrueret, ita dignum majoribus suis et familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata². Igitur, excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma³; unde maxime pervius amnis, postquam illustres Parthi rexque Arabum⁴ Acbarus advenerat, monet Meherdaten barbarorum impetus acres cunctatione languescere aut in perfidiam mutari; ita urgeret coepta. Quod spretum fraude Acbari, qui juvenem ignarum et summam fortunam in luxu ratum mul-

1) C. Cassius Longinus, celebru ca și tatăl său prin știința lui juridică (XIII, 48; XIV, 52). Neron îl exilă în Sardinia (XVI, 7—9) de unde fu rechemat de Vespasian Fratele său, L. Cassius, se însurase cu o fată a lui Germanicus (VI, 15).

2) Cassius, ce avea să devină ucigașul lui Caesar, apăruse Syria împotriva Parților, după dezastrul lui Crassus.

3) Zeugma înseamnă în grecește pod. Alexandru construisese în acest loc un pod pentru a trece Eufratul. Alături se clădi un oraș cu acelaș nume.

4) Al unor Arabi ce se așezase în Mesopotamia și formase un regat cu capitala Edessa.

tos per dies atlinuit apud oppidum Edessam¹. Et vocante Carene promptasque res ostentante, si citi advenissent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat.

XIII. Exin nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carenis adjunguntur; transmissoque anre Tigri, permeant Adiabenos,² quorum rex Izates societatem Meherdatis palam irduerat, in Gotarzen per occulta et magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos, vetustissima sedes Assyriae, et castellum³ insigne fama, quod, postremo inter Darium atque Alexandrum proelio, Persarum illuc opes conciderant. Interea Gotarzes, apud montem cui nomen Sambulos⁴, vota dis loci suscipiebat, praecipua religione Herculis⁵, qui, tempore stato⁶, per quietem⁷ monet sacerdotes ut templum juxta equos venatui adornatos sistant: equi, ubi pharetras telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum, vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt: rursum deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat, reperiunturque fusae passim ferae.

XIV. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti; et quanquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere

1) La patru sute de stadii la est de Zeugma.

2) Adiabenia, provincie din vechea Assyrie, la răsăritul Tigriului.

3) Poate vechea Arbellă.

4) Munte între Arbella și Ispahan, vechea Hecatompylos, capitala regatului Partilor, — adică pe drumul, pe care Meherdates și Gotarzes înaintau să se ciocnească.

5) Zeul de care e vorba eră, probabil, una din personificările soarelui.

6) *Tempore stato* = la anumite epoci.

7) *Per quietem* = printr'un vis.

moras, locos mutare, et, missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emerari. Ex quis Izates Adiabenus, mox Acbarus Arabum cum exercitu abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est barbaros malle Roma petere reges quam habere. At Meherdates, validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum dare proelioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna caede et ambiguo eventu, donec Carenem, profligatis obversis¹ longius evectum, integer a tergo globus circumveniret. Tum, omni spe perdita, Meherdates, promissa Parracis, paterni clientis, secutus, dolo ejus vincitur, traditurque victori. Atque ille non propinquum neque Arsacis, de gente, sed alienigenam et Romanum increpans, auribus decisis vivere jubet, ostentul clementiae suae et in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones, Medos tum praesidens. Nulla huic prospera aut adversa quis memoraretur : brevi et inglorio imperio perfunctus est, resque Parthorum in filium ejus Vologesen translatae.

XV. At Mithridates² Bosporanus, amissis opibus vagus, postquam Didium³, ducem Romanum, roborque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo regno Co-

1) *Obversis* = *copiis ibi oppositis*.

2) E întâia oară când ni se pomeneste de acest Mithridate. După Dione, LX,8, el era un urmaş al faimosului Mithridate din Pont. Răzvrătindu-se împotriva Romanilor, fusese învins de Didius, și înlocuit de fratele său Cotys. Acum el reîncheie lupta împotriva Romanilor.

3) A. Didius Gallus, mai întâiu propretor al Moesiei, și mai pe urmă legat in Britannia, XII. 40 ; XIV, 29.

tyn¹, juvena rudem, et paucas cohortium² cum Julio, Aquila³, equite Romano, spretis utrisque, concire nationes, illicere perfugas; postremo, exercitu coacto, regem Dandaridarum⁴ exturbat imperioque ejus potitur. Quae ubi cognita et jam jamque Bosporum invasurus habebatur, diffusi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines, Siracorum rex, hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias⁵ quaesivere, missis legatis ad Eunonen, qui Aorsorum genti praecellebat. Nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostendantibus. Igitur pepigere, equestribus proeliis Eunones certaret. obsidia urbium Romani capesserent.

XVI. Tunc composito agmine incedunt; cujus frontem et terga Aorsi⁶, media cohortes et Bosporani turbantur nostris in armis⁷. Sic pulsus hostis ventumque Sozam⁸, oppidum Dandaricae, quod, desertum a Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi praesidio visum. Exin in Siracos pergunt, et transgressi anem Pandam, circumveniunt urbem Uспен, editam loco et moenibus ac fossis munitam, nisi quod moenia, non saxo⁹, sed cratibus et vimentis ac media humo, adversum irrumpentes invalida erant; eductae-

1) Cotys, fratele lui Mithridate.

2) Cohorte auxiliare formate de provinciali.

3) A fost procurator al Bithyniei la anul 58 d. Chr.

4) Dandarizii, pover Sarmat, locuiau in partea răsăriteană a Mării Azovului.

5) *Gratias* = *amicitias*.

6) Aorsii și Siracii locuiau în aceiaș regiune, întinzându-se spre Caucas.

7) *Nostris in armis* = organizați ca armatele noastre.

8) Numele acestui oraș, ca și Uспен și râul Panda, nu sunt cunoscute.

9) *Non saxo...* subînțeles *structa*.

que altius turres facibus atque hastis turbabant obsessos. Ac, ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnetio eundem intra diem foret.

XVII. Postero¹ misere legatos, veniam liberis corporibus orantes : servitii² decem millia offerebant. Quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantum multitudinem custodia cingere arduum : ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. Excidio Uspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, quum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque et urbes juxta perumperentur. Igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis an patrio regno consuleret, postquam praevaluit gentilis³ utilitas, datis obsidibus, apud effigem Caesaris procubuit⁴, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem tridui itinere abfuisse ab anne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit, quia navium quasdam, quae mari remeabant, in littora Taurorum⁵ delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque auxiliarium interfectis.

XVIII. Interea Mithridates⁶, nullo in armis subsidio,

1) *Postero*, subînțeles *die*.

2) *Servitii* = *servorum*.

3) *Gentilis* = *gentis suae*.

4) *Procubuit* = s'a prosternat.

5) Acești locuitori ai Chersonesului Tauric aduceau jertfe de oameni.

6) Mithridate, regele Bosforului, erà un urmaș al marelui Mithridate al VII Linia lui genealogică mergea până la Mithridate I, satrapul Cappadociei maritime, care deveni apoi regele Pontului. Acest Mithridate descindea însă din Artabaze, privit că fiu al lui Dariu Hystaspe, Regele Perșilor, al cărui strămoș erà Achemenes. Mithridate se putea deci lăuda că descindea din Achemenizi.

consultat cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur : Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonen convertit, propriis odiis non infensum, et recens conjuncta nobiscum amicitia validum. Igitur, cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus : „Mithridates, inquit, terra marique Romanis per tot annos quaesitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achaemenis, quod mihi solum „hostes non abstulerunt“.

XIX. At Eunones, claritudine viri, mutatione rerum et prece haud degeneri permotus, allevat supplicem laudatque quod gentem Aorsorum, quod suam dextram petendae veniae delegerit. Simul legatos litterasque ad Caesarem in hunc modum mittit : Populi Romani imperatoribus, magnarum nationum regibus primam ex similitudine fortunae amicitiam, sibi et Claudio etiam communionem victoriae esse. Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam neque regnum precari, sed ne triumpharetur¹ neve poenas capite expenderet.

XX. At Claudius, quanquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis an repetere² armis rectus foret. Huc dolor injuriarum et libido vindictae adigebat. Sed disserebatur contra suscipi bellum avio itinere, importuoso mari ; ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egenum ; taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem ac multum infamiae, si pellerentur. Quin arriperet oblata et servaret exulem ; cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. His

1) *Ne triumpharetur* = să nu fie purtat în triumf.

2) *Repetere* = a o reclama.

permotus, scripsit Eunoni meritum quidem novissima exempla Mithridaten, nec sibi vim ad exsequendum deesse; verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum; nam triumphos de populis regnisque integris¹ acquiri.

XXI. Traditus posthac Mithridates vectusque Romam per Junium Cilonem², procuratorem Ponti³, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Caesarem ferebatur; elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: „Non sum remissus ad te, sed reversus; vel, si non credis, dimitte et quaere“. Vultu quoque interrito permansit, quum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo praeberetur. Consularia insignia⁴ Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur.

1) *Integris* = nevătămați de războiu.

2) Acest Cilo își jefuise provincia. Bithynienii sosiră la Roma spre a se plânge lui Claudiu. Ședința senatului fiind foarte sgo notoașă, Claudiu întrebă pe Narcissus de ce eră vorba... Protejând pe Cilo, Narcissus îi spuse că Bithynienii erau foarte mulțumiți cu procuratorul lor. Claudiu răspunse atunci „Foarte bine, îl mai las încă pe doi ani“. Dione Cassius, LX, 33.

3) Procuratorii (*procuratores Caesaris*) fusese instituiți de August și se alegeau dintre cavaleri sau libertii imperiali. Ei supravegheau, în provincii, interesul fiscului. Puterea civilă și militară eră însă în mâinele guvernatorilor

4) Pe măsură ce magistraturile pierdeau din însemnătatea lor reală, devenind numai o distincție socială. Impărații începură sau să ridice la rangul consular sau pretorian, senatori ce nu fusese consuli sau pretori, sau uneori să facă pe senat să decreteze însemnele acestor magistraturi unor persoane care nu puteau face parte din senat, ca străinii sau libertii. (XI, 38; XII, 53).

XXII. Isdem consulibus, atrox odii Agrippina ac Lolliae¹ infensa quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui objiceret Chaldaeos, magos, interrogatumque Apollinis Clarii² simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius, inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum praefatus, sorore L. Volusii³ genitam, majorem ei patruum Cottam Messalinum⁴ esse, Memmio quondam Regulo⁵ nuptam (nam de G. Caesaris nuptiis consulto reticebat), addidit pernicioasă in rempublicam consilia et materiem sceleri detrahendam : proin, publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum⁶. Et Calpurnia, illustris femina, pervertitur⁷, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone ; unde ira Agrippinae citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, a quo

1) Despre această Lollia am văzut la XII, 1.

2) Claros oraş lângă Colophon. Despre oracolul din acest oraş a fost vorba în *Ann.*, II, 54.

3) L. Volusius Saturninus fu conşul, subrogat în anul 12 a. Chr., proconsul al Africei şi guvernator al Syrlei cu titlul de *legatus pro praetore* (III, 30).

4) Cotta Messalinus unul din fii marelui orator Messala Corvinus (II, 32).

5) În privinţa lui Memmius Regulus, cf. XIV, 47.

6) Adică 974178 de lei. Marea avere a Lolliei eră făcută din dilapidările bunicului său M. Lollius, care, după înfrângerea din Germania, fusese totuş ales de August ca sfătuitor al lui Caius, fiul lui Agrippa, când acesta fusese însărcinat cu administrarea Orientului.

7) Calpurnia fu exilată, cf. XIV, 12.

ad mortem adigeretur¹. Damnatus et lege repetundarum Cadius Rufus², accusantibus Bithynis³.

XXIII. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum ut senatoribus ejus provinciae, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret⁴. Ituraeque⁵ et Judaei, defunctis regibus Sohemo⁶ atque Agrippa⁷, provinciae Syriae additi⁸. Salutis augurium⁹, quinque et septuaginta annis

1) Dione spune că Agrippina poruncise să i se prezinte capul Loliei. Cum însă capul era desfigurat așa că nu i se putea stabili identitatea, Agrippina îi deschise singură gura pentru a i examina dinții ce aveau anumite semne particulare.

2) Asupra lui Cadius Rufus, *Hist*, I, 77.

3) Pontul și Bithynia formau o singură provincie senatorială guvernată de un propretor.

4) Dela August, se interzisesese senatorilor de a călători în întinsul imperiului, afară de Sicilia, fără autorizația Împăratului în înțelegere cu senatul. Claudiu își rezervă numai pentru dânsul acest drept.

5) Itarii locuiau în munții ce despart Palestina de teritoriul Damascului.

6) Fusesse numit rege de Caligula.

7) Herodes Agrippa I fu numit rege al Judeei de Caligula. El e tatăl celebrei Berenice, care era să devină soția lui Titus.

8) Numai cu numele fură trecuți la provincia Syria, de fapt fură administrați de procuratori.

9) Un fel de oracol consultat, când republica era într'o pace desăvârșită, pentru a ști dacă zeii aprobau ca să le ceară prelungirea acestei păci. În fiecare an era o zi hotărâtă pentru această ceremonie. Pentru a o săvârși, trebuia ca în tot cursul anului republica să nu fi ridicat nici o armată, să nu fi avut loc nici o acțiune militară; ca nici un aliat să n'o fi părăsit; să nu fi fost sfâșiată de nici un războiu civil. Aceste condiții să împlineau așa de greu, în cât se consultă foarte rar „auguriul scăpărei”.

omissum¹, repeti ac deinde continuari placitum. Et pomerium Urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis, qui protulere imperium², etiam terminos Urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quanquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla et divus Augustus.

XXIV. Regum in eo ambitio vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, et quod pomerium³ Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur a foro boario⁴, ubi aereum tauri simulacrum⁵ adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram⁶ amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides⁷ per ima montis Palatini ad aram Consi⁸, mox Curias veteres⁹, tum ad sa-

1) Dione Cassius ne spune că ultima dată fusese serbat *augurium salutis* sub August la Anul 28 a. Chr. De la acest an până la 49 d. Chr. am avea 76 de ani.

2) Claudiu sfârșise, prin legații lui, supunerea Britanniei.

3) *Pomerium*, era incinta sacră a Romei. Titus Livius, I, 44.

4) *Forum boarium*, azi *Campo Vaccino* e pe șarmul stâng al Tibrului, între fluviu și Palatin.

5) Era o statuă grecească, luată din insula Aegina.

6) Altarul, numit *Ara maxima*, ridicat de Evandru, după moartea lui Cacus, în cinstea lui Hercule învingător.

7) Niște colonete, numite de Varro *Cippipomerii*.

8) Consus pare a fi un vechiu zeu al pământului și al agriculturii. El avea un altar în Circul cel mare. Consus mai era și zeul planurilor și gândurilor ascunse.

9) Se numiau *curiae veteres*, clădirile în care curiile ofereau sacrificii și luau mese comune în anumite zile. Aceste *curii*, clădite de Romulus, se numiau *vetuli*, în deosebire de cele noi clădite pe urmă.

cellum Larum¹, inde forum Romanum ; forumque et Capitolium² non a Romulo, sed a Tito Tatius additum Urbi credere. Mox pro fortuna pomerium auctum³. Et quos tum Claudius terminos posuerit⁴, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

XXV. C. Antistius⁵, M. Suillius⁶ consulibus, adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur, qui obstrictus Agrippinae, ut conciliator nuptiarum, et mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium consuleret reipublicae, Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quanquam nepotibus subnixum⁷, viguisse privignos ; a Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro. His evictus, biennio⁸ majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem quem a liberto acceperat modum. Annotabant periti nullam antehac adoptionem inter patricios

1) O capelă clădită de August.

2) Muntele Capitolin era ocupat in timpul lui Romulus de Sabini.

3) Resturile zidurilor ridicate sau complectate de Servius Tullius dau Romei regale o circonferență de 6—8 mile : mărimea Atenei.

4) Noua incintă incheiea in *Pomerium* și Aventinul.

5) C. Antistius era dintr'o familie consulară. In *Ann.*, IV, e vorba de fratele și bunicul lui.

6) Unul din fiii lui M. Suillius Rufus, cf. IV, 31 și XI, 2.

7) Cf. I, 3.

8) Probabil o greșeală. Diferența era mai mare de trei ani. Neron s'a născut la 37 d. Chr., iar Britannicus la 41 d. Chr.

Claudios¹ reperiri, eosque ab Atto Clauso² continuos duravisse.

XXVI. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Domitium adulatione, rogataque lex qua in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret: augetur et Agrippina cognomento Augustae. Quibus patriatis, nemo adeo expers misericordiae fuit, quem non Britannici fortuna maerore afficeret. Desolatus³ paulatim etiam servilibus ministeriis, puer intempestiva novercae officia in ludibrium vertebat, intelligens falsi⁴: neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt, sive verum, seu, periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.

XXVII. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum⁵, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat ut eam gentem, Rheno transgressam, avus Agrippa in fidem acciperet. Isdem temporibus in superiore Germania trepidatum adventu Chattorum⁶ latrocinia agitantium. Dein P. Pomponius legatus auxiliares Vangionas ac Nemetas⁷, addito equite alario, immisit monitos ut anteirent populatores vel dilapsis improvisi circumfunderentur. Et secuta consilium ducis industria militum,

1) Claudiu fu ultimul membru al rãmurei patriclene a Claudiilor. Ramura plebee mai celebrã a Claudiilor erã cea a Marcellilor.

2) Attus Clausus, IV, 9.

3) *Desolatus* = *orbatus*.

4) *Falsi* = *fraudis*.

5) Orașul Ubiilor, I, 31.

6) Chatii locuiau la sud de Cheruști, prin Nassau și Hessa.

7) Aceste popoare locuiau pe țărmul stâng al Rinului. Capitalele lor erau Borbetomagus și Noviomagus.

divisique¹ in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos, praedaque per luxum usos et somno graves, circumvenere. Aucta laetitia quod quosdam e clade Variana², quadragesimum post annum, servitio exemerant.

XXVIII. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti et aciem auso plus cladis faciunt; et praeda famaue onusti ad montem Taunum³ revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Chatti, cupidine ulciscendi, casum pugnae praerberent. Illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in Urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famaе ejus apud posteros, in quis carminum gloria⁴ praecellit.

XXIX. Per idem tempus Vannius⁵, Suevis a Druso Caesare impositus, pelitur regno, prima imperii aetate clarus acceptusque popularibus, mox diuturnitate in superbiam mutans, et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. Auctores fuere Vibilius⁶, Hermandurorum rex, et Vangio ac Sido⁷, sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quanquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio per fugium promittens, si pelleretur; scripsitque Palpelio Histro⁸, qui Pannoniam praesidebat, legionem⁹ ipsaque e provincia lecta auxilia pro ripa componere, subsidio victis

1) *Divisi* subînțeleș *militēs*.

2) Dezastrul lui Varus se întâmplase la anul 9 d. Chr.

3) Muntele de azi Heyrich din țața Mainzului.

4) Despre literatura acestui Pomponius, Cf. XI, 13.

5) Asupra lui Vannius. cf. II, 63.

6) Asupra lui Vibilius, II, 63.

7) Asupra lui Sido, *Aist.*, III, 5.

8) Palpelius Hister făcuse parte din casa militară a lui Tiberiu, când acesta fusese trimis de August în Germania.

9) În Paonia erau două legiuni, IV, 5.

et terrorem adversus victores, ne, fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. Nam vis innumera, Lygii¹ aliaque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos praedationibus et vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis lazygibus² erat, impar multitudini hostium; eoque castellis sese defensare bellumque ducere statuerat.

XXX. Sed lazyges, obsidionis impatientes et proximos per campos vagi, necessitudinem pugnae attulere, quia Lygius Hermundurisque illis ingruerant. Igitur degressus castellis Vannius funditur proelio, quanquam rebus adversis laudatus, quod et pugnam manu capessit et corpore adverso vulnera excepit. Ceterum ad classem, in Danubio opperientem, perfugit. Secuti mox clientes et, acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia adversus nos fide, subjectis³ (suone an servitii ingenio⁴) dum adipiscerentur dominationis, multa caritate, et majore odio postquam adepti sunt.

XXXI. At in Britannia P. Ostorium, pro praetore⁵, turbidae res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius quod novum ducem, exercitu ignoto et coepta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille, gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit; et caesis qui restiterant, disjectos consecutus, ne rursus conglobarentur infensaque et infida pax non duci, non militi requiem permetteret, detrahare arma

1) Lygienii locuiam pe Vistula.

2) Sarmatii lazygi locuiam între Tanais și Borysthene.

3) *Subjectis* = *subjectis carissimi*.

4) *Suone ingenium* = *propter suum ingenium*.

5) P. Ostorius Scapula înlocuise în Britannia pe A. Plautius.

suspectis, cunctaque castris Avonam inter et Sabrinam¹ fluvios cohibere parat. Quod primi Icenii² abnuere, valida gens, nec proeliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant; hisque auctoribus circumjectae nationes locum pugnae delegere saeptum agresti aggere et a litu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quanquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perumpere aggreditur et, distributis cohortibus, turmas quoque peditum ad munia accingit. Tunc, dato signo, perfringunt aggerem suisque claustris impeditos turbant. Atque illi, conscientia rebellionis et obsaeptis effugiis, multa et clara facinora fecere. Qua pugna fillus legati, M. Ostorius³, servati civis decus meruit.

XXXII. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter et pacem dubitabant; et ductus inde in Cangos⁴ exercitus. Vastati agri, praedae passim actae, non ausis aciem hostibus, vel, si ex occulto carpere agmentarent, punito dolo. Jamque ventum haud procul mari quod Hiberniam insulam⁵ adspectat, quum ortae aoud Brigantas⁶ discordiae retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma coeptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum⁷ gens non a-

1) Intre Avon și Severn. Avon se varsă în Severn care se aruncă în canalul Bristolului.

2) Icenii locuiau la răsărit în comitatele Suffolk, Norfolk și Cambridge.

3) M. Ostorius, trezind neîncrederea lui Neron, avea să fie silit să se sinucidă, cf. XVI, 14, 15.

4) Cangii locuiau probabil la nordul țării Galilor.

5) Hibernia e Irlanda.

6) Brigantii locuiau la nord de Cangii, prin ținutul dintre Humber și Tveed. *Icel. III. e declinat grecește (sibi accus)*

7) Silurii locuiau la sudul țării Galilor, între Severn și marea Irlandei.

trocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerce-
ret castrisque legionum premenda foret. Id quo promp-
tius veniret, colonia Camulodunum¹, valida veteranorum
manu, deducitur in agros captivos, subsidium adversus
rebelles et imbuendis sociis ad officia legum.

XXXIII. Itum inde in Siluras, super propriam feroclam,
Carataci² viribus confisos, quem multa ambigua, multa
prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperato-
res praemineret. Sed tum astu, locorum fraude prior,
vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas³ ad-
ditisque qui pacem nostram metuebant, novissimum ca-
sum experitur, sumpto ad proelium loco, ut aditus,
abscessus, cuncta nobis importuna et suis in melius
essent, hinc montibus arduis, et si qua clementer ac-
cedi poterant, in modum valli saxa praestruit : et prae-
fluebat amnis vado incerto, catervaeque armatorum pro
munimentis constiterant.

XXXIV. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari,
firmare animos minuendo metu, accendenda spe, aliis-
que belli incitamentis. Enimvero Caratacus, huc illuc vol-
litans, illum diem, ilam aciem testabatur aut recupe-
randae libertatis aut servitutis aeternae⁴ initium fore :
vocabatque nomina majorum qui dictatorem Caesarem⁵
pepulissent ; quorum virtute vacui a securibus et tri-
butis, intemerata conjugum et liberorum corpora reti-
nerent. Haec atque talia dicenti adstrepere vulgus ;
gentili quisque religione obstringi, non telis, non vul-
neribus cessuros.

1) Probabil azi Colchester.

2) Caratacus se luptase și împotriva lui A. Plautius la 43 d.
Chr. Tacit vorbise probabil de dânsul în partea pierdută a
Analelor.

3) Ordovicii locuiau la nord de Siluri, în țara Gallilor.

4) Acelaș discurs îl ține și Galgacus, *Agr.* 30.

5) Exagerare. De fapt, expedițiile lui Caesar în Gallia (în
55 și 54 a. Chr.) rămăsese fără rezultat.

XXXV. Obstufecit ea alacritas ducem Romanum ; simul objectus amnis, additum vallum, imminetia juga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens terrebat. Sed miles proelium postere, cuncta virtute expugnabilia clamitare ; praefectique¹ et tribuni, paria disserentis, ardorem exercitus intendebant. Tum Ostorius, circumspectis quae impenetrabilia quaeque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evasit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos et pleraeque caedes oriebantur : postquam, facta testudine, rudes et informes saxorum compages distractae parque cominus acies, decidere barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles, illi telis assultantes, hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina ; et, si auxiliariis resisterent, gladiis ac pilis legionariorum, si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternebantur. Clara ea victoria fuit, captaeque uxor et filia Carataci, fratresque in deditionem accepti.

XXXVI Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, quum fidem Cartimanduae, reginae Brigantum, petivisset, victus ac victoribus traditus est², nono post anno quam bellum in Britannia coeptum. Unde³ fama ejus evecta insulas, et proximas provincia pervagata, per Italiam quoque celebrabatur ; avebantque visere, quis ille tot

1) Prefecții comandau cohortele auxiliare, cu un grad ce corespundea gradului tribunilor din legiuni. Fiecare legiune avea 60 de centurioni și 6 tribuni. Legiunea avea 10 cohorte, adică 30 de manipule sau 60 de centurii. Venia deci un tribun pentru 10 centurii.

2) Caratacus fu predat doi ani după evenimentele povestite în aceste capitole. Tacit n'a voit însă să și frângă povestirea în două.

3) *Unde* = în urma acestei rezistențe prelungite.

per annos opes nostras sprevisset. Ne Romae quidem ignobile Carataci nomen erat ; et Caesar, dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis praetoriae cohortes campo qui castra¹ praejacet. Tunc, incendibus regiis clientelis, phalerae, torques, quaeque belis externis quaesiverat, traducta ; mox fratres et conjux et filia, postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere ex metu. At non Caratacus aut vultu demisso aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunati adstitit, in hunc modum locutus est :

XXXVII. „Si, quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, „tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem quam captus venissem, neque dedignatus esses claris majoribus ortum, pluribus gentibus imperitantem, foedere pacem accipere. Praesens „sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. Habui equos, viros, arma, opes ; quid mirum, si haec „invitus amisi ? Num, si vos omnibus imperitare vultis, „sequitur ut omnes servitutem accipiant ? Si statim „deditus traderer, neque mea fortuna neque tua gloria „inlaruisset : et supplicium mei² oblivio sequeretur ; at „si incolumem servaveris, aeternum exemplar clementiae ero“. Ad ea Caesar veniam ipsique et conjugii et fratribus tribuit. Atque illi, vinculis exsoluti, Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam, isdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt : novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis³ praesidere : ipsa semet parti a majoribus suis⁴ imperii sociam ferebat.

1) Tabăra pretorienilor, o adevărată cetate fortificată, fusese ridicată de Sejan aproape de poarta Nomentană (cf. IV. 2).

2) *Supplicium mei* = *supplicium meum*.

3) Steagurile cohortelor pretoriene.

4) Agrippa și Germanicus.

XXXVIII. Vocati posthac patres multa et magnifica super captivitate Carataci disseruere, neque minus id clarum quam quod Syphacem P. Scipio, Persen L. Paulus et si qui alii vinctos reges populo Romano ostendere. Censentur¹ Ostorio triumphi insignia², prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis : sive amoto Carataco quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes, miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Praefectum castrorum³ et legionarias cohortes, exstruendis apud Siluras⁴ praesidiis relictas, circumfundunt. Ac, ni cito (nuntiis) ex castellis proximis subventum foret copiarum obsidioni, occubuissent. Praefectus tamen et octo centuriones ac promptissimus quisque e manipulis cecidere. Nec multo post pabulantes nostros missasque ad subsidium turmas profligant.

XXXIX. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit; nec ideo fugam sistebat, ni legiones proelium excepissent. Earum robore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit : effugere hostes, tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc proelia et saepius in modum latrocinii, per saltus, per paludes, ut cuique sors aut virtus, temere, proviso⁵, ob iram, ob praedam, jussu et aliquando ignaris ducibus. Ac praecipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox, ut quondam Sugambri⁶ excisi aut in Gallias

1) *Cesentur decernuntur.*

2) Scaunul curul, sceptrul de fildeș un loc rezervat la jocuri, toga brodată cu palme de aur și uneori chiar o statuă.

3) Un ofițer de administrație cu oarecari atribuții de ofițer de Stat major.

4) Despre Siluri, cf. XII, 32.

5) *Proviso* = *re ante provisa.*

6) Sicambrii locuise pe dreapta Rinului, dela Colonia la isvorul Lippel. Invinși de Tiberiu și de Drusus, ei fură mutați pe țărmul stâng al fluviului, cf. II, 26.

rajecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia praefectorum incautius populantes, intercepere; spoliaque et captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, quum taedio curaram fessus Ostorius concessit vita, laetis hostibus, tanquam ducem haud spernendum etsi non proelium, at certe bellum absumpsisset.

XL. At Caesar, cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium¹ suffecit. Is, prope vec-tus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna cui Manlius Valens² praeerat, auctaque et apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem extererent, atque illo augente audita, ut major laus compositis, vel, si duravissent³, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lat que persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed, post captum Caratacum, praecipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra⁴ memoravi, fidusque diu et Romanis armis defensus, quum Cartimandua⁵ reginam matrimonio teneret; mox orto discidio et statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartimandua artibus fratrem ac propinquos Venutii interceptit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur, valida et lecta armis juvenus, regnum ejus invadunt. Quod nobis praevisum; et missae

1) A fost vorba de acest Didius, cf. XII, 15. Fusese pretor al Moesiei.

2) Manlius Valens, *Hist.*, I, 61. Muri la vârsta de 90 de ani, la 96, fiind consul în acel an pentru întâiași dată.

3) *Si duravissent*, subînțeles *ea* = dacă răscoala s'ar prelungi.

4) Această parte a *Analelor* s'a pierdut.

5) Cf. XII, 36.

auxilio cohortes acre proelium fecere, cujus initio ambiguo finis laetior fuit. Neque dispari eventu pugnatum a legione cui Caesius Nasica¹ praeerat. Nam Di lius, senectute gravis et multa copia honorum, per ministros agere et arcere hostem satis habebat. Haec, quāquam a duobus (Ostorio Didique) propraetoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa haud perinde² ad memoriam sui valerent. Ad temporum ordinem redeo.

XLI. Ti. Claudio quintum, Servio Cornelio (Orlito) consulibus, virilis toga Neroni maturata³, quo capessendae reipublicae habilis videretur. Et Caesar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo aetatis anno⁴ consulatum Nero iniret atque interim designatus proconsulare imperium⁵ extra urbem haberet ac princeps juventutis⁶ appellaretur. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebei. Et ludicro circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta. Nero triumphalium veste travecti sunt: spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili ha-

1) Necunoşcut.

2) Urmarea acestor evenimente privitoare la Britannia, XIV, 29.

3) Neron abia avea 14 ani. După regulă tinerii luau toga virilă după 17 ani. În timpul imperiului se stabilă însă ca tinerii să fie aduşi în for după 15 ani.

4) Vârsta legală era 43 ani. Consulii erau desemnaţi cu şase luni înainte. August acordase însă nepoţilor săi aceiaş favoare ce se acorda acum lui Neron.

5) Şi Tiberiu ceruse senatului puterea proconsulară pentru Germanicus, ce se afla atunci în fruntea legiunilor din Germania.

6) Sub republică acest titlu se dădea celor mai însemnaţi cavaleri. Dela August încolo se dădu moştenitorilor imperii.

bitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret. Simul, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis et alii per speciem honoris : etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur tali occasioae. Obvii inter se Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. Quod, ut discordiae initium, Agrippina multo questu ad maritum defert ; sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint patres, jusserit populus¹. intra penates abrogari ; ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. Commotus his quasi criminibus, optimum quemque educatorem filii exilio aut morte afficit datosque a noverca custodiae ejus imponit.

XLII. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusus Geta et Rufrius Crispinus², quos Messalinae memores et liberis ejus devinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, et, si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen cujus sponte praeficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere alius : carpento³ Capitolium ingredi, qui honos, sacerdotibus et sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminae, quam imperatore⁴ genii tam, sororem⁵ ejus qui

1) Aluzie la lege curiată, prin care se confirmase adopția lui Neron.

2) Rufrius Crispinus fusese bărbatul Poppaei II, care îl părăsi pentru Othon, Cf. XI, 1, 31.

3) *Carpentum* e o trăsură cu două roate, având o înveli-toare și perdele.

4) Germanicus, cf. I, 53. Titlul de *imperator* dela August deveni un titlu onorific și se acordă pentru totdeauna.

5) Agrippina eră sora lui Caligula, soția lui Claudiu și mama lui Neron.

rerum po'itus sit et conjugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. Inter quae praecipuus propugnator ejus Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Junio Lupo senatore. Is crimina majestatis et cupidinem imperii objectabat. Praebuissetque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igne interdiceret : hactenus¹ Vitellius voluerat.

XLIII. Multa eo anno prodigia evenere². Insessum diris avibus Capitolium, crebris terrae motibus prorutae domus, ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas et orta ex eo fames in prodigium accipiebatur³. Nec occulti tantum questus ; sed jura reddentem⁴ Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos percipit. Quindecim dierum alimenta Urbi, non amplius⁵, superfuisse constitit, magnaue deum benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum. At hercule olim Italia regionibus longinquas in provincias comnea-

1) *Hactenus* = *hoc tantum*.

2) Mai ales apariția bufnițelor în timpul zilei eră privityă ca semă de rău augur.

3) *Accipiebatur* = eră interpretată.

4) În privința obiceiului lui Claudiu de a împărți dreptatea, Suetoniu, *Viața lui Claudiu*, 14 „Fie că eră consul sau nu, el împărția dreptatea cu multă sânguință, chiar în zilele de sărbători publice sau private. El nu se ținea strâns de litera legii, indulcind-o sau înăsprind-o după dreptatea naturală“.

5) Pe timpul lui Caligula fusese o criză și mai gravă : abia mai rămăsese hrană pentru opt zile. În privința foametei, cf. o scrisoare a lui Tiberiu către senat, *Ann.*, III, 54.

tus portabat¹ ; nec nunc infecunditate laboratur : sed Africam potius et Aegyptum exercemus². novibusque et casibus vita populi Romani permissa est³.

XLIV. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberosque exortum Parthis quoque ac Romanis gravissimum inter se motuum causa fuit. Genti Parthorum Vologeses⁴ imperitabat, materna origine ex pellice Graeca, concessu fratrum⁵ regnum adeptus. Hiberos Pharasmanes⁶ vetusta possessione, Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Radamistus, decora proceritate vi corporis insignis et patrias artes⁷ edoctus, claraque inter accolas fama. Is modicum Hiberiae regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque jaetabat quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes, juvenem potentiae properum et studio popularium accinctum vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere et Armeniam ostentare, pulsus Parthis datam Mithridati a semet⁸ memorando, sed vim differendam et potioem dolum, quo incautum opprimerent. Ita Radamistus, simulata adversus patrem discordia, tanquam novercae odiis impar, perguit ad patruum, multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus primores Armenio-

1) Italia aprovizionă legiunile indepărtate.

2) *Exercemus*, subînțelea *aratro*,

3) Luxul făcuse ca agricultura să fie disprețuită în Italia. Cf. aceiaș scrisoare a lui Tiberiu, III, 54.

4) Asupra lui Vologeses, XII, 14.

5) Adică a. lui Tiridate (XII, 50) și a lui Pacorus, cf. XV, 2.

6) Cf. VI, 32, XI, 8.

7) Călăria, vânătoarea, mânuirea arcului, cf. II, 2.

8) Exagerare : Pharasmanes fusese aliatul lui Mithridate, cf. VI, 33.

rum ad res novas illicit, ignaro et ornante insuper Mithriate.

XLV. Reconciliationes specie assumpta regressusque ad patrem, quae fraude confici potuerint, prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli causas confingit: proelianti sibi adversus regem Albanorum¹ et Romanus auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque injuriam excidio ipsius ultum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille irruptione subita territum exutumque campis Mithridaten compulit in castellum Gorneas², tutum loco ac praesidio militum³ qui Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius⁴ praeerat. Nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta et astus opugnationum (at nobis ea pars militiae maxime gnara est). Ita Radamistus, frustra vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit; et quum vis negigeretur, avaritiam praefecti emercuratur, obstante Casperio ne socius rex, ne Armenia, donum populi Romani, scelere et pecunia verterentur. Postremo, quia multitudinem hostium Pollio, jussa patris Radamistus obtendebant, pactus inducias abscedit ut, nisi Pharasmanen bello absterruisset, Ummidium Quadratum⁵, praesidem Syriae, doceret quo in statu Armenia foret.

1) Povestirea acestui războiu s'a pierdut. Albanii fusesse înainte aliații lui Pharasmanes împotriva lui Artabaaus, regele Armeniei, cf. VI. 33.

2) Un fort din Armenia de Nord, poate Khorien.

3) Eră armata romană ce cucerise pentru Mithridate forțele Armeniei, XI. 9.

4) Despre acest Casperius, vezi și XV, 5.

5) Ummidius Quadratus, fost comandant în Lusitania, Illyria, Syria, în Cipru. Succedase în Syria lui Cassius Longinus. (XII, 11), păstrându-și comandamentul până la moarte, la 60 d. Chr.

XLVI. Digressu centurionis velut custode exsolutus, praefectus hortari Mithridaten ad sancendum foedus, conjunctionem fratrum ac priorem aetate Pharasmanem et cetera necessitudinum¹ nomina referens. quod filiam ejus in matrimonio haberet, quod ipse Radamisto soxer esset. Non abnuere pacem Hiberos, quanquam in tempore validiores; et satis cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud subsidii quam castellum commeatu egenum: ne dubitaret armis incruentas condiciones malle. Cunctante ad ea Mithridate et suspectis praefecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanem pervadit, utque Hiberi obsidio decedant expostulat. Ille, propalam incerta et saepius molliora² respondens, secretis nuntiis monet Radamistum oppugnationem quoquo modo celerare. Augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione impellit milites ut pacem flagitarent seque praesidium omissuros ninitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit, castelloque egreditur.

XLVII Ac primo Radamistus, in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, socerum ac parentem appellare. Adjcit jusjurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificii paratum dictitans, ut diis testibus pax firmaretur. Mos est regibus³, quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire nodoque praestringere; mox, ubi sanguis in artus extremos se suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt: id foedus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed hunc qui ea vincla admovebat, decidisse⁴

1) *Necessitudinum* = legăturile de ruderie cu Pharasmane.

2) *Molliora* = răspunsuri favorabile.

3) Herodot ne descrie despre acelaș obicei la Scți (IV, 70)

4) *Decidisse*, subînțeleș *se*.

simulans, genua Mithridatis invadit ipsumque proster-
nit ; simulque concursu plurium injiciuntur catenae. Ac
compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur ; mox
quia vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera
intentabant. Et erant contra qui tantam fortunae com-
mutationem miserarentur : secutaque cum parvis libe-
ris conjux cuncta lamentatione complebat. Diversis et
contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa
exquirentur. Illi cupido regni, fratre et filia potior,
animusque sceleribus paratus : visui tamen consuluit,
ne coram interficeret. Et Radamistus quasi jurisjurandi
memor, non ferrum, non venenum in sororem¹ et pa-
truum expromit, sed projectos in humum et veste
multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithri-
datis, quod caedibus parentum illacrimaverant, truci-
dati sunt.

XLVIII. At Quadratus, cognoscens proditum Mithri-
daten et regnum ab interfecto-ribus obtineri, vocat con-
sili-um, docet acta et, an ulcisceretur, consultat. Paucis
decus publicum curae ; plures tuta disserunt : omne
scelus externum cum laetitia habendum ; semina etiam
odiorum jacienda, ut saepe principes Romani eandem
Armeniam, specie largitionis, turbandis barbarorum ani-
mis praebuerint. Poteretur Radamistus male partis, dum
invisus², infamis, quando id magis ex usu³ quam si cum
gloria adeptus foret. In hanc sententiam itum. Ne ta-
men annuise facinori viderentur et diversa Caesar ju-
beret, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abscederet a fi-
nibus Armeniis filiumque abstraheret.

XLIX. Erat Cappadociae procurator⁴ Julius Paelignus⁵,

1) Mithridate se căsătorise cu sora lui Radamistus.

2) *Dum invisus*, subințeleles *poteretur*.

3) *Ex usu* = favorabil intereselor romane.

4) Cappadocia fusese alipită la imperiu de Tiberiu, cf. II
42 și 56.

5) E necunoscut.

ignavia animi et deridiculo corporis juxta despicendus, sed Claudio perquam familiaris, quum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. Is (Paelignus), auxiliis provincialium contractis, tanquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes praedatur, abscessu suorum et incursantibus barbaris praesidii egens, ad Radamistum venit; donisque ejus evictus, ultro¹ regium insigne sumere cohortatur, sumentique adest auctor et satellites. Quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Paeligno conjectarentur, Helvidius Priscus² legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. Igitur prope montem Taurum transgressus, moderatione plura quam vi composuerat, quum redire in Syriam jubetur, ne initium belli adversus Parthos existeret.

L Nam Vologeses³ casum invadendae Armeniae evenisse ratus, quam, a majoribus suis⁴ possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum sine acie pulsus Hiberi, urbesque Armeniorum Artaxata⁵ et Tigranocerta⁶ jugum accepere. Deinde atrox hiems, seu parum provisi comneatus, et orta ex utroque tabes perpellunt Vologesen omittere praesentia: vacuumque rursus Armeniam Radamistus invasit, truculentior quam antea, tanquam adversus defectores et in tempore rebellaturos. Atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt armisque regiam circumveniunt.

1) *Ultrō* = *ipse*.

2) Nu trebuie confundat cu celebrul ginere al lui Thraseas.

3) Vologeses era regele Parților, cf. XII, 44.

4) Cf. II, 4; VI, 31.

5) Oraș pe Araxis, cf. 56,

6) Azi Sert și Diardekir în Armenia veche.

LI. Nec aliud Radamisto subsidium fuit quam pernicitas equorum, quis seque et conjugem abstulit. Sed conjux gravida primam utcumque fugam, ob metum hostilem¹ et mariti caritatem, toleravit; post, festinatione continua ubi quati uterus et viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta poteretur. Postremo, violentia amoris et facinorum non rudis, destringit acinacem², vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ut corpus etiam auferretur: ipse praeceps Hiberos³ ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuvie spirantem ac vitae manifestam advertere pastores; et dignitate formae haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent, cognitoque nomine et casu in urbem Artaxata ferunt; unde publica cura deducta ad Tiridaten comiterque excepta, cultu regio habitata est.

LII. Fausto Sula⁴, Salvio Othone⁵ consulibus, Furius Scribonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chaldaeos scrutaretur. Annectebatur crimini Vibia mater ejus, ut casus prioris (nam relegata erat)⁶ impa-

1) *Metum hostilem* = *metum ab hoste*.

2) *Acinacem* = un fel de iatagan,

3) *Hiberos pervadit*, subînțeleas *ad*.

4) Faustus Cornelius Sula Felix era ginerele lui Claudiu, cf. XIII, 23, 47.

5) L. Salvius Otho, fratele viitorului Impărat.

6) Exilul Vibiei era probabil urmarea conspirației bărbatului său în Dalmația.

tiens. Pater Scriboniani Camillus¹ arma per Dalmatiam moverat ; idque ad clementiam trahebat Caesar, quod stirpem hostilem iterum² conservaret. Neque tamen exuli longa posthac vita fuit ; morte fortuita an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. De mathematicis Italia pelleadis factum senatus consultum atrox et irritum. Laudati dehinc oratione principis qui ob angustias familiares³ ordine senatorio sponte cederent, motique⁴ qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent.

LIII. Inter quae refert ad patres de poena feminarum quae servis conjungerentur ; statuturque ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensisset, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem ejus relationis, ediderat Caesar, praetoria insignia⁵ et centies quinquagies sestertium⁶ censuit consul designatus, Barea Soranus. Additum a Scipione Cornelio⁷

1) Furius Camillus Scribonianus fusese proclamat împărat de legiunile sale din Dalmația. Cinci zile după proclamare, fu ucis de un soldat, numit Volaginius. „Răscoala, scrie Suetoniu, fu innăbușită după cinci zile dintr'o superstiție religioasă. Legiunile ce-l proclamase împărat, se căiră fiindcă n'au putut smulge steagurile, și prepara aquilele pentru a se duce la noul împărat“.

2) Intâiu il iertase de vina tatălui său și acum de vina lui proprie.

3) Senatorilor li se cerea un cens de un milion de sesterti. Adesea erau siliți să părăsească senatul din lipsa censului.

4) Claudius s'a purtat aspru ca censor, XI, 25.

5) Scaunul curul și fascele.

6) Cam trei milioane de lei.

7) Comandase în Africa în timpul războiului împotriva lui Tacfarinas (III, 74).

grates publice agendas, quod, regibus Arcadiae ortus¹, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret seque inter ministros principis haberi sineret. Asseveravit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere. Et fixum est aere publico senatus consultum, quo libertinus, sestertii millies possessor², antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur.

LIV. At non frater ejus, cognomento Felix³, pari moderatione agebat, jam pridem Judaeae⁴ impositus et cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane praebuerant Judaei speciem motus, orta seditione, postquam⁵... cognita caede ejus haud obtemperatum esset, manebat metus ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebar, aemulo ad deterrima Ventidio Cumano, qui pars provinciae habebatur, ita divisus ut huic Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent, discordes olim et tum, contemptu regentium, minus coercitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias et aliquando proeliis congregi, spoliaque et praedas ad procuratores referre. Hicque primo laetari; mox gliscente pernicie, quum arma militum interjecissent caesi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus⁶,

1) Erà o lăudăroşie a lui Pallas, pretinzând că se trăgea din Pallas, străbunicul lui Evandru (Virgiliu, *Eneida*, VIII, 54). De fapt, el fusese sclav al Antoniei, mama lui Claudiu.

2) Vre-o 60 de milioane de lei.

3) Acest Felix se căsătorii cu trei regine. Despre dânsul a-vea să zică Racine :

Des fers de Claudius Félix encor flétri,

De deux reines, seigneur, devint le mari.

Ca și Pallas erà un libert al Antoniei, mama lui Claudiu.

4) Cf. XII, 23. Itureii și Iudeii, puși nominal sub autoritatea guvernatorului Syriei, erau administrați de fapt de procuratori.

5) E o lacună în text.

6) Cf. XII, 45.

Syriae rector, subvenisset. Nec diu adversus Judaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum quin capite poenas luerent : Cumanus et Felix cunctationem afferebant, quia Claudius, causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium detererentur ; damnatusque flagitiorum, quae duo deliquerant, Cumanus, et quies provinciae reddita.

LV. Nec multo post agrestium Cilicum nationes quibus Clitarum¹ cognomentum, saepe et alias commotae, tunc, Troxobore duce, montes asperos castris cepere ; atque inde decursu in littora aut urbes vim cultoribus et oppidanis ac plerumque in mercatores et navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis² : et missi e Syria in subsidium equites cum praefecto Curtio Severo turbantur, quod duri circum loci peditibusque ad pugnam idonei equestre proelium haud patiebantur. Dein rex ejus orae Antiochus³, blandimentis adversum plebem, fraude in ducem quum barbarorum copias dissociasset, Troxobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

LVI. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnemque Lirim⁴ perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quondam Augustus⁵, structo circa Tiberim sta-

1) Locuiau in părțile muntoase ale Ciliciei.

2) La hotarul dintre Cilicia și Pamphylia,

3) Antiochus al IV, regele Commagenii, al cărui regat format dintr'o veche provincie a Syriei, fu confiscată de Vespasian la 72 d. Chr.

4) Liris e azi Garigliano.

5) Acest spectacol fu dat cu prllejul inaugurării templului lui Marte Răzbunătorul (II, 64) la anul 2 a. Chr. El reprezintă o luptă între Atenieni și Perși.

gno¹, sed levibus navigii et minore copia, ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent, ac tamen spatium amplexus ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium, et proelio solita. In ratibus praetoriarum cohortium manipuli turmeaque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quibus catapultae² ballistaeque tenderentur. Reliqua lacus classarii tectis navibus obtinebant. Ripas et colles motiumque edita in modum theatri multitudo innumera complevit, proximis e municipiis et alii Urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. Ipse insigni paludamento³ neque procul Agrippina chlamyde aurata praesedere. Pugnatam, quanquam inter sontes, fortium virorum animo; ac, post multum vulnerum, occidioni exempti sunt.

LVII. Sed, perfecto spectaculo, apertum aquarum iter. Incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interjecto, alius effossi specus⁴: et contrahendae rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin et convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis

1) Acest bazin avea o mie opt sute de picioare în lungime și o mie două sute în lărgime.

2) Catapultele trimiteau proiectile grele : balistele, proiectile mai ușoare de piatră.

3) *Paludamentum* era o mantie de războiu, albă sau roșie, pe care generalii o purtau în campanie peste armură.

4) În canalul dintâiu se mai făcu o săpătură de o jumătate de picior.

ulterioribus aut fragore et sonitu exterritis¹. Simul Agrippina, trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat cupidinis ac praedarum; nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiasque spes ejus arguens.

LVIII. D. Junio², Q. Haterio³ consulibus, sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam⁴, in matrimonium accepit. Utque studiis honestis et eloquentiae gloria enitesceret, causa Iliensium suscepta⁵, Romanum Troja demissum⁶ et Juliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat ut Ilienses omni publico munere solverentur⁷. Eodem oratore, Bononiensi coloniae⁸, igni haustae, subventum centies sestertii largitione; reddita Rhodiis⁹ libertas adempta saepe aut firmata, prout bellis externis

1) Insuși Claudiu se sperie. „Crezu că are să moară lângă lacul Fucin, unde dădea un banchet, când apa, ținută cu diguri, se revarsă de odată“. Suetoniū, *Viața lui Claudiu*, 32.

2) Probabil fratele lui L. Junius Silanus, fost logodnic al Octaviei (cf. XII, 3 și 8).

3) Fiul lui D. Haterius, Agrippa, consul în anul 22 d. Chr. cf. III, 52.

4) Cum Neron fusese adoptat de Claudiu, n'ar fi putut luă pe Octavia care îi eră soră. Octavia fu deci adoptată în altă familie. Dione Cassius, LX, 33.

5) Pledă în grecește. „Pledă în latinește în fața lui Claudiu, atunci consul, pentru Bolonezi, și în grecește pentru Rhodieni și Troeni“. Suetoniū, *Viața lui Neron*, 7.

6) *Dimissum* = *oriundum*.

7) Eră unul din privilegiile pe care le acordau Romanii.

8) Bolonia de azi.

9) Rhodienilor li se luase libertatea de către Claudiu, cu nouă ani înainte, fiindcă pusesé pe cruce câțiva cetățeni Romani.

meruerant aut domi se litione deliquerant ; tributumque Apamensibus¹, terrae motu convulsis, in quinquennium remissum.

LIX. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur, ejusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum², opibus illustrem, hortis ejus inhians, pervertit³, accusante Tarquutio Prisco Legatus is Tauri, Africam imperio proconsulari regentis, postquam revererant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones⁴ objectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem, indignas sordes⁵ perpessus, vim vitae suae attulit ante sententiam senatus. Tarquitiu tamen curia exactus est⁶; quod patres odio delatoris contra ambitum⁷ Agrippinae pervicere.

LX. Eodem anno saepius audita vox principis, parem vim rerum habendam a procuratoribus⁸ suis iudicatarum ac si ipse statuisset ; ac, ne fortuito prolapsus⁹ videretur, senatus quoque consulto cautum plenius quam antea et uberius. Nam divus Augustus apud equestres qui Aegypto¹⁰ praesiderent, lege agi decreta-

1) Oraş in Frigia mare, cel mai bogat după Efes.

2) T. Statilius Taurus, al cărui tată fusese consul în anul 16 d. Chr. (cf. II, 1).

3) *Pervertit* = *perdidit*.

4) E una din acuzațiile cele mai dese aduse de delatori victimelor lor : II, 27, 28, 69 ; III, 22 ; VI, 29 ; XII 22 ; XIV, 30.

5) *Indignas sordes* = rolul umililor de acuzat.

6) Fu numit totuș mai târziu guvernator al Bithyniei. Acuzat de dilapidare de bani, fu condamnat, XIV, 46.

7) *Ambitum* = intrigă.

8) Procuratorii, de fapt, n'aveau nicio putere administrativă sau militară, ci numai financiară.

9) *Prolapsus*, subînțelea *in eam sententiam*.

10) Egiptul eră guvernat de simpli cavaleri, II, 59.

que eorum perinde haberl jusserat ac si magistratus Romani constituissent ; mox alias per provincias et in Urbe pleraque concessa sunt¹, quae olim a praetoribus noscebantur : Claudius omne jus tradidit de quo toties seditione aut armis certatum, quum Semproniiis rogationibus² equester ordo in possessione judiciorum locaretur, aut rursus Serviliae leges³ senatui judicia redderent. Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. Sed tunc ordinum diversa studia et quae vicerant publice valebant. C. Oppius⁴ et Cornelius Balbus⁵ primi Caesaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matius⁶ posthac et Vedios⁷ et cetera equitum Romanorum praevalida nomina referre nihil attinuerit, quum Claudius libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique et legibus adaequaverit.

LXI. Retulit dein de immunitate Cois tribuenda, multaque super antiquitate eorum memoravit : Argivos vel Coeum⁸, Latonae parentem, vestustissimos insulae cul-

1) In provincii, procuratorilor, și la Roma, prefectului orașului, care până la Vespasian era un simplu cavaler, și prefectului pretoriului. Aceștia judecau anumite procese

2) Legea lui C. Sempronius Gracchus fusese votată la 123 a. Chr.

3) Legea propusă de C. Servilius Caepio la 106 a. Chr. redase pentru moment senatului puterea judiciară.

4) C. Oppius, prieten intim al lui Caesar, pentru apărarea căruia scrisese mai multe cărți.

5) Balbus, născut la Cadix, fu făcut cetățean de Pompei, ce-l distinsese în războiul împotriva lui Sertorius. Alipindu-se apoi de Caesar, fu întrebuițat în însărcinări importante.

6) Numele lui Matius revine adesea în corespondența lui Cicero, care aprecia caracterul lui nobil și împăciuitoare.

7) Vedius Pollio, celebru prin luxul lui, cf. I, 10.

8) Coeus e un erou legendar grec. Era fiul Cerului și al Pământului. Latona se născuse din unirea lui cu Phoebé.

tores ; mox adventu Aesculapii¹ artem medendi illatam maximeque inter posteros ejus² celebrem fuisse, nomina singulorum referens, et quibus quisque aetatibus viguisent. Quin etiam dixit Xenophontem, cujus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum, precibusque ejus dandum ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insulam colerent. Neque dubium habetur multa eorundem in populum Romanum merita sociasque³ victorias potuisse tradi. Sed Claudius, facilitate solita quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjuventis velavit.

LXII. At Byzantii⁴, data dicendi copia, quum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere, orsi a foedere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui, ut degeneri, Pseudophilippi⁵ vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristicum, et piratico bello adjutum Antonium⁶ memorabant, quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent ; mox recentia in Caesares merita, quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatu⁷ opportuna forent.

1) Aesculap erà fiul lui Apollo și al nimfei Coronis. /

2) Homer (*Iliada*, II, 731) spune că Aesculap a avut doi fii, pe Machaon și Podalir, din care ieși familia Asclepiazilor.

3) *Socias* = câștigate împreună.

4) Bizanțul fusese supus Imperiului pe timpul lui Claudiu.

5) E vorba de Andriscus ce se dete drept fiul lui Perseu și puse mână pe tronul Macedoniei sub numele de Filip. Fu invins de Metellus și dus la Roma, la 149 a. Chr.

6) Tatăl triumvirului. Trimis de Pompei împotriva piraților din Creta, fu bătut. I se dădu în bătae de joc porecla de *Creticus*.

7) *Commeatu*, e în dativ.

LXIII. Namque arctissimo inter Europam Asiamque divortio Byzantium in extrema Europa posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, ubi conderent urbem, redditum oraculum est, quaerent sedem caecorum terris adversam. Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, praevisa locorum utilitate, pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundo mari, quia vis piscium immensa¹, Pontum erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius littoris flexu, hos ad portus defertur. Unde primo quaestuosi² et opulenti; post, magnitudine onerum urgente, finem aut modum orabant, annitente principe, qui Thracio Bosporanoque bello³ recens fessos juvandosque retulit. Ita tributa in quinquennium rem ssa.

LXIX. M. Asinio⁴, M'. Acilio⁵ consulibus, mutationem rerum in deterius portendi cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere; fastigio Capitolii examen apium insedit. Biformes hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum unguis inessent.... Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratum numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule paucos intra menses defunctis. Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus jecerat, fatale sibi ut conjugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et ce-

1) E calcanul care își petrece iarna in marea Meotică (marea Azovului), din care iese primăvara.

2) *Quaestuosi* = îmbogățiți din comerț.

3) Asupra acestor războaie cf. *Ann.*, IV, 46 sq și XII, 15—21.

4) Asupra lui M. Asinius, XIV, 40.

5) Manlius Acilius Aviola eră fiul legatului ce comănda la Lyon în timpul răscoalei lui Sacrovir, cf. III, 41.

lebrare statuit, perdita prius Domitia Lepida¹, muliebris causis, quia Lepida, minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae sobrina prior² ac Cnaei³ mariti ejus soror, parem sibi claritudinem credebat : nec forma, aetas, opes multum distabant ; et utraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemulabantur quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen accerimum, amita potius an mater apud Neronem praevaleret. Nam Lepida blandimentis ac largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

LXV. Ceterum objecta sunt, quod conjugem principis⁴ devotionibus petivisset, quodque, parum coercitis per Calabriam servorum agminibus, pacem Italiae turbaret. Ob haec mors indicta, multum adversante Narcisso, qui, Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum seu Nero poteretur ; verum itam de se meritum Caesarem, ut vitam usuejus impenderet. Convictam Messalinam⁵ et Silium : pares iterum accusandi causas esse (si Nero imperitaret, Britannico successore). Nullum principi metum : at novercae insidiis domum omnem convelli, majore flagitio quam si impudicitiam prioris conjugis reticuisset. Quanquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero⁶, ne quis ambigat decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum,

1) Domitia Lepida, XI, 37, fiica Antoniei și al lui Domitius. Ea era soră cu Cn. Domitius, soțul Agrippinei. Se mărită cu Valerius Messala Barbatus și avu pe Messalina.

2) Cea mai tânără dintre fetele lui Antoniu și ale Octaviei.

3) Cnaei = Domitius, tatăl lui Neron.

4) Agrippina.

5) Cf. XI, 30—38.

6) Cf. XII, 25.

robur aetatis quam maturrimum precari, modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur.

LXVI. In tanta mole curarum, valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitia coeli et salubritate aquarum Sinuessam¹ pergit. Tum Agrippina, sceleris olim certa et oblatae occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit, ne repentino et praecipiti facinus proderetur; si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, et dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid placebat quod turbaret mentem et mortem differret. Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habitata². Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu³ solitus.

LXVII. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores⁴ prodiderint infusum delectabili cibo (boleto) venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina et, quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis⁵ medici conscientiam adhibet. Ille, tanquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam, rapido veneno illitam, faucibus ejus demisisse creditur, haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.

1) Oraş in Laţiu, pe hotarul Campaniei.

2) Cf. XIII, 15.

3) Această funcţie de *praegustator* fu creată de August după pilda Orientului.

4) De pildă Servilius, Aufidius Bassus, Fabius Rusticus.

5) Cf. XII, 61.

LXVIII. Vocabatur interim senatus, votaue pro incolumitate principis consules et sacerdotes nuncupabant quum jam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Jam primum Agrippina, velut dolore victa et solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam, sorores ejus¹, attinuit; et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum² ex monitis Chaldaeorum adventaret.

LXIX. Tunc medio diei, tertium ante Idus Octobris, foribus Palatii repente diductis, comitante Burro³, Nero egreditur ad cohortem quae more militiae excubiis adest. Ibi, monente praefecto, faustis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque ubi Britannicus esset; mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero et congruentia tempori praefatus⁴, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, imperator consalutatur. Sententiam militum secuta patrum consulta, nec dubitatum est apud provincias. Coelestesque honores Claudio decernuntur, et funeris solemne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen⁵ haud recitatum, ne antepositus filio privignus injuria et invidia animos vulgi turbaret.

1) Octavia, fiica Mésalinei și Antonia, fiica Aeliei Paetina.

2) Asupra credinței în astrologi, II, 27; VI, 22; XIV, 9.

3) Era prefectul pretoriului, XII, 42.

4) Acest discurs fusese compus de Seneca.

5) Testamentul lui August fusese citit în senat.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS DECIMUS

CUPRINSUL CĂRȚEI XIII A ANALELOR

- I. Agrippina otrăvește pe Junius Silanus și silește pe Narcissus să se omoare.
- II. Portretele lui Burrus și Seneca.
- III. Neron rostește un discurs la moartea lui Claudiu.
- IV. Programul liberal al tânărului Impărat în conducerea afacerilor publice.
- V. Senatul ține ședințele în palatul imperial ; Agrippina asistă ascunsă după o perdea.
- VI—X. Afacerile orientului. Schimbări felurite în opinia publică. Neron dă ordine pentru operațiile militare. Coșbulo e însărcinat, să vegheze asupra Armeniei. Gelozia lui Quadratus, guvernatorul Syriei. Impăcarea impusă de Impărat. Modestia și blândețea lui Neron.

- XI. Neron făgăduiește, în mai multe împrejurări, că va guvernă cu blândețe. Seneca face discursurile Impăratului.
- XII. Micșorarea puterii Agrippinei. Dragostea lui Neron pentru sclava Actea.
- XIII. Mânia Agrippinei : muștrările și mângâierile ei prefăcute.
- XIV. Disgrația lui Pallas.
- XV. Neron hotărăște peirea lui Britannicus. Ura sa împotriva lui : sărbătoarea Saturnalelor.
- XVI. Moartea lui Britannicus.
- XVII. Înormântarea lui grabnică : părerea scriitorului. Neron face daruri sfetnicilor săi.
- XVIII. Părerile publicului în această împrejurare. Vioolența Agrippinei. Neron îi retrage garda.
- XIX. Agrippina, părăsită, e învinuită de complot împotriva Impăratului.
- XX. Neron înspăimântat se gândește să-și omoare mama : Burrus se roagă să o asculte.
- XXI. Mândra desvinovățire a Agrippinei.
- XXII. Pedeapsa acuzatorilor. Onorurile date favorizilor ei.
- XXIII. Indrăsneala lui Pallas.
- XXIV. Suprimarea gărzii la reprezentațiile teatrale. Neron purifică orașul.
- XXV. Desordnile nocturne ale lui Neron. Libertatea teatrului. Actorii alungați din Italia.

- XXVI — XXVII. Plângeri ridicate împotriva ingrătitudinii liberților. Numărul și puterea lor.
- XXVIII — XXIX. Restricțiunile aduse puterii tribunilor și edililor. Registrele tezaurului sunt luate dela questori și date prefectilor. Schimbările succesive ale acestei administrații.
- XXX. Procese de dilapidare și de abuz. Moartea lui Caninius Rebilus și a lui L. Volusius.
- XXXI. Construirea unui amfiteatru în câmpul lui Marte.
 . Stabilirea veteranilor la Capua și Nuceria. Dărnicii poporului. Mărirea tezaurului public. Regulament relativ la impozitul vânzării sclavilor. Un edict oprește pe guvernatorii din provincii să dea jocuri publice.
- XXXII. Senatus - consult : asasinarea stăpânilor de sclavi ; noi pedepse pentru aceștia. Pomponia Graecina, acuzată de superstiții străine, e achitată de un tribunal de familie.
- XXXIII. Procesul intentat de provincii lui P. Celer, Cossutianus Capito și Eprius Marcellus.
- XXXIV. Dărnicia lui Neron. Reluarea mai aprigă a luptelor dintre Romani și Parți.
- XXXV—XXXVI. Corbulo reorganizează armata : asprimea disciplinei.
- XXXVII—XXXVIII. Ambasada lui Tiridates : răspunsul lui Corbulo. Proecte de conferință. Cursa întinsă lui Corbulo e zădărnicită.

- XXXIX. Reluarea operațiilor. Asediul orașului Artaxata e hotărât.
- XL—XLI. Tiridates încearcă zadarnic să rupă frontul roman. Locuitorii din Artaxata deschid porțile ; orașul e distrus. Onorurile decernate lui Neron de senat.
- XLII—XLIII. Procesul și condamnarea lui P. Suillius.
- XLIV. Afacerea tribunului Octavius Sagitta.
- XLV. Poppaea : nașterea și firea ei.
- XLVI. Căsătoria ei cu Othon. Cucerește pe Neron : Othon e îndepărtat din Roma.
- XLVII. Neron se socoate geniu. Bănuie de complot, Cornelius Sulla e exilat la Marsilia.
- XLVIII. Turburări la Puteoli.
- XLIX. Senatus-consult relativ la jocurile de gladiatori. Împotrivirea lui Thrases.
- L. Plângerile ridicate de popor împotriva lăcomiei publicanilor.
- LI. Neron se hotărăște să suprimă impozitele indirecte : împotrivirea senatului ; regulamentul fiscal al negoțului și transportului grânelor.
- LII. Invinuirea adusă împotriva a doi proconsuli ai Africei : achitarea lor.
- LIII. Afacerile Germaniei. Sfârșirea digului Rinului. Proiectul unui canal de comunicație între Mediterană și Ocean.
- LIV. Frizii încearcă să se stabilească pe țărmul Rinului. Solia lor la Roma : un incident. Sunt alungați în țara lor.

- LV. Cererea lor asemuitoare cu cea a Ampsivarilor.
 LVI. Discursul șefului lor Boiocalus. Sunt nimiciți sau duși în sclavie.
 LVII. Războiul între Hermonduri și Chatti pentru stăpânirea isvoarelor sărate. Incendii, aprinse printr'o ardere spontană a pământului, devastează țara Ubiilor.
 LVIII. Smochinul ruminal se usucă și reinverzește.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela **§**. Chr.

808	55	{	Claudius Nero Augustus
		{	L. Antistius Vetus
809	56	{	Q. Volusius Saturninus
		{	P. Cornelius Scipio
810	57	{	Imp. Claudius Nero II
		{	L. Calpurnius Piso
811	58	{	Imp. Claudius Nero III
		{	Valerius Messala

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS DECIMUS

I. Prima novo principatu mors Junii Silani¹, proconsulis Asiae, ignaro Nerone, per dolum Agrippinae paratur : non quia ingenii violentia exitium irritaverat, segnis et dominationibus aliis fastiditus adeo, ut C. Caesar² pecudem auream³ eum appellare solitus sit ; verum Agrippina, fratri ejus L. Silano necem molita, ultorem⁴ metuebat, crebra vulgi fama anteponendum esse vixdum pueritiam egresso⁵ Neroni et imperium per scelus adepto virum aetate composita, insontem, nobilem, et,

1) M. Junius Silanus era fratele mai mare al lui L. Silanus, cu care Claudiu logodise pe Octavia, XII, 3 și 8. M. Silanus avea 40 de ani când muri. Silanus era dintr'o ramură a familiei Junia, celebră prin cei doi Brutus.

2) Caligula.

3) Aluzie la marea bogăție a lui Silanus, și la mica lui inteligență.

4) *Ultorem*, subînțeleș *eum*.

5) Născut în Decembrie 37, d. Chr., (XII, 25). Neron avea 17 ani.

quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris : quippe et Silanus divi Augusti abnepos¹ erat. Haec causa necis ; ministri fuere P. Celer², eques Romanus, et Helius³ libertus, rei familiari principis in Asia impositi. Ab his proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus, Claudii libertus, de cuius jurgiis adversus Agrippinam retuli⁴, aspera custodia et necessitate extrema⁵ ad mortem agitur, invito principe, cuius abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigiam mire congruebat.

II. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus⁶ et Annaeus Seneca⁷ obviam issent. Hi rectores imperatoriae juventae et, rarum in societate potentiae, concordēs, diversa arte ex aequo pollebant, Burrus militaribus curis⁸ et severitate morum, Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta, juvantes invicem⁹, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinae, quae, cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans, habebat in

1) Ca Neron. Julia II, nepoata lui August, căsătorindu-se cu L. Aemilius Paulus, avusese o fată Aemilia Lepida, care se căsătorii cu App. Junius Silanus, consul în 28 d. Chr., și deveni mama lui M. Silanus.

2) P. Celer, cf. XIII, 33.

3) Avea să devină unul din cele mai odioase instrumente ale lui Neron. A fost ucis de Galba.

4) Cf. XII, 57.

5) *Necessitate extrema* = ordin de a se sinucide.

6) A supra lui Burrus, XII, 42.

7) A supra lui Seneca, XII, 8.

8) *Militaribus curis* = experiență militară.

9) *Juvantes invicem*, subînțeleș se.

partibus¹ Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. Sed neque Neroni infra servos ingenium, et Pallas, tristi arrogantia modum liberti egressus, taedium sui moverat. Propalam tamem omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiae petenti tribuno² dedit „Optimae matris“. Decreti et a senatu duo lictores, flaminium Claudiale³, simul Claudio censorium funus et mox consecratio.

III. Die funeris laudationem ejus princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis⁴, consulatus ac triumphos⁵ majorum enumerabat, intentus ipse et ceteri; liberalium quoque artium⁶ commemoratio, et nihil regente eo⁷ triste reipublicae ab externis accidisse, pronis animis audita: postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quanquam oratio, a Seneca composita,

1) Cf. X 1, 1.

2) Care era de gardă.

3) Livia fusese preoteasa lui August.

4) Cf. I, 4.

5) Casa Claudia număra 28 de consulat, 5 dictaturi, 7 censuri, 7 triumfuri și două ovații, Suetoniu. *Viața lui Tiberiu*, I.

6) Incurajat de Titus Livius și ajutat de Flavius, Claudiu se strădui din tinerețe să devină istoric. „El citi, scrie Suetoniu, câteva fragmente în fața unui public numeros, dar le isprăvi cu greutate: rupându-se banca sub greutatea unui spectator, accidentul produse răsul tuturor. Chiar după ce se potoli gălăgia, Claudiu nu se putea împiedeca de a râde amintindu-și scena“. Istoria lui începea dela moartea lui Caesar și avea două volume. O altă lucrare începea cu domnia lui August și avea 41 de cărți. Memoriile vieții lui aveau 8 cărți. Mai făcu o apologie a lui Cicero împotriva lui Asinius Gallus. Cf. Suetoniu, *Viața lui Claudiu*, 41.

7) *Regente eo*, subînțeles *republicam*.

multum cultus praeferret, ut fuit illi viro ingenium amoenum et temporis ejus auribus accommodatum. Annotabant seniores, quibus otiosum est vetera et praesentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienae facundiae eguisse. Nam dictator Caesar¹ summis oratoribus aemulus; et Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit². Tiberius artem quoque callebat qua verba expenderet, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi non corrumpit. Nec in Claudio, quoties meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero, puerilibus statim annis, vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere et aliquando carminibus pangendis³ inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

IV. Ceterum, peractis tristitiae imitamentis, curiam ingressus et de auctoritate patrum et consensu militum praefatus, consilia sibi⁴ et exempla capessendi egregie imperii memoravit, neque juventam armis civilibus aut domesticis discordiis imbutam⁵; nulla odia, nullas inju-

1) Asupra talentului oratoric al lui Caesar: Cicero, *Brutus*, 72—75.

2) „August se siliã mai ales sã dea limpezime cugetãrii sale. Pentru a izbuti, el nu se ferea de prepozițiile ce determinã înțelesul cuvintelor, nici de conjuncții ce leagã frazele. Înlăturându-le, stilul are mai multã grație, dar mai puținã limpezime“. Suetoniu, *Viața lui August*, 86.

3) Suetoniu citeazã de el un poem asupra cãderei Troei, pe care îl citi publicului în haine de poet tragic. „El recitã adese versuri nu numai la el acasã ci și în teatru, ceia ce produse o bucurie atãt de generalã, în cãt se aduserã mulțumiri zeilor și o parte din versuri furã gravate cu litere de aur și dedicate lui Jupiter Capitolinul“. Suetoniu, *Viața lui Neron*, X.

4) Aluzie la Burrus și Seneca.

5) Aluzie la rãzboaiele civile din tinerețea lui August.

rias nec cupidinē ultionis afferre¹. Tum formam futuri principatus praescrisit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut, clausis unam intra domum Accusatoribus et reis, paucorum potentia grassaretur²; nihil in penetibus suis venale aut ambitioni pervium; discretam domum et rempublicam. Teneret antiqua munia senatus: consulum tribunalibus³ Italia et publicae assisterent, illi patrum aditum praeberent: se mandatis exercitiis consulturum.

V. Nec defuit fides, multaue arbitrio senatus constituta sunt: ne quis ad causam orandam mercede aut domis emeretur⁴; ne designatis quaestoribus⁵ edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem adversante Agrippina, tanquam acta Claudii subverterentur, obtinere patres; qui in Palatium⁶ ob id vocabantur, ut adstaret abditis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin et legatis Armeniorum⁷ causam gentis apud Neronem orantibus, escendere suggestum imperatoris et praesidere simul parabat, nisi,

1) Aluzie la certurile dintre Agrippina, mama lui Callgula, Augusta și tânăra Livia.

2) Cum se obișnuia sub Claudiu, de pildă, în procesul lui Valerius Asiaticus, XI, 2.

3) Procesele dintre stat și locuitorii Italiei sau ai provinciilor senatoriale aparțineau de drept senatului, căruia Neron îi dădă din nou vechiul lui drept.

4) Cu alte cuvinte se puse în vigoare legea Cincia, cf. *Ann.*, XI, 5.

5) Această obligație fusese impusă questorilor de un decret al lui Claudiu, cf. XI, 22.

6) Probabil în biblioteca Palatină, fondată de August, cf. II, 37.

7) Armenia, rând pe rând prada lui Radamistus și a Parților, ceruse, probabil, ajutorul Romei.

ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita, specie pietatis, obviam itum dedecori.

VI. Fine anni, turbidis rumoribus prorupisse rursus Parthos et rapi Armeniam allatum est, pulso Radamisto, qui, saepe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in Urbe sermonum avida, quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus suscipere eam molem aut propulsare posset, quod subsidium in eo qui a femina regeretur, num proelia quoque et oppugnationes urbium et cetera belli per magistros administrari possent, anquirebant. Contra alli melius evenisse disserunt quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos; et imperatori quantum ad robur deesse, quum octavo decimo aetatis anno Cn. Pompeius², nono decimo Caesar Octavianus civilia bella sustinuerint? Pleraque in summa fortuna auspiciis et consiliis quam telis et manibus geri. Daturum plane documentum honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret.

VII. Haec atque talia vulgantibus, Nero et juventutem³ proximas per provincias quaesitam supplendis Orientis legionibus admovere, legionesque ipsas propius

1) Vezi XII, 51.

2) De fapt, la 18 ani, Pompei serviã încă sub tatãl sãu în rãzboiul împotriva lui Cinna. Nu comandã de cât la 23 de ani, luptãnd cu Sulla împotriva partizanilor lui Marius.

3) *Juventutem* = tinerimea romanã ce locuia în provinciile vecine.

Armeniam collocari jubet, duosque veteres reges¹, Agrippam et Antiochum, expedire copias, quis Pathorum fines ultro intrarent ; simul pontes per amnem Euphraten jungi. Et minorem Armeniam Aristobulo², regionem Sophenen³ Sohaemo⁴ cum insignibus regiis mandat. Exortusque in tempore aemulus Vologeso⁵ filius Vardanis⁶; et abscessere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum.

VIII. Sed apud senatum omnia in majus celebrata sunt sententiis eorum, qui supplicationes et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans Urbem iniret, effigiemque ejus pari magnitudine ac Martis Ultoris, eodem in templo, censuere, praeter suetam zdulationem laeti, quod Domitium Corbulonem⁷ retinendae Armeniae praeposuerat videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabas legionibus apud provin-

1) Agrippa și Antiochus fusese numiți regi de Claudiu. Agrippa erà fiul unui rege, numit tot Agrippa, despre a cărui moarte se vorbește în XII, 23. Antiochus erà regele Comma-geniei, XII, 55.

2) Aristobulus erà fiul lui Herodes, regele Chalcidenei (XII, 23) și văr cu Agrippa.

3) Sophenia, o parte desprinsă de vechiul regat al Armeniei, aveà drept capitală Arsamosata. Erà situată la nord de Mesopotamia, între Tigru și Eufrat.

4) Sohaemus erà, probabil, fiul unui prinț cu același nume, ce domni peste Arabii Iturei. La moartea lui, regatul fu trecut la Syria. Se desprinsese numai principatul Emesei ce fu dat lui Aziz, fiul mai mare al mortului. La moartea lui Aziz fratele său, Sohaemus, îi moșteni tronul.

5) Cf. XII, 44.

6) Asupra lui Vardanes, XI, 8.

7) Asupra lui Corbulo, cf. XI, 8.

ciam Syriam et legatum ejus Quadratum Ummidium¹ rēmaneret, par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque² quae in Cappadocia hiemabant. Socii reges, prout bello conduceret, parere jussi : sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. Qui, ut instaret famae, quae in novis cōeptis validissima est, itinere propere confecto, apud Aegeas³, civitatem Ciliciae, obvium Quadratum habuit, illuc progressum ne, si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificis, et, super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.

IX. Ceterum uterque ad Vologesen regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeses, quo bellum ex comodo pararet, an ut aemulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsasidarum. Accepitque eos centurio Insteius⁴ ab Ummidio missus, forte priore de causa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, praefectum cohortis Arrium Varum⁵ et recipere obsides jubet. Hinc ortum inter praefectum et centurionem jurgium ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. Atque illi recentem gloria, et inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem praetulere. Unde discordia inter duces, querente Ummidio praerepta quae suis consiliis patravisset, tes-

1) Asupra lui Ummidius, cf. XII, 45.

2) Desigur, trupele ce fusese trimise în Cappadocia în 51 pentru a potoli răscoala provinciei, XII, 49.

3) Oraș maritim din Cilicia, nu departe de Isus.

4) Probabil, Insteius Capito, pomenit la cap. XXXIX ca prefect al taberilor în armata lui Corbulo.

5) Asupra lui Arrius Varus, cf. *Hist.*, III, 6 ; IV, 11 și 39.

tante contra Corbulone non prius conversum regem ad offerendos obsides quam ipse, dux bello delectus, spes ejus ad metum mutaret. Nero, quo componeret diversos¹, sic evulgari jussit, ob res a Quadrato et Corbulone prospere gestas laurum fascibus imperatoriis² addi. Quae, in alios consules egressa, conjunxi.

X. Eodem anno Caesar effigiem Cn. Domitio patri³ et consularia insignia Asconio Labeoni⁴, quo tutore usus erat, petivit a senatu; sibi que statuas argento vel auro solidas adversus offerentes prohibuit. Et quanquam censuissent patres ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem⁵ kalendarum Januariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt inter reos Carrinas Celer, senator, servo accusante⁶, aut Julius Densus, equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

1) *Diversos = Discordes.*

2) Fascele împăratniui sub auspiciile căruia locotenenții lui obținuse succese. Împărații aveau 12 lictori cu fasce, ca și consulii.

3) Felicitat de prietenii săi de nașterea lui Neron, Domitius le răspunse că dintr'insul și din Agrippina nu putea să iasă decât o pacoste publică. Suetoniu, *Viața lui Neron*, V.

4) Necunoscut.

5) Din anul 153 a. Chr., fu fixat începutul anului la calendele lui Ianuarie.

6) Depoziția sclavului împotriva stăpânului său era primită în procesele de adulter, de incest și de violare a maiestății. Când stăpânul eră condamnat, sclavul primiă o optime din averea lui și libertatea.

XI. Claudio Nerone, L. Antistio¹ consulibus, quum in acta principum² jurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit, magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus, levium quoque rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum³, quem, ob adulterium Messalinae ordine demotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta praeciperet, vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat.

XII. Ceterum infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum⁴ Acte fuit, simul assumptis in conscientiam M. Othone⁵ et Claudio Senecione⁶, adolscentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus irrepserat per luxum et ambigua secreta, ne senioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula, nulla cujusquam injuria, cupidines principis explente, quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent illicita, abhorrebat; metuebaturque ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

1) Fiul lui C. Antistius, consul la 23 d. Chr., cf. IV, 1.

2) Triumvirii Octavius, Antonius și Lepidus jurară cei dinții pe actele lui Caesar. Se stabili apoi obiceiul de a jura pe actele Impăraților, trecând alături de Impăratul actual și pe toți cei dinaintea lui, începând cu Caesar.

3) Cf. XI, 36.

4) Acte fusese cumpărată în Asia. Neron pretindea că descindea din regele Attalus. „Fu pe cale, scrie Suetoniu, de a se căsători cu liberta Acte, punând niște foști consuli ca să afirme cu jurământ că era de naștere regală”.

5) E viitorul Impărat.

6) Asupra lui Senecio, XV, 50—70.

XIII. Sed Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque paenitentiam filii aut satietatem opperiri; quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere¹, donec, vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem seque Senecae permetteret. Ex cujus familiaribus Annaeus Senenus² simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolscntis cupidines velaverat praebueratque nomen, ut quae princeps furtim mulierculae tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina, versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potius cubiculum ac sinum³ offerre contegendis quae prima aetas et summa fortuna expeterent. Quin et fatebatur intempesivam severitatem, et suarum opum quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat, ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant orabantque cavere insidias mulieris semper atrocis, tum et falsae. Forte illis diebus Caesâr, inspecto ornatu quo principum conjuges ac parentes⁴ effulserant, deligit vestem et gemmas misitque donum matri, nulla parcimonia, quum praecipua et cupita aliis⁵ prior⁶ deferret. Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, et dividere filium quae cuncta ex ipsa haberet.

1) *Accendere*, subînțeles *amorem ejus*.

2) Eră prefectul strajelor de noapte și foarte iubit de Seneca. Muri împreună cu toți conmesenii, cărora li se servise o mâncare de ciuperci.

3) *Sinum*, confidența ei.

4) *Parentes* = mamele.

5) *Cupita aliis* = podoabe pe care le dorise alte împărătese.

6) *Prior* = *ultro*.

XIV. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero, infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, demovet¹ Pallantem² cura rerum quis a Claudio impositus velut arbitrium regni agebat ; ferebaturque, degrediente eo magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse ire Pallantem ut ejuraret³. Sane pepigerat Pallas ne cuius facti in praeteritum interrogaretur⁴, paresque rationes⁵ cum republica haberet. Praeceptis posthac Agrippina ruere ad terrorem et minas, neque principis auribus abstinere quominus testaretur adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per injurias matris excerceret. Non abnuere se quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium. Id solum dis et sibi provisum quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra ; audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus et exul Seneca, trunca scilicet manu et professoria lingua generis humani regimen exostulantes. Simul intendere manus, aggerere probra, consecratum Claudium, infernos Silanorum⁶ manes invocare et tot irrita facinora.

1) *Demovet* = îl destitui.

2) Pallas eră însăreinat cu finanțele imperiului.

3) Sup republică, magistrații la eșirea lor din magistratură erau obligați să depună un jurământ că au respectat legile statului : cea ce se numia cu termenul consacrat de *ejurare* = a abdică. Pallas, care săvârșise atâtea jafuri în fondurile publice, nu putea depune jurământul că se purtase cinstit. De aceia și obținuse să nu dea socotelile funcției lui.

4) *Interrogaretur* = nu se vor face cercetări asupra gestiunii din trecut.

5) *Pares rationes* = bilanțul aprobat.

6) M. și L. Silanus, propriile ei victime.

XV. Turbatus his Nero et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum modo matris violentiam, modo ipsius indolem, levi quidem experimento, nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesivisset. Festis Saturno diebus¹, inter alia aequalium ludicra, regnum lusu sortientum, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa² nec ruborem allatura : ubi Britannico jussit exsurgeret, progressusque in medium cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis, ille constanter exorsus est carmen³ quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. Unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero, intellecta invidia, odium intendit⁴; urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen neque jubere caedem fratris palam audebat, occulta molitur, pararique venenum jubet, ministro Pollione Julio, praetoriae cohortis tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta⁵, multa scelerum fama. Nam, ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi⁶ haberet, olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, tramisitque exsoluta alvo parum validum, sive temperamentum inerat ne statim saeviret. Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promitten-

1) Saturnalele se serbau la 17 Decembrie înainte de reforma calendarului făcută de Caesar ; la 19 după această reformă. Ele durau șapte zile.

2) *Diversa*, subînțeleles *jussit*.

3) Probabil niște versuri din *Andromaca* lui Ennius.

4) *Intendit* = *auxit*.

5) Despre Locusta, XII, 66.

6) *Pensi*, genet. de preț.

tibus¹ dein tam praecipitem necem quam si ferro urgetur, cubiculum Caesaris juxta decoquitur virus cognitiss antea venenis rapidum.

XVI. Mos habebatur principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus² sedentes vesci, in adpectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum aut utriusque morte proderetur scelus, talis do us repertus est. Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico ; dein, postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus : diffugiunt imprudentes ; at quibus altior intellectus, resistunt³ defixi et Neronem intuentes. Ille, ubi erat reclinis et nescio similis, solitum ita ait per comitalem morbum, quo prima ab infantia afflicteretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque. At Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse atque Octaviam, sororem Britannici, constiterit ; quippe sibi supremum auxilium ereptum et parricidii exemplum intelligebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem,

1) *Promittentibus*, abl. absolut.

2) Obiceiul luat probabil dela curtea regelui Perșilor și practicat întâiu de August. „Titus — viitorul Impărat — scrie Suetoniu, eră atât de prieten cu Britannicus, încât se crede că băuse și el din otrava ce se dăduse acestuia, din care pricină fu greu și îndelung bolnav. In amintirea acestei prietenii, Titus îi ridică apoi o statuie de aur în palatul său, și o statuie equestră de fildeș pe care o așeză printre statuele zeilor cu toate ceremoniile religioase“. Suetoniu, *Viața lui Titus*, 2.

3) *Resistunt* = rămân pe loc.

omnes affectus abscondere didicerat. Ita, post breve silentium, repetita convivii laetitia¹.

XVII. Nox eadem necem Britannici et rogum conjunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis² sepultus est, adeo turbidis imbribus ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique³ etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores crebris ante exitium diebus illūsum iase pueritiae Britannici Neronem, ut jam non praematura neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae⁴ ne tempore quidem ad complexum sororum⁵ dato, ante oculos ini-

1) Iată chipul în care Suetoniu povestește această tragică moarte, *Viața lui Neron*, 33. „Locusta prepară o otravă, care nu reuși delă început după cum sperase, neproducând lui Britannicus de cât o diaree. Neron chiamă pe Locusta și puse să fie bătută pentru că-i dăduse un leac în loc de otravă. Și cum ea se scuză că voise să ascundă o crimă atât de odioasă, „Negreșit, că mă și tem de legea Julia !”, îi răspunse Neron. El o sili atunci să prepare chiar în fața lui otrava cea mai violentă cu putință. O încercă mai întâlu asupra unui ied, care muri după cinci ore. O întări și o puse să se coacă din nou. Dând-o apoi unui purcel, acesta muri pe loc. Ducând-o în sala de mâncare, porunci să i se dea lui Britannicus la masă, chiar în acea seară. Tânărul prinț muri îndată ce o gustă. Neron spuse conmesenilor că era numai un acces de epilepsie. A doua zi îl îngropă în grabă pe un timp rău și fără pompă. Pe Locusta o răsplăti pentru acest serviciu, grațiind-o și dându-i moșii însemnate. El îi dădu chiar și ucenici“.

2) În mauzoleul lui August, cf. I, 8.

3) Servilius, Aufidius Bassus, Fabius Rusticus.

4) Subt ochii zeilor ce prezidau masa.

5) Octavia și Antonia, cf. XII, 2 și 68.

mici properata sit in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, id a maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere. Ceterum et sibi, amisso fratris auxilio, reliquas spes in republica satis, et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia¹ summum ad fastigium genita.

XVIII. Exin largitione potissimos amicorum auxit². Nec defuere qui arguerent viros gravitatem asseverantes³, quod domos, villas, id temporis, quasi praedam divisissent. Alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum⁴ quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingenitam avaritiam undique pecunias, quasi in subsidium, corripens; tribunos et centuriones comiter excipere; nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere, quasi quaereret ducem et partes. Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae ut conjugii imperatoris olim, tum ut matri servabantur, et Germanos, nuper eundem in honorem custodes additos, degredi iubet. Ac, ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quae Antoniae⁵ fuerat, quoties ipse illuc ventitaret, saeptus turba centurionum et post breve osculum digrediens.

1) Neron era intrat prin adopție în familia Claudia.

2) Nu numai prietenii ci și frunțașii Romei, senatorii, consulii, perfecții.

3) Aluzie mai ales la Burrus și Seneca.

4) *Validissimum* = cei mai influenți.

5) Probabil Antonia, nevasta lui Drusus, fratele lui Tiberiu.

XIX. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non sua vi nixae. Statim relictum Agrippinae limen. Nemo solari, nemo adire, praeter paucas feminas, amore an odio incertas. Ex quibus erat Junia Silana¹, quam matrimonio C. Sillii a Messalina depulsam supra retuli, insignis genere, forma, lascivia, et Agrippinae diu percara, mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum², nobilem juvenem, a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, impudicam et vergentem annis dictitans, non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate³ Silanae maritus poteretur. Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et saepius jam audita disserens, quod Britannici mortem lugeret aut Octaviae injurias evulgaret, sed destinasse eam Rubellium Plautum⁴, per maternam originem pari ac Neronem gradu a divo Augusto, ad res novas extollere, conjugioque ejus et jam imperio republicam rursus invadere. Haec Iturius et Calvisius Atimio, Domitiae⁵, Neronis amitae, liberto, aperiunt. Qui, laetus oblati (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa⁶ aemulatio exercebatur), Paridem histrionem, Il-

1) XI, 12.

2) Asupra lui Sextius Africanus, XIV, 46.

3) *Opibus et orbitate* = *opibus per orbitatem vacuis*.

4) Fiul lui Rubellius Bandus și al Juliei, nepoata lui Tiberiu (cf. VI, 27). Tiberiu intrând în familia Julia, Rubellius era, ca și Neron, un descendent în rangul al patrulea al lui August. Exilul și moartea lui sunt povestite în X.V, 22 și 58.

5) Domitia era sora tatălui lui Neron Sora ei, Domitia Lepida, fusese condamnată la moarte sub Claudiu, XII, 64 și 65.

6) Passienus Crispus (VI, 20), însurat cu Domitia, o părălise pentru a lua pe Agrippina.

bertum et ipsum Domitiae, impulit ire propere crimenque atrociter deferre.

XX. Provecta nox erat et Neroni per vinolentiam trahebatur, quum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis¹ luxus principis intendere², sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere praelectura destinaret, tanquam Agrippinae gratia³ provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus⁴ auctor est scriptos esse ad Caecinam Tuscum⁵ codicillos, mandata ei praetoriarum cohortium cura, sed ope Senecae dignationem Burro retentam. Plinius⁶ et Cluvius⁷ nihil dubitatum de fide praefecti referunt. Sane Fabius inclinatus ad laudes Senecae, cujus amicitia floruit. Nos, consensum auctorum secuturi, quas diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero, trepidus et interficiendae matris avidus, non prius differri potuit quam Burrus necem ejus promitteret,

1) Unsprezece ani după aceea, Neron ucise pe Paris, pentru că nu-l putuse învăța dansul,

2) Prin jocuri obscene.

3) Cf. XII, 42.

4) Istoric contemporan, prieten al lui Seneca. Elogiul lui e în *Agricola*, 10. Istoria lui începea cu domnia lui Claudiu și, probabil, se sfârșia cu Neron.

5) Mama lui fusese doica lui Neron. Numit mai târziu prefect al Egiptului, căzu în disgrație, fu exilat și rechemat după moartea lui Neron.

6) În afară de *Istoria naturală*, Plinius cel bătrân, povestise toate războaiele cu Germania, în 20 de cărți, și istoria Romei dela epoca lăsată de Aufidius Bassus.

7) Cluvius a povestit istoria lui Neron și a urmașilor săi, până la moartea lui Vitellius cf. *Ann.*, XIV,).

si facinoris coargueretur : sed cuicumque, nedum parenti, defensionem tribuendam ; nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo afferri : reputaret tenebras, et vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati et inscitiae propiora.

XXI. Sic lenito principis metu et luce orta, itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta dissolveretque vel poenas lueret. Burrus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur ; aderant et ex libertis arbitri sermonis¹. Deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum. Et Agrippina ferociae memor : „Non miror, „inquit, Silanam, nunquam edito partu, matrum affectus „ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi quam ab impudica adulteri mutantur. Nec, si Iturius et Calvisius, adesis omnibus fortunis, novissimam „suscipiendiae accusationis operam anui rependunt, ideo „aut mihi infamia parricidii aut Caesari conscientia subeunda est. Nam Domitiae inimicitias gratias agerem, „si benevolentiae mecum in Neronem meum certaret : „nunc per concubinum Atimetum et histrionem Paridem „quasi scenae fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, quum meis consiliis adoptio et proconsulare jus, et designatio consulatus, et cetera apiscendo imperio praepararentur. Aut existat qui cohortes in Urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Vivere ego, Britannico potiente rerum, „poteram ? Ac si Plautus aut quis alius rempublicam „judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, „qui non verba, impatientia caritatis aliquando incauta, „sed ea crimina objiciant, quibus, nisi a filio, absolvi

1) Neron nu prea avea incredere in Seneca și Burrus.

„non possim¹?” Commotis qui aderant utroque spiritus ejus mitigantibus, coll quium filii exposcit : ubi nihil pro innocentia quasi diffideret, nec de beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores et praemia amicis obtinuit.

XXII Praefectura annonae Faeno Rufo², cura Iudorum, qui a Caesare parabantur, Arruntio Stellae³, Aegyptus Claudio Balbillo⁴ permittuntur. Syria P. Antei⁵ destinata ; sed variis mox artibus elusus, ad postremum in Urbe retentus est. At Silana in exilium acta⁶. Calvisius quoque et Iturius relegantur. De Antimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride quam ut poena afficeretur. Plautus ad praesens silentio transmissus est.

XXIII. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla⁷, claritudine generis et affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae⁸ gener erat, ad impe-

1) Cf. Racine *Britannicus*, act. IV. sc. II :

Moi le faire emocreur l'ingrat. l'avez-vous cru ?

Quel serait mon dessein ? qu'aurais-je pu prétendre ?

Quels honneurs dans sa cour, quel rang pourrais-je attendre ?

Ah ! si sous votre empire on ne m'épargne pas, etc.

2) Tacit laudă desinteresarea lui Rufus. El fu numit apoi prefe t al pretoriului cu Tigellinus (XIV, 51). Influența acestuia îi știrbi însă din autoritate, mai ales după retragerea lui Seneca. Sfârși prin a conspiră cu Piso (XV, 50), și arată puțin curaj în ultimele lui momente (XV, 68).

3) Poate tatăl poetului L. Arruntius Stella din Padova.

4) Pe acest Balbillus îl laudă mult Seneca, *Quaest. nat.* IV, 2, 12.

5) Asupra morței lui, XVI, 14.

6) Cf. XIV, 12.

7) Asupra lui, XII, 52.

8) Cf. XI, 2.

rum vocaretur. Ejus accusationis auctor existit Paetus quidam, exercendis apud aerarium sectionibus famosus et tum vanitatis manifestus¹. Nec tam grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit : quippe, nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit nihil unquam se domi nisi nutu aut manu significasse, vel, si plura demonstranda essent, scripto usum, ne vocem consociaret. Burrus, quamvis reus, inter iudices² sententiam dixit. Exiliumque accusatori irrogatum, et tabulae exustae sunt, quibus obliterata aerarii nomina retrahabat.

XXIV. Fine anni, statio cohortis assidere ludis solita³ demovetur, quo major species libertatis esset, utque miles, theatri licentiae non permixtus, incorruptior ageret, et plebes daret experimentum, an amotis custodibus modestiam retineret. Urbem princeps iustravit⁴ ex responso haruspicum, quod Jovis ac Minervae aedes de coelo tactae erant.

XXV. Q. Volusius⁵, P. Scipione⁶ consulibus, otium foris, foeda domi lascivia, qua Nero itinera Urbis et lupanaria et deverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat⁷, comitantibus qui raperent venditioni exposita et obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus et ore praeferret⁸. Deinde, ubi Caesarem esse qui grassaretur

1) *Vanitatis manifestus* = dovedit de minciună.

2) Procesul se judecă înaintea împăratului.

3) Această suprimare fu de scurtă durată.

4) Se primblă în jurul oraşului o victimă ispăşitoare.

5) Asupra lui Volusus, III, 30.

6) Probabil fiul lui P. Cornelius Scipio, fostul soţ al Poppei, XI, 2.

7) Aceiaş povestire e în Suetoniu, *Viaţa lui Neron*, 26. El adaugă şi faptul că Neron vinde la palat prin mezat obiectele furate.

8) *Ore praeferret* = purta urmele pe faţă.

pernotuit augebanturque injuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam, permissa semel licentia, sub nomine Neronis inulti propriis cum globis eadem exercebant, in modum captivitatis¹ nox agebatur; Juliusque Montanus, senatorii ordinis², sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero tum metuentior in posterum milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent; si a laesis validius ageretur, arma inferebant. Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis atque ipse occultus et plerumque coram prospectans³, donec, discordi populo et gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur⁴ milesque theatro rursus assideret.

XXVI. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumque ut adversus male meritos revocandae libertatis jus⁵ patronis daretur. Nec deerant qui censerent: sed consules, relationem incipere

1) *In modo captivitatis* = ca într'un oraș cucerit.

2) Probabil eră fiul unui senator. August hotărâse ca fiii senatorilor să poată asista la ședințe odată cu luarea togei virile.

3) Suetoniu adaugă: „Din înălțimea avant-scenei le primia și incurajă tulburările ațâțate de actori. Când începeau să se bată, aruncându-și în cap pietre și băncile, aruncă și el asupra poporului. Odată lovi chiar în cap pe un pretor“.

4) Alungați sub Tiberiu (IV, 14), ei se întoarseră, după cum aveau să se întoarcă și în urma acestei exilări care n'avea să fie ultima.

5) Claudiu dăduse un decret la fel, care, probabil, rămăsese fără efect.

non ausi ignaro principe¹, perscribere tamen ei consensum senatus. Ille, an auctor constitutionis fieret, inter paucos et sententiae diversos consultare, quibusdam coalitam libertate irreverentiam eo prorupisse frementibus ut jam aequo cum patronis jure agerent ac verberibus² manus ultro intenderent, impune vel poenam suam deridentes. Quid enim aliud laeso patrono concessum quam ut centesimum ultra lapidem, in oram Campaniae, libertum releget? Ceteras actiones promiscuas et pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coerceantur quos beneficia non mutavissent.

XXVII. Disserebatur contra: paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere, nihil universorum juri derogandum: quippe late fusum id corpus; hinc plerumque tribus³, decurias⁴, ministeria magistratibus et sacerdotibus⁵, cohortes etiam in Urbe conscriptas⁶; et plurimis equitum, plerisque senatoribus non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. Non frustra majores, quum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi po-

1) Consiliu' evitau de a lăsa senatului vreo inițiativă.

2) *Verberibus*, dativul intenției.

3) Poporul roman era împărțit în 35 de triburi; 31 erau *tribus rusticae* și patru *tribus urbanae*. Libertii erau trecuți în triburile urbane.

4) Companiile de grefieri, lictori, pristavi, nomenclatori.

5) Scribii și servitorii necesari cultului.

6) Cohortele gărzii de noapte, *cohortes vigilum*, erau compuse numai din liberti.

suisse. Quin et manumittendi duas species¹ institutas, ut relinq̄eretur paenitentiae aut novo beneficio locus : quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinclo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardoque concederet quod datum non adimeretur. Haec sententia valuit, scripsitque Caesar senatui, privatim expenderent causam libertorum, quoties a patronis arguerentur ; in commune nihil derogarent. Nec multo post ereptus amicitiae libertus Paris quasi jure civili², non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

XXVIII. Manebat nihilominus quaedam imago reipublicae. Nam inter Vibullium praetorem et plebei tribunum Antistium³ ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum et a praetore in vicla ductos tribunus omitti jussisset. Comprobavere patres, incusata Antistii licentia. Simul prohibiti tribuni jus praetorum et consulum praeripere⁴, aut vocare ex Italia cum quibus lege

1) Erau două feluri de a da libertatea unui sclav : unui privat, înaintea a cinci martori sau prin o scrisoare contra-semnată de cinci persoane. Felul acesta de a elibera dădea o libertate ce nu trecea asupra copiilor, și niște drepturi politice restrânse. Un alt fel eră de a-l elibera în fața unui magistrat superior, consul sau pretor, ce atingea pe sclav cu o vargă. Libertul avea atunci toate drepturile de cetățenie.

2) Paris intentă un proces Domitiu ca să-i dea îndărăt suma de zece mii de sesterți cu care își cumpărase libertatea, pretinzând că se născuse liber. Tribunalul îi dădu dreptate pentru a face pe placul lui Neron.

3) Antistius Sosiānus (XIV, 14), eră o fire independentă. Exila sub Neron pentru niște versuri satirice (XIV, 48), se reintoarse în Italia în timpul războaielor civile, pentru a fi exilat din nou de Vespasian (Hist, IV, 55).

4) Tribunii puteau arestă pe un cetățean ; nu puteau însă chemă pe cineva nici chiar la Roma înaintea tribunalului lor.

agi¹ posset. Addidit L. Piso², designatus consul, ne quid intra do num³ pro potestate adverterent, neve multam ab iis dictam quaestores aerarii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent; medio temporis contradicere liceret, deque eo consules statuerent. Cohibita arctius et aedilium potestas, statumque quantum curules. quantum plebei pignoris⁴ caperent vel poenae irrogarent. Eo Helvidius Priscus⁵, tribunus plebis, adversus Obultronium Sabinum⁶, aerarii quaestorem, contentiones proprias exercuit, tanquam jus hastae adversus inopes inclementer auget. Dein princeps curam tabularum publicarum a quaestoribus ad praefectos⁷ transtulit.

XXIX. Varie habita ac saepe mutata ejus rei forma. Nam Augustus senatui permisit⁸ deligere praefectos;

1) Tribunalul, în fața căruia se judecau afacerile locuitorilor Italiei, eră tribunalul consulilor și deci înaintea senatului.

2) Tatăl lui L. Piso fusese consul la 27 d. Chr. (IV, 62).

3) Casa tribunului era deschisă zi și noapte, pentru a putea primi oricând reclamațiile. El nu putea totuș să-și dea sentința decât în public.

4) Autoritatea judiciară a edililor corespundea cam cu autoritatea ofițerilor de poliție de azi. „Cetățeanul ce nu răspundea la citația unui magistrat, senatorul care, deși convocat, nu se ducea la ședințele senatului, erau siliți printr'o confiscare a mobilelor. Acest gaj răspundea de amenda la care eră condamnat cel ce nu-și putea dovedi absența printr'un motiv legal”.

5) Cf. XII, 49.

6) Fu ucis în Spania sub Galba (*Hist.*, I, 37).

7) O funcție nouă.

8) Prefecții tezaurului Instituți de August (28 a. Chr.), erau aleși printre foștii pretori. Erău doi și își exercitau funcția timp de un an numai.

dein, ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero praetorum qui praessent : neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursum imposuit¹, iisque, ne metu offensionum segnus consulerent, extra ordinem honores promisit. Sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit².

XXX. Damnatus isdem consulibus Vipsanius Laenas, ob Sardiniam provinciam³ avare habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarum, Cretensibus accusantibus⁴. Clodius Quirinalis, quod, praefectus remigum⁵, qui Ravennae haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria saevitiaque afflictavisset, veneno damnationem anteit. Caninius Rebilus, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegrae senectae, emisso per venas sanguine, effugit, haud creditus sufficere ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius⁶ egregia fama concessit, cui tres et nonaginta anni spatium vivendi praecipuaeque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia, fuere.

1) Questorii numiți astfel (44 d. Chr.), erau aleși pe trei ani. După eșirea din funcție deveniau deadreptul pretori, fără a mai trece prin edilitate sau tribunat.

2) *Delegit* subînțelea *ipse*.

3) Eră procuratrul Sardiniei.

4) Creta împreună cu Cyrenaica formau o provincie senatorială guvernată de un pretor.

5) *Praefectus remigum* = prefectul flotei dela Ravenna.

6) Când muri eră prefect al Romei. El moștenise de la părinți o mare avere (III, 30), pe care o mărise prin economie (XIV, 56).

XXXI. Nerone iterum, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri¹ apud campum Martis Caesar extruxerat, volumina implere, quum ex dignitate populi Romani repertum sitres illustres annalibus, talia diurnis Urbis actis² mandare. Ceterum coloniae Capua atque Nuceria³ additis veteranis firmatae sunt; plebeique congiarium quadringeni nummi⁴ viritim dati, et sestertium quadrigentis⁵ aerario illatum est⁶, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi, quia quum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accresbat. Edixit Caesar ne quis magistratus aut procurator⁷, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum aut quod aliud ludicrum ederet. Nam ante non minus tali largitione quam corripendis pecuniis subiectos affligebant, dum, quae libidine deliquerant, ambitu propugnant.

XXXII. Factum et senatus consultum ultioni juxta et securitati, ut, si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque qui, testamento manumissi, sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent. Redditur

1) Acest amfiteatru era de lemn și fu construit într'un an (Suetoniu, *Viața lui Neron*, 12). Cel dintâiu amfiteatru construit la Roma pentru jocuri de gladiatori pare a fi fost amfiteatrul lui Julius Caesar, la 43 a. Chr.

2) Ziarul oficial al Romei.

3) In Campania.

4) Adică 73 lei 52 banl.

5) 7.352.392 lei.

6) Acest impozit fusese pus de August. Venitul trecea la casa armatei.

7) Magistratii erau puși sub autoritatea senatului, procuratorii erau funcționarii imperiali ai anumitor provincii.

ordini Lurii Varii¹ consularis, avaritiae criminibus olim percussus. Et Pomponia Graecina², insignis femina, Plautio³, qui ovans se de Britannis retuit, nupta, ac superstitionis externae⁴ rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit et insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit. Nam post Juliam, Drusi filiam⁵, dolo Messalinae interfectam, per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi maesto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam verti.

XXXIII. Idem annus plures reos habuit. Quorum P. Celerem⁶, accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar traxit, senecta donec mortem obiret: nam Celer, interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem⁷ Cilices detulerant maculosum foedumque, et

1) Necunoscut.

2) Probabil fata lui P. Pomponius Graecinus, consul subrogat la 16 d. Chr., cf. II, 32.

3) A. Plautius Lateranus, locotenentul lui Claudiu, cucerise la 43 cea mai mare parte din Britannia. Fu cel dintăiu guvernator al acestei provincii, cf. XI, 36.

4) Probabil de creștinism.

5) Vipsania Agrippina, mama lui Drusus (fiul lui Tiberiu) și bunica Juliei, eră fiica lui Agrippa și a Pomponiei, nepoata lui Atticus. Astfel se explică rudenia Pomponiei Graecina cu fiica lui Drusus Măritată întâiu cu Neron, fiul lui Germanicus (III, 29), apoi cu Rubellius Blandus, această Julie fu ucisă din pricina urei Messalinei.

6) Un iatendent al lui Neroe ce otrăvise pe P. Silanus, (XIII, 1).

7) Celebru delator, XI, 6. De la Tiberiu, Cilicia formă o provincie deosebită de Syria, sub autoritatea unui propretor.

idem jus audaciae in provincia ratum, quod in Urbe exercuerat : sed pervicaci accusatione confictatus, postremo defensionem omisit ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello¹, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus praevaluit, ut quidam accusatorum ejus exilio multarentur, tanquam insonti periculum fecissent.

XXXIV. Nerone tertium consule, simul cœniit consulatum Valerius Messala², cujus proavum, oratorem Corvinum, divo Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse pauci jam senum memineraut. Sed nobili familiae honor auctus est oblati in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxium sustentaret. Aurelio quoque Cottae³ et Haterio Antonino⁴ annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum acriter sumitur, quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse aut alienae id potentiae donum habere, et Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. Ad hoc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores connubiisque permixti, ac, libertate ignota, illuc magis ad servitium inclinantes.

XXXV. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quam contra perfidiam hostium erat. Quippe

1) Alt delator celebri, acuzatorul lui Thrasca, XII, 4. Eră proprietarul Lyciei și al Pamphyliiei.

2) Consulatul eră aproape creditar în această familie. —

3) Probabil fiul acelui Cotta ce fusese consul în anul 20, d. Chr. (III, 2).

4) Fusese consul la 53 d. Chr., cf. XI, 58. /

Syria transmotae legiones¹, pace longa segnes, munia armorum aegerrime tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos qui non stationem, non vigiliis inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis, sine loriceis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis quibus senectus aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. Et habitus per Galatiam Cappadociamque delectus, adjectaque ex Germania legio² cum equitibus alariis et peditatu cohortium. Retentusque omnis exercitus sub pellibus³, quamvis hieme saeva adeo, ut, abducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non praeberet. Ambusti multorum artus vi frigoris et quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus⁴, ut oneri adhaerentes truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intacto, in agmine, in laboribus frequens adesse; laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc, quia duritiam coeli militiaeque multi abnuebant deserebantque, remedium severitate quaesitum est. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat statim capite poenas luebat. Idque usu salubre et misericordia melius apparuit; quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

1) Din cele patru legiuni din Orient (IV, 5), două fusesse trimise în Armenia (XIII, 40). Celelalte două rămăsesse în Syria sub comanda guvernatorului Ummidius Quadratus, (XIII, 8).

2) Legiunea XII care fusesse sub Claudiu (43 d. Chr.) trimisă în Germania, când se luase din această provincie două legiuni pentru a întări garnizoana din Britannia.

3) *Sub pellibus* = sub corturile de piele de iarnă.

4) *Manus*, acuzati grec.

XXXVI. Interim Corbulo, legionibus intra castra habitis donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus, auxiliariis, ne pugnam priores audent praedicat : curam praesidorum Paccio Orfito, primi pili¹ honore perfuncto, mandat. Is, quanquam incautos barbaros et bene gerendae rei casum offeri scripserat, tenere se munimentis et majores copias opperiri jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti, qui subsidium ferre debuerant sua quisque in castra rapida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit, increpitumque Paccium et praefectos² militesque tendere extra vallum jussit ; inque ea contumelia detenti nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt³.

XXXVII. At Tiridates, super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et, si copiae contra ducerentur, eludere, hucque et illuc volitans plura fama quam pugna exterere. Igitur Corbulo, quaesito diu proelio, frustra habitus et exemplo hostium circumferre bellum coactus, disperdit vires, ut legati praefectique diversos locos pariter invaderent ; simul regem Antiochum⁴ monet proximas sibi praefecturas⁵ petere. Nam Pharasmanes⁶, in-

1) Cel dintâiu dintre centurioni.

2) Comandanții cohortelor auxiliare.

3) O pedeapsă militară întrebunțată din timpurile cele mai vechi. Trupele vinovate trebuiau să stea dincolo de lagăre și uneori chiar fără corturi.

4) Regele Comm: genei XIII, 7.

5) Adică provinciile sudice ale Armeniei.

6) Regele Iberiei, XI, 8.

terfecto filio Radamisto¹, quasi proditore, quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti Moschi², gens ante alias socia Romanis, avia Armeniae incursavit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebant. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent cur, datis nuper obsidibus³ redintegrataque amicitia, quae novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniae possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Volgesen commotum, quia causa quam vi agere mallet⁴: sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis⁵ virtutem fortunaque, saepius jam clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, satis comperto Volgesen defectione Hyrcaniae⁶ attineri, suadet Tiridati precibus Caesarem aggredi: posse illi regnum stabile et res incruentas contingere, si omissa spe longinqua et sera, praesentem potioreque sequeretur.

XXXVIII. Placitum dehinc, quia, commeantibus invicem nuntiis, nihil in summam pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari. Mille equitum praesidium Tiridates affere sibi dicebat; quantum Corbuloni cujusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loriceis et galeis, in faciem pacis, veniretur. Cuicumque mortalium, nedum veteri et provido duci, barbarae astutiae patuissent: ideo arctum inde nume-

1) Cf. XI, 41.

2) Moschi locuiau pe țărmurile mării Negre între Iberia și Colchida, la nordul Armeniei, pe care o invadară deci prin partea mai greu de invadat pentru Romani.

3) Cf. XIII, 9.

4) Și Tiridates și Volgeses.

5) Asupra Arsacizilor, II, 1.

6) Hyrcanii locuiau la sud-estul mării caspice.

rum finiri et hinc majorem offeri, ut dolus pararetur ; nam equiti, sagittarum usu exercito, si detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamen intellectu, rectius de iis, quae in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos respondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit, cui accita per noctem aliis ex castris tria milia tertianorum pernicuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates, vergente jam die, procul adstitit, unde videri magis quam audiri posset. Ita sine congressu dux Romanus abscedere militem sua quemque in castra jubet.

XXXIX Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut comneatus nostros, Pontico mari et Trapezunte oppido adventantes¹, interciperet, propere discedit. Sed neque comneatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur praesidiis nostris inessos, et Corbulo, ne irritum bellum traheretur utque Armenios ad sua defendenda cogeret, excindere parat castella : sibi quae quod validissimum in ea praefectura, cognomento Volandum², sumit ; minora Cornelio Flacco legato et Insteio Capiton³, castrorum praefecto, mandat. Tum, circumspicitis munimentis et quae expugnationi

1) Aceste provizii veniau din Bizanț și din provinciile asiatice prin Pontul Euxin și luau apoi drumul pe uscat.

2) Cetate necunoscută ; eră la câte va zile la vest de Artaxata.

3) Probabil tot cetarionul pomenit la capitolul 9 și devenit acum prefect de tabere.

idonea provisus, hortatur milites ut hostem vagum, neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignavia in fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriaque pariter et praedae consulerent. Tum, quadripertito exercitu, hos in testudinem conglobatos subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere jubet; litigatoribus funditoribusque attributus locus, unde eminus glandes torquebant, ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari undique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut, intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi¹, capta escersu munimenta, omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. Et imbellis vulgus sub corona² venundatum; reliqua praeda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac praefectus usi sunt; tribusque una die castellis expugnatis, cetera terrore et alia sponte incolarum in deditionem veniebant. Unde orta fiducia caput gentis Artaxata³ aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductae legiones, quæ, si amnem Araxen, qui moenia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul et latioribus vadis transiere.

XL. At Tiridates, pudore et metu, ne, si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur, si prohiberet, impeditis locis seque et equestres copias illigaret, statuit postremo ostendere aciem et dato die⁴ proelium incipere, vel simulatione fugæ locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro

1) *Sub corona* = prizonierii vânduți de sclavi aveau o coroană pe cap.

2) *Obices portarum* = baricadele ridicate in dosul porților.

3) Oraș pe Araxis.

4) *Dato die* = la momentul prielnic.

duce nostro, qui viæ pariter et pugnæ¹ composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis²; recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites tuebantur, quibus iusserat ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius et cetera manus equitum ibat, productione cornu sinistro per ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu exciperetur. Assultare ex diverso³ Tiridates, non usque ad ictum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines et diversos⁴ consectari posset. Ubi nihil temeritate solum, nec amplius quam decurio equitum⁵, audentius progressus et sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit.

XLI. Et Corbulo, castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret obsidioque circumdaret, agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. Dein, postquam exploratores attulere longinquum regis iter, et Medi⁶ an Albani⁷ peterentur incertum, lucem operitur, præmissa levi armatura, quæ muros interim ambiret oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani, portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere; quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus, de-

1) *Viae pariter pugnae*, dativ de intenție.

2) Restul acestei legiuni nu venise cu armata lui Corbulo.

3) *Ex diverso* = din partea sa.

4) *Diversos* = izolați.

5) Decurionii erau un fel de subofițeri. Erau trei de fiecare companie de cavalerie, fiecare având câte zece oameni sub comanda lui. Cel mai vechiu era și comandantul trupei.

6) La est de Armenia.

7) La nord-est de Armenia, spre marea Caspică.

letaque et solo æquata sunt, quia nec teneres sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium, nec id nobis vitium erat, quod firmando præsidio et capessendo bello divideretur, vel, si integra et incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria, quod capta essent. Adjicitur miraculum, velut numine oblatum: nam cuncta (extra tectis) hactenus sole illustria fuere; quod mœnibus cingebatur, repente ita atra nube coopertum fulguribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis, exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus¹ imperator Nero, et senatus consulto supplicationes habitæ; statuæque et arcus et continui consulatus principi, utque inter festos referretur dies quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliæque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius², de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ dis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit, eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent et humana non impedirent.

XLII. Variis deinde casibus jactatus et multorum òdia meritis reus, haud tamen sine invidia Senecæ, damnatur. Is fuit P. Suillius³, imperitante Claudio terribilis ac venalis, et mutatione temporum, non quantum inimici cuperent, demissus, quique se nocentem videri quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repositum credebatur senatus consultum pœnaque Cinciae legis⁴ adversum eos qui pretio causæ oravissent. Nec Suillius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, et Senecam increpans in-

1) *Continui consulatus* = consulatul pe mai mulți ani.

2) Cf. XII, 11. C. Cassius Longinus, celebru ca și tatăl său prin erudiția lui juridică. Exilat de Neron, fu rechemat de Vespasian.

3) Cf. IV, 31 ; XI 1.

4) Despre legea Cincia, XIII, 5.

fensum amicis Claudii, sub quo justissimum exilium¹ pertulisset. Simul, studiis inertibus² et juvenum imperitiae suetum, vivere iis qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. Se quaestorem Germanici³ illum domus ejus adulterum fuisse⁴. An gravius aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum praecipis, intra quadriennium regiae amicitiae, ter millies sestertium paravisset⁵? Romae testamenta et orbos velut indagine ejus capi; Italiam et provincias immenso fenore hauriri⁶. At sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac dicendo partam dignationem subitae felicitati submitteret.

XLIII. Nec deerant qui haec isdem verbis aut versa in deterius Senecae deferrent. Repertique accusatores directos socios, quum Suillius provinciam Asiam regeret⁷, ac publi a pecuniae peculatum detulerunt. Mox, quia inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum urbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. Li-acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli

1) Despre exilul lui Seneca, XII, 8.

2) *Studiis inertibus* = studii moarte de retorică.

3) Cf. IV, 31.

4) Seneca era acuzat de a fi sedus pe Julia, fiica lui Germanicus, XII, 8.

5) Mai mult de 55 milioane lei.

6) După Dione Cassius războiul cu Britannia (XIV) ar fi izbucnit din pricina asprimei cu care Seneca ceruse deodată să i se dea îndărăt cele patruzeci de milioane de sesterți împrumutați Br tannilor cu procente enorme.

7) Fusese consul prin substituție la 46 d. Chr.

civilis¹ detrusum, Juliam², Drusi filiam, Sabinamque Pop-pæam ad mortem actas, et Valerium Asiaticum³, Lusium Saturninum⁴, Cornelium Lupum⁵ circumventos jam equitum Romanorum agmina⁶ damnata omnemque Claudi sævitiã Suillio objectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat donec eam orationem Caesar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui⁷, nullam cunjusquam accusationem ob eo coactam. Tum jussa Messalinæ prætendi, et labare defensio : cur enim neminem alium delectum qui sævienti impudicæ vocem præberet ? Punniendos rerum atrocium ministros, ubi, pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent⁸. Igitur, adempta bonorum parte (nam filio⁹ et nepti¹⁰ pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris aut avixæ¹¹ acceperant), in insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo ;

1) Nu se ştie de ce acuzaţie e vorba aici. Singura revoltă pe timpul lui Claudiu, fusese răscoala lui Scribonianus în Dalmaţia, (XII, 52).

2) Cf. XII, 32.

3) Cf. XI, 1 şi următoarele.

4) Necunoscut.

5) Consul prin substituţie la 42 d. Chr. Fusese proconsul în Creta.

6) „Claudiu semnă decretul de moarte la mal mult de trel sute de cavaleri romani“, Suetoniu, *Viaţa lui Claudiu*, 29.

7) El îşi scrisese memoriile vieţii.

8) *Delegent* = aruncă asupra altora.

9) Suillius avea doi fii (XI. 2). Cel de care e vorba aici se numia Nerullinus (XII, 25); celalt fusese exilat (XI, 36), şi poate murise.

10) Fiica lui Nerullinus.

11) E vorba de nevasta lui Suillius, mama lui Nerullinus şi bunica fetei lui.

ferebaturque copiosa et molli vita secretum illud¹ toleravisse. Filium ejus Nerullinum aggressis accusatoribus per invidiam patris et crimina² repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta ultione

XLIV. Per idem tempus Octavius Sagitta, plebei tribunus, Pontiae, mulieris nuptae, amore vecors, ingentibus donis aduiterium et mox, ut omitteret maritum, emercuratur, suum matrimonium promittens ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem causari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. Octavius contra modo conqueri, modo minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans, denique salutem, quae sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, noctem unam ad solatium poscit, qua delentis modum in posterum adhiberet. Statuitur nox; et Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. Ille, uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore et ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio; et pars tenebrarum libidini seposita. Ex qua incensus, nihil metuentum ferro transverberat, et accurrentem ancillam vulnere absterret cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta caedes, haud ambiguus percussor: quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni injurias ultum esse. Com-moveratque quosdam magnitudine exempli, donec ancilla, ex vulnere refecta, verum aperuit; postulatusque apud consules² a patre interfectae, postquam tribu-natu abierat³, sententia patrum et lege de sicariis condemnatur⁴.

1) *Secretum illud* = acest exil.

2) Care prezidau senatul.

3) Tribunii nu puteau fi chemați în justiție.

4) Legea lui Sulla dela 80 a. Chr. Pedepsa era confiscarea averii și deportarea într-o insulă.

XLV. Non minus insignis, eo anno, impudicitia magnorum reipublicæ malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæi, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini¹, consulari et triumphali decore præfulgentis: nam Ollium, honoribus nondum functum², amicitia Sejani³ pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere præter honestum animum. Quippe mater ejus⁴, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat; opes claritudini generis sufficiebant; sermo comis, nec absurdum ingenium. Modestiam præferre, et lascivia usi: rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret adspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens; neque affectui suo aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illic libidinem transferbat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufri Crispini⁵, equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit juvena ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur; nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur.

XLVI. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem, sive ut accenderet, ac, si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens e convivio Caesaris, se ire ad illam, sibi concessam dicitrans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium. His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur; sed, accepto aditu⁶, Poppæa pri-

1) Cf. I, 80; IV, 46.

3) Nususese decât questor.

2) Cf. V, Frag. a.

4) Cf. XI, 1.

5) Cf. XII, 12.

6) *Accepto aditu* = primită la palat.

num per blandimenta et artes valescere, imparē cupidini se et forma Neronis captam simulans; mox acri jam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se dicitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ quod nemo adæquerat. Illum animo et cultu magnificum; ibi se summa fortunæ digna visere: at Neronem, pellice ancilla¹ et assuetudine Actus devinctum, nihil e contubernio servili nisi abjectum et sordidum traxisse, Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu Otho: et ad postremum, ne in Urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur; ubi usque ad civilia arma² non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.

XLVII. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quæsit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam³, socors ingenium ejus in contrarium trahens⁴, callidumque simulatorem interpretando. Quem metum Graptus, ex libertis Cæsaris, usu et senecta Tiberio abusive domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Mulvius⁵ in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat; ventitabatque illuc Nero, quo solutius, Urbem extra, lasciviret. Igitur rezedienti⁶ per viam Flaminiam compositas insidias fatoque evitatas, quoniam diverso

1) De fapt, Acte era libertă.

2) Care aduse pe Galba la imperiu.

3) Se căsătorise cu o fată a lui Claudiu și dușmanii lui pretindeau că era candidat la domnie.

4) *Trahens* = interpretând.

5) *Pons Mulvius*, era la nord de Roma, unde calea Flamină se întâlnește cu Tibrul.

6) *Rezedienti* = dacă s'ar fi întors.

itinere¹ Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Sullam ementitur, quia forte, rediuntibus ministris principis quidam, per juvenilem licentiam, quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam neque clientium Sullæ agnitus, maximeque despecta et nullius ausi capax natura ejus a crimine abhorrebat, Perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria et Massiliensium mœnibus coerceri jubetur.

XLVIII. Isdem consulibus auditæ Puteolanorum² legationes, quas diversas ordo³, plebs ad senatum miserant, illi vlm multitudinis, hi magistratuum et primi cujusque avaritiam increpantes. Eaque seditio, ad saxa et minas ignium progressa, ne cædem et arma proligeret, C. Cassius⁴ adhibendo remedio delectus. Quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso ad Scribonios⁵ fratres ea cura transfertur, data cohortie prætorii; cujus terrore et paucorum supplicio rediit oppidanis concordia.

XLIX. Non referrem vulgarissimum senatus consultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum⁶ permittebatur, nisi Pælus

1) Pe *Via Salaria*, la apus de *Via Flaminia*. Ea ajungea la Porta Collina, treçând alături de grădinile lui Sallustiu (azi Pincio), devenite proprietate imperială (XI, 1).

2) Azi Puzzoli.

3) Sau sfatul decurionilor.

4) Cf. XII, 12.

5) Unul se numia Rufus; celalt Proculus. Fură în acelaş timp guvernatori ai celor două Germanii. Bănuiti de Neron, fură chemați de acesta în Grecia, unde se afla el, și siliți să se sinucidă (*Hist.*, IV, 41).

6) Încă sub republică se luase măsuri pentru limitarea numărului gladiatorilor din serviciul unui particular. August și Tiberiu luară dispoziții la fel în această privință.

Thrasea¹ contra dixisset præbuissetque materiem ob-
trectatoribus arguendæ sententiæ. Cur enim, si rempu-
blicam egere libertate senatoria crederet, tam levia con-
sectaretur ? Quin de bello aut pace, de vectigalibus et
legibus, quibusque aliis res Romana contineretur, sua-
deret dissuaderetve ? Licere patribus, quoties jus di-
cendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere
relationemque in ea postulare². An solum emendatione
dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur : ce-
tera per omnes imperii partes perinde egregia quam si
non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret ? Quod
si summa³ dissimulatione transmitterentur, quanto magis
inanibus abstinendum ? Thrasea contra, rationem pos-
centibus amicis, non præsentium ignarum respondebat
ejusmodi consulta corrigere, sed patrum honori dare,
ut manifestum fieret magnarum rerum curam non
dissimulatos, qui animum etiam levissimis adver-
terent.

L. Eodem anno, crebris populi flagitationibus, immo-
destiam publicanorum⁴ arguentis, dubitavit Nero an
cuncta vectigalia omitti juberet, idquæ pulcherrimum
donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, mul-
tum prius laudata magnitudine animi, attinere sena-
tores. dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus
respublica sustineretur, deminuerentur : quippe, sublatis
portoriis⁵, sequens ut tributorum⁶ abolitio expostularetur.
Plerasque vectigalium societates a consulibus et tri-

1) Post consul. Moartea Iul, XVI, 21 sqq.

2) *Relationem* = a cere o discuție publică asupra acestei chestiuni.

3) *Summa*, plur. neutru = chestiunile cele mai înalte.

4) Cf. IV, 6.

5) *Portoriis* = vămile.

6) *Tributorum* = impozitele directe.

bunis plebis constitutas, acri¹ etiam tum populi Romani libertate : reliqua mox ita provisă, ut ratio quæstum et necessitas erogationum² inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent.

LI. Ergo edixit princeps, ut leges cujusque publici, occultæ ad id tempus, prosciberentur ; omissis petitiones non ultra annum resumerent ; Romæ prætor, per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent ; militibus immunitas servaretur, nisi in iis quæ veno exercerent³ ; aliaque admodum æqua, quæ brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque⁴ et quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmari-nas provincias frumenti subvectio ; et ne censibus negotiatorum⁵ naves adscriberentur tributumque pro illis penderent, constitutum.

LII. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum⁶ et Pompeium Silvanum⁷ absolvit Cæsar, Camerinum adversus privatos et paucos, sævitix magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes : Silvanum magna vis ac-

1) *Acri* = puternică.

2) *Necessitas erogationum* = cifra cheltuelilor necesare.

3) In garnizoanele lor.

4) Nu se ştie pe ce erau aceste impozite.

5) Riscul comerţului pe mare explică această imunitate acordată corăbiilor de comerţ.

6) Muri împreună cu fiul său la 67 din porunca lui Helius, libertul lui Neron (Dione Cassius).

7) Probabil acelaş despre care se vorbeşte în *Hist.*, II, 86 ; III, 50 ; IV, 47. Fost consul subrogat la 45 şi apoi comandant al armatelor din Dalmaţia.

cusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testum; reus illico defendi postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate et senectate, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

LIII. Quietæ ad id tempus¹ res in Germania fuerant ingenio ducum, qui, pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pompeius² et L. Vetus³ ea tempestate⁴ exercitui præerant. Ne tamen segnem militem atinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem⁵ coercendo Rheino absolvit, Vetus Mossellam atque Ararim facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ, per mare, dein Rhodano et Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque littora fierent. Invidit operi Aelius Gracilis, Belgicæ legatus, deterrendo Veterem ne legiones alienæ provinciæ⁶ inferret studiaque Galliarum affectaret, formidolosum id imperatori dicentis; quo plerumque prohibentur conatus honesti.

LIV. Ceterum, continuo exercituum otio, fama incescit ereptum jus legatis ducendi in hostem. Eoque Frisii⁷ juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per

1) De la anul. 50 d. Chr., dată când Tacit a vorbit pentru ultima dată de Germania (XII, 28).

2) Socrul lui Seneca. Fost consul subrogat.

3) L. Antistius Vetus, consul la 55. El a mandă armata Rinului superior, Paulinus armata Rinului infer.or.

4) Sfârșitul anului 55.

5) Un dig ridicat pe stânga Rinului pentru a apăra Gallia de Inundații.

6) Adică în Gallia Belgiană, guvernată de Gracilis, unde ar fi trebuit să treacă lucrările.

7) Cf. I, 60; XI, 19.

lucus admoveere ripæ¹ agrosque vacuos et militum usui sepositos² insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Jamque fixerant do nos, semina arvis intulerant, utque patrium solum exercebant, quum Dūbius Avitus³, accepta a Paulino provincia, minitendo vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos aut novam sedem a Cæsare impetrarent, perpulit Verritum et Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiantur, inter ea quæ barbaris ostentantur, intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percunctantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum, et quinam forent rogitanter, postquam audiverant earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute et amicitia Romana præcellerent, nullos mortaliū armis aut fide ante Germanos esse exclamant, degrediunturque et inter patres considunt : quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit, Frisios decedere agris jussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus necessitatem attulit, captis cæsisve qui pervicacius restiterant.

LV. Eisdem agros Ampsivarii⁴ occupavere, validior gens non modo sua copia, sed adjacentium populorum

1) Țărmlul drept al Rinului (al bratului ce curge între Walhal și canalul lui Drusus), pe care Romanii își rezervase pământuri.

2) Pentru a ține la distanță pe barbari, Romanii aveau obiceiul de a și rezerva dincolo de frontierele lor un spațiu în care nu permiteau nimănui să locuiască.

3) Fost guvernator al Aquitaniei, cu titlul de propretor.

4) Locuiau la vest de Ems, în Olanda, II, 8.

miseratione, quia pulsi a Chaucis¹ et sedis inopes tutum exilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes et nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum se rebellionem Cherusca² jussu Arminii referens, mox Tiberio et Germanico ducibus stipendia meruisse, et quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subiceret. Quo tantam partem campi jacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem, modo ne vastitatem et solitudinem mallent quam amicos populos. Chamavorum³ quondam ea arva, mox Tubantum⁴, et post Usiporum fuisse. Sicuti cœlum deis, ita terras generi mortalium datas; quæque vacuæ, eas publicas esse. Solem inde suspiciens et cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellente contueri inane solum. Potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.

LVI. Et comnotus his Avitus patienda meliorum imperia ait: id dis, quos implorarent, placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent, neque alios judices quam se ipsos paterentur. Hæc in publicum Ampsivariis respondit, ipsi Boiocalo, ob memoriam amicitiae daturum agros. Quod ille ut proditoris pretium aspernatus, addidit: „Deesse nobis terra in vitam, in qua moriamur non potest.“ Atque ita infensis utrinque animis discessum. Illi Bructeros, Tenc-

1) Cf. I, 38.

2) E vorba de răscoala ce aduse dezastrul lui Varus. În sărcinați cu răzbunarea acestui dezastru, Tiberiu comandă în Germania de la 9—11, Germanicus de la 12—16.

3) Locuiau la răsăritul Rinului și la nord de Lippa.

4) Tubanții locuiau la sud de Chamavi; Usipeții și mai la sud, spre îmbucătura Meinului, I, 51.—

teros¹, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant: Avitus, scripto ad Curtilium Manciam², superioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus, arma e tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium militaris ni causam suam dissociarent, Igitur, absistentibus his, pari metu exterriti Bructeri; et ceteris quoque aliena pericula defendentibus, sola Ampsivariorum gens retro ad Usipos et Tubantes concessit. Quorum terris exacti, quum Chattos, dein Cheruscos³ petissent, errore longo, hospites egeni, hostes in alieno, quod juventutis erat, cæduntur; imbellis ætas in prædam divisa est.

LVII. Eadem æstate, inter Hermundurios⁴ Chatto-que certatum inagno prælio, dum flumen⁵, gignendo sale fecundum et conterminum, vi trahunt, super libidinem cuncta armis agendi religione insita, eos maxime locos propinq are cælo⁶ precesque mortalium a deis nusquam propius audiri: inde, indulgentia numinum, illo in amne illisque silvis salem provenire, non, ut ulias apud gentes, eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis, concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum. Chattis exitiosius fuit, quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi, viri, cuncta vi. ta occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebant. Sed civitas Ubiorum⁷ socia nobis, malo improvise afflictata est. Nam igneo terra

1) Cf. I, 51.

2) Comandă în Germania din 56.

3) Cf. I, 55, 56.

4) Hermundurii erau un trib suev, la est de Chatti.

5) Probabil fluviul Saale.

6) Germanii credeau că zeii stăteau în munții și pădurile din care isvoră fluviul.

7) Cf. I, 36.

editi villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper coloniæ mœnia. Neque extinguere poterant, non si imbres caderent, non fluvialibus aquis aut quo alio humore donec, inopia remedii et ira cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere, dein, resistentibus flammis, propius sgressi, ictu fustium aliisque verberibus ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori derepta injiciunt, quanto magis profana et usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

LVIII Eodem anno Ruminalem arborem¹ in comitio² quæ octingentos et triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivisceret.

1) După tradiție sub acest smochin fusese găsiți Romulus, Remus și lupoanca ce-i alăptă.

2) Locul de întrunire al patricienilor, sub republică. Era la poalele Capitoliului.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS DECIMUS

CUPRINSUL CĂRȚII XIV A ANALELOR

- I—III. Poppaea ațâță pe Neron împotriva Agrippinei. Gândurile incestuoase atribuite Agrippinei. Neron se hotărăște să o omoare. Planul urzit de libertul Anicetus.
- IV—VIII. Neron dă un ospăț mamei sale în villa din Bauli : speranța Agrippinei. Incercarea criminală de a o arunca în mare : ea scapă înotând. Reflecțiile Agrippinei. Neliniștea lui Neron. Anicetus spune că e gata să făptuiască crima. Șiretenia pusă la cale pentru a înlătură bănuelile. Agrippina e asasinată.
- IX. Inmormântarea. Mormântul ei. Presimțirile Agrippinei : ambiția ei e însă mai puternică decât temerile.

- X — XIII. Remuşcarea lui Neron. Se retrage la Neapoli. Adresează senatului o scrisoare plină de învinuiri împotriva mamei sale. Opinia publică e împotriva lui Seneca. Linguşirile josnice ale senatului : protestarea lui Thrasea. Reîntoarcerea lui Neron la Roma. Se urcă pe Capitoliu. Deslănţuirea patimilor lui.
- XIV — XVI. Neron vizitiu şi cântăreţ din chitară. Nobilii şi cavalerii se urcă pe scenă şi se coboară în arână. Instituirea Juvenalelor. Destrăbălarea publică. Neron apare în teatrul său : trupa Augustanilor. Neron râvneşte la gloria de poet.
- XVII. Lupta sângeroasă dintre locuitorii din Pompei şi cei din Nuceria.
- XVIII. Procesele intentate de locuitorii din Cyrena lui Pedius Blæsus şi Acilius Strabo. Afacerea domeniilor regelui Apion.
- XIX. Moartea lui Domitius Afer şi a lui M. Servilius.
- XX — XXI. Instituirea Quinquennalelor. Lupta de întrecere în poezie şi elocinţă. Opinia publică. Neron ia premiul de elocinţă.
- XXII. Apariţia unei comete : Roma vede în această apariţie o prevestire a căderii apropiate a lui Neron. Indepărtarea lui Rubellius Plautus. Neron se scaldă în apa Marcia şi cade bolnav.

- XXIII — XXVI. Afacerile din Orient. Marșul victorios al lui Corbulo. Adăpostindu-se în grote, locuitorii mor înăbușiți. Osteneala și lipsurile armatei romane. Descoperirea unui complot împotriva lui Corbulo. Ti-granocerta îi deschide porțile. Luarea fortului Legerda. Supunerea completă a Armeniei. Corbulo e numit guvernator al Syriei.
- XXVII. Cutremurul de pământ în Laodicea. Trimiterea veteranilor la Antium și Tarent : depopularea acestor orașe : zădărnicia remediuului ; comparația cu vechile colonii militare.
- XXVIII. Alegerea pretorilor. Regulamentul asupra apelu-
rilor la senat. Procesul și condamnarea lui Vibius Serenus.
- XXIX — XXX. Afacerile Britanniei. Suetonius Paulinus pregătește o expediție împotriva insulei Mona. Infrângerea Britanilor : sanctuarele Druizilor sunt distruse.
- XXXI. Răzvrătirea provinciei. Purtarea nevrednică a învingătorilor : lăcomia și sălbătăcia veteranilor. Trinobanții și regina Boudicca. Colonia militară din Camulodunum e distrusă de răsculați.
- XXXII — XXXIII. O legiune romană e înfrântă și măcelărită. Londra și Verulam sunt evacuate de Suetonius. Răzbunarea teribilă a barbarilor.

- XXXIV — XXXVII. Suetonius, în fruntea a zece mii de oameni, ia poziția de luptă. Indemnurile aduse Britanilor de regina Boudicca. Cuvântarea lui Suetonius către soldații săi. Infrângerea și distrugerea barbarilor. Moartea reginei.
- XXXVIII — XXXIX. Suetonius primește ajutor. Greutățile, pe care le întâmpină din pricina geloziei procuratorului Classicianus. Neron trimite la fața locului pe libertul său Polycletus.
- XL — XLI. Evenimentele interne. Testamentul presupus : naștere ilustră ; ridicarea vinovaților.
- XLII — XLVII. Pedanius Secundus, prefectul Romei, e asasinat de unul din sclavii săi. Manifestația populară. Deliberarea în Senat. Discursul lui Cassius. Edictul imperial. Chinierea sclavilor lui Pedanius. Atitudinea amenințătoare a mulțimii. Procesul de dilapidare intentat lui Tarquitiu Regulus. Moartea lui Memmius Regulus. Sfințirea unui gimnaziu.
- XLVIII — XLIX. Procese de vioiare a majestații. Procesul pretorului Antistius, acuzat că ar fi citit în public versuri injurioase împotriva împăratului. Opunerea curagioasă a lui Thrasea îi atrage ura lui Neron.
- L. Procesul lui Fabricius Veiento. Neron aduce procesul înaintea lui. Exilul lui Veiento.

- LI. Moărtea lui Burrus. E înlocuit de Rufus și Tigellinus. Caracterul acestora.
- LII — LVI. Invinuirile formulate împotriva lui Seneca. Solicită o audiență și roagă pe împărat să-i îngăduie să-i lase lui toată averea și să părăsească curtea. Răspunsul ipocrit și refuzul lui Neron. Seneca își schimbă felul de viață.
- LVII — LIX. Tigellinus e din ce în ce mai favorizat. Uciderea lui Sulla și a lui Plautus. Scrisoarea lui Neron către Senat.
- LX — LXIV. Neron se desparte de Octavia : se căsătorește cu Poppaea. Indepărtarea și rechemarea Octaviei : manifestările populare. Mânia Papaei. Exilul și moartea Octaviei. Mila, pe care o deșteaptă în sufletul tuturor, nenorocirile sale. Capul ei e dus Poppaei. Votarea mulțumirilor către zei : părerile istoricului.
- LXV. Moartea libertilor Doriphorus și Pallas. Seneca, învinuit de complot cu Pison, obține pedepsirea acuzatorului său.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

812	59	{ C. Vipstanus Apronianu C. Fonteius Capito
813	60	{ Nero Claudius Caesar IV Coss. Cornelius Lentulus
814	61	{ C. Caesennius Paetus C. Petronius Turpilianus
815	62	{ P. Marius Celsus L. Asinius Gallus

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS DECIMUS

I. C. Vipstano¹, C. Fonteio² consulibus, diu meditatam scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii³ coalita audacia et flagrantior in dies amore Poppææ⁴, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae, incolumi Agrippina, haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret principem et pupillum vocaret, qui, jussis alienis obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? For-

1) Proconsul al Africeii la 69 d. Chr.

2) Eră fiul lui Fontelus Capito (IV, 36). La suirea pe tron lui Galba, el comandă în Germania. Muri asasinat de doi din locotenenții săi, fie că voise să-i ademenească într'o conjurație, fie că se opusese la conjurația acestor locotenenți. (*Hist.*, I, 7 ; III, 62). Tacit îl învinovățește de lăcomie și desfrâu.

3) Neron domniă de cinci ani și eră în vârstă de douăzeci și doi de ani.

4) Asupra Poppaei, XIII, 43,

mam scilicet displicere et triumphales avos¹? an fecunditatem² et verum animum? Timeri ne uxor saltem³ injurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset redderetur ipsa Othonis⁴ conjugio: ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret, periculis ejus immixta. Haec atque talia, lacrimis et arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi potentiam matris et credente nullo usque ad cædem ejus duratura filii odia.

II. Tradit Cluvius⁵ ardore retinendæ Agrippinam potentiae eo usque provectam, ut medio diei, quum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam et incesto paratam: jamque lasciva oscula et prænuntias flagitii blanditias annotantibus proximis. Senecam contra muliebres illecebras subsidium a femina petivisse, immissamque Acten⁶ libertam, quæ, simul suo periculo et infamia Neronis anxia, deferret pervulgatum esse incestum, gloriante

1) Plural oratoric. De fapt, numai bunicul său de pe mamă. Poppaeus Sabinus, învingătorul Thracilor, obținuse triumful. (*Ann.*, IV, 46).

2) Avea un fiu cu Rufrius Crispinus, ce urmă să fie ucis de Neron (XIII, 45). Octavia, dimpotrivă, eră sterilă.

3) Poppaea pretindea că Agrippina jignia senatul și complota împotriva lui (XIV, 11); că mândria și lăcomia ei întârtau mulțimea (XII, 7). Dacă Poppaea ar deveni nevasta lui Neron, ea ar îndrăzni să-l informeze de purtarea Agrippinei. De aceea Agrippina se împotriviă la căsătoria lor.

4) Cf. XIII, 45.

5) Cluvius, istoricul domniei lui Neron și a succesorilor lui până la moartea lui Vitellius.

6) Despre Acte, XIII, 12.

matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus¹ non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id memorat ejusdemque libertæ astu disjectum. Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinât, seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis stuprum cum Lepido² spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis³ provoluta, et exercita ad omne flagitium patrum nuptiis⁴.

III. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus, abscedentem in hortos aut Tusculanum⁵ vel Antiatem⁶ in agrum laudare quod otium capesseret⁷. Postremo, ubi-

1) Despre istoricul Fabius Rusticus, XIII, 20.

2) Probabil fiul lui M. Aemilius Lepidus, consul în anul 6 d. Chr., (*Ann.*, III, 72). Eră în Germania în momentul conspirației lui Lentulus Gaetulicus (IV, 30), în care fiind implicat, fu ucis. Prin mama lui Julia, acest Lepidus era nepotul lui August. Favorit al lui Caligula, și soț al Drusillei, sora lui Caligula, el trăise și cu cele două surori ale nevestei lui, Julia Livilla și Agrippina (Suetoniu, *Viața lui Caligula*, 24).

3) În privința acestei legături, cf. XII, 25.

4) Iată ce zice în această privință Suetoniu, *Viața lui Neron*, 28 : „E sigur că râvnise la mama lui, dar fu împiedecat de dușmănia Agrippinei, de teamă că nu cumva această femeie violentă și aprigă să abuzeze de acest nou fel de favoare. El puse totuș printre concubinele lui o femeie ce seamănă mult cu Agrippina.

5) Azi Frascati.

6) Neron se năcuse la Antium, ca și Caligula, El împodobi orașul și trimisese acolo chiar o colonie de veterani aleși din pretorienii cei mai bogați.

7) Suetoniu pretinde și mai mult : „El o necăji mereu cât timp stătù la Roma, ridicându-i procese. Când se retrase la

cumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit, hactenus consultans, veneno an ferro vel qua alia vi. Placuitque primo venenum: sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentæ; atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum et cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et, ne quis illi tanto facinori delectus jussa sperneret, metuebant¹. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum præfectus et pueritiæ Neronis educator², ac mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo navem posse componi docet, cujus pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram: nihil tam capax fortuitorum quam mare; et si naufragio intercepta sit quem adeo iniquum ut sceleri assignet quod venti et fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum et aras et cetera ostentandæ pietati.

IV. Placuit³ solertia, tempore etiam jura, quando Quinquatruum⁴ festos dies apud Baias⁵ frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentium iracundias et placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis

ţară, trimise oameni ca s'o insulte, trecând prin faţa vilei ei, fie pe uscat, fie pe mare (*Viaţa lui Neron*, 34).

1) Suetoniu mai pune pe seama lui Neron un plan: „El născoci o maşină care ar fi făcut să-i cadă plafonul în cap în timpul somnului. Acest plan fu însă aflat“. *Viaţa lui Neron*, 35.

2) Cf. XIII, 15.

3) Suetoniu spune că planul fusese pus la cale de Neron şi nu de Anicetus.

4) Se serbau la 9 Martie (ziua naşterii zeiţei), şi ţineau 5 zile.

5) Cf. XIII, 21.

efficeret acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc obvius in littora (nam Antio adventabat) excipit manu et complexu ducitque Baulos¹ : id villæ nomen est, quæ, promontorium Misenum inter et Baianum lacum², flexo mari alluitur. Stabat inter alias navis ornatior³, tanquam id quoque honori matris daretur : quippe sueverat triremi et classiariorum remigio vehi ; ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit exstitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguum, gestamine sellæ Baias pervectam⁴. Ibi blândimentum sublevavit metum, comiter excepta superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociarêt, tracta in longum convictu, prosequitur abeuntem, arctius oculis et pectori hærens, sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus adspectus quamvis ferum animum retinebat.

V. Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus, ex quis Crepereius Gal-

1) Bauli erà o vilă ce aparținuse lui Hortensius și mai târziu Antoniei, nevasta lui Drusus. Ea făcea acum parte din domeniile imperiale.

2) Lacul Baiae, e lacul numit Lucrinum, umplut cu totul la 1538 printr'o erupție vulcanică.

3) Corabia ce avea s'o aducă pe Agrippina de la Bauli la Baiae, unde Neron îi oferia o masă.

4) Suetoniu pretinde că Neron porunci mateloșilor să strice corabia cu care venise Agrippina, izbind-o de o stâncă, pentru ca la reîntoarcere să-i ofere corabia fatală pregătită anume pentru dânsa.

VIII. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad littus. Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere; alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere; questibus, votis, clamore diversa rogitantium aut incerta respondentium omnis ora compleri; affluere ingens multitudo cum luminibus, atque, ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum sese expedire, donec adspectu armati et minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat refractaque janua obvios servorum abripit, donec ad fores cubiculi veniret; cui pauci adstabant, ceteris terrore irumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat et ancillarum una, magis ac magis anxia Agrippina¹, quod nemo a filio² ac ne Agerinus quidem: aliam fore lætæ rei faciem; nunc solitudinem ac repentinos strepitus et extremi mali indicia. Abuente dehinc ancilla: „Tu quoque me deseris“ prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeio et Obarito, centurione classario, comitatum, ac, si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium. Circumsistunt lectum percussores; et prior trierarchus fusti caput ejus afflixit. Jam in mortem centurioni ferrum destringenti protendens uterum: „Ventre ferri,“ exclamavit, multisque vulneribus confecta est³.

IX. Haec consensu produntur. Adspexeritne matrem exanimem Nero et formam corporis ejus laudaverit, sunt

1) *Abl. absolut.*

2) *A filio, subînțelea venriet.*

3) Pentru că pânțelele purtase pe un monstru ca Neron. Cf. tragedia lui Seneca, *Octavia*, v. 368: „Murind, nefericita rugă pe făptașul crimei să-i lovească pânțelele cu fierul crud: Străpunge-l, străpunge-l, căci el a purtat un astfel de monstru!“.

qui tradiderint, sunt qui abnuant¹. Cremata est nocte eadem convivali lecto et exsequiis villibus : neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus. Mox domesticorum cura levem tumulum accepit, viam Miseni propter et villam Cæsaris dictatoris, quæ subjectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus ejus, cognomento Mnester, ipse se ferro transegit, incertum caritate in patronam an metu exitii. Hun: sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempseratque. Nam consulenti super Nerone responderant Chaldæi fore ut imoeraret, matremque occideret ; atque illa : „Occidat, inquit, dum imperet“.

X. Sed a Cæsare perfecto demum scelere magnitudo ejus intellecta est. Reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exurgens et mentis inops, lucem opperiebatur, tanquam exitium allaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum manum gratantiumque quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset. Amici dehinc adire templa, et, cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis et legationibus lætitiâ testari : ipse, diversa simulatione, mæstus et quasi incolumitati suæ infensus ac morti parentis illacrimans². Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et littorum gravis adspectus (et erant qui crederent sonitum tubæ collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri), Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat repertum cum ferro

1) Şi Suetoniu afirmă acelaş lucru : „El aleargă să-i vadă cadavrul. O atinse cu mâna, lăudând mai multe părţi ale corpului şi criticând altele. În răstâmp, ceruse să bea“. *Viaţa lui Neron*, 34.

2) Asupra remuşcării lui Neron, cf. Suetoniu, *Viaţa lui Neron*, 34 : „Cu toate linguşirile senatului şi poporului, nu putu scăpa de remuşcări : el mărturisî mai târziu că icoana

niam¹, præfectura functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum² sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lollia Paulina³ cineres reportari sepulcrumque extrui permisit; quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium⁴ pœna exsolvit. Nam Siliana⁵ fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitias conciderat, vel tandem mitigata.

XIII. Tamen cunctari in oppidis Campaniæ, quonam modo Urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an

„Il me reste à parler de Junie. Il ne la faut pas confondre avec une vieille coquette qui s'appelait *Junia Silana*. C'est ici une autre Junie, que Tacite appelle *Junia Calvina*, de la famille d'Auguste, sœur de Silanus, à qui Claudius avait promis Octavie. Cette Junie était jeune, belle, et comme dit Sénèque, *festivissima omnium puellarum*. Son frère et elle s'aimaient tendrement; et „leurs ennemis, dit Tacite, les accusèrent tous deux d'inceste, quoiqu'ils ne fussent coupables que d'un peu d'indiscrétion“. Elle vécut jusqu'au règne de Vespasien.

„Je la fais entrer dans les vestales, quoique selon Aulu-Gèle, on n'y reçût jamais personne au-dessous de six ans ni au-dessus de dix. Mais le peuple prend ici Junie sous sa protection; et j'ai cru qu'en considération de sa naissance, de sa vertu et de son malheur, il pouvait la dispenser de l'âge prescrit par les lois, comme il a dispensé de l'âge pour le consulat tant de grands hommes qui avaient mérité ce privilège“.

1) Fusese exilată de Agrippina pentru că Claudiu îi lăudase frumusețea, cf. XII, 22.

2) Necunoscuți.

3) Fosta nevastă a lui Caligula, ucisă din porunca Agrippinei, cf. XII, 22.

4) Acuzase pe Agrippina că ar conspira împotriva lui Neron, XIII, 19 și 22.

5) Fosta nevastă a lui Silius, cf. XIII, 19, 22.

studia plebis reperiret, anxius : contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior exstitit, invisum Agrippinæ nomen et morte ejus accensum populi favorem disserunt : iret intrepidus et venerationem sui coram experiretur ; simul prægredi exposcunt. Et promptiora, quam promiserant, inveniunt : obvias tribus, festo cultu senatum, conjugum ac liberorum agmina, per sexum et ætatem disposita, extractos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor Capitolium adiit, grates exsolvit, seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

XIV. Vetus illi cupido erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum studium cithara ludicrum in modum canere, quum cœnaret. Certare equis regium et antiquis ducibus factitatum memorabat, idque vatum laudibus celebre et deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu adstare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum et præscium. Nec jam sisti poterat, quum Senecæ ac Burro visum, ne utraque pervinceret; alterum concedere : clausumque valle Vaticana¹ spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo ; mox ultra vocari populus Romanus laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. Ratusque dedecus molliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit² ; quos, fato perfunctos, ne nominatim tradam, ma-

1) La est de Vatican, între această colină și Janiculum, în grădinile private ale împăratului.

2) Sub dictatura lui Iuliu Caesar apărură mai întâi nobilii pe scenă. Un senat-consult din 38 a. Chr., îl impledecă ;

poribus eorum tribuendum puto¹ : nam et ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit donis ingentibus, nisi quod merces ab eo qui jubere potest vim necessitatis affert.

XV. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Juvenalium vocabulo², in quos passim nomina data. Non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quominus Græci Latinive histrionis artem exercerent usque ad gestus modosque haud viriles. Quin et feminæ illustres deformia meditari ; exstructaque apud nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus conventicula et cauponæ, et posita veno irritamenta luxui ; dabanturque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia ; nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur, nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia aut modestia aut quidquam probi moris reservaretur. Postremus ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam et præmeditans, assistentibus phonascis : accesserat cohors militum, centuriones tribunique, et mærens Burrus ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustianorum, ætate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. Hi dies ac

un altul din 10 d. Chr., îngădul cavalerilor să se lupte ca gladiatori. Tiberiu reinnoî interdicția, ridicată apoi de Caligula.

1) Dione Cassius citează pe urmașii familiilor Furius, Fabius, Porcius, Valerius, LXI, 17.

2) Sărbătoarea *Juvenalelor* (a tinereții) fu instituită de Nero cu ocazia celei dintâi barbe, pe care el o consacră lui Juppiter, într'o cutiuță de aur.

noctes plausibus personare, formam principis vocemque deum vocabulis appellantes ; quasi per virtutem clari honoratique agere.

XVI. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas necdum insignis notitia erat. Hi considerare simul et allatos vel ibidem reperi- tos versus connectere, atque ipsius verba, quoquomodo prolata, supplere : quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, utque contraria asseverantium discordia frueretur : nec deerant qui ore vultuque tristi, inter oblectamenta regia spectari cuperent.

XVII. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinus² Pompeianosque gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus³, quem motum senatu retuli⁴, edebat. Quippe, oppidana lascivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sump- sere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo deportati sunt in Urbem multi

1) Iată ce spune Suetoniu, *Viața lui Neron*, XX, despre acești aplaudatori : „Măgulit de laudele locuitorilor din Alexandria, pe care îi atrăsese la Neapoli comerțul de cereale, el aduse un mare număr dintre dâșii în acest oraș și alese mai mulți tineri cavaleri cărora le dădu cincii mii de plebei tineri și robuști, pentru a-i împărți în mai multe corpuri spre a învăța diferitele feluri de a aplauda. În timp ce el cânta, copiii împodobiți și parfumați, cu un inel pe mâna stângă, îl slujiau pe scenă : șeful lor avea o leafă de patru sute de mii de sesterți“.

2) Azi Nocera.

3) Un Livineius Regulus asistase pe Piso în procesul său (III, 11). Acesta e, probabil, fiul său.

4) Această parte din *Annale* e pierdută.

e Nucerinis¹, trunco per vulnera corpore ; ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. Cujus rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi cœtu Pompeiani, collegiaque, quæ contra leges instituerant, dissoluta². Livineius et qui alii seditionem conciverant exilio multati sunt.

XVIII. Motus senatu et Pedius Blæsus³, accusantibus Cyrenensibus violatum ob eo thesaurum Aesculapii delectumque militarem pretio⁴ et ambitione corruptum. Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, praetoria potestate usum, et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos, regi Apioni⁵ quondam habitos et populo Romano cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et injuria quasi jure et æquo nitebantur. Igitur, abjudicatis agris, orta adversus judicem invidia ; et senatus ignota sibi esse mandata Claudii et consulendum principem respondit. Nero, probatâ Strabonis sententia, se nihilominus subvenire sociis et usurpata concedere scripsit.

XIX. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri⁶ et M. Servilii⁷, qui summis honoribus et multa elo-

1) Pentru a face dovada în fața magistraților împotriva Pomenianilor.

2) E vorba, probabil, de asociații de lucrători.

3) Fu rechemat în senat sub Vitelius (*Hist.*, I, 77).

4) Eră acuzat că vânduse pe bani dispense de armată.

5) Ptolemeu Apion eră fiul naturul al lui Ptolemeu VII care îi lăsase prin testament regatul Cyrenei. Murind după două zeci de ani de domnie, Ptolomeu Apion își lăsă regatul Romanilor (96 a. Chr.). Orașele Cyrenaicei fură declarate libere.

6) Cf. IV, 52.

7) Cf. VI, 31.

quentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foromox tradendis rebus Romanis celebris et elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.

XX. Nerone quartum, Cornelio Cosso¹ consulibus, quinquennale ludicrum Romæ institutum est ad morem Græci certaminis², varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem possisset³. Nam antea subitariis gradibus et scena in tempus structa ludos edi solitos⁴; vel, si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret, Spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quoties prætores ederent⁵,

1) Eră fiul lui Cornelius Cossus, consul din 25 d. Chr., Cf. IV, 34.

2) Iată ce spune Suetoniu despre aceste jocuri numite *Neroniene*: „El cel dintăiu hotări să se dea la fiecare cinci ani jocuri triple, imitând pe greci, ce se vor numi *Neroniene*, compuse din muzică, curse de cavalerie și spectacole numite gymnice. El consacră locul de exerciții și bălile și împărți untdelemn senatorilor și cavalerilor. Pentru prezidarea jocurilor, trase la sorți dintre foștii consuli care să țină locul pretorilor. Apoi se scobori în orchestră, și primi coroana de elocință și de poezie latină, chiar după părerea concurenților săi, care erau cei mai iluștri cetățeni din Roma. Cât despre coroana primită de la judecători, ca harpist, el o consacră la picioarele statuei lui Apollon“. *Viața lui Neron*, 12.

3) Aproape de câmpul lui Marte. Fu construit la 55-a. Chr. Puteă conține patru zeci de mii de spectatori și eră cel dintăiu teatru de piatră la Roma.

4) Fu astfel până în veacul VI de la fundarea Romei. La 154 a Chr., senatul dăramă un teatru început de censori, sub cuvânt că era primejdios pentru moravuri.

5) De la August, pretorii și nu edilii dădeau jocuri, cf. I, 15.

nulla quiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in Urbe visatur, degeneretque studiis externis juvenus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus, qui non modo licentiam vitiiis permiserint, sed vim adhibeant, ut proceres Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. Quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et cæstus assumant easque pugnas pro militia et armis meditentur? An justitiam augeri et decurias¹ equitum egregium judicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noces quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

XXI Pluribus ipsa licentia placebat. ac tamen honesta nomina prætendebant. Majores quoque non abhoruisse spectaculorum oblectamentis pro fortuna quæ tum erat, eoque a Tuscis² accitos histriones, a Thuriis³ equorum certamina; et, possessa Achaia⁴ Asiaque⁵, ludos curatius editos, nec quemquam Romæ, honesto loco ortam, ad theatrales artes degeneravisse, ducentis jam annis a L. Mummii triumpho, qui prius id genus spectaculi in Urbe præbuerit. Sed et consultum parcimoniam, quod perpetua sedes theatro locata sit potius

1) Cetăţenii însărcinaţi cu funcţia de judecători erau împărţiţi în decurii. La început erau trei decurii; August adăose o a patra decurie; Caligula pe a cincea.

2) La anul 364 a. Chr. (Titus Livius, VII, 2).

3) Pe hotarul Brutiului, la o mică depărtare de ruinele Sybarisului, aproape de golful Tarentului.

4) Puţin după cucerirea Corintului de Mummius.

5) Testamentul lui Eumenes şi înfrângerea lui Aristonicus dăduse Asia în stăpânirea Romanilor.

quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac destrueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos aut populo efflagitandi Græca certamina a magistratibus causam fore, quum eo sumptu respublica fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas; nec cuiquam iudici grave aures studiis honestis et voluptatibus concessis impertire. Lætitiæ magis quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil illicitum occultari queat. Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia, redditi quanquam scenæ, pantomimi certaminibus sacris¹ prohibebantur. Eloquentiæ primas² nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronuntiatum. Græci amictus, quis per eos dies plerique incesserant, tum exoleverunt.

XXII. Inter quæ, et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, inquam mutationem regnis portendat³. Igitur, quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant. Et omnium ore Rubellius Plautus⁴ celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia⁵. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ a-

1) Jocurile create de Neron se numiau „sacre“ prin imitația jocurilor grecești.

2) Care cuprindeau și premiul de poezie.

3) Suetoniu adaugă : „Tulburat de această apariție, el află dela astrologul Babilus că Impărații obișnuiau să înlăture prevestirile funeste prin omoruri ispășitoare, tăcându-le să cadă asupra capetelor nobililor. Din această clipă el hotări pocierea oamenilor celor mai iluștri din Roma“. *Viața lui Neron*, 36.

4) Cf. XIII, 19.

5) Prin mama sa Julia, fiica lui Drusus, care era fiul lui Tiberiu.

deptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam, quia discumbentis Neronis apud Simbruina¹ stagna in villa, cui Sublaqueum nomen est, ictæ dapes mensaque disjecta erat icque finibus Tiburtum aciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant; fovebantque multi, quibus nova et ancipitia præcolere avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus his Nero componit ad Plautum litteras, consuleret quieti Urbis seque prava diffamantibus subtraheret; esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida juventa frueretur. Ita illuc cum conjugæ Antistia² et paucis familiarium concessit. Isdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marcia³, ad Urbem deductæ, nando inceserat; videbaturque potus sacros et cærimoniam loci corpore toto polluisse; secutaque anceps valetudo iram deum affirmavit.

XXIII. At Corbulo⁴, post deleta Artaxata utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta⁵, quibus excisis metum hostium intenderet, vel, si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur, illuc pergît, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret, neque tamén remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pe-

1) Munții Simbruini mărgineau la est câmpia romană. În acești munți erau trei lacuri: *Curtius*, *Coeruleus* și *Anio novus*. Sublaqueum însemna deci „sub lacuri”.

2) Antistia Pollitta, fiica lui Antistius Vetus, consul la 55 d. Chr., cf. XIII, 11. Trăi puțin după asasinarea bărbatului său la 62 d. Chr. (XIV, 59). Neron o ucise împreună cu tatăl său, la 65 d. Chr., cf. XVI, 10.

3) Apa Marcia, adusă la Roma la sfârșitul secolului al șaselea, de pretorul Q. Marcius Rex, era celebră prin limpezimea și răceala ei.

4) Cf. XIII, 41.

5) Azi Sert sau Diarbekir.

ricula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vias et in avia digredi; ac fuere qui se speluncis et carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis qui latebras insederant, ora et exitus specuum, sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos prægredientem¹, incursum Mardi², atrociniis exerciti contraque irrumpentem montibus defensi; quos Corbulo immissis Hiberis³ vastavit hostilemque audaciam externo sanguine ultus est.

XXIV. Ipse exercitusque, ut nullis ex prælio damnis ita per inopiam et labores fatiscabant, carne pecudum⁴ propulsare famem adacti. Ad hoc penuria aquæ, fervida ætas, longinqua itinera, sola dupis patientia mitigabantur, eadem pluraque gregario milite tolerantis. Ventum dehinc in locos cultos demessæque segetes, et ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Tauraunitium⁵ transgressus improvisum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus non ignobilis barbarus cum telo repertus ordinem insidiarum seque auctorem et socios per tormenta edidit; convictique et puniti sunt qui, specie amicitiae, dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi patere mœnia afferunt, intentos populares ad jussa; simul hospitale donum, coronam auream, tradebant.

1) *Praegredientem* = *praetergredientem*.

2) Aceşti Mardi locuiau la poalele munţilor Gordieni, ce separă la sud Armenia de Assyria.

3) Cf. VI, 31; XIII, 37.

4) N'aveau grâu.

5) Locuiau la nord de Tigranocerta.

Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obsequium integri retinerent.

XXV. At præsidium Legerda, quod ferox iuventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam et proelium pro muris ausi erant, et pulsus intra munimenta, aggeri demum et irrumpentium armis cessere. Quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello¹ distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, attineri a se Vologesen pro pignore amicitiae ostentantes. Eos regredientes Corbulone Euphraten transgressi, hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio, ad littora maris Rubri² deduxit, unde, vitatis Parthorum finibus³, patrias in sedes remeavere.

XXVI. Quia et Tiridaten, per Melos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano⁴ legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli omittere subegit; quosque nobis (ab rege) alienos cognoverat, caedibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat, quum advenit Tigranes⁵, a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappado-

1) Hircanii locuiau pe coasta sud-estică a mării Caspice. Multă vreme aliați cu Parții, se desfăcuse de curând de dănișii (cf. XIII, 37).

2) Golful Persic, căruia cei vechi îi ziceau tot Marea Roșie.

3) Debarcați în Syria solii trebuiră să meargă pe drumul urmat de comercianți până la golful Persic, pentru a ajunge la Marea Caspică.

4) Numit aiure (XV, 3) Verulanus Severus. Va deveni consul.

5) Cf. XV, 1—6.

cum ex nobilitate, regis Archelai nepos¹, sed, quod diu obses apud Urhem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Neque consensu acceptus, durarte apud quosdam favore Arsacidarum; at perique, superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant. Additum et præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes duæque equitum alæ. Et, quo facilius novum regnum fueretur, pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani² Polemonique³ et Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummidii⁴ legati vacuam, ac sibi permissam.

XXVII Eodem anno, ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea⁵ tremore terræ prolapsa, nullo a nobis remedio propriis opibus revaluit. At in Italia, vetus oppidum Puteoli⁶ jus coloniæ⁷ et cognomentum a Nerone apiscuntur. Veterani, Tarentum et Antium adscripti, non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provinciis in quibus stipendia expleverant: neque

1) Alexandru, fiul lui Herodes cel Mare, regele Judeei, era bunicul lui Tigranes. Acest Alexandru se căsătorise cu o fiică a lui Archelaus, regele Cappadociei, ce avea să moară la Roma, și al cărui regat fu prefăcut în provincie romană (II, 42). Tigranes se lepădase de judaism și îmbrățișase religia greacă.

2) Cf. XIII, 37. Toți erau regi aliați ai Romanilor.

3) Polemon era regele Pontului, II, 56.

4) Asupra lui Ummidius, XII, 45. La moartea lui, Syria fusese făgăduită lui P. Anteius, fără a i se fi dat, XIII, 22.

5) Laodicea, oraș în Frigia.

6) Cf. XIII, 48.

7) Dreptul locuitorilor din colonii era acelaș ca dreptul cetățenilor romani, cu excepția dreptului de sufragiu și de magistraturi, pentru care se cerea prezența la Roma.

conjugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti¹, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim², universæ legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus et sui cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rempublicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti. numerus magis quam colonia.

XXVIII. Comitia prætorum, arbitrio senatus haberi solita, quoniam acriore ambitu exarserant. princeps composuit, tres, qui supra numerum³ petebant, legioni præficiendo⁴. Auxitque patrum honorem statuendo ut, qui a privatis iudiciis⁵ ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus illi qui imperatorem appellaverunt⁶: nam antea vacuum id solutumque pœna

1) Până la Impăratul Septimiu Sever, soldații romani nu puteau să se căsătorească. Se exceptau soldații ce nu erau cetățeni romani, sau chiar și din aceștia, cei ce se însurau în provinciile, în care erau în garnizoană

2) De la Sulla până la August.

3) Erau 12 pretori reînnoiți anual (I, 14). Se prezentase acum 15 candidați.

4) Cei trei candidați primiră titlul de *legati legionum*, funcție care se împlină înainte sau după ieșirea din pretură. Situația lor eră deci egală cu cea a pretorilor.

5) August hotărâse ca apelurile să se judece de pretorul urban pentru Roma, și de foști consuli, indicați de el, pentru provincii. Sub Claudiu și la începutul domniei lui Neron, apelurile se făceau înaintea senatului. Impăratul conservă jurisdicția supremă. Adrian mări și mai mult privilegiile senatului, despuindu-se de această prerogativă.

6) Această cauză eră o treime din suma totală, pentru care eră procesul. Ea eră pierdută, dacă se respingeă apelul.

fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques Romanus, accusantibus Mauris¹, repetundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore pœna afficeretur, Vibii Crispi² fratris opibus enisus.

XXIX. Cæsennio Pæto³ et Petronio Turpiliano consulibus, gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius⁴ legatus, ut memoravi⁵, nisi parta retinuerat, et successor Veranius⁶, modicis excursibus Siluras⁷ populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est⁸, magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus : quippe, multa in Neronem adulatione, addidit subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. Sed tum Paulinus Suetonius⁹ obtinebat Britannos. scientia militiæ et rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator, receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam¹⁰,

1) Mauritania fusesse prefăcută în provincie romană de Caligula la 41 și împărțită de Claudiu în două provincii.

2) Vibius Crispus, oratorul. Cf. *Hist.*, II, 10 ; IV, 41. *Dial.*, 8 și 13.

3) Cf. XV, 6.

4) Cf. XII, 15, fost propretor în Moesia.

5) Cf. XII, 40

6) Fost locotenent al lui Germanicus în Cappadocia (II, 56), și unul din acuzatorii lui Piso (II, 74 ; III, 10). Fu consul la 49.

7) Silurii locuiau în sudul țării Galilor.

8) Muri chiar în anul în care înlocuise pe Didius, la 58 d. Chr., (*Agric.*, 14).

9) Un filosof. Va fi exilat din această cauză de Domitian. Cf. *Hist.*, I, 87, 90 ; II, 23.

10) O insulă între Anglia și Irlanda. Azi Anglesey.

incolis validam et receptaculum perfugarum, aggredi parat. navesque fabricatur plano alveo adversus breve et incertum. Sic pedes; equites vado secuti, aut aliores inter undas adnantes equis tramisere.

XXX. Stabat pro littore¹ diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis; in modum Furiarum, veste ferali², crinibus dejectis, faces præferabant; druidæque circum, preces diras, sublatis ad cælum manibus, funtentes, novitate adspectus perculere militem, ut, quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis et se ipsi stimulantés, ne muliebri et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa sternuntque obvios et igni suo involvunt³. Præsidium posthæc impositum victis, excisique luci sævis superstitionibus sacri: nam cruore captivo adolere⁴ aras et hominum fibris consulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio repentina defectio provinciæ nuntiatur.

XXXI. Rex Icenorum⁵ Prasutagus, longa opulentiâ clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tã obsequio ratus regnumque et domum suam procul injuria fore. Quod contra vertit, adeo ut regnum per centuriones, domus per servos⁶ velut capta vastarentur. Jam primum uxor ejus Boudicca verberibus affecta et filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, a vitis bonis exuuntur; et propinqui regis inter mancipia habe-

1) *Pro littore* = pe țãrm.

2) *Veste ferali* = în haine negre.

3) *Igni suo involvunt* = îi învãlue în propriile lor flãcãri.

4) *Adolere* = a onora.

5) Icenii locuiau la rãsãrit, în comitatule Suffolk, Norfolk, Cambridge.

6) Sclavii din serviciul procuratorului provinciæi.

bantur. Qua contumelia et metu graviorum, quando in formam provinciæ cesserant, rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus¹, et qui alii, nondum servitio fracti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe, in coloniam Camulodunum² recéns deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando, foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ et spæ ejusdem licentiæ. Ad hæc templum divo Claudio³ constitutum quasi arx æternæ dominationis adspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnés fortunas effundebant. Nec arduum videbatur excindere coloniam nullis munimentis sæptam; quod ducebatur nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur.

XXXII. Inter quæ, nulla palam causa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriæ ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et feminæ, in furorem turbatæ, adesse exitum canebant, externosque fremitus⁴ in curia eorum⁵ auditos; consonuisse ululatus theatrum, visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ coloniæ: jam Oceanus cruento aspectu, hinc labente æstu humanorum corporum effigies relictæ, ut Britannis ad spem, ita veteranis ad metum trahebantur. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano, procuratore, auxilium. Ille haud amplius quam ducentos sine justis armis misit; et inerat modica militum manus. Tutela

1) Locuiau între Iceni, la nord și Tamisă la sud.

2) Cf. XII, 32.

3) Acest templu fusese construit chiar din timpul cât trăia Claudiu. Preoții și flaminii lui erau aleși printre locuitorii provinciei, în speranță că se vor lega și mai mult de imperiu.

4) *Externos fremitus* = sgomot de voci străine.

5) *In curia eorum* = în senatul Comulodunului.

templi freti¹, et Impedientibus qui, occulti rebellionis conscii, consilia turbabant, neque fossam aut vallum prædixerunt, neque, motis senibus et fem'nis, juvenus sola restitit : quasi modica pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta aut incensa sunt : templum, in quo se miles conglobaverat, bidualo obsessum expugnatumque. Et victor Britannus, Petilio Ceriali², legato legionis nonæ, in subsidum adventanti obvius, fudit legionem et, quod pedutum³, interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus est. Qua clade et odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

XXXIII. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium⁴ perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum et comneatum⁵ maxime celebre. Ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrimis auxilium ejus orantium flexus est, quin daret profectio- nis signum et comitantes in partem agminis acciperet : si quis imbellis sexus aut fessa ætas vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio⁶ fuit, quia barbari, omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spoliandi et

1) *Tutela templi freti* = bizuindu-se pe soliditatea templului.

2) Se distinse apoi în războiul civil și în Germania înno- triva Germanilor revoltați (*Hist.*, III, 59, 78 ; IV, 18, 71 — 78 ; V, 14 sqq) Fu însărcinat cu guvernarea Britanniei (*Agric.*, 8).

3) Cerialis nu venise cu întreaga legiune.

4) Londra de azi.

5) *Comneatum* = *comneantium*, negustori ambulanți.

6) Ruinele acestui municipiu sunt lângă Sant-Albans, din comitatul Hertford.

defendentibus¹ intutum, læti² præda et aliorum segnes³, petebant. Ad septuaginta millia civium et sociorum iis quæ memoravi locis cecidisse constitit: neque enim capere aut venumdare aliudve quod belli commercium, sed cædes, patibula, ignes, cruces tanquam reddituri supplicium ac prærepta interim ultione, festinabant.

XXXIV. Jim Sætonio quarta decima legio cùm vexillariis vicisimanis et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant, quoniam onittere cunctationem et congregari acie parat. Deligitque locum arctis faucibus et a tergo silva clausam satis cognito nihil hostium nisi in fronte et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiæ passim per catervas et turmas exultabant, quanta non alias multitudo, et animo adeo feroci, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

XXXV. Boudicca, curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat, solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur; sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum et opes, verum, ut unam e vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eo propectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne sectam quidem aut virginitatem impollutam relinquunt. Adesse tamen deos justæ vindictæ⁴: cecidisse legionem quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem

1) *Defendentibus*, dativ.

2) *Intutum* = *parum tutum*.

3) *Aliorum segnes* = *nemai gândindu-se la altceva*.

4) *Vindictæ* = *ad vindictam jure exigendam*.

tot millium, nedum impetus et manus perluros. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie vel cadendum esse. Id mulieri destinatum : viverent viri et servirent.

XXXVI. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. Quanquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat : ut spernerent sonores barbarorum et inanes minas : plus illic feminarum quam juventutis adspici ; imbelles, inermes cessuros statim, ubi ferrum virtute nque vincentium¹, toties fusi, agnovissent. Etiam in multis legionibus paucos² qui præcia profligarent³ ; gloriæque eorum accessurum, quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum et pilis emissis, post umbonibus et gladiis stragem cædemque continuarent, prædæ immemores : parva victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa præliorum experientia, ut, certus eventus⁴, Suetonius daret pugnæ signum.

XXXVII. Ac primum legio gradu⁵ immota et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggestus hostis certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus : et eques, protentis hastis, perfringit quod obvium et validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio quia circumjecta vehicula sæpserant ab his. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat, confixaque telis etiam jumenta corporum cumulum auxerant. Clara et antiquis victoriis par ea die laus parva : quippe sunt qui paulo minus quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum

1) *Vincentium* = o armată deprinsă să biruiască.

2) *Paucos*, subînțelese, esse,

3) *Profligarent* = decid soarta bătăliei.

4) *Eventus*, e la genitiv.

5) *Immota gradu* = nefăcând un pas înainte.

quadringentis ferme interfectis nec multo amplius vulneratis. Boudicca vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus, præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat abnueratque, contra ritum militiae, jussa ducis, se ipse gladio transegit.

XXXVIII. Contractus deinde omnis exercitus sub pelibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxilliarium cohortibus¹ ac mille equitibus : quorum adventu, nonani² legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat igni a que ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat serendis frugibus incuriosos, et omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant, Gentesque præferoces tardius ad pacem inclinabant quia Julius Classicianus, successor Cato missus et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediabat; disperseratque³ novum legatum opperendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum. Simul in Urbem mandabat, nullum prælio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio, cujus adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam imperatoris referebat.

XXXIX. Igitur ad spectandum Britanniaë statum missus est e libertis Polycltus⁴, magna Neronis spe posse auctoritate ejus non modo inter legatum procuratorem-

1) Batave. Cf. *Hist.*, I, 59 și IV, 12.

2) Care fusese măcelărită de Britanni la începutul răscoalei (XIV, 32).

3) *Disperserat*, subînțeleles *rumorem*.

4) Tacit a vorbit in *Historiæ* (I, 37 ; II, 95 de imensa avere a acestui libert.

que concordiam gigni, se et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polyclitus quominus, ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos, flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat : mirabanturque quod dux et exercitus tanti belli confector servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata ; detentusque¹ rebus gerendis Suetonius, quod post paucas naves in littore remigiumque in iis aniserat, tanquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, jubetur. Is, non irritato hoste neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

XL. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. Ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vinicio Rufino et Terentio Lentino, equitibus Romanis. Illi Antonium Primum² et Asinium Marcellum³ sociaverant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proavo clarus neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas cum iis quos memoravi et aliis⁴ minus illustribus obsignat. Quod apud patres convictum ; et Fabianus

1) *Detentus* = menținut în post pentru a salva aparențele.

2) Cel ce avea să facă proclamarea lui Vespasian de legiunile din Pannonia (*Hist*, II, 85).

3) Numele de Marcellus îi venia de la Marcellus Aeserninus (III, 11), bunicul lui.

4) Trebuiau șapte martori pentru ca testamentul să fie valabil.

Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia¹ damnantur : Marcellum memoria majorum et precēs Cæsaris pœnæ magis quam infamiæ exemere.

XLI. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, juvenem quæstorium, tanquam flagitiorum Fabiani gnarum ; eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos², ne apud præfectum Urbis³ arguerentur, ad prætorem⁴ detulisset, interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusurus. Addit et senatus consulto, qui talem operam enptitasset vendidissetve, perinde pœna teneretur ac publico iudicio calumniæ⁵ condemnatus.

XLII. Haud multo post præfectum Urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit, seu negata libertate

1) Legea lui Sulla din timpul dictaturei lui, la 80 a. Chr. Pedepsa falsificatorilor și a complicilor lor era exilul, deportarea într'o insulă sau excluderea din senat. Antonius Primus, eliminat din senat, își reluă rangul după moartea lui Neron, (*Hist.*, II, 36).

2) Pe acei dintre ei care nu erau nici senatori, nici cavaleri.

3) După moartea lui August, puterea prefectului Romei se mărise. El instruiă toate crimele săvârșite în Italia pe o distanță de o sută de mile.

4) Unul din cei 12 pretori (II, 3), era însărcinat cu crimele de falsificare. Aducând pe cel dintâiu dintre vinovați înaintea pretorului, Ponticus împiedeca pe alții de a-i acuză în fața prefectului Romei. Sub aparența că respectă legea, el câștigă timp spre a găsi mijlocul de a-și scăpa prietenii de la condamnare, alterând adevărul în acuzația lui.

5) Calomniatorii se pedepseau la început cu marcarea pe frunte a vinovatului cu un K. Mai târziu pedeapsa, în procesele civile, constă într'o amendă egală cu $\frac{1}{10}$ sau $\frac{1}{4}$ din suma ce era în litigiu ; în afacerile criminale, exilul, deportarea sau excluderea din ordinul din care calomniatorul făcea parte.

cui pretium¹ pepigerat, sive amore exoleti incensus et dominum ænulum non tolerans. Ceterum, quum vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansiverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innocios protegebat, usque ad seditionem ventum est; senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quis C. Cassius², sententiæ loco, in hunc modum disseruit:

XLIII. „Sæpenumero, patres conscripti, in hoc ordine interfui, quum contra instituta et leges majorum nova senatus decreta postularentur, neque sum adversatus, non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, et quæ convertentur in deterius mutari, sed ne, nimio amore antiqui moris, studium meum extollere viderer. Simul, quid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando respublica consiliis eguisset. Quod hodie evenit, consulari viro domi suæ interfecto per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concusso senatus consulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem, ut quem dignitas sua defendat, quum præfectura Urbis non profuerit? quem numerus servorum tueatur, quum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem ferat, quæ ne in metu quidem pericula nostra advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfecto, quia de paterna pecunia³ transegerat aut a-

1) Preţul mijlociu al unei rescumpărări eră preţul de cumpărare, adică de vreo cinci sau şase sute de lei.

2) Celebrul jurisconsult, exilat de Neron în Sardinia şi readus de Vespasian, cf. XII, 11.

3) Ironie. Sclavii n'aveau dreptul să moştenească sau să testeze, nici să facă vre-un contract.

„vitum mancipium detrahebatur ? Pronuetiemus ultro
„dominum jure cæsum videri.

XLIV. „Libet argumenta conquirere in eo quod sa-
„pientioribus deliberatum est ? Sed, et si nunc primum
„statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi
„domini animum insumpsisse, ut non vox minax exci-
„deret, nihil per temeritatem proloqueretur ? Sane con-
„siliium o cultavit, telum inter ignaros paravit : num
„excubias¹ transiret, cubiculi fores recluderet, lumen in-
„ferret, cædem patraret, omnibus nesciis ? Multa sce-
„leris indicia præveniunt² : servi si prodant, possumus
„singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo³, si pe-
„reundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta
„majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam quum
„in agris aut domibus isdem nascerentur caritatemque
„dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes
„in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra
„aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coercue-
„ris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exer-
„citu, quum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui
„sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum e-
„xemplum, quod contra singulos⁴ utilitate publica re-
„penditur“.

XLV. Sententiæ Cassii, ut nemo unus contra ire au-
sus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum aut
ætatem aut sexum ac plurimorum indubiam innocentiam
miserantium. Præva¹uit tamen pars quæ supplicium de-
cernebat. Sed obtemperari⁵ non poterat. conglobata mul-
titudine et saxa ac faces minitante. Tum Cæsar popu-
lum edicto increpuit atque omne iter, quo damnati ad

1) *Excubias* = sclavii ce stau de veghe la uşele odăilor.

2) *Praeveniunt* = precedă crima.

3) *Anxios* = bănuitori unii faţă de alţii.

4) *Contra singulos* = faţă de nedreptatea făcută uzora.

5) *Obtemperari*, subinţeles de călăi.

pænam ducebantur, militaribus præsiidiis sæpsit. Censuerat Cingonius Varro¹, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Illa a principe prohibita est, ne mos antiquis, quem misericordia non inlauerat, per sævitiam intenderetur.

XLVI. Dinnatis is len consulibus Tarquitiu Priscus² repetundarum, Bithyni³ interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statiliu Taurum, proconsulem iocius, menierant. Censu per Gallias a Q. Volusio⁴ et Sextio Africanus⁵ Trebellioque Maximus⁶ acil sunt, ænulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano : Trebellium, dum uterque dedignatur, supra tulere.

XLVII. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus⁷, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbante imperatoris fastigio datur, clarus, adeo ut Nero, æger valetudinæ, et adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium rempublicam. Rogantibus dehinc, in quo potissimum, adiderat in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, et quia nova generis claritudine neque inuidiosis opibus erat. Gymnasium⁸

1) Mai pe urmă consul desemnat (69 d. Chr.), și ucis de Galba (*Hist.* I, 7).

2) Cf. XII, 58.

3) Bithynia și Pontul formau o provincie senatorială administrată de un propretor (I, 74).

4) Asupra lui Volusius, XII, 25 și III, 30.

5) Asupra lui Africanus, XIII, 19.

6) Inlocui pe Turpilianus (XIV, 39) în Britannia.

7) Cf. V f și XII, 25.

8) Cel mai frumos gimnaziu din Roma. Eră în Câmpul lui Marte.

eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum¹ equiti ac senatui Gæa facilitate.

XLVIII. P. Mario², L. Asinio³ consulibus, Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi⁴, probrosa adversus principem carmina factitavit vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam⁵ epulatur. Exina Cossutiano Capitone⁶, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini⁷, soceri sui, receperat, majestatis delatus est. Tum primum revocata ea lex; credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloriam quæri, ut, condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et quum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque Junius Marullus, consul designatus⁸, adiuvendam reo præturam necan-

1) Untdelemnul cu care se frecau atleþii.

2) Probabil, tatãl lui P. Marius Celsus, despre care se vorbeþte în XV, 25.

3) E fiul lui Asinius Gallus, asupra morþii cãruia, cf. *Ann.*, VI, 23.

4) Cf. XIII, 28,

5) Cf. XII, 31. Inloculse în Britania pe Plautus.

6) Fusese exilat din senat pentru dilapidare de bani XIII, 33.

7) Tigellinus se nãscuse la Agrigent. Iþi petrecuse tinereþea în sãrãcie la Scyllacum, oraþel din Calabria. Frumuseþea lui ispitind pe Agrippina și pe Julia, fiicele lui Germanicus, el iþi atrase ura bãrbaþilor lor, Domitius și Vinicius. Fu exilat din Roma. În urma unor moþtenir, se întoarse iarãþi la Roma. Ocupãndu-se cu creþterea cailor de curse, intrã în relaþiuni cu Neron.

8) Consulul desemnat iþi dãdeã cel dintãiu pãrerea.

dumque more majorum. Ceteris inde assentientibus, Pætus Thræsea¹, multo cum honore Caesaris et acerrime in repito Antistio, non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub principe et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit: carnificem et laqueum pridem abolita; et esse pœnas legibus constitutas, quibus, sine iudicum sævitia et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula², publicatis bonis, quo longius sœntem vitam traxisset, eo privatim miseriores et publicæ clementiæ maximum exemplum futurum.

XLIX. Libertas Thræseæ servitium aliorum rupit, et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis; in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellus³, optimum quemque jurgio lacesens et respondentem reticens, ut pavida ingenia solent. At consules, perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille, inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse; earum ultionem a patribus postulatam, et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse. Ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere: statuerent ut vellent; datam et absolventi licentiam. His atque talibus recitatis et offensione manifesta, non ideo aut consules mutare relationem aut Thræsea decessit sententia, ceterive quæ probaverant deseruere, pars, ne principem objecisse invidiæ viderentur, plures numero tuti, Thræsea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret.

1) Cf. XIII, 49.

2) De obicei într-o insulă a Arhipelagului.

3) Viitorul Împărat, XI, 23.

L. Haud dispari crimine Fabricius Veiento¹ conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen codicillorum dederat. Adiciebat Tullius Geminus accusator venditata ab eo munera principis et adipiscendorum honorum jus. Quæ causa Neroni fuit suscipiendi iudicii²; convictumque Veiontem Italia depulit et libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit.

LI. Sed, gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur; concessitque vita Burrus, incertum valetudine an veneno³. Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tu nescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum finiebat. Plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum ejus noxio medicamine asseverabant, et Burrum, intellecto scelere, quum ad viseendum eum princeps venisset, adspectum ejus aversatum, sciscitanti hactenus respondisse: „Ego me bene habeo.“ Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia (adulteria). Quippe Cæsar duos prætorii cohortibus imposuerat, Fænium Rufum⁴ ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quæstu tractabat, Sophonium Tigellinum⁵, veterem impudicitiam atque Infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus fuere, validior Tigellinus in animo principis et intimis libidinibus assumptus, prospera populi et militum fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

1) Linguşitorul lui Domitian. El ştiu să capete şi favoarea lui Nerva. (Juvenal, *Sat*, III, 185).

2) *Suscipiendi iudicii* = aduse procesul înaintea lui.

3) Suetoniu afirmă că Burrus fusese otrăvit.

4) Cf. XIII, 22. Eră prefectul aprovizionării.

5) Portretul lui Tigellinus e zugrăvit de Tacit în *Hist.* I, 72.

LII. Mors Burri infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes et privatum modum eVectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amœnitate et villarum magnificentia quasi principem supergredetur. Objiciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi adsciscere et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam, oblectamentis principis palam iniquum, delectare vim ejus equos regentis, illudere voces¹, quoties caneret. Quem ad finem nihil in republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam et robur juveniæ adesse: exueret² magistrum, satis amplis³ doctoribus instructus, majoribus suis⁴.

LIII. At Seneca, criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat; et accepto, ita incipit: „Quartus decimus annus est, „Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octavus, ut „imperium obtines: medio temporis tantum honorum „atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ

1) *Voces* = notele cântecului său.

2) *Exueret* = să înlăture.

3) *Amplis* = importanți.

4) Racine, *Britannicus*, actul I, scena II:

Néron n'est plus enfant; n'est-il pas temps qu'il règne?

Jusqu'à quand voulez-vous que l'empereur vous craigne?

Ne saurait il rien voir sans qu'il emprunte vos yeux?

Pour se conduire, enfin, n'a-t-il pas ses aïeux?

Qu'il choisisse, s'il veut, d'Auguste ou de Tibère,

Qu'il imite, s'il peut Germanicus, mon père...

desit nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec meae fortunae, sed tuae. Abavus tuus Augustus¹ M. Agrippae Mytilenense secretum², Cilni Mæcenati³ Urbem in ipsa velut peregrinum otium permisit : quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus jactatus⁴, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiae tuae alibi habere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata⁵, et quibus claritudo venit, quod juventutis tuae rudimentis adfuisse⁶ videor, grande hujus rei pretium ? At tu gratiam inmensam, innumeram pecuniam circumdediti, adeo ut plerumque intra me ipse volvam : Egone equestri et provinciali loco⁷ ortus, proceribus civitatis annuneror ? Inter nobiles et longa decora praerentes novitas mea enituit ? Ubi

1) Descendența eră aceasta : 1. August ; 2. Julia, măritată cu Agrippa ; 3. Intâia Agrippină, femeia lui Germanicus ; 4. Agrippina mama lui Neron.

2) Agrippa s'a retras de bună voe la Lesbos, pentru a evita certurile cu Marcellus, nepotul lui August. Amândoi aveau dreptul de a fi moștenitorii lui August. Numit guvernator al Siriei, el a administrat-o prin locotenenții săi, rămânând la Mytilene. După moartea lui Marcellus (21 a. Chr.), s'a întors la Roma. August l'a făcut să se despartă de Marcella, fiica Octaviei, și să ia pe Julia.

3) O disgrație deghizată. Murena, cumnatul lui Maecenas, conspirase împotriva lui August. Acesta voi să se păstreze secretul pentru a putea descoperi mai bine conjurația. Maecenas o divulgă însă soției sale ; aceasta fratelui său. August nu mai putu afla nimic. El rupse atunci cu Maecenas, care se retrase în palatul său de pe muntele Esquilin.

4) *Jactatus* = încercat.

5) *Educata* = formate.

6) *Adfuisse* = te-am ajutat cu sfaturile.

7) Seneca eră din Cordova, din Spania.

„est animus ille modicis contentus ? Tales hortos ex-
 „struit et per hæc suburbana incedit, et tantis agro-
 „rum spatiis, tam lato fenore exuberat ? Una defensio
 „occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.“

LIV. „Sed uterque mensuram implevimus, et tu, quan-
 „tum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum
 „amicus a principe accipere. Cetera invidiam augent :
 „quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitu-
 „dinem jacet, sed mihi incumbit ; mihi subveniendum
 „est. Quomodo in militia aut via fessus adminiculum
 „orarem, ita in hoc itinere vitæ, senex et levissimis
 „quoque curis impar, quum opes meas ultra sustinere
 „non possim, praesidium peto. Jube eas per procurato-
 „res tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me
 „in paupertatem ipse detrudam, sed, traditis quorum
 „fulgore præstringor, quod temporis hortorum aut vil-
 „larum curæ seponitur, in animum revocabo. Superest
 „tibi robur et tot per annos visum fastigii regimen :
 „possumus seniores amici quietem reposcere. Hoc quo-
 „que in tuam gloriam cedit, eos ad summa vexisse qui
 „et modica tolerarent.“

LV. Ad quæ Nero sic ferme respondit : „Quod me-
 „ditatæ orationi tuæ statim occurram¹⁾, id primum tui
 „muneris habeo, qui me non tantum prævisa, sed su-
 „bita expedire docuisti. Abavus meus Augustus Agrip-
 „pæ et Mæcenati usurpare otium post labores conces-
 „sit, sed in ea ipse ætate cujus auctoritas tueretur
 „quidquid illud et qualecumque tribuisset ; ac tamen neu-
 „trum datis a se præmiis exiit. Bello et periculis me-
 „ruerant : in iis enim juvena Augusti versata est. Nec
 „mihi tela et manus tuæ defuissent in armis agenti.
 „Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio,
 „præceptis pueritiam, dein juventam meam fovisti. Et
 „tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æ-

1) *Occurram* = voi răspunde.

„terna erunt : quæ a me habes, horti et fenus et villæ,
 „casibus obnoxia sunt. Ac licet multa videantur, ple-
 „rique, haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt.
 „Pudet referre libertinos¹, qui ditiores spectantur.
 „Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate
 „nondum omnes fortuna antecellis.

LVI. „Verum et tibi valida ætas rebusque et fructul
 „rerum sufficiens, et nos prima imperii spatia ingredi-
 „mur. N'si forte aut te Vitellio ter consuli aut me Clau-
 „dio² postponis, et quantum Volusio³ longa parcimonia
 „quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non po-
 „test. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiæ nos-
 „træ declinat, revocas ornatumque robur subsidio im-
 „pensius⁴ regis ? Non tua moderatio, si reddideris pe-
 „cuniam, nec quies, si reliqueris principem, sed mea
 „avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versa-
 „bitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non
 „tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam
 „paret, inde gloriam sibi recipere.“ His adjicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit ; sed instituta prioris potentiae commutat : prohibet cætus salutantium, vitat comitantes, rarus per Urbem, quasi valetudine infensa aut sapientiæ studiis⁵ domi at-
 „tineretur.

1) De pildă, Pallas și Narcissus.

2) Adică : Dacă nu crezi că eu te pot răsplăti pe tine, după cum Claudiu a răsplătit pe Vitellius. Asupra lui Vitellius, XI, 2.

3) Asupra lui Volusius, XIII, 30.

4) *Impensius* = cu mai mult devotament.

5) Din această retragere a lui Seneca au eșit *Chestiunile naturale* și *Scrisorile către Lucilius*.

LVIII. Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fæ-
nium¹ imminuere Agrippinæ amicitiam in eo criminanti-
bus. Validiorque in dies figulus et malas artes, qui-
bus solis pollebat, gratiores ratis, si principem socie-
tate scelerum obstringeret metus ejus rimatur; com-
pertoque Plautum² et Sullam³ maxime timeri, Plautum in
Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amicos,
nobilitatem eorum et propinquos huic Orientis, illi Ger-
manicæ exercitus commemorat. Non se, ut Burrum, di-
versas spes⁴, sed solam incolumitatem Neronis spectare;
cui caveri utcumque ab urbanis insidiis præsentis opera:
longinquos motus quomodo modo combrimi posse? Erec-
tas Gallias ad nomen dictatorium⁵, nec minus suspen-
sos Asiæ populos claritudine avi Drusi⁶. Sullam inopem,
unde præcipuam audaciam, et simulatorem segniticæ,
dum temeritati locum reperiret: Plautum, magnis opi-
bus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum
Romanorum imitamenta præferre, assumpta etiam Stoi-
corum arrogantia sectaque, quæ turbidos et negotiorum
appetentes faciat. Nec ultra mora. Sulla, sexto die
pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et ru-
morem interficitur, quum epulandi causa discumberet.
Relatum caput ejus ilasit Nero, tanquam præmatura
canitie deforme.

LVIII. Pluto parari necem non perinde occultum fuit,
quia pluribus salus ejus curabatur et spatium itineris ac

1) Cf. XIII, 21, 22.

2) Cf. XIV, 22.

3) Cf. XII, 23, 47.

4) Burrus fusesse implicat cu Pallas în prima acuzație îm-
potriva lui Sulla. Când Neron voise să scape de Agrippina și
de Plautus (XIII, 20), hotărâse și disgrăția lui Burrus.

5) Sulla fu cel dintâiu dictator pe viață.

6) Tatăl lui Plautus se căsătorise cu fată lui Drusus, fiul
lui Tiberiu, VI, 27.

maris tempusque interjectum moverat famam. Vulgoque fingeantur petiti ab eo Corbulonem, magnis tum exercitiis praesidentem, et, clari atque insontes si interficerentur, praecipuum ad pericula. Quin et Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites, ad scelus missos, aut numero validos aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse. Vana haec, more famae, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum praeventit centurionem et mandata L. Antistii¹ soceri attulit: effugeret segnem mortem, obvium suffugium; ex magni nominis miseratione reperturum² bonos, consociaturum audaces. Nul- lum interim subsidium aspernandum. Si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quae adusque bellum evalescerent? Denique aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse.

LIX. Sed Plautum ea non movere, sive nullam opem providebat inermis atque exul, seu taedio ambiguae spelae an amore conjugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui alios a socero nuntios venisse ferant, tanquam nihil atrox immineret, doctoresque sapientiae, Caeranum,³ Graeci, Musonium⁴ Tusci generis, constantiam operiendae mortis pro incerta et trepida vita suscipisse. Repertus et certe per medium diei nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi sa-

1) Asupra lui L. Antistius, XIII, 11.

2) *Reperturum* = va găsi să-l ajute.

3) Necunoscut.

4) C. Musonius Rufus, prietenul lui Plinius cel tânăr, *Hist.*, III, 81; IV, 10 și 40. Exilat în insula Gyarus, cu prilejul conjurației lui Piso, se întoarce la Roma după moartea lui Neron.

tellitibus ministrum regium, præposuerat. Caput Interfecti relatum : cujus adpectu (ipsa principis verba referam) : Cur, inquit, Nero...¹ Et posito metu nuptias Poppææ, ob ejus nodi terrores dilatas, maturare parat Octaviamque conjugem amoliri², quamvis moleste ageret, nomine patris et studiis populi gravem. Sed ad senatum litteras misit, de cæle Sullæ Plautique haud confessus, verum utriusque turbidum ingenium esse et sibi incolumitatem reipublicæ magna cura haberi. Decretæ eo nomine supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur, gravioribus tamen ludibriis quam malis.

LX. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin Poppææ jungitur. Ea diu pellex et adulteri Neronis, mox mariti, potens, quemdam ex ministris Octaviæ impulit servilem ei amorem objicere. Destinaturque reus cognomento Eucærus, natione Alexandrinus, canere puer tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, et vi tormentorum victis quibusdam ut falsa annuerent, plures persistere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviæ respondit quam os ejus. Moveatur tamen primo civilis discidium specie³, domumque Burri, prælia Plauti⁴, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsata est, addita militari custodia. Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia et mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt. His Nero, nequaquam pænitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam.

1) Aci e o lacună.

2) *Amoliri* = a iulătura.

3) *Discidii specie* = sub forma divorţului.

4) Averile lui Plautus fusese confiscate.

LXI. Exin laeti Capitolium scandunt deosque tandem venerantur. Etilgies Poppææ prouunt, Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes (repetitum venerantium). Jamque et Palatium multitudine et clamoribus complebant, quum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbatos disjecere : mutataque quæ per seditionem verterant et Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus, non eo loci res suas agi¹, ut de matrimonio certet, quanquam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta : ducem tantum defuisse qui, motis rebus, facile reperiretur. Omitteret² modo Campaniam et in Urbem ipsa pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum ? quam cujusquam offensionem ? An, quia veram³ progeniem penatibus Cæsarum data sit, malle populum Romanum tibicinis Aegyptii sobolem imperatorio fastigio induci ? Denique, si id rebus conducatur, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis primos motus consedissee : at, si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum⁴ datures.

LXII. Varius⁵ sermo et ad metum atque iram accommodatus terruit simul audientem et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo et quaestionibus ancilla-

1) *Agī*, subințeles *testatur*.

2) *Omitteret*, subiectul e Octavia.

3) *Veram*, legitimă.

4) *Maritum* = un soț ce ar deveni un pretendent la tron.

5) *Varius* = viclean.

rum elusa erat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator, Anicetus¹, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio, quia malorum facinororum ministri quasi exprobrantes adspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet : solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse ; locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem intensam depelleret ; nec manu aut telo opus : fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia et secessus amœnos promittit, vel, si negavisset, necem intentat. Ille, insita vecordia et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam jussum erat fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio² adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium toleravit et fato obiit.

LXIII. At Nero præfectum in spem sociandæ classis corruptum³, et, incusatæ paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta edicto memorat, insulaque Pandateria⁴ Octaviam clauclit. Non alia exul visentium oculos majore misericordia affectit. Meminerant adhuc quidem Agrippinæ⁵ a Tiberio, recentior Juliæ⁶ memoria obversabatur a Claudio puiscæ. Sed illis robur ætatis adfuerat ; læta aliqua viderant, et præsentem sævitiam melioris olim fortunæ

1) Cf. XIV, 3.

2) Un juriu ales de Neron pentru a judecã pe Octavia.

1) Adicã pe Anicetus.

2) Azi Santa-Maria în golful Puzzoli.

3) Vãduvul lui Germanicus, exilatã la 29 d. Chr., tot în insula Pandateria.

4) Julia, tãcu lui Germanicus, mãritatã cu T. Vinicius. Acuzatã de adulter cu Seneca, fu exilatã și ucisã din ordinul Messalinci.

recordatione allevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre et statim fratre¹; tum ancilla² domina validior, et Poppæa non nisi in pernicient uxoris nupta; postremo crimen omni exitio gravius.

LXIV. Ac puella vicesimo ætatis anno³, inter centuriones et milites, præsigio malorum jam vitæ exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori iubetur, quum jam viduam se, et tantum sororem⁵ testaretur, communesque Germanicos⁴ et postremo Agrippinæ nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. Restrigitur vinculis venæque ejus per omnes artus exsolvantur; et quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumqua in Urbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod eum ad finem memoravimus, ut, quicumque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quoties fugas et cædes jussit princeps, toties grates deis actas, quæque rerum secundum omnium publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatus consultum adulatione novum aut patientia postremum fuit.

1) Claudiu și Britannicus.

2) Liberta Acte.

3) Avea 22 ani.

4) Era sora adoptivă a lui Neron,

5) Au fost trei Germanici. Drusus, tatăl lui Claudiu, Claudiu, tatăl Octaviei și tată adoptiv al lui Neron și Germanicus, bunicul lui Neron.

LXV. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est, Doryphorum¹, quasi adversatum nuptiis Poppææ, Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret². Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium ; sed validius a Seneca eodem crimine percussus est³. Unde Pisoni timor et orta insidiarum in Neronem magna moles et improspera.

1) Înlocuise pe Callistus, ca secretar al Impăratului (XII, 53). Neron îi făcuse cadou d'nr'o dată 20 de milioane de sesterți.

2) Cf. XII, 53. O parte din averea liberșilor revenia de drept patronilor.

3) Piso nu conspiră încă. Situația lui însemnată îl făcuse însă temut de Neron.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS DECIMUS

-

CUPRINSUL CĂRȚII XV A ANALELOR

- I — VI. Noile pretenții ale Parților asupra Armeniei : Vologeses și Tiridates. Asediul orașului Tigranocerta. Propunerile făcute de Corbulo vrășmașilor. Sosirea lui Caesennius Paetus, însărcinat cu apărarea Armeniei : lăudăroșiile lui.
- VII — XI. Reluarea ostilităților. Romanii trec Eufratul. Campania zadarnică a lui Paetus. Corbulo închide Parților intrarea în Siria. Paetus, amenințat de vrășmași, se hotărăște, cu regret, să ceară ajutorul lui Corbulo.
- XII — XVII. Pregătirile făcute de acesta. Situația primejdioasă a lui Paetus și a legiunilor sale ; lașitatea soldaților ; scrisoarea lui

Paetus către Vologeses. Răspunsul acestuia. Parți ocupă lagărul roman. Fuga grabnică a lui Paetus. Întâlnește pe Corbulo. Contrastul între cele două armate. Convorbirea celor doi generali : Invoirea dintre Vologeses și Corbulo : Armenia, evacuată, rămâne fără stăpân.

XVIII. Neron și senatul încearcă să amâgască opinia publică. Gestiunea veniturilor publice e încredințată la trei consulari : Neron dezaproabă cheltuelile prea mari ale predecesorilor săi.

XIX. — XXI. Plângerile adresate senatului împotriva adopțiunilor simulate. Procesul cretanului Timarchus. Discursul lui Thrasea : Motiunea relativă la acțiunile de grație votate guvernatorilor provinciilor, după cererea administrațiilor. Votul Senatului. Incendiul Gimnaziului. Cutremurul de pământ al orașului Pompei.

XXIII. Poppea naște o fetiță, care moare numai decît : mângâierile senatului. Neron refuză să primească pe Thrasea : cuvântul vrednic de cinste al lui Seneca.

XXIV — XXXI. Ambasada îndrăzneată a Parților. Corbulo, însărcinat să continue războiul, reînsuflește armata. Limbajul lui hotărât și moderat face pe Parți să încheie pacea. Intrevederea lui Vologeses cu Corbulo. Înțelegerea dintre amândoi șefii. Supunerea lui Tiridates, fratele lui Vologeses.

- XXXII. Se dă dreptul latin locuitorilor Alboilor maritimi. Locurile lotărate în circ cavalerilor romani. Jocurile de gladiatori : Senatorii se coboară în arenă.
- XXXIII — XXXIV. Neron se urcă pe scena teatrului din Neapole, Jocurile de gladiatori date de Vatinius : caracterul și soarta acestuia.
- XXXV — XXXVI. Moartea violentă a lui Torquatus Gilanus, victima bănelilor lui Neron. Neron planuește o călătorie în Orient, pe urmă renunță la planul lui : părerea poporului și a senatului,
- XXXVII. Neron dă banchete în diferite locuri publice : desfrâul monstruos. Nunta lui Neron cu Pythagoras.
- XXXVIII — XLI. Incendul Romei. Dărnicia lui Neron față de victime : zvonul public îl învinuiește că ar fi declamat un poem asupra ruinei Troei, în timpul incendului. Zece din patrusprezece părți ale Romei sunt mai mult sau mai puțin distruse. Mărirea dezastrului.
- XLII — XLIV. Neron își clădește un nou palat : somptuozitatea clădirii. Roma e reconstruită după un plan nou. Rugăciunile publice. Opinia publică stăruie să învinovățească pe Neron. Persecuțiile ordonate împotriva creștinilor. Împăratul apare în Circ îmbrăcat ca vizitiu.

- XLV — XLVII. Ca să-și umple tezaurul, Neron pune să se jefuiască Italia și provinciile. Seneca, pentru a doua oară, cere zadarnic permisia de a părăsi curtea. Revolta gladiatorilor din Praeneste. Nenorocirea maritimă lângă Misenum. Minuni prevestitoare de rău.
- XLVIII — L. Conjurația lui Piso. Caracterul acestuia. Numele și sentimentele tovarășilor săi. Lista complicilor : Faenius Rufus, prefectul pretoriului.
- LI — LIII. Rolul curtezanei Epicharis. Este arestată. Proiectele conjurațiilor. Planul definitiv pentru executarea complotului.
- LIV — LIX. Pregătirile lui Scaevinus : trădarea liberului Milichus. Arestarea lui Scaevinus. Mărturisirile lui Natalis : Denunțările lui Scaevinus, Lucanus și alți conjurați urmează exemplul lui. Epicharis e supusă torturilor : tăria ei eroică. Spaima lui Neron. Inmulțirea arestărilor : interogatorul bănușilor ; rolul lui Faenius Rufus. Indemnat să făptuiască, Pison se închide în casă. E condamnat la moarte. Testamentul său : soția sa Arria Gaba.
- LX — LXV. Moârtea lui Plautus Lateranus. Seneca, învinuit de complicitate, e somat să dea explicații. În urma răspunsului său, Neron îi ordonă să se ornoare. Tăria de caracter a lui Seneca ; îndemnurile sale către prieteni ; își ia rămas bun de la soția lui.

Paulina vrea să moară cu el ; își deschid vinele amândoi. Seneca dictează un discurs secretarilor săi. Din ordinul lui Neron, Paulina e readusă la viață ; ultimii ei ani. Suferințele lui Seneca : este dus într'o baie de aburi și moare. Proiectul — atribuit lui Subrius — de a da imperiul lui Seneca.

LXVI — LXXIV. Arestarea lui Faenius Rufus și a mai multor ofițeri din armată. Moartea vitează a tribunului Subrius ; curajul lui Sulpicius Asper și a celorlalți centurioni ; slăbiciunea lui Faenius. Omorirea consulului Vestinus, a lui Lucanus, a lui Senecio, Scaevinus și a altor conjurați. Spaima și slugărnicia Romanilor. Destituirea, exilul și deportarea diferiților cetățeni însemnați. Dărnicile față de soldați. Convocarea senatului : edictul împăratului. Jertfe și ofrande zeilor : se dă lunii April numele lui Neron.

Istoria Romei în timpul consulilor :

Anii dela fundarea Romei dela Is. Chr.

816	63	{ C. Memmius Regulus L. Virginius Rufus
817	64	{ C. Laecanius Bassus M. Licinius Crassus
818	65	{ A. Licinius Silius Nerva M. Vestinus Atticus

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS DECIMUS

I. Interea¹ rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen Armeniæ impositum, simul, fratre Tiridate pulso, spreto Arsacidarum fastigium ire ultum volens, magnitudine rursus Romana et continui fœderis² reverentia diversas ad curas trahebatur, cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum³, gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat : quippe egressus Armenia Tigranes Adiabenos⁴, conterminam nationem, latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat, idque primores gentium ægrè tolerabant : eo contemptiōnis descensum, ut ne duce

1) Tacit reia evenimentele din Orient, pãrãsite in cartea XIV, 26.

2) Cf. XII, 10 și XIII, 9. De la August nu mai fusese nici un războiu declarat între Romani și Parți.

3) Cf. XIII, 37 și XIV, 25.

4) Cf. XII, 13.

quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidibus, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod praesidium, aut unde peteret, rogitans. Jam de Armenia concessum, proxima trahi²; et, nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis quam captis esse. Tiridates quoque regni profugus per silentium aut modice querendo gravior erat. Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna aequius, quod validius. Et sua retinere privatae domus, de alienis certare regiam laudem esse.

II. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit atque ita orditur: „Hunc ego, eodem mecum patre genitum, quum mihi per aetatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae deduxi, qui tertius potentiae gradus habetur: nam Medos Pacorus³ ante ceperat⁴; videbarque, contra vetera fratrum odia et certamina, familiae nostrae penates rite composuisse. Prohibent Romani, et pacem, nunquam ipsis prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias: aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta majoribus malueram⁵. Si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiae fama, quae neque summis mortaliu[m] spernenda est et a dis aestimatur.“ Simul diademate

1) Tigranes, ce fusese ca ostatec la Roma.

2) *Proxima trahi* = țările vecine erau prădate și ele.

3) Un alt frate al lui Vologeses, XII, 44.

4) O parte a Mediilor; Atropatena formă, dela August, un regat distinct, guvernata de regi luați dintre filii mai mici ai familiei domnitoare peste Parthi.

5) *Malueram* = *maluissem*.

caput Tiridatis evinxit ; promptam¹ equitum manum, quæ regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro, tradidit, adjectis Adiabenorū auxiliis, mandavitque Tigranen Armenia exturbare, dum ipse, positus adversus Hyrcanos² discordiis, vires intimas molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

III. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo³ et Vettio Bolano⁴ subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositius cuncta quam festinantius agerent : quippe bellum habere quam gerere malebat. Scripseratque Caesari proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet : Syriam, ingruente Vologese, acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripa⁵ Euphratis locat, tumultuariam provincialium manum armat, hostiles Ingressus⁶ præsiidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita ; quosdam rivos congestu arenæ abdidit.

IV. Ea dum a Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam sui⁷ præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta⁸, urbem copia defensorum et magnitudine mœnium validam. Ad hoc Nicephorius⁹ annis,

1) *Promptam* = compusă din oameni hotărâți.

2) Cf. VI, 36.

3) Cf. XIV, 26.

4) Consul subrogat sub Neron, apoi propretor în Britannia la 69 și 70 ; proconsul al Asiei sub Vespasian.

5) *Pro ripa* = pe țarm.

6) *Hostiles ingressus* = intrarea trupelor inamice în provincie.

7) *Famam sui* = vestea venirii sale.

8) Azi *Sered*.

9) La est de Euftrat, azi *Khabur*.

haud spernenda latitudine, partem murorum ambit ; et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. Ierantque milites¹ et provisi ante commeatus ; quorum subvectu pauci avidius progressi et repentinis hostibus circumventi ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus aulacia ; raris sagittis neque clausos exterret et semet frustratur². Adiabeni, quin promoverent scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, cæduntur.

V. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen qui ex-postularent vim provinciæ illatam ; socium amicumque regem, cohortes Romanas circumsideri : omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius³ centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin⁴, septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat arma Romana vitandi ; nec præsentia prospere fluebant. Irritum obsidium ; tutus manu et copiis Tigranes ; fugati qui expugnationem sumpserant ; missæ in Armeniam legiones, et aliae pro Syria, paratae ultro irrumpere ; sibi imbecillum equitem pabuli inopia : nam exorta vis⁵ locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. Igitur, metu abstruso, nitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia et firmanda pace respondet.

1) Corbulo lăsase aici (XIV, 26) o mie de legionari, trei cohorțe auxiliare și două escadroane de cavalerie.

2) *Semet frustratur* = își cheltuește puterile în zădar.

3) Cf. XII, 45.

4) Cetate în Mesopotamia.

5) *Vis* = o mulțime.

Monesen omittere Tigranocerta jubet ; ipse retro concedit.

VI. Hæc plures ut formidine regis et Corbulonis minis patrata ac magnifica extollebant. Alii occulte pepigisse interpretabantur, ut, omisso utrimque bello et abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet¹. Cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum ? Cur deserta per otium, quæ bello defenderant ? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti ? Dilata prorsus arma, ut Vologesis cum alio quam cum Corbulone certaret, Corbulo meritæ² tot per annos gloriæ non ultra periculum faceret. Nam, ut retuli³, propriam ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, et adventare Caesennius Pæus⁴ audiebatur. Jamque aderat, copiis ita divisus, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quæ recens e Mœsis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent, tertia et sexta et decima legiones priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent ; cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens, et Pæus, cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, dispiciebat⁵ gesta, nihil cædis aut prætæ, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes dictitans : se tributa ac leges, et pro umbra regis, Romanum jus victis impositurum.

VII. Sub idem tempus, legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi⁶, revertere irriti, bellumque pro-

1) Se pare că a murit puțin după aceea.

2) *Meritæ* = dobândite.

3) Cf. XV, 3

4) Cf. IV, 29.

5) *Dispiciebat* = micșoră.

6) Cf. XV, 5.

palam sumptum a Parthis. Nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus¹ eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus² regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte tramittebant, nulla palam causa, turbatus equus qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque, quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fuga perripit seque vallo extulit : et pila militum arsere³, magis insigni prodigio quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

VIII. Ceterum Pætus, spretis ominibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, reciperandis, ut ferebat, Tigranocertis vastandisque regionibus quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædam castella, gloriæque et prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu et instante jam hieme⁴, reduxit exercitum composuitque ad Cæsarem litteras quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

IX. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsiidiis insedit ; et, ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ afferent (jam enim subjectis⁵ campis magna specie volitabant), naves

1) Governase ca propretor Dalmaþia, Pannonia și Moesia superioară.

2) Necunoscut.

3) Lovite probabil de trăsnet.

4) Iarna din 62—63.

5) *Subjectis*, subinþeles fluvio.

magnitudine præstantes et connexas trabibus ac turribus auctas agit per amnem, catapultisque et balistis¹ proturbat barbaros, in quos saxa et hastæ longius permeabant quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi, omisso paratu invandendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

X. Ibi Pætus, imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat, reliquas promiscuis militum com meatibus infirmaverat, donec adventare Vologesen magno et infenso ægmine auditum. Accititur legio duodecima², et unde famam aucti exercitus speraverat prodita infrequentia; qua tamen retineri castra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum, ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc, relictis hibernis, non fossam neque vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi prælio certaturus. Deinde, amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Con-

1) Catapultele aruncau proiectile mari; balistele aruncau pletre.

2) Ceia ce arată că fiecare legiune își avea lagărele de iarnă separate. Lagărul lui Paetus era lângă fluviul Arsanias, la mică depărtare de Taurus și hotarele Cappadociel. Nu se știe unde erau lagărele legiunii XII.

juxta ac filius castello, cui Arsamosata¹ nomen est, abditum, data in praesidium cohorte ac disperso milite, qui in uno habitus² vagum hostem promptius sustentavisset. Et aegre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fieretur; nec a Corbulone properatum, quo, gressibus periculis, etiam subsidii laus augetur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus et alariis octingentos, parem numerum e cohortibus³ jussit.

XI. At Vologeses, quamvis obsessa a Pæto itinera hinc pediatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis⁴ alares exterruit, legionario obtrivit, uno tantum centurione Tarquiti Crescente turrin, in qua praesidium agitabat, defendere auso, factaque saepius eruptione et caesis qui barbarorum propius sugrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur. Pedatum si quis integer, longinqua et avia⁵, vulnerati castra repetiverat, virtutem regis, saevitiam et copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis; sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret prope, signa et aquilas et nonnihil reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos.

XII. Ille interritus et parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita⁶ retinerentur,

1) Numită astfel dela Arsames, fundatorul ei, ce domnia pe la 245 a. Chr. Astăzi Simsat.

2) *In uno habitus, si in uno habitus fuisset.*

3) Adică tot trei mii.

4) *Sed vi ac minis, subînțelele usus'*

5) *Longinqua et avia, subînțelele usus petivere.*

6) Cf. XV, 9.

qua proximum et comitatibus non egenum, regionem Cominagenam¹, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, præter alia suæ bello, magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. Primum e percussis Paccium, primi pili centurionem², obvium habuit, dein plerosque militum : quos, diversas fugæ causas obtendentes, redire ad signa et clementiam Pæli experiri monebat : se nisi victoribus³ immitum esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, novam gloriâ ostendere. Non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus⁴ adspiceretur, qui attulissent salutem et qui accepissent ? His atque talibus in commune alacres (et erant quos pericula fratrum aut propinquorum propriis stimulis incenderent), continuum diu⁵ noctuque iter properabant.

XII. Eoque infentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum⁶, quo imbellis ætas defendebatur, appugnare, propius incendens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti ; nec aliud⁷ quam murimenta propugnabant, pars jussu ducis, et alii pro-

1) La nordul Syriei.

2) Cel dintâiu dintre centurioni.

3) *Nisi victoribus* = dacă nu se vor întoarce victorioase.

4) *Numerus* = *multitudo*.

5) *Diu* = in timpul zilei.

6) Arsamosate.

7) *Nec aliud*, subînţeles *faiebant*,

pria ignavia aut Corbulonem opperientes, ac, vis si ingrueret, provisus exemplis Caudinæ Numantinæque cladis¹ : neque eandem vim Samnitibus, Italico populo, ut Parthis, Romani imperii æmulis. Validam quoque et laudatam antiquitatem², quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus primas tamen litteras ad Vologesen noñ supplices, sed in modum querentis composuit, quod pro Armeniis, semper Romanæ ditionis aut subjectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret. Pacem ex æquo utilem : ne præsentia tantum spectaret. Ipsum adversus duas legiones totis regni viribus advenisse : at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent.

XIV. Ad ea Vologeses nihil pro causa, sed opperandos sibi fratres, Pacorum ac Tiridaten, rescripsit ; illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent ; adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Romanis statuerent. Missi posthac a Pæto nuntii et regis colloquium petitum, qui Vasacen, præfectum equitatus, ire jussit. Tum Pætus Lucullos, Pompeios³, et si qua Caesares⁴ obtinendæ do-

1) Asupra „Furcelor Caudine“ dela 320 a Chr. cf. Titus Livius, IX. Capitularia Numantini datează de la 137 a. Chr. Consulul Mancinus fusese închis într-o strâmtoare împreună cu douăzeci și patru de mii de soldați. Senatul nu voise să recunoască tratatul. El predase Spaniolilor pe Mancinus și pusesese în fruntea armatei pe Scipio Aemilianus care bătuse pe Numantini.

2) *Antiquitatem* = Romanii din vechime.

3) Amândoi bătuse pe Tigrane, regele Armeniei. Lucullus la 69 și 68 ; Pompei la 66 a. Chr.

4) Cf. II, 3, 56 ; VI, 31 ; XI, 8 ; XII, 44 ; XII, 34 ; XIII, 34 ; XIV, 23.

nandæve Armeniæ egerant, Vasaces imaginem retinendi largiendive penes nos, vim¹ penes Parthos memorat. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones et decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque et commeatus Parthis tradi, quibus perpetratis, copia Vologesi fieret mittendi ad Neronem legatos.

XV. Interim flumini Arsaniam² (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis ; sed Parthi, quasi documentum victoriæ, jusserant : namque iis usui fuit, nostri per diversum iere. Addidit rumor sub jugum missas legiones, et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. Namque et munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, et circumstetere vias, captiva olim mancipia aut jumenta agnoscentes³ abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite et concedente, ne qua prælii causa existeret. Vologeses, armis et corporibus cæsurum aggeratis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens⁴, proximus quisque regem⁵ vi equorum perrupere, quia rumor incesserat pontem cessurum oneri, dolo fabricantium ; sed qui ingredi ausi sunt validum et fidum intellexere.

XVI. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent, contra-

1) *Vim* = puterea reală.

2) Un affluent al Eufratului.

3) *Agnoscentes* = recunoscându-le ca proprietatea lor.

4) *Insidens* = Vologesen.

5) *Proximas quisque regem* = cei de lângă rege.

que prodiderit Corbulo¹ Parthos, inopes copiarum et pabulo attrito², relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere abfuisse. Adiecit iurejurando Pæti cautum apud signa³, adstantibus iis quos testificando rex misisset, non ritum Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur litteræ Neronis, an paci annueret. Quæ ut⁴ augmentæ infamiæ composita sic reliqua non in obscuro habentur, una die quadraginta millium spatium⁵ e-mensum esse Pætum, desertis passim saucis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo, cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret mæsti manipuli, ac vice n commilitionum miserantes, non lacrimis quidem temperare; vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis et ambitio gloriæ, felicitum hominum affectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

XVII. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conquerente irritum laborem; potuisse bellum fuga Parthorum finire. Ille integra utriusque cuncta respondit, converterent aquilas et iuncti invaderent Armeniam abscessu Vologæsis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo⁶; periculo legionum commotum, e provincia egressum; quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque

1) Corbulo a lăsat niște Memorii, consultate și de Pliniu cel bătrân.

2) *Attrito pabulo* = sfârșindu-li-se furajul.

3) Steagurile se puneau pe un altar ridicat în cartierul general.

4) *Ut* = admițând că.

5) Etapele obișnuite erau de douăzeci de mile.

6) Subînțeleș, răspunse,

optimam fortunam orandam¹, ut pedes, confectus spatils itinerum, alacrem et facilitate camporum praevenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologësis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten, amnemque, ut olim, medium faceret: ille Armeniam quoque diversis² praesidiis vacuam fieri exostulabat. Et postremo concessit rex; dirutaque quæ Euphraten ultra communierat Corbuli, et Armenii sine arbitro relictis sunt.

XVIII. At Romæ tropæi de Parthis arcisque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu integro adhuc bello³ neque tunc omissa, dum a conspectu consulitur⁴, secreta conscientia. Quin et dissimilandis rerum externarum curis, Nero frumentum plebis⁵, vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ ostentaret; cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentis ferme naves porto in iuso⁶ violentia tempestatis et centum alias, Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumsisset. Tres dein consules, L. Pisonem⁷, Ducentum Geminum⁸, Pompelum Paulinum⁹ vertigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum justos redditus ante-

1) *Optimam fortunam orandam* = ar fi fost fericit.

2) *Diversis* = inamice.

3) *Integro adhuc bello* = înainte de a se fi aflat de dezastru.

4) *Dum ad conspectum consulitur* = pentru a lua privirile.

5) Grâul destinat a fi dat plebei fără bani sau sub preţul lui.

6) In portul Ostia.

7) Cf. XIII, 28.

8) Prefect al Romei sub Galba (*Hist.*, I, 14).

9) Cf. XIII, 53.

issent : se annum sexcenties sestertium reipublicae largiri.

XIX. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, quum, propinquis comitiis¹ aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque et provincias inter patres² sortiti statim emitterent manu quos adoptaverant... magna cum invidia senatum adeunt, jus naturæ, labores educandi adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis enumerant. Satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta et obvia haberent. Sibi promissa legum, diu exspectata, in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbis, longa patrum vota³ repente adæquaret. Factum ex eo senatus consultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

XX. Exin Claudius Timarchus, Cretensis⁴, reus agitur, ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium et opibus nimiis ad injurias minorum elati : una vox ejus usque ad contumeliam senatus⁵ penetraverat, quod dic-

1) Alegerile de magistrați care se făceau dela Tiberiu in Senat (I, 15).

2) Asupra beneficiilor oamenilor căsătoriți acordate de legea Papia Poppaea (an. 9 d. Chr.) cf. II, 51. La egalitate de voturi se acordau magistraturile candidaților cu copii mai mulți. Cel căsătorit care nu avea copii primeau numai jumătate din legat ; celibatarii nu primiau nimic.

3) *Longa patrum vota* = privilegiile părinților de familie, așteptate atâta timp.

4) Creta era provincie senatorială. De aceea procesul a fost adus înaintea senatului.

5) Insultând pe proconsuli, insulta trecea asupra senatului ce-l numise.

titasset in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thræsea¹ ad bonum publicum vèrtens, postquam de reo censuerat provincia Creta depellendum, hæc addidit : „Usu probatum est, patres conscripti, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia Cinciam rogationem², candidatorum ambitus Julius leges³, magistratuum avaritia Calpurnia scita⁴ pepererunt. Nam culpa, quam pœna, tempore prior ; emendari, quam peccare, posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis⁵ opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.

XXI. „Olim quidem non modo prætor aut consul, sed privati⁶ etiam mittebantur, qui provincias viderent et, quid de cujusque obsequio videretur, referrent, trepidabantque gentes de existimatione singulorum. At nunc colimus externos et adulamur, et quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur. Decernaturque, et maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi : sed laus falsa et precibus expressa perinde cohibeatur quam malitia, quam credulitas. Plura sæpe peccantur dum demeremur⁷, quam dum offendimus. Quædam imò virtutes odio sunt, se-

1) Cf. XIII, 49.

2) Despre legea Cincia, XI, 5.

3) Votată de August.

4) Legea lui L. Calpurnius Piso Frugi împotriva dilapidatorilor banului public, votată la 149 a. Chr.

5) *Nobis* = guvernatorilor romani.

6) Senatori și cavaleri trimiși în misiuni speciale.

7) *Dum demeremur* = aducând servicii.

„veritas obstinata, invictus adversum gratiam animus. „Inde initia magistratum nostrorum in libra ferma, et „finis¹ inclinatum in modum candidatorum. suffragia „conquirimus. Quæ si arceantur, æquabilis atque constantius provinciæ regentur : nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita, vetita gratiarum actione, „ambitio cohibebitur“.

XXII. Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatus consultum periculi potuit, abnudentibus consulibus² ea de re relatam³. Mox, auctore principe, sanxerunt ne quis ad concilium sociorum referret agendas apud senatum proprætoribus prove consulibus grates, neu quis⁴ ea legatione fungeretur. Isdem consulibus Gymnasium igne fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ celebre Campaniæ oppidum. Pompeii, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia⁵, in cuius locum Cornelia, ex familia Cossorum⁶, capta est.

XXIII. Memmio Regulo⁷ et Verginio Rufo⁸ consulibus, natam sibi ex Poppæa⁹ filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque Augustam, dato et Pop

1) *Inclinat* = slăbeşte.

2) Consulii voiau să ceară mai întâiu părerea Împăratului.

3) *Relatum*, subînţeles *esse*.

4) *Neu quis*, subînţeles *provincialium*.

5) Probabil fiica lui Laelius Balbus, despre care Tacit a vorbit în cartea VI, 47.

6) Poate fiica lui Cornelius Cosus Lentulus, consul la 60 cu Nero, XIV, 20.

7) Fiul sau nepotul lui Regulus, din cartea V, f.

8) Unul din cei mai de seamă bărbaţi ai acestei epoci. A refuzat de două ori imperiul. *Hist.*, I, 8 ; II, 51.

9) Cf. XIII, 45.

pææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. Jam senatus uterum Poppææ commendaverat dis, vota que publice susceperat, quæ multiplicata exsolutaque. Et a Iditæ supplicationes, temulumque Fecunditati et certamen ad exemplar Actiacæ¹ religionis decretum utque Fortunarum² effigies aureæ in solio Capitolini Jovis locarentur, ludicrum circense, ut Juliae genti apud Bovillas³, ita Claudiae Domitiaque apud Antium ederetur: quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ adulationes censentium honorem divæ et pulvinar⁴ ædemque et sacerdotem. Atque ipse, ut lætitiæ ita mæroris immodicus egit. Annotatum est, omni senatu Antium sub recentem partem effuso, Thræseam prohibitum immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua reconciliatum se Thræseæ apud Senecam jectaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum: unde gloria egregiis viris et pericula gliscebant.

XXIV. Inter quæ, veris principio, legati Parthorum⁵, mandata regis Vologesis litterasque in eandem formam⁶ attulere: se priora et toties jactata super obtinenda Armenia nunc ommittere, quoniam dii, quamvis potentium populorum⁷ arbitri, possessionem Parthis non sine

1) Cf. I^o, 53. Jocuri quinquennale orânduite de August în onoarea lui Apollo pentru a comemorâ bătălia dela Actium.

2) Fortuna erâ adorată la Antium sub două nume deosebite: eq. iestră şi prosperă.

3) La Bovillae era un sanctuar al familiei Julia.

4) Perina pe care se culcau statuetele zeilor în banchetele sfinte.

5) Cf. XV, 14.

6) *In eandem formam* = concepute în acelaş spirit.

7) *Quamvis potentium* = popoarelor celor mai puternice.

ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranem ; post Pætum legionesque, quum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim; datum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten accipiendo diademati in Urbem venire, nisi sacerdotii religione¹ attineretur. Iturum² ad signa et effigies principis, ubi, legionibus coram, regnum auspicaretur.

XXV. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diversa, tanquam rebus integris, scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, quo in statu Armenia esset, omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto barbarorum irrisu, qui peterent quod eriperant, consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret : nec dubitatum de bello. Et Corbulo, militum atque hostium tot per annos gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius incitiam rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio C. Cestio³, copiæ militares Corbuloni permissæ ; et quinta decima legio, ducente Mario Celso⁴, e Pannonia adjecta est. Scribitur tetrarchis⁵ ac regibus⁶ præfectisque⁷ et procuratoribus⁸, et

1) Tiridates erà mag.

2) *Iturum* = intr'o provincie romanã invecinată, Syria sau Cappadocia.

3) Cf. III, 36 ; VI, 31.

4) General însemnat. Partizan al lui Galba și apoi prietenul lui Otho. Cf. *Hist.*, I, 45.

5) Guvernatorii provinciilor formate din vechile regate anexate la imperiu.

6) Regilor aliați, ca de pildă, al Commagenei, al Chalcidenei și al Sophenei. Cf. XII, 23 și 25 ; XIII, 7.

7) Comandanții trupelor auxiliare împrăștiate în provinciile :

8) Administratorii civili și militari ai unor provincii, cum erà Cappadocia.

qui prætorum finitimas provincias¹ regebant, jussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio, bellum piraticum gesturo, dederat². Regressum Pætum, quum graviora metueret, faciliis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis : ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine ægresceret.

XXVI. At Corbulo, quarta et duodecima legionibus, quæ, fortissimo quoque amisso et ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ, per Pontum agens, expers cladis fuerat, simul quintadecumanos recens adductos, et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen³, qua transmittere Euphratē parabat. Tum lustratum rite exercitum⁴ ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspiciis imperatoris⁵ rebusque a se gestis, adversa in inscitiam Pæti declinans, multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat.

1) Cilicia, Galatia, Lycia; Pamphylia.

2) Lege votată după propunerea lui A. Gabinius, în 6 a. Ch.

3) Oraş din Armenia mică.

4) La începutul sau sfârşitul unei campanii se făcea un sacrificiu (*suovetaurile*) pentru a implora pe zei sau a le mulţumi.

5) Împăratul era comandantul tuturor armatelor.

XXVII. Mox iter L. Lucullo¹ quondam penetratum, aperitis quæ vitustas obsæpserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: nec enim adhuc en ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam. Proinde et Tiridati conducere intactum vastationibus regnum dono accipere, et Vologesen melius societate Romana quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum. Scire² quantum intus discordiarum, quamque indomitas et præferoces nationes regeret: contra imperatori suo innotam ubique pacem et unum id bellum esse. Simul consilio terrorem atijcere, et megistanas³ Armenios, qui prius a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit; plana, edita, validos invalidosque pari metu complet.

XXVIII. Non infensum nec cum hostili odio Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidem credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam⁴, et quibusdam præfecturis inducias petit: Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum⁵ locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones⁶ erant barbaris delectus est ob memoriam lætioris sibi rei. Corbuloni non vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augetet. Neque infamia Pæti argbatur: quod eo maxime patuit, quia filio ejus, tribuno, ducere manipu-

1) Asupra campaniei lui Lucullus, cf. Plutarch, *Lucull* 24 și 24.

2) *Scire*, subînțeles' se.

3) *Megistanos* = nobi ii.

4) *In summam*, subînțeles *pacis* = în tratarea păcii.

5) Subînțeles *delectum est* = s'a ales.

6) Cf. XX, 13.

los atque operire reliquias malæ pugnae imperavit. Die pacta, Tiberius Alexander¹, illustris eques Romanus, minister bello datus, et Vinicianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate², sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venire, honore ejus, ac ne metueret insidias, tali pignore³. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit; nec cunctatus Corbulo, sed pedes uterque dexteræ⁴ mis uere.

XXIX, Exin Romanus laudat juvenem, omissis præcipitibus⁵ tuta et salutaria capessentem. Ille, de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adjungit: iturum quippe Romam laturumque novum Caesari decus non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridaten ponere apud effigiem Cæsaris⁶ insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere: et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas e insignibus patriis, hinc agmina legionum stetero fulgentibus aquilis signisque et simulacris deum, in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite dia-

1) Tiberius Julius Alexander, dintr'o familie evreiascã sacerdotalã. A devenit apoi procurator al Judeei, prefect al Egiptului la 67 d. Chr. Trecând de partea lui Vespasian (*Hist.* II, 74), el a ajutat la cucerirea Ierusalimului la 70, în calitate de prefect al pretoriului.

2) Trebuia pe atunci 25 de ani pentru a lua parte în senat.

3) *Tali pignore* = abl. absolut.

4) Cel mai mare jurãmânt la Parþi.

5) *Fraecipitibus* = planuri îndrãzneþe.

6) Statua împãratului, în metal preþios, erã înãlþatã în la-gãre înaintea oortului generalului.

dema imaginii subiect, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum¹ Romanorum cædes aut obsidio : at nunc versos casus ; iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum² ?

XXX. Addidit gloriæ Corbulo comitatem epulasque : et rogitante rege causas, quoties novum aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per centurionem nuntiari³, convivium buccina dimitti⁴, et structam ante augurale⁵ aram⁶ subdita face accendi, cuncta in majus attollens, admiratione prisca moris affectit. Postero die spatium⁷ oravit, quo, tantum itineris aditurus, fratres⁸ ante matremque viseret ; obsidem interea filiam tradit litterasque supplices ad Neronem.

XXXI. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis⁹ reperit, non incuriosum fratris ; quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, ne quam ima-

1) Erau două legiuni.

2) Cât îi lipsea de a se arăta captiv !

3) Gărzile de noapte țineau trei ceasuri fiecare, începând dela 6 ore seara și până la 5 ore dimineața. Ele se anunțau în sunetul trâmbiței.

4) La începutul primei gărzi, trompetele sunau înaintea cortului generalului. Sentinelele mergeau la posturi, iar soldații se puneau la masă. Aceiaș ceremonie eră probabil și la sfârșitul mesei.

5) Locul consacrat pentru consultarea auspiciilor. Eră la dreapta cortului generalului.

6) Probabil un foc în formă de altar, aprins în fie care seară, pentru a păstră focul pentru nevoi neprevăzute.

7) *Spatium*, subînțeles *temporis*.

8) Pacorus și Vologeses.

9) Erau mai multe Ecbatane. Aceasta eră în Media. Regii Partilor își făcuse din ea un loc de reședință.

ginem servitii¹ Tiridates perferret, neu ferrum traderet² aut complexu³ provincias obtinentium arceretur foribusve eorum assisteret, tantusque ei Romæ, quantus consullibus, honor esset. Scilicet externæ superbiæ sueto non lnerat notitia nostri, apud quos vis imperii valet, inania tramittuntur.

XXXII. Eodem anno, Cæsar nationes Alpium maritimarum⁴ in jus Latii⁵ transtulit. Equitum Romanorum locos⁶ sedilibus plebis anteposuit apud circum : namque ad eum diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora ; sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt⁷.

XXXIII. C. Læcanio⁸, M. Licinio⁹ consulibus, acriore

1) Aşa, de pildă, Antoniu pusese nişte lanţuri de aur pe mâinile lui Artavasde, regele Armeniei. Cf. II, 3.

2) Parţi erau înarmaţi chiar la masă.

3) Obiceiul sărutării în audienţele publice şi private era un obicei orientat ce se introduse şi la Roma sub imperiu.

4) Aşezaţi între Gallia Narbonensă şi Liguria. Erau guvernaţi de un procurator (*Hist.*, III, 42).

5) O mijlocie între dreptul de cetăţenie şi dreptul italic. Dreptul latin acordă foştilor magistraţi din această vreme puţinţa de a se bucura de toate drepturile legate de cetăţenie.

6) Legea Roscia (VI, 3) nu se ocupase de cât de teatru. Chiar senatorii nu aveau locuri deosebite în circ, de cât din timpul lui Claudiu. (III, 31).

7) Suetoniu (*Viaţa lui Neron*, 12) afirmă că patru sute de senatori şi şase sute de cavaleri au luptat pe timpul lui Neron ca gladiatori.

8) Probabil fiul lui C. Laecanius, pretor urban la 32 d. Chr.

9) Fiul lui M. Licinius Crassus, consul sub Tiberiu, la 27

In dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas¹ frequentandi : nam adhuc per domum aut hortos cecinerat, Juvenalibus ludis, quos, ut parum celebres et tantæ voci angustos spernebat. Non tamen Rômæ incipere ausus, Neapolim², quasi Græcam urbem, delegit : inde initium fore, ut, transgressus in Achaiam insignesque et antiquitus sacras coronas³ adeptus, majore famæ studia civium eliceret. Ergo contractum oppidanorum vulgus, et quos ex proximis coloniis et municipiis ejus rei fama civerat quique Cæsarem per honorem aut varios usus sectantur, etiam militum⁴ manipuli, theatrum Neapolitanorum complecti.

XXXIV. Illic, plerique ut arbitrantur, triste, ut ipse, providum⁵ potius et secundis numinibus, evenit : nam, egresso qui adfuerat populo, vacuum⁶ et sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo, per compositos⁷ cantus grates dis⁸ atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Adriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit, ubi gladiatorium munus a

d. Chr. (IV, 62). A fost ucis de Neron. Fratele său, Piso Licinianus, a fost adoptat de Galba.

1) *Promiscuas scenas* = teatre publice.

2) Neapoli era o colonie a oraşului Cumae, ce fusese fondată de Grecii veniţi din Chalcis din Euboa.

3) Coroanele decernate în cele patru mari jocuri din Grecia.

4) Pretorienl.

5) *Providum* = providenţial.

6) Suţineu (*Viaţa lui Neron*, 20) pretinde că acest cutremur s'a întâmplat în timpul ce Neron cânta. Impăratul îşi continuă cântecul până la urmă.

7) Compuse de el.

8) Subînţeles *ogens*.

Vatini¹ celebre edebatur. Vatinius inter fœlisima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurribus, primo in contumelias assumptus; dehinc optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præneret.

XXXV. Ejus minus frequentanti Neroni ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Isdem quippe illis diebus Torquatus Silanus² mori aigitur, quia, super Juræ familiæ claritatem, divum Augustum abivum ferebat. Jussi accisitores objicere proligum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse; quin eum homines habere, quos ab epistolis et libellis et rationibus appellet, nomina summæ curæ³ et meditata. Tum intus quisque libertorum vincti abreptique. Et quum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit; secutaque Neronis oratio ex more, quamvis sontem et defensionem merito diffusum victurum tamen fuisse, si clementiam judicis⁴ expectasset.

XXXVI. Nec multo post, omisa in præsens Achaia (causæ in incerto fuere) Urbem revisit, provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitant. Dehinc edicto testificatus non longam sui absentiam et cuncta in republica perinde immota ac prospera fore, super ea profectioe adiit Capitolium. Illic veneratus deos, quum Vestæ⁵ quoque templum inisset,

1) Vatinius eră din Benevent. Despre dănsul, cf. *Hist.* I, 37

2) D. Junius Silanus Torquatus, consul în anul 53 (XII, 58). Eră fratele lui L. și M. Silanus, ce au murit, victime ale Agrippinei (XIII, 1).

3) *Nomina summæ curæ* = titluri cuvenite numai curții Imperiale.

4) Adică a lui Neron.

5) Vesta, fiind confidenta gândurilor ascunse, eră invocată în toate rugăciunile.

repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriæ leviores dictitans : vidisse mæstos civium vultus, audire secretas querimonias, quod tantum iter aditurus esset, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita adspectu principis refoverit. Ergo, ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent, ita populum Romanum vim plurimam habere, parendumque retinenti. Haec atque talia plebi volentia¹ fuere, voluptatum cupidine, et, quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias, si abesset, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur ; dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat.

XXXVII. Ipse, quo fidem acquireret nihil usquam perinde lætum² sibi, publicis locis struere convivia, totaque Urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu fama-que epulæ fuere quas a Tigellino paratas, ut exemplum, referam, ne sæpius eadem prodigientia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ³ fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur : naves auro et ebore distinctæ remigesque exoleti per aetates et scientiam libidinum componebantur. Volucres et feras diversis e terris et animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, illustribus feminis completa, et contra scorta visebantur, nudis corporibus. Jam gestus motusque obsceni ; et postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris et circumjecta tecta consonare cantu et luminibus clarescere. Ipse, per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat quo corruptior ageret, nisi pau-

1) *Volentia* = plăcute.

2) Aşa de plăcut ca şederea la Roma.

3) Basinul făcut de Agrippa în câmpul lui Marte.

cos post dies uni ex illo contaminatorum grege (nomen Pythagoræ fuit) in modum solemnium conjugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum; visi auspices¹, dos et genialis torus et faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit.

XXXVIII. Sequitur clades, forte an dolo principis incertum (nam utrumque auctores² prodidere), sed omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum quæ Palatino Cælioque montibus contigua est; ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flama alitur, simul cœptus ignis et statim validus ac vento citus³, longitudinem circi corripuit: neque enim domus munimentis sæptæ vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, et rursus inferiora populando, anteit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe⁴ arctis itineribus hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum, fessa aut rudis pueritlæ ætas, quique sibi quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars mora, pars festinans, cuncta impediabant. Et sæpe, dum in tergum respectant, lateridus aut fronte circumveniebantur; vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant in eodem casu reperiebant. Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui,

1) Martorii religioşi ai căsătoriei.

2) Suetoniu (*Viata lui Neron*, 38) afirmă că Neron a dat foc Romei, pentru a o putea reconstrui după planul lui. Dione pretinde că Neron voise să aibă spectacolul pe care îl avusese regele Priam la arderea Troiei.

3) Citus = aţâţat.

4) Oraşul lăsat în prada flagelului.

complexe vias, sterni per agros; quidam, amissis omnibus fortunis, diurni quoque victus, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interire. Nec quisquam defendere¹ audebat, crebris multorum minis restringere prohibentium, et quia alii palam faces jaciebant atque esse sibi auctorem vociferabantur, sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu.

XXXIX. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in Urbem regressus est quam domui ejus, qua Palatium² et Mæcenatis hortos³ continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et Palatium et domus et cuncta circum haurirentur. Sed, solatium populo exturbato ac profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ⁴, hortos quin etiam suos⁵ patefecit, et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos⁶. Quæ, quanquam popularia, in irritum caderent, quia pervaserat rumor in ipso tempore flagrantis Urbis inisse eum domesticam scenam⁷ et cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala vetustis cladibus adsimulantem.

XL. Sexto demum die apud inas Esquilias finis in-

1) *Defendere*, subînţeles *ignem*.

2) *Palatium* pe Palatin, I, 13.

3) Grădinile lui Mæcenas erau pe colina Esquilină. Fuseseră lăsate lui August. După întoarcerea lui de la Rhodos, Tiberiu locuise în ele.

4) Monumentele ridicate de Agrippa în câmpul lui Marte. (*Thermele, Pantheonul*).

5) Grădinele lui Neron erau pe Vatican, pe ţârmul stâng al Tibului.

6) Baniţa : *modius*. Baniţa are 10¹/₁₀ litri.

7) Suetoniu pretinde că-şi declamase poemul în costum de teatru pe terasa palatului său.

condio factus, prorutis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus et velut vacuum cælum occurreret. Necdum positus¹ metus et redibat haud levius rursum grassatus ignis, patulis magis Urbis locis; eoque strages hominum minor, delubra deum et porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit², quia prædiis Tigellini Aemilianis³ proruperat, videbaturque Nero condendæ urbis novæ et cognomento suo appellandæ gloriâ quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur⁴: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ; septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semusta.

XLI. Dõmuum et insularum⁵ et templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit; sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ⁶, et Magna Ara fanumque, quæ præsentî Herculi⁷ Arcas Evander sacraverat, ælesque Statoris Jovis⁸, vota Ro-

1) *Necdum positus*, subînţeles erat.

2) Dau loc la comentarii răutăcioase.

3) Cartierul „emilian” eră dincolo de poarta Flaminia, între Capitoliu şi Quirinal. Şi sub Claudiu izbucnise aci un foc puternic. Probabil că Tigellinus aveă în acest cartier câteva case, cărora le dăduse foc.

4) Diviziune făcută de August la 8 a. Chr.

5) Grupuri de case, inchiriate cu etajul familiilor.

6) Acest templu eră pe Aventin. In el se aflau operile de artă aduse de Mummius dela Corint.

7) Ridicat lui Hercule de Evandru, după uciderea lui Cacus (Virgil, *Ann.*, VIII, 179).

8) In partea mai ridicată de pe *Via Sacra*, la picioarele Palatinului. Romulus îl ridicase lui Jupiter pentru că oprise pe Romani să fugă in lupta cu Tatius şi Sabinii lui (Tit. Liviu I, 12).

mulo, Numæque regia¹ et delubrum Vestæ cum Penatibus populi Romani² exusta ; jam opes tot victoriis quæsitæ et Græcarum artium decora ; exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent quartum decimum kalendas Sextiles³ principium incendii hujus ortum, quo et Senones captam Urbem inflammaverint. Alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent⁴.

XLII. Cæterum Nero usus est patriæ ruinis, exsturxitque domum⁵ in qua haud perinde gemmæ et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia et prospectus, magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare et viribus principis illudere⁶. Namque ab lacu Averno⁷ navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros

1) Locuința lui Numa se numia *Regia* și era alături de templul Vestei, la colțul Palatinului.

2) Diferite talismane (figuri sau simboluri de metal sau argil), de care era legată soarta Romei.

3) Adică 17 Iulie.

4) Adică 418 ani și tot atâtea luni și tot atâtea zile. În total. 454 ani.

5) Palatul numit *domus aurea*, avea un portic de o mie de pași cu trei rânduri de coloane. La intrare era statuia de bronz a lui Neron de 120 picioare. Înăuntru avea un lac precum și clădiri, vii, pășune, ogoare, păduri pline de animale și nenumărate statui.

6) Iși băteau joc de averea împăratului.

7) Lac în Campania. Canalul trebuia să aibă 160 de mii lungime.

promiserant, squalenti¹ littore aut per montes adversos : neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes², cetera abrupta aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connisus est, manentque vestigia irritæ spei.

XLIII. Ceterum Urbis quæ domui supererant³ non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, cohibitaque ædificiorum altitudine ac patefactis areis additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. Eas porticus Nero sua pecunia exstructurum⁴ purgatasque areas⁵ dominis traditurum pollicitus est. Adidit præmia pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis, finivitque tempus intra quod effectis domibus aut insulis apiscerentur. Ruderi accipiendo Ostienses paludes destinabat, utique naves, qua frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent, ædificiaque ipsa, certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is lapis ignibus impervius est ; jam aqua, privatorum licentia intercepta, quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes⁶ ; et subsidia reprimendis ignibus in propatulo⁷ quisque haberet ; nec communione parietum, sed propriis quæque muris

1) *Squalenti* = steril.

2) *Mlaştini* din vestul Laţilului vechiu.

3) Pe terenul ce mai rămăsese după construirea palatului lui Neron.

4) *Exstructurum*, subînţeles *se*.

5) *Terenurile curăţite de ruine*.

6) *Custodes*, acuz. după *destinabat*.

7) *In propatulo* = la îndemână.

ambirentur¹. Ea, ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustia itinerum et altitudo tectorum non perinde solis vapore perurperentur, at nunc patulam latitudinem et nulla umbra defensam graviore² aestu ardescere.

XLIV. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox petita dis piacula aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare³, unde hausta aqua templum et simulacrum deæ perspersum est; et sellisternia ac pervigilla celebrare feminæ quibus mariti erant⁴. Sed non ope humana, non largitionibus principis aut deum placamentis decedebat infamia, quin jussu incendium crederetur. Ergo, abolendo rumori, Nero subdidit reos et quæsitissimis pœnis affecit, quos, per flagitia invisos, vulgus Christianos⁵ appellabat. Auctor nominis ejus Christus, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum⁶ supplicio affectus erat; repres-

1) *Ambirentur*, subiectul e *aedificia* : fiecare clădire să fie împrejmuită cu zidul său.

2) *Graviore*, subînţeles *aequo*.

3) Adică la Ostia.

4) La anumite solemnităţi religioase se puneau statuetele zeilor şi ale zeiţelor în jurul altarelor încărcate cu mâncări, ca şi cum ar fi fost invitate la masă. Cei ce se numia *sellisternia*.

5) Plinius cel tânăr vorbeşte cu mai multă cumpătare despre Creştini (*Scrisoni*, X, 97).

6) Fusese numit procurator de Tiberiu, rămânând în această calitate 10 ani. Governatorul Syriei, Vitellius, îl trimise la Roma ca să dea socoteală de administraţia lui. Caligula îl condamnă la exil.

saque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Judæam, originem ejus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocita aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primum correpti qui fatebantur, deinde Indicio eorum multitudo ingens haud perinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt¹. Et pereuntibus addita ludibria, ut, ferarum tergis² contacti, lanlatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi vel curriculo insistens. Unde quanquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tanquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur.

XLV. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ³ sociique populi et quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere⁴, spoliatis in Urbe templis egestoque auro quod triumphis, quod votis omnis populi Romani ætas, prospere⁵ aut in metu, sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achalam⁶ non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carrinate. Ille libertus, cuicumque flagitio promptus; hic, Græca doctrina ore tenus exercitus⁷, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo in-

1) Fiindcă trăiau în comunități și nu voiau să ia parte la sacrificiile publice, se credea că urăsc neamul omenesc.

2) *Tergis* = piel.

3) *Provinciæ eversæ*, subiajeles opibas.

4) Și zeii au suferit de pe urma acestui jaf.

5) *Prospere* = *per prospera*.

6) Pausanias spune că s'a luat numal din templul lui Apollo din Delfi cinci sute de statul.

7) Numal pentru a vorbi de ea.

vidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse¹, et, postquam non concedebatur, ficta valetudine quasi æger nervis², cubiculum non egressus. Tradidere quidam venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum jussu Neronis, vitatumque a Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum persimplici victu et agrestibus pomis, ac, si sitis admo-neret, profluente aqua vitam tolerat.

XLVI. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Præneste³, tentata eruptione, præsidio militis qui custos aderat coerciti sunt, jam Spartacum⁴ et vetera mala rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud alias tam immota pax) ; sed certum ad diem in Campaniam redire classem⁵ Nero jusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores, quamvis sæviante pelago, a Formiis movere ; et gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis littoribus impacti, triremium plerasque et minora navigia passim⁶ amiserunt.

XLVII. Fine anni vulgantur prodigia, imminentium maiorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine illustri semper⁷ Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino⁸.

1) Cf. XIV, 51 și următoarele.

2) Seneca suferiã de gutã.

3) Dela școala imperialã de gladiatori.

4) Spartacus scãpase din Capua, cu alți 70 de gladiatori, la 73 a. Chr.

5) Dela Misenum.

6) *Passim* = o mulțime.

7) *Semper*, = de ori câte ori apărea vreo cometã.

8) Placenza pe Po.

viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset ; secutaque haruspicum interpretatio, parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum neque occultum quia in utero repressum¹ aut iter juxta editum sit.

XLVIII. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva et Atticus Vestinus², cœpta simul et aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant senatores, equeſ, miles, feminæ etiam, quum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem³. Is, Calpurnio genere ortus ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat per virtutem aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversum amicos, et ignotis quoque comi sermone et congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum aut voluptatum parcimonia⁴ : lenitati ac magnificentiæ et aliquando luxu indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui, in tanta vitiorum dulcendine, summum imperium non restrictum nec perseverum volunt.

XLIX. Initium conjurationi non a cupidine ipsius fuit ; nec tamen facile memoraverim quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flavum, tribunum prætoriæ cohortis, et Sulpicium Asprum, centurionem. exstitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus⁵ Plautiusque Lateranus⁶ vivida odia intulere. Lucanum propriæ causæ accendebant, quod famam carminum ejus pre-

1) Capul animalului fusese oprit în creșterea lui mai înainte de a fi leșit din pântecele mamei.

2) Poate fiul prietenului lui Claudiu.

3) Exilat sub Caligula, fusese consul sub Claudiu.

4) N'avea cumpătare în plăceri.

5) Lucanus Annaeus, poetul *Farsalei*.

6) Plautius Lateranus, cf. XI, 36.

mebat Nero prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione : Lateranum, consulem designatum, nulla, injuria, sed amor reipublicæ sociavit. At Flavius Scævinius et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui principium tanti facinoris capessivere. Nam Scævino dissoluta luxu mens et proinde vita somno languida : Quintianus, mollitia corporis infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultimum ibat.

L. Ergo, dum scelera principis, et finem adesse imperio, deligendumque qui fessis rebus succurreret, inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Claudium Senecionem¹, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Augurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalium, Marcium Festum, equites Romanos. Ex quibus Senecio, e præcipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur ; Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat ; ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt, super Subrium et Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Gavius Silvanus et Staius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paulus, centuriones. Sed summum robur in Fænio Rufo² præfecto videbatur ; quem, vita famaue laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus ac sæpe in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ et desiderio ejus ultioni intentum. Igitur, ubi conjuratis præfectum quoque prætorii in partes descendisse crebro ipsius sermone facta fides, promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant, Et cepisse impetum³ Subrius

1) Cf. XIII, 12. Fusesse împreună cu Otho tovarăşul de plăceri al lui Neron.

2) Cf. XIII, 22.

3) *Impetum* = plan.

Flavus ferebatur in scena canentem¹ Neronem aggrediendi aut quum ardente dono² per noctem huc illuc cursare incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis pulcherrima, animum extimulaverant, nisi impunitatis cupido retinisset, magnis semper conatibus adversa.

LI. Interim cunctantibus prolatantibusque³ spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata⁴ (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere et arguere⁵ conjuratos ; ac postremum lentitudinis eorum pertæsa, et in Campania agens⁶, primores classiariorum Misensium labefacere et conscientia illigare connisa est, tali initio⁷. Erat navarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris proventus, ut rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua, et quam in irritum cecidissent, aperit adjicitque questus et destinationem vindictæ si facultas oreretur, spem dedit posse impelli⁸ et plures conciliare : nec leve auxilium in classe crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura⁹ ; et omnia scelera principis orditur, neque sancti quid manere : sed provisum quonam modo pœnas eversæ reipublicæ daret ; accingeretur modo navare operam et

1) La serbãrile Juvenale, XIV, 15.

2) In focul din anul trecut.

3) Subiectul e *conjuratis*.¹

4) *Sciscitata*, admisã în conjurație.

5) li acuza de slãbiciune.

6) *Agens* = pe când se aflã.

7) In chipul cum vøi povesti.

8) *Posse impelli* subînțeles *ipsum*.

9) *Plura*, subînțeles *eloquitur*.

militum acerrimos ducere in partes¹, ac digna pretia expectaret. Nomina tamen conjuratorum reticuit : unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis et cum indice composita nullis testibus innisum facile confutavit². Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur.

LII. Conjuratis tamen, metu proditiōnis permotis, placitum maturare cædem apud Baias in villa Pisonis, cuius amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque et epulas inibat, omissis excubiis et fortunæ suæ mole. Sed abnuvit Piso, invidiam³ prætendens, si sacra mensæ diique hospitales cæde qualiscunque principis cruentarentur : melius apud Urbem, in illa invisâ et spoliis civium exstructa domo vel in publico patraturos quod pro republica suscipissent. Hæc in commune⁴, ceterum timore occulto ne L. Silanus⁵, eximia nobilitate disciplinaque C. Casii⁶, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis⁷ qui a conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tanquam per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt, ne ad libertatem oreretur, vel, delecto imperatore alio, sui muneris rempublicam faceret⁸. Etenim expers conjurationis erat, quamvis

1) *Partes* = conjurația.

2) *Confutavit* = li închise gura.

3) *Invidiam* ⇒ ura produsă de asasinat.

4) *In commune* = în public.

5) L. Silanus, fiul lui Silanus, omorît de Agrippina la sutrea pe tron a lui Neron, XIII, 1.

6) C. Cassius, cf. XII, 11.

7) Subînțeleles, *imperium*.

8) Un împărat ce ar fi primit imperiul din mâna lui.

super eo crimine Nero vetus adversus Insontem odium expleverit.

LIII. Tandem statuere circensium ludorum die, qui Cereri¹ celebratur, exsequi destinata, quia Cæsar, rarus egressu domoque aut hortis clausus, ad ludicra circi ventitabat, promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidlis composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus et genibus principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore ingens, tum jacentem et impeditum tribuni et centuriones, et ceterorum ut quisque, audentiæ habuisset, accurrerent trucidarentque, primas sibi partes expostulante Scævino, qui pugionem templo Salutis, sibi, ut alii tradidere, Fortunæ, Ferentino in oppido, detraxerat gestabatque velut magno operi sacrum; interim Piso apud ædem Cereris² opprimeretur, unde eum præfectus Fænius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia³, Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem: quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem⁴ Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse, nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

LIV. Sed mirum quam inter⁵ diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio cœpit e domo Scævini: qui pridie insidiarum multo sermone cum Antonio. Natale,

1) Serbările Cererei se făceau în Aprilie dela 12 — 20. În ultima zi se dădeau jocuri de Circ.

2) Aproape de Circul cel mare.

3) Cf. XII, 2.

4) Speranța de a se căsători cu Piso.

5) Subînțeles, *homines*.

dein regressus domum, testamentum obsignavit, promptum vagina pugionem, de quo supra retuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo et in mucronem ardescere jussit, eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius solito convivium initum, servorum carissimi libertate et alii pecunia donati; atque ipse mæstus et magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiâ vagis sermonibus simularet. Postremo vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, parare eundem Milichum monet, sive gnarum conjurationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere de consequentibus. Nam quum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia et potentia observabantur, cessit fas et salus patroni et acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebre ac deterius¹: quippe ultro metum² intentabat, multosque adstitisse libertos ac servos, qui eadem viderint; nihil profuturum unius silentium; at præmia penes unum fore, qui indicio prævenisset.

LV. Igitur, cœpta luce, Milichus in hortos Servilianos³ perguit, et, quum foribus arceretur, magna et atrociam afferre dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum⁴, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjuratos, et cetera quæ audierat, conjectaverat, docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, accirique reum jussit. Is, raptus per milites et defensionem orsus, ferrum, cujus arguere-

1) Și prin acest fapt mai rău.

2) *Metum* = teama ca să nu-i apuce înainte cu divulgarea complotului.

3) Grădinile lui Servilius erau între Palatin și poarta dinspre Ostia, nu departe de Tibru.

4) Secretarul lui Neron, *a libellis*. El a ajutat pe Neron să se sinucidă.

tur, olim religione patria cultum et in cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum respondit : tabulas testamenti sæpius a se et incustodita dierum observatione signatas. Pecunias et libertates servis et ante dono dadas, sed ideo tunc largius, quia, tenui jam re familiari et instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse¹ vitam amœnam et duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo ; sed, quia cetera palam vana objecisset, adjungere crimen, cujus sese pariter indicem et testem faceret. Adjicit dictis constantiam : incusat ultro intestabilem et consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset Antonium Natalem multa cum Scævino ac secreta collocutum, et esse utrosque C. Pisonis intimos².

LVI. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur, quisnam is sermo, qua de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant, inditaque vincla. Et tormentorum adspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur, deinde adjicit Annæum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui, infensus Senecæ³, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scævinus quoque, pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus Quintianusque et Senecio diu abnuere : post, promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Acilium ma-

1) *Struxisse*, subinjeles *se*.

2) Piso erà de mult suspect lui Neron.

3) Cf. XIV, 52, 56.

trem suam, Quintianus Glitium Gallum, Senecio Annium Pollionem¹, amicorum præcipuos, nominavere.

LVII. Atque interim Nero, recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur², pervicere quin³ objecta deneget. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero, quum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat), vinclo fasciæ, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, et corporis pondere connisa tenuem jam spiritum expressit, clariore exemplo⁴ libertina mulier, in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, quum ingenui et viri et equites Romani senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quintianus passim⁵ conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quanquam multiplicatis excubiis semet sæpisset.

LVIII. Quin et Urbem, per manipulos occupatis mœnibus, in sesso etiam mari et amne, velut in custodiam, dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum, pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps, quasi externis⁶. Continua hinc et vincta agmina trahi ac foribus hortorum⁷

1) Probabil fiul personajului cu acelaş nume din cartea VI, 9.

2) Nevoind să fie infrunţaţi de o femeie.

3) Nu reuşiră să împiedece.

4) *Clariore exemplo*, abl. absolut.

5) *Passim*, cu gramada.

6) De oarece erau streini.

7) Grădinile lui Servilius, în care se află Neron.

adjacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, lætatum erga conjuratos¹, et fortuitus sermo, et subiti occursum, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi, quum, super Neronis ac Tigellini sævas percunctationes, Fænius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, et, quo fidem inscitiae pararet, atrox² adversus socios. Idem Subrio Flavo assistenti annuenteque³, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium cædemque patraret, renuit, infrigitque impetum jam manum ad capulum referentis.

LIX. Fuere qui, prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scævinius, hortarentur Pisonem pergere in castra⁴ aut rostra escendere, studiaque militum et populi tentare : si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ⁵ rei famam, quæ plurimum in novis consiliis⁶ valeret. Nihil adversum hæc Neroni provisum ; etiam fortes viros subitis terreri, nedum ille scenicus, Tigellino scilicet⁷ cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo confieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperari : cruciatu aut præmio cuncta pervia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rempublicam, dum auxilia libertati invocat ? Miles potius deesset et plebes desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, si vita præ-

1) *Laetatum erga conjuratos, subinjeles esse.*

2) *Atrox = nemilos.*

3) *Annuenti = care îl întrebă printr'un semn din cap.*

4) *Lagările pretorienilor.*

5) *Motae = puse în execuție.*

6) *Novis consiliis = revoluție.*

7) *Scilicet, ironic.*

riperetur, mortem approbaret. Immotus his et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat : nam vetus miles timebatur, tanquam favore imbutus¹. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amanti uxoris dedit, quam degenerem² et sola corporis forma commendatam amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieri Atria Galla, priori marito Domitius Silus : hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere.

LX. Proximam necem Plautii Laterani, consulis designati, Nero adjungit, adeo propere ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium³ permetteret. Raptus in locum servilibus pœnis sepositum⁴, manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii nec tribuno objiciens eandem conscientiam⁵. Sequitur cædes Annæi Senecæ, lætissima principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis et hactenus prompsit⁶, missum se ad ægrotum Senecam, uti viseret conquerereturque cur Pisonem aditu arceret ; melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respondisse Senecam sermones mutuos et crebra colloquia neutri conducere : ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Haec ferre Gavius Silvanus⁷, tribunus prætoriae cohortis, et, an dicta Natalis

1) Faşă de Pison.

2) *Degenerem* = *indignam*.

3) Nici o clipă pentru a-şi alege felul morţii.

4) Aproape de poarta Esquilină.

5) Complicitatea lui în conjuraţie.

6) *Prompsit* = făcu o declaraţie.

7) Cf. XV, 50.

suaque responsa nosceret, percunctari Senecam jubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo, propinqua vespera, tribunus venit et villam globis militum sæpsit. Tum ipsi, cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epulanti, mandata imperatoris edidit.

LXI. Seneca missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse¹ respondit : cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferet, causam non habuisse ; nec sibi promptum in adulationes ingenium² ; idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatē Senecæ quam servitium expertus esset. Ubi hæc a tribuno relata sunt Poppæa et Tigellino coram, quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in verbis ejus aut vultu deprensus confirmavit. Ergo regredi³ et indicere mortem jubetur. Tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere reditum⁴, sed flexisse ad Fænum præfectum et, expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret interrogavisse, monitumque ab eo ut exsequeretur, fatali omnium ignavia : nam et Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et adspectui pepercit ; intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret.

1) Dăduse ca scuză.

2) Nu putea să-l linguşească pe Pison.

3) Cf. XIII, 20.

4) *Reditum*, subînţeles *esse a tribuno*.

LXII. Ille interritus poscit testamenti tabulas¹; ac denegante centurione, conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum jam et tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur; cujus si memores essent, bonarum artium famam fructum constantis amicitiae laturus. Simul lacrimas eorum, modo sermone, modo intentior² in modum coercentis, ad firmitudinem revocat, rogitans ubi praecepta sapientiae, ubi tot per annos meditata ratio adversum imminetia? Cui enim ignaram³ fuisse saevitiam Neronis? Neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris praeceptorisque necem adjiceret.

LXIII. Ubi hæc atque talia velut in commune⁴ disseruit, complectitur uxorem, et, paululum adversus presentem formidinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori neu æternum susciperet, sed, in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret⁵. Illa contra sibi quoque destinatam mortem asseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca, gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: „Vitæ, inquit, delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus majoris; non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.“ Post quæ, eodem ictu brachia⁶ ferro exsol-

1) Testamentul erà scris mai dinainte. Seneca voia să-l completeze. Dorință inutilă: bunurile aveau să-i fie confiscate.

2) *Intentior* = cu un ton mai autoritar.

3) *Ignaram* = ignotam.

4) Adresându-se către toți.

5) *Toleraret* = *lęvius faceret*.

6) *Brachia* = vinele brațelor.

vunt. Seneca, quoniam senile corpus et parco victu tenuatum lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret atque ipse, visendo ejus tormenta, ad impatientiam¹ delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscedere. Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus pleraque tradidit, quæ, in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo².

LXIV. At Nero, nullo in Paulinam proprio odio, ac ne gresseretur invidia crudelitatis, jubet inhiberi mortem. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ³. Nam, ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse, deinde, oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam : cui addidit paucos postea annos, laudabilis in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albescentibus, ut ostentus esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis, Statium Annæum, diu sibi amicitia fide et arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum⁴, quo damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, promeret; allatumque hausit frustra, frigidus jam artus et cluso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ⁵ introiit, respergens proximos servorum, addita voce libare se liquorem illum Jovi Liberatori. Exin balneo illatus et vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris

1) *Impatientiam* = un act de slăbiciune.

2) E inutil să-l transcriu.

3) Pierzându-și conștiința.

4) Cucută.

5) O baie de apă caldă.

solemni crematur. Ita codicillis præscripserat, quum, etiam tum prædives et præpotens, supremis suis consuleret.

LXV. Fama fuit Subrium Flavum cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinasse ut, post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur tradereturque imperium Senecæ, quasi insonti et claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin et verba Flavi vulgabantur, non referre dedecori, si citharædus demoveretur et tragœdus succederet, quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat¹.

LXVI. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit², accensis³ indicibus ad prodendum Faenium Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantiq; renidens Scævinius neminem ait plura scire quam ipsum; hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem⁴. Non vox adversum ea Fænio, non silentium; sed, verba sua præpēdiens et pavoris manifestus, ceterisque ac maxime Cervario Proculo, equite Romano ad convincendum eum connisis, jussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque.

LXVII. Mox eorundem indticio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum facinus consociaturum; dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, inter-

1) E vorba de *Mimi*, cu subiectul inspirat de tragediile antice. Piso cântă „solurile“.

2) *Fefellit*, subînţeles *Neronem*.

3) De minie şi indignare.

4) Ironic.

rogatusque a Nerone quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset : „Oderam te, inquit. Nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti : „odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris, au- „ruga et histrio et incendiarius exstitisti.“ Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecæ, vulgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui, ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret insolens erat. Pœna Flavi Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem¹ effodi jussit, quam visam Flavus ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus : „Ne „hoc quidem, inquit, ex disciplina² ;“ admonitusque fortiter protendere cervicem : „Utinam, ait, tu tam fortiter ferias.“ Et ille multum tremens, quum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævltiam apud Nerone[m] jactavit, sesquiplaga³ interfectum a se dicendo.

LXVIII. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit, percunctanti Neroni, cur in cædem suam conspiravisset, breviter respondens non aliter tot flagitiis ejus subveniri potuisse⁴ : tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere⁵. At non Fænio Rufo par animus sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus ; sed ex conjuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam

1) Groapa destinată lui Subrius.

2) Subînţeles, *factum*.

3) Odată şi jumătate.

4) Nu văzuse alt mijloc de a servi un om pătat de atâtea crime.

5) *Degeneravere* = n'au fost mai presus decât Sulpicius.

vetustis in eum simultatibus, plures-quia præcipitem¹ et insociabilem credebant. Ceterum Neroni odium adversus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus ; quæ, ubi multum ex vero traxere, ærem sui memoriam relinquunt. Accesserat repens² causa, quod Vestinus Statilium Messalinam³ matrimonio sibi junxerat, haud nescius inter adulteros ejus et Cæsarem esse.

LXIX. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerellanus tribunum cum cohorte militum immittit, jubetque prævenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem, quia Vestinus imminentes foro ædes decoraque servitia et pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens an dissimulando metu⁴, quum ingressi milites vocari eum a tribuno dixerent. Ille, nihil demoratus, exsurgit ; et omnia simul properantur : clauditur cubiculo, præsto est medicus⁵, abscinduntur venæ, vigen adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte omissi sunt postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus et irridens Nero satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus.

LXX. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et

1) *Præcipitem* = de un caracter violent.

2) *Repens* = de curând.

3) Nepoată a lui Statilius Taurus, cf. VI, 11.

4) *Dissimulando metu* = dativ final.

5) Medicul venise în acelaş timp cu tribunul.

compote mentis pectore, intelligit, recordatus carmen¹ a se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obisse tradiderat, versus ipsos retulit; eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quintianus et Scævinius non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum perire, nullo facto dictove memorando.

LXXI. Sed compleri interim Urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius aut propinquo aut amico interfectis, agere grates deis, ornare. lauru domum², genua ipsius advolvi et dextram osculis fatigare. Atque ille, gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, præmiis ditatus, Conservatoris sibi nomen, Græco ejus rei vocabulo, assumpsit. E tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit; Staius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corruptit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Staius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Novio Prisco per amicitiam Senecæ, et Glitio Gallo atque Annio Pollioni, infamatis magis quam convictis, data exilia³. Priscum Artoria Flaccilla conjux comitata est, Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademptis: quæ utraque gloriam ejus auxere. Pellitur et Rufrius Crispinus⁴ occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. Verginium Flavum et Musonium Rufum⁴ claritudo nominis expulit: nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius

1) Un pasaj din *Pharsalia* (III, 634).

2) Fiecare își împodobia casa.

3) Amorgos, Seriphon.

4) Cf. XI, 1.

5) Cf. XIV, 59.

præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quietō, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen et numerum, Aegæi maris insulæ permittuntur. At Cæditia, uxor Scævini, et Cæsennius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se tantum pœna experti. Acilia, mater Annaei Lucani, sine absoluteione, sine supplicio dissimulata.

LXXII. Quibus perpetratis Nero et concione militum habita bina nummum millia viritim manipularibus divisit addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum, quasi gesta bello expositurus vocat senatum, et triumphale decus Petronio Turpiliano¹, consulari, Cocceio Nervæ², prætori designato, Tigellino, præfecto prætorii, tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in fóro imagines, apud Palatium quoque effigies eorum sisteret: consularia insignia Nymphidio Sabino³. De Nymphidio, quando nunc primum oblatum est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladum erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos liberosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare⁴ se genitum ferebat, quoniam, forte quadam, habitu procerus et torvo vultu erat, sive C. Cæsar, scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illisit.

LXXIII. Sed Nero (vocato senatu), oratione inter patres habita, edictum apud populum et collatum in libros indicia confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros claros et insontes ob invidiam aut metum exstinxisset. Ceterum cœptam adultamque et revictam conjurationem neque tunc dubitavere quibus verum noscendi cura erat, et

1) Cf. XIV, 29.

2) Viitorul Impărat.

3) Luă locul lui Faenius Rufus ca prefect al pretoriului. Va fi ucis de Galba.

4) Caligula

fatentur qui post interitum Neronis in Urbem regressi sunt. At in senatu cunctis, ut cuique plurimum mæroris in adulationem demissis, Junium Gallionem¹, Senecæ fratris morte pavidum et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, hostem et parricidam vocans, donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut oblitterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retraheret.

LXXIV. Tum decreta dona et grates deis propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis numine retexisset; utque circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur, mensisque aprilis² Neronis cognomentum acciperet, templum Saluti exstrueretur eo loci ex quo Scævinius ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit inscripsitque Jovi Vindici. In præsens haud animadversum: post arma Julii Vindicis³, ad auspiciam et præaugium futuræ ultionis trahebatur⁴. Reperio in commentariis senatus Cerialem Anicium⁵, consulem designatum, pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturime publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat tanquam mortale fastigium egresso et venerationem merito, sed ipse⁶ prohibuit, ne malignitate quorundam ad omen sui exitus ac dolum verteretur: nam deum honor principi non ante habetur quam agere inter homines desierit.

1) Fiind adoptat de retorul Junius Gallio, luase numele acestuia, cf. VI, 3. A fost ucis de Neron.

2) In care se descoperise conjuraþia.

3) Rãscoala lui Vindex aduse peirea lui Neron la 68. Cf. Hist., I, 6.

4) *Trahebatur* = s'a interpretat.

5) Cf XVI, 17.

6) Neron.

CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS DECIMUS

CUPRINSUL CĂRȚII XVI A ANALELOR

- I — III. Pretinsa descoperire a unui tezaur. Decepția lui Neron.
- IV — V. Declamă versuri și cântă din liră în teatru.
- VI. Moartea Poppæei.
- VII — IX. Neron denunță senatului pe Cassius și pe Silanus. Exilul ambilor acuzați : asasinarea lui Silanus.
- X — XI. Proces intentat lui Antistius Vetus.
- XII. Exilul lui P. Gallus. Nume-nol date lunilor Mai și Iunie.
- XIII. Un uragan pustiește Campania : Roma e decimată de ciumă. Ajutoare locuitorilor din Lyonul incendiat.

- XIV — XV. Procese noi de călcare a maiestății.
Anteius și Ostorius Scapula. Moartea lor.
Temerile lui Neron.
- XVI. Ce gândește istoricul cu tristețe.
- XVII. Noi victime : Crispinus, Annaeus Mela, tatăl lui
Lucanus, Cerealis.
- XVIII — XIX. Moartea lui Petronius : caracterul și o-
biceiurile lui.
- XX. Exilul Siliei. Condamnarea lui Minucius Thermus.
- XXI — XXIV. Procesul lui Thræsea și al lui Soranus.
Ura personală a lui Neron. Cossutianus Ca-
pito se ridică cu învinuiri. Scrisoarea lui
Thræsea adresată Impăratului. Neron con-
voacă senatul.
- XXV — XXVI. Thræsea se sfătuește cu prietenii săi
dacă trebuie să se prezinte.
- XXVII. Intrările sălei sunt ocupate militarește. Mesajul
lui Neron.
- XXVIII — XXIX. Atacul lui Eprius Marcellus. Ui-
mirea senatorilor.
- XXX — XXXIII. Sabinus, la rândul lui, acuză pe So-
ranus. Servilla, fiica învinutului, e citată în
fața senatului. Trădarea lui Egnatius ; devo-
tamentul lui Cassius Asclepiodotus. Sentința
senatului.
- XXXV. Ultima convorbire și moartea lui Thræsea.

Istoria Romei în timpul consullor :**Anii data fundarea Romei data Is. Chr.****819****66****{ C. Suetonius Paulinus
C. Luccius Pontius Telesinius**

ANNALIUM

LIBER SEXTUS DECIMUS

I. Illusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius et promissa Cæselli Bassi, qui, origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiæ rei traxit. Vectusque Romam, principis aditum commercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi et antiquo pondere: lateres¹ quippe prægraves jacere, adstantibus parte alia columnis²; quæ per tantum ævi occulta³ augendis presentibus bonis. Ceterum, ut conjectura demonstrat Dido⁴ Phœnissam, Tyro profugam, condita Carthagine illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.

1) *Lateres* = plăci în formă de cărămizi.

2) *Columnis* = în formă de drugi.

3) *Occulta*, subînțelese *esse*.

4) *Dido* acuzativ grec.

II. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis per quos nosceret an vera afferrentur, auget ultro rumorem mittitque qui velut paratam prædam adveherent. Dantur triremes et delectum remigium juvandæ festinationi : nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere¹. Ac forte quinquennale ludicrum² secundo lustro celebrabatur, ab oratoribusque præcipua materia in laudem principis assumpta est : non enim solitas tantum fruges, nec confusum metallis aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram, et obvias opes deferre deos, quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

III. Gliscebatur interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblati quas multos per annos prodigeret. Quin et inde jam largiebatur ; et divitiarum expectatio inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus, offosso agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus⁴ asseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi assumptus, tandem, posita vecordia, non falsa antea somnia sua, seque tunc primum elusum admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimissum tradidere, ademptis bonis in locum regiæ gazæ⁵.

1) Cei cuminți au primit lucrul altfel.

2) Sărbătoarea Quinquennalelor, la care avea loc „jocurile Nero-iane“ : de gimnastică, de curse și de cânt. Cf. XIV, .

3) *Provenire* = *fecundam esse*.

4) *Specus*, subînțelea *locum esse*.

5) *Regiæ gazæ* = tezaurul reginei Dido.

IV. Interea senatus, propinquo jam lustrali certamine, ut dedecus¹ averteret, offert imperatori victoriam cantus adjicitque facundiæ coronam, qua ludicra deformitas velaretur². Sed Nero, nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, se æquum³ adversum æmulos, et religione judicum meritam laudem assecuturum, primo carmen in scena recitat : mox, flagitante vulgo ut omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere), ingreditur theatrum⁴, cunctis citharæ legibus obtemperans, ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea quam indutui gerebat veste, detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu et cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem Urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat⁵ certis modis plausuque composito. Crederes lætari ; ac fortasse lætabantur, per incuriam publici flagitii⁶.

V. Sed qui remotis e municipiis severaque adhuc et antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lascivia inexerti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque adspectum illum tolerare neque labore inhonesto sufficere, quum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros ac sæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per an-

1) *Dedecus* = scandalul.

2) *Ludicra deformitas* = ruşinea unui succes teatral.

3) *Aequum* = voiã sã fie pe picior de egalitate.

4) Neron plecase de pe scenã. Prezidentul jocurilor, Vitellius, îl chemã îndărãt în numele spectatorilor.

5) *Personabat* = aclamã pe împãrat.

6) În nepãsarea ei faşã de această necinste publicã.

gustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur¹, obritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant², morbo exitiabili correptos. Quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam³ et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristitiamque coeuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens et mox redditum odium. Ferebantque Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phœbo liberto increpitum ægreque meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem majore fato effugisse.

VI. Post finem ludicri Poppææ⁴ mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est: neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide; quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed, regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ laudavitque ipse apud rostra formam ejus, et quod divinæ infantis parens fuisset aliaque fortunæ munera pro virtutibus.

VII. Mortem Poppææ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit prohibendo C. Cassium⁵ officio exsequiarum: quod primum indicium mali. Neque in longum dilatum est: sed Silanus⁶ additur, nullo

1) *Enituntur* = în timp ce voiau să-și facă loc.

2) *Şezând* încontinuu pe bănci.

3) *Palam* = *praesentibus*.

4) Cf. XIII, 43.

5) Cf. XII, 11.

6) Cf. XV, 52.

crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta juvena præcellebant. Igitur, missa ad senatum oratione, removendos a republica utrosque disseruit, objectavitque Cassio quod, inter imagines majorum, etiam C. Cassii¹ effigiem colisset, ita inscriptam : „Duci partium²“. Quippe semina belli civilis, et defectionem a domo Cæsarium quæsitam ; ac, ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, assumpsisse L. Silanum, juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.

VIII. Ipsum dehinc Silanum increpuit isdem quibus patrum ejus Torquatum³, tanquam disponderet jam imperii curas præficeretque rationibus et libellis et epistolis libertos, inania simul et falsa : nam Silanus intentior metu et exitio patrum ad præcavendum exteritus erat. Inducit posthac, vocabulo indicum, qui in Lepidam⁴, Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tertullianus ac Marcellus Cornelius, senatores, et Calpurnius Fabatus⁵, eques Romanus ; qui, appellato principè, instantem damnationem frustrati, mox Neronem, circa summa scelera dissentum, quasi minores evasere.

IX. Tunc, consulto senatus, Cassio et Sillano exilia decernuntur ; de Lepida Cæsar statueret. Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius⁶, et senectus ejus ex-

1) Ucigaşul lui Caesar.

2) Partidul republican.

3) Cf. XV, 35.

4) Una din cele două fete ale Domitiei Lepida (XI, 37). Cealaltă eră Julia Calvina, exilată de Agrippina, XII, 8.

5) Nepoata lui a fost nevasta lui Plinius cel tânăr.

6) Se întoarce din exil sub Vespasian.

spectabatur. Silanus, tanquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus; post municipio Apuliæ, cui nomen Barium¹ est, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione ad cædem misso corripitur; suadentique venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non remittere percussori gloriam ministerii. At centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen et iræ quam timori propiorem cernens, premi a militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti et intendere ictus, quantum manibus nudis² valebat, donec a centurione vulneribus adversis, tanquam in pugna, caderet.

X. Haud minus prompte L. Vetus³ socrusque ejus Sextia et Pollita filia necem subiere, invisit principi, tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum⁴, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitæ præbuit⁵, interversis patroni rebus⁶, ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem, ob flagitia vinctum a Vetere, Asiæ proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti, mariti sui, viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem et vestes respersas, vidua impexa, luctu continuo, nec ullis alimentis⁷ nisi

1) Azi Bari.

2) *Nudis* = fără arme.

3) Despre Vetus, XIII, 11. Socrul lui Plautus.

4) Cf. XIV, 57.

5) *Praebuit*, subînţeles *principi*.

6) După ce şi-a ruinat patronul.

7) Abl. absolut.

quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus¹ obsidens, audiret insontem, neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modo muliebri eju-latu, aliquando, sexum egressa, voce infensa clamitabat, donec princeps immobilem se precibus et invidiæ juxta ostendit.

XI. Ergo nuntiat patri abjicere spem et uti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus et truce[m] sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæsarum nuncupare atque ita nepotibus² de reliquo consulere. Quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam novissimo servitio foedaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniæ; et, si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri jubet. Tunc, eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur, pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes labenti, animæ celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros. Servavitque ordinem³ fortuna; ac seniores⁴ prius, tum cui prima ætas, extinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque ut more majorum punirentur. Et Nero intercessit, mortem sine arbitro permittens: ea cædibus peractis ludibria adjiciebantur.

XII. P. Gallus, eques Romanus, quod Fænio Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori præmium operæ.

1) *Egressus*, plural.

2) Copiii fetei lui și ai lui Plautus.

3) *Ordinem*, subințelele *naturae*.

4) Intâiu soacra lui Vetus, apoi Vetus însuși.

locus in theatro inter viatores¹ tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundemque Neroneum sequebatur, (Maius) Claudii, Junius Germanici vocabulis mutantur testificante Cornelio Orfito², qui id censuerat, ideo Junium mensem transmissum, quia duo jam Torquati³, ob scelera interfecti, infaustum nomen Junium fecissent.

XIII. Tot facinoribus foedum annum etiam dii tempestatibus et morbis insignivere Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit pertulitque violentiam ad vicina Urbi; in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla caeli intemperie quae occurreret oculis. Sed domus corporibus examinibus, itinera funeribus complebantur: non sexus, non aetas periculo vacua; servitia perinde et ingenua plebes raptim extinguere inter conjugum et liberorum lamenta, qui, dum assident, dum deflent, saepe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus, quamvis promiscui, minus flebiles erant, tanquam communi mortalitate saevitiam principis praeventerent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt splendidi Illyricis legionibus, ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur: cladem Lugdunensem⁴ quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent; quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, Urbis casibus⁵.

1) Intovărășiau pe tribuni și pe edili.

2) Cf. XII, 41. Consul la 51 d. Chr.

3) Cei doi Silanus, unchiul și nepotul.

4) Incendiul Lyonului dela 58 a. Chr.

5) Cele două incendii ale Romei.

XIV. C. Suetonio¹, Luccio Telesino² consulibus, Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad cædes principem accepit, iniques animo et occasionum haud segnis, Pammenem, ejusdem loci exulem et Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitias innexum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio³ ministrari cognoscit. Neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur, interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genialis ejus et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitæque Ostorii Scapulæ⁴ composita erant, scribit ad principem magna se et quæ incolumitati ejus conducerent alaturum, si brevem exilii veniam impetrisset: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus et sua Cæsarisque fata scrutari Exin missæ liburnicæ, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus indicio, inter damnatos magis quam inter reos Ateius Ostoriusque habebantur, adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus⁵ auctor exstitisset, monito prius Anteio ne supremas tabulas moraretur. Atque ille, hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisus venis mortem approperavit.

XV. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat: eo missus centurio qui cædem

1) Cf. XIV, 29.

2) Se ocupase cu filosofia. Va fi exilat de Domitian.

3) Cf. XIII, 22.

4) Cf. XII, 31.

5) Cf. XIV, 51.

ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius, multa militari fama et civicam coronam apud Britanniam¹ meritis, ingenti corporis robore armorumque scientia metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper conjuratione magis exteritum. Igitur centurio, ubi effugia villæ clausit, jussu imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem sæpe adversum hostes spectatam in se vertit. Et quia venæ, quamquam interruptæ, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, appressit dextram ejus juguloque occurrit.

XVI. Etiam si bella externa et obitas pro republica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus³, tristes tamen et continuos aspernantium: at nunc patientia servilis tantumque sanguinis domi perditum fatigant animum et mæstitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quam ne oderim tam segniter pereuntes⁴. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium⁵, semel edito⁶ transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut, quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

XVII. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius⁷, Rufrius Crispinus⁸ ac T. Petronius cecidere, Mela et Crispinius, equites Romani,

1) Cf. XII, 31.

2) *Hactenus* = *ad id tantum*.

3) *Exitus* = *mortes*.

4) De a nu uri pe cei ce au pierit atât de lași.

5) Cucerirea unui oraș.

6) După ce i-am pomenit odată.

7) Cf. XV, 74.

8) Cf. XI, 1.

dignitate senatoria. Nam hic, quondam præfectus prætorii¹ et consularibus insignibus donatus ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit. Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur : simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebatur per procuraciones administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum² genuerat, grande adjumentum claritudinis. Quo interfecto, dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur, adsimulatis Lucani litteris ; quas inspectas Nero ferri ad eum jussit, opibus ejus inhians. At Mela, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas, scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum generumque ejus, Cossutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tanquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse, se quidem mori nullis supplicii causis, Rufrium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui, infensos principi. Quæ composita credebantur de Crispino, quia interfectus erat de Ceriale, ut interficeretur : neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari conjurationem ab eo meminert³.

XVIII. De Petronio pauca supra repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officii et oblectamenti vitæ transigebatur ; utque alios industria, ita hunc ignavia ad

1) Cf. XII, 42

2) Cf. XV, 49 și 70.

3) Probabil la anul 40 d. Chr.

amam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator¹, ut plerique² sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus, quanto solutiora et quamdam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ et mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein, revolutus ad vitia seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amœnum et molle affluentia² putat n quod ei Petronius approbavisset. Inde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum et scientia voluptatum potioem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scævini³ Petronio objectans, corrupto ad indicium servo ademptaque defensione, et majore parte familiae⁴ in vincla rapta.

XIX. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, et Cumas usque progressus⁵ Petronius illic attinebatur⁶. Nec tulit ultra timoris aut spei moras; neque tamen præceps⁷ vitam expulit, sed intercisas venas, et, ut libitum, obligatas aperire rursus, et alloqui amicos, non per seria aut quibus gloriam constantiæ peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus affectit; iniit epulas, somno indulsit, ut, quanquam coacta, mors fortuitae similis esset. Ne codicillis quidem, quod ple-

1) *Profligator* = risipitor.

2) *Affluentia deliciarum* = din cauza belşugului plăcerilor.

Scaevinus fusese amestecat în conjuraţia lui Piso.

4) *Familiae* = sclavi.

5) Petronius voiã să-i iasă în cale.

6) *Attinebatur* = primi ordin să rămâe pe loc.

7) *Praecepta* = brusc.

rique pereuntium¹, Neronem aut Tigellinum aut quem alium potentium adulatus est ; sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque et novitatem cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni ; fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula².

XX. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota et ipsi ad omnem libidinem adscita ac Petronio perquam familiaris. Agitur in exilium, tanquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Minucium Thermum³, prætura functum, Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus ejus nece immerita lueret.

XXI. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excindere concupivit, Interfecto Thræsea Pæto⁴ et Barea Sorano⁵, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thræseam, quod senatu egressus est, quum de Agrippina referretur, ut memoravi, quodque Juvenalium⁶ ludicro parum spectabilem operam præbuerat ; eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thræsea Patavii, unde ortus erat, ludis vestustis, a Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque, quo prætor Antistius⁷, ob probra

1) Subînţeles, *facere solebant*.

2) Cu ajutorul sigiliului lui Lucanus s'a pricinuit moartea tatălui său, cf. XVI, 17.

3) Poate tiul unui personaj cu acelaş nume, VI. 7.

4) Cf. XIII, 49 ; XIV, 12, 48 ; XV, 20, 23.

5) Cf. XII, 53.

6) Cf. XIV, 15.

7) Cf. XIV, 48.

in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque; et dum deum honores Poppææ decernuntur sponte absens, funeri non interfuerat. Quæ oblitteari non sinebat Capito Cossutianus¹, præter animum ad flagitia præcipitem, iniquus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset, juvenis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

XXII. Quin et illa objectabat, principio anni vitare Thraseam solemne jusjurandum; nuncupationibus votorum² adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio præditum; nunquam pro salute principis aut cœlesti voce immolavisse; assiduum olim et indefessum, qui vulgariibus quoque patrum consultis semet factorem aut adversarium ostenderet, triennio non introisse curiam; nuperimeque, quum ad coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse: secessionem jam id et partes, et, si idem multi audeant, bellum esse. „Ut quondam C. Caesarem³, „inquit, „et M. Catonem⁴, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet „sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. „Huic uni incolumitas tua sine cura, artes sine honore. „Prosperas principis res spernit: etiamne luctibus et „doloribus non satiatur? Ejusdem animi est Poppæam „diva non credere, cujus in acta divi Augusti et divi „Julii⁵ non jurare. Spernit religiones, abrogat lege-

1) Cf. XIII, 33.

Rugăciunile publice pentru sănătatea împăratului aveau loc la 3 Ianuarie.

3) Julius Caesar.

4) M. Cato din Utica.

5) Jurământul dela 1 Ianuarie eră și pe toate faptele trecute ale împăraților.

„Diurna populi Romani per provincias, per exercitus
 „curatius leguntur, ut noscatur quid Thræsea non fe-
 „cerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt,
 „aut nova cupientibus auferatur dux et auctor. Ista
 „secta Tubero¹ et Favonios², veteri quoque reipubli-
 „cæ ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, li-
 „bertatem præferunt : si pervèrterint, libertatem ipsam
 „aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere
 „et vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique ni-
 „hil ipse de Thræsea scripseris : disceptatorem senatum
 „nobis relinque.“ Extollit ira promptum Cossutiani ani-
 „mum Nero adjicitque Marcellum Eprum³, acri elo-
 quentia.

XXIII. At Bæream Soranum jam sibi Ostorius Sabi-
 nus, eques Romanus, poposcèrat reum ex proconsulatu
 Asiæ, in qua offensiones principis auxit justitia atque
 industria, et quia portui Ephesiorum aperiendo curam
 insumperat, vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis
 Acratum⁴, Cæsaris libertum, statuas et picturas evehere,
 inultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti⁵ et
 ambitio conciliandæ provinciæ ad spes novas. Tempus
 damnationi delectum, quo Tiridates⁶ accipiendo Armeniæ
 regno adventabat, ut ad externa rumoribus intesti-
 num scelus obscuraretur, an ut magnitudinem impera-
 toriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore,
 ostentaret.

XXIV. Igitur omni civitate ad excipiendum princi-

1) Q. Aelius Tubero, contemporanul și adversarul Grac-
 chilor.

2) M. Favonius era prietenul lui Caton, pe care îl imită.

3) Cf. XII, 4.

4) Cf. XV, 45.

5) Cf. XIII, 19.

6) Se vorbește despre această călătorie în cartea XV, 29.

pem¹ spectandumque regem effusa, Thrasea, occursum prohibitus, non demisit animum; sed codicillos ad Neronem composuit, requirens objecta et expurgaturum asseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit. spe exterritum Thraseam scripsisse per quæ claritudinem principis extolleret suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, vocari patres jubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, tentaretne defensionem an sperneret. Diversa consilia afferebantur.

XXV. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia ejus disserunt: nihil dicturum, nisi quo gloriam auget. Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare. Adspiceret populus virum morti obvium; audiret senatus voces, quasi ex aliquo numine, supra humanas. Posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri: sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.

XXVI. Contra qui operiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem, sed ludibria et contumelias imminere: subtraheret aures conviciis et probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos: superesse² qui forsitan manus ictusque per immanitatem ingesturi sint; etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii, et relinqueret incertum quid, viso Thrasea reo, decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari; multoque magis timendum ne in conjugem, in familiam³, in cetera pignora⁴ ejus

1) Neron sosită dela Neapoli cu Tiridates.

2) *Superesse* = mai erau și alții.

3) Avea numai o fată.

4) Ginerele său, Helvidius,

sæviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat consilio Rusticus Arulenus¹, flagrans juvenis, et cupidine laudis offerebat se intercessurum senatus consulto : nam plebei tribunus erat. Cohibuit spiritus ejus Thræsea, ne vana et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam aetatem², et tot per annos continuum vitæ ordinem non deserendum : illi initium magistratum, et integra quæ supersint. Multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendæ reipublicæ iter ingrederetur. Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

XXVII. At postera luce duæ prætoriæ cohortes armatae templum Genetricis Veneris³ insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis dispersique per fora ac basilicas cunei militares. Inter quorum aspectus et minas ingressi curiam senatores, et oratio principis per quæstorem ejus audita est : nemine nominatim compellato, patres arguebat quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Romani ad segnitiam verterentur. Etenim, quid mirum e longinquis provinciis⁴ haud venire, quum plerique, adepti consulatum et sacerdotia, hortorum potius amœnitati inservirent ? Quod velut telum corripuere accusatores.

XXVIII. Et initum faciente Cossutiano, majore vi Marcellus summam rempublicam agi clamitabat : contumacia inferiorum lenitatem imperitantis deminui. Nimum mites ad eam diem patres, qui Thræseam descii-

1) Avea sã fie ucis de Domitian. Agricola, II, 2.

2) Iși sfârșise viața.

3) Templu construit de Caesar in forul său

4) Prin corpul de cavalerii aveau afaceri publice sau private.

scentem, qui generum ejus, Helvidium Priscum¹, in isdem furoribus, simul Paconium Agrippinum², paterni in principes odii heredem, et Curtium Montanum, detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent. Requirit se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in jurejurando civem, nisi, contra instituta et cærimonias majorum, proditorem palam et hostem Thræsea induisset. Denique, agere senatorem et principis obtrectatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet : facilius perlatum es singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine dæmo exercituum displicere ? Ne hominem bonis rebus mæstum, et qui fora, theatra, templa pro solitudine³ haberet, qui minitaretur exilium suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc et adspectum exuisset.

XXIX. Quum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus et minax, voce, vultu, oculis ardesceret, non illa nota et crebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia, sed novus et altior pavor, manus et tela militum cernentibus : simul ipsius Thræseæ venerabilis species obversabatur ; et erant qui Helvidium quocque miserarentur, innoxie affinitatis poenas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam ? quando et ille, perinde innocens, Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum⁴ probæ juventæ neque famæ armis, quia protulerit⁵ ingenium, extorrem agi.

1) Cf. *Hist.*, IV, 5, 6.

2) Fost proconsul al Cretei doi ani sub Claudiu.

3) Fugia de ele ca de un pustiu.

4) *Enimvero Montanum* = in ce priveşte pe Montanus.

5) Pentru că şi-a dat în vileag talentul.

XXX. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur, orditurque de amicitia Rubellii Plauti, quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum. Vetera hæc : sed recens et quo discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam magis dilargita esset. Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) ; quæ, caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferet. Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum grandis ævo parens, contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione¹ in exilium pulso viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.

XXXI. Tum, interrogante accusatore, an cultus doctales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret, primum strata humi longoque fletu et silentio, post altaria et aram² complexa : „Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, „quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, et vos, patres, servaretis incolumem. Sic gemmas et vestes et „dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti³, antehac mihi ignoti, „quo nomine sint, quas artes exercent : nulla mihi „principis mentio, nisi inter numina, fuit. Nescit „tamen miserrimus pater, et, si crimen est, sola deliqui“.

1) Conspirase cu Piso.

2) Senatul erà adunat în templul lui Venus.

3) Isti = Chaldeenii.

XXXII. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam; nimie tantum pietatis ream separarent¹ atque ipse quamcumque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filie ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus; et, quantum misericordie sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius² testis concivit Cliens hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum auctoritatem Stoicæ sectæ præferēbat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolos, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt³, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus, involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitie fallaces.

XXXIII. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos⁴, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit; exutusque omnibus fortunis et in exilium actus, æquitate deum erga bona malaque documenta. Thræseæ Soranoque et Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri⁵ concessus est, prædicto ne in republica haberetur. Accusatoribus, Eprio et Cos-

1) *Separarent*, subînţeles a *causa sua*.

2) Aiuri Tacit îl numeşte Publius Celer. Procesul şi condamnarea lui, *Hist.*, IV, 10 şi 40.

3) Când lăcomia de bani îl demască.

4) Eră din Nicea.

5) Tatăl lui Montanus eră prietenul lui Neron şi al lui Domitian.

sutiano, quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies et quæstoria insignia tribuuntur.

XXXIV. Tum ad Thraseam, in hortis agentem¹, quæstor² consulis missus, vespertascente jam die. Illustrium virorum feminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio³, Cynicæ institutionis doctori : cum quo, ut conjectare erat intentione vultus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animæ et dissociatione spiritus corporisque inquirebat, donec adventit Domitius Cæcillanus⁴, ex intimis amicis, et ei quid senatus censuisset exposuit. Igitur flentes queritantesque qui aderant facessere propere Thrasea, neu pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur ; Arriamque, tentantem mariti suprema et exemplum Arriæ matris⁵ sequi, monet retinere vitam, filiæque communi subsidium unicum non adimere.

XXXV. Tum progressus in porticum, illic a quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatus consulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit ; porrectisque utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore : „Libamus, inquit, Jovi Liberatori.

1) *Agere = esse.*

2) Fiecare consul avea sub ordinea lui 2 questori aleşi printre magistraţii de acest rang.

3) Un filosof lăudat de Seneca.

4) Necunoscut.

5) Cf. Pliniu cel tânăr, *Agricola*, III, 16.

„Specta, juvenis¹ : et omen quidem dii prohibeant ;
„ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare ani-
„mum expediat constantibus exemplis“. Post, lentitu-
dine exitus graves cruciatus, afferentē, obversis in De-
metrium...²

1) Questura se obține pe atunci între 25 și 27 de ani.

2) Aici începe o lacună, cuprinzând evenimentele dela sfârșitul anului 66 și cele din ani 67 și 68, adică : povestirea căderii lui Neron, întâmplată în Iunie 68, urcarea lui Galba și începutul domniei acestuia până la 1 Ianuarie 69, când încep *Historiae*.

INDICE ISTORIC

INDICE ISTORIC

A

- Abarus*, regele Arabilor, XII, 12, 14.
- Acerronia*, prietena Agripinei este ucisă pe mare, XIV, 5.
- Achemenes*, întemeietorul dinastiei Achemenizilor, XII, 18.
- Achaia*, e despoiată de Neron, XV, 45.
- Acilia*, mama lui Lucanus, XV, 56, 71.
- M. Acilius*, consul, XII, 64.
- Acilius Strabo*, pretorul, e acuzat de locuitorii din Cyrenaica, XIV, 18.
- Acrotus*, libertul lui Neron, care a despoiat Grecia XV, 45; XVI, 23.
- Acte*, concubina lui Neron, XIII, 12, 46; XIV, 2.
- Actumer*, căpetenia Chattiilor, XI, 16 sq.
- Adiabenia*, provincie la răsaritul Tigrului, XII, 13; XV, 4.
e pustiită de Tigranes, XV, 1.
- Are ca rege pe Izates, XII, 13, 14.
are ca rege pe Monobazes, XV, 1, 14.
- Adopțiunea* lui Neron, XII, 25.
simulată, e interzisă, XV, 19.
- Adriatica*, mare, XV, 34.
- Adrumetum*, oraș din Africa, XI, 21.
- Advocați*, reaua lor credință, XI, 5.
- Aegea*, oraș din Cilicia, XIII, 8.

- Aelia Paetina*, nevasta lui Claudiu, XII, 1.
- Aelius Gracilis*, legatul Belgiei, XIII, 53.
- Aelius Sejanus*, XIII, 45.
- Aemilia Lepida*, v. *Lepida*,
Aemilius Mamercus, XI, 22.
- L. Aemilius Paulus*, XII, 38.
- Aeneas*, XII, 58.
- Aesculap*, tezaurul lui în Cyrenaica, XIV, 18.
urmașii lui, XII, 61.
- Aesernini*, XI, 7.
- Afranius Quintianus*, conspiră împotriva lui Neron, XV, 49, 56.
e ucis, XV, 70.
- Africa*, vânt, XV, 46.
- Agerinus*, libertul Agrippinei, XIV, 6.
- Agrippa Julius*, XV, 71.
- Agrippa*, regele Iudeilor, XII, 23.
un rege cu acelaș nume primește poruncă să pornească împotriva Parților, XIII, 7.
- M. Agrippa*, retragerea lui la Mytilene, XIV, 53.
tovarăș al lui August, XIV, 53.
primește supunerea Ubilor, XII, 27.
monumentele lui, XV, 39.
lacul lui, XV, 37.
- Agrippina*, soția lui Germanicus, exilul ei, XIV, 63.
- Agrippina*, fiica lui Germanicus, e urâtă de Messalina, XI, 12.
cucerește pe Claudiu, se căsătorește cu el, XII, 7.
ucide pe Lollia, XII, 22.
adulterul cu Pallas, XII, 25, 65, XIV, 2.
e numită Augustă, XII, 26.
fundează colonia Agrippina, XII, 27.
prezidează steaguri'e romane, XII, 37.
se sue pe Capitoliu în „carpentum”, XII, 42.
prezidează în chlamidă de aur o luptă navală, XII, 56.
dușmănește pe Narcissus, XII, 57.
otrăvește pe Claudiu, XII, 67.
dorește să ia parte la ședințele e senatului, XII, 5.
puterea ei scade, XIII, 12.
răspunde unei acuzații, XIII, 21.
ispitește pe Neron la incest, XIV, 2.
scapă dintr'un vas ce naufragiază, XIV, 5.
e ucisă din porunca lui Neron, XIV, 8.
- Agrippinus Paconius*, pro-

- consul în Creta, XVI, 28, 29, 33.
- Alba*, obârșia Juliilor, XI, 24.
- Albană*, piatra, XV, 43.
- Albani*, popor, XII, 45; XIII, 41.
- Alesia*, XI, 23.
- Alexandru*, regele Macedoniei, XII, 13.
- Tib. Alexander*, cavaler roman, XV, 28.
- T. Alledius Severus*, cavaler, XII, 7.
- Altarul*, lui Hercule, XII, 24; XV, 41.
lui Consus, XII, 24.
în senat, XVI, 31.
- Altinus Julius*, XV, 71.
- Amfiteatrul* lui Neron în câmpul lui Marte, XIII, 31.
- Ampsivarii*, popor germanic, XIII, 55, 56.
- Anicetus*, libertul lui Neron, XIV, 3.
pune la cale uciderea Agrippinei, XIV, 3, 7, 8.
pricinuește peirea Octaviei, XIV, 62.
e isgonit în Sardinia, XIV, 62.
- Anicius Cerialis*, consul, XV, 74.
e ucis, XVI, 17.
- Annaeus Lucanus*, v. Lucanus.
- Annaeus Mela*, tatăl lui Lucan, e ucis, XVI, 7.
- L. Annaeus Seneca*, e chemat din exil, XII, 8.
devine pretor, XII, 8.
învățătorul lui Neron, XIII, 2.
puterea lui scade odată cu moartea lui Burrus, XIV, 52.
e acuzat, XIV, 65; XV, 56.
roagă să i se dea un concediu, XV, 45.
e ucis, XV, 60.
e socotit vrednic de a ajunge Împărat, XV, 65.
legatul lui, XIII, 42.
- Annaeus Serenus*, XIII, 13.
- Annaeus Statius*, XV, 64.
- Anale*, XIII, 31.
- Annius Pollip*, conspiră împotriva lui Neron, XV, 56.
e exilat, XV, 71.
e soțul Serviliei, XVI, 30.
- Annius Vinicianus*, XV, 28.
- P. Anteius*, guvernator al Siriei, XIII, 22.
e otrovit, XVI, 14.
- Antenor*, XVI, 21.
- Antiochus*, regele Ciliciei, XII, 55; XIII, 7, 37.
- Antiochus Magnus*, regele Siriei, XII, 62.
- Antistia*, soția lui Plautus, XIV, 22.

- Antistius Sosianus*, tribun al plebei, XIII, 28.
pretor, XIV, 48.
e exilat pentru versuri injurioase, XIV, 48; XVI, 21.
e rechemat din exil, XVI, 14.
- C. *Antistius*, consul, XII, 25.
- L. *Antistius Vetus*, consul, XIII, 11.
comandă în Germania, XIII, 53.
îndeamnă pe ginerele său Plautus la răscoală, XIV, 58.
proconsul al Asiei, XVI, 10.
moare, XVI, 10 sq.
- Antium*, XIV, 4, 27.
ogorul XIV, 3.
patria lui Neron, XV, 23.
locul lui de retragere, XV, 39.
- Antonia*, fiica lui Claudiu, XII, 2, 68.
soția lui Cornelius Sulla, XIII, 23.
părtașă în conjurația împotriva lui Neron, XV, 53.
- Antonia Minor*, mama lui Cn. Domitius și a Domitiei Lepida, XII, 64.
- Antonia*, mama lui Claudiu, XI, 3; XIII, 18.
- Antoninus Haterius*, fost consul, XIII, 34.
- Antonius Felix*, fratele lui Pallas, procuratorul Judeei, XII, 54.
- Antonius Natalis*, conspiră împotriva lui Neron, XV, 50, 54, 55.
scapă nepedepsit, XV, 56, 71.
- Antonius Primus*, e condamnat pentru fals, XIV, 40.
- Aorsi*, popor din Asia, XII, 15 sq, 19.
- Apamensis*, XII, 58.
- Apio*, regele Cyrenaicei, XIV, 18.
- Apollo din Claros*, XII, 22.
Pythicul, XII, 63.
citharoedul, XIV, 14.
- April*, luna, e numită „Neroniană”, XV, 74; XVI, 12.
- Apronius Caesianus*, propretorul Germaniei inferioare, XI, 19.
- Apulia*, XVI, 9.
- Aqua Claudia*, XI, 13.
Marcia, XIV, 22.
- Aquila Julius*, XII, 15.
- Arar*, fluviu în Gallia, XIII, 53.
- Araricus Vulcatius*, XV, 50.
- Araxes*, fluviu din Armenia, XII, 51.
trece pe la Artaxate, XIII, 39.

- Arborele Ruminal*, XIII, 58.
Arcadia, regii ei, XII, 53.
Argivii, în Cos, XII, 61.
Arii, popor în Asia, XI, 10
Aristobulus, regele Armeniei mici, XIII, 7: XIV, 26.
Aristonicus, din Pergam, XII 62.
Armenia, se luptă cu Hiberii, XII, 44.
 e ocupată de Parți, XIII, 6.
 e lăsată fără stăpân, XV, 17.
Armenia mică, XI, 9; XIII, 7.
Armenii, sunt supuși de Mithridate, XI, 9.
 sunt devastați de Corbulo, XIV, 23.
 perfidia lor, XII, 46.
Arria Galla, soția lui C. Piso, XV, 59.
Arria, soția lui Thraxea, XVI, 34.
Arrius Varus, prefect de cohortă, XIII, 9.
Arruntii, XI, 7.
Arruntius Stella, XIII, 22.
Arsacizi, XV, 1; XIV, 26.
Arsamosata, castel în Armenia, XV, 10.
Arsanias, fluviu în Armenia, XV, 15.
Artabanus, e ucis de fratele său Gotarzes, XI, 8.
Artaxata, capitala Armeniei, XII, 50.
 e cucerită și arsă de Romani, XIII, 41; XIV, 23.
Artele, grecești, XV, 41.
 jocuri, XIV, 16.
 militare, XII, 12.
 teatrale, XIV, 21.
Antoria Flaccilla, XV, 71.
Arulenus Rusticus, tribunal plebei, XVI, 26.
Asconius Labeo, XIII, 10.
Asiaticus Valerius, v. Valerius.
M. Asinius Marcellus, XIV, 40.
 consul, XII, 64.
L. Asinius, consul, XIV, 48.
Asinius Pollio, XI, 6.
Assyria, XII, 13.
Atimetus, libertul și aman-tul Domitiei, XIII, 19, 21.
 e omorât, XIII, 22.
Atticus, v. Pomponius Vestinus.
Attus Clausus, XII, 25.
Augural, XV, 30.
Augurinus, v. Julius.
Augurium salutis, XII, 23.
August, crează patricii, XI, 25.
 mărește pomeriul, XII, 23.
 dă un spectacol de luptă navală, XII, 57.
M. Aurelius Cotta, XIII, 34.
Avern, lacul, XV, 42.
Avitus, v. Dubius.
Avona, fluviu în Britannia, XII, 31.

B

- Bactriani*, XII, 60.
câmpiile, XI, 8.
- Baiae*, XI, 1; XIII, 21; XIV, 4; XV, 52.
Iacul, XIV, 4.
- C. Babillus*, XIII, 22.
- Bae*, a înnăbuși în aburii băii, XIV, 64; XV, 64, 96; XVI, 11.
- Balbus*, un Spaniol ajuns puternic prin influența lui Caesar, XI, 24; XII, 60.
- Baleare*, insulele, XIII, 43.
- Baliste*, XII, 56; XV, 9.
- Barea Soranus*, XII, 53; XVI, 21, 23.
Neron îi lasă alegerea morții, XVI, 33.
- Barium*, oraș în Apulia, XVI, 9,
- Bauli*, o vilă, XIV, 4.
- Beneventum*, XV, 34.)
- Bithynii*, acuză pe Cadius Rufus, XII, 22.
acuză pe Tarquitiu Priscus, XIV, 46.
- Blaesus*, v. Pedius.
- Blandus*, v. Rubellius.
- Blitius Catulinus*, XV, 71.
- Boiocalus*, șef german, XIII, 55, 56.
- Bolanus*, v. Vettius.
- Bononia*, colonia, XII, 58.
- Bosporus*, XII, 15, 63.
- Boudicca*, regina Icenilor, 31 sq.
se sinucide, XIV, 37.
- Bovillae*, oraș din Lațiu, XV, 23.
- Brigantii*, popor din Britannia, XII, 32.
- Britannii*, aduc jertfe omeniești, XIV, 30.
- Britannicus*, fiul lui Claudiu și al Messalinei, XI, 4, 11, 32; XII, 2.
Neron îi ia înaintea, XII, 25, 41.
e otrăvit de Neron, XIII, 16.
- Bructeri*, popor germanic, XIII, 56.
- Burrus Afranius*, prefectul pretoriului, XII, 43.
educatorul lui Neron, XII, 2, 6.
e bănuț de Neron, XIII, 20.
e consultat asupra ucidei Agrippinei, XIV, 7.
ia parte la Juvenale, XIV, 15.
moare, XIV, 51.
- Byzant*, XII, 63.
e scutit de tribut, XII, 64.

C

Cadius Rufus, e condamnat pentru dilapidare de bani, XII, 22.

- Cadmus*, aduce alfabetul în Grecia, XI, 14.
- P. Caecina Largus*, XI, 33 sq.
- Caecina Tuscus*, XIII, 20.
- Caedicia*, soția lui Scaevinus, XV, 71.
- Caelius Pollio*, prefect de tabere, XII, 45.
- Caeranus*, filosof, XIV, 59.
- C. Caesar*, dictator, v. Julius.
- Caesar Augustus*, v. Augustus.
- C. Caesar Caligula*, se însoară cu Lollia, XII, 22.
- Caesellius Bassus*, un Carthaginez, XVI, 1. se sinucide, XVI, 3.
- Caesennius*, v. Paetus.
- Caesius Nasica*, XII, 40.
- Caesoninus Suillius*, XI, 36.
- Caesonius Maximus*, XV, 71.
- Caesonius Paetus*, consul, XIV, 29.
- Caes*, tatăl Latonei, XII, 51.
- Calabria*, e tulburată de o răscoală a sclavilor, XII, 65.
- Calavius Sabinus*, XV, 7.
- Calendele*, lui Ianuarie, când se depune jurământul, XVI, 22.
- Calenus*, v. Julius Calenus.
- Caligula*, v. C. Caesar.
- Callistus*, libertul lui Claudiu, XI, 29, 38. sprijină pe Lollia Pavlina, XII, 1.
- Calpurnia*, e exilată, XII, 22.
- Calpurnia*, o concubină a lui Claudiu, XI, 30.
- Calpurnia*, legea, XV, 20. neamul XV, 48.
- Calpurnianus Decius*, XI, 35.
- Calpurnius Fabatus*, XVI, 8.
- Calvina*, v. Junia.
- Calvisius*, clientul Silanei; XIII, 19, 21. e exilat, XIII, 22. e achitat, XIV, 12.
- Camerinus Sulpicius*, XIII, 52.
- Camerium*, XI, 24.
- Campania*, XIII, 26. o furtună o pustiește, XVI, 13.
- Câmpul lui Marte*, aici e înmormântat Britannicus, XIII, 17.
- Camulodunum*, colonie în Britannia, XII, 32; XIV, 31.
- Canal*, al lui Corbulo, XI, 29. între Arar și Mosella XIII 53. navigabil, XV, 42.
- Canninefași*, XI, 18.
- Capito*, v. Ateius, Cossutianus, Fonteius, Insteius, Lucilius, Valerius, Verginius.
- Capitolul*, adăugat Romei, XII, 24. e asediat de Gali, XI, 23.

- Cappadocia*, XV, 12.
procuratorul ei, XII, 49.
cohortele din ea, XII., 8.
nobilimea, XIV, 26.
- Capua*, colonia, XIII, 31.
- Caratacus*, conducătorul Britanilor, XII, 33.
e prins prin viclenie, XII, 36.
e adus la Roma, XII, 36.
e iertat de Claudiu, XII, 37.
- Carenes*, general Part, XII, 12 sqq.
- Carinas Celer*, senator, XII, 10.
- Carinas Secundus*, XV, 45.
- Cartagina*, XVI, 1.
- Cartimandua*, regina Brigantilor, XII, 36.
nevasta lui Venutius, XII, 40.
- Căsătoria*, se aprobă între unchiu și nepoată, XII, 7.
solemnitățile, XI, 26; XII, 5; XV, 37.
faclele, XV, 37.
mesele, XI, 30.
- Casperius*, centurion, XII, 45 sq.
e trimis la Vologeses, XV, 5.
- Cassia*, familia, XII, 12.
legea, XI, 25.
- Cassius Asclepiodotus*, un Bithynian, XVI, 33.
- Cassius*, un soldat, XV, 66.
- C. Cassius*, ucigașul lui Caesar, statuele lui, XVI, 7.
- C. Cassius*, guvernator al Siriei, XII, 11.
juris-consult, 12.
cuvântarea lui împotriva sclavilor, XIV, 43.
severitatea lui, XII, 41.
moravurile lui austere, XII, 48; XVI, 7.
disciplina lui, XV, 52; XII, 41.
e exilat, XVI, 7, 9, 22.
- Catapulta*, XII, 56; XV, 9.
- M. Cato*, XV, 22.
- Catus Decianus*, XIV, 32.
- Caudium*, XV, 13.
- Cavaleri*, locul lor în circ, *Cecrops*, XI, 14.
- Celer*, v. Carinas, Domitius, Egnatius.
- Celer*, arhitectul lui Neron, XV, 42.
- P. Celer*, cavaler roman, XII, 1.
e acuzat, XIII, 33.
- Celsus*, v. Marius.
- Cerialis*, v. Anicius.
- Cerialis Petilius*, XIV, 32.
- Ceres*, zeița, XV, 44, 53.
templul ei, XV, 53.
jocuri, XV, 53, 74.
- Cervarius Proculus*, cavaler roman, XV, 50.

- acuză pe Faenius Rufus, XV, 66.
 nu e pedepsit, XV, 71.
Cetăţean, răsplata pentru salvarea lui, XII, 31; XV, 12.
Cetăţenie, XII, 54.
Cestius Proculus, XIII, 30.
Chalcedoni, XII, 63.
Chaldeii, astrologi, XII, 22, 52, 68; XIV, 9; XVI, 14.
Chamavi, popor germanic, XII, 55.
Chauci, popor germanic, năvălesc, XI, 18.
 isgonesc pe Ampsivari, XIII, 55.
Cheruşti, popor germanic, se luptă cu Chattii, XII, 28.
 cer un rege dela Roma, XI, 16.
Chiliarch, XV, 51.
Christos, XV, 44.
Cilicia, provincie în Asia, XIII, 8.
Cilicieni, XII, 55; XVI, 21.
Cilo Junius, XII, 21.
Cingonius Varro, XIV, 45.
Circ, jocuri de circ, XI, 11; XII, 41; XV, 23, 44, 53, 74.
 arderea ciroului, XV, 38.
Claros, oraşul lui Apollo, XII, 22.
Classicianus Julius, XIV, 38.
Claudius Demianus, XVI, 10.
Claudius Senecio, XIII, 12; XV, 50.
Claudius Timarchus, din Creta, XV, 20.
T. Claudius, prostia lui, XI, 3; XIII, 28.
 e censor, XI, 13.
 aduce apă în oraş, XI, 13.
 adaugă alfabetului litere noi, XI, 13 sq.
 cuvântarea lui în favoarea Gallior, XI, 24.
 oratoria lui, XIII, 3.
 încheie lustrul, XI, 25.
 nu poate rămâneă oelibatar, XII, 1.
 e sclavul nevestelor lui, XI, 28; XII, 1.
 ucide pe Messalina, XI, 38.
 se căsătoreşte cu Agrippina, XII, 5.
 măreşte pomeriul Romei, XII, 53.
 preferă pe Neron fiului său, XII, 25, 41.
 imparte dreptatea, XII, 42.
 dă o luptă navală pe un lac, XII, 56.
 e otrăvit, XII, 67.
 apoteoza lui, XII, 69.
 un templu al lui în Britannia, XIV, 31.
Clausus, v. Attus.
Clemens Salionus, XV, 73.

- Cleonicus*, libertul lui Seneca, XV, 45.
- Cleopatra*, o concubină a lui Claudiu, XI, 30.
- Clitii*, .popor, XII, 55.
- Clodius Quirinalis*, XIII, 30.
- C. Clodius*, XI, 7.
- P. Clodius*, XI, 7.
- Cluvidienus Quietus*, XV, 71.
- Cluvius*, un istoric, XII, 20; XIV, 2.
- Cocceius Nerva*, v. Nerva.
- Cos*, locuitorilor din Cos li se dă inmunitatea, XI, 61.
- Comete*, XIV, 22; XV, 47.
- Commagena*, provincie din Asia, XV, 12.
- Condamnații*, li se interzice testamentul și îngroaparea, XV, 62.
- Congiarium*, XI, 41; XIII, 31; XIV, 11.
- Conjurația împotriva lui Neron*, XV, 48 sqq.
- Consus*, altarul, XII, 24.
- Consulare*, insemne, XII, 21; XIII, 10; XV, 7, 72; XVI, 17.
- Corbulo Domitius*, general sub Claudiu, XI, 18.
e trimis împotriva Germanilor, XI, 18.
sever la disciplină, XIII, 35.
face un canal între Rin și Meusa, XI, 20.
- e trimis în Armenia de Neron, XIII, 8.
își împarte forțele împotriva Parților, XIII, 37.
dărimă Artaxata, XIII, 41.
pune mâna pe Tigranocerta, XIV, 24.
se retrage în Syria, XIV, 24.
trimite ajutor lui Tigranes, XV, 3.
se așează pe țărmul Eufratului, XV, 9.
vine în ajutorul lui Paetus, XV, 12.
e trimis împotriva Parților, XV, 25.
- Cornelia Cossa*, vestală, XV, 22.
- Cornelius Balbus*, v. Balbus.
- Cornelius Cossus*, XIV, 20.
- P. Cornelius Dolabella*, părerea lui în privința spectacolelor de gladiatori, XI, 22.
- Cornelius Flaccus*, XIII, 39.
- Cornelius Lupus*, XII, 43.
- Cornelius Marcellus*, XVI, 8.
- Cornelius Martialis*, XV, 71.
- Serv. Cornelius Orfitus* consul, XII, 41; XVI, 12.
- Cornelius Sulla*, ginerele lui Claudiu, XIII, 23.
consul, XII, 52.
trândăvia lui, XIII, 47.
e exilat la Marsilia, unde e ucis, XIV, 57.

- Cornelius Tacitus*, istoricul lui Domitian, XI, 11. preot quindecimviral, XI, 11.
- Corona*, civică, XII, 31; XV, 12; XVI, 15. elocinței, XVI, 3.
- † IX 'æoids əp
Coruncanii, XI, 24.
- Cossus Cornelius*, v. *Corneilius*.
- Cossus*, familia, XV, 22.
- Cossutianus Capito*, e contra reintroducerii legii Cincia, XI, 6. e condamnat pentru dilapidare, XIII, 33; XVI, 21. e reprimit în senat XIV, 48. acuză pe fostul pretor Antistius, XIV, 48. ginerele lui Tigellinus, XVI, 17. acuză pe Thrasea, XVI, 28. e dăruit, XVI, 33.
- Cotys*, regele Armeniei mici, XI, 9.
- Cotys*, regele Bosforului, XII, 15, 18.
- Crepeius Gallus*, XIV, 5.
- Crescens Tarquinius*, XV, 11.
- Creștini*, XV, 44.
- Creta*, XV, 20.
- Crispinus*, v. *Rufrius*.
- Cumae*, XVI, 19; XV, 46.
- Curtilius Mancianus*, XIII, 56.
- Curtius Montanus*, XVI, 28. acuzat pentru niște versuri satirice, XVI, 29.
- mulțumită tatălui său, e achitat, XVI, 33.
- Curtius Rufus*, XI, 20 sq.
- Curtius Severus*, XII, 55.
- Cyrenaica*, XIV, 18.

D

- Dahi*, popor, XI, 8. 10.
- Dandarica*, XII, 16, 15.
- Darius Codomanus*, XII, 13.
- Decrius Calpurnianus*, XI, 35.
- Decuriale*, XIV, 20
- Demaratus* din Corint, XI, 14.
- Demetrius*, filosof cinic, XVI 34.
- Demianus*, v. *Claudius*.
- Demonax*, prefect, XI, 9.
- Densus Julius*, XIII, 10.
- Diana*. dumbrava ei, XII, 8.
- A. *Didius Gallus*, legatul Britanniei, XII, 40; XIV, 29. șeful expediției împotriva lui Mithridates din Bosfor, XII, 15.
- Dido*, XVI, 1.
- Discursul*, lui Caratacus, XII 34, 37.
- al lui C. Cassius, XIV, 43.
- al lui Claudius, XI, 15, 24.
- al Juliei Agrippina, XIII, 21.
- al lui Neron, XIV, 55.
- al lui Thrasea, XV, 20.

- al lui Seneca, XIV, 53.
 al lui Tigellinus, XIV, 57.
 al lui Vologeses, XV, 2.
Domitia Lepida, mătușa lui Neron, XII, 64 sq.
 sora ei e o rivală a Agrippinei, XIII, 29.
Cn. Domitius Ahenobarbus, tatăl lui Neron, i se ridică o statuă, XIII, 10.
Domitius Afer, moare, XIV, 19.
Domitius Balbus, XIV, 40.
Domitius Caecilianus, XVI, 34.
Domitius Corbulo, v. Corbulo.
Domitius Silus, XV, 59.
Domitius Statius, XV, 71.
Donativum, XII, 41; XIV, 11.
Doryphorus, libertul lui Neron, XIV, 65.
Dotă, XV, 37.
Dreptul, (jus) de războiu, XII, 17.
 de colonie, XIV, 27.
 hastae, XIII, 28.
 de a obține onoruri, XIV, 50.
 imperii, IV, 31.
 Lațiului, XV, 32.
 proconsular, XIII, 21.
 senatorilor, XI, 25.
 de a'și da părerea, XIII, 49.
Druizii, XIV, 30.
Dubius Avitus, legatul Ger-

maniei inferioare, XII, 54, 56.

Ducenius Geminus, fost consul, XV, 18.

E

- Ecbatana*, XV, 21.
Edessa, XII, 12.
Edili, li se înfirmă puterea, XIII, 28.
Edui, devin frații Romanilor, XI, 25.
Efigiile Impăratului la armată, XII, 17.
 ale lui Neron, XII, 8; XV, 22, 29.
 ale Octaviei, XIV, 61.
 ale Poppaeci, XIV, 61.
 ale celor condamnați erau distruse, XI, 38.
Egea, mare, XV, 71.
Egipt, XI, 14.
Egnatia Maximilla, XV, 71.
P. Egnatius Celer, XVI, 31.
Epaphroditus, libertul lui Neron, XV, 55.
Ephesieni, XVI, 23.
Epicharis, ia parte la conjurația, împotriva lui Neron, XV, 51.
 bărbăția ei, XV, 57.
Eprius Marcellus, pretor de o zi, XII, 4.
 e achitat de acuzația de dilapidare, XIII, 33.

elocință lui, XVI, 22.
 acuză pe Thræsea, XVI,
 22, 28.
 i se dă 5 milioane de ses-
 terți, XVI, 33.
Equestru, ordinul, XIV, 53;
 XII, 60.
Erindes, fluviu, XI, 10.
Esquilie, cartier din Roma,
 XV, 40.
Etruscii, XI, 14.
 aruspicii, XI, 15.
Eucaerus, din Alexandria,
 XI, 60.
Eunones, căpetenia Aorsilor,
 XII, 15.
 recomandă pe Mithrida-
 tes lui Claudiu, XII,
 19.
Euphrate, fluviul, XII, 11;
 XIII, 7; XIV, 25; XV,
 3, 17.
Evandru, XI, 14; XV, 41.

F

Fabatus Calpurnius, XVI, 8.
Fabianus Valerius, XIV, 40.
Fabius Romanus, XVI, 17.
Fabius Rusticus, istoric,
 XIII, 20; XIV, 2; XV,
 61.
Fabricius Veiento, XIV, 50.
Faenius Rufus, prefectul a-
 provizionării, XIII, 22.
 pretoriului, XIV, 51.
 prietenul Agrippinei, XIV
 57.

conspiră împotriva lui
 Neron, XV, 50, 53.
 Iasă ca Seneca să fie ucis,
 XV, 61.
 e acuzat, XV, 66.
 e ucis, XV, 68.
 prietenii lui sunt uciși,
 XVI, 12.
Favonii, XVI, 22.
Faustus Sulla, consul, XII,
 52.
Fecunditate, templul ei, XV,
 23.
Felix, v. Antonius Felix.
Femeile, căpetenii de răz-
 boiu la Britanni, XIV,
 35.
 se pogoară în arenă, XV,
 32.
 în lupanare, XV, 37.
 sunt pedepsite când au
 relații cu sclavii, XII,
 53.
Flacilla Artoria, XV, 71.
Flaccus Cornelius, XIII, 39.
Flavius Nepos, tribunuș, XV,
 71.
Flavius Scaevinus, XV, 49
 un libert al lui divulgă
 conspirația împotriva
 lui Neron, XV, 54.
 se apără bărbătește, XV,
 55.
 e ucis, XV, 70.
Flavus, fratele lui Arminius,
 XI, 16.
Flota, marinarii, XII, 56;
 XIV, 4.
Fonteius Capito, consul,
 XIV, 1.
Formiæ, XV, 46; XVI, 10.

- Fortuna*, templul ei, XV, 53.
statui, XV, 23.
Fortunatus, un libert, XVI,
10.
Forum romanum, XII, 24.
Frisii, sunt supuși de Cor-
bulo, XI, 19.-
ocupă ogoare romane,
XIII, 54. 3
Fucinus, lac, XII, 56.
Funisulanus Vettonianus, XV
7.
Furii, XIV, 30.
*Furius Camillus Scribonia-
nus*, provoacă război
civil, XII, 52.
fiul lui, XII, 52.

G

- Galatia*, XIII, 35.
gubernată la un loc cu
Pamphylia, XV, 6.
Galii, capătă cetățenie ro-
mană XI, 23.
Gallia, comata, XI, 23.
Narabonensis, XII, 23;
XIV, 57; XVI, 13.
țărml, XI, 18.
Gallio, v. Junius.
Gallus, v. Annius, Crepere-
ius, Didius, Glitius,
Vipstanus.
P. Gallus, cavaler roman,
XVI, 12.
Gannascus, căpetenia Chat-
tilor XI, 18 sq.
- Gavius Silvanus*, tribun al
pretorienilor, XV, 50.
e trimis de Neron la Se-
neca, XV, 60.
se sinucide, XV, 71.
Gerelanus, tribun, XV, 69.
Geta, v. Lusius.
Gladiatorii, încearcă o răs-
coală, XV, 46.
jocuri, XI, 22; XII, 57;
XIII, 3; XV, 32, 34.
Glitius Gallus, XV, 56, 71.
Gorneae, castel în Armenia,
XII, 45.
Gotarzes, fratele lui Artaba-
nus, XI, 8.
devine regele Parților.
XI, 10.
Parții cheamă împotriva
lui pe Meherdates,
XII, 10.
moare, XII, 14.
Gracilis Aelius, legatul Bel-
giciei, XIII, 53.
Grădinile lui Lucullus, XI,
1, 32, 37.
ale lui Maecenas, XV, 39.
ale lui Neron, XV, 39.
ale lui Sallustius, XIII,
47.
ale lui Servilius, XV, 55.
Graptus, libertul lui Neron,
XIII, 47.
Gratus Munatius, XV, 50.
Grâu, scoborârea, prețului,
XV, 39.
dat soldaților fără bani,
XV, 72.

stricat de vechime, XV,
18.

Gymnaziu, e dedicat de Ne-
ron, XIV, 47.
arde, XV, 22.

H

Halotus, eunucul lui Clau-
diu, XII, 66.

Haruspicii, XIII, 24; XV,
47.

colegiul lor, XI, 15.

Q. Haterius Antoninus, con-
sul, XII, 58; XIII, 34.

Helius, libert, XIII, 1.

Helvidius Priscus, legat de
legiune, XII, 49.

tribun al plebei, XIII, 28.

ginerele lui Thræsea, XVI
28, 35.

e exilat din Italia, XVI,
33.

Herculeius, trierarch, XIV,
8.

Hermunduri, popor germa-
nic, XII, 30; XIII, 57.

Hiberii, se luptă cu Arme-
nii, XII, 44.

atacă pe Mardi, XIV, 23.

Hiberia, regat mic, XII, 44.

Hibernia, insulă, XII, 35.

Histricni, sunt isgoniți din
Italia, XIII, 25.

aduși dela Etrusci, XIV,
21.

protectorii lor, XIII, 25,
28.

Hyrcania, XI, 9; XII, 37.

I

Iazygii, Sarmati, XII, 29.

Icenii, popor din Britannia,
XII, 31 sq.

regele lor, XIV, 31.

Illyria, legiunile, XVI, 13.

Imaginea, triumfală, XV, 72.

Indus, v. Julius.

Insteius, centurion, XIII, 9.

Insteius Capito, prefect al
castrelor, XIII, 39.

Insubrii, popor, XI, 23.

Italia, păstrează moravurile
ei antice, XVI, 5.

Italicus, fiul lui Flavius, rege
al Cheruștilor, XI, 16.

e izgonit și apoi reintro-
nat, XI, 17.

Itureii, sunt trecuți la Syria,
XII, 23.

Iturius, clientul Silanei, acu-
ză pe Agrippina, XIII,
19.

e exilat, XIII, 22.

e achitat, XIV, 12.

Izates, Adiabenul, XII, 13
sq.

J

Jocuri, seculare, XI, 11.

ale troianului Antenor,
XVI, 21.

îngrijitorul lor, XIII, 22.

odinoară erau privite din
picioare, XIV, 20.

- asistă la ele o cohortă pretoriană, XIII, 24.
 quinquennale, XIV, 20;
 XVI, 2.
 troiane, XI, 11.
- Judeii*, sunt trecuți la provincia Syria, XII, 23.
- Julia*, fiica lui Germanicus, e exilată de Claudiu, XIV, 63.
- Julia*, fiica lui Drusus, e condamnată la moarte, XIII, 32, 43.
- Julius Agrippa*, XV, 71.
- Julius Altinus*, XV, 71.
- Julius Aquila*, XII, 15.
 obține insemnele de pretor, XII, 21.
- Julius Augurinus*, XV, 50.
- Julius Classicianus*, XIV, 38.
- Julius Densus*, cavaler, XIII, 10.
- Julius Montanus*, e ucis, XIII, 23.
- Julius Pelignus*, procuratorul Cappadociei, XII, 49.
- Julius Pollio*, tribun, XIII, 15.
- Julius Vindex*, revolta lui împotriva lui Neron, XV, 74.
- Julii*, chemați din Alba, XI, 24.
 mormântul lor, XVI, 6.
- Juncus Vergilianus*, senator, XI, 35.
- Junia*, familia, XV, 35.
- Junia Calvina*, sora lui Silanus, XII, 4.
 e exilată din Italia, XII, 8.
 e rechemată, XIV, 12.
- Junia Silana*, soția lui C. Silius, XI, 12.
 divorțează de bărbatul său, XI, 12, 13, 19.
 încurajează pe acuzatorii Agrippinei, XIII, 19.
 e exilată, XIII, 22.
 moare, XIV, 12.
- D. Junius*, consul, XII, 58.
- Junius Cilo*, procuratorul Pontului, XII, 21
- Junius Gallio*, fratele lui Seneca, XV, 73.
- Junius Lupus*, senator, XII, 42.
- Junius Marcellus*, consul desemnat, XIV, 48.
- Junius Silanus*, proconsul al Asiei, XIII, 1.
 e ucis, XIII, 1.
- App. Junius Silanus*, e ucis din îndemnul lui Narcissus, XI, 29.
- D. Junius Silanus Torquatus* consul, XII, 58.
 e ucis, XV, 35.
 unchiul lui Silanus, XVI, 8.
- L. Junius Silanus*, logodnicul Octaviei, fiica lui Claudiu, XII, 3.
 e scos din pretură, XII, 4.
 se sinucide, XII, 8.

- L. Junius Silanus*, crescut de
C. Cassius XV, 52.
e acuzat, XVI, 7.
trimis în exil, e ucis,
XVI, 9, 12.
- Junona*, XV, 44.
- Jupiter Capitolinus*, XV,
23.
liberator, XV, 64; XVI,
35.
stator, XV, 41.
vindex, XV, 74.
- Juvenale*, jocurile lui Neron,
XIV, 15, XVI, 21.
Neron, cântă la ele, XV,
33.
- L
- Labeo*, v. Asconius.
- Lacedemonienii*, XI, 24.
- Laco*, v. Cornelius.
- Lacul*, Avern, XV, 42.
dela Baiae, XIV, 4.
Fucin, XII, 56.
Lucrin, XIV, 5.
- C. Laecanius*, consul, XV, 33.
- Laelia*, virgina Vestală, XV,
22.
- Langobarzii*, ajută pe regele
Cheruştilor, XI, 17.
- Laodicia*, oraş din Syria, e
izbit de un cutremur
de pământ, XIV, 27.
- P. Largus Caecina*, XI, 33
sqq.
- Latius*, XI, 23.
dreptul, XV, 32.
- Latona*, XII, 61.
- Laurul*, adăogat fascelor im-
periale, XIII, 9.
casa împodobită cu laur,
XV, 71.
- Legea Cassia*, XI, 25.
Cincia, XI, 5; XIII, 42;
XV, 20.
Cornelia, XIV, 40.
asupra asasinilor XIII,
44.
asupra questorilor, XI,
22.
curiată, XI, 22.
asupra intrigei, XV, 20.
de dilapidare, XI, 6; XII,
22; XIII, 33.
Roscia, XV, 32.
Saenia, XI, 25.
Servilia, XII, 60.
Julia, XV, 20.
regelui Tullus, XII, 8.
- Legerda*, XIV, 25.
- Legiunea*, a doua XIV, 37.
a treia, XIII, 40; XV, 6,
26.
a patra, XV, 6 sq., 26.
a şasea, XII, 38, 40;
XV, 6, 26.
a noua, XIV, 32, 38.
a zecea, XIII, 40; XV, 6.
a douăsprezecea, XV, 6,
7, 10, 26.
a patrusprezecea, XIV,
34.
a cincisprezecea, XV, 25
sq.
a douăzecea, XIV, 34, 37.
- Lentinus Terentius*, XIV, 40.
- Lepida*, soţia lui Cassius,
XVI, 8.

- Lepida*, mama Messalinei, XI, 37.
- Lepidus*, amantul Agrippinei, XIV, 2.
- Liberator Juppiter*, XV, 64; XVI, 35.
- Libertăii*, viclenia lor împotriva stăpânilor, XIII, 26.
 discuția în jurul lor, XIII, 26.
 fiii lor ajung în magistratură, XI, 24.
 bogățiile lor, XII, 53; XIV, 55.
- M. Licinius*, XV, 33.
- Licinius Gabolus*, XIV, 42.
- Liguri*, XVI, 15.
- Linus*, Thebanul, XI, 14.
- Liris*, fluviu, XII, 56.
- Literele*, XI, 14.
 adăugate de Claudiu, XI, 13.
- Livineius Regulus*, XIV, 17.
- Locusta*, otrăvitoarea, XII, 66; XIII, 15.
- Lollia Paulina*, dorește să devină nevasta lui Claudiu, XI, 1.
 e ucisă, XII, 22.
 mormântul, XIV, 12.
- M. Lollius*, tatăl precedentei, XII, 1.
- Londinium*, oraș în Britania, XIV, 33.
- Longus*, v. Cassius.
- Lucania*, XI, 24.
- Lucanus Annaeus*, poetul, XV, 49; XVI, 17.
 divulgă pe mama sa, XV, 56.
 e ucis, XV, 70.
- Luccius Telesinus*, XVI, 14.
- Lucrin*, lacul, XIV, 5.
- Lucullus*, grădinile lui, XI, 1, 32, 37.
 personajul, XII, 63; XIII, 34; XV, 27.
- Lugdunum*, dezastrul, XVI, 13.
- Luna*, templul ei, XV, 41.
- Lupanare*, XIII, 25; XV, 37.
- Lurios Varus*, XIII, 32.
- Lusius Geta*, prefectul pretoriului, XI, 31, 33.
 e scos din prefectură, XII, 42.
- Lusius Saturninus*, XIII, 43.
- Lustrația*, orașului, XIII, 24.
 jocurile lustrate, XVI, 4.
- Lustrul*, încheiat de Claudiu, XI, 25; XII, 4.
 al doilea sub Neron, XVI, 2.

M

- Maecenas*, XIV, 53.
 grădinele, XV, 39.
- Magi*, XVI, 30.
 superstiții, XII, 59.
- Malorix*, căpetenia Marșilor, XIII, 54.
- Manlius Valens*, legatul unei legiuni din Britannia, XII, 40.

- Marcellus*, v. Aeserninus, E-prius, Granius.
- Marcia*, apa, XIV, 22.
- Marcus Festus*, XV, 50.
- Mardi*, popor Part, XIV, 23.
- Marinus*, v. Valerius.
- Marius Celsus*, legat de legiune, XV, 25.
- P. Marius*, consul, XIV, 48.
- Marte*, zeul Chattilor, XII, 57.
- Mattiaci*, popor germanic, XI, 20.
- Mezi*, XIII, 41; XV, 2.
- Méherdates*, fiul lui Phraates, XI, 10.
e chemat la domnia Parților, XI, 10; XII, 10.
sfaturile date de Claudiu, XII, 11.
prins, Gotarzes îi taie urechile, XII, 14.
- Mela*, v. Annaeus.
- Melitene*, XV, 26.
- Memmius Pollio*, consul desemnat, XII, 9.
- Memmius Regulus*, se căsătorește cu Lollia Paulina, XII, 22.
moare, XIV, 47.
- Memmius Regulus*, e consul, XV, 23.
- Mesopotamia*, XII, 12.
- Messala Valerius*, consul, XIII, 34.
- Messalina*, soția lui Claudiu, XI, 2.
iubește pe Silius, XI, 12, 13, 19.
destrăul ei, XI, 26.
se căsătorește cu Silius, XI, 26, 30.
serbează culesul viilor, XI, 31.
e acuzată de Narcissus, XII, 65.
e ucisă, XI, 38.
- Messalina Statilia*, v. Statilia.
- Milichus*, libertul lui Scaevinus, XV, 54.
divulgă conjurația împotriva lui Nerva, XV, 55.
e răsplătit, XV, 71.
- Milvius*, v. Mulvius.
- Minerva*, templul XIII, 4.
statua, XIV, 12.
- Minucius Thermus*, XVI, 20.
- Miracule*, XIII, 41.
- Misenum*, flota din acest port, XIV, 3 sqq.; XV, 51.
capul, XIV, 3 sq.; XV, 46, 51.
- Mithridates*, din Bosfor, XII, 15.
e trimis la Roma, XII, 21.
- Mithridates*, din Hiberia, ocupă Armenia, XI, 9.
se întoarce în regat, XI, 8.
e izgonit de Radamistus, XII, 45.
e ucis, XII, 47.
- Mnester*, libertul Agrippinei, XIV, 9.

Mnester, amantul Messali-
nei, XI, 14
e ucis, XI, 36.

Mona, insulă, XIV, 29.

Moneses, Part nobil, XV
2, 4.

Monobazus, regele Adiabe-
nilor, XV, 1, 14.

Montanus, v. Julius,

Moschi, popor, XIII, 37.

Mosella, fluviu, XIII, 53.

Mulvius, pod, XIII, 47.

L. Mummius, cel dintâi care
dă spectacole teatrale,
XIV, 21.

Munat'us Gratus, cavaler ro-
man, XV, 50.

Musonius Rufus, filosof,
XIV, 59; XV, 71.

Mytilene, XIV, 53.

N

Narbonensă, v. Gallia.

Narcissus, libertul lui Clau-
diu, XI, 29.

acuză pe Messalina, XI,
30, 33.

împiedică apărarea Mes-
salinei, XI, 34.

grăbește uciderea ei, XI,
37.

obține însemnele questu-
rei, XI, 38.

protejează pe Aelia Pae-
tina, XII, 1.

acuză pe Agrippina, XII,
57.

cuvintele lui împotriva
Agrippinei, XII, 65.

e silit la moarte, XII,
1.

Natalis, v. Antonius.

Natta, v. Pinarius.

Naxos, XVI, 9.

Neapoli, XIV, 10; XV, 33.
XVI, 10.

Nemetii, popor germanic,
XII, 27.

Neron, înainte de adopție
mit L. Domitius, e în-
conjurat de favoarea
populară, XI, 11.

miracule legate de copi-
lăria lui, XI, 11.

e adoptat de Claudiu și
preferat lui Britannic-
us, XII, 25.

se logodește cu Octavia,
XII, 9.

i se dă mai înainte toga
virilă, XII, 41.

i se dă puterea precon-
sulară în afară de o-
raș, XII, 41.

principe al tinereții, XII
41.

se căsătorește cu Octa-
via, XII, 58.

apără cauza Troenilor,
XII, 58.

devine Impărat, XII, 69.

face elogiul funerar al
lui Claudiu, printr'un
discurs scris de Se-
neca, XIII, 3.

- talentele lui, XIII, 3;
XIV, 16.
refuză statui, XIII, 10.
iubește pe liberta Acte,
XIII, 12.
nu poate suferi pe Octa-
via, XIII, 12.
o alungă, XIV, 60.
o recheamă, XIV, 60.
o ucide, XIV, 64.
otrăvește pe Britannicus,
XIII, 16.
pe cale de a săvârși un
incest cu mama lui,
XIV, 2.
vrea săucidă pe Agrip-
pina, XIV, 3.
poruncește să fie ucisă,
XIV, 7.
se duce la Neapoli, XIV,
10.
se întoarce la Roma, XIV,
13.
institue jocurile Juvenale
XIV, 15.
vițiile lui, XIV, 15.
înclină spre cei răi, XIV,
52.
răspunsul lui către Se-
neca, XIV, 55.
iubește pe Poppaea, XIII,
46.
o ia de nevăastă, XIV,
60.
cântă pe scenă la Nea-
poli, XV, 33.
scapă de o primejdie,
XV, 34.
se căsătorește cu Pytha-
gora, XV, 37.
dorește lucruri minunate,
XV, 42.
pune la torturi pe Creș-
tini, XV, 44.
conjurația împotriva lui,
XV, 48.
cântă din chitară în tea-
tru, XVI, 4.
ucide pe Poppaea, XVI,
6.
elogiul ei funebru, XVI,
6.
Nerva Caesar, e desemnat
pretor, XV, 72.
Nerva Silius, consul, XV, 48.
Nerullinus, fiul lui Suillius
XIII, 43.
Nicephorius, fluviu din Ar-
menia, XV, 4.
Niger, v. *Brutteditus*, *Veja-*
nus.
Nisibis, oraș, XV, 5.
Cn. Novius, cavaler roman,
XI, 22.
Novius Priscus, exilat, XV,
71.
Nuceria, colonia, XIII, 31.
Nucerinii, XIV, 17.
Numa, palatul lui, XV, 41.
Numantia, XV, 13.
Numicius Thermus, XVI, 20.
Nymphidius Sabinus, i se dă
insemnele consulare,
XV, 72.
- O
- Obaritus*, centurion, XIV, 8.
Obultronius Sabinus, ~~questo-~~

- rul tezaurului, XII, 28.
- Octavia*, fiica lui Claudiu, XI, 32; XII, 2, 68.
e logodită cu L. Silanus, XII, 3.
apoi cu Domitius, XII, 9.
căsătoria ei, XII, 58.
devine odioasă lui Neron, XII, 12.
e izgonită, XIV, 60.
e rechemată, XIV, 60.
e exilată, XIV, 63.
e ucisă, XIV, 64.
- Octavius Sagitta*, tribun al plebei, XIII, 44.
- T. Ollius*, tatăl Poppaeci, XIII, 45.
- C. Oppius*, cavaler roman, XII, 60.
- Ordovicii*, popor din Britania, XII, 33.
- Orfitus*, v. Cornelius, Paccius.
- Ostia*, XI, 26; XV, 39; XVI, 9.
mlaștinile, XV, 43.
- Ostorius Sabinus*, cavaler roman, XVI, 23.
acuză pe Barea Soranus, XVI, 30.
i se dă insemnele questurei, XVI, 33.
- P. Ostorius Scapula*, propretorul Britanniei, XII, 31.
e victorios, XII, 35.
obține insemnele triumfului XII, 38.
moare, XII, 39.
- M. Ostorius Scapula*, obține corona civică, XII, 31; XVI, 15.
prieten devotat, XIV, 40.
e acuzat, XVI, 14.
e ucis, XVI, 15.
- Otho*, prietenul lui Neron, XIII, 12.
se căsătorește cu Poppea, XIII, 45.
e trimis în Lusitania, XIII, 46.

P

Paccius Orfitus, XIII, 36.
centurion primiplar, XIII, 16; XV, 12.

Paconianus, v. Sextius.
Paconius Agrippinus, XVI, 28- sq., 33.

Pacorus, regele Mezilor, XV, 2.
frate cu Volageses, XV, 14.
se duce la Mezi, XV, 31.

Paetina, v. Aelia.

Paetus, XIII, 23.

Paetus Caesennius, guvernator al Armeniei, XV, 6.
firea lui nestatornică, XV, e atacat de Parți, XV, 11.
cere o întrevvedere cu regele Parților, XV, 14.

- primește condițiile Parților, XV, 14.
 convorbirea lui cu Corbulo, XV, 17.
 iernează în Cappadocia, XV, 17.
 atitudinea lui Neron față de dânsul, XV, 25.
 fiul lui e tribun sub Corbulo, XV, 28.
- Paetus Thrasea*, v. Thrasea.
Palamedes, XI, 14.
Palatin, munte, XII, 24; XV, 38.
Palatium, XV, 39.
Pallas, libertul lui Claudiu, XI, 29, 38.
 se bucură de mare favoare, XI, 29.
 susține pe Agrippina, XII 2.
 grăbește adopția lui Neron, XII, 25.
 i se dau însemnele preturii, XII, 53.
 amantul Agrippinei, XII, 25, 65; XIV, 2.
 e îndepărtat din funcție de Neron, XIII, 14.
 e acuzat, XIII, 23.
 trufia lui, XIII, 23.
 e ucis, XIV, 65.
- Pammenes*, astrolog, XVI, 14.
Panda, fluviu, XII, 16.
Pandateria, insulă, XIV, 63.
Pannonai, XII, 29.
Paris, actor, XIII, 19.
 acuză pe Agrippina, XIII, 20.
- e puternic pe lângă Neron, XIII, 22.
 e declarat de naștere liberă, XIII, 27.
- Parraces*, XII, 14.
- Parții*, certurile lor, XI, 8.
 cer un rege dela Claudiu, XII, 10.
 duc războiul cu Armenia, XII, 44.
 năvălesc din nou în Armenia, XIII, 6.
 războiul cu Romanii, XIII 34.
 sunt ținuti în loc de Hyrcani, XIV, 25.
 un nou războiu pentru Armenia, XV, 1.
 silesc la pace pe Paetus, XV, 14.
 trimet legați la Corbulo, XV, 27.
 trufia lor, XIV, 26.
- Patavium*, XVI, 21.
Paulina, v. Lollia.
Paulinus, v. Lollius, Suetonius, Valerius.
Paulus Venetus, XV, 50.
Pedanius Secundus, prefectul Romei, XIV, 42.
Pedeapsa, după vechiul obicei, XIV, 18; XV, femeilor ce trăesc cu sclavii, XII, 53.
Pedius Blaesus, e izgonit din senat, XIV, 18.

- Pelago*, eunucul lui Neron, XIV, 59.
- Petignus*, v. *Julius*.
- Penafii*, poporul roman, XV, 41.
- Pergamon*, oraș în Asia, XVI, 23.
- Perșii*, XII, 38, 62.
- Petronius Priscus*, XV, 71.
- Petronius Turpilianus*, consul, XIV, 29.
e trimis în Britannia, XIV, 39.
- T. Petronius*, consul, XVI, 18.
e ucis, XVI, 19.
viața și caracterul lui, XVI, 18.
- Pharasmanes*, regele Hiberiei, își ațâță fiul împotriva fratelui său, XII, 44.
își ucide fratele, XII, 47.
trebuie să părăsească Armenia, XII, 48.
își ucide fiul, XIII, 37.
- Phoebus*, libertul lui Neron, XVI, 5.
- Phraates*, regele Parților, XI, 10, XII, 20.
- Pilat*, din Pont, XV, 44.
- Pirații*, războiul cu ei, XII, 62; XV, 25.
- C. Piso*, conspiră împotriva lui Neron, XIV, 65; XV, 48.
neamul și firea lui, XV, 48.
uciderea lui, XV, 59.
- L. Piso*, consul desemnat, XIII, 28.
consul, XIII, 31.
e pus peste impozitele publice, XV, 18.
- A. Plautius*, legatul Britaniei, XIII, 32.
- Plautius Lateranus*, amantul Messalinei, XI, 30.
e iertat dela moarte, XI, 36.
se întoarce în senat, XIII, 11.
conspiră împotriva lui Neron, XV, 49.
e ucis, XV, 60.
- C. Plinius*, istoricul, XIII, 20; XV, 53.
- Poenius Postumus*, XIV, 37.
- Pollio Julius*, tribun, XIII, 15.
- Pollio*, v. *Annius Memmius*.
- Pollitta*, fiica lui L. Vetus, e ucisă, XVI, 10 sq.
- Polyclitus*, libertul lui Neron, XIV, 39.
- Pomeriul* orașului, e mărit de Claudiu, XII, 23 sq.
- Pompeia Paulina*, nevasta lui Seneca, XV, 60.
vrea să moară cu bărbatul său, XV, 63.
e împiedecată de Neron, XV, 64.
- Pompei*, oraș, în Campania, XV, 22.
- Pompeiani*, XIV, 17.
- Pompeius Aelianus*, XIV, 41.

- Cn. Pompeius Magnus*, XII, 62; XIII, 6, 34; XIV, 20; XV, 14.
- Pompeius Paulinus*, XIII, 53; XV, 18.
- Pompeius*, tribun, XV, 71.
- Pompeius Urbicus*, XI, 35.
- C. Pompeius*, consul, XII, 5.
- Pomponia Graecina*, XIII, 32.
- P. Pomponius Secundus*, XI, 13.
 înfrânează pe Chatti, XII, 27.
 i se acordă onorurile triumfului XII, 28.
- Pomponius Silvanus*, e acuzat, XIII, 52.
 achitat, XIII, 52.
- Q. Pomponius*, fratele lui în războiul civil, XIII, 43.
- Pontia Postumia*, e ucisă de amantul ei, XIII, 44.
- Pontine*, mlaștinele, XV, 42.
- Pontul*, mare, XIII, 39.
 provincia, XII, 63; XV, 26.
- Ponticus Valerius*, XIV, 41.
- Pontius Pilatus*, XV, 44.
- Poppaea Sabina*, XIII, 45.
 e urită de Messalina, XI, 2.
 e silită la moarte, XI, 2.
- Poppaea Sabina*, fiica lui T. Ollius, XIII, 45.
 soția lui Rufrius Crispinus, XV, 71.
 se căsătorește cu Otho, XV, 71.
- ademeneste pe Neron, XIII, 46.
 e cerută în căsătorie, XIV, 1.
 se căsătorește, XIV, 60.
 are o fată, XV, 23.
 moare, XVI, 6.
 statuile ei sunt răsturnate, XIV, 61.
 i se decretează onoruri divine, XVI, 21.
- Poppaeus Sabinus*, v. Sabinus.
- Porcii*, XI, 24.
- Praeneste*, XV, 46.
- Prefecții*, flotei, XIV, 3.
 cohorței, XII, 17.
- Prefectura*, tezaurului, XIII, 29.
 castrelor, XIII, 39; XIV, 37.
 Romei, XIV, 41.
- Pretura*, însemnele, XII, 21, 53.
- Prasutagus*, regele Icenilor, XIV, 31.
- Prsicus*, v. Helvidius, Lutorius, Novius, Petronius, Tarquinius, Tarquitius.
- Proconsul*, puterea, XII, 41, 59; XIII, 52.
- Proculus*, v. Cervarius, Cestius, Volusius.
- Procuratori*, puterea lor e mărită de Claudiu, XII, 60.
 ai Britanniei, XIV, 32.
 ai Cappadociei, XII, 49.
 ai Judeei, XII, 54; XV, 44.
 ai Pontului, XII, 21.

Prodigiū, la Roma, XII, 43, 64; XIV, 12; XV, 7, 47

Proserpina, XV, 44.

Proximus Statius, XV, 50, 71.

Pseudo-Philippus, regele Macedonici, XII, 62.

Publicani, XIII, 50.

Pythagoras, soțul lui Neron, XV, 37.

Q

Quadratus, v. Seius, Ummedius.

Questorul, împăratului, XVI, 27.

al consulului, XVI, 34.

al tezaurului, XIII, 28.

pe timpul regilor, XI, 22.

nu sunt obligați să dea jocuri, XI, 38; XVI, 33.

Quindecemvirii, XI, 11; XVI, 22.

Quinquenal, jocul, XIV, 20; XVI, 2, 4.

R

Redamistus, din Hiberia, XII, 44.

își omoară socrul și pe sora sa, XII, 47.

pune mână pe Armenia, XII, 48.

e alungat de popor, XII, 50.

o recâștigă, XII, 51.

părăsește războiul, XIII, 6.

e ucis de tatăl său, XIII, 37.

Rebilus, v. Caninus.

Regiunile Romei, în număr de patrusprezece, XIV, 12; XV, 40.

Regulus, v. Livincius, Memmius.

Rhodanus, XIII, 53.

Rhodos, XII, 58.

1 se dă libertatea, XII, 58.

Roma, arsă de Senoni, XV, 41.

strănepoată a Troei, XI, 58.

iubitoare de intrigi, XIII, 6.

împărțită în regiuni, XIV, 12; XV, 40.

reclădită, XV, 43.

arsă sub Neron, XV, 38.

lovită de ciumă, XVI, 13.

vechea Romă, XV, 38.

pomeriul ei, XII, 23 sq.

Romani, au suferit jugul Samniților, XI, 24.

urmași ai Troianilor, XII, 58.

dezastrul lor în Britania, XIV, 32.

Romanus, delatorul lui Seneca, XIV, 65.

Romulus, XI, 11, 24 sq.; XII, 24; XV, 41.

copilăria lui, XIII, 58.

Roscia, legea, XV, 32

- Rubellius Plautus*, XIII, 19; XVI, 30.
 e bănuït de Neron, XIV, 22, 57.
 e exilat în Asia, XIV, 22.
 e acuzat de Tigellinus, XIV, 57.
 e ucis, XIV, 59.
 ginerele lui L. Vetus, XVI, 10.
- Rufrius Crispinus*, prefect al pretoriului, XI, 1.
 i se dă însemnele preturii, XI, 4.
 i se ia prefectura, XII, 42.
 e soțul Poppaei, XIII, 45.
 se sinucide, XVI, 17.
- Rufus*, v. Atilius, Crutius, Faenius.
- Rasticus*, v. Fabius, Junius.
- S**
- Sabina Poppaea*, v. Poppaea.
- Sabinus Calavius*, XV, 7.
- Sabinus*, v. Julius, Nymphidius, Obultronius, Ostorius.
- Sabinus Poppaeus*, bunicul Poppaei, XIII, 45.
- Sabrina*, fluviu în Britannia, XII, 31.
- Saenia*, legea, XI, 25.
- Sagitta*, v. Claudius.
- Salienus Clemens*, XV, 73.
- Sallustius*, grădinile lui, XIII 47.
- Salvius Otho*, consul, XII, 52.
- Salus*, templul zeiței, XV, 53, 74.
augurium salutis, XII, 32.
- Sanbulos*, munte, XII, 13.
- Sanquinius Maximus*, moare, XI, 18.
- Sardinia*, XIII, 30; XIV, 62; XVI, 9, 17.
- Sarmatii Iazygi*, XII, 29.
- Saturnalele*, XIII, 15.
- Saturninus*, v. Lusius.
- Saufeius Trogus*, XI, 35.
- Scaevinus*, v. Flavius.
- Scapula*, v. Ostorius.
- Scaurus Maximus*, centurion, XV, 50.
- P. Scipio Cornelius*, soț Poppaei, XI, 2.
 răspunsul lui la uciderea soției sale, XI, 4.
 lingusește pe Pallas, XII, 53.
 fiul lui e consul, XIII, 25.
- P. Scipio Africanus*, învingătorul lui Syphax, XII, 38.
- Scribonii*, frații, XIII, 48.
- Secundus*, v. Carinas, Julius, Pomponius, Satrius, Vibius.
- Seleucia*, oraș pe Tigru, XI, 8.
- Sellisternia*, XV, 44.
- Sempronia*, legea, XII, 60.
- Senatori*, se aleg printre Etdui, XI, 25.
 se scoboară în arenă, XV, 32.

- din provincia Narbonensă, XII, 23.
 mulți au origine printre
 liberti, XIII, 27.
 vârsta de senator, XV,
 28.
- Senatul*, ține ședințe în ier-
 tacul Impăratului,
 XIII, 5.
 în templul lui Venus Ge-
 netrix, XVI, 27.
 procesele-verbale, XV, 74
 reîntărirea autorității lui,
 XIII, 4.
 purificarea lui, XI, 25.
 și cei săraci sunt isgoniți
 din el, XII, 52.
- Senatus consulte*, erau să-
 pate, XII, 53.
 despre haruspici, XI, 15.
 despre Edui, XI, 25.
 despre procuratorii Im-
 păratului, XII, 60.
 despre pedeapsa sclavilor
 în caz că stăpânul lor
 eră asasinat de un
 sclav, XII, 32; XIV,
 43.
 despre cei ce iau bani ca
 avocați, XIII, 42.
 despre limitarea numă-
 rului gladiatorilor,
 XIII, 49.
 despre prevaricatori, XIV
 41.
 împotriva adopțiilor fic-
 tive, XV, 19.
 despre astrologi, XII, 52.
 despre rugăciuni, XIII,
 41.
 despre mulțumirile aduse
 magistraților, XV, 22.
- Seneca*, v. Annaeus Seneca.
Senecio, v. Claudius, Tul-
 lius.
- Senoni*, XI, 24; XV, 41.
- Serenus*, v. Annaeus.
- Servilia*, fiica lui Soranus,
 XVI, 30.
 e condamnată la moarte,
 XVI, 33.
- Servilia*, legea, XII, 60.
- Servilius*, grădinile lui, XV,
 55.
- M. Servilius Nonianus*, moa-
 re, XIV, 19.
- Servius Tullius*, XV, 41.
- Severus*, arhitectul lui Ne-
 ron, XV, 42.
- Severus*, v. Cassius, Cestius,
 Claudius.
- Sextia*, soacra lui L. Vetus,
 e ucisă, XVI, 10 sq.
- Sextius Africanus*, XIII, 19;
 XIV, 46.
- Sybilla*, cărțile ei, XV, 44.
- Sicilia*, XII, 23.
- Sido*, XII, 29.
 regele Suevilor, XII, 30.
- Silana*, v. Claudia, Junia.
- Silanus*, v. Junius.
- Silia*, e exilată, XVI, 20.
- Silius Nerva*, XV, 48.
- C. Silius*, XI, 35.
- C. Silius*, consul desemnat,
 XI, 5.
 e iubit de Messalina, XI,
 12.
 oere să se căsătorească
 cu ea, XI, 20.

- se căsătoresc, XI, 27.
 își ascunde frica, XI, 32.
 e ucis, XI, 35.
 soția lui, XIII, 19.
- Silvanus*, tribunul, XV, 60.
Silvanus, v. *Granius*, *Plautus*, *Pompeius*, *Pomponius*.
- Siluri*, popor din *Britannia*, XII, 32, 38, 40.
- Simbruine*, lacurile, XIV, 22.
 colinele, XI, 13.
- Simonides*, XI, 14.
- Sindes*, fluviu, XI, 10.
- Sinuessa*, oraș, XII, 66.
- Siraci*, popor, XII, 15 sq.
- Soare*, templul lui, XV, 74.
- Societăți*, de cavaleri, XIII, 50; XII, 47.
- Sofonius Tigellinus*, XIV, 48.
 prefectul pretoriului, XIV 51.
 trecerea lui pe lângă *Neron*, XIV, 57; XV, 50.
 desfrânat, XIV, 51, 60.
 dă un ospăț, XV, 37.
 acuză pe *Faenius Rufus*, XV, 50.
- obține podoabele triumfale, XV, 72.
 captează moșteniri, XVI, 17, 19.
 dușmănește pe *Octavia*, XIV, 60.
- Sohaemus*, regele *Itureilor*, XII, 23; XIII, 7.
- Sophene*, provincie, XIII, 7.
- Soranus*, v. *Barea*.
- Sosibius*, învățătorul lui *Britannicus*, XI, 1.
 capătă un dar în bani, XI, 4.
- Soza*, oraș al *Dandariceii*, XII 16.
- Spartacus*, XV, 46.
- Spectacule*, guvernatorii de provincii sunt oprți de a da spectacole, XIII, 31.
 de gladiatori și animale, XI, 22; XIII, 31, XIV. 17; XV, 32.
- Statilia Messalina*, XV, 68.
- Statilius Taurus*, XII, 59; XIV, 46.
- Statius Annaeus*, XV, 64.
- Statius Domitius*, XV, 71.
- Statius Proximus*, XV, 50, 71.
- Statius*, tribunul, XV, 60.
- Stator Iuppiter*, templul lui, XV, 41.
- Stoici*, XVI, 32; XIV, 57.
- Sublaqueum*, villa lui *Neron*, XIV, 22.
- Subrius Flavus*, conspiră împotriva lui *Neron*, XV, 49.
 vrea să-l ucidă pe *Neron* cântând, XV, 50.
 vrea să treacă imperiul lui *Seneca*, XV, 65.
 e ucis, XV, 67.
- Suevi*, XII, 29.

C. Suetonius Paulinus, legatul Britanniei, XIV, 29
se pregătește împotriva
Britannilor, XIV, 34.
e victorios, XIV, 37.

Sicambrii, XII, 39.

Suillius Caesoninus, XI, 36.

M. Suillius, consul, XII, 25;
XIII, 43.

P. Suius, acuză pe Asia-
ticus, XI, 1.

delator celebru, XI, 4 sq.
e condamnat, XII, 42.
e exilat în insulele Bal-
eare XII, 43.

L. Sulla, e ajutat de locui-
torii din Bizanț, XII,
62.

se luptă cu Marius, XII,
60.

mărește pomeriul, XII,
23.

Sulpicius Asper, conspiră
împotriva lui Neron,
XV, 49, 50.

e ucis, XV, 68.

Sulpicius Camerinus, XIII,
52.

Sulpicius Rufus, procurato-
rul jocurilor, XI, 35.

Superstiții, magice, XII, 59.

Suplicații, XIII, 41.

pentru uciderea Agrippi-
nei, XIV, 12.

Syphax, regele, XII, 38.

Syracuză, XIII, 49.

Syracuzani, XIII, 49.

Syria, XIII, 22; XV, 9.

rămâne goală, XIV, 26.

i se adaugă Itureii și
Judeii, XII, 23.

T

Tacitus, v. *Cornelius*.

Talies Geminus, XIV, 50.

Tamesa, estuar în Britania,
XIV, 32.

Tarais, fluviu, XII, 17.

Tarent, XIV, 12, 27.

Tarquitius Crescens, XV, 11.

Tarquitius Priscus, XII, 59.
e condamnat pentru dila-
pidare, XIV, 46.

Taurus, munte, XII, 28.

Tarauniți, XIV, 24.

Tauri, popor, XII, 17.

Taurus, v. *Statilius*.

Telesinus Luccius, consul,
XVI, 14.

Templul. Cererei, XV, 53.
al lui Claudiu în Britan-
nia, XIV, 31.

al Fecundității, XV, 23.

al Fortunei, XV, 53.

al lui Hercule, XV, 41.

al Lunei, XV, 41.

al lui Marte, XIII, 8.

al Minervei, XIII, 24.

al lui Neron, XV, 74.
al fiicei lui Neron, XV,
23.

al zeiței Salus, XV, 53,
74.

- al Soarelui, XV, 74.
 al lui Venus Genetrix, XVI, 27.
 al Vestei, XV, 36.
 despoiate, XV, 45.
Tencterii, popor germanic, XIII, 56.
Terentius Lentinus, XIV, 40.
Testamentul, Acerroniei, XIV, 6.
 al lui Anteius, XVI, 14.
 al lui Claudius, XII, 69.
 al lui Petronius, XVI, 19.
 al celor condamnați, XV, 64.
 cu lingușiri față de cei puternici, XIV, 29; XVI, 19.
 injurioase față de împărat, XVI, 19.
 lăsând pe împărat și pe prietenii lui ca moștenitori, XIV, 31; XVI, 11; 17.
Tetrarch, XV, 25.
Teatrul, Neapolitanilor, XII, 33.
 cum era odinioară, XIV, 20.
Thrasea Paetus, XIII, 49.
 născut la Patavium, XVI, 21.
 părăsește senatul, XIV, 12; XVI, 21.
 părerea lui asupra lui Antistius, XIV, 48.
 tăria de suflet, XIV, 49.
 cuvântarea lui împotriva trufiei provincialilor, XV, 20.
 nu e primit de Neron, XV, 23.
 e acuzat, XVI, 21, sq.
 îi scrie o scrisoare lui Neron, XVI, 24.
 ia parte la jocuri XVI, 21.
 i se lasă libertatea de a'și alege moartea, XVI, 33.
 își taie vinele, XVI, 35.
 e virtutea însăși, XVI, 21.
 socrul lui Helvidius, XVI, 28, 35.
Thurii, XIV, 21.
Tibru, XV, 2.
 stricat, XV, 18.
 se aruncă în el grăul
Tiberius, v. Alexander.
Tiberius Nero, împăratul, XIII, 3.
Tigellinus, v. Sofonius.
Tigranes, regele Armeniei, XIV, 26.
 e chemat de Parți străin, XV, 1.
 devastează pe Adiabeni, XV, 1.
Tigranocerta, oraș al Armeniei, XII, 50.
 se predă lui Corbulo, XIV 24.
 e ocupată de Tigranes, XV, 4.
 e asediată de Parți, XV, 4.
 e eliberată XV, 5, XIV, 23, XV, 6, 8.
Tigru, fluviu, XII, 13.
Timarchus, din Creta, XV, 20.

Tíridates, fratele lui Vologes, XII, 50.
 devine regele Armeniei XIII, 34, XV, 14.
 se luptă pentru Armenai, XIII, 37.
 se pregătește de războiu cu Romani, XIII, 40.
 pleacă din Armenia, XIII, 40.
 e alungat din Armenia, XIV, 26; XV, 1.
 e încoronat de Vologes, XV, 2.
 nu refuză de a primi coroana de la Romani, XV, 24.
 trimite legați la Corbulo, XV, 27.
 convorbirea cu Corbulo, XV, 28.
 vine la Roma, XVI, 23.

Toga, virilă, XII, 41.

Torquatus Silanus, v. Junius.

Trapezunt, XIII, 39.

Trebellius Maximus, XIV, 46.

Tribunii, cohorței pretoriene XII, 15.
 dreptul de intercesie, XVI, 26.
 viatores, XVI, 12.

Trierarch, XIV, 8.

Trinobanti, popor din Britannia, XIV, 31.

Triumfale, imagine, XV, 72.
 insigne, XI, 20; XII, 3, 28, 38; XV, 72.

Troia, XII, 58, XV, 39.
 jocul troian, XI, 11.

Troiane, XVI, 21, XI, 14.

Trofee, XV, 18.

Troxobores, căpetenia Clitor, XII, 55.

Tuberoni, familia lor, XII, I; XVI, 22.

Tullius Senecio, conspiră împotriva lui Neron, XV, 50.
 tăgăduște multă vreme, XV, 56.
 mărturisește, XV, 56.
 e ucis, XV, 70.

Tullius Hostilius, XII, 8.

Turpianus, v. Petronius.

Tusci, XI, 24; XIV, 21.

Tusculum, XI, 24; XIV, 3.

Tyrus, XVI, 1.

U

Ubi, popor germanic, XII, 27.
 cetatea lor, XIII, 57.

Ummidius Quadratus, guvernatorul Syriei, XII, 45
 înfrânează pe Judei, XII, 64.
 se ceartă cu Corbulo, XIII, 9.
 moare, XIV, 26.

Urbicus Pompeius, XI, 31.

Usipetii, popor germanic, XIII, 55 sq.

V

- Valerius Asiaticus*, consul, XI, 1.
născut la Vienna, XI, 1.
e dușmănit de Messalina, XI, 2.
e acuzat de Suillius, XI, 2; XIII, 43.
- Valerius Capito*, e rechemat din exil, XIV, 12.
- Valerius Fabianus*, XIV, 40
- Valerius Ponticus*, XIV, 41.
- Valerius Potitius*, XI, 22.
- Vangio*, regele Suevilor, XII, 29 sq.
- Vangioni*, popor din Germania, XII, 27.
- Vannius*, regele Suevilor, e isgonit din regat, XII, 29.
- Vardanes*, e chemat de Parți în locul lui Gotarzes, XI, 8, 10.
e ucis, XI, 10.
fiul lui, XIII, 7.
- Varus*, dezastrul lui, XII, 17; XV, 25.
- Vasaces*, prefectul cavalerilor Parți, XV, 14.
- Vatican*, XIV, 14.
- Vatinius*, bufon, XV, 34.
dă jocuri de gladiatori, XV, 34.
- Veianius Niger*, XV, 67.
- Veiento*, v. *Fabricius*.
- Venetus Paulus*, XV, 50.
- Ventidius Cumanus*, XII, 54.
- Venutius*, căpetenia Britanilor, XII, 40.
- Q. Veranius*, consul, XII, 5.
legat al Britanniei, XIV, 29.
- Vergilianus Juncus*, XI, 36.
- Verginius Rufus*, consul, XV, 23.
- Verginius Flavus*, XV, 71.
- Verulamium*, municipiu din Britannia, XIV, 33.
- Verulanus Severus*, legat, XIV, 26.
e trimis în ajutorul lui Tigranes, XV, 3.
- Vesta*, templul ei arde, XV, 41.
- Vestinus Atticus*, consul, XV, 48.
fire aprigă XV, 52.
e ucis XV, 68.
- Vettius Bolanus*, legat al legiunei, XV, 3.
- Vettius Valens*, amantul Messalinei, XI, 30 sq.
e ucis XI, 35.
- Vettonianus* v. *Funisulanus*.
- Via*, Miseni, XIV, 9.
Ostiensis, XI, 23.
- Visul*, lui Bassus, XVI, 11.
al lui Petra, XI, 3.
- Viatorii*, tribunilor, XVI, 12.
- Vivia*, mama lui Scribonianus, XII, 52.

- Vibidta*, vestală, XI, 32. 34.
Vibius Crispus, XIV, 28.
Vibius Secundus, cavaler, e condamnat pentru dilapidare, XIV, 28.
Vibullius, pretor, XIII, 28.
Vienna, XI, 1.
Vindex, v. Julius.
Vinianus, v. Annius.
Vinicius Rufinus, XIV, 40.
Vipsanius Laenas, e condamnat, XIII, 30.
C. Vipstanus Apronianus, consul, XIV, 1.
L. Vipstanus, consul, XI, 23.
B. Vitellius, consul, XI, 23. fricos XIV, 45.
L. Vitellius, tatăl Impăratului urzește căsătoria lui Claudiu cu Agripina, XII, 5.
 e acuzat XII, 42.
 lingușitor, XI, 3.
 lingusește pe Messalina, XI, 33.
 censor, XII, 4.
Volandum, castel în Armenia, XIII, 39.
Vologeses, regele Parților, XII, 14.
 fiul unei curtezane grece, XII, 44.
 intră în Armenia, XII, 50.
 iese din Armenia XIII, 7.
 dă ostatici Romanilor, XII, 9.
 reîncepe războiul XIII, 34.
 e ținut în loc de răscoala Hyrcanilor, XIII, 37
 XIV, 25.
 face un conciliu, XV, 2.
 evită armata romană, XV, 5.
 pleacă împotriva lui Paetus, XV, 10.
 îl silește la o capitulare, XV, 14.
 trimite legați lui Neron XV, 24.
Volusius Proculus, XV, 51, 57.
L. Volusius, XII, 22.
 moare foarte bătrân, XII, 30.
 bogățiile lui, XIV, 56.
Q. Volusius, consul, XIII, 25.
 face recensământul Galiei, XIV, 46.
Vonones, e chemat ca rege al Parților, XII, 14.
 moare, XII, 14.
Vulcanus, XV, 44.
Vulcatius Araricus, XV, 50.
Vulcatius Tullinus, e acuzat, XVI, 8.
Vulsci, XI, 24.

X

Z .

Xenophon, doctorul lui Claudiu, XII, 61, 67.

Zenobia, soția lui Radamistus, XII, 51.

Zeugma, oraș, XII, 12.

Zorzines, regele Siracilor, XII, 15, 17, 19.

-

Tabla de matèrie

TABLA DE MATERIE

	<u>Pagina</u>
Prefața	5
Introducere	7
Cartea XI	77
„ XII	113
„ XIII	169
„ XIV	227
„ XV	285
„ XVI	347
Indice istoric	I

VOLUMUL ACESTA S'A TIPĂ-
RIT IN ATELIERUL TIPOGRA-
FIEI „ROMÂNIA NOUĂ”
TH. I. VOINEA, CALEA GRIVI-
ȚEI, 41, IN ANUL UNA MIE
NOUĂ SUTE DOUĂZECI ȘI DOI,
IN BUCUREȘTI. ~~—————~~
